

ΕΓΧΕΙΡΙΔΙΟΝ

2151

ΤΗΣ

ΓΕΝΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

ΠΡΟΣ ΧΡΗΣΙΝ ΤΩΝ ΓΥΜΝΑΣΙΩΝ

ΥΠΟ

Δ. ΠΑΤΣΟΠΟΥΛΟΥ

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΩΝ ΡΩΜΑΙΩΝ

ΚΑΤΑ ΤΟ ΤΕΛΕΥΤΑΙΟΝ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΤΟΥ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΥ ΤΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ

= ΙΕΡΟΔΙΑΚΟΝΟΣ =
ΑΝΘΙΜΟΣ ΓΕΩΡ. ΠΡΟΕΣΤΟΣ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΝ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ

ΟΔΟΣ ΟΦΘΑΛΜΙΑΤΡΙΩΝ ΑΡΙΘ. 3

1889

Πᾶν ἀντίτυπον μὴ φέρον τὴν ἰδιόχειρον ὑπογραφήν τοῦ συγγραφέως κατα-
διώκεται κατὰ τὸν νόμον ὡς ἐκ τυποκλοπίας προερχόμενον.

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Πρὸ τριῶν ἐτῶν ἐκδόντες τὸ τρίτον μέρος τοῦ διὰ τὰ Γυμνάσια τοῦ κράτους συντεταγμένου ἱστορικοῦ ἡμῶν συστήματος, ἤτοι τὴν Ἱστορίαν τῶν νέων καὶ νεωτάτων χρόνων, παραδίδομεν ἤδη εἰς χεῖρας τῆς σπουδαζούσης νεότητος καὶ τὴν Ἱστορίαν τῶν Ῥωμαίων ἐπιφυλασσόμενοι πρὸς συμπλήρωσιν τοῦ ὅλου ἔργου νὰ ἐκδώσωμεν λίαν προσεχῶς καὶ τὰ ὑπολειπόμενα αὐτοῦ μέρη, ἤτοι τὴν Ἱστορίαν τῶν Ἀνατολικῶν Ἐθνῶν, τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος καὶ τῶν μεσαιωνικῶν χρόνων. Δὲν ἀμφιβάλλομεν δὲ ὅτι καὶ τὸ ἱστορικὸν τοῦτο Ἐγχειρίδιον ἡμῶν, ὅπερ ὡς καὶ τὸ πρῶτον προσεπαθήσαμεν νὰ καταστήσωμεν ὅσον οἶόν τε εὐμέθοδον, ἀκριβὲς καὶ σαφές, θέλει τύχει τῆς αὐτῆς καὶ ἐκεῖνο ὑποδοχῆς καὶ ἐκτιμῆσεως οὐ μόνον παρὰ τοῖς κυρίοις καθηγηταῖς καὶ τοῖς μαθηταῖς, χάριν τῶν ὁποίων συνετάχθη, ἀλλὰ καὶ παρὰ παντὶ ἄλλῳ λογίῳ θέλοντι νὰ ἔχη περιληπτικὴν μὲν ἀλλ' ἀκριβῆ εἰκόνα τοῦ τε βίου καὶ τῶν μεγάλων κατορθωμάτων τοῦ πολεμικωτέρου καὶ κατακτητικωτέρου τῶν ἀρχαίων λαῶν.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 1 Ἰουνίου 1889.

Δ. ΠΑΤΣΟΠΟΥΛΟΣ

= ἹΕΡΟΔΙΑΚΟΝΟΣ
ΑΝΘΙΜΟΣ ΓΕΩΡ. ΠΡΟΕΣΤ

= ΙΕΡΟΔΙΑΚΟΝΟΣ =
 ΑΝΘΙΜΟΣ ΓΕΩΡ. ΠΡΟΕΣΤΟΣ
 ΕΙΣΑΓΩΓΗ

§ 1.

Γεωγραφία τῆς Ἰταλίας.

Ἡ Ἰταλία, ἐκ τῶν κόλπων τῆς ὁποίας προῆλθεν ἡ ἄλλοτε ὑπερήφανος καὶ ἔνδοξος Ῥώμη καὶ ἦτις μετὰ τὴν Ἑλλάδα ἔξοχον διεδραμάτισεν ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ἱστορίᾳ πρόσωπον ἕνεκα τοῦ πολιτισμοῦ αὐτῆς, δὲν κατέχει μὲν καὶ ὑπὸ γεωγραφικὴν ἔποψιν τοσοῦτον ἐπίζηλον θέσιν, ὅσον ἡ Ἑλλάς, ἦτις κεῖται ἐν τῷ μέσῳ τριῶν ἡπείρων, οὐδὲ διακρίνεται, ὡς αὐτή, διὰ τὴν γραφικωτάτην ποικιλίαν καὶ τὸ πολύσχημον τῶν παραλίων τῆς, πάντως ὅμως ὑπερέχει ὑπ' ἀμφοτέρας ταύτας τὰς ἐπόψεις τῶν λοιπῶν τῆς Εὐρώπης χωρῶν. Ἐχουσα δ' ἕκτασιν μετὰ τῶν εἰς αὐτὴν ἀνηκουσῶν παρακειμένων νήσων 5600 τετραγ. μιλίων καὶ ὀριζομένη πρὸς βορρᾶν μὲν ὑπὸ τῶν Ἀλπεων, πρὸς πάντα δὲ τὰ ἄλλα μέρη ὑπὸ τῆς θαλάσσης, ἦτοι πρὸς ἀνατολὰς μὲν ὑπὸ τοῦ Ἀδριατικοῦ, πρὸς νότον δὲ ὑπὸ τοῦ Σικελικοῦ καὶ πρὸς δυσμὰς ὑπὸ τοῦ Τυρρητικοῦ πελάγους, ἐκέκτητο καὶ τὸ πάλαι, ὅπως καὶ σήμερον, πλὴν τινῶν ἐλωδῶν αὐτῆς μερῶν, κλίμα ἄριστον καὶ τοσοῦτον ἦτο εὐφορος, ὥστε ἠδύνατο νὰ παρέχῃ εἰς τοὺς κατοικοὺς αὐτῆς ἀφθόνως ἅπαντα τὰ πρὸς συντήρησίν των ἀναγκαῖα.

Ὅρη τῆς Ἰταλίας. Ἡ Ἰταλία εἰσέχουσα εἰς τὴν Μεσόγειον θάλασσαν ἐν σχήματι ὑποδήματος διασχίζεται ὑπὸ δύο μεγάλων σειρῶν ὀρέων, τῶν Ἀλπεων καὶ τῶν Ἀπεννίνων. Καὶ αἱ μὲν Ἀλπεις, αἵτινες ἀποτελοῦσιν, ὡς εἴρηται, τὰ βόρεια αὐτῆς ὄρια, διακρίνονται εἰς δυτικὰς, κεντρικὰς καὶ ἀνατολικὰς· τὰ δὲ Ἀπέννια, ἅτινα διασχίζουσι τὴν χερσόνησον κατὰ μῆκος, διακρίνονται εἰς βόρεια καλούμενα καὶ Ἀλγιστικὰ καὶ Ἐτρουσικὰ, εἰς κεντρικὰ

καλούμενα καὶ Ῥωμαϊκὰ καὶ Νεαπολιτικὰ καὶ εἰς ρότια καλούμενα καὶ Καλαβρικὰ.

Ποταμοί. Οἱ ποταμοὶ τῆς Ἰταλίας πηγάζουσιν οἱ μὲν ἀπὸ τῶν Ἄλπεων, οἱ δὲ ἀπὸ τῶν Ἀπεννίνων. Καὶ ἀπὸ μὲν τῶν Ἄλπεων πηγάζουσι· α') ὁ Πάδος, ὁ μεγαλύτερος ποταμὸς τῆς χερσονήσου (πηγάζων ἰδίως ἀπὸ τοῦ ὄρους Βησούλου), ὅστις αὐξανόμενος καθ' ὅσον προχωρεῖ εἰς τὰς ἐκβολὰς αὐτοῦ διὰ τριάκοντα περίπου παραποτάμων, ὧν οἱ κυριώτεροι εἶναι κατὰ μὲν τὴν ἀριστερὰν αὐτοῦ ὄχθην ὁ Δουρίας, ὁ Τικίνος, ὁ Ἀδοῦας καὶ ὁ Μίγκιος, κατὰ δὲ τὴν δεξιὰν ὁ Τάταρος, ὁ Τρεβίας καὶ ἄλλοι, ἐκβάλλει δι' ἑπτὰ στομιῶν εἰς τὸ βόρειον μέρος τοῦ ἀδριατικοῦ πελάγους· β') ὁ Ἀθεσις (πηγάζων ἰδίως ἀπὸ τῶν Ῥαιτικῶν λεγομένων Ἄλπεων), ὅστις καὶ αὐτὸς ἐκβάλλει εἰς τὸ ἀδριατικὸν πέλαγος.

Οἱ δὲ ἀπὸ τῶν Ἀπεννίνων πηγάζοντες ποταμοὶ ἐκβάλλουσιν οἱ μὲν εἰς τὸ Τυρρηνικόν, οἱ δὲ εἰς τὸ Ἀδριατικὸν πέλαγος. Καὶ ἐκ μὲν τῶν εἰς τὸ Τυρρηνικὸν πέλαγος ἐκβαλλόντων οἱ σπουδαιότεροι εἶναι· ὁ Ἄρρος, ὁ Τίβερις, ὁ Λεῖρις καὶ ὁ Οὐλοτοῦρρος. Ἐκ δὲ τῶν εἰς τὸ Ἀδριατικὸν πέλαγος ἐκβαλλόντων οἱ σπουδαιότεροι εἶναι· ὁ Ἀτερρος, ὁ Ρουβίκων καὶ ὁ Αὔριδος. Ἡ δὲ ὑπὸ τινῶν ποταμῶν συμπαρασυρομένη ἰλὺς ἐμποδίζουσα τὴν ἐκροὴν τοῦ ὕδατος εἰς τὴν θάλασσαν παρήγαγε κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους ὅπως καὶ τὴν σήμερον ἔλη, ὧν αἱ νοσηραὶ ἀναθυμιάσεις κατέστησαν πολλὰς σημαντικὰς χώρας ἐντελῶς ἀκατοικήτους. Τῶν ἐλῶν δὲ τούτων τὸ μᾶλλον δύσφημον παρὰ τοῖς ἀρχαίοις ἦτο τὸ ἐν Λατίῳ Πωμερτίον ἢ Πορτίον λεγόμενον, πρὸς ἀποξήρανσιν τοῦ ὁποίου ἄπασαι τῶν ἀρχαίων αἱ προσπάθειαι ἀπέβησαν μάταιαι.

Λίμναι. Ἡ Ἰταλία ἐκέκτητο καὶ τὸ πάλαι ὅπως καὶ σήμερον πολλὰς λίμνας, ὧν αἱ ἐπισημότεραι ἦσαν αἱ παρὰ τοὺς πρόποδας τῶν Ἄλπεων εὐρισκόμεναι, ἧτοι ἡ Οὐερβαρός, ἡ Λάριος καὶ ἡ Βήρακος. Πλὴν δὲ τούτων ὑπῆρχον καὶ ἄλλαι εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς χερσονήσου, ἧτοι ἡ Τρασιμένη, ἡ Φουκίνα, ἡ Ῥηγιλλη (μὴ ὑπάρχουσα πλέον), ἡ Ἀχαιρουσία καὶ ἡ Λουκρινίς παρὰ τὰς Βαίτας (μὴ ὑπάρχουσα πλέον) περίφημος τὸ πάλαι διὰ τὴν πληθὺν τῶν ὀστρέων αὐτῆς.

Κόλποι. Κόλπους δ' ἐπισημοτέρους ἡ Ἰταλία ἔχει : τὸν Λιγυρτικόν (τανῦν κόλπον τῆς Γενούας), τὸν Κυμαῖον (τανῦν κόλπον

της Νεαπόλεως), τὸν Ποσειδωνιάτην, ἢ Παιστατόν (τανῦν κόλπον τοῦ Σαλέρνου), τὸν Ταραντῖνον καὶ τὸν Τεργεσταῖον.

Ἀκρωτήρια. Καὶ ἀκρωτήρια πολλὰ ἔχει ἡ Ἰταλία, ὧν τὰ ἐπισημότερα εἶναι πρὸς δυσμὰς μὲν τὸ Μισηρόν καὶ τὸ Σορρεντῖνον ἢ Ἀθήναιον, πρὸς ἀνατολὰς δὲ τὸ Ἰαπύγιον (Ἰαπυγία ἄκρα) παρὰ τὴν εἴσοδον τοῦ ἸΤαραντίνου κόλπου.

§ 2

Ὄνομασία καὶ διαίσεις τῆς Ἰταλίας.

Ὄνομασία τῆς Ἰταλίας. Τῆς Ἰταλίας τὸνομα δὲν ἐξετείνεται κατὰ τοὺς ἀρχαιοτάτους χρόνους ἐφ' ὅλης τῆς χερσονήσου, εἰς ἣν διάφορα γενικὰ ἢ μερικὰ ἀπεδίδοντο ὑπὸ τῶν ἀρχαίων ὀνόματα (Ἑσπερία, Οἰρωτρία, Σατουρρία, Ἀύσορια κ. ἄ.), ἀλλ' ἐκαλεῖτο οὕτω μόνον τὸ νοτιοδυτικώτατον αὐτῆς μέρος. Ἐκεῖνοι δέ, οἵτινες ἐξέτειναν τὸ ὄνομα ἐπὶ μεγαλειτέρου μέρους τῆς Χερσονήσου ἦσαν κατὰ πρῶτον μὲν οἱ Ἕλληνες διακρίνοντες δι' αὐτοῦ ἄπασαν τὴν κάτω Ἰταλίαν, ἣτοι ἀπὸ τῆς Ποσειδωνίης πρὸς δυσμὰς μέχρι τοῦ Τάραντος πρὸς ἀνατολὰς, μετὰ δὲ τούτους οἱ Ῥωμαῖοι, οἵτινες ὑπαγαγόντες ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν αὐτῶν τὴν μέσην καὶ τὴν κάτω Ἰταλίαν (266 π. Χ.) συμπεριέλαβον ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦτο ἀπάσας τὰς μέχρι τῶν ποταμῶν Μάκρου καὶ Ῥουβίκωνος κειμένας χώρας. Ἐφ' ὀλοκλήρου δὲ τῆς χερσονήσου μέχρι τῶν Ἀλπεων ἐπεξετάθη τὸ ὄνομα τῆς Ἰταλίας κατὰ πρῶτον ἐπὶ τοῦ Αὐγούστου.

Διαίσεις τῆς Ἰταλίας. Ἡ Ἰταλία διηρεῖτο εἰς τρία μέρη, ἣτοι εἰς τὴν βόρειον ἢ ἄνω Ἰταλίαν, τὴν μέσην ἢ κυρίως Ἰταλίαν, καὶ τὴν κάτω Ἰταλίαν τὴν καὶ Μεγάλην Ἑλλάδα καλουμένην. Καὶ ἡ μὲν ἄνω Ἰταλία, ἣτις, ὡς εἴρηται, ἀπὸ τοῦ Αὐγούστου ἦδη τὸ πρῶτον συμπεριελήφθη εἰς τὴν κυρίως Ἰταλίαν, ἐκαλεῖτο καὶ ἐντεῦθεν τῶν Ἀλπεων Γαλατία (Gallia cisalpina), ἅτε κατοικουμένη ὑπὸ Γαλατικῶν φύλων, πρὸς διάκρισιν ἀπὸ τῆς πέραν τῶν Ἀλπεων Γαλατίας, ἣτοι τῆς κυρίως Γαλατίας (Galliae transalpinae). Περιελάμβανε δὲ τὰς ἐπομένας τρεῖς χώρας :

Α'. Τὴν Αἰγυστικήν, ἣς αἱ ἐπισημότεραι πόλεις ἦσαν ἡ Νίκαϊα καὶ ἡ Γέρονα.

Β'. Τὴν κυρίως ἐντεῦθεν τῶν Ἑλλεων Γαλατίας (ἤτοι τὴν σημερινὴν Λομβαρδίαν), ἣτις ἐχωρίζετο ὑπὸ τοῦ Πάδου εἰς τὴν *πέραν τοῦ Πάδου* (Galliam transpadanam) καὶ εἰς τὴν *ἐντεῦθεν τοῦ Πάδου Γαλατίας* (Galliam cispadanam). Καὶ ἡ μὲν πρώτη τούτων κειμένη μεταξὺ τῆς ἀριστερᾶς ὄχθης τοῦ Πάδου, τῆς δεξιᾶς τοῦ Ἀθέσιος καὶ τῶν Ἑλλεων περιελάμβανε τὰς ἔτι καὶ νῦν ἀκμαζούσας πόλεις: τὴν *Αὐγουσταρ τῶν Ταυρίων* (Augustam Taurinorum) (τανῦν Τουρίνον), τὴν *Κρεμόνην*, τὸ *Τικινोर* (τανῦν Παυίαν), τὸ *Μεδιόλανορ*, τὴν *Οὐήρορα* (τανῦν Βερόναν) καὶ τὰς *Οὐερκέλλας*. Ἡ δὲ δευτέρα κειμένη μεταξὺ τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ Πάδου, τοῦ Ἀδριατικοῦ πελάγους, τοῦ ποταμοῦ Ῥουβίκωνος καὶ τῆς σειρᾶς τῶν Ἀπεννίνων περιελάμβανε τὰς ἐξῆς πόλεις: τὴν *Πλακερτίαν* (τανῦν Piacenza), τὴν *Μουτίνην* (τανῦν Modena), τὴν *Βορωρίαν* (τανῦν Bologna) καὶ τὴν *Ράβερραν*.

καὶ Γ'. Τὴν Ἑρετίαν, ἣτις κειμένη ἀνατολικῶς τῆς ἐντεῦθεν τῶν Ἑλλεων Γαλατίας καὶ ἐκτεινομένη ἀπὸ τῆς μεσημβρινῆς κλιτύος τῶν Ἑλλεων μέχρι τοῦ κάτω Πάδου καὶ τοῦ Ἀδριατικοῦ πελάγους περιελάμβανε τὰς πόλεις *Παταῦιον* (τανῦν Padua) καὶ *Αὐν.λητάρ*.

Ἡ δὲ μέση ἢ κυρίως Ἑταλία ἐκτεινομένη ἀπὸ τῶν ποταμῶν Μάκρου καὶ Ῥουβίκωνος μέχρι τῶν ποταμῶν Σιλάρου καὶ Φρέντονος περιελάμβανε τὰς ἐπομένους χώρας:

Α'. Τὴν Ἑτρουρίαν, ἧς αἱ σπουδαιότεραι πόλεις ἦσαν: ἡ *Πῖσα*, αἱ *Φαίσουλαι*, ἡ *Φλωρεντία*, τὸ *Ἀρρήτιορ*, τὸ *Κλουσίορ*, ἡ *Περούσια*, οἱ *Οὐολοίριοι*, οἱ *Ταρκύνιοι* (τανῦν μόνον ἐρείπια τινὰ σώζονται), ἡ *Καίρη* (τανῦν Cerveteri) καὶ ἡ σπουδαιοτάτη πασῶν οἱ *Οὐήιοι* (Veji).

Β'. Τὸ *Λάτιορ*, ὅπερ κείμενον μεταξὺ τῆς Ἑτρουρίας, τοῦ Σαμνίου, τῆς Καμπανίας καὶ τοῦ Τυρρηνικοῦ πελάγους περιελάμβανε τὰς ἐξῆς ἐπισημοτέρας πόλεις: τὴν *Ῥώμην*, τὰ *Τίβουρα* (τανῦν Tivoli) κεκοσμημένα δι' ἀναριθμητῶν ἐξοχικῶν ἐπαύλεων καὶ ἕνεκα τῆς ὠραιότητος τοῦ μέρους προσφιλεστάτη διαμονὴ τῶν ἐπιφανῶν Ῥωμαίων, τὴν *Κολλάτιαν*, τοὺς *Γαβίους*, τὰ *ᾠστια* ἢ τὴν *ᾠστίαν*, τὸ *Τοῦσκλορ*, τὴν *Πραίρεστορ*, τὸ *Λαβίτιορ*, τὴν *Ἄλβαρ Λόγγαν*, τὰς *Οὐελίτρας*, τὸ *Λαύρετορ* (ἀρχαίαν καθέ-

δραν τῶν βασιλέων τῶν Λατίνων), τὴν Ἀρδέαν, τοὺς Καρσεόλους, τὴν Ἀναγνίαν, τὸ Ἄρπυρον, τὰς Φρεγγέλλας, τὸ Ἄρτιον, τὴν Ταρρακίαν, τὴν Καίητην (Γαέταν) καὶ τὰς Μιρτούρας.

Γ'. Τὴν Καμπανίαν, ἣτις κειμένη μεταξὺ τῶν ποταμῶν Λεΐριος καὶ Σιλάρου περιελάμβανε τὰς ἐξῆς ἐπισημοτέρας πόλεις: τὴν Καπύην (περίφημον διὰ τὸν πλοῦτον αὐτῆς, ἀλλὰ καὶ διαβόητον ἐνταυτῷ διὰ τὴν τρυφηλότητα τῶν κατοίκων της), τὴν Κόμην, τὰς Βαίας (λαμπρότατον μέρος θερμῶν λουτρῶν), τοὺς Ποτιόλους, τὴν Νόλαν, τὸ Σάλερνον καὶ τὴν Παρθενόπην ἢ Παλαιόπολιν μετὰ τῆς νέας αὐτῆς πόλεως Νεαπόλεως. Πλὴν δὲ τούτων καὶ τὰς ἐν ἔτει 799 μ. Χ. ὑπὸ τῆς ἐκρήξεως τοῦ Βεσουβίου καταστραφείσας Ἡράκλειον, Πομπηίαν καὶ Σταβίαν.

Δ'. Τὴν Ὀμβρικήν, ἣτις κειμένη ἐπὶ τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς τῆς χερσονήσου καὶ μεταξὺ τῆς Ἐτρουρίας, τῶν ποταμῶν Ρουβίκωνος καὶ Τιβέρεως καὶ τῶν χωρῶν Σαβίνης καὶ Πικεντίνης περιελάμβανε τὰς ἐξῆς ἐπισημοτέρας πόλεις: τὸ Ἄριμιον (Rimini), τὴν Σερογαλλίαν (τακὺν Sinigaglia), τὸ Σερτῖον τὴν Ἰντέραμνιαν (πατρίδα τοῦ διασήμεου ἱστορικοῦ Τακίτου), τὴν Ναρνίαν καὶ τὸ Σπολήτιον.

Ε'. Τὴν Πικεντίνην, ἣτις κειμένη παρὰ τὸ Ἀδριατικὸν πέλαγος καὶ μεσημβρινῶς τῆς Ὀμβρικής περιελάμβανε τὰς πόλεις Ἀγκῶνα, Ἀσκουλον καὶ Ἀδρίαν, ἀφ' ἧς ἔλαβε τὸ ὄνομα αὐτοῦ τὸ ἀδριατικὸν πέλαγος καὶ ἐν ἣ ἐγεννήθη ὁ αὐτοκράτωρ Ἀδριανός.

καὶ Ϛ'. Τὴν τραχεῖαν καὶ ὄρεινὴν Σαμνιτιδα ἢ τὸ Σάντιον, ἣτις ἐκτεινομένη πρὸς ἀμφοτέρας τὰς πλευρὰς τῶν μεσημβρινῶν Ἀπεννίνων ἀπὸ τῆς Ὀμβρικής μέχρι τῆς κάτω Ἰταλίας καὶ κατοικοῦμένη ὑπὸ τῶν ἀνδρείων Σαμνιτῶν καὶ διαφόρων ἄλλων φύλων (Πελιγνῶν, Μαρρουκίων, Φρεντανῶν, Οὔεστίνων κ. ἄ.) περιελάμβανε τὰς πόλεις Κορφῖτιον, Σούλμιον (πατρίδα τοῦ ποιητοῦ Ὀβιδίου), Τέατον, Βενέβετον καὶ Καῦδιον.

Ἡ δὲ κάτω Ἰταλία, ἣτις καὶ Μεγάλη Ἑλλάς ἐκαλεῖτο ἕνεκα τῶν πολλῶν αὐτόθι ἐλληνικῶν ἀποικιῶν, περιελάμβανε τὰς ἐξῆς χώρας:

Α'. Τὴν Λευκαδίαν μεταξὺ τοῦ Σιλάρου καὶ τοῦ Λάου, εἰς ἣν ἀνήκον ἐπὶ μὲν τῶν δυτικῶν παραλίων αἱ πόλεις Ποσειδωνία ἢ Παῖστον (ἀποικία τῶν Συβαριτῶν) καὶ Ἑλέα (τόπος διαμονῆς

τῶν ἑλεατῶν φιλοσόφων καὶ πατρὶς τοῦ Παρμενίδου καὶ τοῦ Ζήνωνος· ἐπὶ δὲ τῶν ἀνατολικῶν τὸ *Μεταπόρτιον*, ἡ *Ἡράκλεια*, ἡ *Σύδαρις* (διαβόητος διὰ τὴν μαλθακότητα τῶν κατοίκων τῆς) καὶ οἱ *Θούριοι* (κτισθέντες ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων ἐν ἔτει 443 π. Χ. ἐγγὺς τῆς ἐν ἔτει 510 καταστραφείσης Συδάρεως).

Β'. Τὴν *Βρεττίαν* κειμένην ἐν τῇ μεσημβρινοδυτικῇ ἄκρᾳ τῆς Ἰταλίας καὶ περιλαμβάνουσαν τὰς πόλεις *Κορσεττίαν*, *Ῥήγιον*, *Λοκροὺς ἐπιξεφυρίους* (περιφήμευς ἕνεκα τοῦ νομοθέτου αὐτῶν Ζαλεύκου), *Κρότωνα*, *Μαμέρτιον* (πατρίδα μέρους τινὸς τῶν μισθοφόρων τοῦ τυράννου τῶν Συρακουσῶν Ἀγαθοκλέους Μαμερτίνων, οἵτινες καταλαβόντες τὴν Μεσσήνην ἐν ἔτει 282 π. Χ. ἐγένοντο παραίτιοι τῆς ἐκρήξεως τοῦ ἀ' καρχηδονιακοῦ πολέμου ἐν ἔτει 264 π. Χ.).

Γ'. Τὴν *Ἀπουλίαν*, εἰς ἣν ἀνήκον αἱ πόλεις: *Λουκερία*, *Ἀσκλον*, *Κάρραι* (ἐνθα ὁ Ἀννίβας συνάψας τὴν τετάρτην αὐτοῦ μάχην πρὸς τοὺς Ῥωμαίους ἐν ἔτει 216 π. Χ. κατασυνέτριψε τὴν δύναμιν αὐτῶν). *Βάριον*, *Σιποῦς*, *Καρούσιον* καὶ *Οὔερουσία* (πατρὶς τοῦ Ὀρατίου).

καὶ Δ'. Τὴν *Καλαβρίαν*, ἣτις καλουμένη καὶ *Μεσσαπία* μετὰ δὲ τῆς Ἀπουλίας ἠνωμένη καὶ *Ἰαπυγία* περιελάμβανε τὰς πόλεις: *Βρεττήσιον* (τανῦν Brindisi), *Τάραντα* καὶ *Ἰδρουῦντα* (κεῖμενον εἰς τὸ στενώτερον μέρος τοῦ πορθμοῦ, ἀφ' οὗ ἄρχεται τὸ ἀδριατικὸν πέλαγος).

§ 3

Νῆσοι ἀνήκουσαι εἰς τὴν Ἰταλίαν.

Εἰς τὴν Ἰταλίαν ἀνήκον προσέτι καὶ αἱ ἐξῆς νῆσοι:

Α'. Ἡ *Σικελία*, ἣτις καλουμένη ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων καὶ *Τρινακρία* ἕνεκα τοῦ τριγωνικοῦ αὐτῆς σχήματος καὶ χωριζομένη ἀπὸ τῆς χερσονήσου διὰ τοῦ Σικελικοῦ πορθμοῦ περιελάμβανε τὰς ἐξῆς ἐπισημοτέρας πόλεις: τὴν *Μεσσήνην*, τὸ *Ταυρομέριον*, τὴν *Κατάνην*, τὰς *Συρακούσας*, τὴν *Γέλαρ*, τὸν *Ἀκράγαντα*, τὴν *Σελιουῦντα*, τὸ *Λιλύβαιον* (τανῦν Μαρσάλα) τὸν *Ἐρυκα*, τὸ *Δρέπαρον*, τὴν *Ἐγεσταρ*, τὴν *Πάρορμον*, τὴν *Ἰμέραν* καὶ τὰς *Μυλάς*.

Β'. Αἱ περὶ τὴν Σικελίαν κείμεναι, ἧτοι πρὸς βορρᾶν μὲν αἱ Ἡ-

φαιστέιοι ἢ ρῆσοι τοῦ *Αἰδίου* λεγόμενοι, πρὸς δυσμὰς δὲ αἱ *Αἰγοῦσαι* καὶ πρὸς μεσημβρίαν ἡ *Μελίτη* (τανῦν Μάλτα).

Γ'. Ἡ *Σαρδῶ*, ἥς ἐπισημότεραι πόλεις ἦσαν ἡ *Κάραλις* καὶ ἡ *Ὀλβία*.

Δ'. Ἡ *Κύρος*, ἥς ἐπισημότερα πόλις ἦτο ἡ ὑπὸ τῶν Φωκαέων κτισθεῖσα *Ἀλαλία*, ἥτις ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων ἐκαλεῖτο ἔπειτα *Ἀλερία*.

καὶ Ε'. Αἱ παρὰ τὰ δυτικὰ παράλια τῆς Ἰταλίας κείμεναι *Αἰθαλία* (Πνα καὶ νῦν *Elva*), *Πορτία*, *Παρδαταρία*, *Αἰραρία* ἢ *Πιθηκοῦσα* καὶ *Καπρέαι*.

§ 4

Ἀρχαιότατοι κάτοικοι τῆς Ἰταλίας.

Καίτοι δὲ καὶ τῆς Ἰταλίας, ὅπως καὶ τῆς Ἑλλάδος, ἡ ἀρχαιοτάτη ἱστορία εἶναι κεκαλυμμένη ὑπὸ πυκνοτάτου σκότους, οὐδεμίαν δ' ἔχομεν ἀσφαλῆ εἰδήσιν οὔτε περὶ τῶν ἀπὸ βορρᾶ, οὔτε περὶ τῶν ἀπ' ἀνατολῶν γενομένων εἰς τὴν χερσόνησον ταύτην ἀρχαιοτάτων ἐποικίσεων, ἐν τούτοις εἶνε ἀναντίρρητον ὅτι ἡ Ἰταλία πολλοὺς πρὸ τῆς κτίσεως τῆς Ῥώμης αἰῶνας κατφεύετο ὑπὸ διαφόρων φύλων διαφόρου καταγωγῆς καὶ γλώσσης, ἅτινα, ὅπως καὶ ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ἑλλάδι, ἀπετέλουν πολλὰς μικρὰς καὶ ἀπ' ἀλλήλων ἀνεξαρτήτους πολιτείας. Ἐκ τῶν ἀρχαιοτάτων δὲ τούτων κατοίκων τῆς Ἰταλίας κυριώτεροι λαοὶ ἦσαν τρεῖς. Καὶ ὁ μὲν πρῶτος τούτων ἦσαν οἱ *Ίαπυγες*, οἵτινες κατόικουν τὰ μεσημβρινὰ τῆς χερσονήσου καὶ ἰδίως τὴν Ἀπουλίαν καὶ Καλαβρίαν, αἵτινες, ὡς γνωστόν, ἐκαλοῦντο διὰ τοῦτο ὀμοῦ καὶ *Ίαπυγία*. Ἐπειδὴ δὲ οὔτοι δὲν ἦσαν εἰς κατάστασιν ν' ἀντιτάξωσιν ἰκανὴν ἀντίστασιν εἰς τοὺς Ἕλληνας, οἵτινες πρὸ πάντων ἐγκατεστάθησαν εἰς τὰς κατοικίας αὐτῶν, οὐ μόνον συνεχωνεύθησαν μετ' αὐτῶν σχεδὸν ὀλοσχερῶς, ἀλλὰ καὶ παρέλαβον μάλιστα καὶ τὴν γλῶσσάν των. Φαίνεται δὲ ὅτι, ὡς ἐξάγεται ἐκ τῆς συγκρίσεως τῶν γλωσσῶν τῶν δύο τούτων λαῶν, δὲν ὑπῆρχε μεταξὺ αὐτῶν ἡ στενὴ ἐκείνη συγγένεια, ἥτις ὑπῆρχε καὶ μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν Λατίνων.

Ὁ δὲ δευτέρος ἦσαν οἱ *Ἰταλοί*, οἵτινες ἀνήκον εἰς τὴν *Ἰνδογεομαρικὴν φυλὴν* καὶ ἦσαν συγγενεῖς τῶν Ἑλλήνων, μεθ' ὧν φαίνεται

ὅτι συναπετέλουν καὶ ἐν αὐτῇ ἔτι τῇ ἐν Ἀσίᾳ πρώτη αὐτῶν πατριδί ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν λαόν. Κατῴκουν δὲ οἱ Ἴταλοὶ οὗτοι τὴν μέσην καὶ τὴν μεσημβρινὴν Ἰταλίαν καὶ διεκρίνοντο εἰς δύο κλάδους, τοὺς *Λατίνους* καὶ τοὺς λεγομένους *Σαβέλλους*. Καὶ οἱ μὲν *Λατῖνοι*, οἵτινες σπουδαίως συνετέλεσαν εἰς τὸν πολιτισμὸν τῆς ἀνθρωπότητος, κατοικοῦντες κατ' ἀρχὰς ἐν Λατίνῳ ἐξηπλώθησαν βραδύτερον πρὸς τὰ μεσημβρινὰ τῆς Ἰταλίας καὶ ἐπὶ τῆς Σικελίας. Διότι οἱ Σικελοί, οἵτινες ἀναφέρονται ὡς κάτοικοι τῆς Σικελίας καὶ τῶν δυτικῶν παραλίων τῆς μεσημβρινῆς Ἰταλίας, φαίνεται ὅτι ἀπετέλουν μετὰ τῶν Λατίνων μίαν καὶ τὴν αὐτὴν φυλὴν. Μὴ δυναθέντες ὁμῶς νὰ προφυλαχθῶσιν οὔτε κατὰ τῶν Ἑλληνικῶν ἐποικίσεων (ιδίως ἐν Σικελίᾳ), οὔτε κατὰ τῶν Σαμνιτικῶν κατακτήσεων (ιδίως ἐν Καμπανίᾳ), οὐδεμίαν ἐξήσκησαν εὐεργετικὴν ἐπίδρασιν ἐπὶ τῆς ἀναπτύξεως τῆς Ἰταλίας. Ἀπετέλουν δὲ οἱ Λατῖνοι ἰδιαίτερας κοινότητας, αἵτινες ἦσαν μὲν ἀνεξάρτητοι ἀπ' ἀλλήλων, συνεδέοντο ὁμῶς διὰ κοινῶν συνελεύσεων καὶ πανηγύρεων. Τοιαῦται δὲ κοινότητες, ὧν ἐκάστη διετέλει ὑπὸ ἴδιον βασιλεῖα, ἦσαν τριάκοντα τὸν ἀριθμὸν καὶ τούτων ἐπισημοτέρα ἦτο ἡ *Αἰθα Λόγγα*, ἧς ἡ κτίσις ἀποδίδεται ὑπὸ τῆς παραδόσεως εἰς τὸ γένος τοῦ μυθικοῦ ἥρωος Αἰνείου. Οἱ δὲ *Σαβέλλοι* κατῴκουν κατὰ μὲν τοὺς ἀρχαιοτάτους χρόνους τὸ ἀνατολικὸν μέρος τῆς μέσης Ἰταλίας, τὴν ἄνω Ἰταλίαν καὶ τὴν παρὰ τὴν δεξιὰν ὄχθην τοῦ Τιβέρεως κειμένην χώραν. Ὅτε δὲ βραδύτερον ἕνεκα διαφόρων μεταναστάσεων ἐξδιώχθησαν ἐκ τῆς ἄνω Ἰταλίας καὶ τῆς μεσημβρινῆς Ἐτρουρίας, ἐξηπλώθησαν οὐ μόνον ἐπὶ τῆς μέσης Ἰταλίας παρὰ τὴν ἀριστερὰν ὄχθην τοῦ Τιβέρεως μέχρι τῆς Ῥωμαϊκῆς χώρας, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ μέρους τινὸς τῆς κάτω Ἰταλίας. Διεκρίνοντο δὲ οἱ Σαβέλλοι εἰς φῦλα πολλὰ, ἅτινα κατὰ τὰς κατοικίας αὐτῶν ἔλαβον καὶ διάφορον ἀνάπτυξιν, ἦτοι τοὺς *Σαβίρους*, τοὺς *Σαμνίτας* ἢ *Σαυρίτας*, τοὺς *Λευκανοὺς* καὶ τοὺς *Βρουτζίους*. Πλὴν ὁμῶς τούτων ἀναφέρονται καὶ ἄλλα Σαβελλικὰ φῦλα, ἦτοι οἱ *Οὐσετῖνοι*, οἱ *Μαρρουκῖνοι*, οἱ *Πελιγνοί*, οἱ *Μάρσοι* κ. ἄ. ἅτινα ὀφείλουσι τὴν ὑπαρξιν αὐτῶν εἰς τὸ παρὰ τοῖς Σαβέλλοις ἐν γένει ἐπικρατοῦν ἔθος τοῦ λεγομένου «*ἰεροῦ ἔαρος*». Κατὰ τὸ ἔθος δὲ τοῦτο, ὅπερ ἀληθῶς συνετέλεσεν εἰς τὴν ταχεῖαν ἐξάπλωσιν τῶν Σαβέλλων, ἐν καιρῷ πολεμικῆς τινος ἢ ἐπιδημικῆς ἀνάγκης καθιεροῦντο εἰς τοὺς καταχθονίους θεοὺς

καὶ ἰδίως εἰς τὸν Ἄρην πάντα τὰ κατὰ τὸ προσεχές ἔαρ γεννηθησόμενα. Καὶ τὰ μὲν ζῶα καὶ οἱ καρποὶ ἐθυσιάζοντο, τὰ δὲ γεννηθέντα παιδιά ἄρρενά τε καὶ θήλεα ὑπεχρεοῦντο μετὰ παρέλευσιν εἴκοσιν ἐτῶν νὰ καταλίπωσι τὴν πατρίδα των καὶ νὰ ἀπέλθωσι πρὸς ζήτησιν νέας τοιαύτης.

Τρίτος δὲ λαὸς ἐκ τῶν κυριωτέρων τῆς Ἰταλίας ἦσαν οἱ Ἑτροῦσκοὶ ἢ Τοῦσκοὶ (Τυρρηνοὶ κατὰ τοὺς Ἕλληνας), οἵτινες προελθόντες πιθανῶς ἐκ τῆς Ραιτίας, ἐξ οὗ καὶ Ρασέρναι οἱ ἴδιοι ἐκαλοῦντο, κατῴκουν κατ' ἀρχὰς μὲν παρὰ τὸν Πάδον, βραδύτερον δ' ἐν τῇ ἀπ' αὐτῶν κληθείσῃ Ἑτρουρία (Τυρρηνία κατὰ τοὺς Ἕλληνας), εἶτε ἐκδιώξαντες αὐτόθεν τοὺς Ὀμβρους, εἶτε ἀναγκάσαντες αὐτοὺς εἰς ὑποταγὴν. Εἰ καὶ περὶ τῆς καταγωγῆς τῶν Ἑτρούσκων πολλαὶ μέχρι σήμερον ἔχουσιν ἐξενεχθῆ γινῶμαι, ἄλλων μὲν θεωρούντων αὐτοὺς ὡς τινα παντελῶς διάφορον τῶν λοιπῶν τῆς Ἰταλίας λαῶν, ἄλλων δὲ ὡς συγγενῆ τῶν Ἰταλῶν καὶ ἐπομένως εἰς τὴν Ἀρείαν ἢ Ἰνδογερμανικὴν φυλὴν ἀνήκοντα¹, ἐν τούτοις τὸ ζήτημα τοῦτο μένει εἰσέτι ἄλυτον, καθ' ὅσον τὰ γλωσσικὰ τοῦ λαοῦ ἐκείνου μνημεῖα, μεθ' ὅλην τὴν ἐπίμονον τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων ἐπιμέλειαν, δὲν ἔχουσιν ἀκόμη ἰκανῶς διευκρινηθῆ.

Οἱ Ἑτροῦσκοὶ κατ' ἀρχὰς μὲν εἶχον πολίτευμα καθαρῶς μοναρχικόν, μετὰ μικρὸν ὅμως καταλυθείσης τῆς βασιλείας ἰδρύθη ἀντ' αὐτῆς ἡ δημοκρατία. Σύμπασα ἡ χώρα ἀπετελεῖτο ἐκ δώδεκα ἀνεξαρτήτων ἀπ' ἀλλήλων πολιτειῶν, ὧν ἐκάστη εἶχεν ἴδιον ἡγεμόνα καλούμενον *Λουκούμωρα* καὶ ἐκλεγόμενον ἰσοβίως ἐκ τῶν εὐπατρίδων. Ἐν καιρῷ δὲ μεγάλης ἀνάγκης συνδεόμεναι ἐξέλεγον αἱ πολιτεῖαι αὐταὶ ἓνα κοινὸν ἀνώτατον ἀρχηγόν (Λάρων, Lars), ὅστις περιβαλλόμενος δι' ἀπολύτου ἐξουσίας ἐλάμβανεν ὡς διακριτικὰ σημεῖα τῆς ἀρχῆς αὐτοῦ *θρόνον ἐλεφάντινον* (sella curulis), *τήβερραν περιπόρφυρον* (toga praetexta), *διάδημα χρυσοῦν*, *σκήπτρον ἐλεφάντινον* φέρον ἀετὸν ἐπὶ τῆς κορυφῆς, καὶ ἐξ ἐκάστης πολιτείας ἀνὰ ἓνα *ράβδοῦχον* πρὸς ἐκτέλεσιν τῶν διαταγῶν του. Οἱ *ράβδοῦχοι* δ' οὗτοι (Lictores) ἔφερον ὡς σημεῖον τοῦ ἀξιώματός των δέσμην *ράβδων*, ἐκ τοῦ μέσου τῶν ὀπίστων προεξείχεν εἰς πέλεκυς.

¹ Corssen, über die Sprache der Etrusker, 1874

Οἱ Ἑτροῦσκοι εἶχον ἤδη προαχθῆ κατὰ τοὺς ἀρχαιοτάτους χρόνους εἰς μέγαν βαθμὸν πολιτισμοῦ, ὅστις ἔτι μᾶλλον ηὐξήθη διὰ τῆς μετὰ τῆς Κορίνθου ἐπικοινωνίας αὐτῶν. Φαίνεται δὲ ὅτι οἱ Ἑτροῦσκοι διεκρίνοντο ἐν τῇ γεωργίᾳ, τῇ ἐμπορίᾳ, τῇ μουσικῇ, καὶ πρὸ πάντων ἐν τῇ ἀρχιτεκτονικῇ καὶ τῇ πλαστικῇ. Καὶ τὴν μὲν περὶ τὴν ἀρχιτεκτονικὴν μεγάλην αὐτῶν ἐπιτηδειότητα δεικνύουσι σωζόμενα ἔτι γιγαντώδη λείψανα τειχῶν, πυλῶν καμαρωτῶν, ταῶν, ὑποδόμων, θεάτρων, κ. ἄ. Τὴν δὲ περὶ τὴν πλαστικὴν, εἰ καὶ τὰ ὠραιότερα πλαστικὰ αὐτῶν ἔργα ἀποδίδονται εἰς τοὺς ἐποικήσαντας Ἑλληνας, ἀταρίθμητα καὶ παρτοειδῆ πῆλινα καὶ χαλκᾶ ἀγγεῖα, ἀγάλματα καὶ ἀνάγλυφα.

Ἄλλὰ καὶ ὑπὸ θρησκευτικὴν ἔποψιν ἦσαν οἱ Ἑτροῦσκοι ἀνώτεροι τῶν ἄλλων λαῶν τῆς Ἰταλίας καὶ διὰ τοῦτο πολλὰ παρ' αὐτῶν παρέλαβον οἱ Ῥωμαῖοι καὶ ἰδίως τὴν μαρτικὴν καὶ τὰ τῆς λατρείας τοῦ θεοῦ μετὰ τῶν θυσιῶν αὐτῆς, παρηγύρεων καὶ ἐθιμοτυπιῶν. Πλὴν ὅμως τούτων παρέλαβον προσέτι οἱ Ῥωμαῖοι παρ' αὐτῶν καὶ τὰ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν μνημονευθέντα διακριτικὰ σήματα τῆς ἀνωτάτης ἀρχῆς, ἦτοι τὸν ἐλεφάντινον θρόνον, τὴν περιπόρφυρον τήβεννον, τὸ χρυσοῦν διάδημα, τὸ ἐλεφάντινον σκῆπτρον μετὰ τοῦ ἀετοῦ καὶ τοὺς δώδεκα ραβδούχους.

Ἄλλὰ πλὴν τῶν μνημονευθέντων τριῶν λαῶν κατῴκουν προσέτι ἐπὶ τῆς Ἰταλικῆς χερσονήσου, καὶ ἰδίως ἐπὶ τοῦ βορείου αὐτῆς μέρους, καὶ οἱ Ἑρετοί, οἵτινες πιθανῶς εἶχον τὴν αὐτὴν καὶ οἱ κάτοικοι τῆς Ἰλλυρικῆς χερσονήσου καταγωγῆν· καὶ οἱ Αἰγυες ἢ Αἰγυστίνοι, οἵτινες φαίνονται ἀνήκοντες εἰς τὴν αὐτὴν καὶ οἱ ἐν Ἰσπανίᾳ Ἰβηρες φυλὴν.

Οἱ δὲ Γαλάται ἐπὶ τέλους, οἵτινες κατῴκουν ἐν τῇ ἄνω Ἰταλίᾳ, ἣτις διὰ τοῦτο ἐκαλεῖτο, ὡς ἐν τοῖς ἔμπροσθεν εἴρηται, καὶ ἐντεῦθεν τῶν Ἀλπεων Γαλατία (Gallia cisalpina), ἦσαν κλάδος τοῦ μεγάλου κελτικοῦ λαοῦ, ὅστις διηρημένος εἰς πολλὰς μικρὰς φυλὰς κατῴκει τὰ δυτικὰ μέρη τῆς Εὐρώπης. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν κατῴκουν οἱ Γαλάται ἐν τῇ σημερινῇ Γαλλίᾳ, ἣτις ἔλαβεν ἀπ' αὐτῶν καὶ τὸ ὄνομά της. Μετὰ τινα ὅμως χρόνον ὀρμηθέντες ἐξ αὐτῆς ἐξηπλώθησαν πρὸς τὴν Ἰσπανίαν καὶ τὴν Ἀγγλίαν, περὶ δὲ τὰς ἀρχὰς τῆς ΣΤ' π. Χ. ἑκατονταετηρίδος, ἴσως

ὅμως ἐν μεγαλειτέρᾳ πληθούϊ περὶ τὸ τέλος τῆς Ε΄ ἤρχισαν νὰ εἰσβάλλωσι καὶ πρὸς ἀνατολὰς ἐν μέρει μὲν εἰς τὰς σημερινὰς Γερμανικὰς χώρας μεταξὺ τοῦ Δουνάβεως καὶ τῶν ἙΑλπεων, ἐν μέρει δὲ εἰς τὴν ἄνω Ἰταλίαν. Καὶ ἐπὶ τινα μὲν χρόνον περιωρίζοντο ἐπὶ τῶν νεωστὶ κατακτηθεισῶν χωρῶν, αἰφνιδίως ὅμως κινούμενοι καὶ πάλιν πρὸς μέγιστον τῶν γειτόνων αὐτῶν τρόπον ἐπεχείρουν νέας κατακτήσεις. Λέγεται δὲ ὅτι οἱ Γαλάται ἦσαν ὁ μόνος λαὸς τῆς ἀρχαιότητος, ὅστις εἰ καὶ ἀπέκτησε μεγίστην πολεμικὴν δόξαν καὶ πλείστας πόλεις μετέβαλεν εἰς τέφραν καὶ εἰς ἐρείπια, οὐδέποτε ἐν τούτοις κατώρθωσεν ὁ ἴδιος νὰ σχηματίσῃ διαρκῆ καὶ ἀληθῶς σπουδαίαν πολιτείαν. Ἀγαπῶντες πρὸ πάντων τὸν πολεμικὸν βίον ἀπέφευγον οἱ Γαλάται τὰς εἰρηνικὰς ἀσχολίας. Τὴν δὲ γεωργίαν θεωροῦντες ὡς τι ταπεινὸν καὶ εὐτελὲς δι' ἄνδρας ἐλευθέρους ἔργον ἐπεδίδοντο μάλλον εἰς τὴν κτηνοτροφίαν.

Καὶ ὅμως οὐδεὶς τῶν μνημονευθέντων λαῶν τῆς Ἰταλίας κατώρθωσε ν' ἀνυψωθῇ εἰς τὸ σημεῖον ἐκεῖνο τοῦ μεγαλείου καὶ τῆς δόξης, εἰς ὃ ἀνυψώθη ἡ μικρὰ ἐκείνη πόλις, ἣτις ἐκτίσθη παρὰ τὸν Τίβεριν περὶ τὰ μέσα τῆς 8ης π. Χ. ἑκατονταετηρίδος καὶ ἦς τὴν εἰκόνα προτίθεται ν' ἀποκαλύψῃ ἡμῖν ὑφ' ὅλας αὐτῆς τὰς μορφὰς τὸ προκείμενον ἐγχειρίδιον. Καὶ ἀληθῶς ἐκπλήττεται τις μανθάνων πῶς ἡ πόλις ἐκείνη, ἣτις φέρει τὸ ἔνδοξον ὄνομα Ῥώμη προελθοῦσα ἐν βραχεῖ χρονικῷ διαστήματι ἐκ μικρῶν τινων καλυβῶν κατώρθωσεν ἐν μέρει μὲν διὰ τῶν ἰδιοτροπιῶν τῆς τύχης, πρὸ πάντων ὅμως διὰ τοῦ ξίφους καὶ τῆς λαμπρᾶς αὐτῆς νομοθεσίας, οὐ μόνον νὰ ὑπαγάγῃ ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν αὐτῆς σύμπαντα τὸν τότε γνωστὸν κόσμον, ἀλλὰ καὶ νὰ διαδώσῃ μάλιστα καὶ τὸν ἑλληνικὸν πολιτισμὸν, εἰς οὗ τὴν εὐεργετικὴν ἐπίδρασιν καὶ αὐτὴ εἶχεν ὑποκύψει.

§ 5

Περίοδοι τῆς Ῥωμαϊκῆς Ἱστορίας.

Ἡ Ῥωμαϊκὴ ἱστορία περιλαμβάνουσα τὸ ἀπὸ τῆς κτίσεως τῆς Ῥώμης μέχρι τῆς καταλύσεως τοῦ δυτικοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους χρονικὸν διάστημα, ἦτοι ἀπὸ τοῦ 753 π. Χ.—476 ἔτους μ. Χ. διαιρεῖται εἰς τρεῖς μεγάλας περιόδους.

Καὶ ἡ μὲν πρώτη περίοδος περιλαμβάνει τὸ ἀπὸ τῆς κτίσεως τῆς Ῥώμης μέχρι τῆς ἰδρύσεως τῆς Δημοκρατίας χρονικὸν διάστημα, ἦτοι ἀπὸ τοῦ 753 — 509 ἔτους π. Χ. (Ἐποχὴ τῶν Βασιλέων).

Ἡ δὲ δευτέρα περιλαμβάνει τὸ ἀπὸ τῆς ἰδρύσεως τῆς Δημοκρατίας μέχρι τῆς καταλύσεως αὐτῆς χρονικὸν διάστημα, ἦτοι ἀπὸ τοῦ 509—31 ἔτους π. Χ. Αὕτη δὲ ὑποδιαιρεῖται εἰς τέσσαρας μικροτέρας περιόδους, ἦτοι

α') Ἀπὸ τῆς ἰδρύσεως τῆς Δημοκρατίας μέχρι τῆς ἐξισώσεως τῶν δύο τάξεων ἐν Ῥώμῃ, ἦτοι ἀπὸ τοῦ 509—366 π. Χ. (Ἀριστοκρατικὴ Δημοκρατία. Ἀνάπτυξις τοῦ πολιτεύματος).

β') Ἀπὸ τῆς ἐξισώσεως τῶν δύο τάξεων ἐν Ῥώμῃ μέχρι τῆς ἐκρήξεως τοῦ α' Καρχηδονικοῦ πολέμου, ἦτοι ἀπὸ τοῦ 366 — 264 π. Χ. (Κυριαρχία τῆς Ῥώμης ἐπὶ τῆς Ἰταλίας).

γ') Ἀπὸ τῆς ἐκρήξεως τοῦ α' Καρχηδονικοῦ πολέμου μέχρι τῶν ταραχῶν τῶν Γράκχων, ἦτοι ἀπὸ τοῦ 264—133 π. Χ. (Ἀκμὴ καὶ διαφορὰ τοῦ δημοκρατικοῦ πολιτεύματος. Κοσμοκρατορία τῆς Ῥώμης).

δ') Ἀπὸ τῶν ταραχῶν τῶν Γράκχων μέχρι τῆς ἐν Ἀκτίῳ ναυμαχίας, ἦτοι ἀπὸ τοῦ 133—31 π. Χ. (Ἐποχὴ τῶν ἐμφυλίων σπαραγμῶν καὶ κατάλυσις τῆς Δημοκρατίας)· καὶ

Ἡ τρίτη περιλαμβάνει τὸ ἀπὸ τῆς ἐν Ἀκτίῳ ναυμαχίας μέχρι τῆς καταλύσεως τοῦ δυτικοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους χρονικὸν διάστημα, ἦτοι ἀπὸ τοῦ 31 π. Χ.—476 μ. Χ. (Ἐποχὴ τῶν Αὐτοκρατορῶν. Λάμπσις, παρακμὴ καὶ κατάλυσις τοῦ κράτους).

ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΠΡΩΤΗ

ΑΠΟ ΤΗΣ ΚΤΙΣΕΩΣ ΤΗΣ ΡΩΜΗΣ ΜΕΧΡΙ ΤΗΣ ΙΔΡΥΣΕΩΣ
ΤΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ ΗΤΟΙ ΑΠΟ ΤΟΥ 753—509 π. Χ.

§ 6

Κτίσις τῆς Ῥώμης.

Καίτοι δὲ καὶ τῆς Ῥώμης ἡ ἀρχαιοτάτη ἱστορία εἶναι κεκαλυμμένη ὡς καὶ τῆς Ἰταλίας καὶ τῆς Ἑλλάδος ὑπὸ πυκνοτάτου σκότους, ἐν τούτοις κατὰ τὰ περὶ αὐτῆς λεγόμενα, ἅτινα ὅμως δὲν προῆλθον ἐκ παραδόσεως τοῦ λαοῦ, ἀλλ' εἶναι μεταγενεστέρων χρόνων ἐπινοήματα, συνδέεται καὶ αὕτη πρὸς τὴν Ἀσίαν. Οὕτω δὲ ἐκ τῆς μαρτυρίας τῶν Ἑλλήνων καὶ Ῥωμαίων συγγραφέων μανθάνομεν ὅτι μετὰ τὴν καταστροφὴν τῆς Τροίας (1184 π. Χ.) ὁ υἱὸς τοῦ Ἀγχίσου *Αἰρείας* προσορμισθεὶς μετὰ πολλὰς περιπετείας καὶ περιπλανήσεις εἰς τὸ Λάτιον τῆς Ἰταλίας καὶ λαβὼν σύζυγον τὴν θυγατέρα τοῦ βασιλέως τῆς χώρας Λατίνου *Λαβίριας* ἔκτισε πρὸς τιμὴν αὐτῆς τὴν πόλιν *Λαβίνιον*. Ὁ δὲ υἱὸς καὶ διάδοχος αὐτοῦ *Ἀσκάριος* κτίσας τὴν *Ἀλβα Λόγγαν* παρὰ τοὺς πρόποδας τοῦ ὄρους Ἀλβανῦ κατέστησεν αὐτὴν πρωτεύουσαν τοῦ Λατίου. Εἶχον δ' ἤδη παρέλθει ὑπὲρ τὰς τρεῖς ἑκατονταετηρίδας, καθ' ἃς, ὡς λέγεται, εἶχον κυβερνήσει αὐτόθι δέκα καὶ τρεῖς τοῦ Αἰνείου ἀπόγονοι, ὅτε μετὰ τὸν θάνατον τοῦ τελευταίου τούτων *Πρόκα* συνέβη ὁ ἐπόμενος μῦθος, ὅστις οὐ μόνον πρὸς τὴν κτίσιν τῆς Ῥώμης ἔχει ἀναφορὰν ἀλλὰ καὶ πρὸς τὴν καταγωγὴν τοῦ πρώτου αὐτῆς θεμελιωτοῦ.

Ἐν ᾧ ὁ πρεσβύτερος τῶν δύο υἱῶν τοῦ *Πρόκα* *Νουμίτωρ* ἐκάθητο ἐπὶ τοῦ θρόνου ὡς νόμιμος αὐτοῦ διάδοχος, ὁ νεώτερος αὐτοῦ ἀδελφὸς *Ἀμούλιος* ὠθούμενος ὑπὸ μεγίστης φιλοδοξίας ἐξέβαλεν αὐτὸν τῆς ἀρχῆς καὶ ἐγένετο αὐτὸς βασιλεὺς. Μὴ ἀρκούμενος ὅμως εἰς τοῦτο ἀλλὰ θέλων προσέτι καὶ νὰ ἐξασφαλισθῇ κατὰ

παντός ἐν τῷ μέλλοντι κινδύνου ἀπὸ μέρους τῆς οἰκογενείας τοῦ ἀδελφοῦ του δὲν ἐδίστασε νὰ προβῆ καὶ εἰς ἕτερα βίαια μέτρα. Καὶ τὸν μὲν υἱὸν αὐτοῦ διέταξε νὰ φονεύσῃσι, τὴν δὲ θυγατέρα *Ρέαρ Σιλβίαν* κατέστησεν ἰέρειαν τῆς θεᾶς *Ἐστίας*, ὅπως διαμείνῃ ἄγαμος¹. Ἐπειδὴ ὅμως αὕτη παραβάσα τὴν ὑποχρέωσιν ταύτην ἔτεκεν ἐκ τοῦ "Ἄρεως δίδυμα τέκνα, ὑπὸ τοσοῦτου κατελήφθη ὁ Ἀμούλιος φόβου καὶ ἀγανακτήσεως, ὥστε τὴν μὲν μητέρα διέταξεν εὐθύς νὰ φονεύσῃσι, τὰ δὲ τέκνα νὰ ρίψῃσιν εἰς τὸν Τίβεριν. Ἦτο ἀληθῶς εὐτύχημα ὅτι ταῦτα ἐρρίφθησαν εἰς τὸν ποταμὸν ἐντὸς σκάφης καὶ καθ' ὃν χρόνον εἶχεν οὗτος πλημμυρήσει, διότι, ὅτε μετὰ μικρὸν τὸ ὕδωρ αὐτοῦ ἀπεχώρησεν, ἡ σκάφη ἔμεινεν ἐπὶ τῆς ξηρᾶς καὶ τὰ ἐν αὐτῇ παιδιὰ ἐσώθησαν. Ἀλλὰ καὶ οὕτω θ' ἀπέθνησκον ταῦτα μετὰ μικρὸν τῆς πείνης ἂν μὴ παραδόξως τὰ ἐθήλαξε λύκαινα τυχαίως διαβαίνουσα ἐκεῖθεν μέχρις οὗ ποιμὴν τις τοῦ Ἀμουλίου καλούμενος *Φαυστύλος* εὐρών αὐτὰ καὶ εὐσπλαγχνισθεὶς τὰ ἔφερεν εἰς τὴν σύζυγόν του *Ἀκκαρ Λαυρεντίαν*, ἥτις ἀνέλαβε τὴν ἀνατροφὴν των μετὰ τῶν ἰδίων αὐτῆς τέκνων καὶ τὰ ὠνόμασε τὸ μὲν ἐξ αὐτῶν *Ρωμόλον*, τὸ δὲ *Ρέμορον*. Ὅτε δὲ τὰ παιδιὰ ταῦτα ἀνατραφέντα καὶ ἀναπτυχθέντα ἐν τῷ οἴκῳ τῶν καλῶν ἐκείνων ποιμένων ἔμαθον κατὰ τύχην ἕκ τινος πρὸς τοὺς ποιμένας τοῦ Νουμίτορος συμπλοκῆς οὐ μόνον τὰ κατὰ τὴν καταγωγὴν αὐτῶν, ἀλλὰ καὶ τὰ κατὰ τὴν ὑπὸ πᾶσαν ἔποψιν οἰκτρὰν διαγωγὴν τοῦ Ἀμουλίου, τοῦτον μὲν ἐφόνευσαν, ἐπὶ δὲ τοῦ θρόνου ἐπανήγαγον καὶ πάλιν τὸν πάππον των. Ὡς ἀμοιβὴν δὲ τῶν ὑπηρεσιῶν των τούτων ἐπέτρεψεν οὗτος, ὡς λέγεται, εἰς τοὺς ἐγγόνους του κατ' αἰτησίαν των νὰ κτίσωσι πόλιν ἐπὶ τοῦ μέρους ἐκείνου, ἔνθα εἶχον σωθῆ, ἥτοι ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς ὀχθῆς τοῦ Τιβέρεως καὶ παρὰ τοὺς πρόποδας τοῦ Παλατινοῦ λόφου².

Καὶ ὅμως τίς ἐπίστευεν ὅτι τὸ γεγονός τοῦτο ἐπέπρωτο νὰ ἔχη τραγικὰς συνεπειάς; Ὅτε μετὰ τὴν κτίσιν τῆς νέας ταύτης πόλεως οἱ δύο ἀδελφοὶ περιῆλθον εἰς ἔριδας περὶ τοῦ ὀνόματος

¹ Περὶ τῶν ὑποχρεώσεων τῶν ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ τῆς *Ἐστίας* διατελουσῶν ἱερείων ἴδε σελ. 23 καὶ 24.

² Ὡς ἡμέρα τῆς κτίσεως τῆς Ῥώμης ἐθεωρεῖτο βραδύτερον ἢ 21 Ἀπριλίου, καθ' ἣν οἱ Ῥωμαῖοι ἐώρταζον τὰ *Παλήλια* πρὸς τιμὴν ποιμενικῆς τινος θεᾶς, ἥτις ἐκαλεῖτο *Μάλης* (*Pales*).

αὐτῆς καὶ οἱ οἰωνοὶ ἀπεδείχθησαν εὐνοϊκοὶ πρὸς τὸν Ῥωμύλον, ὑπὸ τσαούτης κατελήφθη ἔνεκα τούτου ἀγανακτήσεως ὁ Ῥέμος, ὥστε, ὅτε ἐκεῖνος ἠθέλησε νὰ περιτειχίσῃ τὴν πόλιν, ἥτις ἀπὸ τοῦ ὀνόματός του ἐκλήθη Ῥώμη, ὑπερεπήδησε πρὸς περιφρόνησιν τοῦ ἀδελφοῦ του τὸ τεῖχος. Ἀλλὰ καὶ ὁ Ῥωμύλος τὰ μάλιστα ἐξοργισθεὶς ἐκ τούτου δὲν ἐδίστασε νὰ προβῆ εὐθύς εἰς τὸν φόνον αὐτοῦ ἀναφωνῶν «οὔτω θ' ἀποθάνῃ καὶ πᾶς ἄλλος, ὅστις ἤθελε τολμήσει νὰ ὑπερπηδήσῃ τὸ τεῖχος τοῦτο». Οὔτω δὲ τὰ τεῖχη τῆς νέας ταύτης πόλεως ἐβάφησαν δι' ἀδελφικοῦ αἵματος, ὅπερ ἐθεωρήθη ὡς προμῆνυμα τῶν ἀδιακόπων ἐκείνων ἐρίδων καὶ αἱματοχυσιῶν, δι' ὧν ἔμελλε νὰ πληρωθῆ ἅπανα ἡ ἱστορία αὐτῆς. Καὶ ἀληθῶς δὲν παρήλθε πολὺς ἔκτοτε χρόνος καὶ αἱ πρῶται ὀρμαὶ τοῦ πολεμικοῦ ἐκείνου χαρακτῆρος, ὅστις τὸ ἤδη μικρὸν καὶ ἀσήμαντον τοῦτο μέρος κατέστησεν ἐπὶ τέλους κέντρον τοῦ τότε γνωστοῦ κόσμου, ἐξεδηλώθησαν ἐν ὄλῃ αὐτῶν τῇ δραστηριότητι.

Οἱ πρῶτοι δεσμοί, δι' ὧν ὁ Ῥωμύλος ἐνόμισεν ὅτι ἔπρεπεν εὐθύς ἐξ ἀρχῆς νὰ συνδέσῃ τὴν νέαν πόλιν μετὰ τῶν πέριξ λαῶν, ἦσαν ὁ πόλεμος καὶ ὁ τρόμος. Καὶ πρῶτον μὲν ἵνα αὐξήσῃ τὸν ἀριθμὸν τῶν κατοίκων τῆς Ῥώμης ἠναγκάσθη ὁ Ῥωμύλος νὰ κηρύξῃ αὐτὴν *ασυλον* οὐ μόνον εἰς πάντας τοὺς ξένους φυγάδας, ἀλλὰ καὶ εἰς πάντα κακοῦργον, ὅστις ἤθελεν ὑποσχεθῆ αὐτῷ τυφλὴν ὑπακοήν. Καὶ εἶναι μὲν ἀληθές ὅτι διὰ τοῦ μέτρου τούτου ἀπέκτησεν ἡ πόλις ἐντὸς βραχείου χρόνου ἰκανὸν ἀριθμὸν νέων κατοίκων, ἐπειδὴ ὅμως οὗτοι ἐστεροῦντο τῶν ἀναγκαίων γυναικῶν, καθ' ὅσον οὐδεὶς τῶν γειτόνων λαῶν ἤθελε νὰ δώσῃ τοιαύτας εἰς ἀνθρώπους γνωστοὺς ὡς ληστὰς καὶ κακούργους, κατῴρθωσεν ὁ Ῥωμύλος νὰ θεραπεύσῃ καὶ τὴν ἀνάγκην ταύτην διὰ τοῦ δόλου καὶ τῆς βίας. Διατάξας πανηγυρικοὺς ἀγῶνας πρὸς τιμὴν τοῦ Ποσειδῶνος προσεκάλεσεν εἰς αὐτοὺς πάντας τοὺς περιοικοῦντας λαούς, οἵτινες περιέργοι ἀληθῶς νὰ ἴδωσι τὴν νέαν πόλιν δὲν ἐδίστασαν νὰ ἐνδώσωσι εἰς τὴν πρόσκλησιν λαθόντες μάλιστα μεθ' ἑαυτῶν καὶ τὰς συζύγους καὶ τὰ τέκνα των. Ἀλλ' ἐν ᾧ οἱ ξένοι οὗτοι καὶ μάλιστα οἱ πολυπληθέστεροι παρευρεθέντες Σαβῖνοι εἶχον ἐστραμμένην ἀμέριμνον τὴν προσοχὴν των εἰς τὰς διασκεδάσεις τῆς τελετῆς, ἐπιπεσόντες κατ' αὐτῶν κατὰ διαταγὴν τοῦ Ῥωμύλου οἱ νέοι Ῥωμαῖοι ἔνοπλοι ἤρπασαν τὰς θυγατέρας των καὶ

τάς κατέστησαν συζύγους των. Διὰ τῆς τοιαύτης ὁμως διαγωγῆς των τοσοῦτον ἐξώργισαν τοὺς οὕτω σκαιῶς ὕβρισθέντας ξένους, ὥστε οὗτοι ἐπανελθόντες εὐθύς εἰς τὰς πατρίδας των ἀπεφάσισαν νὰ ἐκδικήσωσι τὴν ὕβριν. Καὶ ἀληθῶς οὐδόλως θὰ ἦτο αὐτοῖς δύσκολον νὰ πράξωσι τοῦτο καὶ νὰ μεταβάλωσι μάλιστα καὶ τὴν νέαν πόλιν εἰς τῆφραν καὶ εἰς ἐρείπια, ἂν μὴ διέπραττον τὸ σφάλμα νὰ ἐπέλθωσιν ἰδίᾳ ἕκαστος κατὰ τῶν Ῥωμαίων, ὅπερ εἰς τούτους ὑπῆρξε τὰ μάλιστα ὠφέλιμον. Καὶ ὁμως ἡ Ῥώμη περιῆλθεν εἰς τὸν ἔσχατον κίνδυνον ὅτε τελευταῖοι πάντων ἐπῆλθον κατ' αὐτῆς οἱ πολεμικοὶ Σαβῖνοι ὑπὸ τὸν βασιλέα αὐτῶν *Τίτον Τάτιον*. Διότι οὗτοι κατώρθωσαν οὐ μόνον τὸ Καπιτώλιον διὰ τῆς προδοσίας τῆς θυγατρὸς τοῦ φρουράρχου αὐτοῦ *Ταρπητίας* νὰ καταλάβωσιν, ἀλλὰ καὶ αὐτοὺς ἐπὶ τέλους τοὺς Ῥωμαίους κατ' ἐπανάληψιν νὰ νικήσωσιν. Ἄν δὲ οὗτοι ἐπὶ τέλους ἐσώθησαν, τοῦτο ὠφείλετο εἰς τὴν σύνεσιν τῶν ἀρπαγείων θυγατέρων τῶν Σαβίνων. Προσελθοῦσαι αὐταὶ ἀπροσδοκῆτως καθ' ἣν στιγμὴν τὰ διαμαχόμενα μέρη ἦσαν ἔτοιμα καὶ πάλιν εἰς τελευταίαν κατ' ἀλλήλων ἐπίθεσιν καὶ ριφθεῖσαι ἐν τῇ μέσῃ αὐτῶν μὲ λελυμένην τὴν κόμην καὶ ἐσχισμένα τὰ ἐνδύματα κατώρθωσαν δι' ἰκεσιῶν θερμοτάτων οὐ μόνον νὰ συμφιλιθῶσιν οἱ δύο ἐκεῖνοι λαοὶ ἀλλὰ καὶ νὰ συμφωνήσωσιν ἵνα ἀμφότεροι μὲν ἀποτελῶσι τοῦ λοιποῦ *μίας κοινῆς πολιτείας*, οἱ δὲ βασιλεῖς αὐτῶν συγκυβερνώσιν. Οὕτω δὲ οἱ Σαβῖνοι καταλιπόντες τὴν πόλιν των καὶ ἐγκατασταθέντες ἐπὶ τοῦ Καπιτωλίνου καὶ Κυρῖνου λόφου ἀπετέλεσαν μετὰ τῶν Ῥωμαίων *μίαν κοινὴν πολιτείαν*. Καὶ ἡ μὲν πόλις ἀπεφασίσθη καὶ εἰς τὸ ἐξῆς νὰ ὀνομάζεται *Ῥώμη* καὶ οἱ κάτοικοι αὐτῆς *Ῥωμαῖοι*, σύμπας ὁμως ὁ λαὸς *Κυρῖται* (*Populus Romanus Quiritium* ἢ μόνον *Quirites*) ἢ ἀπὸ τῆς σαβινικῆς πρωτευούσης *Κύρεων*, ἢ κατ' ἄλλην γνώμην ἀπὸ τῆς σαβινικῆς λέξεως *curis*, ἣτις σημαίνει *αἰχμὴν, λόγχην*.

Ἐν τούτοις δὲν παρήλθε πολὺς χρόνος καὶ ὁ φιλόδοξος Ῥωμύλος, ὅστις δὲν ἀνείχετο νὰ συγκυβερνᾷ μετὰ ξένου, ἀφ' οὐ οὐδ' αὐτὸν τὸν ἀδελφόν του ἠδυνήθη ν' ἀνεχθῆ, ἐπιβουλεύσας τῇ ζωῇ τοῦ συναδέλφου του Τατίου ἀπέμεινε καὶ πάλιν μόνος κύριος τοῦ θρόνου ἀναγνωρισθεὶς ὡς τοιοῦτος καὶ ὑπὸ τῶν Σαβίνων. Ἀφ' οὐ δὲ καὶ αὐτὸς ἐβασίλευσεν ἐπὶ 37 ἔτη (753—716 π. Χ.), καθ' ἃ οὐ μόνον ὡς ἡγεμὼν ἀνδρείος διεκρίθη συντελέσας δι' εὐτυχῶν καὶ

πρὸς ἄλλας γείτονας χώρας πολέμων (ιδίως πρὸς τὰς Φιδήνας καὶ τοὺς Οὐήτους) εἰς ἐπέκτασιν τῶν ὀρίων τοῦ ἀρτισυστάτου κράτους, ἀλλὰ καὶ ὡς κυβερνήτης συνετὸς καὶ νομοθέτης πρακτικὸς, ἀπέθανε δολοφονηθεὶς καὶ αὐτός, ὡς λέγεται, ὑπὸ τῶν Συγκλητικῶν, ὧν ἡ φιλοχρῖα καὶ ὁ πρὸς μείζονα αὐξήσιν τῆς δυνάμεως πόθος προσέκρουον κατὰ πᾶσαν στιγμήν εἰς τὴν κυβερνητικὴν τοῦ ἰσχυροτάτου βασιλέως δραστηριότητα. Ἴνα καλύψωσι δὲ τὸ ἔγκλημα τῶν τοῦτο, ὅπερ ἐξετέλεσαν κατὰ τινὰ ἐπιθεώρησιν τοῦ στρατοῦ ἐν τῷ πεδίῳ τοῦ Ἄρεως ἐν καιρῷ φοβερᾶς θυέλλης, διέδωκαν οἱ Συγκλητικοὶ ὅτι ὁ Ῥωμύλος ἀνελήφθη δῆθεν ὑπὸ τῶν θεῶν εἰς τοὺς οὐρανοὺς καὶ κατετάχθη μεταξὺ αὐτῶν. Ὁ δὲ λαός, ὅστις κατείχετο τότε ὑπὸ παχυτάτης δεισιδαιμονίας, πιστεύσας εἰς τὴν διάδοσιν ταύτην ἀπεφάσισεν ἵνα λατρεύῃ τὸν Ῥωμύλον ὡς «θεὸν Κυρῖον» καὶ ἀνήγειρεν αὐτῷ βωμὸν ἐπὶ τοῦ Κυρίνου λόφου.

§ 7

Ἀρχαιότατον πολίτευμα τῆς Ῥώμης.

Κατὰ τὰς ἀρχαιοτάτας Ῥωμαϊκὰς διατάξεις, αἵτινες ἀποδίδονται εἰς τὸν Ῥωμύλον καὶ ἀποτελοῦσι τὸν πυρῆνα, ἐξ οὗ ἀνεπτύχθη βραδύτερον τὸ Ῥωμαϊκὸν πολίτευμα, οἱ κάτοικοι τῆς Ῥώμης διεκρίνοντο εἰς τρεῖς φυλάς, ἤτοι τοὺς καλουμένους Ῥαμνίτας (Ramnes), τοὺς Τίτιας (Tities) καὶ τοὺς Λούκερας (Luceres). Καὶ οἱ μὲν Ῥαμνῖται, πιθανῶς δὲ καὶ οἱ Λούκερες¹ ἦσαν λατινικῆς καταγωγῆς, οἱ δὲ Τίτιες σαβινικῆς. Ἐκάστη δὲ τῶν τριῶν τούτων φυλῶν ὑποδιηρεῖτο εἰς δέκα φράτρας (curias), ὧν ἑκάστη πάλιν εἰς δέκα γένη (gentes). Οὕτω δὲ αἱ μὲν φράτραι ἦσαν τριάκοντα, τὰ δὲ γένη τριακόσια. Ἐκαστον γένος συνέκειτο ἐξ ὠρισμένου ἀριθμοῦ οἰκογενειῶν, αἵτινες κατήγοντο ἐξ ἐνὸς κοινοῦ γενάρχου. Μόνον ὁ ἀνήκων εἰς γένος τι ἦτο τέλειος πολίτης (πατρίκιος) καὶ ἀπήλαυε πάντων τῶν δικαιωμάτων. Πλὴν τῶν πολιτῶν καὶ τῶν ἐν τοῖς ἀρχαιοτάτοις χρόνοις ἐμφανιζομένων δούλων ὑπῆρχον προσέτι καὶ οἱ λεγόμενοι πελάται (clientes), οἵτινες συνέκειντο εἴτε

¹ Οὗτοι κατ' ἄλλους ἦσαν καταγωγῆς ἐτρουσκικῆς.

ἐκ ξένων μετοικησάντων εἰς τὴν Ῥώμην καὶ διατελούντων ὑπὸ τὴν προστασίαν πολίτου τινός, ὅστις ὑπὸ τὴν ιδιότητά του ταύτην ἐκαλεῖτο *πάτρων* (*patronus*), εἶτε καὶ ἐξ ἀπελευθέρων δούλων. Ἀπῆλαυον δὲ οἱ πελάται οὗτοι τῆς προστασίας τῶν νόμων μόνον ἐμμέσως διὰ τῶν ἐκπροσωπούντων αὐτοὺς πατρῶνων καὶ δὲν ἐκέκτηντο οὐδὲν δικαίωμα. Ἦσαν δ' ὑποχρεωμένοι ν' ἀπονέμωσιν ἕκαστος εἰς τὸν πάτρωνα αὐτοῦ τὸ προσῆκον σέβας καὶ νὰ τὸν βοηθῶσιν εἰς πάσας αὐτοῦ τὰς ἀνάγκας. Πλὴν ὅμως τῶν πελατῶν παρήχθησαν βραδύτερον καὶ οἱ λεγόμενοι *πληβεῖοι*, οἵτινες ἦσαν μὲν ἐλεύθεροι καὶ ἀπῆλαυον τῆς προστασίας τῶν νόμων ἀμέσως ἄνευ τῆς μεσιτείας οὐδενός, ἐστεροῦντο ὅμως καὶ αὐτοί, ὡς καὶ οἱ πελάται, πολιτικῶν δικαιωμάτων. Λέγεται δὲ ὅτι ἡ ἡδίκημένη αὕτη τάξις τοῦ λαοῦ παρήχθη κατὰ πρῶτον ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ βασιλέως Ἄγκου Μαρκίου, ὅστις δεχθεὶς εἰς τὴν Ῥωμαϊκὴν πολιτείαν πολλοὺς Λατίνους τοιαύτην ὥρισεν αὐτοῖς πολιτικὴν θέσιν.

Τὴν ἀνωτάτην ἐξουσίαν ἐν τῇ πολιτείᾳ εἶχεν ὁ βασιλεύς, ὅστις ἀνυψοῦτο εἰς τὸ ἀξίωμα τοῦτο δι' ἐκλογῆς. Ἐκέκτητο δὲ οὗτος *τριπλῆν* ἐξουσίαν πρῶτον μὲν ὡς ἀρχηγὸς τοῦ στρατοῦ ἐν καιρῷ πολέμου, δεύτερον δὲ ὡς ἀνώτατος ἱερεὺς τῆς πολιτείας καὶ τρίτον ὡς ἀνώτατος δικαστής. Παρ' αὐτῷ ἴστατο ἡ *Σύγκλητος* (*senatus*), ἣτις συγχειμένη κατ' ἀρχὰς μὲν ἐξ ἑκατὸν μελῶν, μετὰ δὲ τὴν ἔνωσιν τῶν Ῥωμαίων καὶ τῶν Σαβίνων ἐκ διακοσίων καὶ πιθανῶς ἀπὸ τοῦ Ταρκυνίου τοῦ πρεσβυτέρου ἐκ τριακοσίων παρείχε τὴν συμβουλὴν αὐτῆς εἰς τὸν βασιλέα, ὅστις καὶ τὴν συνεχάλει, ἐφ' ὧν τῶν ὑποθέσεων, ἅς αὐτὸς τῇ ὑπέβαλλεν.

Ὁ δὲ λαός (*populus* ἦτοι οἱ πατρίκιοι), ὅστις ἐπίσης συνεκαλεῖτο εἰς *ἐκκλησίας* (*comitia*) μόνον ὑπὸ τοῦ βασιλέως καὶ ἐψηφοφόρει διηρημένος κατὰ φράτρας, ἐξ οὗ καὶ τὸ ὄνομα αὐτῶν *φρατριακαὶ ἐκκλησῖαι* (*comitia curiata*), εἶχε τὸ δικαίωμα ν' ἀποφασίζῃ περὶ πάσης σπουδαίας ὑποθέσεως καὶ πρὸ πάντων περὶ πολέμου ἢ εἰρήνης, περὶ παραδοχῆς ἢ ἀπορρίψεως νέων νόμων καὶ περὶ τῆς ἐκλογῆς τοῦ βασιλέως.

Καὶ ὁ Ῥωμαϊκὸς δὲ στρατὸς συνέκειτο μόνον ἐκ τελείων πολιτῶν ἦτοι πατρίκων, λαμβανομένων ἐξ ἑκάστου γένους δέκα μὲν ἀνδρῶν διὰ τὸ πεζικόν, ἐνός δὲ διὰ τὸ ἵππικόν. Διὰ τοῦτο τὸ μὲν πεζικόν ἠρίθμει κατ' ἀρχὰς 3,000 ἀνδρας, τὸ δὲ ἵππικόν 300. Σύμπασα

δ' ἡ δύναμις αὕτη τοῦ ῥωμαϊκοῦ στρατοῦ, ὅστις βεβαίως βραδύ-
τερον ὑπέστη διαφόρους μεταβολάς, ἐκαλεῖτο κατ' ἀρχὰς *λεγεών*.

§ 8

Νουμᾶς Πομπήλιος

(715 — 672 π. Χ.)

Ἐὰν ληφθῶσιν ὑπ' ὄψει τὰ μέτρα, εἰς ἃ κατέφυγον οἱ συγκλη-
τικοὶ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ῥωμύλου ὡς πρὸς τὴν βασιλείαν, οὐ-
δεμία ὑπολείπεται ἀμφιβολία περὶ τοῦ σκοποῦ, ὃν οὗτοι ἐδίωκον
διὰ τοῦ φόνου τοῦ ἡγεμόνος ἐκείνου. Θέλοντες νὰ σφετερισθῶσι τὴν
βασιλικὴν ἐξουσίαν δὲν προέβησαν εὐθύς εἰς ἐκλογὴν νέου βασιλέως,
ἀλλ' ἐκυβέρνων αὐτοὶ ἐκ περιτροπῆς ἀνὰ πέντε ἡμέρας ἕκαστος
(*interreges*). Ἐπειδὴ ὅμως ὁ λαὸς ποθῶν καὶ πάλιν τὴν βασιλείαν
ἐξεδήλωσε κατὰ τῆς πολυαρχίας ταύτης μεγίστην δυσαρέσκειαν,
ἠναγκάσθη ἐπὶ τέλους ἡ Σύγκλητος μετὰ *μεσοβασιλείαν* ἐνὸς ἔτους
(*interregnum*) νὰ προβῇ εἰς ἐκλογὴν νέου βασιλέως. Τοιοῦτος δὲ
ἐξελέχθη ὁ διὰ τὴν σοφίαν καὶ δικαιοσύνην αὐτοῦ γνωστότατος
Νουμᾶς Πομπήλιος Σαβίνος τὴν καταγωγὴν καὶ γαμβρὸς τοῦ Τίτου
Τατίου. Φύσει ἐχθρὸς τοῦ πολέμου ἐνόμισεν ὁ *Νουμᾶς Πομπήλιος*,
ὅτι ἵνα δυνηθῇ νὰ ἐξημερώσῃ τὰ ἐκ τῶν πολλῶν πολέμων ἐξη-
γριωμένα ἦθη τῶν Ῥωμαίων καὶ ἀνκπύξῃ προσέτι τὸ θρησκευτι-
κὸν αὐτῶν αἶσθημα ὄφειλε πρὸ πάντων νὰ στρέψῃ τὴν προσοχὴν
αὐτοῦ εἰς τὴν διαρρύθμισιν καὶ διάταξιν τῶν θρησκευτικῶν πραγ-
μάτων τοῦ ἀρτισυστάτου κράτους. Οὕτω δ' ἤνωσεν εἰς ἓν ὄλον τὰς
θρησκευτικὰς δοξασίας τῶν ἀποτελουσῶν, ὡς γνωστόν, τοὺς Ῥω-
μαίους τριῶν φυλῶν (Ῥαμνιτῶν, Τιτίων καὶ Λουκέρων) καὶ ὥρισεν
πρὸς τιμὴν τῶν τριῶν πρωτευόντων θεῶν τῆς πόλεως, ἦτοι τοῦ
Διός, τοῦ Ἄρεως καὶ τοῦ Κυρίνου, οἵτινες ἤδη ἐλατρεύοντο ὑπὸ
σύμπαντος τοῦ ῥωμαϊκοῦ λαοῦ, ἰδίους ἱερεῖς, τοὺς λεγομένους *Φλά-
μεις* (*Flamines*), οἵτινες ἐτέλουν τὰς θυσίας. Πλὴν δὲ τούτων
εἰσήγαγεν ὁ *Νουμᾶς* τὴν λατρείαν τῆς *Ἑστίας*, ἣτις τὸ μὲν πρῶ-
τον ἐξετελεῖτο ὑπὸ τεσσάρων, ἀπὸ δὲ τοῦ Ταρκυνίου τοῦ πρεσβυ-
τέρου ὑπὸ ἑξ̄ παρθένων (*virgines Vestales*), ὧν πρῶτιστον καθῆ-
κον ἦτο νὰ διατηρῶσι τὸ ἐν τῷ ναῷ τῆς θεᾶς καιόμενον *ἱερὸν πῦρ*

πάντοτε ἄσβεστον. Ἐπειδὴ δὲ ἡ σβέσις τοῦ πυρὸς τούτου ἐθεωρεῖτο ὡς τὸ μέγιστον διὰ τὴν πόλιν δυστύχημα, ἢ ἐπὶ τούτῳ ὑπεύθυνος ἰέρεια ἐτιμωρεῖτο σκληρότατα διὰ μαστιγώσεως. Ὡφειλον δ' αἱ ἰέρειαι αὐται, αἵτινες ἀπῆλαυον μεγίστης ὑπολήψεως ὡς πρόσωπα ἱερά, νὰ μένωσιν ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ τῆς Ἑστίας ἐπὶ τριάκοντα ἔτη καὶ ἐν αὐστηροτάτῃ παρθενικῇ ἀγνότητι. Πᾶσα δὲ παραβαίνουσα τὴν τελευταίαν ταύτην ὑποχρέωσιν ἐθάπτετο ζῶσα ἐν τῷ λεγομένῳ *μιαρῷ πεδίῳ* (*campus sceleratus*).

Μεγαλοπρεπεστέραν ὅμως κατέστησεν ὁ ἡγεμὼν ἐνεῖνος τὴν λατρείαν τοῦ Ἰαροῦ, «τῆς ἀρχαιοτάτης ταύτης ἰταλικῆς θεότητος πάσης ἀρχῆς ἐν χώρῳ καὶ χρόνῳ», καθιερώσας αὐτῷ ναόν, ὅστις ἐν καιρῷ μὲν πολέμου ἔμενεν ἀνοικτός, ἐν καιρῷ δ' εἰρήνης κλειστός.

Πρὸς δὲ τούτοις ἀποδίδεται προσέτι εἰς τὸν αὐτὸν ἡγεμόνα καὶ ἡ εἰσαγωγή διαφόρων ἄλλων ἱερατικῶν σωματείων, ὧν σπουδαιότατον ἦτο τὸ τῶν λεγομένων ἀρχιερέων, ὧν ὁ ἀνώτατος ἐκαλεῖτο *μέγιστος ἀρχιερεὺς* (*Pontifex maximus*). Οὗτοι ἦσαν οἱ ἐπόπται συμπάσης τῆς τοῦ θεοῦ λατρείας τῶν Ῥωμαίων, ἐκάνονίζον τὸ ἡμερολόγιον καὶ κατέγραφον τὰ σπουδαιότερα τῶν γεγονότων. Μετὰ δὲ τούτους εἶποντο κατὰ τὴν σπουδαιότητα α') οἱ λεγόμενοι *οἰοαπόλοι* (*augures*), οἵτινες ὑπῆρχον μὲν καὶ πρὸ τοῦ Νουμᾶ, ἀλλὰ παρὰ τούτου ἔλαβον τὸ πρῶτον τὴν ἱερατικὴν αὐτῶν ἀξίαν. Ἔργον δ' αὐτῶν ἦτο νὰ προλέγωσι τὸ μέλλον τῶν ἀνθρώπων ἢ τὴν θέλησιν τῶν θεῶν ἐκ τῆς πτήσεως τῶν πτηνῶν καὶ τῶν σημείων τοῦ οὐρανοῦ· β') οἱ *εἰρηνοδίαι* (*φιτιάλιοι*, *Fetiales*), ὧν κύριον καθῆκον ἦτο νὰ φροντίζωσι περὶ τῆς τηρήσεως πάντων τῶν κατὰ τὴν κήρυξιν πολέμου ἢ τὴν συνομολόγησιν εἰρήνης συνήθων ἐθίμων, νὰ διατηρῶσιν ἐν τῇ μνήμῃ τὰς μετὰ τῶν γειτόνων λαῶν συναφθείσας συνθήκας καὶ ν' ἀποφαίνωνται γνώμην ὡσάκις προσεβάλλοντο τὰ δικαίωματα τῶν συμμάχων· καὶ γ') οἱ *Σάλιοι* (*ἱερεῖς πολεμικῶν θεῶν*), οἵτινες δώδεκα τὸν ἀριθμὸν ὄντες ἐλάτρευον τοὺς θεοὺς ὀρχούμενοι καὶ ἄδοντες ἔνοπλοι καὶ διετήρουν προσέτι τὴν ἀπὸ τοῦ οὐρανοῦ πεσοῦσαν ἀσπίδα (*ancile*) τοῦ Ἄρεως.

Πλὴν ὅμως τῶν διατάξεων τούτων, δι' ὧν ἀληθῶς συνετέλεσεν εἰς τὴν μόρφωσιν καὶ ἀνάπτυξιν τοῦ θρησκευτικοῦ αἰσθημάτος τοῦ Ῥωμαϊκοῦ λαοῦ, προέβη ὁ Νουμᾶς καὶ εἰς διαφόρους ἄλλας ἀφορώσας εἰς τὴν εὐδαιμονίαν τῶν ὑπηκόων του. Καὶ πρῶτον μὲν

διένειμε μεταξύ τῶν πτωχοτέρων πολιτῶν τὰς ὑπὸ τοῦ Ῥωμύλου κυριευθείσας χώρας καὶ ἐξησφάλισε τὴν ἰδιοκτησίαν ἐκάστου πολίτου διὰ τοῦ ὀρισμοῦ τῶν συνόρων, ἅτινα ἔθηκεν ὑπὸ τὴν προστασίαν ἰδίου θεοῦ καλουμένου *Τέρμορος* (ὀρίου θεοῦ). Προσέτι δὲ ἵδρυσεν χάριν τῶν συναλλαγῶν ναὸν τῆς *Πίστεως*, μετηρῦθμισε τὸ ἡμερολόγιον διαιρέσας τὸ ἔτος εἰς δώδεκα σεληνιακοὺς μῆνας ἀντὶ τῶν μέχρι τοῦδε δέκα καὶ συνετέλεσε πολυειδῶς ὑπὲρ τῆς ἀναπτύξεως τῆς γεωργίας καὶ τῆς ἐμπορίας.

Ἴνα περιάρψῃ δὲ μείζονα σημασίαν εἰς τὴν νομοθεσίαν αὐτοῦ καὶ καταστήσῃ αὐτὴν σεβαστὴν παρὰ τῷ λαῷ, διέδωκεν ὁ Νουμᾶς λίαν ἐπιτηδείως ὅτι αὕτη συνετάχθη καθ' ὑπαγόρευσιν τῆς νύμφης Ἑγερίας, μεθ' ἧς συνηντᾶτο ἔν τινι παρὰ τὴν Ῥώμην ἱερῷ ἄλσει.

Ἀπέθανε δὲ ὁ Νουμᾶς μετὰ 43ετῆ λαμπρὰν κυβέρνησιν ἐν προβεβηκυῖα ἡλικίᾳ (672 π. X.) θρηνούμενος ὑπὸ τε ἐγγχωρίων καὶ ξένων ὡς ἰδρυτῆς τῆς τάξεως καὶ τῆς εἰρήνης.

§ 9

Τύλλος Ὀστίλιος

(672—640 π. X.)

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Νουμᾶ διάδοχος αὐτοῦ ἐξελέχθη ὁ λατίνος τὴν καταγωγὴν *Τύλλος Ὀστίλιος*. Ἐπειδὴ δ' οὗτος ἦτο τὰ μάλιστα πολεμικὸς καὶ ἐνόμιζεν ὅτι, ἀφ' οὗ τὸ νέον κράτος εἶχεν ἐνισχυθῆ ἑσωτερικῶς διὰ τῆς μακρᾶς τοῦ προκατόχου τοῦ εἰρηνικῆς πολιτικῆς, ἔπρεπεν ἤδη νὰ ἐπεκταθῶσιν ἱκανῶς καὶ τὰ ὄρια αὐτοῦ, δὲν ἐδίστασε δοθείσης εὐθὺς μετὰ τὴν ἐπὶ τὸν θρόνον ἀνάβασίν του ἀφορμῆς ἐξ ἀμοιβαίων ἐπιδρομῶν νὰ περιέλθῃ εἰς πόλεμον πρὸς τὴν μητρόπολιν τῆς Ῥώμης *Albar Λόγγα*. Λέγεται δὲ ὅτι ἐν ᾧ ἀμφότεροι οἱ στρατοὶ ἦσαν ἀντιπαρατεταγμένοι κατ' ἀλλήλων καὶ ἔτοιμοι πρὸς ἐπίθεσιν, συνεφωνήθη, κατὰ πρότασιν τοῦ στρατηγοῦ τῶν Ἀλβανῶν Μετίου Φουφετίου καὶ κατ' ἔθιμον πανάρχαιον, ὅπερ καὶ παρ' ἄλλοις λαοῖς ἦτο ἐν χρήσει, νὰ ἀποφασισθῇ διὰ *μονομαχίας* ὁπότερος τῶν δύο λαῶν ἔπρεπε νὰ ἄρχῃ τοῦ ἐτέρου. Ἐπειδὴ δὲ κατὰ τὴν παράδοσιν ἐν ἐκατέρῳ τῶν στρατοπέδων ὑπῆρχον κατὰ σύμπτωσιν ἀνὰ τρεῖς τριδύμοι ἀδελφοὶ καλούμενοι

οὐ μὲν εἰς τοὺς Ῥωμαίους ἀνήκοντες Ὀράτιοι, οἱ δὲ εἰς τοὺς Ἀλβανούς Κουριάτιοι, εἰς αὐτοὺς ἀνετέθη ἡ λύσις τῆς προκειμένης διαφορᾶς. Μεθ' ὀπόσης δ' ἀγωνίας περιεμένετο παρ' ἑκατέρου τῶν μερῶν τοῦ προκειμένου ἀγῶνος ἡ ἔκβασις δὲν εἶναι δύσκολον νὰ φαντασθῆ τις. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν ἡ τύχη ἐφάνη εὐνοήσασα τοὺς Ἀλβανούς, διότι εὐθὺς μετὰ τὴν ἑναρξιν τῆς μονομαχίας οἱ δύο τῶν Ὀρατίων ἐφονεύθησαν. Ἄλλ' ὅτε ὁ τρίτος τούτων κατῴρθωσε δι' ὑποκεκριμένης φυγῆς νὰ διαχωρίσῃ ἀπ' ἀλλήλων τοὺς τρεῖς ἀρίστως πληγωμένους Κουριατίους καὶ νὰ φονεύσῃ αὐτοὺς ἰδίᾳ ἕκαστον, ἡ νίκη ἐκρίθη ὑπὲρ τῶν Ῥωμαίων καὶ οἱ Ἀλβανοὶ ἠναγκάσθησαν νὰναγνωρίσωσι τὴν κυριαρχίαν αὐτῶν. Ὅτε δὲ πάλιν βραδύτερον, περιελθόντος τοῦ Τύλλου Ὀστιλίου εἰς πόλεμον πρὸς τοὺς Φιδηναίους καὶ τοὺς Οὐπεντανούς, ὁ αὐτὸς στρατηγὸς τῶν Ἀλβανῶν Μέτιος Φουφέτιος, ὅστις μάλιστα εἶχεν ἐρεθίσει τοὺς τελευταίους κατὰ τῆς Ῥώμης, θελήσας νὰ ἐπωφεληθῆ ἐκ τούτου ὅπως ἀποσεισῇ τὸν Ῥωμαϊκὸν ζυγόν, ἔδειξε πρὸς τοὺς Ῥωμαίους, μεθ' ὧν συνεπολέμει, ἀμφίβολον κατὰ τὴν μάχην διαγωγὴν, τοσοῦτον ὠργίσθη ἐπὶ τούτῳ ὁ Τύλλος Ὀστιλίας, ὥστε, ἀφ' οὗ ἐνίκησεν ἀμφοτέρους ἐκείνους τοὺς ἐχθρούς, εἰς μὲν τὸν ἀπιστον ἐκείνον στρατηγὸν ἐπέβαλε θάνατον φρικτότατον, τοὺς δὲ κατοίκους τῆς Ἀλβας Λόγγας, ἧτις ἤδη κατεστράφη, ἠνάγκασε νὰ μετοικήσωσιν εἰς τὴν Ῥώμην καὶ νὰ ἐγκατασταθῶσιν ἐπὶ τοῦ Καιλίου λόφου.

Ἀφ' οὗ δ' ὁ Τύλλος Ὀστιλίας διεξήγαγεν αἰσίως καὶ δύο ἄλλους κατὰ τῶν Λατίνων καὶ τῶν Σαβίνων πολέμους, ἀπέθανεν, ὡς λέγεται, κεραυνόβλητος, διότι εἶχεν ἀμελήσει κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν πολέμων αὐτοῦ νὰ προσφέρῃ εἰς τοὺς θεοὺς τὰς ὀφειλομένας θυσίας καὶ εἶχεν ἀποπειραθῆ νὰ καταπραύνη τὴν ὀργὴν αὐτῶν διὰ μέσων ἀθεμίτων.

Τοσοῦτον δὲ λέγεται ὅτι εἶχεν ἀνυψώσει ὁ ἡγεμὼν ἐκεῖνος τὴν δύναμιν τῆς Ῥώμης, ὥστε καὶ ἅπαντες οἱ λοιποὶ γείτονες λαοὶ κατεῖχοντο ὑπὸ μεγίστης ἀνησυχίας περὶ τῆς τύχης των.

§ 10

Ἄγκος Μάρκιος

(640—616 π. X.)

Διάδοχος τοῦ Τύλλου Ὀστιλίου ἐξελέχθη ὁ Ἄγκος Μάρκιος ἔγ-

γονος τοῦ Νουμά καὶ κληρονόμος τοῦ εὐσεβοῦς καὶ εἰρηνικοῦ αὐτοῦ χαρακτῆρος. Ὁ ἡγεμὼν οὗτος ἀνεζωπύρησε καὶ πάλιν τὸ ἐπὶ τοῦ προκατόχου του χαλαρῶθῃν θρησκευτικὸν αἶσθημα τῶν ὑπηκόων του, προήγαγεν ὡς καὶ ὁ Νουμάς τὴν γεωργίαν καὶ τὴν ἐμπορίαν καὶ ἤρξατο τῆς διακοσμῆσεως τῆς πόλεως διὰ μεγαλοπρεπῶν οἰκοδομῶν. Ἄλλ' εἰ καὶ ἦτο εἰρηνικὸς δὲν ἠδυνήθη ἐν τούτοις νὰ μείνῃ ἀπαθὴς θεατῆς ἀπέναντι τοῦ κινδύνου, ὅστις ἠπέιλει τότε τὸ κράτος ἐκ μέρους διαφόρων γειτόνων λαῶν, καὶ ἰδίως τῶν Σαβίνων, τῶν Οὔληντανῶν καὶ τῶν Λατίνων. Λαβὼν δὲ τὰ ὄπλα ἐναντίον τῶν ἐχθρῶν τούτων κατῴρθωσε νὰ κυριεύσῃ καὶ καταστρέψῃ πολλὰς αὐτῶν πόλεις καὶ νὰ μετοικήσῃ τοὺς κατοίκους εἰς τὴν Ῥώμην παραχωρήσας αὐτοῖς πρὸς κατοικίαν τὸν Ἀβεντίνον λόφον. Οὕτω δὲ ἡ μὲν Ῥώμη ἐλάμβανε σὺν τῷ χρόνῳ προϊόντι μείζονα ἔκτασιν, οἱ δὲ ὑπὸ τὸ ξίφος αὐτῆς ὑποκύπτοντες καὶ τὸν πληθυσμὸν τῶν κατοίκων τῆς ἀναγκαζόμενοι ν' αὐξάνωσιν ἤρξαντο ἤδη ἀποτελοῦντες τὴν τάξιν τῶν λεγομένων *πληθειῶν*, ὧν οἱ πρὸς τοὺς ἀρχαίους κατοίκους τῆς πόλεως, ἦτοι τοὺς πατρικίους, ἐπὶ *πολιτικῇ* ἐξισώσει πόλεμοι ἀποτελοῦσι τὸ κυριώτερον χαρακτηριστικὸν τῆς Ῥωμαϊκῆς ἱστορίας κατὰ τὰς πρώτας ἑκατονταετηρίδας τῆς Δημοκρατίας. Ἴνα δύνανται δὲ οἱ ὁσημέραι αὐξανόμενοι κάτοικοι τῆς Ῥώμης νὰ προμηθεύωνται εὐκόλως τὰ πρὸς συντήρησίν των ἀναγκαῖα, ἐφρόντισεν ὁ Ἄγκος Μάρκιος ἵνα ἀσφαλίσῃ τὸν Τίβεριν καὶ τὴν ἐπ' αὐτοῦ ναυτιλίαν. Ἀφαιρέσας παρὰ τῶν Οὔληντανῶν διὰ πολέμων εὐτυχῶν τὴν παρὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Τιβέρεως χώραν ἔκτισεν αὐτόθι τὸν λιμένα Ὠστίαν, ὅστις εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς κατέστη σπουδαιοτάτη πηγὴ πλοῦτου διὰ τὴν πόλιν. Πρὸς τὸν αὐτὸν δὲ σκοπὸν ὠχύρωσε καὶ τὸν πέραν τοῦ αὐτοῦ ποταμοῦ κείμενον *Iariclor* λόφον καταστήσας αὐτὸν οὕτω ἰσχυρὸν προτείχισμα τῆς πόλεως καὶ τοῦ ποταμοῦ κατὰ τῶν Ἐτρούσκων. Πρὸς μείζονα δὲ μάλιστα εὐκολίαν συνέδεσε τὸν λόφον ἐκεῖνον μετὰ τῆς πόλεως διὰ ξυλίνης ἐπὶ τοῦ Τιβέρεως γεφύρας (*pons sublicius*).

Ἄφ' οὗ δ' ὁ ἡγεμὼν ἐκεῖνος, εἰς ὃν ἀποδίδεται προσέτι καὶ ἡ κατασκευὴ τῆς πρώτης εἰρκτῆς πρὸς τιμωρίαν τῶν διαφόρων ἐγκλημάτων, κατῴρθωσεν οὕτω ναυξήσῃ καὶ λαμπρύνῃ τὴν Ῥώμην διὰ τε τῶν πολεμικῶν αὐτοῦ κατορθωμάτων καὶ τῶν εἰρηνικῶν αὐτοῦ

ἔργων, ἀπέθανε μετὰ 24ετῆ κυβέρνησιν καταλιπὼν ὡς παιδαγωγὸν καὶ κηδεμόνα τῶν δύο ἀνηλίκων τέκνων του τὸν ἐξ Ἑτρουρίας καταγόμενον Λεύκιον Ταρκύνιον, ὅστις καὶ ἀνυψώθη ἤδη ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων ἐπὶ τὸν κενὸν αὐτῶν θρόνον.

§ 11

Λεύκιος Ταρκύνιος ὁ πρεσβύτερος.

(616—578 π. Χ.)

Ὁ ἀνὴρ οὗτος ἦτο κατὰ τὴν παράδοσιν υἱὸς τοῦ Κορινθίου Δημαράτου, ὅστις ἀναγκασθεὶς, ὡς ἀνήκων εἰς τὸν οἶκον τῶν Βακχιαδῶν, νὰ φύγῃ τὴν πατρίδα του ἐκ φόβου πρὸς τὴν τότε τυραννικὴν κυβέρνησιν τοῦ Κυψέλου, μετέβη εἰς τὴν ἑτρουσικὴν πόλιν Ταρκυνίου, ἔνθα καὶ ἐγκατεστάθη. Ἐπειδὴ δὲ μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ ὁ υἱὸς του *Λουκούμωρ* τὰ μάλιστα φιλόδοξος καὶ πλούσιος ἔβλεπεν ὅτι ἦτο αὐτῷ ἀδύνατον νὰ διαδραματίσῃ ἐν τῇ γενεθλίῳ αὐτοῦ πόλει σπουδαῖον πρόσωπον, ἀπεφάσισε νὰ μετοικήσῃ μετὰ τῆς συζύγου του *Ταρακύλλας* εἰς τὴν Ῥώμην, ἔνθα ἤλπιζεν ὅτι ἤθελον πληρωθῆ ἅπαντες αὐτοῦ οἱ πόθοι. Καὶ ἀληθῶς ὁ πλούσιος ἐκεῖνος ξένος, ὅστις μετωνομάσθη ἤδη *Λεύκιος Ταρκύνιος*, δὲν ἠπατήθη ἐν ταῖς ἐλπίσιν αὐτοῦ. Καταστάς ἐντὸς βραχυτάτου χρόνου γνωστὸς διὰ τε τὴν μεγάλην αὐτοῦ ἐλευθεριότητα καὶ τὴν ἀνδρίαν, ἣν ἀπέδειξε καθ' ἅπαντας τοὺς πολέμους, ὧν συμμετέσχε, τοσοῦτον ἐφείλκυσε τὴν εὐνοίαν τοῦ τότε βασιλέως Ἄγκου Μαρκίου καὶ τοῦ Ῥωμαϊκοῦ λαοῦ, ὥστε ἐκεῖνος μὲν τὸν προσέλαβεν, ὡς εἴρηται, παιδαγωγὸν καὶ κηδεμόνα τῶν δύο ἀνηλίκων τέκνων του, ὁ δὲ λαὸς τῇ συγκαταθέσει καὶ τῆς Συγκλήτου τὸν ἀνύψωσε μετὰ τὸν θάνατον τοῦ βασιλέως ἐπὶ τὸν θρόνον παριδῶν τοὺς δύο ἐκείνου υἱούς. Καὶ ἀληθῶς ὁ λαὸς οὐδέποτε ἔσχεν ἀφορμὴν νὰ μεταμεληθῆ ἐπὶ τῇ ἐκλογῇ του ταύτῃ. Διότι ὁ ἡγεμὼν ἐκεῖνος ἀπέδειξεν ἀπὸ τῶν πρώτων τῆς βρασιλείας του στιγμῶν ὅτι συνήνου ἐν ἑαυτῷ τὰς ἀρετὰς τοῦ Νουμᾶ καὶ τοῦ Τύλλου Ὀστιλίου. Περιελθὼν εἰς πόλεμον πρὸς τοὺς γείτονας λαοὺς Λατίνους, Σαβίνους καὶ Ἑτρούσκους κατώρθωσε νὰ νικήσῃ αὐτοὺς πάντας, νὰ ὑποτάξῃ πολλὰς αὐτῶν πόλεις καὶ νὰ μεταφέρῃ μάλιστα εἰς τὴν Ῥώμην ἐκ

τῶν Ἐτρούσκων τὰ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν μνημονευθέντα διακριτικὰ σημεῖα τοῦ βασιλικοῦ ἀξιώματος, ἅτινα αὐτοὶ οἱ ἴδιοι τῷ παρέδωκαν πρὸς δῆλωσιν τῆς ἀναγνωρίσεως τῆς κυριαρχίας αὐτοῦ, καὶ ἅτινα ἔκτοτε παρέμειναν ἐν χρήσει παρὰ τοῖς Ῥωμαίοις.

Ἄλλὰ τὰς σπουδαιότερας ὑπηρεσίας τοῦ Ταρκυνίου ἀποτελοῦσι τὰ μεγαλοπρεπῆ ἀρχιτεκτονικὰ ἔργα, δι' ὧν διεκόσμησε τὴν Ῥώμην ἐκ τῶν λαφύρων τῶν ὑπ' αὐτοῦ διεξαχθέντων πολέμων καὶ ἅτινα παρέχουσιν ἴχνη ἑλληνικοῦ καὶ ἔτρουσκικοῦ πολιτισμοῦ. Τοιαῦτα δ' ἔργα ἦσαν οἱ τοσοῦτον κατὰ τὴν τότε ἐποχὴν ὠφέλιμοι ὄντες καὶ μέχρι σήμερον ἔτι σωζόμενοι ὑπόδομοι (cloacae), δι' ὧν ὠχετεύοντο εἰς τὸν Τίβεριν τὰ ἐν τῇ πόλει μεταξύ τοῦ Παλατίνου καὶ Καπιτωλίνου λόφου λιμνάζοντα καὶ ἕνεκα τούτου εἰς τοὺς κατοίκους λίαν ἐπιβλαβῆ καθιστάμενα ὕδατα· ἡ μεταξύ τῶν αὐτῶν λόφων ἐπὶ τοῦ ἀποξηρανθέντος μέρους κατασκευασθεῖσα ἀγορὰ (Forum Romanum), ἣτις ἐχρησίμευεν ὡς τόπος συνελεύσεως τοῦ λαοῦ καὶ ἦτο περιβεβλημένη διὰ στοῶν· ὁ μεταξύ τοῦ Παλατίνου καὶ Ἀβεντίνου κατασκευασθεὶς χάριν τῶν δημοσίων ἀγῶνων μέγιστος Ἰππόδρομος (Circus maximus), ὅστις ἔχων ἐσωτερικῶς σχῆμα ἀμφιθεατρικὸν περιελάμβανεν, ὡς λέγεται, περὶ τὰς 150—200 χιλιάδας θεατῶν. Πλὴν ὅμως τῶν μεγαλοπρεπῶν τούτων καὶ τὰ μάλιστα ὠφελίμων ἔργων ὁ ἡγεμὼν ἐκεῖνος ἤρξατο προσετι τῆς ἀνεγέρσεως τῶν τειχῶν τῆς πόλεως ἐκ λίθων τετραγώνων καὶ ἔθηκεν ἐπὶ τοῦ Καπιτωλίνου λόφου τὰ θεμέλια τοῦ Καπιτωλίου, ἧτοι ναοῦ μεγαλοπρεποῦς τοῦ Διός. Οὕτω δὲ παρήχθη τὸ μετέπειτα τοσοῦτον περίφημον Καπιτώλιον.

Καὶ τὸ ἀρχαῖον δὲ πολίτευμα τῆς Ῥώμης ἐπόθει ὁ Ταρκύνιος νὰ μεταβάλλῃ καὶ εὐρύνη σκοπῶν πρὸς αὐξήσιν τοῦ ἱππικοῦ αὐτοῦ νὰ σχηματίσῃ τρεῖς νέας φυλὰς ἐκ τῶν διὰ τῶν πολέμων μεγάλως αὐξηθέντων ἤδη πληθειῶν. Ἄλλὰ τὸ σχέδιόν του τοῦτο κατάρθωσαν νὰ ματαιώσωσιν οἱ πατρίκιοι καὶ ἰδίως ὁ οἰωνοβόλος Ἄττος Ναίβιος, ὅστις διὰ τινος θαύματος, ὅπερ ἐξετέλεσε δημοσίᾳ κατ' ἀπαίτησιν τοῦ βασιλέως, ἠνάγκασεν αὐτὸν νὰ ποστῆ τοῦ σκοποῦ του. Ἐπειδὴ δὲ οὕτω δὲν ἠδύνατο οὔτε τὸν ἀριθμὸν οὔτε τὰ ὀνόματα τῶν ἀρχαίων φυλῶν νὰ μεταβάλλῃ, ἠναγκάσθη ὁ Ταρκύνιος νὰ διπλασιάσῃ ἐν αὐταῖς τὸν ἀριθμὸν τῶν ἀρχαίων γενῶν καὶ νὰ διακρίνῃ τούτων τοὺς ἤδη προστεθέντας ὑπὸ τὸ ὄνομα

ρρώτερα ἢ δεύτερα γένη (secundi) τῶν Ῥαμιτῶν, Τιτίων καὶ Λουκέρων. Ἐπίσης δ' ἠύξησε τὸν ἀριθμὸν τῶν Συγκλητικῶν διὰ τῆς προσθήκης ἑκατὸν νέων μελῶν, ἅτινα πρὸς διάκρισιν ἀπὸ τῶν παλαιῶν ἐκαλοῦντο *patres minorum gentium*, καὶ ἐδιπλασίασε τὸν ἀριθμὸν τῶν ἐν τοῖς τρισὶν ἀρχαίοις λόχοις περιεχομένων ἰππέων, ὥστε ἤδη ἕκαστος λόχος περιελάμβανε διακοσίους πρώτους (*primi*) καὶ ἰσαριθμούς δευτέρους (*secundi*).

Ἐν ᾧ δ' ὁ ἡγεμὼν ἐκεῖνος διὰ τοιούτων προσεπάθει μέσων νὰ θεραπεύσῃ τὰς ἀνάγκας τοῦ κράτους καὶ ἀνυψώσῃ τὴν δόξαν αὐτοῦ, ἐφονεύθη μετὰ 38ετῆ κυβέρνησιν τῇ εἰσηγήσει τῶν δύο υἱῶν τοῦ Ἄγκου Μαρκίου, τὸ μὲν διότι ἐθεώρουν αὐτὸν οὗτοι ὡς αἴτιον τοῦ ἀποκλεισμοῦ τῶν ἀπὸ τοῦ θρόνου, τὸ δὲ διότι ἐφοβοῦντο ὅτι ἤθελε καταστήσει διάδοχον αὐτοῦ τὸν γαμβρόν του Σερούϊον Τύλλιον. Καὶ ὅμως τοῦτο, ὅπερ ἐφοβοῦντο, δὲν κατώρθωσαν νὰ ματαιώσωσι, διότι εὐθύς μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ταρκυνίου ἀνυψώθη ἐπὶ τὸν θρόνον τῆς Ῥώμης αὐτὸς οὗτος ὁ γαμβρός του διὰ τῆς εὐφυΐας καὶ πανουργίας τῆς χήρας βασιλίσσης Τανακύλλας.

§ 12

Σερούϊος Τύλλιος

(578—534 π. X.)

Ἄν πιστεύσωμεν τὴν παράδοσιν, ἥτις περικαλύπτει διὰ μυθικοῦ ἐνδύματος τὰ κατὰ τὴν καταγωγὴν τοῦ ἡγεμόνος τούτου, οὗτος ἦτο υἱὸς γυναικὸς τινος λατινικῆς ἢ ἔτρουσικικῆς καταγωγῆς Ὀκρυσίας καλουμένης, ἥτις αἰχμαλωτισθεῖσα ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων καὶ ὡς δούλη παρὰ τῇ βασιλίσσῃ Τανακύλλᾳ ὑπηρετοῦσα ἔτεκεν αὐτόθι υἱόν, ὅστις ἔνεκα τῆς καταστάσεως τῆς μητρὸς του ὠνομάσθη Σερούϊος, ἥτοι δούλιος. Ἐν ᾧ δὲ ποτε οὗτος νήπιον ἔτι ἐκοιμάτο ἐν τινι δωματίῳ τῶν ἀνακτόρων, εἶδον τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ περικυκλωμένην ὑπὸ λαμπρῶν φλογῶν, αἵτινες ἐξηφανίσθησαν εὐθύς ὡς ἡνοῖξε τοὺς ὀφθαλμούς. Ἡ δὲ Τανακύλλα, ἥτις ἦτο εἰδήμων τῆς μαντικῆς, ἐξηγήσασα τὸ θαῦμα τοῦτο ὡς θεῖον σημεῖον προαγγέλλον λαμπρὸν τοῦ παιδὸς τὸ μέλλον, οὐ μόνον ἐφρόντισεν ἕκτοτε περὶ τῆς ἀνατροφῆς αὐτοῦ, ὡς ἰδίου τέκνου, ἀλλὰ καὶ κατέ-

στησεν αὐτὸν βραδύτερον γαμβρόν της. Ἦδη δὲ φονευθέντος τοῦ συζύγου της κατώρθωσε διὰ τῆς ἀποκρύψεως τοῦ θανάτου αὐτοῦ νὰ κατασταθῇ ὁ γαμβρός της ἐκεῖνος τὸ μὲν πρῶτον προσωρινὸς δῆθεν ἀντικαταστάτης τοῦ βασιλέως, μετὰ μικρὸν δέ, ὅτε ἐγνώσθη, ἐπισήμως ὁ θάνατος αὐτοῦ, νὰ στερεωθῇ ὀριστικῶς ἐπὶ τοῦ θρόνου δι' ἀποφάσεως τοῦ λαοῦ.

Καὶ ὅμως ὁ ἡγεμὼν οὗτος, ὅστις δι' ἀπάτης κατέλαβε τὸν θρόνον, ἐγένετο ὁ εὐεργέτης τῶν ὑπηκόων του καὶ ὁ κυρίως ἰδρυτὴς τῆς Ῥωμαϊκῆς πολιτείας. Διότι θεωρῶν τὸ ὑπάρχον πολίτευμα τὰ μάλιστα ἐπικίνδυνον εἰς τὴν περαιτέρω ἀνάπτυξιν τῆς πολιτείας ἄτε ἀποκλείον ἀπὸ πάντων τῶν πολιτικῶν δικαιωμάτων τοὺς ἀποτελοῦντας τὴν μείζονα τάξιν τῶν ἐλευθέρων κατοίκων, ἤτοι τοὺς πληθεῖους, δὲν ἐδίστασε νὰ προβῇ εἰς τὴν μεταρρύθμισιν αὐτοῦ. Καὶ πρῶτον μὲν ὅπως κατορθώσῃ νὰ συγχωνευθῶσιν αἱ δύο γνωσταὶ τάξεις τῆς Ῥώμης, ἤτοι οἱ πατρίκιοι καὶ οἱ πληθεῖοι, εἰς *μιαν κοινὴν πολιτείαν*, προέβη εἰς τὴν διαίρεσιν πάντων τῶν κατοίκων αὐτῆς εἰς *κλάσεις* καὶ *λόχους* ἐπὶ τῇ βάσει μόνον τῆς περιουσίας αὐτῶν καὶ ἀνεξαρτητῶς τῆς καταγωγῆς των. Οὕτω δὲ κατὰ τὴν διαίρεσιν ταύτην, δι' ἧς ἐκανόνισεν ἐκάστου τὰ πολιτικὰ δικαιώματα, τὴν στρατιωτικὴν ὑπηρεσίαν, καὶ τὰς φορολογικὰς ὑποχρεώσεις, σύμπας ὁ Ῥωμαϊκὸς λαὸς διηρέθη εἰς *εἴς κλάσεις*, ὧν ἡ τελευταία ἀκτῆμων οὐσα ἦτο ἀπηλλαγμένη οὐ μόνον πάσης στρατιωτικῆς ὑποχρεώσεως, ἀλλὰ καὶ παντὸς φόρου, καὶ εἰς 193 *λόχους*. Ἐπειδὴ δ' ἕνεκα τῆς μεταβολῆς, ἧτις θὰ ἐπῆρχετο σὺν τῷ χρόνῳ προϊόντι εἰς τὴν περιουσίαν ἐκάστου, ἔμελλε νὰ ἐπέλθῃ ἀλλοιώσις καὶ εἰς τὴν διάταξιν τῶν κλάσεων, διέταξεν ὁ Σερούτιος ἵνα κατὰ πᾶν πέμπτον ἔτος (*lustrum*) γίνηται νέα ἐκτίμησις αὐτῆς.

Πλὴν ὅμως τῶν μεταρρυθμιστικῶν τούτων ὑπὲρ τῆς πολιτείας μέτρων προσεπάθησε προσέτι ὁ Σερούτιος Τύλλιος, καίτοι εἰρηνικὸς ὡς ὁ Νουμᾶς καὶ ὁ Ἄγκος Μάρκιος, ἵνα ῥυθμίσῃ καὶ τὰς σχέσεις τοῦ κράτους πρὸς τοὺς γείτονας λαούς. Καὶ πρῶτον μὲν πολεμήσας πρὸς τοὺς Ἐτρούσκους, ὧν ἡ δύναμις κατὰ τοὺς χρόνους ἐκεῖνους ἦτο λιαν σημαντικὴ, κατώρθωσε νὰ ὑπαγάγῃ αὐτοὺς ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τῆς Ῥώμης. Τὴν δ' ἐπὶ τῶν Λατίνων ἡγεμονίαν αὐτῆς ἐστερέωσε διὰ κοινῶν τῶν δύο λαῶν θυσιῶν καὶ πανηγύρεων ἐν τῷ

πρὸς τοῦτο ἐπὶ τοῦ Ἀβεντίνου λόφου ἀνεγερθέντι ναῶ τῆς Ἀρτέμιδος.

Πρὸς δὲ τούτοις ἐτελείωσεν ὁ ἡγεμὼν ἐκεῖνος καὶ τὰ μεγαλοπρεπῆ τῆς πόλεως τείχη, ὧν τὰ θεμέλια εἶχε θέσει, ὡς εἴρηται, ὁ προκατόχος αὐτοῦ. Εἰς δὲ τοὺς μέχρι τοῦδε κατωκημένους πέντε λόφους τῆς πόλεως, ἦτοι τὸν *Παλατῖνον*, *Καπιτωλίον*, *Κυρῖον*, *Καίλιον* καὶ Ἀβερτῖνον, προσέθηκε προσέτι τὸν Ἡοκυλίον καὶ τὸν Οὐϊμιράλιον, καὶ οὕτω κατέστησε τὴν Ῥώμην ἐπτάλοφον.

Ἄλλ' εἰ καὶ διὰ τοιούτων προσεπάθει μέσων ὁ ὑπὸ πᾶσαν ἔποψιν ἄριστος ἐκεῖνος ἡγεμὼν ν' ἀνυψώσῃ τὸ κράτος ἐσωτερικῶς τε καὶ ἐξωτερικῶς, ἐν τούτοις, ἐπειδὴ τοσοῦτον ἔνθερμον ἔδειξεν ἐνδιαφέρον ὑπὲρ τῶν κατωτέρων τοῦ λαοῦ τάξεων, τοσοῦτον διήγειρε τὸ μῖσος τῶν πατρικίων, ὥστε οὐδαμῶς ἐδίστασαν οὗτοι νὰ προβῶσιν εἰς τὴν καταστροφὴν αὐτοῦ. Εἶναι δὲ λυπηρὸν ὅτι ἐκεῖνοι, οἵτινες ἐχρησίμευσαν ὡς ὄργανα τοῦ μισαροῦ ἐκείνου καὶ ἀποτροπαίου ἐγκλήματος κατὰ τοῦ φιλανθρώπου καὶ δημοφιλοῦς βασιλέως, ἦσαν ἡ ἰδίᾳ αὐτοῦ θυγάτηρ *Τυλλία* καὶ ὁ σύζυγος αὐτῆς *Λεύκιος Ταρχύνιος*, οἵτινες ἤθελον ἐκ παντὸς τρόπου νὰ καταλάβωσι τὸν θρόνον. Καὶ οὗτος μὲν δὲν ἐδίστασε νὰ προβῆ εἰς τὸν θρόνον τοῦ πενθεροῦ του, ἐκείνη δέ, ἀντὶ νάρχεσθῃ τοῦλάχιστον εἰς τὴν ἀποτρόπαιον ταύτην τοῦ συζύγου τῆς πράξιν, δὲν ἠσχύνθη, ὅτε εὐθὺς μετὰ τὸ ἐγκλημα ἔσπευδεν εἰς τὴν ἀγορὰν ἵνα συγχαρῆ αὐτὸν γενόμενον βασιλέα, νὰ διατάξῃ τὸν ἡνίοχον νὰ διέλθῃ διὰ τῆς ἀμάξης ἐπὶ τοῦ ἐπὶ τῆς ὁδοῦ κατακειμένου καὶ ἀσπαίροντος πτώματος τοῦ ἰδίου αὐτῆς πατρός.

Τοιοῦτον ὑπῆρξε τὸ τέλος τοῦ δυστυχοῦς Σερουίου Τυλλίου πέσοντος θῦμα τοῦ ὑπὲρ τῶν πτωχῶν καὶ τῶν ἀδυνάτων ἐνθέρμου αὐτοῦ ἐνδιαφέροντος κατὰ τῆς ὑπερηφανίας καὶ θρασύτητος τῶν ἰσχυρῶν καὶ τῶν πλουσίων.

§ 13

Ταρχύνιος ὁ ὑπερήφανος ἢ ὁ τύραννος

(534—509 π. Χ.)

Ὁ ἡγεμὼν οὗτος, ὅστις διὰ τὴν ἀλαζονεῖαν καὶ τὸν δεσποτικὸν αὐτοῦ χαρακτῆρα ἐπεκαλεῖτο ὑπὸ τοῦ λαοῦ *ὑπερήφανος ἢ τύραννος*

(superbus), ἦτο υἱὸς τοῦ Ταρκυνίου τοῦ πρεσβυτέρου. Καίτοι δὲ ἡ κυβέρνησις αὐτοῦ ὑπῆρξε τὰ μάλιστα αὐθαίρετος καὶ τυραννική, ἐν τούτοις οὐδέποτε ἄλλοτε πρότερον εἶχεν ἀνυψωθῆ ἡ Ῥώμη εἰς τοσοῦτον δυνάμειος καὶ δόξης, ὅσον ἐπὶ τοῦ ἡγεμόνος τούτου. Καὶ πρῶτον μὲν πολεμήσας πρὸς τοὺς Λατίνους καὶ ὑποτάξας αὐτοὺς κατέστησε τὴν Ῥώμην κέντρον τῆς λατινικῆς λεγομένης ὁμοσπονδίας. Ἀλλὰ τὸν μεταξὺ τῆς Ῥώμης καὶ τοῦ Λατίου δεσμὸν κατέστησε στενότερον μετὰ τὴν ὑποταγὴν τῆς λατινικῆς πόλεως Γαβίων, ὅτε συνεχώνευσε τὰς στρατιωτικὰς δυνάμεις τῶν δύο ἐκείνων λαῶν.

Κατὰ δὲ τὸν πρὸς τοὺς Οὐόλσκους πόλεμον κυριεύσας μίαν τῶν σημαντικωτέρων αὐτῶν πόλεων, τὴν *Πωμερτιανὴν Σούεσσαρ*, ἵδρυσεν ἐν τῇ χώρῃ αὐτῆς τὰς πρώτας ἀποικίας *Σιγρίαρ* καὶ *Κιρχαῖον* καὶ ἐπεξέτεινεν οὕτω τὴν Ῥωμαϊκὴν κυριαρχίαν.

Πλὴν ὅμως τῶν πολεμικῶν τούτων ὑπηρεσιῶν οὐκ ὀλίγον ἐφρόντισεν ὁ ἡγεμὼν ἐκεῖνος καὶ πρὸς διακόσμησιν τῆς πόλεως δι' οἰκοδομῶν ὠφελιμωτάτων, εἰς ἃς μετεχειρίσθη ἀρχιτέκτονας Ἐτρούσκους. Ἐκ πάντων τῶν ἀρχιτεκτονικῶν αὐτοῦ ἔργων τὰ μᾶλλον ἀξιοθαύμαστα ἦσαν α') ὁ ἐπὶ τοῦ *Καπιτωλίου ναοῦ τοῦ Διός*, ὅστις συνέκειτο κυρίως ἐκ τριῶν ναῶν καθιερωμένων εἰς τὸν *Δία*, τὴν *Ἥραν* καὶ τὴν *Ἀθηρᾶν*, καὶ οὐ τινος ἐν τινι ὑπογείῳ θαλάμῳ ἐφυλάσσοντο τὰ *σιβυλλικὰ λεγόμενα βιβλία* 1· β') οἱ ὑπόδρομοι καὶ γ') ὁ μέγιστος *Ἰππόδρομος*, ὧν ἐπάντων τὰ θεμέλια εἶχον τεθῆ,

¹ Λέγεται ὅτι γραῖα τις δυσειδής ἐκ Κύμης ἐμφανισθεῖσα ἡμέραν τινα ἐνώπιον τοῦ βασιλέως καὶ φέρουσα ὑπὸ μάλῃς ἐννέα μεγάλα βιβλία ἐζήτηε ἀντ' αὐτῶν ὑπέρογκον τιμὴν. Ἐπειδὴ δ' ὁ Ταρκύνιος ἤρνεϊτο ἕνεκα τούτου νάγοράσῃ τὰ βιβλία ἐκεῖνα, ἡ γραῖα ρίψασα εἰς τὸ πῦρ τὰ τρία ἐξ αὐτῶν, ἐπανάλαβε τὴν αὐτὴν παρὰ τῷ βασιλεῖ πρότασιν. Ἀλλ' ἐπειδὴ καὶ πάλιν ὁ βασιλεὺς ἤρνεϊτο νὰ ἐνδώσῃ εἰς τὴν ἀξίωσιν αὐτῆς, ἡ γραῖα ἐκείνη καύσασα καὶ πάλιν ἄλλα τρία βιβλία ἠπειλήσεν, ὅτι ἤθελε καύσει καὶ τὰ τελευταῖα τρία ἂν μὴ ἠγόραζε ταῦτα ὁ βασιλεὺς ἀντὶ τῆς ζητουμένης τιμῆς. Τοῦτο ὅμως τοσοῦτον διῆγειρε τὴν περιεργίαν τοῦ βασιλέως, ὥστε ἠναγκάσθη νάγοράσῃ τὰ βιβλία ἐκεῖνα, ἀφ' οὗ μάλιστα προέτρεψαν αὐτὸν εἰς τοῦτο καὶ οἱ οἰωνοσκόποι, εἰς ὧν τὴν ἐξέτασιν τὰ ὑπέβαλε. Τὰ βιβλία δὲ ταῦτα, ἅτινα ἀπὸ τοῦ ὀνόματος τῆς γραῖας ἐκείνης *Σιβύλλης* καλουμένης ἐκλήθησαν *Σιβυλλικὰ* καὶ περιεῖχον προφητείας περὶ τοῦ μέλλοντος τῆς Ῥώμης, ἐτέθησαν ὑπὸ τὴν φύλαξιν τὸ μὲν πρῶτον δύο, βραδύτερον δὲ δέκα ἀνδρῶν.

ὡς γνωστόν, ἐπὶ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ Ταρκυνίου τοῦ πρεσβυτέρου.

Καὶ ἐν τούτοις ὁ τοιαύτας παρασχὼν εἰς τὴν πόλιν ὑπηρεσίας ἡγεμῶν ἐκεῖνος δὲν ἔδειξε τὸ αὐτὸ καὶ ὑπὲρ τῶν ὑπηκόων του ἐνδιαφέρον. Ἐξ ἐναντίας δὲ νομίζων, ὅτι τὴν διὰ στυγεροῦ ἐγκλήματος ἀποκτηθεῖσαν βασιλείαν μόνον διὰ βιαίων καὶ τυραννικῶν μέσων θὰ ἠδύνατο νὰ διατηρήσῃ, δὲν ἐδίστασε νὰ δειχθῆ ἔξ ἴσου σκληρὸς καὶ τυραννικὸς καὶ πρὸς ἀμφοτέρας τὰς τάξεις. Καὶ τοὺς μὲν πλουσίους κατέθλιβε διὰ βαρέων φόρων καὶ πολυειδῶν αὐθαιρεσιῶν, τοὺς δὲ πτωχοὺς διὰ συχνοτάτων ἀγγαρειῶν καὶ σκληροτήτων. Πρὸς δὲ τούτοις πλείστους ἐκ τῶν ἐπιφανῶν πολιτῶν καὶ Συγκλητικῶν, διὰ τῆς συνδρομῆς τῶν ὁποίων εἶχε καταλάβει τὸν θρόνον, κατέστησεν ἐκποδῶν ἢ ἐστέρησε τὰς περιουσίας των, εἴτε διότι οὗτοι ἦσαν ἀληθῶς ὀπαδοὶ τοῦ πρώην βασιλέως, εἴτε διότι ἀπλῶς μόνον διήγειραν τὴν ὑποψίαν του ἐπὶ τούτῳ. Φαίνεται δὲ ὅτι ἐσκόπει νὰ προβῆ καὶ εἰς τὴν ὀλοσχερῇ κατάργησιν τῆς Συγκλήτου, ἣν μάλιστα εἶχεν ἤδη παύσει νὰ συγκαλῆ.

Ἄλλ' ὅσα καὶ ἂν μετεχειρίζετο τυραννικὰ μέσα πρὸς ἐξασφάλισιν αὐτοῦ ἐπὶ τοῦ θρόνου, ὅσην καὶ ἂν εἶχε πεποιθήσιν εἰς τὴν ἰσχυρὰν αὐτοῦ σωματοφυλακὴν καὶ εἰς τὴν ὑποστήριξιν ξένων ἡγεμόνων, οὓς προσεπάθει διὰ παντοίων μέσων νὰ προσελκύσῃ, ἐπίστη μετ' οὐ πολὺ, ὅτι ἂν οἱ λαοὶ ἀναγκάζονται πολλάκις ν' ἀνέχωνται τὰς τυραννικὰς κυβερνήσεις, δὲν ἔπεται ἐντεῦθεν καὶ ὅτι εἶναι δυνατόν ν' ἀνέχωνται μέχρι τέλους τὴν ταπεινώσιν αὐτῶν.

Ὅτε ὁ υἱὸς αὐτοῦ Σέξτος ὕβρισε τὴν τιμὴν τῆς ἐναρέτου συζύγου τοῦ ἐξαδέλφου του Ταρκυνίου Κολλατίνου Λουκρητίας, αὕτη δὲ μὴ δυναμένη νὰ ὑποφέρῃ τὴν ὕβριν ἠτύοκτόνησεν ἐνώπιον τοῦ συζύγου καὶ τῶν φίλων του, ὑπὸ τσαούτης κατελήφθη ὁ ῥωμαϊκὸς λαὸς ἀγανακτήσεως ἐπὶ τῇ αἰσχρᾷ ἐκείνῃ πράξει, ὥστε οὐδαμῶς ἐδίστασε νὰ προβῆ ἐπὶ τέλους, ὑπὸ τὴν πρωτοβουλίαν τοῦ περιφήμου Ἰουνίου Βρούτου¹ καὶ τοῦ συζύγου τῆς Λουκρητίας, εἰς ἐπα-

¹ Ὁ Ἰούνιος Βρούτος, ὅστις ἐκαλεῖτο πρότερον Λεύκιος Ἰούνιος, βλέπων, ὡς λέγεται, τὴν σκληρότητα, μεθ' ἧς ὁ Ταρκύνιος, πρὸς ἐξασφάλισιν αὐτοῦ ἐπὶ τοῦ θρόνου, ἐφέρετο οὐ μόνον πρὸς τοὺς μεμακρυσμένους ἀλλὰ καὶ πρὸς τοὺς πλησιεστέρους αὐτοῦ συγγενεῖς, καὶ θέλων νὰ ἐξασφαλισθῆ καὶ αὐτὸς καθὼ συγγενῆς τῆς βασιλικῆς οἰκογενείας κατὰ τῆς σκληρότητος τοῦ βασιλέως, ὅπως ἐν κειρῷ καταλλήλῳ ἀπαλλάξῃ τὴν πατρίδα τῆς τυραννικῆς αὐτοῦ κυβερνή-

νάστασιν, ὅπως ἀποσείσῃ διὰ παντός τὸν τυραννικὸν ζυγόν. Καὶ ἔσπευσε μὲν ὁ Ταρκύνιος, ὅστις ἐπολιόρκει τότε τὴν πρωτεύουσαν τῶν Ῥουτούλων Ἀρδέαν, νὰ ἐπανεέλθῃ ἐπὶ τῇ λυπηρᾷ ἐκείνῃ ἀγγελίᾳ εἰς τὴν Ῥώμην, εὐρῶν θυμῶς τὰς πύλας αὐτῆς κεκλεισμένας καὶ μαθὼν ὅτι διὰ ψηφίσματος τῆς Συγκλήτου εἶχε κηρυχθῆ ἔκπτωτος τοῦ θρόνου, ὅτι εἶχε καταλυθῆ ἡ βασιλεία καὶ ὅτι εἶχε καταδικασθῆ μετὰ τῆς οἰκογενείας του εἰς ἀειφυγίαν, ἠναγκάσθη νὰ ἀπέλθῃ εἰς τὴν Ἐτρουρίαν, ἀφ' οὗ μάλιστα καὶ αὐτὸς ὁ στρατὸς εἶχεν ἐν τῷ μεταξύ κηρυχθῆ κατ' αὐτοῦ.

Οὕτω δὲ διὰ τῆς ὁμοιοῦς τοῦ λαοῦ οὐ μόνον ὁ σκληρότατος ἐκεῖνος καὶ ἀσυνειδήτος ἡγεμὼν ἐξεβλήθη τοῦ θρόνου, ἀλλὰ καὶ αὐτὴ ἡ βασιλεία κατελύθη διὰ παντός ἐν ἔτει 509 π. Χ.

σεως, ἐνόμισεν ὅτι τὸ καταλληλότερον πρὸς τοῦτο μέσον ἦτο νὰ ὑποκριθῆ τὸν ἠλίθιον. Οὕτω δ' ἐπὶ μακρὸν χρόνον ἐκτεθεὶς μετὰ παραδειγματικῆς ὑπομονῆς ὑπὸ τὸ ὄνομα Brutus (ἦτοι ἠλίθιος, ἀμβλύνοος), εἰς τοὺς χλευασμοὺς πάντων τῶν προσώπων τῆς βασιλικῆς αὐλῆς, ἐνόμισεν, ὅτι δὲν ἦτο αὐτῷ ἐπιτετραμμένον, μετὰ τὸ βδελυρὸν τοῦ υἱοῦ τοῦ βασιλέως ἔγκλημα, νὰ ἐξακολουθῆ ἐπὶ πλέον ὑποκρινόμενος τὸ ταπεινὸν ἐκεῖνο πρόσωπον, ἀλλ' ὅτι ὤφειλε νὰ φανῆ οἷος ἀληθῶς ἦτο καὶ νὰ προβῆ εἰς ἐκτέλεσιν τοῦ εὐγενοῦς αὐτοῦ σκοποῦ.

ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΔΕΥΤΕΡΑ

ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ ΕΝ ΡΩΜΗ

(509—30 π. Χ.)

Α' Ἀριστοκρατικὴ δημοκρατία, ἤτοι ἡ δημοκρατία ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τῶν πατρικίων μέχρι τῆς ἐξισώσεως αὐτῶν πρὸς τοὺς πληβείους.

(509—366 π. Χ.)

§ 14

Πολίτευμα τῆς Δημοκρατίας. Ἀπόπειρα πρὸς κατάλυσιν αὐτοῦ. Πόλεμοι πρὸς τοὺς Ἑτρούσκους καὶ τοὺς Λατίνους.

Μετὰ τὴν κατάλυσιν τῆς βασιλείας σύμπασα ἡ δύναμις τῆς πολιτείας περιῆλθεν ἀποκλειστικῶς εἰς τὰς χεῖρας τῶν πατρικίων, οἵτινες κατῴρθωσαν ἤδη ὅ,τι ἐπόθουν ἄλλοτε μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ῥωμύλου, ἤτοι τὴν ἰδρυσιν δημοκρατίας ἀριστοκρατικῆς, καθ' ἣν ἅπασα ἡ ἐξουσία ἦτο ἀνατεθειμένη εἰς τὰς ἐκ τῆς ἰδίας αὐτῶν τάξεως ἐκλεγομένας ἀρχάς. Οὕτω δὲ τὴν μέχρι τοῦδε θέσιν τῶν βασιλέων κατεῖχον ἔκτοτε δύο ἀνώτατοι ὑπάλληλοι, οἵτινες ἐκλεγόμενοι, ὡς εἴρηται, ἐκ τῆς τάξεως τῶν πατρικίων καὶ καλούμενοι τὸ μὲν πρῶτον *Πραιτῶρες* (μέχρι τῆς Δεκαρχίας) βραδύτερον δὲ *Ῥπατοὶ* εἶχον κατ' ἀρχὰς βασιλικὴν σχεδὸν ἐξουσίαν. Διότι πλὴν τῶν θρησκευτικῶν ἐν γένει πραγμάτων, ὧν τὴν ἐπιμέλειαν εἶχεν ἴδιος ὑπὸ τὴν ἀνωτάτην διαταγὴν καὶ ἐποπτείαν τοῦ μεγίστου Ποντίφηκος διατελῶν ὑπάλληλος, ὁ λεγόμενος *Rex sacrificulus*, ἤτοι ὁ ἐπὶ τῶν ἱερῶν βασιλεύς, εἶχον τὴν προεδρίαν ἐν τῇ Συγκλήτῳ, προϊστάντο τῆς κυβερνήσεως τῆς πολιτείας καὶ τῶν δικαστικῶν καὶ ἐν καιρῷ πολέμου ἦσαν οἱ ἀρχηγοὶ τοῦ στρατοῦ. Ἰνα ὁμως μηδεὶς τῶν ὑπᾶτων ποιῆται κατάχρησιν τῆς δυνάμεως αὐτοῦ

ἐπὶ βλάβῃ τοῦ νέου πολιτεύματος, ἡ διάρκεια τῆς ἐξουσίας αὐτῶν ὠρίσθη εἰς ἓν μόνον ἔτος. Ὁ δὲ λαὸς εἶχε μὲν τὸ δικαίωμα νὰ ψηφίσῃ τοὺς νόμους ἐν ταῖς λοχίτισιν ἐκκλησίαις¹ καὶ νὰ ἐκλέγῃ τοὺς ἀνωτάτους ὑπαλλήλους τῆς πολιτείας, ἀλλὰ τὸ δικαίωμα τοῦτο δὲν ἦτο ἀπόλυτον, διότι καὶ τῶν ὑπαλλήλων ἡ πρότασις καὶ τῶν νόμων ἡ κύρωσις ἐξηρᾶτο ἀπὸ τῆς θελήσεως τῆς Συγκλήτου, ἣτις ἔχουσα προσέτι καὶ τὴν περὶ πολέμου καὶ εἰρήνης ἀπόφασιν καὶ τὴν ἐπὶ πάντων τῶν κλάδων τῆς διοικήσεως τοῦ κράτους ἀνωτάτην ἐποπτεῖαν συνεχέντρωσε κατὰ μικρὸν ἐν ἑαυτῇ σύμπασαν τὴν ἐξουσίαν τῆς πολιτείας.

Ἐπειδὴ δὲ ἡ νεωστὶ ἰδρυθεῖσα δημοκρατία εἶχεν ἀνάγκην ἰσχυρᾶς διευθύνσεως, οὐδεὶς δ' ἄλλος ἐφαίνετο πρὸς τοῦτο καταλληλότερος τῶν δύο ἐκείνων ἀνδρῶν, εἰς οὓς ὤφειλεν ἡ πατρίς κατὰ τὸ πλεῖστον τὴν ἐλευθερίαν αὐτῆς, ἦτοι τοῦ *Λευκίου Ἰουρίου Βρούτου* καὶ τοῦ *Ταρκυνίου Κολλατίου*, τούτους ἐξέλεξεν ὁ ῥωμαϊκὸς λαὸς ἀνωτάτους τῆς δημοκρατίας ἄρχοντας. Καὶ ὅμως εὐθὺς ὡς συνέστη ἡ δημοκρατία καὶ ὑπὸ μεγίστων ἠπειλήθη αὕτη ἔσωθεν καὶ ἔξωθεν κινδύνων, καθ' ὅσον ὁ ἐκβληθεὶς τοῦ θρόνου Ταρκύνιος δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ μείνῃ μετὰ τοῦτο ἀπαθὴς καὶ ἀδιάφορος αἰ νὰ μὴ προσπαθῆσῃ ἐκ παντὸς τρόπου ὅπως ἀνακτῆσῃ καὶ πάλιν τὴν ἀπολεσθεῖσαν ἀρχήν, ἀφ' οὗ ἐγίνωσκεν ὅπόσον εὐμετάβλητος ἦτο ὁ ῥωμαϊκὸς λαὸς καὶ ἀφ' οὗ προσέτι πολλοὶ ἐκ τῶν πατρικίων ἐξηκολούθουν ἀκόμη νὰ ἦναι ἀφωσιωμένοι εἰς αὐτόν. Καὶ πρῶτον μὲν ὁ ἔκπτωτος ἐκεῖνος ἡγεμῶν, ὅστις, ὡς γνωστὸν, εἶχε καταφύγει εἰς τὴν Ἐτρουρίαν, ἀπεπειράθη κατὰ τὴν παράδοσιν νὰ ἐπιτύχῃ τοῦ σκοποῦ του διὰ πανουργίας καὶ προδοσίας ἀποστείλας εἰς Ῥώμην ἀπεσταλμένους ὑπὸ τὸ πρόσχημα μὲν ὅπως πείσωσι τὴν Σύγκλητον νὰ ποδώσῃ αὐτῷ τὴν δημευθεῖσαν περιουσίαν του, κυρίως ὅμως ὅπως διοργανώσωσιν ὑπὲρ αὐτοῦ συνωμοσίαν, συνεννοούμενοι πρὸς τοῦτο μετὰ τῶν αὐτόθι ὀπαδῶν του, οἵτινες οὐδόλως ἔστεργον τὴν νέαν κυβέρνησιν. Ἄλλ' ὅσον καὶ ἂν ἤλπιζεν ὁ ἡγεμῶν ἐκεῖνος ὅτι διὰ τοῦ μέσου τούτου ἤθελεν ἐπιτύχει τοῦ σκοποῦ του, δὲν ἐβράδυνε νὰ πεισθῇ ὅπόσον τὸ προκείμενον αὐτοῦ τέχνασμα ἦτο

¹ Πρῶτος νόμος ὑπὸ τοῦ λαοῦ ψηφισθεὶς ἐν ταῖς λοχίτισιν ἐκκλησίαις ἦτο ὁ περὶ ἐφέσεως τοῦ Οὐαλερίου (*lex Valeriae de provocatione*).

παράτολμον και παρακεκινδυνευμένον. Διότι εἶναι μὲν ἀληθές ὅτι διωργανώθη τῇ ἐνεργείᾳ τῶν ἀπεσταλμένων ἐκείνων ἢ ποθουμένη συνωμοσία, ἀλλ' ὅμως αὐτὴ ἀπεκαλύφθη ἐγκαίρως καὶ οἱ συμμετασχόντες αὐτῆς συλληφθέντες ἐτιμωρήθησαν ἀνταξίως τοῦ κατὰ τῆς πατρίδος χαλκευθέντος ἀθλίου αὐτῶν ἐγκλήματος. Ἐπειδὴ δ' ἐγνώσθη, ὅτι τοῦ προδοτικοῦ ἐκείνου σχεδίου εἶχον συμμετάσχει καὶ οἱ δύο υἱοὶ τοῦ Ἰουνίου Βρούτου, οὗτος παράδειγμα μοναδικὸν τῆς εἰς τὴν πατρίδα ἀφοσιώσεως παρέχων δὲν ἐδίστασεν, ὡς νόμιμος ἐπὶ τοῦ προκειμένου δικαστῆς καὶ τῆς πατρίδος εἰλικρινῆς προστάτης καὶ φύλαξ, οὐ μόνον τὴν ποινὴν τοῦ θανάτου νὰ ἐπιβάλλῃ εἰς αὐτούς, ἀλλὰ καὶ νὰ παραστῇ μάλιστα καὶ κατ' αὐτὴν τὴν ἐκτέλεσιν αὐτῆς χωρὶς νὰ δείξῃ οὐδὲ τὴν ἐλαχίστην κἄν συγκίνησιν καὶ ταραχὴν. Ὅτε δὲ μετὰ τοῦτο προτάσει τοῦ αὐτοῦ Βρούτου ἀπεφασίσθη νὰ ἐξορισθῶσι τῆς Ῥώμης διὰ πάντος ἅπαντες οἱ ἀνήκοντες εἰς τὸ γένος τῶν Ταρκυνίων, ἠναγκάσθη καὶ ὁ Ταρκύνιος Κολλατῖνος, οὐτινος ἢ μετὰ τῆς βασιλικῆς οἰκογενείας συγγένεια εἶχε καταστῆ ὑποπτος παρὰ τῷ λαῷ, νὰ καταθέσῃ τὸ ἀξίωμα αὐτοῦ καὶ νὰ καταλίπῃ τὴν πόλιν. Εἰς δὲ τὴν θέσιν αὐτοῦ ἀνυψώθη ὁ Πόπλιος Οὐαλέριος, ὅστις ἕνεκά τινων λίαν ὠφελίμων τῷ λαῷ νόμων οὓς ἐξέδωκε βραδύτερον, ἐκλήθη Πόπλικόλας, ἤτοι δημοκροῦς.

Ἄλλ' εἰ καὶ ὁ κίνδυνος, ὅστις ἠπειλήσεν τὴν Ῥώμην ἐκ τῶν ἐσωτερικῶν αὐτῆς ἐχθρῶν, εἶχεν ἤδη ματαιωθῆ, δὲν παρήλθεν ἐν τούτοις πολὺς ἔκτοτε χρόνος καὶ ἡ ἡσυχία αὐτῆς ἠπειλήθη καὶ πάλιν ὑπὸ φοβερωτέρου ἐξωτερικοῦ κινδύνου. Ἀφ' οὗ ὁ ἐκβληθεὶς τύραννος εἶδε τὰς ἐλπίδας του ματαιωθείσας διὰ τῆς ἀποκαλύψεως τῆς ὑπὲρ αὐτοῦ συνυφανθείσης συνωμοσίας, ἐνόμισεν ἤδη, ὅτι θὰ ἠδύνατο νὰ ἐπιτύχῃ τοῦ γνωστοῦ αὐτοῦ σκοποῦ ἂν κατέφευγεν εἰς μέσα βίαια. Καὶ κατὰ πρῶτον μὲν ἐξεστράτευσαν ὑπὲρ αὐτοῦ κατὰ τῆς Ῥώμης οἱ κάτοικοι τῶν ἐτρουσκικῶν πόλεων Οὐήτων καὶ Ταρκυνίων. Ἀφ' οὗ ὅμως ἡ ἐν τῷ Οὐρσῳ δάσει συναφθεῖσα μεταξὺ τῶν δύο ἐχθρῶν λυσσώδης καὶ αἰματηρὰ ἵππομαχία ἀπέβη ὑπὲρ τῶν Ῥωμαίων, διετρύπησαν δ' ἀλλήλους ἐν μονομαχίᾳ οἱ δύο ἀντίπαλοι ἀρχηγοὶ ὁ Βρούτος¹ καὶ ὁ υἱὸς τοῦ Ταρκυνίου Ἀ-

¹ Λέγεται, ὅτι ἐπὶ τῷ θανάτῳ τοῦ Βρούτου, ὅστις ὑπῆρξεν ὁ ἐκδικητῆς τῆς γυναικείας τιμῆς ἐν τῷ προσώπῳ τῆς Λουκρητίας, αἱ Ῥωμαῖαι γυναῖκες ἐπένηθησαν ἐπὶ ἓν ἔτος.

ρύντας, έπεκαλέσθη ό Ταρκύνιος τήν συνδρομήν του βασιλέως του Κλουσίου *Πορσήνα*, όστις έπιθυμών, ώς λέγεται, να καταβάλη τήν όσημέραι αύξανόμενην δύναμιν τής Ρώμης, ήν από πολλού ήδη έβλεπε μετά ζηλοτύπου βλέμματος, ούδαμώς έδίστασε να έπέλθη κατ' αύτής μετά πολυαριθμου στρατού. Καί κατώρθωσε μόν ο ίσχυρός εκείνος ήγεμών να κυριεύση τόν έπί τής δεξιάς όχθης του Τιβέρεως κείμενον Ίανικόλον λόφον και ναπωθήση τους Ρωμαίους πέραν τής έπί του ρηθέντος ποταμού ξυλίνης γεφύρας. Άλλ' έν φ καταδιώκων αυτούς έμελλε και αυτός δια τής αύτής γεφύρας να εισέλθη μετά των φευγόντων εις τήν πόλιν και γείνη κύριος αύτής, ανέλαβεν έν τφ μέσω τής συγχύσεως εκείνης και του φόβου να σώση τήν πατρίδα από του άπειλούντος αύτήν ήδη μεγάλου κινδύνου φιλόπατρις τις νέος, ό *Όράτιος Κόκλης*. Βλέπων ούτος, ότι θα ήτο αδύνατος ή σωτηρία τής πατρίδος άν μη έκρημνίζετο ή ξυλίγη εκείνη γέφυρα, δέν έδίστασε να σταθί πρό ταύτης ξιφήρης μετά δύο άλλων συστρατιωτών του και μετά τοσούτου ναγωνισθί ήρωϊσμού κατá των έχθρών, ώστε κατώρθωσε μόνος έπί τέλους να έμποδίση τήν περαιτέρω αύτών πορείαν μέχρι τής υπό των Ρωμαίων καταστροφής τής γεφύρας. Άλλ' ούκ όλίγον διήγειρεν ό άτρόμητος εκείνος ήρωσ τόν θαυμασμόν των έχθρών και ότε πάλιν εύθύς μετά τό ήρωϊκόν εκείνο κατόρθωμα ριφθεις ένοπλος εις τά κύματα του Τιβέρεως κατώρθωσεν, ει και τά βέλη αύτών έρρίπτοντο βροχηδόν κατ' αύτου, να διακολυμβήση τόν ποταμόν εκείνον άβλαβής.

Πλόν όμως του Όρατίου Κόκλητος και έτερος νέος Ρωμαίος ούκ όλιγωτέραν άπέδειξε κατá τήν κρίσιμον εκείνην δια τήν Ρώμην στιγμήν φιλοπατρίαν και γενναϊότητα. Έπειδή μετά τό ήρωϊκόν εκείνου κατόρθωμα ό Πορσήνας είχε περιαγάγει τήν πόλιν δια στενής πολιορκίας εις τήν έσχάτην απόγνωσιν, ούδέν δ' άλλο μέσον έθεωρείτο τότε ικανόν να σώση αύτήν ή ό φόνος του βασιλέως, ούδαμώς έδίστασεν ό φιλόπατρις νέος *Γάιος Μούκιος* να προβή εις τό λίαν παράτολμον τουτο διάβημα. Ένδυθείς, ώς λέγεται, ένδύματα έτρουσκικá και διακολυμβήσας τόν Τίβεριν κατώρθωσε μόν καθό ειδήμων μάλιστα και τής έτρουσκικής γλώσσης να ύπεισέλθη εις τό έχθρικόν στρατόπεδον άπρακτήρητος και να προχωρήση μέχρι τής βασιλικής σκηνής, δέν ητύχησεν όμως να εκτελέση και

τὸν σκοπὸν αὐτοῦ, καθ' ὅσον ἀντὶ τοῦ Πορσήνα ἐφόρευεν ἐκ πλά-
νης τὸν γραμματέα αὐτοῦ. Ἄλλ' εἰ καὶ μετὰ θλίψεως εἶδεν ὁ τολ-
μηρὸς ἐκεῖνος νέος ματαιωθὲν τὸ εὐγενὲς αὐτοῦ σχέδιον, ὑπῆρξεν ἐν
τούτοις εὐτυχής, ὅτι κατώρθωσε τοῦτο μετὰ μικρὸν δι' ἄλλου μέ-
σου. Συλληφθεὶς κατὰ διαταγὴν τοῦ Πορσήνα καὶ βιαζόμενος ὑπ'
αὐτοῦ δι' ἀπειλῶν εἰς σχετικὰς πρὸς τὸ διαπραχθὲν ἔγκλημα ἐξο-
μολογήσεις, ὁ Μούκιος, ἵνα ἀποδείξῃ ὅτι οὐδεμίαν ἠδύναντο νὰ
ἔχωσιν ἐπ' αὐτοῦ ἐπίδρασιν οὔτε αἱ ἀπειλαὶ οὔτε καὶ τὰ διαταχθέντα
βασανιστήρια, ἐκτείνας τὴν δεξιὰν αὐτοῦ χεῖρα ἐπὶ τινος ἐγγύς
καιομένης πυρᾶς ἔμεινε μέχρι τῆς ἐντελοῦς αὐτῆς καταστροφῆς
ἀτάραχος. Ὅτε δὲ ὁ Πορσήνας ἔκπληκτος μείνας διὰ τὰ πρωτο-
φανῆ ταῦτα τοῦ ἥρωϊσμοῦ καὶ τῆς φιλοπατρίας τοῦ νέου ἐκείνου
δείγματα, οὐ μόνον δὲν ἐκακοποίησεν αὐτόν, ἀλλὰ καὶ ἀφῆκεν
ἐλεύθερον, ὁ Μούκιος, ὅστις ἔκτοτε ἐκλήθη *Σκαϊόλας* (*Scaevola*)
ἤτοι *Σκαϊόχειρ*, ὡς ἔχων μόνον τὴν ἀριστερὰν χεῖρα, εἶπεν αὐτῷ
εὐγνωμονῶν δῆθεν ἐπὶ τούτῳ, ὅτι τριακόσιοι προσέτι νέοι Ῥω-
μαῖοι ὑπὸ τῆς αὐτῆς κατεχόμενοι φιλοπατρίας εἶχον συνομόσει κατὰ
τῆς ζωῆς του. Ὁ δὲ Πορσήνας καταληφθεὶς ὑπὸ φόβου ἔλυσε τὴν
πολιορκίαν τῆς πόλεως καὶ ἔσπευσε νὰ συνομολογήσῃ εἰρήνην μετὰ
τῶν Ῥωμαίων, οἵτινες ὅμως ἠναγκάσθησαν νὰ παραχωρήσωσιν αὐτῷ
ἅπασαν τὴν ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ Τιβέρεως κειμένην χώραν καὶ
πρὸς ἀσφάλειαν τῆς εἰρήνης εἴκοσι προσέτι ὁμήρους ἐκ τῶν ἐπι-
φανεστέρων οἰκογενειῶν ἀνὰ δέκα ἐξ ἑκατέρου γένους¹.

Ἄλλ' εἰ καὶ οὕτως ἐματαιώθησαν ἅπασαι αἱ ἐλπίδες τοῦ ἐκ-
πτώτου βασιλέως, διότι μετὰ τὴν τοιαύτην τῶν πραγμάτων τροπὴν

¹ Ἄν πιστεύωμεν τὴν παράδοσιν, δὲν διῆγειρεν ὀλιγώτερον τὸν θαυμασμὸν
καὶ τὴν ἐκπληξίν τοῦ Πορσήνα καὶ ἡ ἥρωϊκὴ τόλμη μιᾶς τῶν παρ' αὐτῷ
ὁμήρων Ῥωμαίων παρθένων, τῆς Κλοιλίας. Μὴ δυναμένη αὐτὴ νὰ ζῆ μα-
κρὰν τῆς Ῥώμης, ἐστερημένη μάλιστα πάσης ἐλευθερίας, κατώρθωσε νὰ φύγῃ
ἐκ τοῦ ἐχθρικοῦ στρατοπέδου μετὰ τῶν λοιπῶν συντρόφων τῆς καὶ διακολυ-
θήσασα τὸν Τίβεριον νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν Ῥώμην ἀβλαβής. Ὅτε δὲ ἡ τολ-
μηρὰ ἐκείνη παρθένος ἠναγκάσθη καὶ ἄλιν κατ' ἀπαίτησιν τῆς Συγκλήτου
νὰ ἐπιστρέψῃ παρὰ τῷ Πορσήνα, ὑπὸ τοσούτου κατελήφθη οὗτος θαυμασμοῦ
ἐπὶ τε τῷ ἥρωϊκῷ αὐτῆς τολμήματι καὶ τῇ εἰλικρινείᾳ τῆς Συγκλήτου, ὥστε
οὐ μόνον ἀπένειμεν αὐτῇ τὴν ἐλευθερίαν, ἀλλὰ καὶ τῇ ἐπέτρεψε μάλιστα νὰ
λάβῃ μεθ' ἑαυτῆς καὶ ὅσους ἄλλους ἤθελεν ἐκ τῶν λοιπῶν αὐτῆς συντρόφων.

οὐδὲ λόγος κἂν ἠδύνατο νὰ γείνη πλέον ἐκ μέρους τοῦ Πορσῆνα περὶ ἐγκαταστάσεως αὐτοῦ ἐπὶ τοῦ θρόνου, ἐν τούτοις ὁ Ταρκύνιος δὲν ἐδίστασε νὰ προβῆ καὶ πάλιν βοηθούμενος ἤδη ὑπὸ τῶν Λατίνων εἰς νέαν ἀπόπειραν πρὸς ἀνάκτησιν τῆς ἀπολεσθείσης ἐξουσίας. Ἄλλ' ἐπειδὴ καὶ κατὰ τὸν πόλεμον τοῦτον ἀνεδείχθησαν νικηταὶ οἱ Ῥωμαῖοι ὠφεληθέντες σπουδαίως ἐκ τῆς Δικτατορίας², εἰς ἣν ἠναγκάσθησαν νὰ καταφύγωσιν, ὁ προβεβηκὼς ἤδη τὴν ἡλικίαν ἐκεῖνος ἡγεμὼν ἀποβαλὼν πλέον πᾶσαν ἐλπίδα ἠναγκάσθη νὰ καταφύγῃ εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ ἐν Κύμη τῆς Καμπανίας τυράννου Ἀριστοδήμου, ἔνθα καὶ ἀπέθανε μετὰ μικρὸν ἐν ἔτει 495 π. Χ.

§ 15

Ἐσωτερικοὶ πόλεμοι μεταξὺ πατρικίων καὶ πληβείων. Ἰδρῦσις τῆς δημοκρατίας ἐν Ῥώμῃ.

(494 π. Χ.)

Οἱ πόλεμοι, οὓς εἶχον ἀναγκασθῆ νὰ διεξαγάγωσιν οἱ Ῥωμαῖοι μετὰ τὴν κατάλυσιν τῆς βασιλείας, δὲν ἦτο δυνατόν νὰ μὴ ἀποβῶσιν ἐπαχθεῖς εἰς τοὺς πληβείους, ἀφ' οὗ ἦσαν ἠναγκασμένοι οἱ δυστυχεῖς οὐ μόνον ἀμισθὶ νὰ ὑπηρετῶσιν, οὐ μόνον νὰ γοραζῶσιν ἐξ ἰδίων τὰ ὄπλα αὐτῶν, ἀλλὰ καὶ μηδὲ νὰ συμμετέχωσι κἂν εἰς τὴν διανομὴν τῶν λαφύρων. Ἐπειδὴ δὲ προσέτι ἠναγκάζοντο πολ- λάκις κατὰ τὴν ἀπουσίαν των νὰ καλλιεργῶσι τοὺς ἀγρούς των

² Εἰ καὶ δὲν εἶναι βέβαιον κατὰ ποίαν ἀκριβῶς ἐποχὴν ἰδρῦθη ἡ Δικτατορία ἐν Ῥώμῃ, ἐν τούτοις κατὰ τὴν ἐπικρατεστέρην γνώμην φαίνεται, ὅτι εἰς τὸ τελευταῖον τοῦτο μέσον κατέφυγον οἱ Ῥωμαῖοι τὸ πρῶτον ἐν ἔτει 498 π. Χ. Ἐχρησίμειε δὲ ἡ ἔκτακτος αὕτη ἀρχὴ ἵνα ἐν καιρῷ μὲν ἐξωτερικοῦ κινδύνου ἀποκαθιστᾷ τὴν στρατιωτικὴν πειθαρχίαν, ἐν καιρῷ δ' ἐσωτερικῶν ἐρίδων καὶ διαπληκτισμῶν ἀποσοβῇ πάντα κίνδυνον τῆς πολιτείας. Οὕτω δὲ οἱ Δικτάτορες, οἵτινες ἐξελέγοντο ὑπὸ τῆς Συγκλήτου ἐκ τῶν χρηματισάντων ἤδη ὑπάτων, ἐκέχτηντο ἀπεριόριστον ἐξουσίαν μὴ διαφέροντες ἀπὸ τῆς ἀρχαίας βασιλείας ἢ μόνον κατὰ τοῦτο, ὅτι ἡ διάρκεια τῆς ἀρχῆς αὐτῶν ἦτο περιωρισμένη μηδέποτε ὑπερβαίνουσα τοὺς ἑξ μῆνας. Κατὰ δὲ τὸ χρονικὸν τοῦτο διάστημα τῆς ἀρχῆς των οἱ τε ὑπατοὶ καὶ πᾶσαι αἱ ἄλλαι ἀρχαὶ τῆς πόλεως ὑπετάσσοντο εἰς τὰς διαταγὰς αὐτῶν. Πρῶτος Δικτάτωρ ἀναφέρεται ὁ Τίτος Λάρχιος.

δι' ἐργατῶν ἐμμίσθων, οὐ μόνον περιέπεσον προϊόντος τοῦ χρόνου εἰς χρέη ὑπέρογκα, ἀλλὰ καὶ μὴ δυνάμενοι εἶτε ταῦτα εἶτε τοὺς ὀφειλομένους ὑπερόγκους αὐτῶν τόκους νὰ πληρῶνωσι, πολυειδεῖς ἐδοκίμαζον κακώσεις καὶ ἐξευτελισμούς παρὰ τῶν δανειστῶν των. Διότι οὗτοι ἔχοντες ἐπ' αὐτῶν, κατὰ τοὺς ἰσχύοντας τότε λίαν αὐστηροὺς περὶ χρεῶν νόμους, ἀπόλυτον ἐξουσίαν ἠδύναντο ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει νὰ τοὺς ὑποβάλλωσιν εἰς πολυειδεῖς βασάνους, νὰ τοὺς ρίπτωσιν εἰς τὰς φυλακὰς καὶ νὰ τοὺς μεταχειρίζωνται ὡς δούλους ἢ καὶ πολλάκις μάλιστα νὰ τοὺς φονεύωσιν.

Ἄλλ' ἡ οἰκτρά αὕτη καὶ ἀξιοθρήνητος θέσις τῶν πληθείων τοσοῦτον διήγειρεν ἐπὶ τέλους τὴν ἀγανάκτησιν αὐτῶν, ἀφ' οὗ μάλιστα ἔβλεπον, ὅτι τὰ ἐπανειλημμένα αὐτῶν παράπονα περὶ βελτιώσεως αὐτῆς οὐδόλως ἐλαμβάνοντο ὑπ' ὄψιν ὑπὸ τῶν πατρικίων, ὥστε, ὅτε ἐν ἔτει 495 ἐξερράγη πόλεμος κατὰ τῶν Οὐόλσκων, δὲν ἤθελον νὰ προσφέρωσιν οὐδεμίαν στρατιωτικὴν ὑπηρεσίαν. Τότε δὲ μόνον ἐνέδωκαν εἰς τοῦτο, ἀφ' οὗ ὁ ὑπάτος *N. Σερονίλιος* οὐ μόνον προσωρινῶς ἀνεκούφισεν αὐτοὺς δι' ἀναστολῆς τῆς ἰσχύος τῶν περὶ χρεῶν νόμων, ἀλλὰ καὶ διὰ τὸ μέλλον εὐρυτέρας ἔδωκεν αὐτοῖς ὑποσχέσεις. Καὶ ἐν τούτοις οὔτε τοῦ ἀνδρὸς τούτου αἱ ὑποσχέσεις ἐξετελέσθησαν μετὰ τὸ αἴσιον τοῦ πολέμου ἐκείνου πέρας, οὔτε αἱ τοῦ δικτάτορος *M. Οὐα.Ιερίου* κατὰ τὸ ἐπόμενον ἔτος (494), ὅτε καὶ πάλιν οἱ δυστυχεῖς πληθεῖοι συγκατετέθησαν νὰ λάβωσι τὰ ὄπλα ὑπὲρ τῆς πατρίδος. Διὰ τοῦτο κατεχόμενοι καὶ πάλιν ὑπὸ δικαίας ἀγανάκτῆσεως ἀπεφάσισαν ἐπὶ τέλους νὰποχωρήσωσιν ἐνοπλοὶ εἰς τὸ παρὰ τὴν ἀριστερὰν ὄχθην τοῦ Ἀνίωνος καὶ εἰς ἀπόστασιν ἐνὸς μιλίου ἀπὸ τῆς Ῥώμης κείμενον ἱερὸν ὄρος (*mons sacer*), ὅπως ἰδρῦσωσιν αὐτόθι νέαν πατρίδα ἐντελῶς ἀνεξάρτητον ἀπὸ τῆς Ῥώμης. Ἄλλ' ἡ ἀποχώρησις αὕτη τῶν πληθείων (*secessio plebis in montem sacrum*) τοσαύτην διήγειρε παρὰ τοῖς πατρικίοις ταραχὴν, ὥστε οὐδὲν παρέλιπον μέσον ὅπως ἀποτρέψωσιν αὐτοὺς τοῦ σκοποῦ των καὶ τοὺς πείσωσι νὰ ἐπανέλθωσι καὶ πάλιν εἰς τὴν Ῥώμην. Καὶ ὅμως μεθ' ὅλας αὐτῶν τὰς ἐλπίδας, δὲν ἐβράδυνεν οἱ πατρικιοὶ νὰ πεισθῶσιν, ὅτι ἡ κατάστασις τῶν πραγμάτων δὲν ἦτο τοιαύτη, οἶαν αὐτοὶ τὴν ἐφαντάζοντο. Καὶ διὰ τοῦτο εἰ καὶ προσεπάθησαν κατὰ διαφόρους τρόπους νὰ καταπραύνωσι τὴν ἀγανάκτησιν τῶν πληθείων, εἰ καὶ διαφόρους ἔδωκαν εἰς

αὐτοὺς περὶ τῆς βελτιώσεως τῆς τύχης των ὑποσχέσεις, οὐδέποτε ἐν τούτοις κατώρθωσαν νὰ γείνωσιν εἰς αὐτοὺς πιστευτοί, ἀφ' οὗ τοςάκις μέχρι τοῦδε τοὺς εἶχον ἐξαπατήσει. Μόνον δέ, ὅτε ὁ μετ' ἄλλων πρέσβειων ἀποσταλείς πρὸς τοὺς πληθεῖους λίαν δημοφιλῆς καὶ τὰ μάλιστα συνετὸς *Μετήριος Ἀγρίππας* κατέδειξεν αὐτοῖς διὰ τινος σοφοῦ καὶ τὰ μάλιστα εὐστόχου μύθου περὶ τῆς συνωμοσίας τῶν μελῶν τοῦ σώματος κατὰ τοῦ στομάχου ἐπιζήμιον τῆς πρὸς τοὺς πατρικίους διχονοίας των, κατεπείσθησαν νὰ ἐπανεέλθωσιν εἰς τὴν Ῥώμην. Ἀλλὰ καὶ τότε πάλιν, ἀφ' οὗ προηγουμένως ἐγένοντο ἀποδεκταὶ ἅπασαι αὐτῶν αἱ ἀξιώσεις, ἦτοι κατάργησις τῶν χρεῶν διὰ τοὺς πτωχοὺς, ἀπελευθέρωσις τῶν ἔνεκα τούτων εἰς δουλείαν περιελθόντων, ἐλάττωσις τῶν τόκων καὶ ἰδρυσις νέας τινὸς ὄλως καὶ ἰδιαιτέρας ἀρχῆς πρὸς ὑπεράσπισιν τῶν δικαιωμάτων καὶ συμφερόντων τῶν πληθεῖων κατὰ πάσης αὐτῶν ἐκ μέρους τῶν πατρικίων προσβολῆς. Οὕτω δὲ ἰδρύθη ἐν ἔτει 494 π. Χ. τὸ ἀξίωμα τῶν *Δημάρχων* (*tribuni plebis*), οἵτινες τὸ μὲν πρῶτον δύο ὄντες, μετὰ μικρὸν δὲ πέντε καὶ τελευταῖον (ἀπὸ τοῦ 457) δέκα, εἶχον μεγίστην δύναμιν καὶ ἦσαν ἀνεξάρτητοι ἀπὸ τῶν ὑπάτων καὶ ἀπὸ τῆς Συγκλήτου. Ἐξελέγοντο δὲ ἐκ τῆς τάξεως τῶν πληθεῖων κατ' ἔτος, ἐθεωροῦντο ἱεροὶ καὶ ἀπαρχθίαστοι (*sacrosancti*) καὶ καθήμενοι παρὰ τὴν θύραν τῆς Συγκλήτου ἐφρόντιζον νὰ ματαιώωσι πᾶσαν εἰς τὰ συμφέροντα τῶν πληθεῖων ἀντικειμένην ἀπόφασιν αὐτῆς διὰ τῆς ἐκφωνήσεως τῆς λέξεως *velo*, ἥτις σημαίνει ἀπαγορεύω, ἐνίσταμαι¹. Πλὴν δὲ τούτων εἶχον προσέτι οἱ Δῆμαρχοι καὶ τὸ δικαίωμα νὰ ὑπερασπίζωσιν ἐνώπιον τοῦ δικαστηρίου πάντα κατηγορούμενον πληθεῖον καὶ ὄφειλον οὐ μόνον νὰ μὴ ἀπομακρύνωνται τῆς Ῥώμης καθ' ὅλον τὸ διάστημα τῆς ἀρχῆς αὐτῶν, ἀλλὰ καὶ νὰ φίνωσι τὰς οἰκίας των ἡμέρας καὶ νυκτὸς ἀνοικτὰς ὅπως χρησιμεύωσιν ὡς ἄσυλον εἰς τοὺς καταδιωκόμενους.

¹ Ὅπως ματαιωθῆ δὲ τοιαύτη τις ἀπόφασις τῆς Συγκλήτου δὲν ἦτο ἀνάγκη νὰ ἐκφωνήσῃ τὴν λέξιν *velo* πάντες ὁμοῦ οἱ Δῆμαρχοι, διότι καὶ ἐνὸς ἐξ αὐτῶν ἢ ἐνστασις ἦτο ἐπαρκῆς πρὸς τοῦτο.

**Κοριολάνος. Πρώτος κληρουχικός νόμος.
Φάβιοι. Κεγκιννάτος.**

Ἐν ᾧ οἱ πληθεῖοι μὴ θεωροῦντες ἐπαρκῆς ὅ,τι μέχρι τοῦδε εἶχον ἀποκτήσει ἐξηκολούθουν προσπαθοῦντες ἴν' ἀποκτήσωσιν ἔτι μείζονα τὴν προστασίαν τῶν νόμων κατὰ τῆς αὐθαιρεσίας, ἐνίοτε δὲ μάλιστα καὶ κατὰ τῶν φανερῶν βιαιοπραγιῶν τῶν πατρικίων, πολλοὶ τούτων τούναντίον μὴ δυνάμενοι νὰ ὑποφέρωσι τὴν ἀποκτηθεῖσαν δύναμιν τῶν δημάρχων οὐδεμιᾶς ἔκτοτε παρημέλουν εὐκαιρίας ὅπως κατορθώσωσι τὴν κατάργησιν αὐτῆς. Διὰ τοῦτο δὲ καὶ ὅτε ἐν ἔτει 492 ἐπῆλθεν ἐν Ῥώμῃ λιμὸς καὶ κατὰ παραγγελίαν τῆς Συγκλήτου ἐκομίσθη σῖτος ἐκ τῆς Σικελίας, ἐπιφανῆς τις πατρίκιος, ὁ *Γάιος Μάρκιος*, ὁ ἕνεκα τῆς κατὰ τὴν πρὸ μικροῦ τότε γενομένην πολιορκίαν καὶ ἄλωσιν τῆς Οὐολσκικῆς πόλεως Κοριόλης ἀποδειχθείσης αὐτοῦ ἀνδρείας ἐπικαλούμενος *Κοριολάνος*, πρότεινεν ἵνα τότε μόνον διανεμηθῇ σῖτος εἰς τοὺς πληθεῖους ἐπὶ μετρία τιμῇ, ὁπόταν οὗτοι ἤθελον συγκατατεθῆ εἰς τὴν κατάλυσιν τῶν δημάρχων. Ἀλλὰ τοσοῦτον διὰ τῆς προτάσεώς του ταύτης διήγειρεν ὁ ἀνὴρ ἐκεῖνος τὴν ἀγανάκτησιν τοῦ λαοῦ, ὥστε, ὅτε διὰ τοῦτο κατηγορήθη ὑπὸ τῶν δημάρχων ἐνώπιον τῆς ἐκκλησίας τοῦ δήμου, οὐδόλως ἐδίστασεν αὐτὴ νὰ τὸν καταδικάσῃ εἰς θάνατον. Ἀλλὰ καὶ ὁ Κοριολάνος ὑπὸ τοσοῦτου κατελήφθη μίσους κατὰ τοῦ λαοῦ ἕνεκα τῆς τοιαύτης αὐτοῦ διαγωγῆς, ὥστε κατορθώσας νὰ σωθῇ διὰ τῆς φυγῆς δὲν ἐδίστασεν οὐ μόνον νὰ καταφύγῃ πρὸς τοὺς ἀσπονδοστάτους ἐχθροὺς τῶν Ῥωμαίων, τοὺς Οὐόλσκους, ὅπως ἐρεθίσῃ αὐτοὺς εἰς πόλεμον κατὰ τῆς ἰδίας αὐτοῦ πατρίδος, ἀλλὰ καὶ νὰ συνεκστρατεύσῃ μάλιστα κατ' αὐτῆς καὶ ὁ ἴδιος (491 π. Χ.). Λέγεται δὲ ὅτι ὁ ἀνὴρ ἐκεῖνος, ὅστις ἀνέλαβε μάλιστα καὶ τὴν ἀρχηγίαν, εἰς τοσαύτην περιήγαγε τὴν Ῥώμην ἀπόγνωσιν ὅτε μετὰ τὴν ὑποταγὴν πολλῶν τοῦ Λατίου πόλεων εἶχε στήσει τὸ στρατόπεδόν του πλησίον αὐτῆς, ὥστε ἐπανειλημμέναι ἀπεστάλησαν πρὸς αὐτὸν πρεσβεῖαι τὸ μὲν πρῶτον ἐκ Συγκλητικῶν, ἔπειτα δὲ ἐξ ἱερέων, ὅπως καταπραύνωσι τὸ μῖσος καὶ τὴν ὀργὴν αὐτοῦ. Ἄλλ' ἐπειδὴ οὐδεὶς τούτων κατώρθωσε νὰ μαλαῖξῃ τὴν καρδίαν

τοῦ Κοριολάνου, ἠναγκάσθησαν ἐπὶ τέλους νὰ μεταβῶσι πρὸς τὸν αὐτὸν σκοπὸν εἰς τὸ στρατόπεδον αὐτοῦ ἢ μῆτηρ του Βετουρία, καὶ ἡ σύζυγός του Βολουμία μετὰ τῶν δύο τέκνων του, ὡς καὶ πολλαὶ ἄλλαι εὐγενεῖς Ῥωμαῖαι. Καὶ ὅμως οὐδ' εἰς τῶν γυναικῶν τούτων τὰς ἰκεσίας καὶ τὰ δάκρυα θὰ ἐνέδιδεν ὁ Κοριολάνος, ἂν μὴ ὑπῆρχε μετὰξὺ αὐτῶν καὶ ἡ μῆτηρ του. Ὅτε ἡ τοσοῦτον ὑπὸ τοῦ υἱοῦ τῆς ἐκείνου λατρευομένη αὕτη γυνὴ ἀπώθησε μετ' ὀργῆς τὸν ἐναγκαλισμὸν του καὶ ἐπετίμησεν αὐτὸν ὡς ἐκστρατεύσαντα κατὰ τῆς πατρίδος του, τοσοῦτον ἐκείνος συνησθάνθη τὴν ἐπὶ τούτῳ αἰσχύνῃν, ὥστε μεταμεληθεὶς, ὡς λέγεται, κατ' ἐκείνην τὴν στιγμήν ἀνέκραξε πρὸς αὐτὴν «τὴν μὲν Ῥώμην, ὦ μῆτερ, σέσωκας, τὸν δὲ υἱόν σου ἀπολώλεκας». Εὐθύς δὲ μετὰ τοῦτο λύσας τὴν πολιορκίαν τῆς Ῥώμης ἐπανῆλθε καὶ πάλιν εἰς τὴν χώραν τῶν Οὐόλσκων, ἔνθα ὅμως κατὰ τινὰς μὲν εἰδήσεις ἐφονεύθη ὑπ' αὐτῶν, ὡς μὴ ἐκτελέσας δῆθεν τὴν δοθεῖσαν αὐτοῖς ὑπόσχεσιν περὶ καταστροφῆς τῆς Ῥώμης, κατ' ἄλλας δὲ φαίνεται, ὅτι ἔζησεν ἐν ὁμοιοίᾳ μετ' αὐτῶν μέχρι βαθέως γήρατος. Τὰς δὲ μεγαλόφρονας ἐκείνας γυναῖκας, αἵτινες ἠγάπων τὴν πατρίδα αὐτῶν περισσότερον τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ συζύγου, ὑπεδέχθησαν οἱ Ῥωμαῖοι μετ' ἐνθουσιασμοῦ ἀπεριγράπτου.

Ἐν τούτοις δὲν εἶχε παρέλθει πολὺς ἔκτοτε χρόνος καὶ νέα ἐγένετο ἀπόπειρα πρὸς μείζονα βελτίωσιν τῆς τύχης τῶν πληθειῶν. Τὴν ἀθλίαν τούτων κατάστασιν μὴ δυνάμενος νὰ βλέπῃ ὁ πατρίκιος Σπόριος Κάσσιος καὶ θέλων κατὰ τὸ δυνατόν αὐτῷ νὰ συντελέσῃ εἰς βελτίωσιν αὐτῆς εἰσήγαγεν ἐπὶ τῆς ὑπατείας αὐτοῦ ἐν ἔτει 486 π. Χ. τὸν πρῶτον περὶ ἀγρῶν νόμον (lex agraria). Ἐπειδὴ δὴλα δὴ ἀπάσας τὰς ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ἤδη τῶν βασιλέων προσαρτηθείσας εἰς τὸ κράτος χώρας (ager publicus) εἶχον ἤδη σφετερισθῆ προΐοντος τοῦ χρόνου μόνοι οἱ πατρίκιοι, χωρὶς νὰ πληρώνωσι μάλιστα τὸ ὑποσχεθὲν δέκατον τῶν ἐξ αὐτῶν εἰσοδημάτων εἰς τὸ δημόσιον ταμεῖον, λαβῶν ἐκ τούτου ἀφορμὴν ὑπέβαλεν ὁ ἀνὴρ ἐκείνος πρότασιν, καθ' ἣν αἱ δημόσιαι ἐκείναι χῶραι ἔπρεπε νὰ καταμετρηθῶσι καὶ μέρος μὲν ἐξ αὐτῶν νὰ ἐνοικιασθῆ ἐπ' ὠφελείᾳ τοῦ δημοσίου ταμείου, μέρος δὲ νὰ διανεμηθῆ εἰς ἀπόρους πολίτας. Καὶ κατῴρθωσε μὲν ὁ Σπόριος Κάσσιος, εἰ καὶ μετὰ σφοδρὰν ἀντίστασιν τῶν πατρίκίων, νὰ ψηφισθῆ ἡ πρότασις αὐτοῦ, πλὴν

ἀλλ' ὅμως τοσοῦτον ἐπέσυρε καθ' ἑαυτοῦ τὸ μῖσος αὐτῶν, ὥστε οὐδαμῶς ἐδίστασαν, ἅμα τῇ λήξει τῆς ὑπατείας του, νὰ τὸν κατηγορήσωσιν ὡς ἐχθρὸν δῆθεν τῆς ἐλευθερίας τῆς Ῥώμης καὶ ὡς ὀρεγόμενον τοῦ βασιλικοῦ ἀξιώματος, καὶ νὰ κατορθώσωσιν οὕτω τὴν εἰς θάνατον καταδίκην του. Ἀλλ' ἂν ὁ γενναϊόφρων ἐκεῖνος ἀνὴρ ἔπεσε θῦμα τῆς εὐγενοῦς αὐτοῦ ιδέας, δὲν ἐξέλειπεν ὅμως καὶ αὐτὴ αὐτὴ ἡ ιδέα, ὑπὲρ ἧς τοσοῦτον εἶχεν ἀγωνισθῆ, ἐξ ἐναντίας δὲ μάλιστα παρέσχεν ἀφορμὴν βραδύτερον εἰς ἄλλους πολλῶν σπουδαιοτέρους καὶ σφοδροτέρους ὑπὲρ τῶν ἀναξιοπαθούτων πληθειῶν ἀγῶνας.

Ἄλλ' εἰ καὶ οἱ ἐσωτερικοὶ οὗτοι μεταξὺ τῶν δύο μερίδων ἀδιάκοποι διαπληκτισμοὶ ἦσαν ἱκανοὶ νὰ πορροφήσωσιν ὀλόκληρον τὴν προσοχὴν τοῦ Ῥωμαϊκοῦ λαοῦ, ἐν τούτοις οὐδέποτε ἔπαυσεν οὗτος ἔχων αὐτὴν ἐστραμμένην καὶ πρὸς τὰ ἔξω. Δὲν εἶχον παρέλθει πολλὰ ἔτη ἀπὸ τοῦ κατὰ τῶν Οὐόλσκων πολέμου, καὶ εἰς νέον περιεπλάκησαν οἱ Ῥωμαῖοι πόλεμον πρὸς τοὺς Οὐηεντανούς. Ἐπειδὴ δ' οὗτοι ἀπὸ στιγμῆς εἰς στιγμὴν προέβαινον τολμηρότεροι κατὰ τῆς Ῥώμης, ἀνέλαβεν, ὅπως θέσῃ τέρμα εἰς τὰς καταστρεπτικὰς τῶν ἐχθρῶν τούτων εἰσβολὰς, νάντεπεξέλεθῃ κατ' αὐτῶν ἐγκρίσει τῆς Συγκλήτου μόνον τὸ πολυἀριθμον γένος τῶν Φαβίων, οἵτινες περὶ τοὺς 306 ὄντες ἀνῆρχοντο μετὰ τῶν πελατῶν αὐτῶν εἰς 4000. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν ἐπήνεγκαν οὗτοι μεγίστας ζημίας εἰς τοὺς ἐχθρούς, ἀλλ' ὕστερον ὅμως ἐμπεσόντες δι' ἀπάτης εἰς ἔνεδραν ἐφρονεύθησαν ἅπαντες. Εἰς δὲ μόνον, ὅστις ἀνῆλικος ἔτι ὦν ἔμενεν ἐν Ῥώμῃ, ἐπέζησεν ἵνα συνεχίσῃ τὸ ἔνδοξον ἐκεῖνο γένος, ἐξ οὗ κατήγετο, ὡς θέλομεν ἴδει, καὶ ὁ μετέπειτα σωτὴρ τῆς Ῥώμης. Ὅτε δὲ μετὰ τοῦτο προέβησαν οἱ Οὐηεντανοὶ μέχρι τῆς Ῥώμης, οὐ μόνον ἀπεκρούσθησαν ἀλλὰ καὶ ἠναγκάσθησαν νὰ συνομολογήσωσιν εἰρήνην μετὰ τῶν Ῥωμαίων, παραχωρήσαντες αὐτοῖς τὰς Φιδήνας καὶ τὴν εἰς ταύτας παρὰ τὴν δεξιὰν ὄχθην τοῦ Τιβέρεως ἀνήκουσαν χώραν (474).

Ἄλλ' ἡ Ῥώμη δὲν ἠπειλήθη κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην μόνον ἀπὸ βορρᾶ, ἤτοι ἐκ μέρους τῶν Οὐηεντανῶν, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ μεσημβρίας ἐκ μέρους τῶν Οὐόλσκων πάλιν καὶ τῶν Αἰκούων, οἵτινες τελευταῖοι μάλιστα κατώρθωσαν νὰ περικυκλώσωσι καὶ τὸν ὑπὸ τὸν ὕπατον *Μιρούκιον* ἐκστρατεύσαντα κατ' αὐτῶν Ῥωμαϊκῶν στρατῶν

παρὰ τὸ ὄρος "Αλγιδον. Ἄλλ' ἐν τῇ κρίσειμῳ ἐκείνῃ στιγμῇ, καθ' ἣν καὶ αὐτὴ ἡ πατρίς διέτρεχε τὸν ἔσχατον κίνδυνον, πρὸς οὐδένα ἄλλον ἐστράφησαν τὰ βλέμματα τῶν Ῥωμαίων, ἢ πρὸς τὸν ἄλλοτε ὑπα-
τον *Λεύκιον Κόϊντον Κιγκινῶτον*, ὅστις ἀναγκασθεὶς νὰ κατα-
βάλλῃ μέγα χρηματικὸν ποσὸν ἕνεκα τῶν εἰς τὸν υἱὸν του ἀποδι-
δομένων κατὰ τοῦ δήμου ἐγκλημάτων εἰς τοσαύτην εἶχε περιέλθει
πτωχείαν, ὥστε εἶχεν ἤδη ἀποσυρθῆ πρὸ πολλοῦ εἰς τὸν μόνον
ἀπομείναντα αὐτῷ ἐκ τῆς περιουσίας του ἀγρὸν πλησίον τῆς Ῥώ-
μης, ὃν ἐκαλλιέργει μάλιστα ὁ ἴδιος. Καὶ ἀληθῶς δὲν εἶχον ἄδι-
κον οἱ Ῥωμαῖοι στηρίζαντες ἀπάσας αὐτῶν τὰς ἐλπίδας εἰς τὸν
ἀφελῆ ἐκεῖνον ἄνδρα, καθ' ὅσον οὐ μόνον αἱ μέχρι τοῦδε διακε-
κριμέναι αὐτοῦ πρὸς τὴν πατρίδα ὑπηρεσίαι ἦσαν εἰς πάντας γνω-
σταί, ἀλλὰ καὶ τὸ θάρρος καὶ ἡ περὶ τὰ στρατιωτικὰ ἐμπειρία
ἀναμφισβήτητα. Καὶ ἤδη, ὅτε οἱ ἀπεσταλμένοι τῆς πόλεως ἀνήγ-
γειλαν αὐτῷ τὸν ἀπειλοῦντα τὴν πατρίδα κίνδυνον καὶ τὴν ἐκ-
λογὴν αὐτοῦ ὡς Δικτάτορος, δὲν ἐδίστασεν ὁ φιλόπατρις ἐκεῖνος
ἀνὴρ οὐδ' ἐπὶ στιγμὴν νὰ καταλίπῃ εὐθύς τὸ ἄροτρον, ὅπερ ἐκράτει
εἰς χεῖρας, καὶ νὰ σπεύσῃ εἰς τὴν φωνὴν τῆς ἐπικαλουμένης τὴν
συνδρομὴν αὐτοῦ πατρίδος. Ἀναλαβὼν δὲ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ στρα-
τοῦ καὶ σπεύσας πρὸς τὸ μέρος τοῦ κινδύνου οὐ μόνον τὸν περι-
κυκλωμένον στρατὸν ἠλευθέρωσεν ἀλλὰ καὶ τοὺς Αἰκούους ὀλο-
σχερῶς ἐνίκησε (458 π. Χ.) δικαιώσας οὕτω τὰς προσδοκίας καὶ
τὴν πρὸς αὐτὸν ἐμπιστοσύνην τῶν συμπολιτῶν του. Λέγεται δέ, ὅτι
μετὰ τὴν λαμπρὰν ταύτην πρὸς τὴν πατρίδα ὑπηρεσίαν ὁ Κιγκιν-
ῶτος καταθέσας τὸ δικτατορικὸν ἀξίωμα, ὅπερ μόνον ἐπὶ δεκαεῖς
ἡμέρας εἶχε διατηρήσει, ἐπέστρεψε πτωχὸς ὡς καὶ πρότερον εἰς τὸ
ἐξοχικὸν αὐτοῦ κτῆμα.

§ 17

Δέκαρχοι. Νόμοι τῶν δώδεκα πινάκων.

Εἰ καὶ αἱ ἐσωτερικαὶ ἔριδες καὶ οἱ διαπληκτισμοὶ μεταξὺ τῶν
δύο μερίδων ἐν Ῥώμῃ οὐδέποτε σχεδὸν ἀπὸ τῆς πρώτης αὐτῶν
ἀρχῆς μέχρι τοῦδε ἐξέλιπον, ἐν τούτοις οὐδέποτε ἄλλοτε εἶχον
διεξαχθῆ οὗτοι μετὰ μείζονος σφοδρότητος καὶ λύσσης ἢ κατὰ τὴν
προκειμένην ἐποχὴν. Καὶ δὲν εἶναι τοῦτο δυσεξήγητον, ἀφ' οὗ ὁ

λαὸς ἔχων ἤδη μείζονα τῆς δυνάμεώς του συνείδησιν οὐδ' ἐπὶ στιγμὴν ἠδύνατο νὰ ἡσυχάσῃ πρὶν ἢ κατορθώσῃ τὴν πλήρη αὐτοῦ πρὸς τὴν ἀντίθετον μερίδα ἐξίσωσιν, δι' ἧς καὶ μόνῃς ἠλπίζεν οὐ μόνον νὰ θέσῃ τέρμα εἰς τὰς πολυειδεῖς καταθλίψεις, ἀς ὑπ' ἐκείνης ἔπασχεν, ἀλλὰ καὶ νὰ καταλάβῃ καὶ αὐτὸς τὴν προσήκουσαν ἐν τῇ πολιτείᾳ θέσιν. Καὶ δὲν ἠγνόει μὲν ὁ λαὸς ἐκ τῶν μέχρι τοῦδε ἀγῶνων του πρὸς πόσα ἔμελλεν ἔτι χάριν τοῦ σκοποῦ του νὰ παλαίσῃ προσκόμματα, ἀλλ' οὐδεμίαν εἶχεν ἀμφιβολίαν ὅτι ἐπὶ τέλους ἠθέλεν ἐξέλθει νικητής. Διὰ τοῦτο δὲ καὶ οὐδαμῶς ἐδίστασε νὰ κινήσῃ ἤδη ἐν ἐκ τῶν ζητημάτων ἐκείνων, ἅτινα ἔμελλον ἀνυπολόγιστον νὰ παράσχωσιν ὠφέλειαν οὐ μόνον εἰς αὐτὸν ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν πατρίδα.

Ἐπειδὴ δὴλα δὴ δὲν ὑπῆρχον ἐν Ῥώμῃ νόμοι γραπτοί, οἱ δὲ δικασταί, οἵτινες ἐξελέγοντο πάντοτε ἐκ τῆς τάξεως τῶν πατρικίων, δὲν ἐδίκαζον κατὰ τὸ δίκαιον, ἀλλ' ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ὄλως ἀυθαίρετως καὶ κατὰ τὸ συμφέρον τῆς τάξεώς των, παραβαίνοντες οὕτω καὶ αὐτὰ τὰ διὰ τοῦ χρόνου καθιερωμένα ἤδη ἔθιμα, ἐνόμισαν οἱ πληθεῖοι, ὅτι ἵνα τεθῇ φραγμὸς ἐπὶ τέλους εἰς τὰς δικαστικὰς ἐκείνας ἀυθαίρεσίας ἔπρεπε νὰ συνταχθῶσι νόμοι γραπτοί. Ἀλλὰ τὴν δικαίαν ταύτην ἀξίωσιν, ἣν διετύπωσεν ἐν καταλλήλῳ προτάσει ὁ δῆμαρχος *Γάιος Τερεντίλιος Ἄρσας ἐν ἔτει 462*, μετὰ τοσαύτης σφοδρότητος κατεπολέμησαν οἱ πατρίκιοι, ὥστε δὲν ἐβράδυναν νὰ προέλθωσιν ἐκ τούτου καὶ πάλιν ἀγριαὶ μεταξὺ τῶν δύο μερίδων ἔριδες καὶ βιαιοπραγίαι. Καὶ ὅμως, ὅσον καὶ ἂν προσεπάθησαν οἱ πατρίκιοι νὰ ματαιώσωσι πᾶσαν ἐπὶ τοῦ προκειμένου ἐλπίδα τῶν πληθεῖων, μεθ' ὅσης καὶ ἂν ἀντέστησαν ἐπιμονῆς κατὰ τῆς ἀξιώσεώς των ἐκείνης, ἠναγκάσθησαν ἐπὶ τέλους νὰ ὑποκύψωσιν εἰς αὐτὴν μετὰ δέκα ἔτη, ἧτοι ἐν ἔτει 452 π. X.

Ἐπειδὴ ὅμως διετέλουν ἐν ἀπορίᾳ περὶ τοῦ τρόπου, καθ' ὃν ἔπρεπε νὰ συνταχθῇ ἡ ποθουμένη νομοθεσία, ἀπεφασίσθη ἐπὶ τέλους νὰ ἀποσταλῶσι προηγουμένως εἰς τὴν Ἑλλάδα τρεῖς ἐκ τῆς τάξεως τῶν πατρικίων ἄνδρες (*triumviri*) ὅπως γνωρίσωσι τοὺς αὐτόθι ὑπάρχοντας νόμους καὶ ἰδίως τοῦ Σόλωνος ἐν Ἀθήναις. Μετὰ δὲ τὴν ἐπιστροφὴν αὐτῶν (ἐν ἔτει 451) ἐξελέχθησαν κατὰ πρότασιν τῶν δημάρχων δέκα ἄνδρες ἅπαντες ἐκ τῆς τάξεως τῶν πατρικίων, ὅπως συντάξωσι τοὺς ἀπαγρυμένους νόμους (*decemviri consu-*

lari imperio legibus scribundis). 'Αλλ' ἐπειδὴ ἐκρίθη καλὸν
νὰ περιβληθῶσιν οὗτοι καὶ δι' ἀπεριορίστου ἐξουσίας, ὅπως μὴ κατὰ
τὸν χρόνον τῆς ἀρχῆς αὐτῶν, ὅστις ὠρίσθη ἐνιαύσιος, παρεμβληθῆ
αὐτοῖς πρόσκομμά τι περὶ τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν καθηκόντων των,
κατηργήθησαν πᾶσαι αἱ ἄλλαι ἀρχαὶ τῆς πόλεως. Οὕτω δὲ οἱ ἄν-
δρες ἐκεῖνοι, εἰς οὓς οὐ μόνον ἡ σύνταξις τῆς νομοθεσίας, ἀλλὰ καὶ
αὐτὴ ἡ κυβέρνησις τῆς πολιτείας ἀνετέθη, προέβησαν εἰς τὸ ἀνατε-
θὲν αὐτοῖς ἔργον μετὰ μεγίστης συνέσεως καὶ κατώρθωσαν μέχρι
τέλους τοῦ ἔτους νὰ συντάξωσιν ἱκανὰς διατάξεις, αἵτινες ἀποδε-
κταὶ γενόμεναι ὑπὸ τοῦ λαοῦ ἐνεχαράχθησαν ἐπὶ δέκα χαλκῶν πι-
νάκων. Ἐπειδὴ ὅμως πρὸς συμπλήρωσιν τοῦ ἔργου ἦσαν ἀναγκαῖαι
καὶ ἄλλαι τινὲς διατάξεις, ἀπεφασίσθη, ἀφ' οὗ καὶ ἡ κυβέρνησις
τῶν δέκα ἐκεῖνων ἀνδρῶν ὑπῆρξεν ὑφ' ὅλας τὰς ἐπόψεις λαμπρά,
νὰ διατηρηθῆ ἡ ἀρχὴ ἐκεῖνη ἐπὶ ἓν ἔτι ἔτος. Οὕτω δὲ ἐξελέχθησαν
καὶ διὰ τὸ ἐπόμενο ἐτος μετὰ τῆς αὐτῆς ἐξουσίας δέκα πάλιν
νέοι ἄνδρες, ἐξ ὧν οἱ τρεῖς προσελήφθησαν ἐκ τῆς τάξεως τῶν πλη-
θειῶν διὰ τῆς ἐνεργείας τοῦ πατρικίου Ἀππίου Κλαυδίου, ὅστις,
καίπερ ὀλιγώτερον τῶν ἄλλων ἐκτιμώμενος ἕνεκα τοῦ βιαίου αὐ-
τοῦ χαρακτῆρος, εἶχε κατορθώσει ἐν τούτοις νὰ συμπεριληφθῆ καὶ
πάλιν εἰς τὴν δευτέραν ἐπιτροπεῖαν μόνος αὐτὸς ἐκ τῶν λοιπῶν
συναδέλφων του.

'Αλλ' εἰ καὶ οἱ ἄνδρες ἐκεῖνοι μετ' ἀξιεπαίνου ἀληθῶς ζήλου
κατώρθωσαν ἐντὸς τῆς εἰς αὐτοὺς ὀρισθείσης προθεσμίας νὰ φέρω-
σιν εἰς πέρας, διὰ τῆς προσθήκης δύο ἔτι πινάκων, τὸ κύριον αὐ-
τῶν ἔργον, ἦτοι τὴν συμπλήρωσιν τῶν ποθουμένων νόμων, οἵτινες
διὰ τοῦτο ἐκλήθησαν καὶ νόμοι τῶν δώδεκα πινάκων (lex duo-
decim tabularum)¹, ἡ κυβέρνησις αὐτῶν ἐν τούτοις τοσοῦτον
ὑπῆρξεν ἀπὸ τῆς πρώτης στιγμῆς τυραννικὴ καὶ αὐθαίρετος, ὥστε
ἐνόμιζέ τις ὅτι ἐπανῆλθον εἰς τὴν Ῥώμην οἱ χρόνοι τοῦ τελευ-
ταίου Ταρκυνίου. Ἄντι, ὡς μέχρι τοῦδε, ἕκαστος μόνον προϊστά-
μενος τῶν Δεκάρχων, ὅστις ἐδικαιοῦτο νὰ ἐνασκή τὴν ἀνωτάτην

¹ Οἱ νόμοι οὗτοι, ὧν λείψανα μόνον σώζονται σήμερον, εἶναι τὸ ἀρχαιό-
τατον γραπτὸν δίκαιον τῶν Ῥωμαίων, ὅπερ, μετὰ τὴν ἐν ὑστερωτέροις χρόνοις
προσθήκην καὶ πλείστων ἄλλων διατάξεων, ὄφειλον οἱ παῖδες τῶν Ῥωμαίων
νὰ μανθάνωσιν ἐκ στήθους ὡς τὴν πηγὴν παντὸς δικαίου (fons omnis publici
privatique juris).

= ΙΕΡΟΔΙΑΚΟΝΟΣ =
ΑΝΘΙΜΟΣ ΓΕΩΡ. ΠΡΟΕΣΤΟΣ

ἐξουσίαν καὶ ὅστις ἐκαλεῖτο προσέτι καὶ ἐπόπτης τῆς πόλεως, (custos urbis), νὰ συνοδεύηται ὑπὸ δώδεκα ῥαβδούχων, ἔβλεπέ τις ἤδη καὶ πάντας τοὺς λοιποὺς ἐμφανιζομένους δημοσίᾳ ἕκαστον μετὰ τῶν σημείων τούτων τοῦ δεσποτισμοῦ καὶ ἐνσπείροντας πανταχοῦ τὸν φόβον καὶ τὸν τρόμον. Οὐδόλως δὲ μεριμνῶντες πλέον περὶ τῶν διαθέσεων τῆς Συγκλήτου καὶ τοῦ λαοῦ, καὶ ἐπωφελούμενοι προσέτι καὶ ἐκ τοῦ ἐν τῷ μεταξὺ ἐκραγέντος πρὸς τοὺς Σαβίνους καὶ Αἰκούους πολέμου τῆς Ῥώμης, καθ' ὃν τὸ πλεῖστον τοῦ λαοῦ ἦτο ἀπησχολημένος, διετήρησαν οἱ ἄνδρες ἐκεῖνοι καὶ μετὰ τὴν λήξιν τοῦ δευτέρου ἔτους αὐθαιρέτως τὴν ἀρχήν, σκοποῦντες νὰ ἰδρῦσωσι κυβέρνησιν ὀλιγαρχικὴν. Ἐκεῖνος ὅμως, ὅστις ἦτο ἡ ψυχὴ τοῦ πραξικοπήματος τούτου ἐπὶ τῷ σκοπῷ, ὡς φαίνεται, τοῦ νὰ σφετερισθῇ αὐτὸς ἐπὶ τέλους ἄπασαν τὴν ἐξουσίαν, ἦτο ὁ μνημονευθεὶς Ἄππιος Κλαύδιος. Καὶ εἶναι μὲν ἀληθές, ὅτι ἡ διαγωγὴ αὐτοῦ αὕτη εἶχεν ἐξοργίσει ἀμφοτέρας τὰς μερίδας, ἀλλ' ὅμως οὐδεὶς ἐτόλμα νὰ προβῇ εἰς τὴν βιαίαν τῶν τυράννων καθαιρέσιν, μέχρις οὐ ἐπὶ τέλους παρέσχεν ἀφορμὴν εἰς τοῦτο ἡ βδελυρὰ καὶ ἀνήθικος αὐτοῦ τοῦ Ἄππιου Κλαυδίου διαγωγὴ. Ὁ αὐθαδέστατος οὗτος καὶ πρὸς πᾶσαν ἀνήθικον πράξιν τὰ μάλιστα ἐπιρρεπὴς ἀνὴρ ἰδὼν ποτε καθ' ὁδὸν τὴν κόρην διακεκριμένου τινὸς πληθείου *Birginiar* καλουμένην, μνηστὴν δὲ τοῦ ἄλλοτε δημάρχου *Ἰκίλιου*, καὶ θέλων νὰ ποσπᾶσῃ αὐτὴν βιαίως ἀπὸ τῆς οἰκογενείας τῆς, προέτρεψεν ἕνα τῶν πελατῶν αὐτοῦ νὰ ἰσχυρισθῇ, ὅτι ἡ νέα ἐκείνη ἀνῆκεν εἰς αὐτὸν ὡς κόρη μιᾶς τῶν δούλων αὐτοῦ, καὶ ὅτι εἶχεν ὑποβληθῆ εἰς τὸν πατέρα αὐτῆς Βιργίνιον ὑπὸ τῆς ἀγόνου αὐτοῦ συζύγου. Ἄλλ' ἐν ᾧ ἡ βδελυρὰ αὕτη ὑπόθεσις ἐφαίνετο βαίνουσα κατὰ τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ ἐλεεινοῦ ἐκείνου δεκάρχου, ὅστις μάλιστα γινόμενος ὁ ἴδιος δικαστὴς εἶχεν ἐκδώσει καταδικαστικὴν κατὰ τῆς δυστυχοῦς κόρης ἀπόφασιν, ὁ πατὴρ αὐτῆς, ὅστις ὑπηρέτει τότε ἐν τῷ κατὰ τῶν Σαβίνων πολέμῳ, καὶ ὅστις, ἐπὶ τῇ εἰδήσει τοῦ κινδύνου τῆς θυγατρὸς του, ἔσπευσεν ἐγκαίρως εἰς τὴν Ῥώμην, βλέπων αὐτὴν βιαίως ἀπαγομένην καὶ ἀναλογισθεὶς, ὅτι δι' οὐδενὸς ἄλλου μέσου, πλὴν τοῦ θανάτου, ἠδύνατο νὰ σώσῃ αὐτὴν ἀπὸ τῆς ὕβρεως καὶ τῆς ἀτιμίας, δὲν ἐδίστασε λαβὼν μάχαιραν ἔκ τινος ἐκεῖ που πλῆσιον εὕρισκομένου κρεωπωλείου νὰ ἐμπήξῃ αὐτὴν εἰς τὴν καρδίαν τῆς, ἀναφωνῶν «Μόνου

οὕτω δύναμαι, τέκνον μου, νὰ σώσω τὴν τιμὴν καὶ τὴν ἐλευθερίαν σου.» Μετὰ δὲ τοῦτο στραφεὶς πρὸς τὸν Ἄππιον Κλαύδιον καὶ ὑψώσας τὴν αἰμόφυρτον μάχαιραν, «διὰ τοῦ αἵματος τούτου», ἀνέκραξε, «καθιερω τὴν κεφαλὴν σου, μιαιρέ, εἰς τοὺς καταχθονίους θεούς». Καὶ πρὶν ἢ ὁ πεφοβισμένος ἐκεῖνος δέκαρχος δυνηθῆ νὰ διατάξῃ τὴν σύλληψιν τοῦ τολμηροῦ γέροντος, ἐπήδησεν οὗτος ἐπὶ τοῦ ἵππου του καὶ σπεύσας εἰς τὸ στρατόπεδον τοσοῦτον διήγειρε διὰ τῆς διηγήσεως τῆς πράξεως αὐτοῦ τὴν ἀγανάκτησιν τοῦ στρατοῦ, ὥστε οὐδ' ἐπὶ στιγμὴν ἐδίστασεν οὗτος νὰ προβῆ εἰς ἀληθῆ ἐπανάστασιν καὶ νὰ ἐκλέξῃ ὡς ἀρχηγούς αὐτοῦ δέκα χιλιάρχους (tribuni militum ἢ militares). Ἄλλὰ καὶ ὁ λαὸς δὲν ἦτο δυνατὸν, ὑπὸ τὴν ἐντύπωσιν τῆς πρὸ τῶν ὁμμάτων αὐτοῦ δραματισθείσης φορικτῆς ἐκείνης σκηνῆς, νὰ μείνῃ ἀπαθὴς καὶ ἀτάραχος, ἀφ' οὗ μάλιστα ἔβλεπε πρὸς τοὺς ἄλλοις καὶ αὐτὴν τὴν οἰκογενειακὴν του τιμὴν ἀπειλουμένην ὑπὸ τῶν δέκα ἐκείνων τυράννων. Καὶ διὰ τοῦτο μιμούμενος καὶ αὐτὸς τὸ διάβημα τοῦ στρατοῦ συναπῆλθε μετ' αὐτοῦ εἰς τὸ ἱερὸν ὄρος (449 π. Χ.). Ἐπειδὴ δὲ ὁ στρατὸς ἦτο ἕτοιμος νὰ ἐπέλθῃ ἐντεῦθεν κατὰ τῆς πόλεως, ἠναγκάσθη ἡ Σύγκλητος, τῇ μεσιτείᾳ τῶν παρὰ τῷ λαῷ λίαν προσφιλῶν συγκλητικῶν *Οὐαλερίου* καὶ *Ορατίου*, νὰ προβῆ εἰς τὴν κατάλυσιν τῆς τυραννικῆς ἐκείνης κυβερνήσεως καὶ εἰς τὴν ἀποκατάστασιν τῶν πραγμάτων εἰς τὴν διετέλουν ταῦτα καὶ πρότερον κατάστασιν. Γενομένης δὲ μετὰ τοῦτο ἐνώπιον τῆς Συγκλήτου ἐπισήμου κατηγορίας κατὰ τῶν δεκαρχῶν οἱ μὲν μισητότεροι ἐξ αὐτῶν Ἄππιος Κλαύδιος καὶ Ὀππιος ἠὺτοκτόνησαν πρὸ τῆς ἡμέρας τῆς δίκης των ἐν τῇ φυλακῇ, οἱ δὲ λοιποὶ ἐξεδιώχθησαν ἐκ τῆς χώρας καὶ ἐστερήθησαν τῆς περιουσίας των. Οὕτω δὲ καὶ πάλιν ἡ ἐλευθερία τῆς Ῥώμης ἐξεπήδησεν ἐκ τοῦ εὐγενοῦς αἵματος Ῥωμαίας γυναικός, ὡς ἄλλοτε ἐπὶ τῆς Λουκρητίας.

§ 18

Μεταβολαὶ τοῦ πολιτεύματος ὑπὲρ τῶν πληθείων.

Ἐξ ὅτου οἱ πατρίκιοι ἠναγκάσθησαν νὰ ἐπιτρέψωσιν εἰς τοὺς πληθείους συμμετοχὴν εἰς τὴν δεκαρχίαν, ἦτοι εἰς τὸ ἀνώτατον ἀξίωμα τῆς πολιτείας, οὐδέποτε πλέον ἔπαυσαν οὗτοι ἐργαζόμε-

νοι μετὰ ζήλου, ὅπως θέσῳσι τέρμα καὶ εἰς πάντα τὰ λοιπὰ πολιτικά προνόμια, ἅτινα ἐκεῖνοι ἀπὸ τῆς ἰδρύσεως τῆς δημοκρατίας εἶχον σφετερισθῆ. Καὶ πρῶτον μὲν κατώρθωσαν ἐν ἔτει 448 νὰ καταστήσωσι τὰς ἀποφάσεις τῶν συνελεύσεων αὐτῶν ὑποχρεωτικὰς καὶ διὰ τὰς δύο τάξεις τοῦ λαοῦ (πληθείου καὶ πατρικίου). Μετὰ δὲ τοῦτο κατώρθωσαν προσέτι διὰ τοῦ Κανουληίου νόμου (lex Canuleia), ὅπως οἱ μέχρι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἀπηγορευμένοι μεταξὺ πατρικίων καὶ πληθείων γάμοι ἐπιτρέπωνται αὐτοῖς τοῦ λοιποῦ (444 π. Χ.). Ὅτε δὲ μετὰ τοῦτο ἤξιώσαν προσέτι ἵνα συμμετέχωσι καὶ εἰς τὸ ὑπατικὸν ἀξίωμα, τοσοῦτον ἐθεώρησαν οἱ πατρίκιοι τὴν ἀξίωσιν ταύτην τῶν πληθείων ἐπιβλαβῆ εἰς τὰ συμφέροντα αὐτῶν, ὥστε οὐ μόνον ἀντέταξαν κατ' αὐτῆς ἐπίμονον ἀντίστασιν, ἀλλὰ καὶ ὅτε ἐκεῖνοι ἠρνήθησαν διὰ τοῦτο τὴν στρατιωτικὴν ὑπηρεσίαν, δὲν ἐδίστασαν νὰ δηλώσωσιν, ὅτι μᾶλλον προὔτιμων τὴν τελείαν κατάργησιν τοῦ ὑπατικοῦ ἀξιώματος, ἢ νὰ ἐπιτρέψωσι καὶ εἰς τοὺς πληθείους συμμετοχὴν εἰς τὸ ἀξίωμα τοῦτο. Ἐν τούτοις αἱ δύο ἐρίζουσαι μερίδες συνεφώνησαν ἐπὶ τέλους ἵνα ἀντὶ τῶν ὑπάτων ἐκλέγωνται κατ' ἔτος ἐξ ἀμφοτέρων τῶν τάξεων *χιλιαρχοὶ* ὑπατικὴν ἔχοντες ἐξουσίαν. Τοιοῦτοι δ' ἐξελέγοντο τὸ μὲν πρῶτον τρεῖς, μετὰ μικρὸν δὲ τέσσαρες καὶ βραδύτερον ἕξ ἢ ἐνίοτε καὶ ὀκτῶ ἐξ ἑκατέρας τῶν τάξεων. Ἀλλὰ καὶ μεθ' ὅλα ταῦτα κατώρθουν οἱ πατρίκιοι ἐνίοτε νὰ ἐκλέγωσι καὶ πάλιν ὑπάτους ἐκ τῆς τάξεως αὐτῶν. Προβλέποντες ὅμως, ὅτι οἱ πληθεῖοι θὰ κατώρθουν ἐπὶ τέλους νὰ ὑψωθῶσι καὶ εἰς τὸ ἀνώτατον τοῦτο ἀξίωμα, ἴδρυσαν περὶ τοὺς αὐτοὺς χρόνους (443 π. Χ.), ἢ ὅπερ πιθανώτερον μετὰ τινα ἔτη (435 π. Χ.), οἶονεὶ ὡς ἀντιστήκωμα καὶ πρὸς ἀνακούφισιν τῶν ὑπάτων ἀπὸ τῶν πολλῶν αὐτῶν ἀσχολιῶν, μίαν ὅλως νέαν ἀρχήν, τὴν τῶν δύο *Τιμητῶν*. Οἱ νέοι οὗτοι ὑπάλληλοι, ὧν ἡ ἀρχὴ διήρκει τὸ μὲν πρῶτον ἐπὶ πέντε ἔτη, βραδύτερον δὲ (ἀπὸ τοῦ ἔτους 334 π. Χ.) ἐπὶ ἔν καὶ ἡμισυ ἔτος, καὶ οἵτινες ἔπρεπε νὰ ἐκλέγωνται μόνον ἐκ τῆς τάξεως τῶν πατρικίων, ὥφειλον νὰ φυλάττωσι τοὺς καταλόγους, ἐν οἷς ἦσαν σημειωμένα τὰ ὀνόματα πάντων τῶν πατρικίων καὶ πληθείων κατὰ τὴν τάξιν καὶ τὴν περιουσίαν ἐκάστου, νὰ κανονίζωσι τοὺς εἰς τὴν πολιτείαν πληρωτέους φόρους, νὰ ἐπιστατῶσιν ἐπὶ τῶν δημοσίων οἰκοδομῶν, καὶ πρὸ πάντων νὰ πυγράφωσι καὶ ἐκτιμῶσι τὴν περιουσίαν ἐκά-

στου τῶν πολιτῶν. Ἐπειδὴ δὲ εἶχον προσέτι τὸ δικαίωμα οὐ μόνον τῆς ἐπὶ τῶν δημοσίων ἡθῶν ἐποπτείας, ἀλλὰ καὶ τῆς τιμωρίας οἰκισθῆποτε παρεκτροπῆς, ἢ σημασία αὐτῶν κατέστη βραδύτερον πολλῷ μεγαλειτέρα. Ἀλλὰ διὰ τοῦτο ὤφειλον καὶ αὐτοί, ὅπως οἱ Ἀρεοπαγῖται ἐν Ἀθήναις καὶ οἱ Ἐφοροὶ ἐν Σπάρτῃ, νὰ ἔχωσι τὸν βίον ἀμεμπτον καὶ νὰ κατέχωσι πρὸ τῆς ἐκλογῆς των ἔτι ἐπιφανῆ ἐν τῇ πολιτείᾳ θέσιν.

§ 19

Πόλεμοι τῶν Ῥωμαίων πρὸς τοὺς Ἐτρούσκους. Ἄλωσις τῶν Οὐνητῶν.

Ἀλλὰ καὶ μεθ' ὅλας τὰς ἐσωτερικὰς ταύτας μεταξὺ τῶν δύο μεριδῶν διαμάχας οἱ Ῥωμαῖκοὶ στρατοὶ ἐμάχοντο νικηφόρως κατὰ τῶν ἐξωτερικῶν ἐχθρῶν, ἡ δὲ δύναμις τῆς Ῥώμης, ἥτις τοσοῦτον εἶχε κηχαπέσει μετὰ τὴν κατάλυσιν τῆς βασιλείας, ἀνελάμβανε καὶ πάλιν τὴν προτέραν αὐτῆς σημασίαν. Ἐκ πάντων ὅμως τῶν πολέμων, οὓς διεξήγαγον οἱ Ῥωμαῖοι κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους, οἱ ἀγριώτεροι καὶ μακροχρονιώτεροι ἦσαν οἱ πρὸς τοὺς κατοίκους τῶν Φιδηνῶν καὶ τῶν Οὐνητῶν διεξαχθέντες. Καὶ οἱ μὲν πρῶτοι ἔχοντες ἤδη ἀνεγνωρισμένην τὴν κυριαρχίαν τῆς Ῥώμης, ἐπανέστησαν κατ' αὐτῆς ἐν συνεννοήσει μετὰ τῶν Οὐνητανῶν (438) καὶ ἐξεδίωξαν τοὺς Ῥωμαίους ἀποίκους, οἵτινες εἶχον ἐγκατασταθῆ εἰς τὰ περίχωρα αὐτῶν. Ἐπειδὴ δέ, καίπερ ἀναγκασθέντες ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων νὰναγνωρίσωσι καὶ πάλιν τὴν κυριαρχίαν αὐτῶν, ἐπανέστησαν ἐκ νέου ἐν ἔτει 426, τοσοῦτον ἕνεκα τούτου ἐξωργίσθησαν κατ' αὐτῶν οἱ Ῥωμαῖοι, ὥστε οὐ μόνον τὴν πόλιν κατέστρεψαν ἐκ θεμελιῶν μετὰ τὴν ἄλωσιν αὐτῆς, ἀλλὰ καὶ τοὺς κατοίκους αὐτῆς ἐξήνδραπόδισαν.

Ὅτε δὲ μετὰ τινα ἔτη ἠθέλησαν οἱ Ῥωμαῖοι νὰ τιμωρήσωσι καὶ τοὺς ἀρχαίους αὐτῶν ἐχθρούς, τοὺς Οὐνητανούς, οὐδεμίαν ἔδειξεν ὁ λαὸς προθυμίαν πρὸς ὑποστήριξιν τῆς σκοπούμενης ταύτης ἐπιχειρήσεως, ἅτε προβλέπων τὴν μακρὰν διάρκειαν τοῦ πολέμου καὶ τὴν ἐκ τούτου ἐπιβλαβῆ αὐτοῦ ἐπίδρασιν εἰς τὰ συμφέροντά του. Ἀλλ' ὅτε ἡ Σύγκλητος ἀπεφάσισεν ἵνα δίδηται τοῦ λοιποῦ εἰς τὸν πεζὸν στρατὸν μισθὸς ἐκ τοῦ δημοσίου ταμείου, ὁ λαὸς ἔλαβε προ-

θύμως τὰ ὄπλα καὶ προέβη εἰς τὴν πολιορκίαν τῆς ἀκμαζούσης καὶ πολυανθρώπου πόλεως, τῶν Οὐηίων, ἧτις τοσοῦτον εἶχε διεγείρει διὰ τῆς ὑπερηφανίας της τὸ μῖσος αὐτοῦ. Ἐπειδὴ δὲ ἡ ἐπὶ ἀποκρήμνου λόφου καὶ ἐν τῷ μέσῳ δύο ποταμῶν κειμένη αὕτη πόλις ἦτο τὰ μάλιστα ὄχυρά, ἠναγκάσθησαν οἱ Ῥωμαῖοι νὰ παρατείνωσι τὴν πολιορκίαν αὐτῆς, ὅπως καὶ οἱ Ἕλληνες τὴν τῆς Τροίας, ἐπὶ δέκα ὄλα ἔτη (406—396 π. Χ.). Ὁ δὲ ἀποκλεισμός αὐτῆς διὰ πολιορκητικῶν μηχανημάτων παρέσχε τὸ πρῶτον ἤδη ἀφορμὴν εἰς τὸ νὰ διεξάγωνται τοῦ λοιποῦ οἱ πόλεμοι καὶ ἐν καιρῷ χειμῶνος. Ἀφ' οὗ δὲ αἱ ἐπανειλημμένοι πρὸς βοήθειαν τῶν πολιορκουμένων ἀπόπειραι τῶν Ἑτρούσκων ἐκ τῆς Καπίννης (Carena) καὶ τοῦ Φαλερίου (Falerii) ἀπεκρούσθησαν, κατώρθωσαν ἐπὶ τέλους οἱ Ῥωμαῖοι ἐν ἔτει 396 νὰ κυριεύσωσι δι' ὑπονόμου τὴν ὄχυρὰν ἐκείνην πόλιν, ἧτις ἦτο τὸ ἔρεισμα καὶ ἡ κλεῖς τῆς Ἑτρουρίας, ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ ἐξόχου στρατηγοῦ *Μ. Φουρίου Καμίλλου*, ὅστις ἦτο τότε δικτάτωρ. Ἐκ δὲ τῶν κατοίκων αὐτῆς οἱ μὲν ἐφονεύθησαν, οἱ δὲ ἐξηνδραποδίσθησαν. Οὕτω δὲ ἡ δύναμις τῆς Ἑτρουρίας, ἧτις τοσοῦτον ἄλλοτε εἶχεν ἀπειλήσει τὴν Ῥώμην, κατέπεσεν ἤδη ὀλοσχερῶς διὰ τῶν ἀλλεπαλλήλων τούτων κτυπημάτων¹. Ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ Κάμιλλος, μισητὸς καταστάς ἕνεκα τῆς ἀριστοκρατικῆς αὐτοῦ ἀλαζονείας καὶ τῆς πρωτοφανοῦς πολυτελείας, μεθ' ἧς ἐτέλεσε τὸν θρίαμβόν του, ἠναγκάσθη μετὰ μικρὸν κατηγορηθεῖς ὑπὸ τῶν δημάρχων, ὅτι εἶχε σφετερισθῆ μέρος τῶν λαφύρων, νὰ φύγη ἐκ τῆς Ῥώμης πρὶν ἢ ἀναμείνῃ τὴν ἀπόφασιν τοῦ λαοῦ. Ἐφυγεν ὁμῶς ὁ ἀνὴρ ἐκεῖνος ἐν στιγμῇ, καθ' ἣν ἡ πατρίς ἀπειλουμένη ὑπὸ νέας πολλῶ φοβερωτέρας καταιγίδος εἶχεν ἀπόλυτον ἀνάγκην τῆς συνδρομῆς αὐτοῦ.

¹ Εἰ καὶ ἡ ἄλωσις τῶν Οὐηίων εἶναι γεγονὸς ἀναμφισβήτητον, ὁμῶς οὐδεὶς δύναται νάρνηθῆ, ὅτι ἡ ἱστορία αὐτῆς εἶναι πολυειδῶς ἀναμειγμένη μετὰ μύθων, οἵτινες καταφανέστατα προδίδουσι τὴν ἐλληνικὴν αὐτῶν καταγωγὴν. Τίς δ' ἔχων ὑπ' ὄψιν τὴν ἐπὶ δέκα ἔτη διάρκειαν τῆς πολιορκίας τῶν Οὐηίων, δὲν ἀναπολεῖ εἰς τὴν μνήμην του τὴν δεκαετῆ πολιορκίαν τῆς Τροίας, ἣ τίς δὲν ἀναγνωρίζει ἐν τῇ κατασκευῇ τῆς ὑπονόμου τὴν διὰ τοῦ Δουρίου ἱππου πανουργίαν τῶν Ἑλλήνων πρὸς ἄλωσιν αὐτῆς;

§ 20

Πόλεμος τῶν Ῥωμαίων πρὸς τοὺς Γαλάτας.

Μικρὸν μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τοῦ Καμίλλου ἀφίκοντο εἰς τὴν Ῥώμην πρέσβεις ἐκ τῆς ἐτρουσκικῆς πόλεως Κλουσίου, οἵτινες ἐπεκαλέσθησαν τὴν βοήθειαν τῶν φίλων αὐτῶν Ῥωμαίων κατὰ τινος φοβεροῦ ἐχθροῦ, τῶν Σενόνων Γαλατῶν, οἵτινες ὀρμώμενοι ἀπὸ τῆς βορείου Ἰταλίας, εἰς ἣν, ὡς γνωστόν, εἶχον εἰσβάλει μετὰ πολλῶν ἄλλων ὁμοφύλων πρὸ μιᾶς καὶ ἡμισείας περίπου ἑκατονταετηρίδος, εἶχον ὑπερβῆ τὰ Ἀπέννινα καὶ εἰσβαλόντες εἰς τὴν Ἐτρουρίαν ἐπολιόρκουν τὴν μνημονευθεῖσαν πόλιν. Ἄλλ' οἱ Ῥωμαῖοι μὴ θέλοντες νὰ περιέλθωσιν εἰς ῥῆξιν πρὸς τὰ ἄγρια ἐκεῖνα στίφη, ἀπέφυγον μὲν νὰ πέμψωσι πρὸς τοὺς Κλουσίους ἔνοπλον δύναμιν, ἀπέστειλαν ὅμως ὡς πρέσβεις τρεῖς ἀδελφοὺς ἐκ τοῦ γένους τῶν Φαβίων, ὅπως ἐν ὀνόματι τῆς Ῥώμης παρακινήσωσι τοὺς Γαλάτας εἰς ὑποχώρησιν. Ἐπειδὴ δὲ μετὰ τὴν ἀρνητικὴν τούτων καὶ ἀγέρωχον ἀπάντησιν οἱ Ῥωμαῖοι ἐκεῖνοι ἀπεσταλμένοι ἐτάχθησαν, παρὰ τὰ διεθνή νόμιμα, μετὰ τῶν Κλουσίων, εἰς δὲ μάλιστα ἐξ αὐτῶν ἐφόνευσεν ἓνα τῶν στρατηγῶν τῶν Γαλατῶν, ὑπὸ τοσαύτης οὗτοι κατελήφθησαν ἐπὶ τούτῳ ἀγανακτήσεως, ὥστε ἀπήτησεν ἱκανοποίησιν παρὰ τῶν Ῥωμαίων. Καὶ ἐπειδὴ οὗτοι οὐ μόνον ἠρνήθησαν αὐτὴν, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὸ πείσμα τῶν Γαλατῶν ἐξέλεξεν τοὺς προσβαλόντας αὐτοὺς ἄνδρας χιλιάρχους διὰ τὸ ἐπόμενον ἔτος, ὁ ἀρχιστράτηγος αὐτῶν λύσας εὐθὺς τὴν πολιορκίαν τοῦ Κλουσίου ὤρμησε μεθ' 70,000 στρατοῦ κατ' αὐτῆς τῆς Ῥώμης. Ὅτε δὲ οἱ δύο ἐχθροὶ συνητηθήσαν παρὰ τὸ ποτάμιον Ἄλλιαν, τοσαύτην θραῦσιν ὑπέστησαν οἱ Ῥωμαῖοι κατὰ τὴν αὐτόθι συγκροτηθεῖσαν μάχην, ὥστε ἡ ἡμέρα, καθ' ἣν αὕτη ἐγένετο ἐθεωρεῖτο ἕκτοτε παρ' αὐτοῖς ὡς ἀποφράς (dies Alliensis, 18ῃ Ἰουλίου 389 π. Χ.)¹. Ἐκ δὲ τῶν ὀλίγων σωθέντων στρατιωτῶν, ἄλλοι μὲν ἐπανῆλθον εἰς τὴν Ῥώμην καὶ κατέλαβον τὸ Καπιτώλιον μετὰ τῆς Συγκλήτου καὶ πάντων τῶν ἐν Ῥώμῃ εὐρισκομένων μαχίμων ἀνδρῶν, ἄλλοι δ' ἐπνίγησαν εἰς τὸν Τίβεριν ἢ ἀπέθανον φεύγοντες, ὀλίγιστοι δὲ κατέφυγον εἰς τοὺς Οὐήτους. Ὅτε δὲ μετὰ τρεῖς ἡμέρας εἰσέβηλον οἱ νικηταί

¹ Ὡς ἀσφαλεστέρα χρονολογία τῆς παρὰ τὸν Ἄλλιαν συγκροτηθείσης μάχης θεωρεῖται ὑπὸ τινῶν ἡ 16ῃ Ἰουλίου 388 π. Χ.

καὶ εἰς αὐτὴν τὴν Ῥώμην, εὗρον αὐτὴν παντελῶς ἔρημον κατοίκων, πλὴν μόνον ὀγδοήκοντα γερόντων, οἵτινες μὴ θέλοντες νὰ καταλίπωσι τὴν πατρίδα των κατὰ τὴν κρίσιμον ἐκείνην στιγμήν, ἐκάθηντο ἀτάραχοι καὶ περιβεβλημένοι τὰς μεγαλοπρεπεῖς αὐτῶν στολὰς ἐπὶ τῶν ἐλεφαντίνων αὐτῶν ἑδρῶν, πρόθυμοι νὰ πέσωσιν ὡς ἐξιλαστήριος θυσία χάριν τῆς σωτηρίας αὐτῆς. Ἀφ' οὗ δὲ καὶ τούτους ἅπαντας ἐφόνευσαν οἱ βάρβαροι ἐκεῖνοι, ἐπυρπόλησαν μετὰ τοῦτο τὴν λεηλατηθεῖσαν πόλιν, καὶ προέβησαν εἰς τὴν πολιορκίαν τοῦ Καπιτωλίου, ὅπερ καὶ τοῦτο θὰ ἐκυριεύετο ὑπ' αὐτῶν κατὰ τινὰ σκοτεινὴν νύκτα, ἂν μὴ ἐσώζετο εὐτυχῶς διὰ τῆς κραυγῆς τῶν εἰς τὴν Ἦραν καθιερωμένων χηνῶν καὶ τῆς ἀνδρείας τοῦ στρατηγοῦ Μάρκου Μαλλίου, ὅστις διὰ τοῦτο ἐκλήθη καὶ *Καπιτωλίος*, ἦτοι σωτὴρ τοῦ Καπιτωλίου. Ἀφ' οὗ δὲ οἱ Γαλάται ἐπὶ ἑπτὰ μῆνας ματαίως ἐπολιορκήσαν τὸ Καπιτώλιον, ἠναγκάσθησαν ἐπὶ τέλους, τὸ μὲν πιεζόμενοι ὑπὸ τῆς πείνης καὶ διαφόρων ἐπιδημικῶν νόσων, τὸ δὲ λαβόντες ἀγγελίαν περὶ τινος εἰσβολῆς τῶν Βενετῶν εἰς τὰς νεωστὶ κατακτηθεῖσας αὐτῶν χώρας, νὰ ἀπέλθωσιν ἐκ τῆς Ῥώμης, ἀφ' οὗ ὅμως ἐπλήρωσαν αὐτοῖς οἱ Ῥωμαῖοι, πιεζόμενοι καὶ αὐτοὶ ὑπὸ τῆς πείνης, χιλίας λίτρας χρυσοῦ. Λέγεται δέ, ὅτι ἐπειδὴ οἱ μὲν Γαλάται μετεχειρίζοντο κατὰ τὴν ζύγισιν τοῦ χρυσοῦ ψευδῆ βάρη, οἱ δὲ Ῥωμαῖοι παρεπονοῦντο διὰ τοῦτο, ὁ ἀρχιστράτηγος ἐκείνων ῥίψας προσέτι εἰς τὴν πλάστιγγα καὶ τὸ ξίφος του, ἀνεφώνησεν «*οὐαὶ τοῖς ἡττημένοις*» (*vae victis*). Καὶ διηγοῦνται μὲν οἱ Ῥωμαῖοι, ὅτι ὁ Κάμιλλος, ὅστις κατὰ τὴν στενὴν τοῦ Καπιτωλίου πολιορκίαν εἶχεν ἀνάκηρυχθῆ ὑπ' αὐτῶν δικτάτωρ, ἔσπευσε μετὰ στρατοῦ, κατὰ τὴν κρίσιμον ἐκείνην τῆς φιλονεικίας στιγμήν, ἐκ τῆς ἐξορίας του, καὶ κηρύξας τὴν συνθήκην ἄκυρον ἐξεδίωξε τοὺς βαρβάρους ἐκείνους ἐκ τῆς πόλεως καὶ κατέστρεψεν αὐτοὺς ὀλοσχερῶς μετὰ τοῦτο κατὰ τινὰ μεγάλην μάχην· φαίνεται ὅμως, ὅτι πάντα ταῦτα εἶναι μεταγενεστέρων χρόνων ἐπινοήματα τὸ μὲν πρὸς διάσωσιν τῆς δόξης τῶν προγόνων ἀπὸ πάσης κηλίδος, τὸ δὲ πρὸς μείζονα λάμπρυνσιν τῆς δόξης τοῦ Καμίλλου. Τὸ πιθανώτερον εἶναι, ὅτι τότε μὲν ἀνεχώρησαν οἱ ἐχθροὶ νικηταὶ μετὰ τῶν λαφύρων, ἀλλ' ὅσάκις βραδύτερον ἀπεπειράθησαν οὗτοι νὰ εἰσβάλωσιν εἰς τὸ Λάτιον, ἠναγκάσθησαν νὰ καταλίπωσι τὸ Ῥωμαϊκὸν ἔδαφος κατησχυμμένοι ἕνεκα τῆς ὑπερόχου τότε δυνάμεως τῶν Ῥωμαίων.

Ἄλλὰ καὶ ἄλλην τὰ μάλιστα σπουδαίαν κατώρθωσεν ὁ Κάμιλλος μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τῶν Γαλατῶν ἐκ τῆς Ῥώμης νὰ παρᾶσχη εἰς τὴν πατρίδα του ὑπηρεσίαν. Βλέπων ὁ φιλόπατρις ἐκεῖνος ἀνὴρ, ὅτι οἱ πληθεῖοι, ἐπὶ τῇ θεᾷ τῆς καταστραφείσης πόλεως, ἐδίσταζον ἔνεκεν ἐνδείας νὰ προβῶσιν εἰς τὴν ἀνοικοδόμησιν αὐτῆς, καὶ ὅτι ἐσκόπουσαν νὰ μετοικήσωσιν εἰς τοὺς Οὐήτους, ὅπως ιδρῶσιν αὐτόθι πολιτείαν ἐλευθέραν ἐπὶ ὅλως νέων βάσεων, μετὰ τῆς εἰργάσθη παρ' αὐτοῖς δραστηριότητος, ὥστε κατώρθωσεν τῇ συνδρομῇ καὶ τῆς Συγκλήτου οὐ μόνον νὰ ποτρέψῃ αὐτοὺς τοῦ ἐπιβλαβεστάτου ἐκείνου σκοποῦ των, ἀλλὰ καὶ τοῦναντίον νὰ τοὺς ἀναγκάσῃ εἰς ταχεῖαν ἀνοικοδόμησιν τῆς πόλεως. Ἐνεκα δὲ τῆς ὑπηρεσίας του ταύτης ἀπενεμήθη εἰς αὐτὸν ἡ ἐπωνυμία τοῦ «πατρὸς τῆς πατρίδος» καὶ τοῦ «δευτέρου θεμελιωτοῦ τῆς Ῥώμης» (alter conditor urbis).

§ 21

Νόμοι τοῦ Γ. Λικινίου Στόλωνος καὶ τοῦ Λευκίου Σεξτίου. Ἐξίσωσις τῶν δύο τάξεων.

Ἐν ᾧ μετὰ τὴν ἀνοικοδόμησιν τῆς πόλεως ὁ Κάμιλλος, ὅστις εἶχεν ἤδη ἀνακηρυχθῆ τὸ δεύτερον δικτάτωρ, ἐνησχολεῖτο περὶ τὴν ἀπόκρουσιν τῶν ἐξωτερικῶν ἐχθρῶν τῆς πατρίδος, καὶ ἰδίως τῶν λίαν ὀχληρῶν Οὐόλσκων, λυσσώδεις καὶ πάλιν ἤρχισαν νὰ αναφαινῶνται ἐν Ῥώμῃ οἱ ἀρχαῖοι ἐκεῖνοι μεταξὺ τῶν δύο μερίδων διαπληκτισμοὶ καὶ ἔριδες. Διότι οἱ πατρίκιοι, εἰς οὓς πλεῖστοι ἐκ τῶν πληθειῶν εἶχον ἀναγκασθῆ, ἔνεκα τῶν ἐπισυμβασῶν αὐτοῖς ἀλλεπαλλήλων μέχρι τοῦδε συμφορῶν, νὰ χρεωθῶσιν, ἐπωφελούμενοι ἤδη ἐκ τῆς δεινῆς αὐτῶν θέσεως, ἤρχισαν νὰ μεταχειρίζονται κατὰ τῆς δυστυχοῦς ἐκείνης τάξεως μετὰ μείζονος ἢ ἄλλοτε λύσεως τὰς σκληροτέρας τῶν καταθλίψεων καὶ καταπιέσεων. Ἐπειδὴ δὲ τὴν προστασίαν τοῦ πάσχοντος λαοῦ ἀνέλαβεν ὁ γενναῖος τοῦ Καπιτωλίου σωτὴρ Μάρκος Μάλλιος, ὅστις μάλιστα καὶ τὸ πλεῖστον μέρος τῆς περιουσίας του ἐθύσασεν τὸ μὲν πρὸς ἀνακούφισιν πολλῶν δυστυχῶν πληθειῶν, τὸ δὲ πρὸς διάσωσιν τῆς ἀπειλουμένης ἐλευθερίας ἄλλων, μὴ δυναμένων νὰ ἐξοφλήσωσι τὰ χρέη των, τοσοῦτον ἐφείλκυσε πρὸς ἑαυτὸν τὴν ἀγάπην τῶν πληθειῶν, ὥστε οἱ ὁμοταγεῖς

αὐτῶ πατρίκιοι, θεωροῦντες αὐτὸν ἀπὸ τοῦδε ὡς ἐχθρὸν ἐπικίνδυνον, ἐκ παντὸς τρόπου προσεπάθησαν ὅπως καταστήσωσιν αὐτὸν ἐκποδῶν. Καίτοι δὲ οἱ ὑπὸ τοῦ εὐγενεοῦς ἐκείνου ἀνδρὸς εὐεργετηθέντες πληθεῖοι κατέλαβον στάσιν ἀπειλητικὴν κατὰ τῶν πατρικίων, εὐτυχῆσαντες μάλιστα νὰ ματαιώσωσι καὶ δύο κατ' αὐτοῦ κατηγορίας αὐτῶν, ἐν τούτοις κατώρθωσαν ἐκεῖνοι ἐπὶ τέλους νὰ ἐπιτύχωσι τοῦ σκοποῦ των κατηγορήσαντες μετὰ μικρὸν τὸν ἔνδοξον ἐκεῖνον ἄνδρα ὡς ὀρεγόμενον τῆς τυραννίδος (384 π. Χ.). Λέγεται δέ, ὅτι ὁ σωτὴρ τοῦ Καπιτωλίου καταδικασθεὶς εἰς θάνατον ἐκρημνίσθη ἀπὸ τῆς Ταρπηίας πέτρας, καὶ ἀπὸ τῆς αὐτῆς μάλιστα θέσεως, ἀφ' ἧς αὐτὸς εἶχεν ἄλλοτε ὑπερασπίσει κατὰ τῶν Γαλατῶν τὴν ἐλευθερίαν τῆς Ῥώμης.

Καὶ ἐν τούτοις δὲν εἶχον παρῆλθαι πολλὰ ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ Μαλλίου ἔτη, καὶ νέον ἐγένετο ἐν Ῥώμῃ διάβημα οὐ μόνον πρὸς βελτίωσιν τῆς ὁσημέραι ἐλεεινοτέρας καθισταμένης οικονομικῆς καταστάσεως τῶν κατωτέρων κλάσεων, ἀλλὰ καί, ὅπερ σπουδαιότερον, πρὸς τελείαν αὐτῶν καθ' ὅλας τὰς τιμὰς καὶ τ' ἀξιώματα τῆς πολιτείας ἐξίσωσιν πρὸς τοὺς πατρικίους. Δύο εὐγενεῖς καὶ γενναῖοι δῆμαρχοι, ὁ Γάιος Λικίνιος Στόλων καὶ ὁ Λεύκιος Σέξτιος, μὴ δυνάμενοι νὰ ὑποφέρωσιν ἐπὶ πλέον τὴν ἀξιοθρήνητον κατάστασιν τῶν πληθειῶν ὑπέβαλον ἐν ἔτει 376 π. Χ. τὰς ἐξῆς τρεῖς προτάσεις· α') *Νὰ ἐκλέγωνται κατ' ἔτος οὐχί, ὡς μέχρι τοῦδε χιλιάρχοι, ἀλλ' ὕπατοι, ὧν ὁ μὶς ὁ ἕτερος νὰ ἦναι πληθεῖος* (ne tribunorum militum comitia fierent, consulumque alter ex plebe crearetur· β') *Νὰ μὴ ἐπιτρέπηται εἰς οὐδένα νὰ κατέχη πλεονα τῶν 500 πλέθρων δημοσίας γῆς, τὸ δὲ ὑπόλοιπον ἐξ αὐτῶν νὰ διαμενηθῇ εἰς τοὺς πληθειοὺς* (ne quis plus quingenta jugera agri possideret)· καὶ γ') *Ἀπὸ τῶν ὀφειλομένων κεφαλαίων νὰ φαιρεθῶσιν οἱ μέχρι τοῦδε πληρωθέντες τόκοι, τὸ δὲ ὑπόλοιπον νὰ ἐξοφληθῇ ἐντὸς τριῶν ἐτῶν καὶ εἰς ἴσας δόσεις* (ut deducto eo de capite, quod usuris pernumeratum esset, id quod superesset, aepuis portionibus persolveretur).

Ἐπὶ δέκα συνεχῆ ἔτη ἀνίσταντο οἱ πατρίκιοι λυσσῶδῶς κατὰ τῶν προτάσεων τούτων, αἵτινες θανάσιμον ἔμελλον νὰ κατενέγκωσι κατὰ τῆς δυνάμεως αὐτῶν κτύπημα. Ἄλλ' ὅσον καὶ ἂν κατεπολέμησαν αὐτάς, ἠναγκάσθησαν ἐπὶ τέλους, κατὰ συμβουλήν,

ὡς λέγεται, τοῦ γνωστοῦ ἐκείνου ἥρωος Καμίλλου, νὰ ὑποκύψωσιν εἰς τὴν ἀκλόνητον ἐπιμονὴν τῶν δύο ἐκείνων δημάρχων, ὧν ὁ λαός, πρὸς τὸ πείσμα τῶν ἀντιπάλων, ἐξεπίτηδες ἀνεένενε τὴν ἐκλογὴν κατ' ἔτος μέχρι τοῦ ἔτους 366 π. Χ. Ὅτε δὲ μετὰ τὴν ἀποδοχὴν τῶν ἀνωτέρω προτάσεων πρόέβησαν οἱ Ῥωμαῖοι εἰς τὴν ἐκλογὴν τῶν ὑπάτων ἐξ ἀμφοτέρων τῶν μερίδων, πρῶτος ὑπατος ἐκ τῆς μερίδος τῶν πληθείων ἐγένετο ὁ ἕτερος τῶν δύο ἐκείνων δημάρχων *Λεύκιος Σέξτιος*.

Ἄφ' οὗ οἱ πατρίκιοι ἠναγκάσθησαν νὰ ἐπιτρέψωσιν εἰς τοὺς πληθείους συμμετοχὴν εἰς τὴν ὑπατείαν, προσεπάθησαν τοῦλάχιστον νὰ περισώσωσιν ὅπωςδήποτε ὅ,τι ἦτο ἀκόμη δυνατόν ἐκ τῆς κατασυντριβείσης δυνάμεώς των. Οὕτω δὲ κατώρθωσαν νὰ ἐλαττώσωσι τὴν δύναμιν τῶν ὑπάτων διὰ τῆς ἰδρύσεως ἐνὸς νέου ἀξιώματος, τοῦ *πραιτωρικοῦ* λεγομένου, εἰς ὃ ἀνετέθη τὸ δικαστικὸν τῆς ὑπατικῆς ἐξουσίας μέρος, καὶ οὕτινος μόνον πατρίκιοι ἐδικαιοῦντο νὰ συμμετέχωσιν. Πλὴν ὅμως τούτου κατώρθωσαν προσέτι νὰ ἰδρύσωσι καὶ ἕτερον νέον ἀξίωμα, τὸ τῶν λεγομένων *ἀρωτέρων ἀγορατόμων* (*aediles curules*), οἵτινες δύο ὄντες, ὡς καὶ οἱ τῶν πληθείων, προϊστάντο κατὰ τοὺς ἀγῶνας (*ludi Romani*) καὶ εἶχον ἀπὸ κοινοῦ μὲν μετ' ἐκείνων, ἀλλ' ἐν εὐρυτέρᾳ ἐξουσίᾳ, τὴν ἐποπτείαν ἐπὶ τῶν δημοσίων ὁδῶν, ἐπὶ τῶν ναῶν ἰδίως τῶν πατρικίων, καὶ ἐπὶ τῆς ἀγορᾶς τῆς πόλεως. Καίτοι δὲ μετὰ μικρὸν περιῆλθε τὸ ἀξίωμα τοῦτο καὶ εἰς τοὺς πληθείους, διετηρήθη ἐν τούτοις κατὰ τινὰς περιστάσεις ἐν μείζονι ὑπεροχῇ παρὰ τοῖς πατρικίοις. Καὶ ὅμως τοσοῦτον ἀπὸ τοῦδε καθίστατο μεγαλειότερον ὁσημέραι τὸ θάρρος τῶν πληθείων, ὥστε πᾶσα πλέον ἀντίστασις τῶν πατρικίων καὶ ὡς πρὸς λοιπὰ ἀξιώματα δὲν ἦτο δυνατόν νὰ διαρκέσῃ ἐπὶ μακρόν, διὸ καὶ κατὰ μικρὸν περιῆλθον ἅπαντα ταῦτα καὶ εἰς αὐτούς. Καὶ κατὰ μὲν τὸ ἔτος 356 κατέστη αὐτοῖς προσιτὸν τὸ δικτατορικὸν ἀξίωμα, κατὰ τὸ 351 ἀμφοτέραι αἱ θέσεις τῶν *Τιμητῶν* καὶ κατὰ τὸ 337 τὸ τοῦ *Πραιτωρος*. Πλὴν δὲ τούτων κατέστησαν αὐτοῖς προσέτι προσιτὰ ἐν ἔτει 300 καὶ τὰ ἀξιώματα τοῦ *Πορτίφηκος* καὶ τῶν *Οἰωροσκόπων*.

Οὕτω δὲ μετὰ μακροῦς καὶ λυσσώδεις ἀγῶνας ἐπέηλθεν ἐπὶ τέλους ἡ ποθητὴ ἐκείνη μεταξὺ τῶν δύο τάξεων ἐξίσωσις, δι' ἧς ἡ Ῥώμη εἰσελθοῦσα εἰς τὴν ἡρωϊκὴν αὐτῆς περίοδον, οὐ μόνον κατώρθωσε

διὰ σειρᾶς ἀδιακόπων νικῶν νὰ ὑπαγάγῃ ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν αὐτῆς σύμπαντα τὸν τότε γνωστὸν κόσμον, ἀλλὰ καὶ αἰωνίως ἔνδοξον νὰ καταστήσῃ τὸ ὄνομά της ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς ἀνθρωπότητος.

Β'. Καθαρά δημοκρατία

(366—31 π. Χ.).

α') Ἀπὸ τῆς ἐξισώσεως τῶν δύο τάξεων ἐν Ῥώμῃ μέχρι τῆς ἐκρήξεως τοῦ α' Καρχηδονικοῦ πολέμου

(366—264 π. Χ.)

§ 22

Πόλεμοι τῶν Ῥωμαίων πρὸς κατάκτησιν τῆς Ἰταλίας.

α') Πρὸς τοὺς Γαλάτας καὶ τοὺς Σαμνίτας.

Ἐκ πάντων τῶν λαῶν τῆς Ἰταλίας, οἵτινες κατέβαλον πᾶσαν προσπάθειαν, ὅπως ἐκμηδενίσωσιν οὐ μόνον τὴν ἀκμάζουσαν δύναμιν ἀλλὰ καὶ αὐτὴν τὴν πολιτικὴν ὑπαρξίν τῶν Ῥωμαίων, οἱ μάλιστα ὄχληροὶ εἰς αὐτοὺς ἦσαν ἀναμφισβητήτως οἱ Γαλάται. Ἐπιημέμενοι οὗτοι ἐπὶ τῇ εὐτυχεῖ ἐκβάσει τῆς πρώτης αὐτῶν κατὰ τῆς Ῥώμης ἐκστρατείας, καὶ νομίζοντες, ὅτι ἂν συνεκρούοντο καὶ πάλιν πρὸς τοὺς Ῥωμαίους θὰ ἐπήνεγκαν τὴν τελείαν αὐτῶν καταστροφὴν, οὐ μόνον ἤρξαντο καὶ πάλιν μετὰ μικρὸν ἐνοχλοῦντες διὰ συχῶν ἐπιδρομῶν τὰς Ῥωμαϊκὰς κτήσεις, ἀλλὰ καὶ εἰς τοσοῦτον μάλιστα θρασύτητος προέβησαν, ὥστε καὶ αὐτὴν τὴν Ῥώμην δις ἐκ τοῦ σύνεγγυς ἠπειλήσαν. Ἄλλ' ὅπόσον ἤδη πικρεγνώριζον τὰ ἄγρια ἐκεῖνα στίφη τὰς περιστάσεις, δὲν ἐβράδυναν νὰ ἐννοήσωσιν. Διότι τοσοῦτον ἠρωϊκῶς ἀπεκρούσθησαν καθ' ὅλας αὐτῶν τὰς ἐπιδρομὰς ὑπὸ τῶν ὁμονοούντων ἤδη Ῥωμαίων, ὥστε ἀπελπίσαντες ἐπὶ τέλους ἠναγκάσθησαν νὰπόσχωσιν (ἀπὸ τοῦ ἔτους 349 π. Χ.) πάσης πλέον κατ' αὐτῶν ἐνοχλήσεως¹.

¹ Καὶ οἱ προκείμενοι δέ, ὅπως καὶ ὁ πρῶτος, πρὸς τοὺς Ῥωμαίους πόλεμοι τῶν Γαλατῶν, καθ' οὓς, ὡς λέγεται, διεκρίθησαν οἱ νέοι Ῥωμαῖοι Τίτος Μάλλιος καὶ Μάρκος Ουαλέριος φονεύσαντες ἀμφότεροι ἐν μονομαχίᾳ δύο Γαλάτας γιγαντώδους ἀναστήματος καὶ ἐπικληθέντες ὁ μὲν πρῶτος Τορκουάτος ἀπὸ τοῦ

Ἄφ' οὗ δὲ οἱ Ῥωμαῖοι κατώρθωσαν προσέτι καὶ ἄλλων γειτόνων λαῶν τῶν Ἐτρούσκων, Ἑρνίκων, Οὐόλσκων καὶ Λατίνων, τὴν δύναμιν νὰ καταβάλλωσιν, οὐδείς ἄλλος λαὸς ἐν Ἰταλίᾳ ἐφαίνετο αὐτοῖς μᾶλλον ἐπίφοβος καὶ ἐπικίνδυνος, ἢ οἱ πρὸς μεσημβρίαν κατοικοῦντες *Σαμνῖται*¹. Καίτοι δ' ἐκάτερος τῶν δύο τούτων λαῶν, τῶν Ῥωμαίων καὶ τῶν Σαμνιτῶν, ἐν συνειδήσει τῆς δυνάμεως τοῦ ἑτέρου, μετὰ προσοχῆς ἐφρόντιζε πάντοτε νὰ ποφεύγῃ πᾶσαν πρὸς αὐτὸν σύγκρουσιν, ἐν τούτοις αὕτη κατέστη ἤδη ἀναπόδραστος, οὐ μόνον διότι ἐδόθη εὐλογος πρὸς τοῦτο ἀφορμῆ, ἀλλὰ καὶ διότι ἡ Ῥώμη, ἥς ἡ δύναμις ἀπὸ τῆς στιγμῆς τῆς ἐξισώσεως τῶν δύο τάξεων, προέβαινε καταπληκτικῶς αὐξανομένη, ἔβλεπεν, ὅτι θὰ ἦτο αὐτῇ ἀδύνατον νὰ ἐπεκτείνῃ τὴν κυριαρχίαν αὐτῆς πέραν τοῦ Λατίου ἄνευ τῆς κατατροπώσεως τοῦ ἐπικινδύνου ἐκείνου λαοῦ.

Εἰ καὶ ἐκ τῶν ἀναξιοπίστων καὶ συγκεχυμένων μαρτυριῶν τῶν Ῥωμαϊκῶν χρονικῶν, ἃς μετέδωκαν ἡμῖν ὁ Λίβιος, ὁ Διονύσιος καὶ ὁ Ἀππιανός, δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ γνωσθῶσιν ἀκριβῶς καὶ τὰ κατὰ τοὺς μεταξὺ τῶν περὶ ὧν πρόκειται δύο λαῶν διεξαχθέντας λυσσώδεις καὶ μακροχρονίους πολέμους, ἐν τούτοις φαίνεται, ὅτι τὴν

χρυσὸν *περιδεραίου* (torques), ὃπερ ἀφῆρσεν ἀπὸ τοῦ φονευθέντος ἀντιπάλου του, ὁ δὲ δεύτερος *Κόρβος* ἀπὸ τοῦ Ἰέρακος (corvus), ὅστις, ὡς λέγεται, ἐπικαθῆσας τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ συνετέλεσε διὰ τῶν καθ' ὄλην τὴν διάρκειαν τῆς μονομαχίας ἀδιακόπων ἐνοχλήσεών του κατὰ τοῦ ἀντιπάλου εἰς τὸν φόνον αὐτοῦ, δὲν εἶναι ἀπηλλαγμένοι ἐν ταῖς λεπτομερείαις αὐτῶν τοῦ μυθικοῦ ἐνδύματος.

¹ Οἱ Σαμνῖται, ἢ ὅπως ἄλλως ἐκαλοῦντο οὗτοι κατ' ἀρχὰς Σαβινῖται, κάτοικοι τῆς Σαμνιτιδος, ἥτοι τῆς χώρας ἐκείνης, ἔνθα τὸ ὕψος τῶν Ἀπεννίνων ὑπερβαίνει τοὺς 6000 πόδας, ἀνήκοντες, ὡς ἐν τοῖς ἔμπροσθεν εἶδομεν, εἰς τὴν *Σαβελλικὴν* φυλὴν, ἦσαν ἀνώτεροι τῶν Ῥωμαίων οὐ μόνον κατὰ τὸν πληθυσμὸν, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὴν ἔκτασιν τῆς κυριαρχίας των. Διότι, ἐξ ὅτου ἡ μὲν ἔτρουσικὴ δύναμις πρὸς βορρᾶν κατεστράφη, ἡ δὲ ἑλληνικὴ πρὸς μεσημβρίαν ἤλαττώθη, κατώρθωσαν οἱ Σαμνῖται λίαν εὐκόλως νὰ καταστῶσι κύριοι ἀπάσης σχεδὸν τῆς κάτω Ἰταλίας. Ἀλλὰ καίτοι πολεμικοὶ καὶ τολμηροί, καὶ ὡς πρὸς τὸν ὄπλισμὸν καὶ τὴν στρατιωτικὴν τακτικὴν ἰσόπαλοι πρὸς τοὺς Ῥωμαίους, ἔστεροῦντο ὁμως τῆς ἀπαιτουμένης *ἐνιαίας πολιτικῆς δυνάμεως*, καθ' ὅσον ἐκάστη τῶν πολλῶν αὐτῶν κοινοτήτων ἔζη ἀνεξάρτητος ἀπὸ τῶν ἄλλων. Ἦτο δὲ τοῦτο μέγα ἐλάττωμα, ὃπερ ἀπέναντι τῆς τοσοῦτον *ἐνιαίας δυνάμεως* τῶν Ῥωμαίων δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ μὴ εἶχεν ἐπὶ τέλους ὀλίθρια δι' αὐτοὺς ἐπικύλουθαι.

πρώτην πρὸς σύγκρουσιν αὐτῶν ἀφορμὴν παρέσχον οἱ τελευταῖοι, εἰσβαλόντες εἰς τὴν Καμπανίαν καὶ προσβαλόντες τὴν ὠραιότητα καὶ πλουσιωτάτην αὐτῆς πρωτεύουσαν Καπύην. Ἐπειδὴ δὲ οἱ Καμπανοί, καὶ ἰδίως οἱ ἔνεκα τοῦ μεγάλου αὐτῶν πλούτου ἐν μεγίστῃ μαλθακότητι ζῶντες Καπυαῖοι, ἔβλεπον, ὅτι διὰ μόνης τῆς ἰδίας αὐτῶν δυνάμεως δὲν ἦτο δυνατόν νάποκρούσωσι τοὺς φοβεροὺς ἐκείνους ἐχθροὺς, ἠναγκάσθησαν νά ἐπικαλεσθῶσι τὴν βοήθειαν τῶν Ῥωμαίων. Καὶ εἶναι μὲν ἀληθές, ὅτι οὗτοι ἠρνήθησαν αὐτοῖς τὸ πρῶτον οἰανδήποτε συνδρομὴν, μὴ θέλοντες νά διαρρήξωσι τὴν μετὰ τῶν Σαμνιτῶν ἀπὸ πολλῶν ἡδῆ ἐτῶν (ἀπὸ τοῦ ἔτους 354 π. Χ.) ὑφισταμένην αὐτῶν συνθήκην. Ἄλλ' ὅτε οἱ Καπυαῖοι, περιελθόντες εἰς τὴν ἐσχάτην ἀπόγνωσιν, ἠναγκάσθησαν νάναγκωρίσωσι τὴν κυριαρχίαν τῆς Ῥώμης, ἠναγκάσθησαν καὶ οἱ Ῥωμαῖοι νά σπεύσωσιν εἰς βοήθειαν αὐτῶν, ἀφ' οὗ μάλιστα ἢ ὑπ' αὐτῶν ἀπευθυνθεῖσα πρὸς τοὺς Σαμνίτας ἀπαίτησις περὶ ἀποχῆς εἰς τὸ ἐξῆς ἀπὸ πάσης κατὰ τῆς Καμπανίας ἐνοχλήσεως οὐδεμιᾶς ἠξιώθη παρ' αὐτῶν προσοχῆς. Οὕτω δ' ἐξερράγη ὁ πρῶτος σαμνιτικός πόλεμος (343—341 π. Χ.), καθ' ὃν ὅμως οἱ Ῥωμαῖοι τοσοῦτον ἰσχυρὰ τραύματα κατώρθωσαν νά κατενέγκωσι κατὰ τῶν ἐχθρῶν αὐτῶν τὸ μὲν πρῶτον παρὰ τὸ *Gauro* (οὐ μακρὰν τῆς Κύμης), μετὰ μικρὸν δὲ πλησίον τῆς Σουεσύλης παρὰ τὴν εἴσοδον τῶν κατὰ *Καῦδιον* λεγομένων *στερῶν* (*Furculæ Caudinæ*), ὥστε μὴ δυνάμενοι νάντιτάξωσιν οἱ τελευταῖοι πλέον οὐδεμίαν ἰσχυρὰν ἀντίστασιν εἰς τοὺς νικητὰς αὐτῶν ἠναγκάσθησαν, ἀπειλούμενοι ἄλλως κατ' ἐκείνον τὸν χρόνον καὶ ὑπὸ τῶν Ταραντίνων, νά συνολογήσωσι μετ' αὐτῶν εἰρήνην. Καίτοι δὲ οἱ Ῥωμαῖοι ἠδύναντο ἡδῆ πᾶν δικαίως νά ἐπιβάλωσιν εἰς τοὺς ἠττηθέντας ἐχθροὺς τῶν λίαν ταπεινωτικὸς καὶ ἐξευτελιστικὸς ὄρους, ὁ κίνδυνος ὅμως, ὅστις κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους ἠπέλει καὶ αὐτοὺς ἐκ μέρους τῶν πολλακίς μέχρι τοῦδε καταβληθέντων Λατίνων, τοὺς ἠνάγκασε νά δειχθῶσιν αὐτοῖς τούναντίον λίαν ἐπιεικεῖς, ἄρκεσθέντες μόνον εἰς τὸ νά τοῖς ἐπιβάλωσι τὴν ὑποχρέωσιν νάναγκωρίσωσι τὴν ἐπὶ τῆς Καπύης κυριαρχίαν των.

β') Πρὸς τοὺς Λατίνους καὶ πάλιν πρὸς τοὺς Σαμνίτας.

Εἰ καὶ οἱ Λατῖνοι σπουδαίως εἶχον συντελέσει εἰς ἅπαντα τὰ

ἀποτελέσματα τῶν ῥωμαϊκῶν ὄπλων, καθὸ σύμμαχοι καὶ δρόφυ-
λοι τῶν Ῥωμαίων, μεθ' ὧν μάλιστα εἶχον κοινήν καὶ τὴν γλῶσ-
σαν καὶ τὴν θρησκείαν, ἐν τούτοις μὴ δυνάμενοι νὰ ὑποφέρωσι
πλέον ἢν κατεῖχον ἀπέναντι αὐτῶν ταπεινὴν θέσιν, ἀναγκαζόμενοι
νὰ ὑποβάλλωνται ἐκάστοτε πρὸς χάριν των καὶ ἄνευ τινὸς κέρδους
εἰς πᾶσαν ταλαιπωρίαν, ἀπήτησαν ἤδη παρὰ τῶν Ῥωμαίων οὐ μόν-
ον πλήρη πρὸς αὐτοὺς πολιτικὴν ἐξίσωσιν, ἀλλὰ καὶ συμμετοχὴν
εἰς ἅπαντα τάξιώματα τῆς πολιτείας, καὶ δὴ εἰς τὴν Σύγκλητον
καὶ τὴν ὑπατείαν. Ἐπειδὴ δὲ ἡ αἵτησίς των αὕτη ἀπεκρούσθη ἐν
Ῥώμῃ, διελύθη ἡ μεταξὺ τῶν δύο ἐκείνων λαῶν ὑφισταμένη συμ-
μαχία, καὶ ὁ πόλεμος, ὅστις κατέστη ἤδη ἀναπόφευκτος, ἐξεργάγη
μετὰ μεγίστης ἐκατέρωθεν λύσεως (340—337 π. Χ.). Εἶναι δὲ πε-
ρίεργον, ὅτι ἐν ᾧ κατὰ τὸν πόλεμον τοῦτον οἱ Καπυαῖοι καὶ τινες
ἄλλοι τῶν Καμπανῶν δυσμενῶς ἤδη ἔχοντες κατὰ τῶν Ῥωμαίων
ἐκηρύχθησαν ὑπὲρ τῶν Λατίνων, οἱ ἄφρονες Σαμνῖται τούναντίον
ἐθεώρησαν καλὸν νὰ ὑποστηρίξωσι τοὺς Ῥωμαίους, οἵτινες οὕτω
κατώρθωσαν ὑπὸ τὴν στρατηγίαν τῶν δύο ἐξόχων αὐτῶν ὑπάτων,
τοῦ *Τίτου Μαλλίου Τορκουάτου* καὶ τοῦ *Λεκίου Μυός*, νὰ ἐξαφανί-
σωσι τὸν ἐχθρικὸν στρατὸν τὸ μὲν πρῶτον παρὰ τὸν Οὔεσουβιον¹,
μετέπειτα δὲ παρὰ τὸ Τρίφανον. Ἐπειδὴ δὲ μετὰ τὰ δεινὰ ταῦτα
τραύματα ἡ δύναμις τῶν Λατίνων κατέπεσε, κατώρθωσαν οἱ Ῥω-
μαῖοι τὰς μὲν διὰ τῆς βίας, τὰς δὲ διὰ συνθήκης, νὰ ὑπαγάγωσιν
ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν των ἀπάσας αὐτῶν τὰς πόλεις ἐντὸς τριῶν

¹ Καὶ ὁ πόλεμος οὗτος, ὅπως καὶ οἱ πρὸς τοὺς Γαλάτας προηγούμενοι, εἶναι
πεποικιλμένος διὰ μυθικοῦ χρώματος. Οὕτω δὲ λέγεται, ὅτι ἐκ τῶν δύο ῥω-
μαίων στρατηγῶν ὁ μὲν πρῶτος παρέσχε δεῖγμα ἀγρίας καὶ πρωτοφανοῦς αὐ-
στηρότητος, διατάξας τὸν φόνον τοῦ ἰδίου αὐτοῦ υἱοῦ, διότι οὗτος δεχθεὶς παρὰ
τὰς τοῦ πατρὸς διαταγὰς τὴν πρὸς μονομαχίαν πρόκλησιν Λατίνου τινός, πα-
ρέβη τὴν στρατιωτικὴν πειθαρχίαν· ὁ δὲ ἕτερος ἰδὼν κατ' ὄναρ κατὰ τὴν πα-
ραμονὴν τῆς παρὰ τὸν Οὔεσουβιον μάχης, ὅτι ἐπέπρωτο τοῦ μὲν ἐνὸς τῶν δια-
μαχομένων μερῶν νὰ πέσῃ θῦμα τῶν καταχθονίων θεῶν ὁ στρατός, τοῦ δ' ἐτέ-
ρου ὁ στρατηγός, καὶ ὅτι ἐκεῖνο τὸ μέρος ἤθελε νικήσει, οὕτινος ὁ στρατηγός
ἤθελεν ἐκουσίως θυσιασθῆ, δὲν ἐδίστασε κατὰ τὴν συμπλοκὴν τῆς μάχης νὰ
ὀρμήσῃ εἰς τὰ πυκνότατα στίφη τῶν ἐχθρῶν, καὶ νὰ προσενέγκῃ ἑαυτὸν θῦμα
ὑπὲρ τῆς πατρίδος. Καὶ ἀληθῶς, τοσοῦτον ἡ πράξις αὕτη διήγειρεν ἐνθουσια-
σμὸν παρὰ τοῖς στρατιώταις, ὥστε ὀρμήσαντες ἤδη καὶ αὐτοὶ κατὰ τῶν ἐχθρῶν
κατώρθωσαν νὰ νικήσωσιν αὐτούς.

ἐτῶν. Τὴν αὐτὴν δὲ τύχην ἔσχον μετὰ μικρὸν καὶ οἱ Οὐόλσκοι, οἱ Αἰκκοιοι, οἱ Ἑρνοικοι καὶ αὐτοὶ οἱ Καπυαῖοι, οἵτινες μάλιστα πρὸς τιμωρίαν διὰ τὴν ἀποστασίαν των ὑπεχρεώθησαν νὰ παραχωρήσωσιν εἰς τοὺς Ῥωμαίους μέγα μέρος ἐκ τῆς χώρας των.

Δὲν εἶχεν ἔτι παρέλθει πολὺς χρόνος ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ Λατινικοῦ πολέμου καὶ οἱ Σαμνῖται, οἵτινες εἶχον ἤδη στρέψει τὰ βλέμματα αὐτῶν πρὸς τὴν κάτω Ἰταλίαν, βαρέως φέροντες τὴν πρὸς τὸ μέρος τοῦτο ἐπέκτασιν τῆς Ῥωμαϊκῆς κυριαρχίας, εἰς ἣν καὶ αὐτοὶ οἱ ἴδιοι λίαν ἀνοήτως εἶχον συντελέσει, δὲν ἐδίστασαν, εὐθύς ὡς ἐδόθη αὐτοῖς ἡ πρώτη ἀφορμή, νὰ δράξωσι καὶ πάλιν τὰ ὄπλα κατὰ τῶν Ῥωμαίων. Καὶ ἀληθῶς, πῶς ἦτο δυνατὸν νὰ πράξωσιν ἄλλως οἱ Σαμνῖται, ἀφ' οὗ ἔβλεπον, ὅτι οἱ Ῥωμαῖοι οὐ μόνον μετέβαλον τὴν ὑπ' αὐτῶν (τῶν Σαμνιτῶν) κυριευθεῖσαν Οὐόλσκικὴν πόλιν Φρεγγέλλας εἰς ἰδίαν ἀποικίαν πρὸς ἐξασφάλισιν τῶν κατακτήσεων αὐτῶν, ἀλλὰ καὶ τὴν ἐν Καμπανίᾳ παρὰ τὴν Νεάπολιν κειμένην Παλαίπολιν προσέβαλον, ἣν πάλιν αὐτοὶ οἱ Σαμνῖται ὑπεστήριζον; Οὕτω λοιπὸν ἐξερράγη ὁ δεῦτερος λεγόμενος Σαμνιτικός πόλεμος, ὅστις διαρκέσας εἴκοσι καὶ δύο ὄλα ἔτη (325—304 π. Χ.) διεξήχθη μετὰ μεγίστης ἐκατέρωθεν λύσσης, καθ' ὅσον δι' αὐτοῦ ἐπρόκειτο νὰ ποφασισθῇ ὁπότερος τῶν δύο ἐκείνων ἰσχυροτάτων λαῶν ἔμελλε νὰ κυριαρχήσῃ τῆς Ἰταλίας. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν οἱ Σαμνῖται ὑποστάντες σπουδαίας ἥττας προέτειναν εἰς τοὺς Ῥωμαίους εἰρήνην. Ἄλλ' ἐπειδὴ αὕτη ἀπεκρούσθη, ἤρξαντο ἐκ νέου τῶν ἐχθροπραξιῶν καὶ κατώρθωσαν διὰ τῆς ψευδοῦς ἀγγελίας, ὅτι δῆθεν ἡ ἐν Ἀπουλίᾳ πόλις Λουκερία ἐπολιορκεῖτο ὑπ' αὐτῶν, νὰ δελεάσωσι τοὺς δύο ὑπάτους τῶν Ῥωμαίων *Τίτον Βετούριον* καὶ *Σπόριον Ποστούμιον* μετὰ τῆς ὑπ' αὐτοὺς δυνάμεως εἰς τὰ κατὰ *Καύδιον* ἐκεῖνα στενά, ἅτινα κατὰ τὸν πρῶτον Σαμνιτικὸν πόλεμον τοσοῦτον ὑπῆρξαν εὐτυχῆ, ὡς εἶδομεν, εἰς τὸν Ῥωμαϊκὸν στρατόν. Ἐν τῇ τὰ μάλιστα ἐπικινδύνῃ ταύτῃ θέσει, δι' ἧς ἐνόμισαν, ὅτι ἠδύναντο συντομώτερον νὰ σπεύσωσι πρὸς ὑπεράσπισιν τῆς δῆθεν πολιορκουμένης πόλεως, περικλεισθέντες πανταχόθεν ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν, ἠναγκάσθησαν οἱ Ῥωμαῖοι οὐ μόνον νὰ ποδώσωσιν εἰς τοὺς Σαμνίτας ἀπάσας τὰς εἰς αὐτοὺς ἀνηκούσας χώρας καὶ νὰ παραδώσωσι προσέτι καὶ τὰ ὄπλα των καὶ ἐξακοσίους ἰππεῖς ὡς ὁμήρους, ἀλλὰ καὶ τὸ χεῖριστον νὰ διέλθωσιν ὑπὸ τὸν ζυγόν. Ἐπει-

δηόμως ἢ Σύγκλητος τῆς Ῥώμης βαρέως φέρουσα τὸν ἐξευτελισμὸν τοῦτον καὶ τὴν ταπεινώσιν δὲν ἐνέκρινε τὴν συνθήκην ἐκείνην (*sponsio caudina*), ἐπανελήθησαν μετὰ μικρὸν καὶ πάλιν αἱ ἐχθροπραξίαι μεταξὺ τῶν δύο ἐκείνων λαῶν. Ἐταῖ δὲ ἀληθῶς ἀξιοθαύμαστον, ὅτι, ἐν ᾧ ἡ Σύγκλητος μετὰ τὴν ἀπόρριψιν τῆς συνθήκης παρέδωκε, κατὰ τὸ τότε ἰσχύον δίκαιον τοῦ πολέμου, τοὺς ὑπογράψαντας αὐτὴν στρατηγούς μετὰ πάντων τῶν λοιπῶν ἀξιωματικῶν εἰς τοὺς ἐχθρούς, οὗτοι τοσοῦτον ἐδείχθησαν μεγαλόψυχοι, ὥστε οὐ μόνον αὐτοὺς ἀπέστειλαν ὀπίσω, ἀλλὰ καὶ τῆς ζωῆς τῶν ὁμήρων ἐφείσθησαν. Θέλοντες δὲ νὰ ἐξοντώσωσιν ἤδη ὀλοσχερῶς τοὺς Ῥωμαίους ἔνεκα τῆς τοιαύτης αὐτῶν διαγωγῆς, ἐπῆλθον μὲν καὶ πάλιν κατ' αὐτῶν καὶ ἐπολέμησαν μετ' ἐκτάκτου ἀνδρίας νικήσαντες μάλιστα τὸν δικτάτορα *Κ. Φάβιον Ῥουλλιανόν* (315 π. Χ.), ἀλλ' ὅσας καὶ ἂν κατέβαλον προσπαθείας πρὸς ἐκτέλεσιν τοῦ ποθομένου, δὲν τὸ κατῶρθωσαν. Διότι οἱ Ῥωμαῖοι, τὸ μὲν συναισθανόμενοι τὴν φιλοτιμίαν αὐτῶν καιρίως προσβεβλημένην ἐκ τοῦ προσγενομένου αὐτοῖς προσφάτου ὀνειδούς, τὸ δὲ ἀναλογιζόμενοι τὸ μέγεθος τοῦ προκειμένου κινδύνου, τοσοῦτον ἀνέπτυσαν τὰς δυνάμεις αὐτῶν, ὥστε κατῶρθωσαν ἐπὶ τέλος ὑπὸ τὸν γενναῖον αὐτῶν ὑπατον *Λεύκιον Παπύριον Κούρσωρα* νὰ καταβάλωσι τοὺς ἐχθρούς καὶ ἀνακτήσωσι καὶ πάλιν τὰς ὑπ' αὐτῶν κατεχομένης Ῥωμαϊκῆς χώρας.

Εἶναι δὲ περιέργον, ὅτι, ἐν ᾧ οἱ διάφοροι λαοὶ τῆς Ἰταλίας ἀνεγνώριζον, ὅτι μόνον διὰ κοινῆς συμπράξεως θὰ ἠδύναντο νὰ σωθῶσιν ἐκ τῆς ὀσημέραι ἀύξανομένης δυνάμεως τῶν Ῥωμαίων, πάντοτε ἐν τούτοις παρημέλουν τῆς πρὸς τοῦτο καταλλήλου στιγμῆς, καὶ διὰ τοῦτο οἱ Ῥωμαῖοι ὅτε μὲν κατὰ τοῦ ἐνός, ὅτε δὲ κατὰ τοῦ ἑτέρου αὐτῶν ἐπερχόμενοι κατῶρθωσαν ἐπὶ τέλος νὰ καταβάλωσιν ἅπαρτας. Οἱ Ἐτροῦσκοι, οἱ Ὀμβροί, οἱ συχνότατα ἐπαναστατοῦντες Αἰκούοι καὶ Ἔρνικοι, οἱ Μάρσοι καὶ οἱ Πελιγνοί, πάντες ὑπέκυψαν μικρὸν κατὰ μικρὸν ὑπὸ τὸν σιδηροῦν τῆς Ῥώμης βραχίονα. Καὶ αὐτοὶ δὲ οἱ Σαμνῖται, καθ' ὧν οἱ Ῥωμαῖοι ἐξηκολούθουν πολεμοῦντες αἰσίως καὶ κατὰ τὰ ἐπόμενα ἔτη, ἠναγκάσθησαν ἐπὶ τέλος νὰ συνομολογήσωσι μετ' αὐτῶν εἰρήνην (304 π. Χ.), δι' ἧς ἀνεγνώρισαν μὲν τὴν ἀνωτάτην τῆς Ῥώμης κυριαρχίαν, ὑπὸ τὸν ἔντιμον ὁμως ὄρον τῆς διατηρήσεως τῆς ἐλευθερίας των. Οὕτω

δὲ οἱ Ῥωμαῖοι, κατορθώσαντες νὰ ἐπεκτείνωσι τὴν κυρίαρχίαν αὐτῶν ἐν τῇ μέσῃ Ἰταλίᾳ, πᾶσαν κατέβαλον προσπάθειαν μετὰ τὸ τέλος τοῦ πολέμου ὅπως ἐξασφαλίσωσιν αὐτὴν εἴτε δι' ἀποικιῶν καταλλήλων καὶ ὀχυρωμάτων φρουρίων, εἴτε διὰ μεγάλων ὁδῶν, ὡς π. χ. τῆς ὑπὸ τοῦ τιμητοῦ Ἀππίου Κλαυδίου κατασκευασθείσης ἐπωνύμου αὐτῷ (Via Appia) πρὸς ἐξασφάλισιν τῆς μεταξὺ τῆς Καπύης καὶ τῆς Ῥώμης συγκοινωνίας.

Καὶ ἐν τούτοις ἡ εἰρήνη δὲν διήρκεσεν ἐπὶ μακρὸν χρόνον. Οἱ Σαμνῖται βαρέως φεροντες τὴν ἀνωτάτην κυρίαρχίαν τῆς Ῥώμης, δὲν ἐδίστασαν εὐθὺς ὡς ἀνέλαβον ἑαυτοὺς καὶ πάλιν μετὰ μικρὸν νὰ περιέλθωσιν εἰς ῥῆξιν πρὸς τοὺς Ῥωμαίους, οἵτινες ἀνέλαβον τὴν προστασίαν τῆς Λευκανίας, ἣν ἐκεῖνοι εἶχον ἀποπειραθῆ νὰ κυριεύσωσιν. Οὕτω δ' ἐξεργράγη ὁ τρίτος λεγόμενος Σαμνιτικὸς πόλεμος (298—290 π. Χ.), οὗτινος συμμετέσχον κατὰ τῆς Ῥώμης καὶ οἱ Ἐτροῦσκοι, οἱ Ὀμβροὶ καὶ οἱ Σέονες Γαλάται. Ἄλλ' οἱ Ῥωμαῖοι τοσοῦτον ἀνέπτυξαν καὶ κατὰ τὴν κρίσιμον ταύτην περίστασιν τὰς δυνάμεις των, ὥστε κατώρθωσαν κατὰ τὴν παρὰ τὸ Σεντίνον (ἐν τῇ Ὀμβρικῇ) φονικωτάτην μάχην (295 π. Χ.) νὰ κερδίσωσι περιφανῆ νίκην ὑπὸ τοὺς διασήμους αὐτῶν στρατηγούς *Κόιντορ Φάβιορ Μαξιμόρ Ρουλλιαρόν* καὶ *Π. Λέκιωρ Μῦρ*, ὅστις καθιερωθεὶς ἐκουσίως εἰς τὸν θάνατον, ὅπως καὶ ὁ πατήρ του ἄλλοτε παρὰ τὸ Οὐεσούβιον, καὶ ὀρμήσας κατὰ τῶν ἐχθρῶν ἀνεζωπύρησε καὶ πάλιν διὰ τῆς ἀνδρίας καὶ τοῦ ἥρωϊκοῦ αὐτοῦ θανάτου τὸ φρόνημα τοῦ ἐκ τῆς ἀγριότητος αὐτῶν πεφοβημένου Ῥωμαϊκοῦ στρατοῦ. Ὅσον ὅμως δεινὴ καὶ ἂν ἦτο ἡ ἥττα αὕτη, δὲν ἦτο ἐν τούτοις ἀκόμη ἰκανὴ νὰ καταβάλλῃ τὸ θάρρος, μεθ' οὗ οἱ Σαμνῖται ἠγωνίζοντο ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας των. Καὶ διὰ τοῦτο οὗτοι, ἐν ᾧ τὰ Ῥωμαϊκὰ στρατεύματα ἐξηκολούθουν καὶ κατόπιν μαχόμενα αἰσίως κατὰ τῶν Ἐτρούσκων, τῶν Ὀμβρων καὶ τῶν Σενόνων Γαλατῶν, συγκεντρώσαντες ἀπάσας αὐτῶν τὰς δυνάμεις προέβησαν μετὰ μείζονος ἢ πρότερον λύσεως εἰς τὸν ἀγῶνα. Ἄλλ' ὅσον καὶ ἂν προσεπάθησαν νὰ καταβάλωσι τὴν δύναμιν τῶν Ῥωμαίων, ὅσον καὶ ἂν ἤλπισαν μετὰ τινα τούτων ἦτταν (ἐν ἔτει 292 π. Χ.), ὅτι καὶ ἐν τῷ μέλλοντι ἤθελεν ἡ τύχη ἐξακολουθήσει εὐνοοῦσα αὐτούς, τοσαύτην ἐπὶ τέλους ὑπέστησαν καταστροφὴν ὑπὸ τοῦ γηραιοῦ στρατηγοῦ Φαβίου Μαξιμίου, ὥστε

ἀδυνατοῦντες πλέον νὰ ἐξακολουθήσωσι τὸν πόλεμον, ἀφ' οὗ καὶ ἄλλα μετὰ τοῦτο καιριώτερα τραύματα ὑπέστησαν παρὰ τοῦ Ῥωμαίου ὑπάτου Μ. Κουρίου Δεντάτου¹, ἠναγκάσθησαν καὶ αὐτοὶ νὰ συνομολογήσωσι μετὰ τούτου εἰρήνην καὶ νάναγνωρίσωσι καὶ πάλιν τὴν ἀνωτάτην κυριαρχίαν τῆς Ῥώμης (290 π. Χ.). Ἀφ' οὗ δὲ οἱ Ῥωμαῖοι κατώρθωσαν μετὰ τοῦτο νὰ καταβάλωσιν ὄλοσχερῶς καὶ τοὺς ἄλλους αὐτῶν ἐχθρούς, καὶ ἰδίως τοὺς Ἑτρούσκους καὶ τοὺς Σένονας Γαλάτας, οἵτινες μεθ' ὅλας, ἃς ὑπέστησαν ἤττας, οὐδέποτε εἶχον πάσαις πολεμοῦντες κατ' αὐτῶν, κατέστησαν πλέον τὴν ἐπὶ τῆς μέσης Ἰταλίας κυριαρχίαν τῶν ἀδιαφιλονείκτων.

γ) Πρὸς τοὺς Ταραντίνους
καὶ πρὸς τὸν Πύρρον βασιλέα τῆς Ἡπείρου.

(282—272 π. Χ.).

Δὲν εἶχεν ἔτι παρέλθει πολὺς χρόνος ἀπὸ τῆς ὑποταγῆς τῶν Σαμνιτῶν καὶ οἱ Ῥωμαῖοι, οἵτινες οὐδεμίαν παρέλειπον εὐκαιρίαν πρὸς εὐρυτέραν ἐπέκτασιν τῆς κυριαρχίας των, δὲν ἐδίστασαν νὰ στρέψωσι τὰ ὄπλα αὐτῶν καὶ πρὸς τὴν μεσημβρινὴν Ἰταλίαν. Καὶ δὲν εἶχον ἄδικον νὰ πράξωσι τοῦτο, πρῶτον μὲν διότι μετὰ τὴν ὑποταγὴν τοῦ γενναίου ἐκείνου λαοῦ οὐδὲν πλέον ὑπῆρχε πρὸς τοῦτο κώλυμα, καὶ δεύτερον διότι αἱ αὐτόθι κείμεναι ἑλληνικαὶ ἀποικίαι, αἵτινες, καίπερ στερούμεναι τῆς λαμπρότητος καὶ τῆς ἀκμῆς τῶν προτέρων χρόνων, ἦσαν ἐν τούτοις ἀκόμη ἰκανῶς πλούσιαι καὶ ἰσχυραὶ ὅπως κεντρίσωσι τὴν κατακτητικὴν ὄρεξιν τοῦ κατακτητικωτέρου πάντων τῶν λαῶν, — ἀντὶ νὰ συγκεντρώσωσι τὰς δυνάμεις αὐτῶν πρὸς ἀπόκρουσιν τοῦ ἀπειλοῦντος αὐτὰς κιν-

¹ Ὁ Μ. Κούριος Δεντάτος ἐθεωρεῖτο ὡς πρότυπον ἀρχαίας Ῥωμαϊκῆς τιμιότητος καὶ ἀπλότητος. Λέγεται δέ, ὅτι, ὅτε οἱ ἀπεσταλμένοι τῶν Σαμνιτῶν, οἵτινες ἦσαν ἐπιφορτισμένοι νὰ διαπραγματευθῶσι μετ' αὐτοῦ περὶ τῶν ὄρων τῆς εἰρήνης, εὐρόντες αὐτὸν ἐν τῇ πενιχρᾷ αὐτοῦ κατοικίᾳ καθήμενον παρὰ τὴν πυρᾶν ἐπὶ τινος ἀθλίου ξυλίνου καθίσματος καὶ ἀσχολούμενον περὶ τὴν παρασκευὴν εὐτελοῦς τινος φαγητοῦ ἐν τινι πηλίνῃ χύτρᾳ, ἀπεπειράθησαν ἐπιφωλεόμενοι ἐκ τῆς πενίας του νὰ τὸν διαφθείρωσι διὰ χρημάτων, ὃ ἐναρετώτατος καὶ τιμιώτατος ἐκείνος ἀνὴρ μετ' ἀποστροφῆς ἀπέριψε τὴν βυπαρᾶν ἐκείνην ἀπόπειραν εἰπών, ὅτι χρυσοῦ μὲν αὐτὸς οὐδεμίαν εἶχεν ἀνάγκην, ἐπεθύμει ὅμως νὰ προστάσῃ τοὺς ἔχοντας τοιοῦτον.

δύνου, κατετρίβοντο τούναντίον εἰς ἀγρίας κομματικὰς διαιρέσεις καὶ εἰς αἱματηροτάτους κατ' ἀλλήλων πολέμους. Καὶ εἶναι μὲν ἀληθές, ὅτι ἡ διασημοτέρα τῶν ἐλληνικῶν ἐκείνων πόλεων, ὁ Τάρας, ὅστις ἔνεκα τῆς λαμπρᾶς αὐτοῦ θέσεως ἦτο ὁ σταθμὸς καὶ ἡ ἀγορὰ πάντων τῶν φυσικῶν καὶ τεχνικῶν προϊόντων τῆς Ἀσίας, τῆς Ἀφρικῆς καὶ τῆς Ἑλλάδος, ἀπὸ πολλοῦ ἤδη χρόνου καὶ μετὰ διηνεκοῦς φόβου βλέπων τὴν ὁσημέραι καταπληκτικῶς αὐξανομένην δύναμιν τῶν Ῥωμαίων οὐδὲν παρέλιπε μέσον, ὅπως διεγείρῃ κατὰ τῆς Ῥώμης, οὐ μόνον πάντας τοὺς ἐν τῷ μεταξὺ κατοικοῦντας λαοὺς καὶ ἰδίως τοὺς ληστρικοὺς Βρουττίους καὶ Λευκανοὺς, ἀλλὰ καὶ πολλοὺς ἄλλους ἐκ τῶν μέχρι τοῦδε ἐχθρῶν αὐτῆς. Ἄλλ' ὅμως, ὅσας καὶ ἂν ἐστήριξεν εἰς τοῦτο ἐλπίδας, αὐτὰι ἀπέβησαν ἐντελῶς μάταιαι. Διότι οἱ Ῥωμαῖοι οὐ μόνον ἠδυνήθησαν νὰ καταβάλωσι πάντας ἐκείνους τοὺς ἐχθροὺς, ἀλλὰ καὶ εἰς βοήθειαν σπεύσαντες τῆς ὑπὸ τὴν προστασίαν των διατελούσης πόλεως τῶν Θουρίων, ἣν ἐπολιόρχουν οἱ Λευκανοί, κατώρθωσαν καὶ τὴν πολιορκίαν αὐτῆς νὰ διαλύσωσι διὰ τοῦ ὑπάτου Γαίου Φαβρικίου καὶ φρουρὰν νὰ καταστήσωσιν εἰς αὐτήν. Ἐν ᾧ δὲ μετὰ τὸ κατόρθωμα τοῦτο τῶν Ῥωμαίων ὄφειλον οἱ Ταραντῖνοι συνεισφέρειν φερόμενοι νὰ μὴ ἐρεθίσωσι περαιτέρω τὰ πράγματα, ἀφ' οὗ μάλιστα ἔβλεπον ἀφευκτον καὶ κατ' αὐτῶν τὸν κίνδυνον, ἐξ ἐναντίας, τὰ μάλιστα ὑπερήφανοι ἐπὶ τῷ πλούτῳ καὶ τῇ εὐζωίᾳ αὐτῶν, δὲν ἐβράδυναν νὰ προκαλέσωσι καὶ αὐτοὶ διὰ τῆς ἀπερισκέπτου καὶ μωρᾶς αὐτῶν διαγωγῆς τὴν δικαίαν τοῦ φοβεροῦ ἐκείνου λαοῦ τιμωρίαν.

Ὅτε δὴλα δὴ κατὰ τὸ φθινόπωρον τοῦ ἔτους 282 π. Χ. στόλος Ῥωμαϊκὸς ἐκ δέκα πλοίων συγκείμενος διηυθύνετο πρὸς τὸ ἀδριατικὸν πέλαγος, ἠναγκάσθη δι' ἄγνωστον μὲν αἰτίαν, βεβαίως ὅμως οὐχὶ πρὸς σκοπὸν ἐχθρικόν, νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὸν λιμένα τοῦ Ταραντος. Ἄλλ' οἱ Ταραντῖνοι θεωρήσαντες τοῦτο ὡς παράβασιν τῆς ἀπὸ τοῦ ἔτους 301 ὑφισταμένης μεταξὺ αὐτῶν καὶ τῶν Ῥωμαίων συνθήκης, καθ' ἣν δὲν ἐπετρέπετο εἰς τοὺς τελευταίους νὰ πλέωσι πέραν τοῦ Λακινίου ἀκρωτηρίου, δὲν ἐδίστασαν νὰ ἐπιπέσωσι κατ' αὐτοῦ καὶ τέσσαρα μὲν ἐκ τῶν πλοίων νὰ καταβυθίσωσιν εἰς τὴν θάλασσαν, ἐν δὲ νὰ συλλάβωσι, καὶ ἐκ τοῦ πληρώματος ἄλλους μὲν νὰ φανεύσωσιν, ἄλλους δὲ νὰ ἐξανδραποδί-

σωσι. Μετὰ δὲ τοῦτο ἐπελθόντες καὶ κατὰ τῆς γείτονος πόλεως τῶν Θουρίων, ἦν ὡς γνωστὸν κατεῖχον οἱ Ῥωμαῖοι, ἐκυρίευσαν αὐτὴν καὶ τὴν περὶ ἑαυτὴν εἰς τὴν ληληλασίαν καὶ τὴν ἀρπυγίαν. Ἐντὶ δὲ διὰ τὴν ἀπερίσκεπτον τχύτην καὶ ἀδικὴν διχωγίαν τῶν νὰ πράσχωσι τὴν αἰτήθειάν ἰκανοποίησιν εἰς τοὺς Ῥωμαίους, οἵτινες ὁμολογουμένως προσηνέχθησαν ἐπὶ τοῦ προκειμένου μετὰ πολλῆς μετριότητος, οὐ μόνον τοῦτο δὲν ἔπραξαν, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἀπεσταλμένους αὐτῶν κατὰ τρόπον κοινότατον ἐξύβρισαν. Καὶ ἐν τούτοις, μεθ' ὅλην τυχὴν τὴν θρασύτητα αὐτῶν, ὑπὸ τοσοῦτου κατελήφθησαν φόβου, ὅτε οἱ βαρέως πλέον προσβεβλημένοι Ῥωμαῖοι ἠναγκάσθησαν νὰ εἰσβάλωσιν εἰς τὴν χώραν τῶν, ὥστε ἔσπευσαν νὰ ἐπικλεσθῶσι τὴν βοήθειαν τοῦ βασιλέως τῆς Ἡπειροῦ Πύρρου, οὐτινος ἡ φήμη ὡς φιλοπολέμου τυχοδιώκτου πρὸ πολλοῦ ἦτο διαδεδομένη ἐν Ἰταλίᾳ.

Ὁ Πύρρος πηλκίσας πρὸς πολλοὺς ἀγῶνας καὶ κινδύνους κατὰ τοὺς πολέμους τῶν διχιδόχων τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου, εἶχε καταστῆ εἰς τῶν δικημοτέρων στρατηγῶν τῆς ἐποχῆς του. Κατεχόμενος ὑπὸ τοῦ πόθου νὰ ἰδρῦσῃ κράτος εὐρύτατον δὲν ἐδίστασεν, ἀφ' οὐ μάλιστα ἢ πρὸς τοῦτο ἀπόπειρα αὐτοῦ ἐν Μακεδονίᾳ εἶχε ματαιωθῆ, νὰ ποδεχθῆ τὴν αἴτησιν τῶν Ταραντίνων, ἐλπίζων, ὅτι διὰ τῆς ταπεινώσεως τῶν Ῥωμαίων, εἰς ὧν τὴν στρατιωτικὴν ὑπεροχὴν δὲν ἀπέδιδε φαίνεται τὴν προσήκουσαν ἐκτίμησιν, οὐ μόνον τὴν Ἰταλίαν ἤθελεν ὑποτάξει ἀλλὰ καὶ ἄπασαν τὴν Δύσιν, ἐξισούμενος οὕτω πρὸς τὸν Μέγαν Ἀλέξανδρον, ὅστις εἶχεν ὑποτάξει τὴν Ἀνατολήν. Διὰ τοῦτο δέ, καὶ ὅτε κατὰ τὸ ἔαρ τοῦ ἔτους 280 π. Χ. προσωρμίσθη εἰς τὴν Ἰταλίαν μετὰ 30,000 ἀνδρῶν λομπῶς ἠσκημένων καὶ εἴκοσιν ἐλεφάντων, ὧν ἡ χρῆσις ἦτο μέχρι τοῦδε ἀγνωστος εἰς τοὺς Ῥωμαίους, τοιούτην κατέλαβε θέσιν ἀπέναντι καὶ αὐτῶν τῶν Ταραντίνων, οἵτινες εἶχον ἐπικλεσθῆ τὴν συνδρομὴν του, ὥστε μᾶλλον ἐφάνετο ὡς τύραννος, ἢ ὡς σύμμαχος αὐτῶν. Διότι οὐ μόνον ὑπέβλεπεν εὐθύς ἐξ ἀρχῆς εἰς αὐστηρὰν δικταταν καὶ πειθαρχίαν τὸν μαλθηκὸν ἐκείνον καὶ ἐκτεθηλυμένον λαὸν κλείσας τὰ λουτρά καὶ τὰ θέατρα, ἀπαγορεύσας τὰς συναλεύσεις τοῦ λαοῦ καὶ πάσας τὰς δικασκείας, καὶ ἀναγκάσας ἅπαντας τοὺς στρατευσίμους πολίτας νὰ κατατρυφῶσιν εἰς τὸν στρατὸν αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ, ὅπερ σπουδαιότερον, οὐδεμίαν ἐπέτρεπεν

αὐτῷ ἀνάμιξιν εἰς τὰ πράγματα τοῦ πολέμου, εἰ καὶ οὗτος κατ' αὐτοῦ κυρίως διεξήγετο. Καὶ εἶναι μὲν εὐνόητον, ὅτι ἐπὶ τῇ τοιαύτῃ τοῦ δοξομανοῦς ἐκείνου ἀνδρὸς διαγωγῇ ὑπὸ μεγίστης κατελήφθησαν ἀγανακτήσεως οἱ Ταραντίνοι, ἀλλὰ καὶ τί ἠδύναντο νὰ πράξωσιν οὗτοι, ἀφ' οὗ κατὰ τὴν κρίσιμον ἐκείνην περίστασιν μόνον αὐτὸν ἐθεώρουν ἱκανὸν νάντιταχθῆ κατὰ τοῦ ἀπειλοῦντος αὐτοῦς κινδύνου;

Ἐν ᾧ ὁ Πύρρος διὰ τοιούτων προσεπάθει μέσων νὰ καταστήσῃ πολεμικοὺς τοὺς Ταραντίνοὺς, ὅπως ἀπὸ κοινοῦ μετ' αὐτῶν δυνηθῆ νάντιταχθῆ κατὰ τῶν Ῥωμαίων, ἀφ' οὗ μάλιστα πᾶσαι αὐτοῦ αἱ ἐλπίδες περὶ ἀποστασίας τῶν λοιπῶν ἐλληνικῶν πόλεων ἀπεδείχθησαν φροῦδαι, μαθῶν, ὅτι στρατὸς Ῥωμαϊκὸς ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ ὑπάτου Π. Οὐαλερίου Λαιβίνου εἰσέβαλεν εἰς τὴν Λευκανίαν, ὄρμησεν εὐθὺς κατ' αὐτοῦ. Συναφθείσης δ' αὐτόθι παρὰ τὴν Ἡράκλειαν μάχης σφοδροτάτης ἐν ἔτει 280, κατώρθωσε μὲν ὁ Πύρρος νὰ νικήσῃ ἐπὶ τέλους τοὺς γενναίως ἀγωνισθέντας Ῥωμαίους διὰ τε τοῦ ἀρίστου αὐτοῦ ἵππικοῦ καὶ τῶν ἐλεφάντων, ὧν ἡ ἀσυνήθης θέα μέγαν προὔξενησεν εἰς αὐτοὺς φόβον, ὑπέστη ὁμως καὶ αὐτὸς οὐ μικρὰς ζημίας. Λέγεται δέ, ὅτι, ὅτε μετὰ τὴν μάχην ἐκείνην παρήρχετο ὁ Πύρρος πρὸ τῶν πεσόντων Ῥωμαίων, ὑπὸ τασούτου κατελήφθη θαυμασμοῦ ἐπὶ τῇ ἀνδρίᾳ αὐτῶν, φερόντων ἀπάντων τὴν πληγὴν ἐπὶ τοῦ στήθους, ὥστε ἀνέκραζεν, «ἂν τοιοῦτους εἶχον στρατιώτας θὰ ἠδυνάμην νὰ κυριεύσω ἅπαντα τὸν κόσμον». Διὰ τοῦτοδὲ καὶ ἐν ᾧ οἱ ἐχθροὶ τῶν Ῥωμαίων ὑπὸ μεγίστης κατείχοντο χαρᾶς ἐπὶ τῇ ταπεινώσει αὐτῶν, ἄλλοι δ' ἐσκέπτοντο νὰπαλλαγῶσι τῆς κυριαρχίας των, μόνος αὐτὸς γνωρίσας, ὅποσον φοβερὸς ἐχθρὸς ἦτο ὁ Ῥωμαϊκὸς λαός, δὲν ἐδίστασεν εὐθὺς μετὰ τὴν νίκην νὰποστείλῃ εἰς τὴν Ῥώμην τὸν ἐκ Θεσσαλίας εὐφραδῆ καὶ λίαν ἐπιτήδειον αὐτοῦ φίλον Κινέαν, ὅπως προβῆ αὐτόθι εἰς διαπραγματεύσεις περὶ εἰρήνης. Ἄλλ' ἐν ᾧ ὁ διαπρεπὴς οὗτος ἀπεσταλμένος προσεπάθει νὰ ἐπιτύχῃ τοῦ σκοποῦ του οὐ μόνον διὰ τῆς ἐκτάκτου αὐτοῦ εὐγλωττίας, ἀλλὰ καὶ δι' ὧν ἐξεπίτηδες εἶχε φέρει μεθ' αὐτοῦ πλουσίων δώρων, πολλοὶ δ' ἐφαίνοντο ἐν τῇ Συγκλήτῳ πρόθυμοι νὰποδεχθῶσι τὰς περὶ εἰρήνης προτάσεις, κατώρθωσεν ὁ τυφλὸς καὶ γέρων συγκλητικὸς Ἀππιος Κλαύδιος νὰ δώσῃ εἰς τὸν προκείμενον ζήτημα ἄλλοίαν τροπὴν. Ὁ εὐγενὴς οὗτος καὶ φιλόπα-

τρεις ἀνὴρ, ὅστις ἔνεκα τῆς τυφλότητος καὶ τῆς ἀδυναμίας αὐτοῦ εἶχε παύσει πρὸ πολλῶν ἐτῶν νὰ συμμετέχη τῶν συνεδριάσεων αὐτῆς, νομίζων, ὅτι πᾶς πρὸς τὸν Πύρρον ἐνδοτικός συμβιβασμὸς τῆς Ῥώμης θὰ ἦτο δι' αὐτὴν μεγίστη ταπεινώσις καὶ ἐξευτελισμὸς, ἀπῆρτησε νὰ τὸν ὀδηγήσωσιν εἰς τὴν Σύγκλητον. Λαβὼν δ' ἐνταῦθα τὸν λόγον μετὰ τσοαύτης ὠμίλησε φιλοπατρῆς, καὶ τοσοῦτον ἔψεξε τὴν μικροψυχίαν τῶν συγκλητικῶν, ὥστε κατῴρθωσε νὰ νανγκάσῃ αὐτοὺς νὰ δώσωσιν εἰς τὸν Κινέαν τὴν ὑπερήφανον ἀπάντησιν, ὅτι εἰς οὐδεμίαν ἡδύνατο νὰ προβῶσι διαπραγματεύσιν, ἐνόσφ ξένα στρατεύματα εὐρίσκοντο ἐπὶ ἰταλικοῦ ἐδάφους. Λέγεται δέ, ὅτι τοιαύτην ἐνεποίησεν ἐντύπωσιν εἰς τὸν Κινέαν ἡ ἀξιοπρεπὴς καὶ σοβαρὰ στάσις τῆς Συγκλήτου, ὥστε, ὅτε οὗτος μετὰ τὴν ἐπάνοδόν του ἐξέθετεν εἰς τὸν Πύρρον τὰ κατὰ τὴν ἀποστολὴν του, δὲν ἐδίστασε νὰ χαρακτηρίσῃ αὐτὴν ὡς *συνέδριον βασιλέων*.

Ἐν τούτοις ὁ Πύρρος θέλων νὰ καταπλήξῃ τοὺς Ῥωμαίους μετὰ τὴν ἀπόρριψιν τῶν περὶ εἰρήνης προτάσεών του, ὥρμησεν ἤδη κατ' αὐτῆς τῆς Ῥώμης, ὑποστηριζόμενος καὶ ὑπὸ τῶν ἀποστάντων Σαμνιτῶν, Λευκανῶν καὶ Ἀπουλιῶν. Ἀλλὰ καὶ κατὰ τὴν περίστασιν ταύτην τοσοῦτον ἐπτοήθη ἔνεκα τῶν νέων αὐτῶν παρασκευῶν, ὥστε ἠναγκάσθη καὶ πάλιν νὰ ποσυρθῇ ἀπρακτος εἰς τὸν Τάραντα. Καὶ ὅμως, ὑπ' ὅσου καὶ ἂν κατείχετο θαυμασμοῦ ἀπέναντι τῆς ἀνδρείας καὶ γεννικιότητος τῶν Ῥωμαίων, δὲν εἶχε λάβει ἀκόμη ὁ ἡγεμὼν ἐκεῖνος ἰκανὴν περὶ τοῦ χαρακτῆρος αὐτῶν πείραν. Καὶ διὰ τοῦτο, ὅτε μικρὸν μετὰ τὴν διακοπὴν τῶν ἐχθροπραξιῶν ἔπεμψαν πρὸς αὐτὸν οἱ Ῥωμαῖοι πρέσβεις, ὅπως ἐνεργήσωσιν ὑπὲρ τῆς ἀνταλλαγῆς τῶν αἰχμαλώτων, νομίζων, ὅτι θὰ ἡδύνατο νὰ προσελκύσῃ πρὸς ἑαυτὸν τὸν προῖστάμενον τῆς πρεσβείας ἐκείνης *Γάϊον Φαβρίκιον*, μεγίστης ἀπολαύοντα παρὰ τοῖς Ῥωμαίοις τιμῆς ἔνεκα τῶν πολλῶν αὐτοῦ ἀρετῶν, δὲν ἐδίστασε νὰ προσενέγκῃ αὐτῷ μέγα χρηματικὸν ποσόν. Ἀλλ' ὁ τὰ μάλιστα φιλόπατρις ἐκεῖνος ἀνὴρ, καίπερ ἐν ἐσχάτῃ διατελῶν πενίᾳ, οὐ μόνον ἤδη ἀπέδειξεν ἑαυτὸν ἀκαμπτον ἀπέναντι τοιαύτης ταπεινῆς ἀποπειράς, ἀλλὰ καὶ ὅτε βραδύτερον ὁ ἰατρὸς τοῦ Πύρρου ὑπέσχετο εἰς τοὺς Ῥωμαίους νὰ δηλητηριάσῃ τοῦτον ἐπ' ἀμοιβῆ, ὑπὸ τσοαύτης κατελήφθη ἀγανακτήσεως ἐπὶ τῇ μυσαρᾷ ἐκείνῃ προτάσει, ὥστε οὐ μόνον μετ' ἀποστροφῆς ἀπέρριψεν αὐτὴν, ἀλλὰ καὶ εἰς αὐτὸν

τὸν Πύρρον κατέστησε γνωστήν. Λέγεται δέ, ὅτι ὁ ἡγεμὼν ἐκεῖνος συγκινηθεὶς ἐπὶ τῇ μεγαλοφροσύνῃ ταύτῃ τοῦ Φαβρίκιου, ἀνέκραξεν, «εὐκολώτερον θὰ ἦτο νὰ μετατρέψῃ τις τὸν ἥλιον ἀπὸ τῆς τροχιάς αὐτοῦ, ἢ τὸν Φαβρίκιον ἀπὸ τῆς ὁδοῦ τῆς ἀρετῆς».

Οὕτω λοιπὸν ἀναποδράστου καταστάσεως τῆς ἐπαναλήψεως τῶν ἐχθροπραξιῶν, ἠναγκάσθη νὰ ἐπέλθῃ ὁ Πύρρος καὶ πάλιν κατὰ τὸ ἐπόμενον ἔτος (279) κατὰ τῶν Ῥωμαίων εἰσβαλὼν εἰς τὴν Ἀπουλίαν καὶ πολιορκήσας τὴν Βενουσίαν, ἣτις, ὡς γνωστόν, ἦτο τὸ σπουδαιότατον αὐτῶν φρούριον ἐν τῇ χώρᾳ ἐκείνῃ. Συνάψας δὲ μάχην πεισματώδη παρὰ τὸ Ἄσκλον κατώρθωσε μὲν νὰ νικήσῃ καὶ πάλιν τοὺς Ῥωμαίους, ἀλλὰ τοσοῦτον σημαντικὰς ὑπέστη καὶ αὐτὸς ζημίας κατ' αὐτήν, ὥστε ἀνέκραξεν, ὡς λέγεται, μετὰ μεγίστης θλίψεως, «ἂν ἔτι μίαν μάχην Ῥωμαίους νικήσωμεν, ἀπολούμεθα παντελῶς». Εἶναι δὲ εὐνόητον βεβαίως, ὅτι ὁ ἡγεμὼν ἐκεῖνος, μετὰ τοιαύτας ἀπροσδοκίτους ἀποτυχίας, ἐκ παντὸς τρόπου ἐπόθει εὐσχημὸν τινα διέξοδον, ὅπως ἀπομακρυνθῇ τοῦ ἰταλικοῦ ἐδάφους, ἔνθα ἡ ἀντίστασις τῶν Ῥωμαίων ἐματαίωσεν ἀπάσας αὐτοῦ τὰς ἐλπίδας. Διὰ τοῦτο δέ, καὶ ὅτε μετὰ μικρὸν (278 π. Χ.) οἱ Συρακούσιοι, οἵτινες ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ τυράννου αὐτῶν Ἀγαθοκλέους (289) δεινῶς ἐπιέζοντο ὑπὸ τῶν Καρχηδονίων, ἐπεκαλέσθησαν τὴν συνδρομὴν αὐτοῦ, μετὰ μεγίστης προθυμίας ἔσπευσεν εἰς τὴν Σικελίαν. Καίπερ δ' εὐτυχήσας κατ' ἀρχὰς νὰ κυριεύσῃ ὅλην σχεδὸν τὴν νῆσον, ἠναγκάσθη ὅμως μετ' οὐ πολὺ νὰ καταλίπῃ καὶ τὸ ἔδαφος τοῦτο τῶν νέων αὐτοῦ ἐλπίδων καὶ νὰ ἐπανεέλθῃ καὶ πάλιν μετὰ τριετῆ ἀπουσίαν εἰς τὴν Ἰταλίαν, ὅπως ἐκ νέου δοκιμάσῃ τὴν τύχην αὐτοῦ κατὰ τῶν Ῥωμαίων. Ἄλλ' ὅμως τοῦ ἡγεμόνος ἐκεῖνου ὁ εὐνοϊκὸς ἀστὴρ ἔκλινεν ἤδη πρὸς τὴν δύσιν του. Εἰ καὶ ἐν Ῥώμῃ μεγίστη ἐπεκράτει τότε ἀθυμία οὐ μόνον ἕνεκα τοῦ αὐτόθι ἐνσκήψαντος φοβεροῦ λοιμοῦ ἀλλὰ καὶ ἕνεκα τῶν λῃάν ἀποθαρρυντικῶν καὶ τὰ μάλιστα ἀπαισιῶν διὰ τὴν τύχην τῆς πόλεως προφητειῶν, ἐν τούτοις μετὰ μεγίστου ἀντεπεξῆλλον οἱ Ῥωμαῖοι ὑπὲρ τῆς πατρίδος αὐτῶν ἐνθουσιασμοῦ κατὰ τοῦ φοβεροῦ ἐκεῖνου. ἐχθροῦ. Ὅτε δὲ ἐν ἔτει 275 π. Χ. συνῆψαν πρὸς αὐτὸν μάχην παρὰ τὸ Μαλέβεντον¹, οὐ μόνον κατώρθωσαν ὑπὸ τὸν γνω-

¹ Τὸ μέρος τοῦτο ἐκλήθη ἔκτοτε ἕνεκα τῆς αἰτίας ἐκβάσεως τῆς αὐτόθι συγκροτηθείσης μάχης, *Βερέβεντον*.

στον ἤδη ἔνδοξον αὐτῶν στρατηγὸν *Κούριον Δεγιάτον* νὰ κατα-
 συντρίψωσιν ἅπασαν σχεδὸν τὴν δύναμίν του, ἀλλὰ καὶ νὰ τὸν
 ἀναγκάσωσι ματαιώσαντες ἐντελῶς τὰς γνωστὰς αὐτοῦ παρατόλ-
 μους ἐλπίδας, νὰ καταλίπη διὰ παντὸς τὸ ἰταλικὸν ἔδαφος καὶ νὰ
 ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν Ἑπειρον. Ἐπειδὴ δὲ τοιοῦτον φιλόδοξον πνεῦμα
 δὲν ἦτο δυνατόν νὰ μένη οὐδ' ἐπὶ στιγμὴν ἥσυχον, ἔστρεψε καὶ
 πάλιν τὰ βλέμματα αὐτοῦ πρὸς τὸν θρόνον τῆς Μακεδονίας. Καὶ
 κατώρθωσε μὲν νὰ κυριεύσῃ τὴν χώραν ταύτην καταβαλὼν τὸν
 ἡγεμόνα αὐτῆς *Ἀρτίγορον Γορατᾶρ* (274). Ἄλλ' ὅτε μετὰ μικρὸν
 καταληφθεὶς ὑπὸ τῆς ἐπιθυμίας νὰ γείνη κύριος καὶ τῆς Ἑλλάδος,
 εἰσέβαλεν εἰς τὴν Πελοπόννησον κατὰ πρόσκλησιν τοῦ Σπαρτιατοῦ
 Κλεωνύμου, καὶ μετὰ ματαίαν πρὸς ἄλλωσιν τῆς Σπάρτης ἀπόπει-
 ραν ὤρμησε κατὰ τοῦ Ἄργους, παρ' ᾧ εἶχε στρατοπεδεύσει καὶ ὁ
 μνημονευθεὶς αὐτοῦ ἀντίπαλος, ἐφονεύθη ἐν τῇ πόλει ἐκείνῃ ἐν
 ἔτει 272 π. Χ.

Εἶνε δὲ εὐνόητον, ὅτι οἱ Ῥωμαῖοι ἀπαλλαγέντες ἤδη μετὰ τὴν
 ἀναχώρησιν τοῦ φοβεροῦ ἐκείνου ἐχθροῦ παντὸς κινδύνου, οὐ μόνον
 τοὺς ἀποστάντας λαοὺς κατώρθωσαν νὰ τιμωρήσωσι δεόντως, ἀλλὰ
 καὶ ἀπάσας τὰς πόλεις τῆς κάτω Ἰταλίας νὰ ὑπαγάγωσι βαθ-
 μηδὸν ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν αὐτῶν. Οἱ δὲ Ταραντῖνοι, οἵτινες ὑπῆρ-
 ξαν οἱ ἀρχικοὶ αἵτιοι τοῦ πολέμου, οὐ μόνον ἀπώλεσαν τὴν ἐλευ-
 θερίαν των καὶ ἐστερήθησαν τοῦ στόλου των καὶ τῶν καλλιτεχνη-
 μάτων των, ἀλλὰ καὶ ἠναγκάσθησαν προσέτι νὰ καθαιρέσωσι τὰ
 τείχη των. Οὕτω δὲ ἀπὸ τῆς παρὰ τὸ Ῥήγιον μεσημβρινῆς ἄκρας
 τῆς Ἰταλίας μέχρι τῶν βορείων αὐτῆς ὀρίων, ἦτοι μέχρι τῶν πο-
 ταμῶν Μάκρου καὶ Ῥουβίκωνος, δὲν ὑπῆρχεν οὐδὲ σπιθχμὴ γῆς, ἐφ'
 ἧς νὰ μὴ ἦτο ἐπιτεθειμένη τῆς Ῥωμαϊκῆς κυριαρχίας ἡ σφραγίς.

§ 23

Ἐπακόλουθα τῆς ἐπεκτάσεως τῆς Ῥωμαϊκῆς κυριαρχίας ἐπὶ τῆς Ἰταλίας.

Ἡ αἰσία ἔκβασις τοσούτων πολέμων, δι' ὧν οὐ μόνον ἡ κυριαρχία
 τῆς Ῥώμης ἐπεξετάθη, ἀλλὰ καὶ ἄπειρος πλοῦτος συνεσωρεύθη
 εἰς αὐτήν, εἶναι μὲν ἀληθὲς ὅτι συνετέλεσε σπουδαίως εἰς τὴν ἐξα-
 φάνισιν τῆς ἀρχαίας ἀπλότητος τῶν Ῥωμαίων καὶ τὴν παραγωγὴν

πρωτοφανοῦς λαμπρότητος. Ἄλλ' ὅμως δὲν διεσάλευσεν ἀκόμη τὴν βᾶσιν, ἐξ ἧς στηριζομένη εἶχε καταστῆ μέχρι τοῦδε μεγάλη ἡ ῥωμαϊκὴ πολιτεία. Ὅπως πρότερον, οὕτω καὶ ἤδη, ἡ κυριωτέρα ἀσχολία τῶν πολιτῶν ἦτο ἡ γεωργία, ἣτις ὑποστηριχθεῖσα προσέτι καὶ ὑπὸ τῶν πολυκρίθμων ἀγροτικῶν διανομῶν, οὐκ ὀλίγον συνετέλεσεν εἰς τὴν ἀνάπτυξιν μιᾶς ἰσχυρᾶς καὶ ἐλευθέρως τάξεως χωρικῶν ἐν ταῖς κατακτηθεῖσαις χώραις. Πλὴν ὅμως τούτου ἐπεδίδοντο προσέτι οἱ Ῥωμαῖοι καὶ εἰς τὴν ἐμπορίαν, ὡς τοῦτο δεικνύουσιν αἱ μετὰ τῆς Σικελίας, Ἑλλάδος, Καρχηδόνος καὶ Μασσαλίας ἐμπορικαὶ αὐτῶν συγκοινωνίαι. Ἐν ᾧ δὲ μέχρι πρὸ μικροῦ μόνον χαλκᾶ νομίσματα ἦσαν παρ' αὐτοῖς ἐν χρήσει, καὶ ταῦτα πάλιν μόλις ἀπὸ τῆς 4ης μετὰ τὴν κτίσιν τῆς πόλεως ἐκκτονταετηρίδος, ἤρξαντο ἤδη νὰ κόπτωσι, μιμούμενοι ἄλλους ἐμπορικοὺς λαοὺς τῆς ἀρχαιότητος, καὶ ἀργυρᾶ τοιαῦτα.

Ἄλλὰ καὶ ἄλλα πλὴν τῶν εἰρημένων ἔσχεν ἐπκκόλουθα ἡ ἐπέκτασις τῆς ῥωμαϊκῆς κυριαρχίας ἐπὶ τῆς Ἰταλίας. Ἡ λατινικὴ γλῶσσα, ἣτις κατ' ἀρχὰς ἦτο λίαν περιορισμένη, διεδόθη ἤδη διὰ τῶν ῥωμαϊκῶν ὄπλων καὶ τῶν ἰδρυθεισῶν ἀποικιῶν εἰς ἄπασαν σχεδὸν τὴν Ἰταλίαν. Ἡ δὲ ἑλληνικὴ γλῶσσα καὶ παιδεία, αἵτινες πρότερον ἦσαν καὶ αὐταὶ περιορισμέναι μόνον ἐν τῇ μεσημβρινῇ Ἰταλίᾳ, ἤρξαντο ἀπὸ τοῦδε ἐξασκοῦσαι μεγίστην ἐπίδρασιν καὶ ἐπ' αὐτῆς τῆς Ῥώμης, καθ' ὅσον πλείστοι Ῥωμαῖοι ἤρξαντο ἐγκύπτοντες εἰς αὐτὰς μετὰ πολλοῦ ζήλου καὶ ἐνδιαφέροντος.

Ἐπειδὴ δὲ πολλάκι τῶν κατακτηθεισῶν χωρῶν προσηρτήθησαν καθ' ὅλοκληρίαν εἰς τὴν ῥωμαϊκὴν πολιτείαν καὶ εἰς τοὺς κατοικοὺς αὐτῶν ἀπενεμήθησαν τὰ τῶν ῥωμαίων πολιτῶν δικαιώματα, ἐν οἷς καὶ τὸ τῆς ψήφου, ἔπεται ἐντεῦθεν, ὅτι καὶ ὁ ἀριθμὸς τῶν *τελειῶν λεγομένων πολιτῶν* ηὔξηθη ἤδη καταπληκτικῶς. Καὶ κατὰ πρῶτον μὲν αἱ κοινότητες, ὧν οἱ κάτοικοι ἐκέκτηντο πλῆρη τὰ δικαιώματα τῶν ῥωμαίων πολιτῶν, ἦσαν διηρημέναι εἰς εἴκοσι καὶ μίαν φυλάς. Ἐνεκεν ὅμως τῶν πολλῶν κατακτήσεων καὶ τοῦ ἐκρωματισμοῦ τῶν ὑποτεταγμένων, κκταργηθείσης τῆς δικαιοσύνης ταύτης, νέαι ἐσχηματίσθησαν φυλαί, ὧν ὁ ἀριθμὸς ἀνῆλθε μέχρι τοῦ τέλους τοῦ πρώτου καρχηδονικοῦ πολέμου εἰς τριάκοντα καὶ τρεῖς. Κατὰ δὲ τὸ ἔτος 241 αὐξήθησαν αὐταὶ εἰς τριάκοντα καὶ πέντε διέμεινεν ἕκτοτε αἱ αὐταὶ καὶ κατὰ τὴν ἐποχὴν ἀκόμη, καθ' ἣν τὰ τῶν ῥω-

μαίων πολιτῶν δικαιώματα ἐπεξετάθησαν εἰς ἅπασαν τὴν Ἰταλίαν.

Ὡς πρὸς δὲ τὰς σχέσεις ἐπὶ τέλους τῶν ὑποτεταγμένων λαῶν τῆς Ἰταλίας πρὸς τὴν Ῥώμην, αὐταὶ ἦσαν διάφοροι. Τὴν μᾶλλον προνομιοῦχον τάξιν ἀπετέλουν αἱ *λατινικαὶ πόλεις* καὶ αἱ ἐπὶ τῆς Ἰταλίας διεσπαρμέναι *λατινικαὶ ἀποικίαι*, διότι αὐταὶ ἠδύναντο μόναι νὰ φροντίζωσι περὶ τῶν ὑποθέσεων των. Κατώτεροι δὲ τούτων ἦσαν αἱ πόλεις ἐκεῖναι, αἵτινες, ἐν ᾧ ὑπεβάλλοντο εἰς τὰς ὑποχρεώσεις τῶν Ῥωμαίων πολιτῶν, οὐδαμῶς ἀπέλαυον καὶ τῶν δικαιωμάτων αὐτῶν καὶ ἰδίως τοῦ τῆς ψήφου (*civitates sine suffragio*).

Οἱ δὲ λεγόμενοι *σύμμαχοι* (*socii, foederati*) ἦσαν μὲν ἀνεξάρτητοι ἐν τῇ κυβερνήσει αὐτῶν, δὲν εἶχον ὅμως τὸ δικαίωμα οὔτε πόλεμον αὐθαирέτως νὰ κηρύττωσιν, οὔτε συνθήκας νὰ συνομολογῶσι, καὶ ἦσαν ὑποχρεωμένοι νὰ παρέχωσιν ἕκαστος εἰς τὴν Ῥώμην, ὅσακις ἦτο ἀναγκαῖον, τὴν ἀναλογοῦσαν αὐτῷ στρατιωτικὴν δύναμιν. Σημειωτέον δέ, ὅτι κατὰ τὰ λοιπὰ ἡ θέσις ἕκαστου αὐτῶν ἀπέναντι τῆς Ῥώμης δὲν ἦτο ἡ αὐτή, καὶ τοῦτο, διότι οἱ Ῥωμαῖοι ἀκολουθοῦντες τὴν ἀρχὴν *divide et impera*, ἐφρόντιζον πάντοτε κατὰ τὰς πρὸς ἕκαστον τῶν λαῶν τούτων συναπτομένας συνθήκας νὰ καθιστῶσι τοὺς μεταξὺ αὐτῶν δεσμούς ὅσον οἷόν τε χαλαρούς.

β') Ἀπὸ τῆς ἐκρήξεως τοῦ πρώτου Καρχηδονικοῦ πολέμου
μέχρι τῶν ταραχῶν τῶν Γράκχων

(264—133 π. X.)

§ 24

Πρῶτος Καρχηδονικὸς πόλεμος

(264—241 π. X.)

Εἰ καὶ ἅπαντες οἱ μέχρι τοῦδε ἀγῶνες τῆς Ῥώμης ἦσαν ἀληθῶς ἀξιοθαύμαστοι, ἐν τούτοις συγκρινόμενοι πρὸς ἐκείνους, οὓς εἶχεν αὐτὴ νὰ διεξαγάγῃ κατὰ τῆς μεγάλης αὐτῆς ἀντιζήλου, τῆς πλουσιωτάτης καὶ ἰσχυροτάτης Καρχηδόνας, δὲν δύνανται νὰ θεωρηθῶσιν ἄλλως, ἢ ὡς ἀπλᾶ καὶ ἀσήμαντα ἀπέναντι αὐτῶν προγυμνάσματα. Ἴνα δυνηθῶμεν δὲ νὰ ἐκτιμῆσωμεν προσηκόντως τὴν σπουδαιότητα τῶν μεταξὺ τῶν δύο προκειμένων λαῶν διεξαχθέντων

ἀγώνων, οἵτινες ἔμελλον ν' ἀποφασίσωσι περὶ τῆς τύχης τοῦ τότε κόσμου, δὲν κρίνομεν ἄσκοπον, ἀφ' οὗ ἤδη γνωρίζομεν μέχρι πόσου δυνάμεως ἔχει φθάσει ἡ Ῥώμη, νὰ ἐκθέσωμεν ἐν πάσῃ δυνάτῃ συντομία τὴν ἱστορίαν καὶ τῆς ἀντιπάλου αὐτῆς.

Ἡ Καρχηδὼν (Karthada, ἦτοι νέα πόλις) κειμένη ἐν τῷ μέσῳ σχεδὸν τῶν βορειῶν περαλίων τῆς Ἀφρικῆς, μεταξὺ τῆς ἀνατολικῆς καὶ τῆς δυτικῆς λεκάνης τῆς Μεσογείου θαλάσσης, οὐ μακρὰν τοῦ μέρους, ἔνθα ταῦν κεῖται ἡ Τύνις, ἦτο ἀποικίᾳ φοινικικῆ, κτισθεῖσα κατὰ τὴν παράδοσιν, ὑπὸ τῆς Διδουῆς, ἀδελφῆς τοῦ βασιλέως τῆς Τύρου Πυγμαλίωνος, κατὰ τὸ δεύτερον ἥμισυ τῆς ἐνάτης πρὸ Χριστοῦ ἑκατονταετηρίδος. Ἐνεκὰ τῆς λαμπρῆς αὐτῆς θέσεως τοσοῦτον προήχθη αὕτη διὰ τῆς ζωῆς κατὰ τε ξηρὰν καὶ θάλασσαν ἐμπορίας αὐτῆς, ὥστε οὐ μόνον κατέστη μετὰ μικρὸν ἡ πλουσιωτέρα πασῶν τῶν ἄλλων φοινικικῶν ἀποικιῶν, ἀλλὰ καὶ ὑπερέβη κατὰ τε τὴν δύναμιν καὶ τὸ μεγαλεῖον καὶ αὐτὴν τὴν μητρόπολιν. Τὸ πολίτευμα τῆς Καρχηδόνος ἦτο δημοκρατία ἀριστοκρατικῆ, καθ' ὅσον ἄπασα ἡ ἐξουσία ἦτο συγκεντρωμένη εἰς τὰς χεῖρας τῶν ἐπιφανῶν οἰκογενειῶν. Καὶ τῆς μὲν κυβερνήσεως προϊστάντο δύο κατ' ἔτος ἐκ τῆς αὐτῆς τάξεως ἐκλεγόμενοι ἄρχοντες, οἱ καλούμενοι *Σουφρέται*, τὴν δὲ ἀνωτάτην ἐξουσίαν εἶχεν ἡ λεγομένη *Γερούσια* συγκειμένη ἐκ τριάκοντα μελῶν ἀμφοτέρων ὅμως τούτων τὴν ἀνωτάτην ἐποπτεῖαν εἶχεν ἡ ἐξ ἑκατὸν (κυρίως ἐξ ἑκατὸν καὶ τεσσάρων) μελῶν συγκειμένη *Βουλῆ*, ἣτις φηίνεται, ὅτι ἐκέκτητο τὰ αὐτὰ καὶ οἱ ἔφοροι τῆς Σπάρτης δικιῶμακτα. Πλὴν ὅμως τῶν διαφόρων τούτων ἐξουσιῶν, ἐπὶ τῆς ἐκάστοτε δικωφωσίας τῶν ὁποίων ἀπερῆσιζεν ὁ λαός¹, μεγίστην ἐκέκτητο σημασίαν παρὰ τοῖς Καρχηδονίοις καὶ ὁ ἐν καιρῷ πολέμου ἐκλεγόμενος στρατηγός, ὅστις ἐκτὸς μὲν τῆς πόλεως εἶχε δικτατορικὴν ἐξουσίαν, μετὰ τὴν λῆξιν ὅμως τῆς ἀρχῆς αὐτοῦ ὤφειλεν εὐθύνας.

Ἡ θρησκεία τῶν Καρχηδονίων ἦτο ἡ αὐτὴ καὶ τῆς μητροπόλεως αὐτῶν. Καὶ αὐτοὶ ἐλάτρευον τὰς φοινικικὰς θεότητας Μελίκαρθον, Ἀσχέρων καὶ Ἀστάρτην, καὶ αὐτοὶ προσέφερον εἰς τὸν θεὸν τοῦ πυρός Μολῶχ τὰς συνήθεις φρικτὰς ἀνθρωποθυσίας. Πλὴν ὅμως τῶν

¹ Ὁ λαὸς κατ' ἀρχὰς μὲν εἶχε λίαν περιορισμένην δύναμιν, ἐπὶ δὲ τοῦ α' Καρχηδονικοῦ πολέμου ἀπέκτησε μεγίστην τοιαύτην.

ἐγχωρίων τούτων, ἐγνώριζον οἱ Καρχηδόνιοι προσέτι, ἔνεκα τῆς ἐμπορικῆς αὐτῶν συγκοινωνίας καὶ ἄλλων ἔθνων θεούς, ἐξ ὧν ὁμως ἐξαίρετικῆς ἀπήλαυον παρ' αὐτοῖς λατρείας ἡ Δημήτηρ καὶ ἡ Περσεφόνη.

Ὡς πρὸς δὲ τὰς τέχνας καὶ τὰς ἐπιστήμας οὐδαμῶς προήχθησαν οἱ Καρχηδόνιοι, ἀλλ' οὔτε καὶ ἦτο δυνατόν νὰ προαχθῶσι, πρῶτον μὲν ἔνεκα τοῦ ἐμπορικοῦ αὐτῶν πνεύματος, καὶ δεύτερον ἔνεκα τῶν ἀκολασιῶν τῆς θρησκείας αὐτῶν.

Ἡ δὲ στρατιωτικὴ δύναμις τῆς Καρχηδόνος συνίστατο κατὰ τὸ πλεῖστον ἐκ μισθοφόρων διαφόρων ἔθνων, καὶ τοῦτο, διότι οἱ Καρχηδόνιοι ἔχοντες, καθὼ λαὸς ἐμπορικός, ἄφθονα τὰ μέσα νὰ διατηρῶσι τοιοῦτους, ἀπέφευγον νὰ χύνωσι τὸ αἷμα τῶν συμπολιτῶν των.

Ἄλλ' ἂν οἱ Καρχηδόνιοι ἐν πολλοῖς ἄλλοις ἀπελείποντο, ὡς πρὸς τὴν ναυτικὴν ὁμως δύναμιν οὐδεὶς ἄλλος λαὸς προήχθη τοσοῦτον ὅσον αὐτοί. Ἀφ' οὗ κατῴρθωσαν νὰ ὑποτάξωσιν ἅπασαν τὴν βόρειον Ἀφρικὴν ἀπὸ τῆς Κυρήνης μέχρι τῶν ἀκτῶν τοῦ Ἀτλαντικοῦ Ὠκεανοῦ, ἐπέξέτειναν μετὰ ταῦτα κατὰ μικρόν, καὶ ἰδίως ἀπὸ τῆς ταπεινώσεως τῆς τυρρηνικῆς σημαίας, διὰ πολυαριθμῶν ἐμπορικῶν σταθμῶν καὶ ἀποικιῶν ἐπὶ τῆς μεσημβρινῆς Ἰσπανίας καὶ τῶν παρακειμένων νήσων Πιτυουσῶν καὶ Βαλεαρίδων, ὡς καὶ ἐπὶ τῆς Κορσικῆς, Σαρδηνίας, Μελίτης καὶ Σικελίας, τὴν κυριαρχίαν των ἐφ' ὅλης τῆς δυτικῆς λεκάνης τῆς Μεσογείου θαλάσσης. Καὶ ἐν ᾧ διὰ τοῦ ἰσχυροῦ αὐτῶν στόλου, ὅστις ἦτο ὁ πρῶτος τοῦ τότε κόσμου, ἐφρόντιζον οἱ Καρχηδόνιοι νὰ συγκρατῶσι τὴν κατὰ θάλασσαν κυριαρχίαν των, τὰ ἐμπορικὰ αὐτῶν πλοῖα, ἅτινα δὲν διέσχίζον μόνον τὴν Μεσόγειον θάλασσαν κατὰ πᾶσαν διεύθυνσιν, ἀλλὰ καὶ τὸν Ἀτλαντικὸν Ὠκεανόν, ἀμυθῆτους συνεσώρευον πανταχόθεν τοὺς θησαυροὺς εἰς τὴν ὑπερήφανον αὐτῶν πρωτεύουσαν, ἣτις ἀληθῶς εἶχεν οὕτω καταστῆ ἡ πλουσιωτάτη πόλις τῆς ἀρχαιότητος. Διὰ τοῦτο δὲ καὶ οἱ Ῥωμαῖοι, εἰ καὶ μετὰ φθονεροῦ βλέμματος ἀπὸ μακροῦ ἤδη χρόνου παρηκολούθουν τὰς καταπληκτικὰς ταύτας προόδους τῶν Καρχηδονίων, οὐ μόνον δὲν ἐτόλμησαν ποτε νὰ παρεμβάλωσι πρόσκομμά τι εἰς αὐτούς, ἀλλὰ καὶ τούναντιον ἠναγκάσθησαν πολλάκις νὰ συνομολογήσωσι μετ' αὐτῶν διαφοροὺς συνθήκας, ὧν τινες μάλιστα ὑπῆρξαν δι' αὐτοὺς λίαν ἐξευτελιστικαί.

Ἄφ' οὗ ὅμως οἱ Ῥωμαῖοι, γενόμενοι κύριοι τῆς μέσης καὶ τῆς κάτω Ἰταλίας, ἔστρεψαν ἤδη, ἐν συνειδήσει πλέον τῆς ἑαυτῶν δυνάμεως, τὰ βλέμματα αὐτῶν καὶ πρὸς τὴν παρκαμειμένην νῆσον Σικελίαν, ἡ σύγκρουσις τῶν δύο τούτων ἰσχυροτάτων λαῶν κατέστη πλέον ἀναπόδραστος. Διότι καὶ οἱ Καρχηδόνιοι περὶ πολλοῦ ποιούμενοι ἀπὸ μακροῦ ἤδη χρόνου τὴν κατάκτησιν τῆς ὠραίας ἐκείνης νήσου, ἄνευ τῆς ὁποίας δὲν ἐθεώρουν τελέως ἐξησφαλισμένην τὴν ἐπὶ τῆς Μεσογείου θαλάσσης ἀποκλειστικὴν κυριαρχίαν των, εἶχον ἐκτεθῆ μέχρι τοῦδε πρὸς τοῦτο εἰς λυσσώδεις καὶ ἐπανειλημμένους ἀγῶνας πρὸς τοὺς αὐτόθι Ἕλληνας, καὶ ἰδίως πρὸς τοὺς Συρακουσίους, καὶ εἶχον κατορθώσει, μεθ' ὅλην τούτων τὴν γενναίαν ἀντίστασιν, νὰ γείνωσι κύριοι τοῦ μεγαλειτέρου μέρους τῆς νήσου. Οὕτω δὲ πρόκειται νὰ πληρωθῆ ἡ ἀξιοσημείωτος ἐκείνη προφητεία, ἣν ὁ Πύρρος ἀπερχόμενος τῆς Σικελίας ἐξήνεγκε περὶ αὐτῆς εἰπὼν «οἶαν ἀπολείπομεν, ὦ φίλοι, Καρχηδονίους καὶ Ῥωμαίους παλαιστραν».

Καὶ ἀληθῶς δὲν εἶχε παρέλθει πολὺς χρόνος ἀπὸ τῆς ἐν Σικελίᾳ καὶ κάτω Ἰταλίᾳ κατασυντρίψεως τῆς δυνάμεως τοῦ γενναίου ἐκείνου ἡγεμόνος, καὶ ἡ ὠραία ἐκείνη νῆσος κατέστη τὸ μὲν πρῶτον τὸ θέατρον, μετὰ μικρὸν δὲ καὶ τὸ ἄθλον τῆς γιγαντώδους ἐκείνης πάλης, ἣτις ἔμελλε μετὰ μικρὸν νὰ κρίνη, ὀπότερος τῶν δύο ἐκείνων ἰσχυροτάτων λαῶν ἔμελλε νὰ κυριαρχήσῃ τοῦ τότε κόσμου.

Ἄφορμὴν δὲ εἰς τὴν ἔκρηξιν τοῦ περὶ οὗ πρόκειται φοβεροῦ ἀγῶνος παρέσχον τὰκόλουθα συμβάντα. Ἐν ᾧ ἡ Σικελία, μετὰ τὸν θάνατον τοῦ τυράννου τῶν Συρακουσῶν Ἀγαθοκλέους (317-289 π.Χ.), διετέλει ἔτι ἐν φοβερᾷ συγχύσει καὶ ταραχῇ ἕνεκα τῆς ἀγρίας τοῦ ἀθλίου ἐκείνου τυχοδιώκτου κυβερνήσεως, διάφορα στίφη ληστρικὰ, ἅτινα διετέλουν πρότερον ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ αὐτοῦ, καὶ ἅτινα εἶναι γνωστὰ ὑπὸ τὸ ὄνομα *Μαμερτίνοι*¹, καταλαβόντα βιαίως τὴν πόλιν Μεσσήνην (282 π. Χ.) καὶ καταστήσαντα αὐτὴν κέντρον ληστρικόν, ἐνέσπειρον ἐντεῦθεν, δι' ὧν ἐπεχείρουν ἀγρίων ἐπιδρομῶν, τὸν φόβον καὶ τὸν τρόμον εἰς πάσας τὰς ἀνατολικὰς τῆς νήσου χώρας. Καὶ κατῴρθωσε μὲν ἐπὶ τέλους νὰ θέσῃ τέρμα εἰς τὴν ἀ-

¹ Τὸ ὄνομα τοῦτο ἔλαβον οἱ ἴδιοι, θέλοντες δι' αὐτοῦ νὰ σημάνωσιν, ὅτι ἦσαν ἀήττητοι, καθὼ τέκνα δῆλα δὴ τοῦ θεοῦ τοῦ πολέμου, ὅστις παρ' αὐτῆς ἐκαλεῖτο *Mamers* ἀντὶ *Mars*.

γρίαν ταύτην κατάστασιν καὶ ἀποκαταστήσῃ καὶ πάλιν τὴν ἡσυχίαν ἐν τῇ νήσῳ διὰ τῆς κατατροπώσεως τῶν ληστρικῶν ἐκείνων σσιφῶν ὁ μετὰ τινα ἔτη κατὰ πρῶτον μὲν ὡς στρατηγὸς (275) βραδύτερον δὲ ὡς βασιλεὺς (269) ὑπὸ τῶν Συρακουσίων ἀναγνωρισθεὶς γενναϊόφρων καὶ εὐπροσήγορος *Ἰέρων* ὁ Β', ἀπόγονος τοῦ ἐπὶ τῶν περσικῶν πολέμων μεγάλου ἐκείνου νικητοῦ τῶν Καρχηδονίων *Γέλωρος* (480). Ἄλλ' ὅτε ὁ ἀνὴρ ἐκεῖνος προέβη ἐπὶ τέλους καὶ εἰς τὴν πολιορκίαν αὐτῆς τῆς Μεσσήνης, ὑπὸ τοσοῦτου κατελήφθησαν οἱ Μαμερτῖνοι φόβου, ὥστε τινὲς μὲν ἐξ αὐτῶν ἐπεκαλέσθησαν τὴν βοήθειαν τῶν Καρχηδονίων, οἱ δὲ πλεῖστοι βλέποντες, ὅτι ἡ πόλις αὐτῶν ἐθεωρεῖτο ὡς λάφυρον, χάριν τοῦ ὁποίου ἤριζον αἱ Συρακοῦσαι καὶ ἡ Καρχηδών, δὲν ἐδίστασαν, ὅπως μεταιώσωσι καὶ τῶν δύο τούτων τὰς ἐλπίδας, νὰ ἐπικαλεσθῶσι τὴν βοήθειαν τῶν Ῥωμαίων (265).

Οὐδέποτε ἄλλοτε ὑπῆρξε διὰ τοὺς Ῥωμαίους στιγμὴ σημαντικωτέρα καὶ σοβαρωτέρα τῆς στιγμῆς ἐκείνης, καθ' ἣν οἱ ἀπεσταλμένοι τῶν Μαμερτίνων ἐνεφανίσθησαν πρὸ τῆς Ῥωμαϊκῆς Σὺγκλήτου. Διότι, ἂν μὲν παρεῖχον τὴν συνδρομὴν τῶν εἰς τοὺς αἰτούντας αὐτὴν Μαμερτίνους, πρῶτον μὲν θὰ παρίσταντο ὡς ἀνακόλουθοι, ἀφ' οὗ οἱ αὐτοὶ πρὸ μικροῦ εἶχον δειχθῆ αὐστηρότατοι κατ' ἄλλων στρατιωτικῶν ἐκ Καμπανίας σσιφῶν, ἅτινα εἶχον καταλάβει τὸ Ῥήγιον κατὰ τὸν αὐτὸν καὶ οἱ Μαμερτῖνοι τὴν Μεσσήνην βίαιον τρόπον, καὶ δευτέρον θὰ περιήρχοντο ἀφεύκτως εἰς ῤῆξιν πρὸς τὸν ἰσχυρότερον κατὰ θάλασσαν λαὸν τῶν τότε χρόνων, ἦτοι πρὸς τοὺς Καρχηδονίους, οἵτινες οἰανδήποτε κατὰ τῆς Σικελίας ἀπόπειραν θὰ ἐθεώρουν ὡς αἰτίαν πολέμου. Ἄν δὲ τὸναντίον ἠροῦντο αὐτὴν, τότε θὰ κατέλιπον τὴν ὀχυρωτάτην ἐκείνην πόλιν, ἣτις ἐδέσποζε τοῦ πορθμοῦ, εἰς τοὺς Καρχηδονίους, ὅπερ θὰ ἦτο αὐτοῖς τὰ μάλιστα ἐπιζήμιον, καθ' ὅσον οὕτω θὰ καθίστατο ἐπισφαλὴς καὶ ἡ ἐπὶ τῆς προσφάτως ὑποταγείσης μεσημβρινῆς Ἰταλίας κυριαρχία αὐτῶν.

Καὶ ἐν τούτοις, μεθ' ὅλον τὸν τελευταῖον τοῦτον κίνδυνον, ἡ Ῥωμαϊκὴ Σὺγκλητος θεωροῦσα ὡς μέγα αἴσχος πᾶσαν πρὸς τὰ ληστρικὰ ἐκείνα στίφη φιλικὴν σχέσιν, ἀπέκρουσε τὴν αἴτησιν αὐτῶν. Ἄλλ' ὅμως ὁ λαὸς οὐδεμίαν ἀποδίδων φαίνεται σημασίαν εἰς τὰ ζητήματα τῆς τιμῆς, καὶ ὠθούμενος προσέτι ὑπὸ τῶν φιλο-

πολέμων ὑπάτων Ἀππίου Κλαυδίου καὶ Μ. Φουλβίου, δὲν ἐδίστασαν οὐδ' ἐπὶ στιγμὴν νὰ ὑποσχεθῆ τὴν αἰτουμένην συνδρομὴν ἐλπίζων, ὅτι οὕτω θὰ παρείχετο αὐτῷ καταλληλοτάτη εὐκαιρία, ὅπως θέσῃ στερεὸν τὸν πόδα αὐτοῦ ἐπὶ τῆς νήσου Σικελίας.

Καίτοι δ' ἐν τῷ μεταξύ τούτῳ εἶχεν ἐκλίπει πᾶσα πρὸς πόλεμον αἰτία, καθ' ὅσον τὸ ἐν Μεσσήνῃ ἀντιρρωμαϊκὸν κόμμα τῶν Μαμερτίνων εἶχε παραδώσει τὴν ἀκρόπολιν αὐτῆς εἰς τοὺς Καρχηδονίους, καὶ διὰ τῆς μεσιτείας τούτων εἶχε συνομολογηθῆ προσέτι καὶ μετὰ τοῦ Ἰέρωνος καὶ τῶν Μαμερτίνων εἰρήνη, ἐν τούτοις οἱ Ῥωμαῖοι, οἵτινες, ὡς γνωστόν, ἐπόθουν τὴν κατάκτησιν τῆς ὠραίας ἐκείνης νήσου, οὐ μόνον δὲν ἐταράχθησαν ἐκ τῆς μεταβολῆς ἐκείνης τῶν πραγμάτων, ἀλλὰ καὶ ἐξ ἐναντίας διαπεραιωθέντες εἰς τὴν νῆσον ὑπὸ τὸν ὑπάτον Ἀππίον Κλαύδιον ἐν ἔτει 264 π. Χ. κατώρθωσαν οὐ μόνον νὰ νικήσωσι τοὺς Καρχηδονίους καὶ τοὺς συμμάχους αὐτῶν Συρακουσίους καὶ νὰ καταλάβωσι τὴν Μεσσήνην, ἀλλὰ καὶ νὰ προβῶσι μάλιστα μέχρι τῶν τειχῶν καὶ αὐτῶν τῶν Συρακουσῶν. Οὕτω δ' ἐξεργάγη ὁ πρῶτος Καρχηδονικὸς πόλεμος, ὅστις διήρκεσεν 23 ὀλόκληρα ἔτη (264—241 π. Χ.), καὶ ὅστις καλεῖται προσέτι ὑπὸ τῶν ἀρχαίων καὶ Σικελικός, διότι ὡς ἄθλον τοῦ ἀγῶνος ἐπρόκειτο ἡ νῆσος Σικελία.

Ὅτε δὲ καὶ κατὰ τὸ ἐπόμενον ἔτος οἱ Ῥωμαῖοι ἐξεστράτευσαν κατὰ τῆς νήσου μεθ' ἰκανῆς δυνάμεως, τοσοῦτον φόβον ἐνέσπειραν εἰς αὐτήν, ὥστε ἐν βραχυτάτῳ χρονικῷ διαστήματι οὐ μόνον πλεῖσται πόλεις ἀνήκουσαι εἰς ἀμφοτέρους ἐκείνους τοὺς ἐχθρούς, τὸ μὲν διὰ τῆς βίας, τὸ δὲ διὰ συνθηκῶν ὑπετάγησαν εἰς αὐτούς, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ τύραννος τῶν στενωῶς πολιορκουμένων Συρακουσῶν Ἰέρων, ἀναγνωρίσας ἤδη ὡς μέγα πολιτικὸν σφάλμα τὴν μετὰ τῶν Καρχηδονίων μέχρι τοῦδε συμμαχίαν του, ἠναγκάσθη ἤδη νὰ συνθηκολογήσῃ μετὰ τοῦ ἐπικινδύνου ἐκείνου γείτονος, καὶ νὰ προστεθῆ ἀπὸ τοῦδε εἰς τοὺς συμμάχους τῆς Ῥώμης. Οὕτω δὲ διὰ τῆς ὑποταγῆς τῆς Μεσσήνης καὶ τῶν Συρακουσῶν, καὶ τῆς στερεᾶς κατοχῆς πάντων τῶν ἀνατολικῶν παραλίων τῆς Σικελίας, οἱ μὲν Ῥωμαῖοι ἐξησφάλισαν τὰς εἰς τὴν νῆσον προσορμίσεις των, τῶν δὲ Καρχηδονίων ἡ δύναμις, μετὰ τὴν πτώσιν μάλιστα τοῦ ὀχυροτάτου αὐτῶν φρουρίου Ἀκράγαντος (262), ἠδύνατο ἀπὸ τοῦδε νὰ θεωρῆται συντετριμμένη.

Καὶ ὅμως οἱ Ῥωμαῖοι δὲν ἠγνόουν, ὅτι ὅσον εὐτυχῆ καὶ ἂν ἦσαν αὐτοῖς τὰ μέχρι τοῦδε ἀποτελέσματα τοῦ κατὰ ξηρὰν πολέμου, ἢ Καρχηδῶν ἐν τούτοις ἦτο ἡ κυρίαρχος τῆς θαλάσσης, ὅτι κατεῖχεν εἰσέτι πολλὰ ὀχυρὰ παράλια μέρη, καὶ ὅτι ὀλίγα μόνον ἐκ τῶν πλοίων αὐτῆς ἤρχουν, ὅπως κατασχῆσασιν ἀμφιβόλους ἀπάσας αὐτῶν τὰς κτήσεις. Ἐπειδὴ δὲ προσέτι ἐπέισθησαν καὶ αὐτοὶ ἐκ τῆς πείρας, ὅπως ἄλλοτε καὶ ὁ Ἀγαθοκλῆς καὶ ὁ Πύρρος, ὅτι δὲν ἦτο εὐκόλον νὰ καταβάλλῃ τις τοὺς ἰσχυροὺς ἐκείνους ἀντιπάλους, ἀπεφάσισαν νὰ ναυπηγήσασιν καὶ αὐτοὶ ὅσον οἷόν τε τάχιον ἰσχυρὰν ναυτικὴν δύναμιν, ὅπως δύνανται νάντιμετωπίζωσιν αὐτοὺς καὶ κατὰ θάλασσαν. Καὶ ἀληθῶς μετὰ τοσαύτης δραστηριότητος καὶ τυχύτητος προέβησαν εἰς τὸ ἔργον, ὥστε, ἐν διαστήματι 60 ἡμερῶν κατεσκευάσθη, κατὰ τὸ παράδειγμα καρχηδονικῆς τινος πεντήρους ἐξοκειλάσης εἰς τὴν παραλίαν τῶν Βρουττίων, καὶ ἐξηρτύθη στόλος ἐξ 120 πολεμικῶν πλοίων. Ὅτε δὲ κατὰ τὸ ἔαρ τοῦ ἔτους 260 π. Χ. ὁ στόλος οὗτος ἐξέπλευσε κατὰ τῶν ἐχθρῶν, ἐφάνη μὲν κατ' ἀρχὰς ἡ τύχη εὐνοήσασα τοὺς Καρχηδονίους, καθ' ὅσον μοῖρὰ τις αὐτοῦ ἐκ 17 πλοίων ὑπὸ τὸν ὑπατον *Γρ. Κορρήλιον Σκιπίωνα* περικυκλωθεῖσα ἐν τῷ λιμένι τῆς μικρᾶς νήσου *Λιπάρας* ὑπὸ μείζονος ἐχθρικῆς δυνάμεως, ἠναγκάσθη μεθ' ἅπαντος τοῦ πληρώματος νὰ παραδοθῆ. Ἄλλ' ὅτε μετὰ μικρὸν ὁ ἕτερος τῶν ὑπάτων *Γάιος Δουτίλιος* συνήντησε μετὰ τῆς κυρίας ναυτικῆς δυνάμεως τὸν ἀσυγκρίτως ὑφ' ὅλας τὰς ἐπόψεις ἀνώτερον καρχηδονικὸν στόλον ὑπὸ τὸν στρατηγὸν *Ἀρρίβαρ* τὸν πρεσβύτερον παρὰ τὰς *Μυλάς* (δυτικῶς τῆς Μεσσήνης), τὰ πράγματα ἔλαβον ἄλλοίαν τροπὴν. Διότι κατὰ τὴν αὐτόθι συναφθεῖσαν μάχην τοσαύτην κατάρθωσεν ὁ διάσημος ἐκεῖνος στρατηγὸς τῶν Ῥωμαίων νὰ ἐπενέγκῃ θραῦσιν εἰς αὐτὸν διὰ τῶν ὑπ' αὐτοῦ ἐπινοηθέντων *κοράκων* (*corvi marinus ferreae*), ἧτοι μηχανήματος, δι' οὗ καθισταμένων ἀκινήτων τῶν ἐχθρικῶν πλοίων μετεβάλλετο ἡ ναυμαχία εἰς πεζομαχίαν, ὥστε, οὐ μόνον 50 ἐχθρικά πλοῖα μετὰ πλείστων ἐκ τοῦ πληρώματος περιῆλθον εἰς τὰς χεῖρας τῶν Ῥωμαίων, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ στρατηγὸς Ἀννίβας μόλις κατάρθωσε μετὰ κόπου νὰ σωθῆ καταλιπὼν τὸ μεγαλοπρεπὲς αὐτοῦ πλοῖον (260 π. Χ.).

Εἶναι δὲ εὐνόητον ὁπόσῃν ἡ πρώτη αὕτη κατὰ θάλασσαν νίκη προὔξενεσε χερὰν εἰς τοὺς Ῥωμαίους. Τὸν δὲ Δουτίλιον ἐπανελ-

θόντα εἰς τὴν Ῥώμην οὐ μόνον ὑπεδέξατο ὁ εὐγνώμων λαὸς μετὰ πρωτοφανοῦς ἐνθουσιασμοῦ, ἀλλὰ καὶ ἀνήγειρε πρὸς τιμὴν αὐτοῦ ἐπὶ τῆς ἀγορᾶς ὠραίαν στήλην ἐκ λευκοῦ μαρμάρου καὶ κεκοσμημένην διὰ τῶν ἐμβόλων τῶν κυριευθέντων πλοίων (*columna rostrata*). Πλὴν δὲ τούτων καὶ ἄλλη κατ' ἀπόφασιν τοῦ λαοῦ λέγεται ὅτι ἀπενεμήθη αὐτῷ ἑκτακτος τιμῆ. Ὅσακις δῆλα δὴ ἐπανήρχετο ὁ ἔνδοξος ἐκεῖνος ἀνὴρ ἕκ τινος δαίπνου εἰς τὴν οἰκίαν του, συνωδεύετο πάντοτε ὑπὸ ἐνὸς αὐλητοῦ καὶ ἐνὸς λαμπηδοφόρου, ἧς τιμῆς ἄλλοι νικηταὶ ἀπέλαυον μόνον κατὰ τὴν ἡμέραν τοῦ θριάμβου των.

Ἄλλ' ὅσον λαμπρὰ καὶ ἀνῆτο ἡ νίκη ἐκείνη τῶν Ῥωμαίων παρὰ τὰς Μυλάς, δὲν ὑπῆρξεν ἐν τούτοις καὶ ἀποφασιστικὴ. Διότι εἰς ὕσας καὶ ἂν προέβησαν μετὰ τούτου ἀποπειρας πρὸς ἐκδιώξιν τῶν Καρχηδονίων οὐ μόνον ἐκ τῆς Σικελίας ἀλλὰ καὶ ἐκ τῆς Σαρδηνίας καὶ τῆς Κορσικῆς, εὗρον παρ' αὐτοῖς πάντοτε γενναίαν ἀντίστασιν. Ἐπειδὴ δὲ ἔνεκα τούτου ὁ πόλεμος παρετείνεται ἐπὶ μακρὸν ἄνευ ὀριστικοῦ ἀποτελέσματος, ἐκ δὲ τῆς παρατάσεως ταύτης σπουδαίως ἔπασχε τὸ ἐμπόριον αὐτῶν, συνέλαβον ἐπὶ τέλους οἱ Ῥωμαῖοι τὸ τολμηρὸν σχέδιον νὰ μεταφέρωσιν, ὡς καὶ ὁ Ἀγαθοκλῆς ἄλλοτε, τὸ θέατρον τοῦ πολέμου ἐπ' αὐτοῦ τοῦ ἀφρικανικοῦ ἐδάφους, ὅπως οὕτω προσβάλωσι τὸν ἐχθρὸν ἐν τῇ ἰδίᾳ αὐτοῦ χώρᾳ.

Ὅτε κατὰ τὸ ἔαρ τοῦ ἔτους 256 ὁ ἐκ 330 πολεμικῶν πλοίων συγκεῖμενος Ῥωμαϊκὸς στόλος μετὰ 140,000 ἀνδρῶν διηυθύνετο ἐκ τῆς Σικελίας εἰς τὴν Ἀφρικὴν ὑπὸ τοὺς δύο ὑπάτους *Μάρκον Ἀτίλιον Ῥήγουλον* καὶ *Λεύκιον Μάλλιον Ουόλωνα*, ἠναγκάσθη παρὰ τὸ ἀκρωτήριον *Ἐκρομον* κατὰ τὰ μεσημβρινὰ παράλια τῆς νήσου, νὰ συνάψῃ πρὸς τὸν ἐκ 350 πλοίων καὶ 150,000 ἀνδρῶν συγκεῖμενον ἐχθρικὸν στόλον, μίαν τῶν μεγαλειτέρων ναυμαχιῶν, ὧν μνημονεύει ἡ ἱστορία. Τοσαύτην δὲ κατ' αὐτὴν ἐπήνεγκε φθορὰν εἰς τοὺς ἐχθρούς, ὥστε ὁ πρὸς τὴν Ἀφρικὴν πλοῦς ἔμεινεν αὐτῷ πλέον ἐλεύθερος. Οὕτω δὲ ἀποβιθασθέντες εἰς τὰ ἀφρικανικὰ παράλια, τοσοῦτον ἐντὸς βραχυτάτου χρόνου ἐνέσπειραν τρόμον οἱ ὑπατοὶ ἐκεῖνοι ἀπὸ τῆς ὀχυρᾶς πόλεως Ἀσπίδος, ἣν κατέλαβον παρὰ τὸ *Ἐρμαῖον* ἀκρωτήριον, οὐ μόνον εἰς τὰς πέριξ καρχηδονικὰς χώρας διὰ τῶν ἐπιδρομῶν καὶ λεηλασιῶν αὐτῶν, ἀλλὰ καὶ εἰς αὐ-

τοὺς ἐπὶ τέλους τοὺς Καρχηδονίους, ὥστε ἡ μὲν Σύγκλητος τῆς Ῥώμης βεβαία ἀπὸ τοῦδε οὖσα περὶ τῆς νίκης, ἀνεκάλεσε τὸν ἕτερον τῶν ὑπάτων Μ. Μάλλιον Οὐόλωνα μετὰ τοῦ πλείστου μέρους τοῦ στόλου, καταλιποῦσα τὴν διεκπεραίωσιν τοῦ πολέμου εἰς μόνον τὸν Ῥήγουλον μετὰ 40 πλοίων, 15,000 πεζῶν καὶ 500 ἰππέων, οἱ δὲ Καρχηδόνιοι, ὧν ἡ θέσις ἦτο ἤδη μᾶλλον δεινὴ ἕνεκα τῆς ἀποστασίας τῶν σκληρῶς ὑπ' αὐτῶν καταθλιβομένων Νουμιδῶν, ἠναγκάσθησαν νὰ προτείνωσιν εἰρήνην. Ἐπειδὴ ὁμως οἱ ὄροι, οὓς προέτεινεν ὁ Ῥωμαῖος ἐκεῖνος ὑπάτος, ἦσαν τὰ μάλιστα σκληροὶ καὶ ἐκμηδενιστικοὶ τῆς δυνάμεως αὐτῶν, προὔτιμησαν οἱ δυστυχεῖς Καρχηδόνιοι νὰ ἐξακολουθήσωσι τὸν πόλεμον καὶ νὰ ὑποστῶσι μᾶλλον πάντα τὰ δεινά, ἢ νὰ ὑποκύψωσιν εἰς αὐτούς. Καὶ ἐν τούτοις ἡ τύχη δὲν ἐβράδυνε νὰ εὐνοήσῃ αὐτούς. Συγκεντρώσαντες ἀπάσας αὐτῶν τὰς δυνάμεις καὶ ἐνισχυθέντες προσέτι καὶ ὑπὸ Νουμιδῶν καὶ Ἑλλήνων μισθοφόρων, τσαύτην κατώρθωσαν ὑπὸ τὴν ἀρχιστρατηγίαν τοῦ ἐμπειροπολέμου Σπαρτιάτου Εἰανθίππου νὰ ἐπενέγκωσι κατὰ τὸ ἔαρ τοῦ ἐπομένου ἔτους (255) θραῦσιν εἰς τοὺς ἐχθροὺς κατὰ τὴν παρὰ τὴν Τύνιδα συγκροτηθεῖσαν μάχην, ὥστε οὐ μόνον ἐξ ὄλου τοῦ Ῥωμαϊκοῦ στρατοῦ μόνον 2000 ἐσώθησαν, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ πρὸ μικροῦ ἀγέρωχος καὶ τὴν τελείαν τῆς Καρχηδόνος ὑποταγὴν ἀπαιτῶν Ῥωμαῖος στρατηγὸς συλληφθεὶς μετηνέχθη μετὰ τῶν λοιπῶν αἰχμαλώτων ἐντὸς τῶν τειχῶν αὐτῆς.

Ἄποιναν δὲ ἡ θλιβερὰ αὕτη ἀγγελία ἐνεποίησεν ἐντύπωσιν ἐν Ῥώμῃ δὲν εἶναι δύσκολον νὰ φαντασθῇ τις. Καὶ ὡς νὰ μὴ ἦτο δὲ ἰκανὴ μόνη ἡ συμφορὰ αὕτη, ἐπηκολούθησε καὶ ἄλλη μετὰ μικρὸν. Διότι, ὅτε κατὰ θέρος τοῦ αὐτοῦ ἔτους στόλος Ῥωμαϊκὸς ἐκ 350 πλοίων ἀποσταλεὶς εἰς τὴν Ἀφρικὴν καὶ κατορθώσας μετὰ τινὰ νίκην κατὰ τῶν Καρχηδονίων παρὰ τὸ Ἐρμαῖον ἀκρωτήριον νὰ σώσῃ τὰ εἰς τὴν Ἀσπίδα καταφυγόντα λείψανα τοῦ Ῥωμαϊκοῦ στρατοῦ, τσαύτην ὑπέστη κατὰ τὴν ἐπιστροφὴν παρὰ τὰ μεσημβρινὰ παράλια τῆς Σικελίας ὑπὸ σφοδρᾶς τρικυμίας καταστροφὴν, ὥστε μόνον 80 ἐξ ὄλων ἐκεῖνων τῶν πλοίων ἐσώθησαν. Ἐπειδὴ δὲ καὶ πάλιν μετὰ μικρὸν τὴν αὐτὴν ἔσχε τύχην καὶ ἕτερος στόλος ἐπιστρέφων ἐκ τῆς Ἀφρικῆς, ἠναγκάσθησαν οἱ Ῥωμαῖοι νὰ ἀπόσχωσιν ἐπὶ τινι χρόνῳ πάσης κατὰ θάλασσαν ἐπι-

χειρήσεως καὶ νὰ περιορισθῶσι μόνον εἰς τὸν κατὰ ξηρὰν πόλεμον.

Ἄλλ' ἐν ᾧ τοιαύτας ἐδοκίμαζον ἀλλεπαλλήλους συμφορὰς οἱ Ῥωμαῖοι, τὸ θέατρον τοῦ πολέμου μετηνέχθη καὶ πάλιν ἐπὶ τῆς Σικελίας, ἣτις ἅπασα διετέλει ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν αὐτῶν πλὴν μόνον τοῦ Λιλυθαίου καὶ τοῦ Δρεπάνου. Καὶ εἶναι μὲν ἀληθές, ὅτι κατώρθωσαν οἱ Ῥωμαῖοι ἐπὶ τέλους μετὰ πολυειδεῖς τῆς τύχης μεταβολὰς νὰ νικήσωσι λαμπρῶς ἐν ἔτει 250 παρὰ τὴν *Πάνορμον* ὑπὸ τὸν ὕπατον αὐτῶν *Α. Καϊκίλιον Μέτελλον* τὸν στρατηγὸν τῶν Καρχηδονίων *Ἀσθρούβαρ* καὶ νὰ αναγκάσωσι καὶ πάλιν τοὺς Καρχηδονίους νὰ προτείνωσιν αὐτοῖς εἰρήνην. Ἄλλ' ὅτε μετὰ τὴν ἀπόρριψιν ταύτης ἐπανελήφθησαν καὶ πάλιν αἱ ἐχθροπραξίαι κατὰ συμβουλήν τοῦ Ῥηγούλου¹, οὐ μόνον ἅπασαι αὐτῶν αἱ προσπάθειαι τοῦ νὰ φαιρέσωσι τὰ εἰς τοὺς Καρχηδονίους ἀνήκοντα φρούρια Λιλύθαιον καὶ Δρέπανον, περὶ ἃ περιστρέφετο ἤδη πρὸ πάντων ὁ ἀγὼν, ἀπέβησαν μάταιαι, ἀλλὰ καὶ δύο ὑπέστησαν προσέτι δεινὰς συμφορὰς, τὸ μὲν ἠττηθεντες κατὰ θάλασσαν παρὰ τὸ Δρέπανον ὑπὸ τοῦ Καρχηδονικοῦ στόλου (249), τὸ δὲ ἀπολέσαντες μέγαν ἀριθμὸν φορτηγῶν καὶ πολεμικῶν πλοίων, ἅτινα κομίζοντα τροφὰς εἰς τὸν πολιορκουῖντα τὸ Λιλύθαιον στρατόν, κατεστράφησαν ἅπαντα πλὴν δύο πολεμικῶν μόνον, τὰ μὲν ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν, τὰ δὲ ὑπὸ τρικυμίας.

Οὐδέποτε ἄλλοτε πρότερον εἶχον περιέλθει οἱ Ῥωμαῖοι εἰς μείζονα ἀμυχανίαν ἢ νῦν μετὰ τὰς συμφορὰς ταύτας. Καίτοι δὲ εἶχον μεταχειρισθῆ ἅπαντα τὰ μέσα κατὰ τε ξηρὰν καὶ θάλασσαν πρὸς

¹ Λέγεται ὅτι ὁ Ῥηγούλος, ὅστις, ὡς γνωστόν, ἔμενεν αἰχμάλωτος παρὰ τοῖς Καρχηδονίοις, ἀπεστάλη ὑπὸ τούτων κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην μετ' ἄλλων πρέσβειων εἰς τὴν Σύγκλητον τῆς Ῥώμης, ὅπως συνηγορήσῃ παρ' αὐτῇ ὑπὲρ τῆς προταθείσης ὑπ' ἐκείνων εἰρήνης καὶ τῆς ἀνταλλαγῆς τῶν αἰχμαλώτων ἐπὶ τῇ ἐνόρκῳ ὑποσχέσει, ὅτι ἤθελεν ἐπιστρέφει καὶ πάλιν ἂν αἱ ἐνέργειαι τοῦ ἤθελον ἀποβῆ μάταιαι. Ἐπειδὴ ὁμῶς ὁ ἀνὴρ ἐκεῖνος ἐνόμιζε τὴν εἰρήνην ἐκείνην μόνον εἰς τοὺς Καρχηδονίους ὠφέλιμον, οὐ μόνον δὲν συνηγόρησεν ὑπὲρ αὐτῆς, ἀλλὰ τούναντίον ἀπέτρεψε τὴν Ῥωμαϊκὴν Σύγκλητον. Πιστὸς δὲ εἰς τὸν ὄρκον τοῦ ἐπανῆλθε καὶ πάλιν εἰς τὴν αἰχμαλωσίαν τοῦ παρὰ τὰς θερμὰς ἰκυσίας τῆς συζύγου του, τῶν τέκνων του καὶ πάντων τῶν συγγενῶν καὶ φίλων του. Ὅτι δὲ ὑπεβλήθη εἰς δεινὰς βασάνους ἐπὶ τούτῳ ὑπὸ τῶν Καρχηδονίων, ὡς ἀναφέρεται ὑπὸ Δίωνος τοῦ Κασσίου, Ἀππιανοῦ, Λιβίου, Κικέρωνος καὶ ἄλλων, θεωρεῖται ὑπὸ πολλῶν νεωτέρων ὡς μῦθος.

κατασύντριψιν τοῦ ἐχθροῦ, ἐν τούτοις εὐρίσκοντο ἤδη μετὰ δεκα-
 πενταετείς συνεχεῖς ἀγῶνας εἰς ἀπελπιστικωτέραν ἢ ἐν τῇ ἀρχῇ
 αὐτῶν θέσιν. Τοσαύτην δὲ φθορὰν εἶχεν ἤδη προξενήσει εἰς αὐτούς
 ὁ πόλεμος, ὥστε ὁ ἀριθμὸς τῶν κατοίκων τῆς Ῥώμης, εἶχεν ἐ-
 λκτωθῆ ἐν διαστήματι πέντε μόνον ἐτῶν, ἦτοι ἀπὸ τοῦ 252-247,
 κατὰ τὸ ἕν ἔκτον. Καὶ αἱ οἰκονομικαὶ δὲ ζημίαι αὐτῶν ἦσαν
 τόσον μεγάλαι, ὥστε οὐδεμία ἐπετρέπετο πλέον σκέψις περὶ ἐξαρ-
 τύσεως νέου στόλου. Καὶ ἐν τούτοις ἦτο μέγα εὐτύχημα διὰ τοὺς
 Ῥωμαίους, ὅτι καὶ οἱ Καρχηδόνιοι οὐχὶ ὀλιγώτερον αὐτῶν ἐξην-
 τλημένοι, δὲν ἐξηκολούθουν τὰς πολεμικὰς αὐτῶν ἐργασίας μετὰ
 δραστηριότητος. Διότι ἂν μίαν ἔτι μάχην διεξῆγον αἰσίως, θὰ
 τοῖς ἐξησφάλιζεν αὕτη τελείαν τὴν νίκην.

Οὕτω λοιπὸν παρετείνετο ὁ πόλεμος ἄνευ τινὸς σπουδαιοτέ-
 ρου ἐκατέρωθεν ἀποτελέσματος, ὅτε ἐπὶ τέλος νέα ἐδόθη εἰς αὐ-
 τὸν ζῶν ὑπὸ τοῦ νέου στρατηγοῦ τῶν Καρχηδονίων *Ἀμιλία*
 τοῦ ἐπικαλουμένου *Βάρκα* (ἦτοι κεραυνοῦ) ἐν ἔτει 247. Ὁ διά-
 στημος οὗτος ἀνὴρ ἐπιχειρῶν τὸ μὲν πρῶτον ἀπὸ τοῦ ὄχυροῦ ὄρους
Εἰρκτής (τανῦν Monte Pellegrino) παρὰ τὴν Πάνορμον, ἔπειτα
 δὲ ἀπὸ τοῦ ὄχυροτάτου *Ἐρως* διαφόρους ἀνὰ τὴν νῆσον κατὰ
 τε ξηρὰν καὶ θάλασσαν ἐπιδρομὰς, ἃς μάλιστα ἐξέτεινεν ἐνίοτε
 καὶ μέχρι τῶν παραλίων τῆς Βρεττίας καὶ τῆς Λευκανίας, προῦ-
 ξένει εἰς τοὺς Ῥωμαίους φοβερὰς ζημίας. Ἄλλ' ἔνεκα τούτου ἠναγκ-
 ἀσθήσασιν καὶ οἱ Ῥωμαῖοι νὰ προβῶσιν εἰς μέτρον, ὅπερ μαρτυρεῖ
 τὴν ἔκτακτον αὐτῶν φιλοπατρίαν. Ἐπειδὴ δὴ ἄλλα δὴ τὰ οἰκονομικὰ
 τοῦ κράτους ἦσαν ἐν οἰκτροτάτῃ κατὰστάσει, ἀπεφάσισαν φιλο-
 πάτριδές τινες καὶ πλοῦσιοι πολῖται νὰ σώσωσιν αὐτοὶ τὴν πα-
 τριδα δι' ἐκουσίων συνεισφορῶν. Καὶ ἀληθῶς τὸ μέσον τοῦτο
 ὑπῆρξε σωτήριο. Διότι νουπήγηθέντος οὕτω νέου στόλου ἐκ 200
 πλοίων, κατώρθωσε δι' αὐτοῦ ὁ ὑπάτος *Γ. Λουγάτιος Κάτουλος*
 τοσοῦτον τρομερὰν νὰ προξενήσῃ θραῦσιν εἰς τὸν ἐχθρικὸν στόλον
 παρὰ τὰς *Αἰγούσας νήσους* ἐν ἔτει 241, ὥστε μὴ δυνάμενοι πλέον οἱ
 Καρχηδόνιοι νὰ ἐξηκολούθησῶσι τὸν πόλεμον, ἠναγκάσθησιν ἐπὶ
 τέλους νὰ συνθηκολογήσωσι μετὰ τῶν Ῥωμαίων ὑπὸ τοὺς ὄρους
 α') νὰ παραχωρήσωσιν εἰς αὐτοὺς τὴν Σικελίαν μετὰ τῶν παρα-
 κειμένων μικρῶν νήσων, β') νὰ ποδώσωσι πάντας τοὺς Ῥωμαίους
 αἰχμαλώτους καὶ γ') νὰ πληρώσωσι διὰ τὰ ἔξοδα τοῦ πολέμου

3200 τάλαντα, ὧν τὰ μὲν 1000 εὐθύς, τὰ δὲ ὑπόλοιπα ἐν διαστήματι δέκα ἐτῶν.

Οὕτω δὲ ἡ ὠραία ἐκείνη νῆσος ¹, ἣτις ἐπὶ μακρὸν, ὡς εἴρηται, χρόνον ὑπῆρξεν ἄλλοτε τὸ μῆλον τῆς ἔριδος μεταξὺ Ἑλλήνων καὶ Καρχηδονίων, περιῆλθεν ἐπὶ τέλος ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν ἐνὸς Λαοῦ, οὐτινος ἡ πολιτικὴ σημασία μόλις πρὸ μικροῦ διὰ τῆς κατανικήσεως τοῦ Πύρρου εἶχε λάβει σπουδαιότερον χαρακτήρα.

§ 25

Συμβάντα μεταξὺ τοῦ α' καὶ τοῦ β' Καρχηδονικοῦ πολέμου.

Καὶ ὅμως τὰ δεινὰ τῶν Καρχηδονίων δὲν εἶχον ἀκόμη παρέλθει ἐντελῶς. Διότι, ἐν ᾧ μετὰ τὸ πέρας τοῦ πολέμου τούτου ἤλπιζον, ὅτι θὰ ἠδύναντο νὰ ἐπουλώσωσι τὰ κατ' αὐτῶν κατενεχθέντα ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων τραύματα, ὅπως ἐν προσήκοντι χρόνῳ ἐκδικηθῶσιν αὐτούς, περιῆλθον καὶ πάλιν εἰς δεινὴν θέσιν, ἕνεκα τῆς ἀγρίας στάσεως, εἰς ἣν προέβησαν τὰ μισθοφορικὰ αὐτῶν στρατεύματα, διότι δὲν ἐπληρώνοντο αὐτοῖς οἱ ὀφειλόμενοι μισθοί. Ἦτο δὲ ἡ θέσις αὐτῶν τοσοῦτῳ μᾶλλον δεινὴ, καθ' ὅσον μετὰ τῶν ἀγρίων ἐκείνων στασιαστῶν, ἠνώθησαν καὶ πολλαὶ τῶν συμμάχων πόλεων τῆς Καρχηδόνας, βαρέως φέρουσαι τὴν κυριαρχίαν αὐτῆς. Καὶ κατώρθωσαν μὲν ἐπὶ τέλος οἱ Καρχηδόνιοι μετὰ τριετῆς δεινοῦς ἀγῶνας (240—238) νὰ καταπνίξωσι τὴν φοβερὰν ἐκείνην ἐπανάστασιν διὰ τοῦ γνωστοῦ αὐτῶν στρατηγοῦ Ἀμίλκα Βάρκα, ἀπώλεσαν ὅμως διαρκούσης αὐτῆς τὰς νήσους Σαρδηνίαν καὶ Κορσικὴν, ἃς οἱ Ῥωμαῖοι, καίπερ ὑφισταμένης ἔτι τῆς εἰρήνης, δὲν ἐδίστασαν νὰ ποσπάσωσιν ἀπ' αὐτῶν (238). Ὅτε δὲ ἐπὶ τῷ ἀνθαιρέτῳ τούτῳ διαβήματι οἱ δυστυχεῖς Καρχηδόνιοι παρεπονέθησαν εἰς τοὺς Ῥωμαίους, οὐ μόνον δὲν ἠθέλησαν οὗτοι νὰ ἐπανορθώσωσι τὸ ἀδίκημα ἐκεῖνο, ἀλλὰ καὶ τοῦναντίον, ἐκ τῆς ἀδυνα-

¹ Ἡ Σικελία, πλὴν τῶν Συρακουσῶν, ἃς ἐκυβέρνην ὁ Ἰέρων, ὡς σύμμαχος τῆς Ῥώμης, ἐγένετο ἡ πρώτη τῆς Ῥωμαϊκῆς ἐπαρχίας κυβερνωμένη ὑπὸ ἐνὸς Ἐπάρχου (Πραίτωρος), παρ' ᾧ ἐκλεγομένῳ κατ' ἔτος ὑπὸ τῆς Συγκλήτου καὶ ἔχοντι πλὴν τῆς ἀρχηγίας τοῦ στρατοῦ καὶ δικαστικὴν ἐξουσίαν, διωρίζετο προτέτι καὶ εἰς Τ α μ ί α ς (Quaestor) πρὸς διεύθυνσιν τοῦ ταμείου καὶ εἴπραξιν τῶν φόρων.

μίας αὐτῶν ἐπωφελοῦμενοι, τοὺς ἠνάγκασαν νὰ τοῖς πληρώσωσι δι' ἕξοδα δῆθεν πολεμικῶν παρασκευῶν 1200 τάλαντα, ἐντελῶς ἀδιαφοροῦντες, ἂν διὰ τῆς τοιαύτης αὐτῶν διαγωγῆς ἔσπειρον τὸν σπόρον νέων ἐν τῷ μέλλοντι καὶ σοβαρωτέρων ἐρίδων καὶ συγκρούσεων.

Καὶ δὲν εἶναι ταῦτα μόνον τὰ κατορθώματα τῶν Ῥωμαίων μετὰ τὸν πρῶτον Καρχηδονικὸν πόλεμον. Ἀφ' οὗ οὗτοι, μετὰ τὴν κατάκτησιν τῶν ἄνω μνημονευθεισῶν δύο νήσων, κατέθηκαν τὰ ὄπλα ἐπὶ τινα χρόνον¹, ἠναγκάσθησαν καὶ πάλιν νάποδυθῶσιν εἰς νέους ἀγῶνας. Καὶ πρῶτον μὲν περιῆλθον εἰς ῥῆξιν πρὸς τοὺς Ἰλλυριούς (230—228), τὸ μὲν διότι οὗτοι διὰ τῶν ἐν τῷ ἄδριατικῷ πελάγει συχῶν αὐτῶν πειρατειῶν ἔβλαπτον καίριως τὰ ἐμπορικὰ συμφέροντα τῶν Ἰταλικῶν πόλεων, τὸ δὲ καὶ διότι, ὅτε οἱ Ῥωμαῖοι ἠθέλησαν νάπαιτήσωσι τὴν θεραπείαν τοῦ κακοῦ τούτου πρὸς τῆς βασιλείσσης αὐτῶν *Τεύταρ*, ἐφρονεῖθη κατὰ διαταγὴν αὐτῆς ὁ ἕτερος τῶν Ῥωμαίων ἀπεσταλμένος. Ἀφ' οὗ δὲ οἱ Ῥωμαῖοι κατώρθωσαν νὰ ταπεινώσωσι καὶ τὸν ληστρικὸν τοῦτον λαὸν διὰ τῆς προδοτικῆς συνδρομῆς τοῦ διοικητοῦ τῆς Κερκύρας *Δημητρίου τοῦ Φαρίου*, ὅστις παρέδωκεν αὐτοῖς τὴν ὑπὸ Ἰλλυρικὴν κυριαρχίαν διατελοῦσαν νήσον ἐκείνην, κατέστησαν αὐτὸν φόρου ὑποτελῆ, ἀπηγόρευσαν αὐστηρῶς πᾶσαν εἰς τὸ ἐξῆς πειρατικὴν ἐπιχείρησιν καὶ κατέλαβον πλὴν τῆς μνημονευθείσης νήσου καὶ πολλὰ ἄλλα παράλια μέρη τῆς Ἰλλυρίας, ἐν οἷς καὶ ἡ Ἐπίδαμνος. Ἐπειδὴ δὲ ἐκ τῆς ταπεινώσεως ταύτης τῶν Ἰλλυριῶν ὠφελήθησαν σπουδαίως καὶ οἱ Ἕλληνες, ὧν ἐπίσης ἕνεκα τῶν πειρατειῶν αὐτῶν ἐβλάπτοντο τὰ ἐμπορικὰ συμφέροντα, προῆλθεν ἐκ τούτου ἡ πρώτη ἀφορμὴ τῶν πρώτων μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν Ῥωμαίων σχέσεων. Ὑπὸ τῆς αὐτῆς δὲ μάλιστα, λέγεται, ὅτι κατελήφθησαν χαρᾶς οἱ Ἕλληνες, ὅτε ἀνήγγειλαν αὐτοῖς οἱ Ῥωμαῖοι τοὺς ὅρους τῆς μετὰ τῶν Ἰλλυριῶν συνομολογηθείσης εἰρήνης, ὥστε οὐ μόνον τοὺς ἀπεσταλμένους αὐτῶν ὑπεδέξαντο μετ' ἐκτά-

¹ Κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον, ἦτοι ἐν ἔτει 235 π. Χ. συνέβη ἐν Ῥώμῃ καὶ τὸ παράδοξον γεγονός, ὅτι εἰς σημεῖον εἰρήνης ἐκλείσθη τὸ πρῶτον ἤδη ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Νουμᾶ ὁ ναὸς τοῦ Ἰανοῦ, ὅστις ὅμως ἀνοιχθεὶς καὶ πάλιν μετὰ μικρὸν διέμεινεν ἐν τῇ καταστάσει ταύτῃ καθ' ὅλον τὸ ὑπόλοιπον μακρὸν χρονικὸν διάστημα τῆς δημοκρατίας, ἦτοι μέχρι τοῦ Αὐγούστου.

κτων περιποιήσεων και τιμῶν, ἀλλὰ και εἰς αὐτοὺς τοὺς Ῥωμαίους, ἀντὶ τῆς εἰς τὴν Ἑλλάδα παρασχεθείσης εὐεργασίας των, οἱ μὲν Κορίνθιοι ἐπέτρεψαν νὰ συμμετέχωσι τῶν Ἰσθμικῶν ἀγῶνων, οἱ δὲ Ἀθηναῖοι ἐχορήγησαν τὸ σπανίως εἰς ξένους χορηγούμενον δικαίωμα τῆς εἰς τὰ Ἐλευσίνα μυστήρια προσελεύσεως.

Μικρὸν δὲ μετὰ τὸν πόλεμον τοῦτον ἠναγκάσθησαν οἱ Ῥωμαῖοι νὰ προβῶσι και εἰς ἕτερον τοιοῦτον, ἀλλὰ μᾶλλον ἐπικίνδυνον, πρὸς τοὺς ἐν τῇ ἄνω Ἰταλίᾳ Γαλάτας (225—222 π. Χ.), οἵτινες, ἀφ' οὗ ἐπὶ πολλὰς δεκαετηρίδας ἔζησαν μετ' αὐτῶν ἐν εἰρήνῃ, ἀπειράθησαν και πάλιν ἤδη νὰ εἰσβάλωσιν εἰς τὴν Ἑτρουρίαν. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν οὗτοι εὐνοηθέντες ὑπὸ τῆς τύχης κατῴρθωσαν νὰ νικήσωσι τοὺς Ῥωμαίους παρὰ τὰς Φαισούλας· ἀλλὰ τοσαύτην μετὰ μικρὸν ὑπέστησαν ὑπὸ τούτων θραυσίαν παρὰ τὸν *Τελαμῶνα*, ὥστε τεσσαράκοντα μὲν χιλιάδες ἐξ αὐτῶν ἐκάλυψαν τὸ πεδῖον τῆς μάχης, δέκα δὲ χιλιάδες συνελήφθησαν αἰχμάλωτοι. Μετὰ δὲ τοῦτο προχωρήσαντες οἱ Ῥωμαῖοι και πέραν τοῦ Πάδου δὲν κατῴρθωσαν μὲν ἤδη και τὴν ὄλοσχερῆ τῆς χώρας ἐκείνης κατακτήσιν μέχρι τῶν Ἄλπεων ἕνεκα τῆς ἐκρήξεως τοῦ δευτέρου καρρχηδονικοῦ πολέμου, κῆτύχησαν ὅμως νὰ ὑπαγάγωσιν ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν αὐτῶν¹ τὸ πλεῖστον αὐτῆς μέρους.

§ 26

Δεύτερος Καρχηδονικὸς πόλεμος

(218—201 π. Χ.)

Δὲν εἶχε παρέλθει πολὺς χρόνος ἀπὸ τοῦ τελευταίου τούτου κατορθώματος τῶν Ῥωμαίων και ἠναγκάσθησαν οὗτοι νὰ λάβωσι και πάλιν τὰ ὄπλα κατὰ τοῦ αὐτοῦ ἐκείνου λαοῦ, καθ' οὗ και πρό τινων ὡς γνωστὸν δεκαετηρίδων εἶχον ἀναγκασθῆ νὰ διεξαγάγωσι πεισματῶδη και μακροχρόνιον πόλεμον.

Οἱ Καρχηδόνιοι βαρέως φέροντες τὴν εἰς αὐτοὺς προσγενομένην ἐκ μέρους τῶν Ῥωμαίων ταπείνωσιν, δὲν ἐδίστασαν εὐθύς μετὰ τὴν ὑποταγὴν τῶν στασιασάντων μισθοφορικῶν αὐτῶν στρατευμάτων,

¹ Πρὸς ἐξασφάλισιν τῶν νέων τούτων ἐν τῇ ἄνω Ἰταλίᾳ κτήσεων αὐτῶν ἔκτισαν αὐτόθι τότε οἱ Ῥωμαῖοι δύο ἀποικίας τὴν *Πλακετίαν* και τὴν *Κρεμόνα*.

νὰ στρέψωσι τὰ ὄπλα αὐτῶν πρὸς τὴν Ἰσπανίαν, ὅπως διὰ τῆς κατγκτήσεως τῆς πλουσίας ταύτης χώρας οὐ μόνον ἀποζημιωθῶσι δι' αὐτῶν εἶχον ὑποστῆ σπουδαίως ζημίας, ἀλλὰ καὶ προπαρασκευασθῶσιν εἰς ἐκδικητικὸν κατ' αὐτῶν πόλεμον. Ἀνέλαθε δὲ τὴν διεκπεραίωσιν τῆς ἐπιχειρήσεως ταύτης ὁ γενναῖος στρατηγὸς καὶ τῆς δημοκρατικῆς μερίδος προϋστάμενος Ἀμίλλας Βάσκας, ὅστις καὶ κατῶρθωσε νὰ ματαιώσῃ πάσας τὰς ὑπὲρ τῶν Ῥωμαίων ἀντιδράσεις τῶν ἀριστοκρατικῶν (236 π. Χ.). Ἀφ' οὗ δὲ ὁ ἔνδοξος ἐκεῖνος ἀνὴρ μετὰ ὀκταετείς ἐν τῇ μεσημβρινῇ Ἰσπανίᾳ ἀγῶνας, καθ' οὓς κατῶρθωσε νὰ ὑποτάξῃ πάσας τὰς παρὰ τὸν Βαίτιν (Guadalquivir) καὶ τὸν Ἄραρ (Guadiana) κειμένους χώρας, ἐφονεύθη μαχόμενος πρὸς τινα αὐτόθι ὄρεινὸν λαόν (228 π. Χ.), τὴν θέσιν αὐτοῦ κατέλαβεν ὁ ἐπὶ θυγατρὶ γαμβρὸς αὐτοῦ Ἀσδρούβας (227—220). Ἄλλ' ὅτε καὶ οὗτος ἐξἄκολουθήσας τὸ ἔργον μετὰ τῆς αὐτῆς καὶ ὁ προκάτοχός του ἐπιτυχίας κατῶρθωσε νὰ ἐκτείνῃ τὴν κυριαρχίαν τῆς πατρίδος του μέχρι τοῦ Ἰβηρος ποταμοῦ, καὶ πρὸς ἐξασφάλισιν αὐτῆς ἰδρύσει παρὰ τὰ ἀνατολικά παραλία τῆς Ἰσπανίας τὴν Νέαν Καρχηδόνα (Καρθαγένην), ἣτις κατέστη ἡ πρωτεύουσα καὶ τὸ πρῶτον στρατόπεδον τῶν αὐτόθι καρχηδονικῶν κτήσεων, τοσοῦτον διηγέρθη ἔνεκα τούτου ἡ ζηλοτυπία τῶν Ῥωμαίων, ὥστε οὐ μόνον ἔσπεισαν οὗτοι νὰ συμμαχήσωσι μετὰ τοῦ ὀχυροῦ Σαγόντου¹ πρὸς ματαίωσιν τῶν περαιτέρω κατακτήσεων τοῦ στρατηγοῦ ἐκεῖνου, ἀλλὰ καὶ ὑπεχρέωσαν αὐτὸν διὰ συνθήκης νὰ μὴ ὑπερβῆ τὸν Ἰβηρα ποταμόν. Καὶ εἶναι μὲν ἀληθές, ὅτι ἐνόσφ' ἔζη ὁ Ἀσδρούβας προσεπάθησεν ἐκ παντὸς τρόπου ἵνα ἀποφύγῃ πᾶσαν πρὸς τοὺς Ῥωμαίους σύγκρουσιν. Ἄλλ' ὅτε μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ (220 π. Χ.) ἀνεκηρύχθη ὑπὸ τοῦ στρατοῦ ἀρχιστράτηγος ὁ υἱὸς τοῦ Ἀμίλλας Βάρκα Ἀρρίβας, τὰ πράγματα ἔλαβον ἄλλοίαν τροπὴν.

Ὁ μέγιστος οὗτος ἀπάντων ἐν γένει τῶν ἀνδρῶν, οὓς παρήγαγεν ἡ Καρχηδὼν καὶ εἰς τῶν εὐφραστέρων καὶ μεγαλειτέρων στρατιωτικῶν καὶ πολιτικῶν ἀνδρῶν τῆς παγκοσμίου ἱστορίας, γεννηθεὶς ἐν τῷ μέσῳ τοῦ ἀ' καρχηδονικοῦ πολέμου ἐν ἔτει 247 ἦτο ἐνδε-

¹ Ἡ πόλις αὕτη κειμένη ἐπὶ τῶν ἀνατολικῶν παραλίων τῆς Ἰσπανίας καὶ ἐπὶ τοῦ μέρους σχεδὸν ἐκεῖνου, ἐφ' οὗ κεῖται τανῦν ἡ πόλις Murviedro, ἡτο ἀποικία τῶν Ζακυνθίων.

καετής τὴν ἡλικίαν, ὅτε ὁ πατήρ αὐτοῦ ἐπεχείρησε τὴν κατὰ τῆς Ἰσπανίας ἐκστρατεῖαν. Λέγεται δέ, ὅτι τοσοῦτον ἔτρεφεν ὁ Ἀννίβας ἀπὸ τῆς παιδικῆς αὐτοῦ ἡλικίας μῖσος κατὰ τῶν Ῥωμαίων, ὥστε, ὅτε ὁ πατήρ του ἠθέλησε πρὸ τῆς ἐκστρατείας του ἐκείνης νὰ τὸν δοκιμάσῃ, ἂν θὰ ἠδύνατο νὰ διατηρῇ ζωηρὸν πάντοτε τὸ μῖσός του πρὸς τὸν ἄσπονδον ἐκείνον τῆς πατρίδος του ἐχθρὸν, οὐδαμῶς ἐδίστασε νὰ ὑποσχεθῇ τοῦτο μεθ' ὄρκου. Καὶ ἀληθῶς οὐδέποτε ἄλλοτε ἐτηρήθη ὄρκος πιστότερον τοῦ ὄρκου τούτου τοῦ Ἀννίβα. Ἀνατραφεὶς οὗτος ἐν τῷ μέσῳ τῶν ἀγρίων καταϊγίδων τοῦ στρατιωτικοῦ καὶ πολεμικοῦ βίου, τοσοῦτον εἶχε καταστήσει τὸ σῶμα αὐτοῦ ὑγιές καὶ ἰσχυρὸν, ὥστε λίαν εὐκόλως ἠδύνατο νὰ ὑπομένη πάντας τοὺς κόπους καὶ πάσας τοῦ βίου ἐκείνου τὰς ταλαιπωρίας καὶ τὰς στερήσεις. Καίτοι δὲ καὶ ἀπὸ τῆς μικρᾶς αὐτοῦ ἡλικίας ἐνθουσιωδῶς ἠγαπᾶτο ὑπὸ τοῦ στρατοῦ, ἐν τούτοις ὡς στρατηγὸς κατέστη ἤδη αὐτόχρονα τὸ εἶδωλον τῆς λατρείας αὐτοῦ. Ἀλλὰ καὶ πῶς ἦτο δυνατὸν νὰ μὴ λατρεύῃ τὸν ἄνδρα ἐκείνον ὁ στρατὸς, ἀφ' οὗ ἔβλεπεν, ὅτι οὐδεὶς κίνδυνος ἠδύνατό ποτε νὰ κλονήσῃ τὸ θάρρος του καὶ οὐδεμία ταλαιπωρία νὰ καταβάλλῃ τὸ τε σῶμα καὶ τὸ πνεῦμά του, ὅτι μετ' ἀπαθείας ὑπέμενεν οὐ μόνον τὸ ψῦχος καὶ τὸν καύσωνα, ἀλλὰ καὶ πάσας τὰς σωματικὰς στερήσεις, καὶ ὅτι εἰς μὲν τὰς μάχας προέβαινε πρῶτος, ἐκ τούτων δὲ ἀπεσύρετο τελευταῖος; Ἀφ' οὗ ὁ ἄσπονδος οὗτος τῶν Ῥωμαίων ἐχθρὸς, οὗτινος τὸ στήθος ἐφλέγετο σύννεμα καὶ ὑπὸ ὑπερμέτρου φιλοπατρίας καὶ φιλοδοξίας, κατῴρθωσε νὰ διεξαγάγῃ εὐτυχεῖς τινὰς πολέμους ἐν Ἰσπανίᾳ, δὲν ἐδίστασε νὰ προβῇ, παρὰ τὴν ὑφισταμένην γνωστὴν συνθήκην, εἰς τὴν πολιορκίαν τοῦ Σαγούντου (219 π. Χ.) ὅπως οὕτω προκαλέσῃ τοὺς Ῥωμαίους εἰς πόλεμον καὶ κορέσῃ τὸ πρὸς αὐτοὺς ἄσπονδον μῖσός του. Ἐπραξε δὲ τοῦτο τοσοῦτον μᾶλλον, καθ' ὅσον οὐ μόνον ἡ κυριαρχία τῆς πατρίδος του εἶχεν αὐτόθι ἰκανῶς στερεωθῆ, ἀλλὰ καὶ ὁ στρατὸς καὶ τὰ οἰκονομικὰ αὐτῆς διετέλουν ἐν γένει ἐν λαμπρᾷ καταστάσει. Ὅτε δὲ οἱ Ῥωμαῖοι ἀπεσταλμένοι ἠθέλησαν νὰ καταστήσωσι τὸν διάσημον ἐκείνον στρατηγὸν προσεκτικὸν εἰς τὰ ἐπακόλουθα τῆς τοιαύτης αὐτοῦ διαγωγῆς, δὲν ἤξιώσεν αὐτοὺς ὁ Ἀννίβας οὐδεμιᾶς προσοχῆς. Ἐξ ἐναντίας δὲ μάλιστα μετὰ τσαύτης ἐξηκολούθησεν ἐπιμονῆς τὴν πολιορκίαν τῆς πόλεως ἐκείνης, ὥστε

κατώρθωσε μετὰ ὀκτὰ μῆνον πολιορκίαν νὰ καταστῆ κύριος αὐτῆς. Λέγεται δέ, ὅτι ἐκ τῶν κατοίκων τοῦ Σαγούντου ἄλλοι μὲν μὴ ἀνεχόμενοι νὰ ἴδωσι τὴν καταστροφὴν τῆς πατρίδος των ἤναψαν κατὰ τὴν εἰσβολὴν τῶν ἐχθρῶν πυρὰν ἐπὶ τῆς ἀγορᾶς καὶ ἐρρίφθησαν εἰς τὰς φλόγας μετὰ τῶν γυναικῶν, τῶν τέκνων καὶ τῶν κινητῶν αὐτῶν πραγμάτων, ἄλλοι δὲ ἀπέθανον ὑπὸ τὰ ἐρείπια τῶν οἰκιῶν των ἢ ὑπὸ τοῦ ξίφους τῶν ἐχθρῶν.

Ἄν ἡ ἀπλῆ τοῦ Σαγούντου προσβολὴ παρέσχεν ἄλλοτε εἰς τοὺς Ῥωμαίους ἀφορμὴν δικαίας κατὰ τοῦ Ἀννίβα διαμαρτυρήσεως, ἢ ἄλλως ὅμως καὶ ἡ καταστροφὴ τῆς πόλεως ἐκείνης δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ μὴ διεγείρῃ τὴν ἀγανάκτησιν αὐτῶν. Καὶ διὰ τοῦτο, ὅτε ἡ αἴτησις αὐτῶν, ἦν ἀπηύθυναν διὰ πρεσβείας πρὸς τὴν Σύγκλητον τῆς Καρχηδόνος περὶ παραδόσεως τοῦ αὐθάδους στρατηγοῦ, ἀπεκρούσθη ὑπ' αὐτῆς, δὲν ἐδίστασαν νὰ κηρύξωσι διὰ τοῦ προΐσταμένου τῆς πρεσβείας ἐκείνης *Κοῦντου Φαβίου Μαξίμου* τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Καρχηδόνος. Οὕτω δὲ μετὰ 23 ἔτη ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ πρώτου μεταξὺ αὐτῶν πολέμου ἐξεργάγη καὶ πάλιν μεταξὺ τῆς Ῥώμης καὶ τῆς Καρχηδόνος εἰς ἐκ τῶν πολέμων ἐκείνων, οἵτινες ἐν τῇ παγκοσμίῳ ἱστορίᾳ θεωροῦνται τὰ μάλιστα σπουδαῖοι καὶ βαρυσήμαντοι. Διότι καὶ δι' αὐτοῦ, ὅπως καὶ διὰ τοῦ πρώτου, δὲν ἐπρόκειτο νὰ λυθῇ ἀπλῶς τὸ ζήτημα, ὁπότερον τῶν δύο διαμαχομένων μερῶν θὰ ἠδύνατο νὰ προβῇ εἰς μικροτέρας ἢ μεγαλειτέρας κατακτήσεις, ἀλλ' ἂν ἔμελλε νὰ δεσπότη τῆς Εὐρώπης ὁ ἐλληνορωμαϊκὸς πολιτισμὸς τῆς Δύσεως, ἢ ὁ σημιτικὸς τῆς Ἀνατολῆς.

Ἐν ᾧ οἱ Ῥωμαῖοι νομιζόντες, ὅτι ὁ νέος οὗτος πόλεμος ἤθελε διεξαχθῆ ἐν Ἰσπανίᾳ καὶ Ἀφρικῇ, προέβαινον ἐν ἡσυχίᾳ καὶ βραδύτητι εἰς τὰς ἀναγκαίας προπαρασκευάς, ὁ Ἀννίβας τοῦναντίον νομιζων, ὅτι θὰ ἠδύνατο νὰ καταπολεμήσῃ εὐκολώτερον τοὺς ἀσπόνδους ἐκείνους ἐχθροὺς τῆς πατρίδος του ἐν τῇ ἰδίᾳ αὐτῶν χώρᾳ, εἶχεν ἀποφασίσει νὰ μεταθέσῃ τὸ θέατρον τοῦ πολέμου εἰς αὐτὴν τὴν Ἰταλίαν. Ἐνόμιζε δὲ τοῦτο τοσοῦτω μᾶλλον ὠφέλιμον, καθ' ὅσον ἠλπίζεν, ὅτι ἤθελε τύχει τῆς ὑποστηρίξεως οὐ μόνον τῶν ἐν τῇ ἄνω Ἰταλίᾳ γαλατικῶν φύλων, ἅτινα ἔνεκα τῆς προσφάτου ὑποταγῆς αὐτῶν ἔτρεφον ἄσπονδον κατὰ τῶν Ῥωμαίων μῖσος, ἀλλὰ

καὶ τοῦ βασιλέως τῆς Μακεδονίας Φιλίππου, οὐτινας ἐπίσης αἱ πρὸς τὴν Ῥώμην σχέσεις δὲν ἦσαν τότε ὀμαλαί.

Ἦτο ἔαρ τοῦ ἔτους 218 π.Χ., ὅτε ὁ Ἄννίβας καταλιπὼν ἐν Ἰσπανίᾳ τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ Ἀσδρούβου μετ' ἀνκλόγου πεζικῆς καὶ ναυτικῆς δυνάμεως πρὸς φρούρησιν τῆς κατακτηθείσης ἐκείνης χώρας, καὶ ἐξασφαλίσας προσέτι δι' ἰκανῆς δυνάμεως καὶ τὴν πατρίδα αὐτοῦ, ἐπεχείρησε τὴν κατὰ τῆς Ἰταλίας παράτολμον ἐκείνην ἐκστρατεῖαν, ἣτις τοσοῦτῳ μᾶλλον κατέστη ἀξιολύμωτος, καθ' ὅσον ὁ στρατηγὸς ἐκεῖνος, ἔνεκεν ἐλλείψεως ἰκανῆς ναυτικῆς δυνάμεως, ἐπεχείρησεν αὐτὴν κατὰ ξηράν. Δικῆδς δὲ τὸν Ἰβηρα ποταμὸν μετὰ 50,000 πεζῶν, 9,000 ἰππέων καὶ 37 ἐλεφάντων, καὶ ὑποτάξας πάντας τοὺς μεταξὺ τοῦ ποταμοῦ ἐκείνου καὶ τῶν Πυρηνικίων κατοικοῦντας ἐχθρικοὺς λαοὺς, εἰσέβηκε μετὰ τοῦτο διὰ τῶν δυσβάτων ἐκείνων ὁρέων εἰς τὴν μεσημβρινὴν Γαλλίαν. Καὶ εἶναι μὲν ἀληθές, ὅτι ὁ στρατηγὸς τῶν Ῥωμαίων Π. Κορνήλιος Σκιπίων, ὅστις διευθυνόμενος πρὸς τὴν Ἰσπανίαν ἀρίτετο τότε κατὰ θάλασσαν εἰς τὴν Μασσαλίαν, πᾶσαν κατέβηκε προσπάθειαν ὅπως ἐμποδίσῃ τὴν περσιτέρω πορεῖαν τοῦ τολμηροῦ ἐκείνου ἐχθροῦ καὶ ματαιώσῃ τὰ σχέδια αὐτοῦ. Ἄλλ' ὅσον καὶ ἂν προσεπύθησε νὰ ἐπιτύχῃ τοῦ σκοποῦ του τούτου, δὲν τὸ κατώρθωσε. Διότι ὁ Ἄννίβας μετὰ τὸσαύτης δεξιότητος καὶ ταχύτητος ἐγίνωσκε νὰ ὑπερηδᾷ πάντα τὰ ἐπιπροσθούντα αὐτῷ προσκόμματα, ὥστε οὐ μόνον τὸν Ῥοδανὸν ποταμὸν κατώρθωσε νὰ διαβῇ μεθ' ὅλα τὰ κατ' αὐτοῦ ληφθέντα μέτρα τοῦ Ῥωμαίου ἐκείνου στρατηγοῦ καὶ τὰς ἀντιστάσεις τῶν κατὰ τὰ μέρη ἐκεῖνα κατοικούντων λαῶν, ἀλλὰ καὶ νὰ διεξαρπάγῃ αἰσίως τὴν φοβερὰν ἐκείνην καὶ ἀξιολύμωτον τῶν Ἄλπεων ὑπέροχον, ἣτις, ἂν μὲν ἀπετύγχανεν, ἤθελε κατατάξῃ τὸν τολμηρὸν ἦρωα μετὰ τῶν φρενοβλαβῶν, ἐπιτυχοῦσα ὅμως κατέστησε τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἀθάνατον. Καὶ ἀληθῶς, τίς γνωρίζων τὸ δύσβατον, οὐρηνόμηκες καὶ χιονοσκεπὲς ἐκεῖνο προτειχισμα τῆς Ἰταλίας, δὲν ἐκπλήττεται μανθάνων, ὅτι καὶ τοῦτο κατώρθωσεν ὁ φοβερός ἐκεῖνος στρατηγὸς νὰ ὑπερβῇ οὐδαμῶς δειλιάσας οὔτε ἀπέναντι τῶν πολυειδῶν κινδύνων οὔτε ἀπέναντι τῶν ἀλλεπαλλήλων καταστροφῶν καὶ στερήσεων τῆς φοβερᾶς ἐκείνης ἐπιχειρήσεως. Ἄλλ' ἔτι μᾶλλον θέλει ἐκπλαγῆ ἂν μάθῃ, ὅτι ὁ στρατός, ὅστις ἐξετέθη εἰς τὸ φοβερὸν ψῦχος καὶ τὰς πολυειδεῖς κκοοπθείας τῶν χιονοσκεπῶν

καὶ ἀποκρήμνων ἐκείνων ὀρέων, οὐ μόνον ἦτο βαρέως ὠπλισμένους καὶ ἀποσκευῶν καταφόρτος, ἀλλὰ καὶ κατήγετο ἐκ τῆς καυστικῆς Ἀφρικῆς καὶ τῆς θερμῆς Ἰσπανίας.

Δέκα καὶ πέντε ἡμέραι παρήλθον μέχρι οὗ κατορθώσῃ ὁ Ἀννίβας νὰ φέρῃ εἰς πέρας ὅ,τι πρότερον ἐθεωρεῖτο ἀκατόρθωτον. Οὕτω δὲ μετὰ ἐξάμηνον σχεδὸν ὁδοιπορίαν, καθ' ἣν τὸ μὲν ἕνεκα τῶν ταλαιπωριῶν καὶ στερήσεων, τὸ δὲ ἕνεκα τῶν ἐπιθέσεων τῶν ἐχθρικών λαῶν, ἀπώλεσε τὸ ἡμισυ σχεδὸν τοῦ στρατοῦ του, ἔφθασεν ἤδη ὁ ἀτρόμητος ἐκεῖνος ἥρως περὶ τὰ μέσα σχεδὸν τοῦ Ὀκτωβρίου ἐπὶ τοῦ ἐδάφους ἐκείνου, ὅπερ ἐπέπρωτο ἐπὶ δέκα καὶ ἕξ ὀλόκληρα ἔτη νὰ καταστῆ θέατρον τοῦ φοβερωτέρου πάντων τῶν πολέμων, οἵτινες μέχρι τῶν χρόνων τοῦ Σύλλα διεσάλευσαν τὸν ἀρχαῖον κόσμον.

Ὅτε οἱ Ῥωμαῖοι ἔμαθον, ὅτι ὁ Ἀννίβας ἐσκόπει νὰ εἰσβάλλῃ εἰς τὴν Ἰταλίαν διὰ τῶν Ἄλπεων, ἐξέλαβον αὐτὸν ὡς φρενοβλαβῆ καὶ ἐνόμισαν, ὅτι θὰ ἠδύναντο μετὰ μεγίστης εὐκολίας νὰ τὸν ἀποκρούσωσι. Τὰ πράγματα ὅμως ἀπέβησαν ἄλλως, ἢ ὅπως αὐτοὶ ἐνόμιζον. Διότι ὁ Ἀννίβας δὲν ἐβράδυνε νὰ ποδεῖξῃ ὅποσον καὶ ὡς πρὸς ἀμφοτέρωτα ταῦτα ἠπακτῶντο οἱ Ῥωμαῖοι. Καὶ ἀληθῶς, ἀντὶ νὰ σπεύσωσιν οὗτοι, εὐθύς ὡς ἔμαθον τὴν εἰς τὴν ἄνω Ἰταλίαν ἀφίξιν τοῦ Ἀννίβα, νὰ καταστρέψωσιν, ὅπερ ἦτο τότε εὐκολώτατον, τὸν ὀλιγάριθμον καὶ ἐντελῶς ἐξηντλημένον αὐτοῦ στρατόν, τούναντίον τοσοῦτον ἐπιπολαίως καὶ χαλαρῶς προσηνέχθησαν κατὰ τὴν κρίσιμον ἐκείνην στιγμήν, ὥστε οὐδένα ἄλλον ἐδικαιοῦντο νὰ αἰτιῶνται ἐπὶ ταῖς μετέπειτα ἀλλεπαλλήλοις αὐτῶν συμφοραῖς ἢ μόνον ἑαυτούς. Διότι ὁ Ἀννίβας οὐ μόνον ἠδυνήθη νὰναπαύσῃ ἐν ἀνέσει τὸν στρατὸν αὐτοῦ καὶ νὰ ἐνισχύσῃ μάλιστα αὐτὸν σπουδαίως καὶ διὰ γαλατικῶν στιφῶν, ἀλλὰ καὶ ὅτε ὁ στρατηγὸς τῶν Ῥωμαίων Π. Κορνήλιος Σκιπίων, ὅστις πορευόμενος, ὡς εἶδομεν, εἰς τὴν Ἰσπανίαν εἶχε σπεύσει ἤδη ἐπὶ τῇ εἰδήσει τῆς διὰ τῶν Ἄλπεων πορείας τοῦ Ἀννίβα κατὰ τῆς Ἰταλίας, νὰ ἐπανέλθῃ ἐκ τῆς Μασσαλίας, ἠθέλησε νὰ συνάψῃ πρὸς αὐτὸν τὴν πρώτην μάχην παρὰ τὸν Τικινοῦ ποταμὸν (218), τοσαύτην ἐπήνεγκεν εἰς τὸν Ῥωμαϊκὸν στρατὸν καταστροφὴν, ὥστε καὶ αὐτὸς ὁ στρατηγὸς βαρέως πληγωθεὶς μόλις ἐσώθη διὰ τῆς ἀνδρείας τοῦ 17ετοῦς αὐτοῦ υἱοῦ, τοῦ μετέπειτα ἐνδόξου νικητοῦ τῆς Ζάμας. Καὶ δὲν ἦτο τοῦτο μόνον τὸ

δυστύχημα, ὅπερ υπέστησαν οἱ Ῥωμαῖοι. Διότι, ὅτε καὶ πάλιν μετὰ μικρὸν ὁ ἕτερος τῶν υπάτων *Τιβέριος Σεμπρόιος Λόγγος*, ὅστις καὶ αὐτὸς διευθυνόμενος κατὰ τῆς Ἀφρικῆς εἶχεν ἀναγκασθῆ νὰ ἐπιστρέψῃ ἐκ τῆς Σικελίας, ἠθέλησεν ἐνωθεὶς μετὰ τῶν λειψάνων τοῦ ἠττηθέντος συναδέλφου του, νὰ ἐπανορθώσῃ τὸ πρῶτον ἐκεῖνο δυστύχημα, τοσοῦτον καὶ αὐτὸς ἐδοκίμασε τὴν ὑπεροχὴν τοῦ ἀντιπάλου του παρὰ τὸν *Τρεβίαν* ποταμόν, ὥστε μετὰ τοῦτο σύμ- πασα ἢ ἄνω Ἰταλία, μετὰ τὴν φανεράν μάλιστα ἀπὸ τῆς Ῥώμης ἀποστασίαν τῶν αὐτόθι Γαλατικῶν φύλων, περιῆλθεν ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τοῦ φοβεροῦ νικητοῦ. Οὕτω δὲ οἱ μέχρι τοῦδε ὡς ἀήττη- τοι διαβεβοημένοι Ῥωμαῖοι υπέστησαν ἐν βραχυτάτῳ χρονικῷ διαστήματι, καὶ μάλιστα ὑπὸ ἐχθροῦ πολλῷ κατὰ τὸν ἀριθμὸν ὑποδεεστέρου αὐτῶν, δύο σημαντικὰς ἤττας, αἵτινες ἦσαν ἱκαναὶ νὰ ἐνσπείρωσι τὸν φόβον καὶ τὸν τρόμον εἰς ἀπχσαν τὴν Ἰταλίαν.

Καὶ ἐν τούτοις οἱ Ῥωμαῖοι δὲν εἶχον ἀπολέσει ἀκόμη τὸ θάρ- ρος των. Ἐλπίζοντες ὅτι θὰ ἠδύναντο νὰ ἐπανορθώσωσι τὰ προσγε- νόμενα αὐτοῖς δύο ἀπροσδόκητα ἐκεῖνα δυστυχήματα καὶ νὰ μα- ταιώσωσι τὰ περαιτέρω σχέδια τοῦ φοβεροῦ αὐτῶν ἐχθροῦ, δὲν ἐβράδυναν νὰ συγκεντρώσωσι νέας δυνάμεις καὶ νὰ ποστείλωσι ταύ- τας κατ' αὐτοῦ ὑπὸ τοὺς νέους υπάτους *Γραῖον Σερούλιον* καὶ *Γάιον Φλαμίνιον*. Ὅποσον ὅμως καὶ εἰς τὰς ἐλπίδας των ταύτας ἐπλανῶντο, δὲν ἐβράδυνε νὰ ποδείξῃ ὁ Ἀννίβας, ὅστις καταλιπὼν ἐν τῷ μεταξὺ τὴν παρὰ τὸν Πάδον χώραν εἶχεν εἰσβάλει κατὰ τὸ ἔαρ τοῦ ἔτους 217 διὰ τῶν Ἀπεννίνων καὶ τῆς κοιλάδος τοῦ Ἄρ- νου εἰς τὴν Ἐτρουρίαν. Ἐνταῦθα δὲ παρὰ τὴν *Τρασιμένην λίμνην* κατορθώσας οὗτος νὰ συνάψῃ μάχην πρὸς τὸν Ῥωμαῖον στρατηγὸν Φλαμίνιον, ἐπήνεγκεν εἰς τὸν Ῥωμαϊκὸν στρατὸν τελείαν κατα- στροφήν, ἐξ ἧς οὐδ' αὐτὸς ὁ στρατηγὸς ἠδυνήθη νὰ σωθῇ.

Ὅτε ἡ θλιβερὰ αὕτη ἀγγελία ἔφθασεν εἰς τὴν Ῥώμην καὶ ὅτι ὀλόκληρος ἡ Ἐτρουρία ἀπώλετο ὑπὸ τοσοῦτου κατελήφθησαν ἀ- παντες φόβου, ὥστε νομίζοντες, ὅτι καὶ αὕτη ἡ Ῥώμη διέτρεχεν ἤδη τὸν ἔσχατον κίνδυνον ἠναγκάσθησαν νὰ καταφύγωσιν εἰς τὰ ἔσχατα μέτρα. Καὶ πρῶτον μὲν προέβησαν εἰς τὴν καταστροφὴν τῆς ἐπὶ τοῦ Τιβέρεως γεφύρας, ἔπειτα δὲ εἰς τὴν ἐκλογὴν δι- κτάτορος, ἀνακηρύξαντες τοιοῦτον τὸν γνωστὸν ἤδη Κόιντον Φάβιον Μάξιμον, ὅστις ὡς γνωστὸν εἶχε κηρύξει τὸν προκείμενον

πόλεμον. Καὶ ὅμως ὁ Ἄννιβας δὲν ἦτο τοσοῦτο μωρός, ὥστε νὰ μὴ δύναται νὰ διακρίνη, ὅτι πᾶσα κατὰ τῆς ἰσχυροτάτης Ῥώμης προσβολὴ ἦτο ἔργον τὰ μάλιστα ἀπερίσκεπτον καὶ παράτολμον, καὶ μάλιστα κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, καθ' ἣν ὁ στρατὸς αὐτοῦ ἦτο τὰ μάλιστα ἐξηντλημένος ἕνεκα τῶν μέχρι τοῦδε ἀλλεπαλλήλων μαχῶν. Καὶ διὰ τοῦτο ἀντὶ νὰ ὀρμήσῃ κατὰ τῆς μεγάλης ἐκείνης πρωτευούσης, προὔτιμησε μᾶλλον νὰ διευθυνθῇ καίων καὶ καταστρέφων διὰ τῆς μεσημβρινῆς Ὀμβρικῆς πρὸς τὴν Ἀπουλίαν, ὅπως ἀναγκάσῃ τοὺς ἐν τῇ κάτω Ἰταλίᾳ συμμαχοὺς τῶν Ῥωμαίων εἰς ἀποστασίαν. Ἄλλ' ὅποσον εἰς τὰς ἐλπίδας του ταύτας ἐπλανᾶτο δὲν ἐβράδυνε νὰ δειχθῇ, καθ' ὅσον οὐδεὶς τῶν συμμαχῶν ἐκείνων ἠθέλησε νὰ προστεθῇ εἰς αὐτόν. Καὶ οὐ μόνον τοῦτο, ἀλλὰ καὶ ὁσάκις ἤθελε νὰ ἀναγκάσῃ τὸν Ῥωμαῖον ἐκείνον δικτάτορα νὰ συνάψῃ πρὸς αὐτὸν μάχην ἐκ τοῦ συστάδην, ὅπως οὕτω ἀποκόψῃ καὶ τὴν τελευταίαν ἐλπίδα τῶν Ῥωμαίων, ὁ συνετὸς ἐκεῖνος ἀνὴρ ἀποφεύγων τοῦτο μετὰ μεγίστης προσοχῆς ὡς λίαν ἐπικίνδυνον, προσεπάθει τὸναντίον παρακολουθῶν ἀδιακόπως τὰς κινήσεις τοῦ καρχηδονίου στρατηγοῦ καὶ ἐνοχλῶν αὐτὸν ἀπὸ θέσεων ὑψηλῶν καὶ ἀδιαβάτων νὰ τὸν καταπονή καὶ τὸν περιάγῃ εἰς ἀμηχανίαν. Ὅτε δὲ μάλιστα κατῴρθωσε νὰ περικλείσῃ τὸν Ἄννιβαν ἐν τινι στενῇ κοιλάδι παρὰ τὸ Κασίλιον ἐν Καμπανίᾳ, εἰς τοσαύτην περιήγαγεν αὐτὸν ἀπόγνωσιν, ὥστε, ἂν μὴ μετεχειρίζετο ἐν τῇ ἐσχάτῃ αὐτοῦ ἀμηχανίᾳ εὐφυὲς στρατήγημα, ἦτο ἀδύνατον νὰ σωθῇ. Συναθροίσας δὴλα δὴ πάντας τοὺς ἐν τῷ στρατῷ εὐρισκομένους βόας διέταξε νὰ προσδέσῃσι μεταξὺ τῶν κεράτων αὐτῶν φρύγανα, ἐπελθούσης δὲ τῆς νυκτὸς νὰνάψῃσι ταῦτα καὶ νὰ τρέψῃσι τοὺς οὕτω ἐξαγριωθέντας βόας πρὸς τὰ ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων κατεχόμενα κρημνώδη μέρη. Ἐπειδὴ δὲ οὗτοι ἐκλαβόντες τὸ φαινόμενον ἐκείνο ὡς νυκτερινὴν ἐπίθεσιν τοῦ Ἄννιβα, περιήλθον εἰς σύγχυσιν καὶ ταραχὴν, κατῴρθωσεν ἕνεκα τούτου ὁ ἐχθρὸς ἐκεῖνος νὰ ἐξέλθῃ τῆς δυσχεροῦς ἐκείνης θέσεως καὶ νὰ ἐξακολουθήσῃ τὴν περαιτέρω πορείαν του.

Καὶ ὅμως τὸ πολεμικὸν τοῦτο σχέδιον τοῦ συνετοῦ Φαβίου, ἕνεκα τοῦ ὁποίου ἐδόθη εἰς αὐτὸν ἀπὸ τοῦδε τὸ σκωπτικὸν ὄνομα *βραδύς* (cunctator), εἰ καὶ ἦτο τὸ προσφορώτερον εἰς τὰς τότε περιστάσεις τῆς Ῥώμης, δὲν ἤρρεσκεν εἰς τὸν Ῥωμαϊκὸν λαόν, ὅστις πο-

θῶν λαμπρὰς νίκας ἐθεώρει αὐτὸ ὡς ἀνάξιον τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ. Καὶ διὰ τοῦτο ὁ μὲν στρατηγὸς ἐκεῖνος ἀνεκλήθη, ἀπεστάλησαν δὲ κατὰ τοῦ ἐχθροῦ οἱ δύο νέοι ὑπατοὶ *Α. Αἰμίλιος Παῦλος* καὶ *Τερέντιος Οὐάρρων* μετὰ στρατοῦ συγκειμένου ἐξ 80,000 πεζῶν καὶ 6,000 ἰππέων. Ἄλλ' ὅτε καὶ οὗτοι συναντήσαντες τὸν φοβερὸν ἐκεῖνον ἐχθρὸν τῆς Ῥώμης ἐν Ἀπουλίᾳ ἔχοντα μόνον 40,000 πεζῶν καὶ 10,000 ἰππέων συνῆψαν πρὸς αὐτόν, παρὰ τὴν γνώμην τοῦ λίαν συνετοῦ καὶ πεπειραμένου Αἰμιλίου Παύλου, κρίσιμον παρὰ τὰς Κάρνας μάχην ἐν ἔτει 216, τοσαύτην ὑπέστησαν καταστροφήν, ὥστε ὑπὲρ τὰς 70,000, ὡς λέγεται, Ῥωμαῖοι ἐκάλυψαν τὸ πεδῖον τῆς μάχης, ἐν οἷς καὶ ὁ ὑπατος Αἰμίλιος Παῦλος. Λέγεται δὲ προσέτι, ὅτι ὁ Ἀννίβας ἵνα δείξῃ εἰς τοὺς συμπολίτας αὐτοῦ τὸ μέγεθος τῆς καταστροφῆς ἐκείνης, ἔπεμψεν εἰς τὴν Καρχηδόνα τρεῖς σάκκους πλήρεις χρυσῶν δακτυλίων, οὓς εἶχεν ἀφαιρέσει ἀπὸ τῶν χειρῶν τῶν φονευθέντων ἰππέων.

Ἄποιαν ἐντύπωσιν ἐνεποίησεν εἰς τὴν Ῥώμην ἡ ἀγγελία τῆς φοβερᾶς ἐκείνης ἥττης, δὲν εἶναι δύσκολον νὰ φαντασθῇ τις. Τοσαύτη λέγεται ὅτι ἦτο ἡ καταλαβοῦσα τοὺς πάντας κατάπληξις καὶ ἀθυμία, ὥστε ἀπὸ τῆς στιγμῆς ἐκείνης τὸ ὄνομα τοῦ Ἀννίβα κατέστη τὸ γενικὸν φόβητρον. Καὶ ὅμως ἡ ὑπερήφανος ἐκείνη πόλις δὲν ἐδίστασεν εὐθὺς ὡς παρῆλθον αἱ πρῶται τῆς συμφορᾶς ἐκείνης ἐντυπώσεις νάποδειξῃ καὶ πάλιν διὰ τῆς μεγαλόφρονος Συγκλήτου τὰς ἐκτάκτους αὐτῆς ἀρετάς, δι' ὧν ἐπὶ τέλους μεθ' ὅλας τῆς τύχης τὰς καταδρομὰς κατῴρθωσεν νὰ σωθῇ. Καὶ ἀληθῶς ἡ Σύγκλητος, ἥτις, μεθ' ὅλα τὰ μέχρι τοῦδε ἀλλεπάλληλα δυστυχήματα, εἶχε διατηρήσει πάντοτε ἀκατάβλητον τὸ θάρρος, ἀναλαβοῦσα ἤδη αὐτὴ τὴν ἀνωτάτην διεύθυνσιν τῶν πραγμάτων πρῶτον αὐτῆς καθῆκον ἐθεώρησεν ὅπως διασκεδάσῃ εὐθὺς ἐν ἀρχῇ καὶ τὴν ἐλαχίστην ἀμφιβολίαν περὶ τῆς ἐξακολουθήσεως τοῦ πολέμου, οὐ μόνον νάποκρούσῃ τὴν ὑπὸ τοῦ Ἀννίβα προταθεῖσαν ἐξαγορὰν τῶν αἰχμαλώτων, ἀλλὰ καὶ νάπαγορεύσῃ εἰς τὸν ἀπεσταλμένον τοῦ ἐχθροῦ ἐκεῖνου, ὅστις μετὰ τὴν νίκην προέτεινεν εἰρήνην εἰς τοὺς Ῥωμαίους, τὴν εἰσοδὸν εἰς τὴν πόλιν δοῦσα εἰς αὐτόν τὴν ὑπερήφανον ταύτην καὶ τὰ μάλιστα ἀξιοπρεπῆ ἀπάντησιν, ὅτι ἐνόσφ καὶ εἰς ἀκόμη Καρχηδόνας ὑπάρχει ἐν Ἰταλίᾳ, δὲν δύνανται οἱ Ῥωμαῖοι νὰ σκέπτωνται περὶ εἰρήνης. Ὅπως κχορθώσῃ δὲ τὴν συμ-

φιλίωσιν τῶν κομμάτων οὐ μόνον ὑπεδέξατο ἄνευ δυσαρρεσκείας τὸν ἐλεεινὸν ἐκεῖνον στρατηγόν, οὐτινος ἢ ἀπερισκεψία εἶχεν ἐπενέγκει τὸ πρόσφατον μέγα δυστύχημα, ἀλλὰ καὶ τὸναντίον ἐξεληθοῦσα εἰς προϋπάντησιν αὐτοῦ, τῷ ἐξέφρασεν ἀνελπίστως τὴν εὐγνωμοσύνην τῆς Δημοκρατίας, διότι μετὰ τὸ φοβερόν αὐτοῦ πάθημα δὲν ἀπήλπισε περὶ τῆς σωτηρίας τῆς πατρίδος.

Ἄλλὰ καὶ οἱ ἐξοπλισμοὶ καὶ τᾶλλα πολεμικὰ μέτρα, εἰς ᾗ προέβη ἡ Σύγκλητος πρὸς ἀπόκρουσιν τοῦ κινδύνου, δὲν ἦσαν ὀλιγώτερον σπουδαῖα. Καταστήσασα καταληπτὸν καὶ εἰς τὸν τελευταῖον πολίτην ὅτι *μόνον ἐν τῇ νίκῃ ὑπάρχει σωτηρία καὶ εἰρήνη*, τοσοῦτον διήγειρε διὰ τούτου τὸν ἐνθουσιασμόν τῶν Ῥωμαίων, ὥστε πάντες ἀπεφάσισαν νὰ πολεμήσωσι μέχρι θανάτου. Οὕτω δὲ ἐσχηματίσθησαν νέαι λεγεῶνες, εἰς ἃς ἐγένοντο δεκτοὶ οὐ μόνον καὶ νέοι καὶ γέροντες, οἵτινες ὡς ἐκ τῆς ἡλικίας των εἰς πᾶσαν ἄλλην περίστασιν θὰ ἐθεωροῦντο ἀνίκανοι εἰς στρατιωτικὰς ὑπηρεσίας, ἀλλὰ καὶ δούλοι καὶ παντὸς εἴδους ἐγκληματῆται.

Εἰ καὶ πάντες ἐπίστευον, ὅτι ὁ Ἄννιβας εὐθὺς μετὰ τὴν ἐν Κάνναις μεγάλην αὐτοῦ νίκην θὰ ἐπύρχεται κατὰ τῆς Ῥώμης, ἐν τούτοις αὐτὸς ἐξακολουθῶν νὰ θεωρῆ ὡς μάταιον ἔργον πᾶσαν κατὰ τῆς ὀχυροτάτης ἐκείνης πρωτευούσης ἐπίθεσιν, καὶ μάλιστα διὰ στρατοῦ τὰ μάλιστα καταπεπονημένου καὶ ἐξηνητημένου, οἷος ἦτο ὁ ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν αὐτοῦ κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, προὔτιμησε μᾶλλον νὰ διευθυνθῆ πρὸς τὴν κάτω Ἰταλίαν, ὅπως διὰ τῆς προσελκύσεως τῶν αὐτόθι συμμάχων τῆς Ῥώμης στερήσῃ ταύτην τοῦ ἰσχυροτάτου αὐτῆς στηρίγματος. Καὶ ἀληθῶς τοσαύτην προὔξενησεν ἐντύπωσιν τὸ μέγα ἐκεῖνο κατόρθωμα τοῦ μεγάλου στρατηγοῦ καὶ εἰς τοὺς λοιποὺς τῆς Ἰταλίας λαοὺς, ὥστε δὲν ἐδίστασαν μετὰ μικρὸν νὰ συμμαχήσωσι μετ' αὐτοῦ οἱ Βρούττιοι, οἱ Λευκαροί, οἱ Σαμνῖται, οἱ Καμπαροὶ καὶ ἰδίως ἡ Καπύη, εἰς ἣν καὶ μετέβη ὅπως ἀναπαύσῃ τὸν στρατόν του. Καὶ ὅμως μεθ' ὅλα ταῦτα τὰ εὐτυχήματα ἡ θέσις τοῦ Ἄννιβα δὲν ἦτο οὐδαμῶς εὐχάριστος, καθ' ὅσον τὰ μέσα, ἅτινα παρείχον αὐτῷ αἱ σύμμαχοι πόλεις, δὲν ἦσαν ἱκανὰ πρὸς τελείαν τοῦ ἀρξάμενου ἔργου ἀποπεράτωσιν. Καὶ εἶναι μὲν ἀληθές, ὅτι ἡ πατρίς αὐτοῦ, ἥτις μέχρι τοῦδε εἶχε παράσχει αὐτῷ ἀθλίαν ὑποστήριξιν, εἶχεν ἤδη ἀποφασίσει, μεθ' ὅλην τὴν ἀντίπραξιν τῶν ἀντιπάλων του, νὰ ποστείλῃ

εἰς τὴν Ἰταλίαν πρὸς ἐνίσχυσιν αὐτοῦ 4,000 ἵππεῖς καὶ 40 ἐλέφαντας. Ἀλλὰ καὶ ἡ μικρὰ αὕτη δύναμις μέλλουσα νάποσταλῆ διὰ τῆς Ἰσπανίας κατὰ ξηράν, ἕνεκα τῆς θαλασσοκρατορίας τῶν Ῥωμαίων, δὲν ὑπῆρχεν ἐλπίς ὅτι ἤθελε φθάσει εἰς τὴν Ἰταλίαν, καθ' ὅσον οἱ ἐν τῇ χώρᾳ ἐκείνῃ εὐρισκόμενοι δύο ἀδελφοὶ Σκιπίωνες, ὁ Γραῖος καὶ ὁ Πρόπλιος, προσεπάθουν δι' ὄλων τῶν μέσων νὰ ἐμποδίζωσι πᾶσαν παρὰ τοῦ Ἀσδρούβα ἀποστελλομένην βοήθειαν πρὸς τὸν Ἀννίβαν. Ἐν τοιαύτῃ λοιπὸν ἀμηχανίᾳ εὐρισκόμενος ὁ στρατηγὸς οὗτος, καὶ νομίζων ὅτι μόνον διὰ συμμαχίας μετὰ μεγαλειτέρων χωρῶν θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ ἐπιτύχῃ τοῦ σκοποῦ του, πᾶσαν κατέβαλε προσπάθειαν ὅπως συμμαχήσῃ μετὰ τῶν βασιλέων τῆς τε Μακεδονίας Φιλίππου τοῦ Γ' καὶ τῶν Συρακουσῶν Ἰερωνύμου, ἐγγόνου καὶ διαδόχου τοῦ Ἰέρωνος.

Ἄλλ' ὅσα καὶ ἂν μετεχειρίσθη ὁ Ἀννίβας μέσα πρὸς αἰσίαν διεξωγὴν τοῦ πολέμου, οὕτινος θέατρα ἐγένοντο ἤδη πλὴν τῆς Ἰταλίας καὶ Ἰσπανίας καὶ ἡ Σικελία καὶ ἡ Ἑλλάς, δὲν ἐβράδυναν οἱ Ῥωμαῖοι, οἵτινες ὡς εἶδομεν ἀνέπτυσαν μετὰ τὰς κρίσιμους ταύτας περιστάσεις ἔκτακτον πατριωτισμὸν, καὶ οἵτινες διδασθέντες ὑπὸ τῆς δυστυχίας ἐξέλεγον ἀπὸ τοῦδε στρατηγούς διακεκριμένους ἀντὶ τῶν μέχρι τοῦδε ὑπάτων, νὰ ποδειξῶσιν αὐτῶ ὑπόσον ἐπλανᾶτο εἰς τὰς ἐλπίδας του. Καὶ πρῶτον μὲν κατώρθωσαν νὰ νικήσωσιν εἰς δύο μάχας τὸν μέχρι τοῦδε ἀήττητον ἐκείνον ἐχθρὸν, τὸ μὲν πρῶτον παρὰ τὴν *Nόλαν* ἐν ἔτει 215 ὑπὸ τὸν ἐμπειροπόλεμον καὶ ἐπιφανῆ αὐτῶν στρατηγὸν *Κλαύδιον Μάρκελλον*, ὃν ἀπεκάλουν *Ξίφος τῆς Ῥώμης*, ὅπως τὸν μέγαν Φάβιον ἀσπίδα αὐτῆς, κατὰ δὲ τὸ ἐπόμενον ἔτος παρὰ τὸ *Βερέβερτον* ὑπὸ τὸν *Τιβέριον Γράκχον*. Ὅτε δ' ἔμαθον καὶ τὴν τελευταίαν αὐτοῦ συμμαχίαν μετὰ τοῦ Φιλίππου τοῦ Γ' καὶ τῶν Συρακουσῶν, τοῦ μὲν πρώτου, ὅστις εἶχεν ἤδη εἰσβάλει εἰς τὴν Ἰλλυρίαν καὶ ἐπολιόρκει τὴν Ἀπολλωνίαν, ἐματαιώσαν τὰ σχέδια ἀποστείλαντες κατ' αὐτοῦ τὸν *Ουαλέριον Λαιβῖνον* καὶ ἐρεθίζοντες διηνεκῶς τοὺς ἀνησύχους Αἰτωλοὺς· κατὰ δὲ τῶν Συρακουσῶν ἀπέστειλαν τὸν στρατηγὸν Μάρκελλον, ὅστις μετὰ τριετῆ στενὴν πολιορκίαν κατώρθωσεν ἐπὶ τέλους νὰ κυριεύσῃ ἐξ ἐφόδου ἐν καιρῶ νυκτὸς κατὰ τινα τριήμερον ἑορτὴν, τὴν λαμπροτάτην ἐκείνην πόλιν, μεθ' ὅλας τὰς ὑπὸ τοῦ μεγίστου τῶν μαθηματικῶν καὶ μηχανικῶν τῆς ἀρχαιότητος Ἀρ-

χιμήδους ἐπινοηθείσας μηχανάς, δι' ὧν οὐ μόνον τὰ πλοῖα τῶν Ῥωμαίων πολυειδῶς ἐβλάπτοντο, ἀλλὰ καὶ πάντα τὰ πολιορκητικὰ αὐτῶν μέσα ἐματαιοῦντο¹.

Μεταξὺ τῶν ἀναριθμητῶν θυμάτων τῆς φοβεραῆς ἀλώσεως τῆς ὄραιοτάτης ἐκείνης πόλεως, ἥτις εὐθὺς παρεδόθη εἰς τὴν λύσσαν τῶν στρατιωτῶν ὑπὸ τοῦ γενναίου Μαρκέλλου, ἦτο καὶ ὁ μνημονευθεὶς διάσημος μηχανικός. Λέγεται δέ, ὅτι οὗτος ἐνασχολούμενος κατὰ τὴν στιγμήν τῆς ἀλώσεως περὶ τὴν λύσιν γεωμετρικῶς τινος προβλήματος ἔχων πρὸς τοῦτο κύκλους τινὰς κεχαραγμένους ἐπὶ τοῦ ἐδάφους τοῦ σπουδαστηρίου του, τοσοῦτον ἦτο προσηλωμένος εἰς αὐτήν, ὥστε, ὅτε ἀγροϊκὸς τις στρατιώτης εἰσῆλθεν εἰς τὸ δωμάτιον ἵνα τὸν φονεύσῃ, ἀγνοῶν τὴν τύχην τῆς πατρίδος του καὶ οὐδόλως φανταζόμενος ὅτι ἠπειλεῖτο ὑπὸ κινδύνου ἀνέκραξε πρὸς αὐτὸν τὸ γνωστὸν ἐκεῖνο «μή μοι τοὺς κύκλους τάραττε».

Ἄφ' οὗ δὲ οἱ Ῥωμαῖοι ὑπέταξαν μετὰ δύο ἔτη καὶ τὸν Ἀκράγαντα, ἅπαντα ἡ Σικελία περιῆλθεν ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν αὐτῶν. Καὶ ἐφάνη μὲν ἐν τῷ μέσῳ τῶν ἀλλεπαλλήλων δυστυχημάτων μικρὰ τις ἐλπίς προσμειδιδῶσα εἰς τὸν Ἀννίβαν κατορθώσαντα νὰ κυριεύσῃ διὰ προδοσίας τὸν Τάραντα κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος, καθ' ὃ ἐκυριεύθησαν καὶ αἱ Συρακοῦσαι (212), καὶ νὰ προσελκύσῃ πρὸς ἑαυτὸν καὶ ἄλλας τινὰς πόλεις τῆς κάτω Ἰταλίας, ἥτοι τὸ *Μεταπόντιον*, τοὺς *Θουρίους* καὶ τὴν *Ἡράκλειαν*. Ἀλλὰ καὶ ἡ ἐλπίς αὕτη ἐξέλιπεν ὅτε μετὰ ἕν ἔτος ἀπώλεσε τὴν *Καπύην*, ἣν κατῶρθωσαν νάνακτῆσσι καὶ πάλιν οἱ Ῥωμαῖοι, εἰ καὶ πρὸς σωτηρίαν τῆς συμμάχου ἐκείνης πόλεως δὲν ἐδίστασεν ὁ φοβερὸς ἐκεῖνος ἀνὴρ νὰ ὀρμήσῃ καίων καὶ καταστρέφων καὶ κατ' αὐτῆς τῆς Ῥώμης. Λέγεται δὲ ὅτι, ὅτε ὁ Ἀννίβας ἔστησε τὸ στρατόπεδον αὐτοῦ ἀπέναντι τῆς πόλεως, τοσοῦτος ἦτο ὁ καταλαβὼν πάντας τοὺς κατοίκους αὐτῆς φόβος, ὥστε ἡ φοβερὰ κραυγὴ «ὁ Ἀννίβας πρὸ τῶν πυλῶν» (*Hannibal ante portas*), ἥτις τότε ἀντήχει πανταχοῦ τῆς πόλεως, ἐπὶ μακρὸν κατόπιν χρόνον ἐχρησίμευεν εἰς τὰς Ῥωμαίας μητέρας ὡς φόβητρον πρὸς καθησύχασιν τῶν τέκνων τῶν.

¹ Ὡς πρὸς δὲ τὰ καυστικά κάτοπτρα, δι' ὧν, ὡς λέγεται, κατέκαιε τὰ πλοῖα, τὸ πρᾶγμα κρίνεται: ὑπὸ τῶν νεωτέρων ἱστορικῶν καὶ φυσικῶν λίαν ἀμφίβολον.

Ὅποσον δ' ἐπιβλαβῆς ἦτο διὰ τὸν Ἀννίβαν ἡ ἀπώλεια τῆς Καπύνης καὶ ἡ ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων σκληροτάτη αὐτῆς τιμωρία ἀποδείκνυται ἐκ τούτου, ὅτι ἅπαντες οἱ σύμμαχοι, οἵτινες εἶχον συντελέσει εἰς τὴν μέχρι τοῦδε πολεμικὴν αὐτοῦ εὐτυχίαν, ἤρξαντο ἤδη στρέφοντες πρὸς αὐτὸν ὁ εἰς μετὰ τὸν ἄλλον τὰ νῶτα. Ὅτε δὲ μετὰ μικρὸν ἀπώλεσε καὶ πάλιν τὰ Τάραντα (209), οὐδαμῶθεν ἄλλοθεν ἤλπιζε πλέον βοήθειάν τινα, ἢ μόνον ἐκ τῆς Ἰσπανίας, ἀφ' οὗ ἡ ἀγνώμων αὐτοῦ πατρὶς ἔχουσα μᾶλλον ἐστραμμένην τὴν προσοχὴν αὐτῆς πρὸς τὴν χώραν ἐκείνην εἶχε καταλίπει αὐτὸν πρὸ πολλοῦ εἰς τὴν τύχην του.

Ἄλλ' ὅσας καὶ ἂν ἔτρεφεν ἐλπίδας ὁ γενναῖος ἐκεῖνος ἀνὴρ περὶ νέας τροπῆς τῆς τύχης, ὁ ἀστὴρ αὐτοῦ ἔκλινεν ἤδη πρὸς τὴν δύσιν του. Ἄν δὲ κατώρθωσε μετὰ μικρὸν (208) νὰ καταστρέψῃ δι' ἐνέδρας παρὰ τὴν Βενουσίαν τὸν ἡρωϊκὸν Μάρκελλον, δὲν ἐβράδυνε νὰ δοκιμάσῃ καὶ αὐτὸς ἐκ μέρους τῶν Ῥωμαίων τραῦμα ὀδυνηρότατον, ἦτοι νὰ ἴδῃ ἔκπληκτος εἰς τὸ στρατόπεδον αὐτοῦ ἐρρίμμενην τὴν κεφαλὴν τοῦ ἀδελφοῦ του Ἀσδρούβα!

Ὁ ἀνὴρ οὗτος, ὃν ὁ Ἀννίβας ἀπὸ τῆς ἀρχῆς ἤδη τοῦ πολέμου εἶχε καταλίπει, ὡς εἶδομεν, ἐν τῇ Ἰσπανίᾳ πρὸς φρούρησιν αὐτῆς, εἶχε μὲν κατορθώσει μετὰ τινα κατὰ πρῶτον ἀτυχήματα νὰ κατατροπώσῃ ἐπὶ τέλος τοὺς δύο ἀδελφοὺς Σκιπίωνας Πόπλιον καὶ Γναῖον, οἵτινες μάλιστα καὶ ἐφονεύθησαν (212), ἀλλ' ὅμως εἰς τοιαύτην περιήγαγεν αὐτὸν μετὰ μικρὸν ἀπελπισίαν ὁ εἰς τὴν Ἰσπανίαν ἀποσταλὴς (210) νέος στρατηγὸς τῶν Ῥωμαίων Π. Κορνήλιος Σκιπίων, ὁ διάσημος τοῦ πρώτου τῶν προμνημονευθέντων Σκιπίωνων υἱός, διὰ τῆς ὑποταγῆς πασῶν τῶν αὐτόθι καρθηδονικῶν κατακτήσεων, ὥστε ἠναγκάσθη νὰ καταλίπῃ τὴν χώραν ἐκείνην καὶ νὰ σπεύσῃ εἰς βοήθειαν τοῦ ἐν Ἰταλίᾳ ἀδελφοῦ του. Ἄλλ' ἐν ᾧ ἀφικόμενος εἰς τὴν ἄνω Ἰταλίαν διηυθύνετο πρὸς τὰ παράλια τοῦ Ἀδριατικοῦ πελάγους ὅπως ἐνωθῆ μετὰ τοῦ ἐν Ἀπουλίᾳ ἐστρατοπεδευμένου ἀδελφοῦ του, τοσοῦτος εἶχε καταλάβει τοὺς Ῥωμαίους φόβος, ὥστε πᾶσαν κατέβαλον οὗτοι προσπάθειαν ὅπως ματαιώσωσι τῶν δύο ἀδελφῶν τὴν ἔνωσιν. Ὅτε δὲ μάλιστα ὁ ἀπέναντι τοῦ Ἀννίβα ἐστρατοπεδευμένος στρατηγὸς τῶν Ῥωμαίων Γ. Κλαύδιος Νέρων ἔμαθε παρὰ τῶν συλληφθέντων ἀγγελιαφόρων τοῦ Ἀσδρούβα, ὅτι οἱ δύο ἀδελφοὶ ἔμελλον νὰ συναντηθῶσιν ἐν τῇ

Ὀμβρική, δὲν ἐδίστασε νὰ προβῇ εἰς πρᾶξιν τολμηράν, ἤτοι νὰ καταλίπη κρυφίως ἐν καιρῷ νυκτὸς τὸ στρατόπεδον αὐτοῦ καὶ νὰ σπεύσῃ μετὰ τοῦ ἐκλεκτοτέρου μέρους τοῦ στρατοῦ του ὅπως ἐνωθῇ μετὰ τοῦ συναδέλφου αὐτοῦ *M. Λιβίου Σαλινάτορος*, ὅστις εἶχεν ἀντεπεξέλθει κατὰ τοῦ νέου ἐκείνου ἐχθροῦ. Οὕτω δὲ οἱ δύο ὑπατοὶ ἐπιτεθέντες ἠνωμένοι κατὰ τοῦ Ἀσδρούβα παρὰ τὸν ποταμὸν *Μέταυρον* οὐ μακρὰν τῆς Σενογαλλίας οὐ μόνον τὸν στρατὸν του τελείως κατατρόπωσαν, ἀλλὰ καὶ αὐτὸν τὸν ἴδιον ἐφόνευσαν (207). Ἐν ᾧ δὲ ὁ Ἀννίβας ἀγνοῶν τὰ κατὰ τὴν τύχην τοῦ ἀδελφοῦ του περιέμενεν ἀνυπομόνως εἰδήσεις περὶ αὐτοῦ, ὁ ὑπατος Νέρων ἐπανελθὼν μετὰ ἕξ ἡμέρας καὶ πάλιν εἰς τὸ στρατόπεδον αὐτοῦ, διέταξε νὰ ἐσφενδονήσωσιν εἰς τὸ στρατόπεδον τοῦ ἐχθροῦ τὴν αἰματόφυρτον κεφαλὴν τοῦ Ἀσδρούβα. Ἡ θέα δ' αὐτῆς τοσοῦτον κατέπληξε τὸν μέγαν ἐκείνον στρατάρχην, ὥστε ἀπὸ τῆς στιγμῆς ταύτης οὐδαμῶς ἀμφέβαλλε πλέον περὶ τῆς τύχης τῆς πατρίδος του. Καὶ ὅμως μεθ' ὅλα τὰ δυστυχήματα ταῦτα ἡ μεγαλοψυχία τοῦ ἀνδρὸς ἐκείνου εἶναι ἀξιοθαύμαστος. Εἰ καὶ οὐδεμίαν ἠλπίζεν ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ βοήθειαν, εἰ καὶ οὐδένα εἶχε πλέον ἐν Ἰταλίᾳ σύμμαχον, ἐν τούτοις ἀτρόμητος διέμεινεν ἐπὶ τέσσαρα ἀκόμη ἔτη ἐν τῇ μεσημβρινωτάτῃ ἄκρᾳ τῆς Ἰταλίας, ἤτοι ἐν τῇ χώρᾳ τῶν Βρουττίων, αἰσίως ἀποκρούων πάσας τὰς προσβολὰς τῶν ἐχθρῶν του καὶ πᾶσαν καταβάλλων σύναμα προσπάθειαν ὅπως προσελκύσῃ καὶ πάλιν πρὸς ἑαυτὸν τὴν εὐνοίαν τῆς τύχης. Ἄλλ' εἰς μάτην. Τὰ πράγματα τότε εἶχον λάβει διὰ τὴν πατρίδα του ἀπαισίαν τροπὴν καὶ ἡ στιγμὴ ἤγγιζε, καθ' ἣν ἐπέπρωτο νὰ ἐπαληθεύσῃ ἡ θλιβερὰ αὐτοῦ προφητεία. Ἐκεῖνος δέ, ὅστις περιήγαγε τὰ πράγματα εἰς τοιοῦτον ἀπελπιστικὸν σημεῖον καὶ ἐπὶ τέλους κατήνεγκε τὸ τελευταῖον κατὰ τῶν Καρχηδονίων κτύπημα, ἦτο ὁ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν μνημονευθεὶς *Π. Κορνήλιος Σκιπίων*.

Ὁ ἔνδοξος οὗτος στρατηγός, ὅστις, ὡς εἶδομεν, εἶχεν ἀποσταλῆ εἰς τὴν Ἰσπανίαν μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρὸς του καὶ τοῦ θείου του, καὶ εἶχε κατορθώσει νὰ ὑποτάξῃ πάσας τὰς αὐτόθι καρχηδονικὰς κτήσεις μέχρι τῶν Γαδεΐρων, ἐπανελθὼν ἐν ἔτει 206 ἐκ τῆς χώρας ἐκείνης νικητῆς καὶ τροπαιοῦχος, συνέλαβε τὸ μέγα σχέδιον νὰ μεταφέρῃ τὸ θέατρον τοῦ πολέμου εἰς τὴν Ἀφρικήν. Καίτοι δὲ τὸ σχέδιον τοῦτο ἡ Σύγκλητος τῆς Ῥώμης ἐθεώρει ὡς

λίαν ἐπικίνδυνον, ἐνόσφ ὁ Ἀννίβας ἔμενον ἔτι ἐν Ἰταλίᾳ, ἐν τούτοις ὁ Σκιπίων, ὅστις εἶχεν ἤδη ἐκλεχθῆ ὑπατος διὰ τὸ ἔτος 205 καὶ εἶχεν ἀναλάβει τὴν διοίκησιν τῆς Σικελίας, δὲν ἐδίστασε νὰ προβῆ εἰς ἐκτέλεσιν αὐτοῦ ὑποστηριζόμενος τὸ μὲν ὑπὸ πολλῶν ἐθελοντῶν, ἐν οἷς καὶ πολλοὶ στρατιῶται πολεμήσαντες κατὰ τὴν ἐν Κάνναις μάχην καὶ θέλοντες ἤδη νὰ ἐκδικηθῶσι τοὺς Καρχηδονίους, τὸ δὲ καὶ ὑπὸ πλείστων ἄλλων θελόντων νὰ συμμερισθῶσι τοῦ ἐνδόξου στρατηγοῦ τὴν τύχην. Οὕτω δὲ διαπεραιωθεὶς εἰς τὴν Ἀφρικὴν ἐν ἔτει 204 μετὰ στόλου καὶ στρατοῦ ἄριστα διωργανωμένου καὶ ἐκ 12,000, ἢ κατ'ἄλλους ἐκ 35,000 ἀνδρῶν συγκειμένου, προέβη εἰς τὴν πολιορκίαν τῆς Ἰτύκης, ἣν ὁμως δὲν κατώρθωσε νὰ κυριεύσῃ ἔνεκα τῆς γενναίας αὐτῆς ἀντιστάσεως. Ἐν τούτοις ὑπῆρξεν εὐτυχής, ὅτι προσῆλθε σύμμαχος αὐτοῦ ἀνὴρ, ὅστις προσήνεγκεν αὐτῷ σπουδαιοτάτας ὑπηρεσίας. Ἦτο δὲ οὗτος ὁ βασιλεὺς τῆς ἀνατολικῆς Νουμιδίας *Μασσανάσης*, ὅστις εἶχε μὲν πολεμήσει πρότερον ἐν Ἰσπανίᾳ ὑπὲρ τῶν Καρχηδονίων καὶ κατ' αὐτοῦ τοῦ Σκιπίωνος, ἀλλ' ὁμως ἔπειτα μετέβαλε διαγωγὴν, ὅτε ὁ ἀντίπαλος αὐτοῦ βασιλεὺς τῆς δυτικῆς Νουμιδίας *Σύφαξ*, ὅστις ἐν Ἰσπανίᾳ ἦτο σύμμαχος τῶν Ῥωμαίων, γενόμενος φίλος τῶν Καρχηδονίων ἐξεδίωξεν αὐτὸν τῇ βοηθείᾳ τούτων ἐκ τῆς χώρας του¹. Ὑπὸ τοῦ ἡγεμόνος λοιπὸν ἐκείνου βοηθούμενοι οἱ Ῥωμαῖοι κατώρθωσαν οὐ μόνον νὰ πυρπολήσωσι κατὰ τινα νυκτερινὴν ἐπιθεσιν τὸ ἐκ καλαμίνων καὶ ἀχυρίνων σκηνῶν συγκείμενον ἐχθρικὸν στρατόπεδον παρὰ τὴν Ἰτύκην ἐν ἔτει 203, ἀλλὰ καὶ νὰ νικήσωσι κατὰ κράτος τοὺς ἠνωμένους στρατούς. Ὅτε δὲ καὶ δευτέραν ὑπέστησαν οὗτοι μετὰ μικρὸν ἤτταν ἐν τοῖς *μεγάλοις λεγομένοις πεδίοις*, εἰς τοσοῦτον ἀπελπιστικὴν θέσιν περιῆλθον οἱ

¹ Κατὰ τὴν πολὺ τὸ Ῥωμαντικὸν ἔχουσιν παράδοσιν, αἰτία τῆς ἀπὸ τῶν Ῥωμαίων ἀποστασίας τοῦ Σύφακος ἦτο αὕτη, ὅτι ὁ Ἀνδρούβας, ὁ υἱὸς τοῦ Γίσκωνος, ὡς ἀμοιβὴν τῆς μετὰ τῶν Καρχηδονίων συμμαχίας του ἔδωκεν αὐτῷ ὡς σύζυγον τὴν ὠραισιότατην αὐτοῦ θυγατέρα *Σωφορίσθην*, ἧτις ἦτο μνηστὴ τοῦ Μασσανάσης. Ὅτε δὲ ἡ γυνὴ αὕτη περιέπεσε μετὰ τινα χρόνον κατὰ τὴν ἄλωσιν τῆς πρωτεύουσος Κίρτας εἰς τὰς χεῖρας τοῦ ἄλλοτε μνηστῆρός της, δὲν ἐδίστασε νὰ συζευχθῆ μετ' αὐτοῦ. Ἀλλ' ἔπειδὴ ὁ Σκιπίων ἀπήτει ἐπιμόνως τὴν παράδοσιν αὐτῆς, ὅπως κοσμήσῃ μετὰ τοῦ συλληφέντος Σύφακος τὸν θρίαμβον αὐτοῦ, ἠναγκάσθη ἡ δυστυχὴς ἐκείνη γυνὴ νὰ πῆ τὸ δηλητήριον, ὅπερ αὐτὸς ὁ Μασσανάσης παρέσχεν εἰς αὐτήν.

Καρχηδόνιοι, ἀφ' οὗ μάλιστα καὶ ὁ σύμμαχος αὐτῶν Σύφαξ καταδιωχθεὶς εἰς τὴν χώραν τοῦ εἶχε συλληφθῆ ἀιχμαλώτος ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν, ὥστε μὴ βλέποντες, πλέον οὐδὲν ἄλλο μέσον σωτηρίας ἠναγκάσθησαν νάνακαλέσωσιν ἐκ τῆς Ἰταλίας τὸν Ἀννίβαν καὶ τὸν νεώτερον αὐτοῦ ἀδελφὸν *Μάγωνα*, ὅστις ἀποσταλεὶς εἰς βοήθειαν αὐτοῦ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀσδρούβα, δὲν εἶχε κατορθώσει, ἅτε προσβληθεὶς ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων καὶ βαρέως πληγωθεὶς, νὰ προχωρήσῃ ἐντεῦθεν τῆς Λιγυστικῆς. Καὶ οὗτος μὲν καταλιπὼν εὐθύς τὴν Ἰταλίαν δὲν ἠτύχησε νὰ ἐπανιδῆ τὴν πατρίδα του, ἅτε ἀποθανὼν κατὰ τὸν πλοῦν ἐκ τῆς βαρείας αὐτοῦ πληγῆς. Ὁ δὲ Ἀννίβας τοσαύτην ἠσθάνθη ἐπὶ τῇ ἀνακλήσει αὐτοῦ θλίψιν καὶ ἀγανάκτησιν, ὥστε ἀνέκραξε «λοιπὸν δὲν ἐνίκησε τὸν Ἀννίβαν ὁ Ῥωμαϊκὸς λαός, ἀλλ' ἡ Σύγκλητος τῆς Καρχηδόνας.» Λέγεται δὲ προσέτι, ὅτι, ὅτε μετὰ μικρὸν (κατὰ τὸ φθινόπωρον τοῦ ἔτους 203), ὑπέικων εἰς τὴν φωνὴν τῆς κινδυνευούσης πατρίδος του κατέλιπε τὴν χώραν, ἣτις ἐπὶ δέκα καὶ πέντη ὄλα ἔτη εἶχεν ὑπάρξει τὸ θέατρον τῶν πολεμικῶν αὐτοῦ πράξεων καὶ ἐλπίδων, πολλάκις ἔστρεψε πρὸς τὰς ἀκτὰς αὐτῆς ἀπὸ τῆς θαλάσσης τὰ βλέμματα αὐτοῦ τρίζων τοὺς ὀδόντας καὶ ἀναθεματίζων θεοὺς καὶ ἀνθρώπους.

Εἰ καὶ ἡ ἀφίξις τοῦ Ἀννίβα σπουδαίως ἀνεζωπύρητε καὶ πάλιν τὸ καταπεπτωκὸς ἦδη φρόνημα τῶν συμπολιτῶν του, ἐν τούτοις, ὅπως εἶχον τότε τὰ πράγματα, ἦτο ἀδύνατος ἡ ἀποφυγὴ τοῦ πεπωμένου. Ἀφ' οὗ ὁ ἔνδοξος ἐκεῖνος ἀνὴρ ἀνήσυχος διὰ τὴν τύχην τῆς πατρίδος του ματαιῶς ἀπεπειράθη κατὰ τινα προσωπικὴν πρὸς τὸν μέγαν αὐτοῦ ἀντίπαλον συνέντευξιν νὰ πείσῃ αὐτὸν εἰς εἰρηνικὸν συμβιβασμὸν ὑπομιμνήσκων τὸ εὐμετάβολον τῆς τύχης, συνήφθη ἐπὶ τέλους ἐν ἔτει 202 ἢ ἐν *Ζάμα μάχῃ* (πιθανώτερον ὅμως παρὰ τὴν *Ναραγγάραν*), ἣτις ἀπεφάσισε περὶ τῆς τύχης τῆς Καρχηδόνας. Τοσαύτην δὲ κατὰ τὴν μάχην ταύτην ὑπέστησαν καταστροφὴν οἱ Καρχηδόνιοι, ὥστε μὴ δυνάμενοι πλέον νὰ ἐξακολουθήσωσι τὸν πόλεμον, ἠναγκάσθησαν κατὰ προτροπὴν αὐτοῦ τοῦ Ἀννίβα νὰ συνομολογήσωσι πρὸς τοὺς Ῥωμαίους εἰρήνην ὑπὸ τοὺς ἐξῆς ὅρους· α') νὰ παραδώσωσιν εἰς αὐτοὺς ἅπαντα τὰ πολεμικὰ αὐτῶν πλοῖα πλὴν δέκα, ἔτι δὲ καὶ ἅπαντας τοὺς αἰχμαλώτους· β') νὰ ποδώσωσιν εἰς τὸν Μασσανάσσην ἅπασας τὰς χώρας, ἃς εἶχον ἀφαιρέσει ἀπ' αὐτοῦ ἢ ἀπὸ τῶν προγόνων του, καὶ ἀναγνώρισωσιν

αὐτὸν ὡς βασιλέα τῆς ὅλης Νουμιδίας· γ') νὰ παραιτήσωσιν ἀπάσας τὰς ἐξωτερικὰς αὐτῶν κτήσεις· δ') νὰ πληρώσωσιν ἐντὸς πεντήκοντα ἐτῶν 10,000 τάλαντα διὰ πολεμικὴν ἀποζημίωσιν, ἤτοι 200 τάλαντα κατ' ἔτος· καὶ ε') ἐξωτερικῶς μὲν νὰ μὴ ἔχωσι τὸ δικαίωμα νὰ ἐπιχειρῶσιν εἰς τὸ ἐξῆς οὐδένα πόλεμον, ἐν Ἀφρικῇ δὲ μόνον μετὰ προηγουμένην συγκατάθεσιν τῶν Ῥωμαίων.

Οὕτω δὲ περατωθέντος τοῦ πολέμου τούτου (201 π. X.), δι' οὗ ἡ μὲν δύναμις καὶ ἡ ἀνεξαρτησία τῆς Καρχηδόνος κατασυνετρίβη, ἡ δὲ κυριαρχία τῶν Ῥωμαίων ἐπὶ τῶν δυτικῶν χωρῶν τῆς Μεσογείου θαλάσσης ἐξησφαλίσθη, ἐπανῆλθεν ὁ Σκιπίων μετὰ τοῦ στρατοῦ αὐτοῦ εἰς τὴν Ἰταλίαν. Τοσοῦτος δὲ ἦτο, ὡς λέγεται, ὁ ἐνθουσιασμός τοῦ λαοῦ ὑπὲρ αὐτοῦ, ὥστε κατὰ τὴν πρὸς τὴν Ῥώμην πορείαν του πάντες ἔσπευδον ἀθροοὶ ἕκ τε τῶν πόλεων καὶ τῶν χωρίων ἵνα ἴδωσι τὸν ἔνδοξον καὶ δαφνοστεφεῖν νικητὴν. Πλὴν δὲ τῶν πολλῶν ἄλλων τιμῶν, δι' ὧν ἡ πατρίς ἠθέλησε νάνταμείψῃ τὰς πρὸς αὐτὴν παρασχεθείσας ὑπηρεσίας τοῦ μεγάλου ἐκείνου ἀνδρός, ἀπένευμεν αὐτῷ προσέτι καὶ τὴν προσωνομίαν τοῦ Ἀφρικανοῦ, ἀπὸ τοῦ τόπου τῆς νίκης αὐτοῦ.

Εὐθύς δὲ μετὰ τὸ πέρασ τοῦ προκειμένου πολέμου κατῴρθωσαν οἱ Ῥωμαῖοι διὰ σφοδροτάτων πολέμων νὰ συμπληρώσωσι καὶ ἀπάσης τῆς βορείου Ἰταλίας τὴν κατάκτησιν, ἣν, ὡς γνωστόν, εἶχον ἀναγκασθῆ ἕνεκα τῆς ἐκρήξεως τοῦ 6' καρχηδονικοῦ πολέμου νὰ διακόψωσι. Καὶ τὴν μὲν πρὸς μεσημβρίαν τοῦ Πάδου κειμένην χώραν προσήρτησαν εὐθύς εἰς τὸ Ῥωμαϊκὸν κράτος, εἰς δὲ τοὺς πέραν τοῦ αὐτοῦ ποταμοῦ κατοικοῦντας λαοὺς ἐπέτρεψαν τὴν διατήρησιν τῶν ἰδίων αὐτῶν πολιτευμάτων.

§ 27

Πρῶτος Μακεδονικὸς πόλεμος.

(200—197 π. X.)

Εἰ καὶ ὁ μέγας κάματος καὶ αἱ δεινὰι πληγαί, ἃς εἶχε προξενήσει εἰς τοὺς Ῥωμαίους ὁ δεῦτερος καρχηδονικὸς πόλεμος, δὲν ἐπέτρεπον αὐτοῖς ἐπὶ τινα τοῦλάχιστον χρόνον νέους πολεμικοὺς ἀγῶνας, ἐν τούτοις συλλαβόντες ἴσως τὸ πρῶτον ἤδη τὴν ὑπερήφανον καὶ τολμηρὰν ἰδέαν τῆς κοσμοκρατορίας δὲν ἐδίστασαν

εὐθὺς μετὰ τὸν φοβερὸν ἐκεῖνον πόλεμον νὰ στρέψωσι τὰ ὄπλα αὐτῶν καὶ πρὸς ἀνατολάς, ἀφ' οὗ μάλιστα καταλληλοτάτην πρὸς τοῦτο εὐκαιρίαν παρείχον αὐτοῖς τὸ μὲν ἡ ἀνώμαλος κατάστασις, ἐν ἣ κατὰ τοὺς χρόνους ἐκεῖνους διετέλουν τὰ πράγματα τῆς Μακεδονίας, τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Ἀσίας, τὸ δὲ ἡ διαγωγή τοῦ βασιλέως τῆς πρώτης Φιλίππου τοῦ Γ'.

Εἶναι ἤδη γνωστὸν, ὅτι, ὅτε μετὰ τὴν ἐν Κάνναις μάχην ὁ Ἀννίβας διατελῶν ἐν ἀμηχανίᾳ προσεπάθει νὰ εὔρη συμμάχους πρὸς ἐξακολούθησιν τοῦ κατὰ τῆς Ῥώμης πολέμου, μεταξὺ ἐκείνων, οἵτινες μεγίστην ἔδειξαν προθυμίαν πρὸς ὑποστήριξιν αὐτοῦ, ἦτο καὶ ὁ μνημονευθεὶς ἡγεμὼν (220—179). Καὶ εἶναι μὲν ἀληθές, ὅτι οἱ Ῥωμαῖοι κατώρθωσαν τότε τὸ μὲν δι' ἐπιτηδείας ὡς εἶδομεν ἐν Ἑλλάδι πολιτικῆς, τὸ δὲ διὰ συνθήκης, νὰ ματαιώσωσι πάσας αὐτοῦ τὰς ἀποπειράς πρὸς ἀποβίβασιν στρατοῦ εἰς τὴν Ἰταλίαν. Ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ ἡγεμὼν ἐκεῖνος, συλλαβὼν τὴν ἰδέαν νὰ νυψωθῆ εἰς τὸ σημεῖον ἐκεῖνο τῆς δυνάμεως καὶ τῆς ἀκμῆς, εἰς ὃ εἶχον ἀνυψωθῆ καὶ οἱ προκατόχοι αὐτοῦ, οὐ μόνον ἐξηκολούθει προσβάλλων λίαν ἀπερισκέπτως πάντας τοὺς ἐν Ἑλλάδι καὶ Ἀσίᾳ φίλους καὶ συμμάχους τῶν Ῥωμαίων, ἦτοι τοὺς Αἰτωλοὺς, τοὺς Ἀθηναίους, τοὺς Ῥοδίους, τὸν βασιλέα τῆς Περγᾶμου Ἄτταλον τὸν Α' καὶ ἐν συμμαχίᾳ μετὰ τοῦ βασιλέως τῆς Συρίας Ἀντιόχου τοῦ Μεγάλου τὰς ἐν τῇ Μικρᾷ Ἀσίᾳ αἰγυπτιακὰς κτήσεις¹, ἀλλὰ καὶ εἶχεν ἀποστείλει πρὸς βοήθειαν τῶν Καρχηδονίων 4,000 Μακεδόνας κατὰ τὴν ἐν Ζάμα μάχην, — οἱ Ῥωμαῖοι μὴ δυνάμενοι πλέον νὰ μένωσιν ἀπαθεῖς καὶ ἀδιάφοροι ἀπέναντι τοιαύτης διαγωγῆς, ἀφ' οὗ μάλιστα οἱ καταθλιβόμενοι λαοὶ καὶ ἰδίως οἱ Ἀθηναῖοι ἐπεκαλέσθησαν τὴν προστασίαν αὐτῶν, μηδ' ἀνεχόμενοι προσέτι νὰ βλέπωσιν οἰουδήποτε κράτους ἐν τῇ Ἀνατολῇ αὐξανομένην τὴν δύναμιν, ἠναγκάσθησαν ἐπὶ τέλους, εἰ καὶ μετὰ τινὰς κατ' ἀρχὰς γογγυσμοὺς τοῦ ἔνεκα τοῦ προσφάτου πολέμου κεκμηκότος ἤδη πλήθους, νὰ λάβωσι τὰ ὄπλα κατὰ τοῦ ἐπικινδύνου ἐκεῖνου ἡγεμόνος (200—197 π. Χ.).

¹ Ἐπειδὴ τότε ἐπὶ τοῦ θρόνου τῆς Αἰγύπτου ἐκάθητο ὁ ἀνήλικος Πτολεμαῖος Ε' ὁ Ἐπιφάνης, ἀπεφάσισαν διὰ συνθήκης ὁ Φίλιππος τῆς Μακεδονίας καὶ ὁ Ἀντιόχος τῆς Συρίας νὰ φαιρέσωσιν ἀπ' αὐτοῦ πάσας τὰς ἐν τῇ Μικρᾷ Ἀσίᾳ καὶ τοῖς συριακοῖς παραλίαις αἰγυπτιακὰς κτήσεις.

Καὶ κατὰ μὲν τὰ πρῶτα ἔτη ὁ πόλεμος οὗτος δὲν ἔσχε τοσοῦτον εὐχάριστα ἀποτελέσματα διὰ τοὺς Ῥωμαίους. Ἐξ ὅτου ὅμως ἡ διεξαγωγή αὐτοῦ ἀνετέθη εἰς τὸν γενναῖον καὶ ἐμπειροπόλεμον υἱὸν τοῦ παρὰ τὴν Τρῳασιμένην λίμνην πεσόντος Φλαμινίου, τὸν ὑπατον *Τίτον Κόϊντον Φλαμινίον*, τὰ πράγματα ἔλαβον ἄλλοίαν τροπὴν (198). Ἀφ' οὗ ὁ λίαν πεπαιδευμένος καὶ πρὸς πᾶσαν ἑλληνικὴν μάθησιν ἐνθουσιῶν οὗτος ἀνὴρ κατώρθωσε μετ' ἐκτάκτου διπλωματικῆς ἐπιτηδειότητος ναυξήσῃ ἐν Ἑλλάδι τὸ κατὰ τῶν Μακεδόνων μῖσος καὶ νὰ προσοικειωθῇ καὶ αὐτοὺς τοὺς συμμάχους αὐτῶν Ἀχαιοὺς, εἰσέβαλε μετὰ τοῦτο εἰς τὴν Θεσσαλίαν. Ἐνταῦθα δὲ παρὰ τὰς *Κυρὸς κεφαλὰς*, οὐ μακρὰν τῆς Φαρσάλου, τοσοῦτον καταστρεπτικὴν συνεκρότησε μάχην πρὸς τὸν Φίλιππον (197), ὥστε οὗτος τραπείς εἰς φυγὴν, ἠναγκάσθη νὰ συνομολογήσῃ μετὰ τοῦ γενναίου νικητοῦ συνθήκην, δι' ἧς ὑπεχρεώθη α') νὰ περιορισθῇ μόνον ἐντὸς τῶν ὁρίων τῆς Μακεδονίας· β') νὰ φήσῃ ἐλευθέρας πάσας τὰς ἐν Εὐρώπῃ καὶ Ἀσίᾳ Ἑλληνικὰς πόλεις· γ') νὰ παραδώσῃ τὸν στόλον αὐτοῦ πλὴν πέντε μόνον πλοίων· καὶ δ') νὰ πληρώσῃ δι' ἑξῶδα τοῦ πολέμου 1000 τάλαντα. Πλὴν ὅμως τούτων ὑπεχρεώθη προσέτι νὰ μὴ συντηρῇ στρατὸν ὑπερβαίνοντα τοὺς 5,000 ἄνδρας καὶ μηδένα πολεμικὸν ἐλέφαντα, νὰ μὴ κηρύττῃ μηδέποτε ἐξωτερικὸν τινα πόλεμον ἄνευ τῆς συγκαταθέσεως τῶν Ῥωμαίων, καὶ ὡς ἐγγύησιν τῆς πρὸς τοὺς Ῥωμαίους πίστεως αὐτοῦ νὰ παραδώσῃ ὡς ὄμηρον τὸν υἱὸν τοῦ Δημήτριον.

Οὕτω δὲ ἡ ἄλλοτε κοσμοκράτειρα μακεδονικὴ Μοναρχία κατέπεσεν ἤδη εἰς μικρὸν καὶ ἀδύνατον κράτος, ἡ δὲ μεγίστη αὐτῆς ἐπὶ τῆς Ἑλλάδος ἐπιρροή ἐξέλιπεν ὀλοσχερῶς.

Πρὶν ἢ ὁ Φλαμινῖος ἐπανέλθῃ εἰς τὴν Ῥώμην, ὅπως τελέσῃ τὸν θρίαμβον αὐτοῦ, παρέστησεν ἐν Ἑλλάδι εἰδὸς τι πολιτικῆς κωμωδίας, ἧς σκοπὸς ἦτο ἡ ἐξαπάτησις τῶν λίαν ἀγαθῶν Ἑλλήνων ὡς πρὸς τοὺς ἀληθεῖς τῶν Ῥωμαίων σκοπούς. Ἐπειδὴ κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην (196 π. Χ.) ἐτελοῦντο τὰ *Ἰσθμια*, ἀθροοὶ δὲ τότε καὶ πολυπληθεῖς εἶχον συρρεύσει πανταχόθεν εἰς τὴν ἐθνικὴν ἐκείνην ἑορτὴν οἱ Ἕλληνας, ὅπως ἀκούσωσιν ὅποια θὰ ἦτο ἐν τῷ μέλλοντι ἡ τύχη τῆς πατρίδος των, ὁ Φλαμινῖνος ταύτην τὴν στιγμήν θεωρήσας πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦ κατάλληλου, ἀνεκήρυξε κατὰ τρόπον ἐπίσημον ἐν ὀνόματι τοῦ Ῥωμαϊκοῦ λαοῦ τὴν τελείαν ἀνεξαρτησίαν τῆς

Ἑλλάδος οὐ μόνον ἀπὸ τῆς Μακεδονίας ἀλλὰ καὶ ἀπ' αὐτῆς τῆς Ῥώμης. Καὶ ἐξεχύθησαν μὲν πάντες οἱ παριστάμενοι ἐπὶ τῷ ἀπροσδοκῆτῳ τούτῳ εὐτυχίματι εἰς ἀπερίγραφτον χαρὰν καὶ ἀγαλλίασιν, πλὴν μόνον ὀλίγων, οἵτινες ἐθεώρησαν αὐτὸ ὡς διπλωματικὸν τέχνασμα, ἐν ᾧ διέβλεπον τὴν ὑπουλον καὶ πανοῦργον τῆς Ῥώμης πολιτικὴν. Ἀλλὰ δὲν ἐβράδυναν νὰ πεισθῶσιν, ὅτι ἡ ἀπονεμηθεῖσα αὐτοῖς ἐλευθερία ἐκείνη, οὐδὲν ἄλλο ἦτο, ἢ ἀπλουστάτη ἀλλαγὴ κυρίου καὶ ὅτι τὴν θέσιν τῶν Μακεδόνων κατέλαβον αὐτοὶ οἱ Ῥωμαῖοι. Ἀλλὰ καὶ πῶς ἦτο δυνατόν νὰ συμβῇ ἄλλως, ἀφ' οὗ οἱ τελευταῖοι οὔτοι καὶ μεθ' ὄλον τὸ ἐπίσημον ἐκείνο δεῖγμα τῆς πρὸς τὴν Ἑλλάδα ἀγάπης καὶ εἰλικρινείας των, ἐξηκολούθουν ἔτι κατέχοντες μέχρι τοῦ ἔαρος τοῦ ἔτους 194, τὰς τρεῖς πέδας αὐτῆς, ἧτοι τὴν *Δημητριάδα* (ἐν Θεσσαλίᾳ), τὴν *Χαλκίδα* καὶ τὸν *Ἀκροκόρινθον*, ὅθεν ἐν πάσῃ στιγμῇ ἠδύναντο νὰ καταπνίγῃσι πάντα παλμὸν ἐθνικόν;

§ 28

**Πόλεμος τῶν Ῥωμαίων κατὰ τοῦ βασιλέως
τῆς Συρίας Ἀντιόχου τοῦ Γ'.**

(192—190 π. X.)

Δὲν εἶχε παρέλθει πολὺς χρόνος ἀπὸ τῆς ταπεινώσεως τῆς Μακεδονίας καὶ εἰς νέον περιεπλάκησαν οἱ Ῥωμαῖοι πόλεμον ἐν τῇ Ἀνατολῇ πρὸς τὸν βασιλέα τῆς Συρίας *Ἀντιόχον τὸν Μέγαρον*. Ὁ ἡγεμὼν οὗτος (223—187 π. X.), ὅστις εἶχεν ἐπεκτείνει τὴν ἀρχαίαν τῶν Σελευκιδῶν κυριαρχίαν καὶ πάλιν ἐπὶ τῆς Μηδίας καὶ τῆς Παρθίας, θέλων ναυξήσῃ καὶ πρὸς δυσμὰς τὰς κατακτήσεις αὐτοῦ, εἶχε κατορθώσει, διαρκοῦντος τοῦ μεταξὺ τῶν Ῥωμαίων καὶ τοῦ Φιλίππου τοῦ Γ' πολέμου, νὰ κυριεύσῃ τὴν Θρακικὴν Χερσόνησον καὶ τὰς ἐν τῇ Μικρᾷ Ἀσίᾳ ἑλληνικὰς πόλεις. Ἐπειδὴ δέ, ὡς γνωστόν, εἰς πάσας τὰς ἑλληνικὰς πόλεις εἶχον ἀπονείμει οἱ Ῥωμαῖοι τὴν ἐλευθερίαν των, καὶ ἐπειδὴ προσέτι δὲν ἠδύναντο νὰ βλέπωσιν οὐδενὸς ἄλλου κράτους, πλὴν τοῦ ἰδικαῦ των, αὐξανομένην τὴν δύναμιν, τοσοῦτον ὠργίσθησαν ἕνεκα τῶν κατακτήσεων ἐκείνων τοῦ Ἀντιόχου, ὥστε δὲν ἐδίστασαν εὐθὺς μετὰ τὸ τέλος τοῦ πολέμου ἐκείνου νὰ πακισθῶσι παρ' αὐτοῦ οὐ

μόνον τὴν ἀπελευθέρωσιν τῶν κατακτηθεισῶν πόλεων ἀλλὰ καὶ ἐν γένει τὴν ἀπομάκρυνσίν του ἀπὸ τῆς Εὐρώπης. Εἰ καὶ ἡ ἀπαιτήσις αὕτη τῶν Ῥωμαίων ἦτο λίαν ὑβριστικὴ τῆς ὑπερηφάνιας τοῦ Ἀντίοχου, ἐν τούτοις οὗτος εἶτε θέλων νὰ λύσῃ τὸ προκείμενον ζήτημα διπλωματικῶς, εἶτε θέλων προηγουμένως νὰ γνωρίζῃ ὁποίους ἔμελλεν ἐν περιπτώσει πολέμου νὰ ἔχῃ συμμάχους, ἐθεώρησε καλὸν πρὸ πάσης ὀριστικῆς ἀπαντήσεως νὰ προβῇ εἰς μακρὰς πρὸς ἐκείνους διαπραγματεύσεις. Ἄλλ' ἐν ᾧ τοιαύτην ἐλάμβανον τὰ πράγματα τροπὴν, ἐμφανίζεται κατὰ τὸ ἔτος 195 ἐν Ἐφέσῳ ὁ Ἀννίβας, ὅστις γίνεται δεκτὸς μετ' ἐκτάκτων τιμῶν ὑπὸ τοῦ μεγάλου βασιλέως.

Ὁ ἄσπονδος ἐκεῖνος ἐχθρὸς τῶν Ῥωμαίων ἀφοσιωθείς μετὰ τὸ τέλος τοῦ δευτέρου καρχηδονικοῦ πολέμου εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς πατρίδος του καὶ κατορθώσας διὰ τῆς συνδρομῆς τοῦ λαοῦ νὰ προβῇ ἐπ' ὠφελίᾳ αὐτῆς εἰς σπουδαιοτάτας μεταρρυθμίσεις, τοσοῦτον διὰ τούτων ἐξώργισε τοὺς ἀντιπάλους αὐτοῦ, ὧν τὴν πολιτικὴν δύναμιν σπουδαίως εἶχε βλάψει, ὥστε οὐδαμῶς ἐδίστασαν οὗτοι νὰ διαβάλωσι τὸν μέγαν ἐκεῖνον ἄνδρα ἐν Ῥώμῃ, ὡς συνεννοούμενον δῆθεν κρυφίως μετὰ τῶν ἐχθρῶν αὐτῆς. Ἐπειδὴ δὲ ἡ Ῥωμαϊκὴ Σύγκλητος, ἥτις πάντοτε ἐφοβεῖτο τὸν Ἀννίβαν, πιστεύσασα εἰς τὴν διαβολὴν ἐκείνην, ἀπέστειλεν εἰς τὴν Καρχηδόνα πρεσβείαν, ὅπως ἀπαιτήσῃ τὴν παράδοσιν αὐτοῦ ἐπὶ τῇ προδοτικῇ δῆθεν διαγωγῇ του, ἠναγκάσθη ὁ μέγας ἐκεῖνος πατριώτης, λαβὼν ἐγκαίρως γνῶσιν τῆς κατ' αὐτοῦ χαλκευθείσης μηχανορραφίας, νὰ καταλίπη κρυφίως διὰ παντὸς τὴν πατρίδα του καὶ νὰ διευθυνθῇ, ὡς εἶδομεν, πρὸς μεγίστην ἔκπληξιν τῶν Ῥωμαίων εἰς τὴν Ἐφεσον.

Δὲν εἶναι δύσκολον νὰ φαντασθῇ τις ὁποῖαι σκέψεις ἀντηλλαγῆσαν μεταξὺ τῶν δύο ἐκείνων ἀνδρῶν καὶ μετὰ πόσου ζήλου προσεπάθει ἰδίως ὁ Ἀννίβας νὰ πείσῃ τὸν Ἀντίοχον οὐ μόνον νὰ κηρύξῃ ταχέως τὸν πόλεμον κατὰ τῶν Ῥωμαίων συνεννοούμενος πρὸς τοῦτο καὶ μετὰ τοῦ βασιλέως τῆς Μακεδονίας Φιλίππου καὶ τῶν Αἰτωλῶν, ἀλλὰ καὶ θέατρον αὐτοῦ νὰ καταστήσῃ τὴν Ἰταλίαν. Διότι, ὡς ἔλεγε, *μόνον ἐν Ῥώμῃ θὰ ἠδύνατό τις νὰ ριχῆσῃ τὴν Ῥώμην*. Ἄλλ' ὅσον καὶ ἂν προσεπάθει ὁ ἀνὴρ ἐκεῖνος νὰ πείσῃ τὸν Ἀντίοχον εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τῶν συμβουλῶν του, οὗτος τοῦ γαντίον οὐ μόνον ἔμενεν ἐπὶ μακρὸν χρόνον ἀναποφάσιτος, ὅπερ

διὰ τοὺς Ῥωμαίους ἦτο ὑπὸ πλείστας ἐπόψεις τὰ μάλιστα ὠφέλιμον, ἀλλὰ καὶ ὅτε ἐπὶ τέλους ἀποφασίσας νὰ σπεύσῃ εἰς βοήθειαν τῶν Αἰτωλῶν, οἵτινες καὶ αὐτοὶ εἶχον περιέλθει πρὸς τοὺς Ῥωμαίους εἰς ῥῆξιν ὡς μὴ ἀνταποκριθέντας εἰς τὰς προσδοκίας των, διεπεραιώθη εἰς τὴν Ἑλλάδα, διέπραξεν ἀσυγχώρητα σφάλματα.

Ἐντὶ κατὰ τὴν συμβουλὴν τοῦ Ἀννίβα νὰ προσπαθήσῃ ἐκ παντὸς τρόπου ὅπως τύχῃ τῆς συνδρομῆς τοῦ Φιλίππου τοῦ Γ' καὶ ἐν συμμαχίᾳ μετ' αὐτοῦ καὶ τῶν Αἰτωλῶν προβῆ ταχέως κατὰ τοῦ ἐχθροῦ, κατηνάλισκε τὸνναντίον τὸν πολύτιμον καιρὸν ἐν Εὐβοίᾳ εἰς ἀκαίρους καὶ ἀσώτους διασκεδάσεις, καὶ διὰ τῆς ἀπερισκέπτου διαγωγῆς αὐτοῦ ἠνάγκασε τὸν ἡγεμόνα ἐκεῖνον νὰ κηρυχθῆ ὑπὲρ τῶν Ῥωμαίων. Ἀλλὰ καὶ δὲν ἐβράδυνε νὰ ὑποστῆ διὰ τὰ σφάλματά του ἐκεῖνα τὴν προσήκουσαν τιμωρίαν. Διότι, ὅτε μετὰ μικρὸν συνεκρούσθη πρὸς τὸν Ῥωμαϊκὸν στρατὸν παρὰ τὰς *Θερμοπύλας* (191 π. Χ.), τοσαύτην ὑπέστη καταστροφὴν, ὥστε ἠναγκάσθη νὰ ἐπιστρέψῃ ταχέως εἰς τὴν Ἀσίαν.

Καὶ δὲν ἦτο τοῦτο τὸ μόνον δυστύχημα τοῦ ἀπερισκέπτου ἐκεῖνου ἡγεμόνος. Διότι ὅτε καὶ πάλιν κατὰ τὸ ἐπόμενον ἔτος ἐπεμφαν κατ' αὐτοῦ εἰς τὴν Ἀσίαν οἱ Ῥωμαῖοι τὸν ὑπατον *Λ. Κορνήλιον Σκιπίωνα*, παρ' ᾧ διετέλει ὡς ὑποστράτηγος καὶ σύμβουλος ὁ διάσημος αὐτοῦ ἀδελφὸς *Σκιπίων ὁ Ἀφρικανός*, τοσαύτην πανωλεθρίαν ὑπέστη παρὰ τὴν Μαγνησίαν ἐν τῇ Μικρᾷ Ἀσίᾳ ὑπὸ τοῦ Ῥωμαϊκοῦ στρατοῦ, ὥστε μὴ δυνάμενος πλέον νὰ ἐξακολουθήσῃ τὸν πόλεμον ἠναγκάσθη νὰ συνθηκολογήσῃ πρὸς τοὺς Ῥωμαίους ὑπὸ τοὺς ὅρους· α') νὰ ποχωρήσῃ ἐξ ὅλων τῶν κτήσεων αὐτοῦ ἐν τε τῇ Εὐρώπῃ καὶ τῇ Μικρᾷ Ἀσίᾳ, ἤτοι πασῶν τῶν πρὸς δυσμὰς τοῦ Ταύρου καὶ τοῦ Ἄλυος κειμένων χωρῶν· β') νὰ παραδώσῃ ἅπαντας τοὺς πολεμικοὺς ἐλέφαντας καὶ τὸν στόλον αὐτοῦ πλὴν δέκα μόνον πλοίων· γ') νὰ πληρώσῃ διὰ τὰ ἔξοδα τοῦ πολέμου 15,000 τάλαντα ἐντὸς δώδεκα ἐτῶν· δ') νὰ μὴ κηρύττῃ πόλεμον κατ' οὐδεμιᾶς τῶν δυτικῶν χωρῶν· καὶ ε') νὰ παραδώσῃ τὸν Ἀννίβαν, καὶ ὡς ἐγγύησιν μέχρι τῆς ἐκτελέσεως τῶν ὄρων τῆς συνθήκης εἰκοσιν ὁμήρους. Ἐπὶ τῇ λαμπρᾷ δὲ καὶ ἐνδόξῳ ταύτῃ πρώτῃ νίκῃ ἐν Ἀσίᾳ, ἣτις ὠφείλετο κυρίως εἰς τὸν μέγαν τῆς Ζάμας νικητὴν, ἐπωνομάσθη ὁ Λεύκιος Σκιπίων Ἀσιατικός.

Μετὰ δὲ τοῦτο οἱ Ῥωμαῖοι τὰς μὲν πλείστας τῶν ἐν τῇ Ἀσίᾳ ἑλληνικῶν πόλεων ἐκήρυξαν ἐλευθέραι, πάσας δὲ τὰς λοιπὰς ἀπὸ τοῦ Ἀντιόχου ἀφαιρεθείσας χώρας διένειμαν εἰς τοὺς αὐτόθι συμμάχους αὐτῶν, ἤτοι τὸν βασιλέα τῆς Περγᾶμου *Εὐμένην* καὶ τοὺς *Ροδίους*, οὓς ἠθέλησαν ἐξεπίτηδες νὰ καταστήσωσιν ἰσχυροὺς, ὅπως ὦσιν ἀσφαλεῖς κατὰ πάσης ἐκ μέρους τῆς Μακεδονίας καὶ τῆς Συρίας προσβολῆς.

Ἄλλ' οὐδὲ οἱ Αἰτωλοὶ ἔμειναν ἀτιμώρητοι. Ἐπειδὴ οὗτοι παρὰ τὴν παραχωρηθεῖσιν εἰς αὐτοὺς ἀνακωχὴν ἀνέλαινον διαρκούντος τοῦ κατὰ τοῦ Ἀντιόχου πολέμου καὶ πάλιν τὰ ὄπλα κατὰ τῶν Ῥωμαίων, ἀπεστάλη κατ' αὐτῶν κατὰ τὸ ἔτος 189 ὁ ὕπατος *Μ. Φούβιος Νωβίλιωρ*, ὅστις τοσοῦτον ἐταπεινώσεν αὐτούς, ὥστε ἠναγκάσθησαν κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος οὐ μόνον βαρὺ πρόστιμον 500 ταλάντων νὰ πληρώσωσιν, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀνωτάτην κυριαρχίαν τῶν Ῥωμαίων νὰ ἀναγνωρίσωσιν (189 π. Χ.). Οὕτω δὲ ἐξηφανίσθη διὰ παντὸς ἡ πολιτικὴ σημασία τῆς αἰτωλικῆς ὁμοσπονδίας, καὶ τοῦτο ἦτο τὸ πρῶτον βῆμα τῶν Ῥωμαίων πρὸς ὑποδούλωσιν τῆς ὅλης Ἑλλάδος.

Ὁ δὲ δυστυχὴς Ἀννίβας, ὅστις μετὰ τὸ οἰκτρὸν τέλος τοῦ κατὰ τοῦ Ἀντιόχου πολέμου ἠπειλεῖτο κατὰ τὴν συνθήκην νὰ παραδοθῆ εἰς τοὺς Ῥωμαίους, θέλων νὰ ἀποφύγῃ τὸν κίνδυνον τοῦτον ἠναγκάσθη νὰ καταφύγῃ εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ βασιλέως τῆς Βιθυνίας *Προυσίου*, εἰς ὃν πολεμοῦντα τότε πρὸς τὸν *Εὐμένην* τῆς Περγᾶμου παρέσχε σπουδαιότατας ὑπηρεσίας. Ὅτε δὲ καὶ ὁ ἡγεμὼν ἐκεῖνος ἀπειληθεὶς ἐπὶ τέλος ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων ἐπέτρεψεν εἰς τούτους, λησμονῶν τῆς φιλοξενίας τὰ καθήκοντα, τὴν σύλληψιν αὐτοῦ ἠναγκάσθη ἐπὶ τέλος ὁ μέγας ἐκεῖνος ἥρωις νὰ θέσῃ τέρμα εἰς τὸν βίον του διὰ δηλητηρίου ἐν ἔτει 183 π. Χ.

Εἶναι δὲ περίεργον ὅτι κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος τοῦ θανάτου τοῦ Ἀννίβα ἐξέλειπον ἀπὸ τῆς σκηνῆς τοῦ κόσμου καὶ δύο ἄλλοι ἐνδοξότατοι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἄνδρες, ὁ μέγας αὐτοῦ ἀντίπαλος *Σκιπίων* ὁ Ἀφρικανὸς καὶ ὁ ἀρχηγὸς τῆς ἀχαϊκῆς ὁμοσπονδίας *Φιλοποίμην*.

Δεύτερος Μακεδονικὸς πόλεμος.

(171—168 π. Χ.)

Ἄν λάβῃ τις ὑπ' ὄψιν τὴν δύναμιν, ἣν ἡ δημοκρατία τῆς Ῥώμης μετὰ τὰ μέχρι τοῦδε κατορθώματα τῶν ὀπλων αὐτῆς ἐκτίσατο, δὲν δύναται νὰ μὴ ὁμολογήσῃ ἀδιστακτως, ὅτι αὕτη κατέστη ἀπὸ τοῦδε ἤδη κοσμοκράτειρα. Καὶ εἶναι μὲν ἀληθές, ὅτι δὲν ἦσαν εἰσέτι ὑποτεταγμένοι εἰς αὐτὴν πᾶσαι αἱ χῶραι ἀπὸ τῶν στηλῶν τοῦ Ἡρακλέους μέχρι τῶν ἀνατολικωτάτων μερῶν τοῦ Συριακοῦ κράτους, ἀλλ' ὅμως πανταχοῦ ἐκυριάρχει ἡ θέλησις τῆς Ῥώμης τὸ μὲν διὰ τοῦ τρόμου, ὃν διὰ τῶν ὀπλων αὐτῆς ἐπέσπειρε, τὸ δὲ διὰ τῶν πολυαριθμῶν συμμαχιῶν, ἃς ἐγίνωσκε μετὰ πολλῆς συνέσεως νὰ κατορθόνῃ. Ἄν δὲ μέχρι τοῦδε θέλουσα δῆθεν νὰ παρίσταται ὡς ἀφιλοκερδῆς προσεπάθει ἐνίοτε νὰ κρύπτῃ τὴν ἀληθῆ αὐτῆς πολιτικὴν, ἐπέστη ὅμως ἡ στιγμή, καθ' ἣν ἀποβαλοῦσα πλέον τὸ προσωπεῖον κατέστησε τοῖς πᾶσι κατάδηλον, πῶς ἠνθόει ἀπὸ τοῦδε νὰ πολιτεύηται κατὰ πάσης κατ' αὐτῆς θρασύτητος.

Ἡ χῶρα, καθ' ἣς κατὰ πρῶτον ἐποιήσαντο χρῆσιν τῆς νέας ταύτης πολιτικῆς τῶν οἱ Ῥωμαῖοι, ἦτο ἡ Μακεδονία, πρὸς ἣν καὶ πάλιν περιῆλθον εἰς ἔριδας. Ὅτε μετὰ τὸ τέλος τοῦ κατὰ τοῦ Ἀντιόχου πολέμου Φίλιππος ὁ Γ' παρετήρησεν, ὅτι οἱ Ῥωμαῖοι καίπερ κατὰ τὸν πόλεμον τοῦτον ὑποστηριχθέντες ὑπ' αὐτοῦ, οὐ μόνον δὲν τὸν ἔλαβον ὑπ' ὄψιν κατὰ τὴν διανομὴν τῶν ἀπὸ τοῦ ἡγεμόνος ἐκείνου ἀφαιρεθεισῶν χωρῶν, ἀλλὰ καὶ πᾶσαν αὐτοῦ σχετικὴν ἢ ἄλλην τινὰ αἵτησιν μετ' ἀδιαφορίας ἤκουον, μὴ δυνάμενος πλέον νὰ μπιβάλλῃ καὶ ὡς πρὸς τὸν ἀληθῆ αὐτῶν σκοπόν, δι' οὐδενὸς ἄλλου μέσου ἐνόμισεν ὅτι θὰ ἠδύνατο οὐ μόνον τὸν ἀπειλοῦντα αὐτὸν κίνδυνον νὰ ποκρούσῃ, ἀλλὰ καὶ τὴν προτέραν αὐτοῦ θέσιν νὰ νακτῆσῃ ἢ διὰ τοῦ πολέμου. Ἄλλ' ἐπειδὴ καὶ οἱ Ῥωμαῖοι λαβόντες ἐγκαίρως γινῶσιν τοῦ σκοποῦ τούτου τοῦ Φιλίππου, ὅστις μάλιστα ἤρξατο προβαίνων καὶ εἰς κατάλληλα προπαρασκευαστικὰ μέτρα, προέβησαν εἰς πολυειδεῖς κατ' αὐτοῦ ἀντιδράσεις καὶ ἐξευτελισμούς, ὅτε μὲν ἐρεθίζοντες κατ' αὐτοῦ κρυφίως

τοὺς γείτονας λαούς, ὅτε δ' αὐτοὶ ὡς διαιτητὰί ἐπιτιμῶντες ἤ καὶ ἀπειλοῦντες αὐτόν, ὁ πόλεμος ἐφαίνετο ἀναπόφευκτος, ἂν μὴ ἐν τῷ μέσῳ τῶν προπαρασκευῶν αὐτοῦ ἀπέθνησκε Φίλιππος ὁ Γ' ἐν ἔτει 179 π. Χ. Ἐπειδὴ δὲ ὁ ὡς διάδοχος προωρισμένος καὶ πρὸς τοὺς Ῥωμαίους λίαν εὖνους διατελῶν γνήσιος αὐτοῦ υἱὸς Δημήτριος, καταρραδιουργηθεὶς ὑπὸ τοῦ νόθου ἀδελφοῦ του Περσέως, εἶχε φονευθῆ πρὸ μικροῦ κατὰ διαταγὴν αὐτοῦ τοῦ πατρὸς του ἐπὶ ἐσχάτῃ δῆθεν προδοσίᾳ, ἀνέβη τὸν θρόνον τῆς Μακεδονίας ὁ μνημονευθεὶς Περσεύς (179—168 π. Χ.)

Ὁ ἡγεμὼν οὗτος ἦτο μὲν ὑπερήφανος καὶ φιλόδοξος καὶ ὅπως καὶ ὁ πατὴρ αὐτοῦ ἄσπογδος ἐχθρὸς τῶν Ῥωμαίων, ἐστερεῖτο ὁμῶς δυστυχῶς πολλῶν ἄλλων σπουδαίων προσόντων καὶ ἰδίως στρατηγικῆς ἰκανότητος καὶ τῆς δυνάμεως τοῦ ἐκτελεῖν ταχέως τὰς ἀποφάσεις του. Θέλων νὰ καταστήσῃ τὴν Μακεδονίαν ἀνεξάρτητον ἀπὸ τῶν Ῥωμαίων καὶ νὰποκαταστήσῃ ἐν Ἑλλάδι καὶ πάλιν τὴν Μακεδονικὴν κυριαρχίαν, ἐξηκολούθησε μετὰ ζήλου τὰς πολεμικὰς προπαρασκευὰς τοῦ πατρὸς του καὶ προσεπάθησε νὰ συμμαχήσῃ μετὰ πολλῶν ἐν Ἑλλάδι καὶ Θράκῃ λαῶν ὡς καὶ μετὰ τῆς Σικελίας καὶ τῆς Βιθυνίας. Ἐπειδὴ δὲ τὰ πολεμικὰ ταῦτα μέτρα τοῦ Περσέως ἀπεκάλυψεν εἰς τοὺς Ῥωμαίους ὁ γνωστὸς σύμμαχος αὐτῶν Εὐμένης τῆς Περγᾶμου ἀπελθὼν ἐξεπίτηδες πρὸς τοῦτο εἰς Ῥώμην, οὗτοι μὴ δυνάμενοι νὰ βλέπωσιν ἀπαθῶς τοιαύτην κατ' αὐτῶν θρασύτητα ἐκ μέρους τοῦ ἡγεμόνος ἐκείνου ἐκήρυξαν τὸν πόλεμον κατ' αὐτοῦ (171 π. Χ.).

Καὶ εἶναι μὲν ἀληθές, ὅτι κατὰ τὰ τρία πρῶτα ἔτη τοῦ πολέμου οὐδὲν λόγου ἄξιον κατώρθωσαν οἱ Ῥωμαῖοι νὰ ἐκτελέσωσιν. Ἄλλ' ἐξ ὅτου ἀνέλαβε τὴν ἀρχηγίαν τοῦ ἐν Μακεδονίᾳ Ῥωμαϊκοῦ στρατοῦ ὁ ὑπατος *Αἰμίλιος Παῦλος*, οὗτινος ὁ πατὴρ εἶχε πέσει ὡς εἶδομεν, ἐνδόξως κατὰ τὴν ἐν Κάνναις μάχην, τὰ πράγματα ἔλαβον ἄλλοίαν τροπὴν. Ἀφ' οὗ ὁ ἔξοχος οὗτος ἀνὴρ προσεπάθησεν ἐν διαστήματι ὀλίγων μόνον ἡμερῶν νὰποκαταστήσῃ καὶ πάλιν τὴν διαταραχθεῖσαν πειθαρχίαν ἐν τῷ στρατῷ, τοσοῦτον καταστρεπτικὴν συνῆψε μάχην παρὰ τὴν *Πύδνα* πρὸς τὸν Περσέα (168 π. Χ.), ὥστε οὗτος ἠναγκάσθη νὰ καταφύγῃ μετὰ τῶν θησαυρῶν αὐτοῦ εἰς τὴν νῆσον Σαμοθράκην. Ἄλλὰ καὶ ἐνταῦθα προδοθεὶς ὑπὸ τινος Κρητός, ὅστις εἶχεν ὑποσχεθῆ νὰ τὸν διαπε-

ραιώση εἰς τὴν Θράκην πρὸς τὸν βασιλέα τῶν Ὀδρουσῶν *Κότυρ*, ἠναγκάσθη νὰ παραδοθῆ μετὰ μικρὸν εἰς τὸν ναύαρχον τῶν Ῥωμαίων Ὀκτάβιον. Ἀπαχθεὶς δὲ μετὰ τοῦτο εἰς τὴν Ῥώμην, ἔνθα ἐκόσμησε τὸν θρίαμβον τοῦ νικητοῦ, ἀπέθανε μετὰ πενταετῆ ἀιχμαλωσίαν ἐν τῇ γνωστῇ τῶν Ῥωμαίων φυλακῇ Ἄλβα.

Εἰ καὶ μετὰ τὸ λαμπρὸν τοῦτο κατόρθωμα ἕκαστος ἐνόμιζεν, ὅτι οἱ Ῥωμαῖοι ἤθελον μεταβάλει τὴν Μακεδονίαν εἰς ἐπαρχίαν Ῥωμαϊκὴν, ἐν τούτοις μὴ θέλοντες νὰ πράξωσι τοῦτο ἀμέσως, ἐκήρυξαν μὲν αὐτὴν παρὰ πᾶσαν προσδοκίαν ἐλευθέραν, τὴν διήρυσαν ὅμως εἰς τέσσαρας ἰδίαις πολιτείας ἀπαγορεύσαντες εἰς αὐτὰς οἰονδήποτε μεταξὺ τῶν σὺνδεσμον. Κατὰ τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον μετεχειρίσθησαν οἱ Ῥωμαῖοι καὶ τὴν *Ἰλλυρίαν*, ἧς ὁ ἡγεμὼν *Γένθιος* σύμμαχος ὦν τοῦ Περσέως εἶχεν ἐπίσης κατατροπωθῆ ὑπ' αὐτοῦ, μὲ μόνην τὴν διαφορὰν, ὅτι τὴν χώραν ταύτην διήρυσαν εἰς τρεῖς ἰδίαις πολιτείας. Ἐπειδὴ δὲ καὶ ἡ Ἡπειρος εἶχεν ὑψώσει τὰ ὄπλα κατὰ τῶν Ῥωμαίων, μετὰ τῶσάυτης σκληρότητος προσηνέχθη καὶ κατὰ τῆς χώρας ταύτης ὁ Παῦλος Αἰμίλιος, ὥστε ἐβδομήκοντα μὲν πόλεις αὐτῆς ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ ἐλεηλατήθησαν καὶ ἐπυρπολήθησαν, ἑκατὸν δὲ καὶ πεντήκοντα χιλιάδες κατοίκων ἐξηνδραποδίσθησαν.

Ἄλλὰ καὶ πρὸς τὴν Ἑλλάδα αὐτὴν, ἣν πρὸ ὀλίγων ἔτι ἐτῶν εἶχον κηρύξει ἐλευθέραν, δὲν προσηνέχθησαν ἤδη οἱ Ῥωμαῖοι μετὰ ὀλιγωτέρας σκληρότητος. Θέλοντες νὰπομακρύνωσιν ἀπ' αὐτῆς ἡ καὶ καταστρέψωσι πάντας τοὺς ἐχθρικῶς κατ' αὐτῶν διακειμένους, οὐ μόνον κατώρθωσαν διὰ τῆς προδοσίας καὶ συκοφαντίας διεφθαρμένων τινῶν καὶ μοχθηρῶν ἀνδρῶν νὰ καταστήσωσιν ἐκποδῶν ἐν τε τῇ Αἰτωλίᾳ καὶ ἄλλαις ἑλληνικαῖς χώραις πολλοὺς τῶν αὐτόθι διαπρεπεστέρων ἀνδρῶν, ὡς ὄντας δῆθεν συνεννοημένους μετὰ τοῦ Περσέως, ἀλλὰ καὶ νὰ συλλάβωσιν, ἐπὶ τῇ αὐτῇ δῆθεν αἰτίᾳ, διὰ τῆς προδοσίας ἰδίως ἐλεεινοῦ τινος καὶ ἀναισχύντου ἀνδρός, *Καλλικράτους* καλουμένου, ὑπὲρ τοὺς χιλίους τῶν ἐγκριτωτέρων πολιτῶν τῆς ἀχαϊκῆς ὀμοσπονδίας καὶ νὰ τοὺς ἀπαγάγωσιν εἰς τὴν Ῥώμην (167 π.Χ.), ὅπως δῆθεν ἀπολογηθῶσιν αὐτόθι. Ἄλλ' οἱ δυστυχεῖς οὗτοι, ἐν οἷς ὑπῆρχε καὶ ὁ διάσημος ἱστοριογράφος *Πολύβιος*, ἐξορισθέντες ἄνευ τινὸς ἀπολογίας εἰς διαφόρους πόλεις τῆς Ἰταλίας μόλις μετὰ 17 ἔτη ἔλαβον τὴν ἄδειαν παρὰ τῆς

Συγκλήτου μετ' ἐπανειλημμένας παραστάσεις τῆς ἀχαϊκῆς δημοσπονδίας καὶ κατὰ πρότασιν τοῦ *Μάρκου Πορκίου Κάτωρος*, νὰ ἐπανέλθωσιν εἰς τὴν πατρίδα των. Ἄλλ' ἐκ τούτων μόνον τριακόσιοι ἔζων εἰσέτι, οἱ δὲ λοιποὶ εἶχον ἤδη ἀποθάνει ἐν τῇ ἐξορίᾳ.

Καὶ δὲν περιωρίσθησαν εἰς ταῦτα μόνον οἱ Ῥωμαῖοι κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους, ἀλλὰ παρέστησαν προσέτι ἀναφανδὸν ὡς δεσπότηαι καὶ ἐν αὐτῇ τῇ Ἀνατολῇ. Καὶ παρὰ μὲν τοῦ βασιλέως τῆς Συρίας Ἀντιόχου τοῦ Ἐπιφανοῦς, ὅστις ἐξηκολούθει πολεμῶν κατὰ τῆς Αἰγύπτου, οὐ μόνον ἀπήτησαν νὰ παύσῃ τὸν κατὰ τῆς χώρας ἐκείνης πόλεμον, ἀλλὰ καὶ νὰ ποδώσῃ εἰς αὐτὴν καὶ πάλιν πάσας τὰς ἀφαιρεθείσας χώρας. Τοὺς δὲ περὶ τοῦ θρόνου αὐτῆς τῆς Αἰγύπτου ἐρίζοντας δύο ἀδελφοὺς, ἤτοι τὸν *Πτολεμαῖον Φιλομήτορα* καὶ τὸν *Φύσκαωνα*, ὑπεχρέωσαν νὰ διανείμωσι τὸ κράτος εἰς δύο μέρη, ὅπως δύναται ἡ Ῥώμη ἀσφαλέστερον νὰ κυριαρχῇ τοῦ ὅλου.

§ 30.

Τρίτος Μακεδονικὸς πόλεμος καὶ ὑποταγὴ τῆς Ἑλλάδος.

(149—146 π.Χ.)

Δὲν εἶχε παρέλθει πολὺς χρόνος ἀπὸ τῆς ἐν Πύδνῃ μάχης, ὅτε τολμητικῶς τις ἀνὴρ Ἀνδρίσκοις καλούμενος καὶ ἐκ τῆς Μυσίας καταγόμενος, καλῶν ὅμως ἑαυτὸν *Φίλιππον* καὶ υἱὸν τοῦ Περσέως καὶ διὰ τοῦτο *Ψευδοφίλιππος* κοινῶς λεγόμενος, ἐπωφελοῦμενος ἐκ τῆς ἐν Μακεδονίᾳ ἐπικρατούσης μεγίστης κατὰ τῶν Ῥωμαίων δυσαρεσκείας ἕνεκα τῆς πρὸς τὴν χώραν ταύτην ἐξευτελεστικῆς αὐτῶν διαγωγῆς, ἀνεπέτασε τὴν σημαίαν τῆς ἐπαναστάσεως πρὸς ἀπόσεισιν τοῦ Ῥωμαϊκοῦ ζυγοῦ καὶ ἀποκατάστασιν τῆς μακεδονικῆς μοναρχίας (151 π. Χ.). Κηρύξας δ' ἑαυτὸν βασιλέα καὶ ὑποτάξας τῇ συνδρομῇ Θρακῶν τινῶν ἡγεμόνων ἐν βραχεῖ χρονικῷ διαστήματι ἄπασαν τὴν Μακεδονίαν, ἐν ἣ εὔρε πολυαριθμοὺς ὀπαδοὺς, ἠδυνήθη νὰ νικήσῃ μάλιστα κατ' ἀρχὰς καὶ τὸν κατ' αὐτοῦ ἀποσταλέντα Ῥωμαῖον στρατηγὸν *Π. Ἰουβέντιον Θάλραρ* ἐν ἔτει 149 π. Χ. Ἀλλὰ καὶ αὐτοῦ ἡ τύχη δὲν ἦτο καλλιτέρα τῆς τῶν προκατόχων του. Διότι ὅτε μετὰ μικρὸν ἀνέλαβε τὴν στρατηγίαν ὁ

Κόιντος Καικίλιος Μέτελλος, οὐ μόνον κατώρθωσε νὰ νικήσῃ τὸν τυχοδιώκτην ἐκεῖνον εἰς δύο μάχας (148 π. Χ.), ἀλλὰ καὶ συλλαβὼν αὐτὸν αἰχμάλωτον τὸν ἀπήγαγεν εἰς τὴν Ῥώμην. Τὴν δὲ Μακεδονίαν, ἣτις εἶχε τολμήσει νὰ ὑψώσῃ καὶ πάλιν τὰ ὄπλα κατὰ τῶν Ῥωμαίων, μετέβαλον οὗτοι ἤδη πρὸς τιμωρίαν εἰς Ῥωμαϊκὴν ἐπαρχίαν ἐν ἔτει 148 π. Χ.

Ἄλλ' εὐθύς ὡς ὁ Μέτελλος, ὅστις ἐπεκλήθη *Μακεδονικός*, διέταξε τὰ πράγματα ἐν Μακεδονίᾳ καὶ ἠναγκάσθη νὰ σπεύσῃ εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἔνθα νέει καὶ πάλιν περιπέτειαι εἶχον παράσχει ἀφορμὴν εἰς τοὺς Ῥωμαίους ἵν' ἀποκαλύψωσι καὶ κατὰ τῆς χώρας ταύτης τοὺς ἀληθεῖς αὐτῶν σκοπούς. Ὅτε κατὰ τὸ ἔτος 151 οἱ τριακόσιοι ἐκεῖνοι ἐπιζήσαντες ὄμηροι ἐπανήλθον μετὰ 17ετῆ ἐν Ἰταλίᾳ κράτησιν εἰς τὰς πατρίδας των, τοσοῦτον παρώξυνον τὸ κατὰ τῶν Ῥωμαίων ἐπικρατοῦν ἐν Ἑλλάδι μῖσος, ὥστε, ἂν κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, ἅπαντες οἱ Ἕλληνες ἀναλογιζόμενοι τὸ μέγεθος τοῦ ἀπειλοῦντος αὐτοὺς κινδύνου, εἰργάζοντο ὑπὸ τὸ αὐτὸ πάντοτε πνεῦμα καὶ ἀπέφευγον τὰς μεταξὺ των διαιρέσεις καὶ διχονοίας, ἃς πολλάκις λίαν ἐπικινδύνως καὶ αὐτοὶ οἱ Ῥωμαῖοι πρὸς τὸ συμφέρον των ὑπεκύνουν καὶ ὑπέθαλλον, ἡ τύχη αὐτῶν βεβαίως θὰ ἦτο διάφορος. Ἀλλὰ δυστυχῶς κατ' αὐτὴν δὴ τὴν ἐποχὴν, καθ' ἣν οἱ Ἕλληνες ὤφειλον οὕτω νὰ πράξωσι συνεννούμενοι πρὸς ἀλλήλους καὶ περιστοιχίζοντες τὴν ἀχαϊκὴν ὀμοσπονδίαν, ἣτις ἔμελλε νὰ χρησιμεύσῃ ὡς κέντρον πάσης κατὰ τῆς Ῥωμαϊκῆς ἐπιρροῆς ἐνεργείας, ἡ διαγωγὴ τῆς Σπάρτης θελησάσης νὰ ποσπασθῇ τῆς ὀμοσπονδίας ἐκείνης, ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς νέας ἔριδας, αἵτινες οὐ μόνον ἀπέληξαν ἐπὶ τέλους εἰς πόλεμον, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀνάμιξιν προσέτι τῶν Ῥωμαίων προῦκάλεσαν. Ὅτε δὲ οὗτοι προσκληθέντες εἰς βοήθειαν ὑπὸ τῆς Σπάρτης ἐκήρυξαν κατὰ διαταγὴν τῆς Συγκλήτου ἐνώπιον τῶν ἐν Κορίνθῳ συνελθόντων ἀντιπροσώπων τῆς ὀμοσπονδίας (147 π. Χ.), ὅτι οὐ μόνον ἡ Σπάρτη, ἀλλὰ καὶ πᾶσαι αἱ ἄλλαι ἀπὸ τοῦ ἔτους 200 π. Χ. (ἦτοι ἀπὸ τοῦ πρώτου μακεδονικοῦ πολέμου) ἐνωθεῖσαι μετὰ τῆς ὀμοσπονδίας πόλεις, ἐν αἷς καὶ ἡ *Κόρινθος*, τὸ Ἄργος, ὁ ἐν Ἄρκαδίᾳ Ὀρχομενὸς καὶ ἡ παρὰ τὴν Οἶτην Ἡράκλεια, ἔπρεπε νὰ ποχωρισθῶσι καὶ πάλιν ἀπ' αὐτῆς, τοσοῦτον ἡ ἀπόφασις αὕτη, ἣτις σκοπὸν εἶχε τὴν διάλυσιν τῆς ἰσχυρᾶς ἐκείνης δυνάμεως, ἠρέθισε τὰ

Συγκλήτου μετ' ἐπανελημμένας παραστάσεις τῆς ἀχαϊκῆς δημοσπονδίας καὶ κατὰ πρότασιν τοῦ Μάρκου Πορκίου Κάτωνος, νὰ ἐπανέλθωσιν εἰς τὴν πατρίδα των. Ἄλλ' ἐκ τούτων μόνον τριακόςιοι ἔζων εἰσέτι, οἱ δὲ λοιποὶ εἶχον ἤδη ἀποθάνει ἐν τῇ ἐξορίᾳ.

Καὶ δὲν περιωρίσθησαν εἰς ταῦτα μόνον οἱ Ῥωμαῖοι κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους, ἀλλὰ παρέστησαν προσέτι ἀναφανδὸν ὡς δεσπόται καὶ ἐν αὐτῇ τῇ Ἀνατολῇ. Καὶ παρὰ μὲν τοῦ βασιλέως τῆς Συρίας Ἀντιόχου τοῦ Ἐπιφανοῦς, ὅστις ἐξηκολούθει πολεμῶν κατὰ τῆς Αἰγύπτου, οὐ μόνον ἀπήτησαν νὰ παύσῃ τὸν κατὰ τῆς χώρας ἐκείνης πόλεμον, ἀλλὰ καὶ νὰποδώσῃ εἰς αὐτὴν καὶ πάλιν πάσας τὰς ἀφαιρεθείσας χώρας. Τοὺς δὲ περὶ τοῦ θρόνου αὐτῆς τῆς Αἰγύπτου ἐρίζοντας δύο ἀδελφούς, ἦτοι τὸν Πτολεμαῖον Φιλομήτορα καὶ τὸν Φύσκωνα, ὑπεχρέωσαν νὰ διανείμωσι τὸ κράτος εἰς δύο μέρη, ὅπως δύναται ἡ Ῥώμη ἀσφαλέστερον νὰ κυριαρχῇ τοῦ ὅλου.

§ 30.

Τρίτος Μακεδονικὸς πόλεμος καὶ ὑποταγὴ τῆς Ἑλλάδος.

(149—146 π.Χ.)

Δὲν εἶχε παρέλθει πολὺς χρόνος ἀπὸ τῆς ἐν Πύδνῃ μάχης, ὅτε τολμητίας τις ἀνὴρ Ἀνδρίσκος καλούμενος καὶ ἐκ τῆς Μυσίας καταγόμενος, καλῶν ὅμως ἑαυτὸν Φίλιππον καὶ υἱὸν τοῦ Περσέως καὶ διὰ τοῦτο Ψευδοφίλιππος κοινῶς λεγόμενος, ἐπωφελοῦμενος ἐκ τῆς ἐν Μακεδονίᾳ ἐπικρατούσης μεγίστης κατὰ τῶν Ῥωμαίων δυσαρρεσκείας ἕνεκα τῆς πρὸς τὴν χώραν ταύτην ἐξευτελεστικῆς αὐτῶν διαγωγῆς, ἀνεπέτασε τὴν σημαίαν τῆς ἐπαναστάσεως πρὸς ἀπόσεισιν τοῦ Ῥωμαϊκοῦ ζυγοῦ καὶ ἀποκατάστασιν τῆς μακεδονικῆς μοναρχίας (151 π. Χ.). Κηρύξας δ' ἑαυτὸν βασιλέα καὶ ὑποτάξας τῇ συνδρομῇ Θρακῶν τινῶν ἡγεμόνων ἐν βραχεῖ χρονικῷ διαστήματι ἄπασαν τὴν Μακεδονίαν, ἐν ἣ εὖρε πολυαρίθμους ὀπαδούς, ἠδυνήθη νὰ νικήσῃ μάλιστα κατ' ἄρχὰς καὶ τὸν κατ' αὐτοῦ ἀποσταλέντα Ῥωμαῖον στρατηγὸν Π. Ίουβέρτιον Θάλλαν ἐν ἔτει 149 π. Χ. Ἄλλὰ καὶ αὐτοῦ ἡ τύχη δὲν ἦτο καλλιτέρα τῆς τῶν προκατόχων του. Διότι ὅτε μετὰ μικρὸν ἀνέλαβε τὴν στρατηγίαν ὁ

Κόιντος Καικίλιος Μέτελλος, οὐ μόνον κατώρθωσε νὰ νικήσῃ τὸν τυχοδιώκτην ἐκεῖνον εἰς δύο μάχας (148 π. Χ.), ἀλλὰ καὶ συλλαβὼν αὐτὸν αἰχμάλωτον τὸν ἀπήγαγεν εἰς τὴν Ῥώμην. Τὴν δὲ Μακεδονίαν, ἣτις εἶχε τολμήσει νὰ ὑψώσῃ καὶ πάλιν τὰ ὄπλα κατὰ τῶν Ῥωμαίων, μετέβαλον οὗτοι ἤδη πρὸς τιμωρίαν εἰς *Ῥωμαϊκὴν ἐπαρχίαν* ἐν ἔτει 148 π. Χ.

Ἄλλ' εὐθύς ὡς ὁ Μέτελλος, ὅστις ἐπεκλήθη *Μακεδονικός*, διέταξε τὰ πράγματα ἐν Μακεδονίᾳ καὶ ἠναγκάσθη νὰ σπεύσῃ εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἔνθα νέει καὶ πάλιν περιπέτειαι εἶχον παράσχει ἀφορμὴν εἰς τοὺς Ῥωμαίους ἵν' ἀποκαλύψωσι καὶ κατὰ τῆς χώρας ταύτης τοὺς ἀληθεῖς αὐτῶν σκοπούς. "Ὅτε κατὰ τὸ ἔτος 151 οἱ τριακόσιοι ἐκεῖνοι ἐπιζήσαντες ὄμηροι ἐπανήλθον μετὰ 17ετῆ ἐν Ἰταλίᾳ κράτησιν εἰς τὰς πατρίδας των, τοσοῦτον παρῶζονον τὸ κατὰ τῶν Ῥωμαίων ἐπικρατοῦν ἐν Ἑλλάδι μῖσος, ὥστε, ἂν κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, ἅπαντες οἱ Ἕλληνες ἀναλογιζόμενοι τὸ μέγεθος τοῦ ἀπειλοῦντος αὐτοὺς κινδύνου, εἰργάζοντο ὑπὸ τὸ αὐτὸ πάντοτε πνεῦμα καὶ ἀπέφευγον τὰς μεταξύ των διαιρέσεις καὶ διχονοίας, ἅς πολλάκις λίαν ἐπικινδύνως καὶ αὐτοὶ οἱ Ῥωμαῖοι πρὸς τὸ συμφέρον των ὑπεκίνουν καὶ ὑπέθαλπον, ἢ τύχη αὐτῶν βεβαίως θὰ ἦτο διάφορος. Ἀλλὰ δυστυχῶς κατ' αὐτὴν δὴ τὴν ἐποχὴν, καθ' ἣν οἱ Ἕλληνες ὤφειλον οὕτω νὰ πράξωσι συνεννοούμενοι πρὸς ἀλλήλους καὶ περιστοιχιζόντες τὴν ἀχαϊκὴν ὀμοσπονδίαν, ἣτις ἔμελλε νὰ χρησιμεύσῃ ὡς κέντρον πάσης κατὰ τῆς Ῥωμαϊκῆς ἐπιρροῆς ἐνεργείας, ἡ διαγωγὴ τῆς Σπάρτης θελησάσης νὰ ποσπασθῆ τῆς ὀμοσπονδίας ἐκείνης, ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς νέας ἔριδας, αἵτινες οὐ μόνον ἀπέληξαν ἐπὶ τέλους εἰς πόλεμον, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀνάμιξιν προσέτι τῶν Ῥωμαίων προῦκάλεσαν. "Ὅτε δὲ οὗτοι προσκληθέντες εἰς βοήθειαν ὑπὸ τῆς Σπάρτης ἐκήρυξαν κατὰ διαταγὴν τῆς Συγκλήτου ἐνώπιον τῶν ἐν Κορίνθῳ συνελθόντων ἀντιπροσώπων τῆς ὀμοσπονδίας (147 π. Χ.), ὅτι οὐ μόνον ἡ Σπάρτη, ἀλλὰ καὶ πᾶσαι αἱ ἄλλαι ἀπὸ τοῦ ἔτους 200 π. Χ. (ἦτοι ἀπὸ τοῦ πρώτου μακεδονικοῦ πολέμου) ἐνωθεῖσαι μετὰ τῆς ὀμοσπονδίας πόλεις, ἐν αἷς καὶ ἡ *Κόρινθος*, τὸ *Ἄργος*, ὁ ἐν Ἄρκαδίᾳ *Ὀρχομενός* καὶ ἡ παρὰ τὴν Οἴτην *Ἡράκλεια*, ἔπρεπε νὰ ποχωρισθῶσι καὶ πάλιν ἀπ' αὐτῆς, τοσοῦτον ἡ ἀπόφασις αὕτη, ἣτις σκοπὸν εἶχε τὴν διάλυσιν τῆς ἰσχυρᾶς ἐκείνης δυνάμεως, ἠρέθισε τὰ

πνεύματα, ὥστε καὶ αὐτοὶ οἱ πρέσβεις τῶν Ῥωμαίων περιυβρίσθησαν. Ἄλλ' ὅσην καὶ ἂν διήγειρεν ἡ διαγωγὴ αὐτῆ ἀγανάκτησιν παρὰ τοῖς Ῥωμαίοις, οὗτοι ὅμως μὴ θέλοντες, ἐνόσφ ἐξηκολούθουν οἱ πρὸς τοὺς Καρχηδονίους καὶ τοῦ Ψευδοφιλίππου πόλεμοι αὐτῶν, νὰ ἀρξῶνται καὶ ἐτέρου τοιοῦτου, προσηρέχθησαν τότε μετὰ πολλῆς ἐπιεικειᾶς καὶ μετριοφροσύνης. Ἄλλ' ἐπειδὴ καὶ μετὰ νέαν αὐτῶν συμβιβαστικὴν μεταξὺ τῶν Σπαρτιατῶν καὶ τῶν Ἀχαιῶν ἀπόπειραν, οἱ τελευταῖοι οὗτοι κατὰ προτροπὴν τοῦ τότε στρατηγοῦ αὐτῶν *Κριτόλαου* ἐκήρυξαν τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Σπάρτης, χωρὶς νὰναλογισθῶσι τὴν σοβαρότητα τοῦ διαβήματός των τοῦτου, ὅπερ ἐσήμαινε πόλεμον καὶ κατ' αὐτῶν τῶν Ῥωμαίων, οὗτοι μὴ δυνάμενοι πλέον νὰ ὑπομένωσι τοιαύτην κατάστασιν πραγμάτων διέταξαν τὸν ἐν Μακεδονίᾳ εὐρισκόμενον Μέτελλον, ὅστις καὶ αὐτὸς εἶχεν ἀποπειραθῆ ματαίως νὰ συμβιβάσῃ τὰ διαμαχόμενα μέρη, νὰ στρέψῃ τὰ ὄπλα κατὰ τῆς Ἑλλάδος μέχρι τῆς ἀφίξεως τοῦ ὑπάτου *Λευκίου Μομμίου*. Καὶ εἶναι μὲν ἀληθές, ὅτι οἱ Ἀχαιοί, οἱ τελευταῖοι οὗτοι καὶ γενναῖοι πρόμαχοι τῆς ἑλληνικῆς ἐλευθερίας, προσεπάθησαν πάσῃ δυνάμει νὰντιστῶσιν εἰς τὸν Ῥωμαϊκὸν κολοσσόν. Ἄλλ' ὅμως τοσαύτην κατὰ τὴν πρώτην παρὰ τὴν *Σκάρφειαν* ἐν Λοκρίδι συγκροτηθεῖσαν μάχην ὑπέστησαν καταστροφὴν, ὥστε καὶ αὐτὸς ὁ στρατηγὸς αὐτῶν Κριτόλαος ἐγένετο ἀφαντος εἴτε καταποντισθεὶς εἴτε πῶν φάρμακον.

Ἐκεῖνος ὅμως, ὅστις κατήνεγκε τὸ τελευταῖον κτύπημα κατὰ τῆς Ἑλλάδος, ἦτο αὐτὸς ὁ μνημονευθεὶς ὑπάτος *Λεύκιος Μόμμιος*, μετὰ τὴν ἀφίξιν τοῦ ὁποίου ἠναγκάσθη ὁ Μέτελλος νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν Μακεδονίαν. Ἀφ' οὗ ὁ ἀνὴρ ἐκεῖνος, ὅστις ἦτο παντάπασι διάφορος τοῦ Μετέλλου, κατετρόπωσε τὸν νέον στρατηγὸν τῆς ἀχαικῆς ὁμοσπονδίας *Δαιον* παρὰ τὴν *Λευκόπειραν* ἐπὶ τοῦ Ἰσθμοῦ, προέβη εὐθὺς μετὰ τοῦτο εἰς τὴν *πολιορκίαν* καὶ *ἄλωσιν* τῆς *Κορίνθου*. Ἀφ' οὗ δὲ τοὺς μὲν ἐκ τῶν κατοίκων ἐφόνησε, τοὺς δὲ ἐξηνδραπόδισε καὶ τὰ πολυτιμότερα ἀριστουργήματα τῆς ἀρχαίας τέχνης ἐλαφυραγώγησε, παρέδωκε τὴν οὕτω γυμνωθεῖσαν καὶ συληθεῖσαν πόλιν, ἣτις εἶχε διατηρηθῆ 955 ὄλα ἔτη καὶ ἦτις ἦτο τὸ κόσμημα τῆς τότε Ἑλλάδος, εἰς τὰς φλόγας ἐν ἔτει 146 π. X,

Μετὰ δὲ τοῦτο περιελθὼν ὁ τραχὺς ἐκεῖνος καὶ ἀπαίδευτος στρα-

τηγός, ὅστις ἐπεκλήθη Ἀχαιῆός, καὶ τὰς λοιπὰς τῆς Πελοποννήσου πόλεις καθήρεσε τὰ τείχη ἐκείνων ἐξ αὐτῶν, αἵτινες εἶχον συμμαχίαν τοῦ πολέμου, ἀφώπλισε τοὺς κατοίκους καὶ ἀπήγαγεν αἰχμαλώτους τοὺς ἀρχηγοὺς αὐτῶν. Προβὰς δὲ καὶ εἰς τὴν ἀναδιοργάνωσιν τῆς Ἑλλάδος ἀπὸ κοινοῦ μετὰ τῶν ἐκ τῆς Ῥώμης ἀφικομένων δέκα συμβούλων κατέλυσε τὴν δημοκρατίαν ἐν ἀπάσαις ταῖς πόλεσι καὶ εἰσήγαγε πανταχοῦ τὴν τιμοκρατίαν. Εὐθύς δὲ μετὰ τοῦτο πᾶσα ἡ Ἑλλάς μετεβλήθη εἰς Ῥωμαϊκὴν ἐπαρχίαν ταχθεῖσα ὑπὸ τὸν ἑπαρχον τῆς Μακεδονίας καὶ ὑποχρεωθείσα νὰ τελῇ τοῦ λοιποῦ ἐτήσιον φόρον εἰς τὴν Ῥώμην.

§ 31

Τρίτος Καρχηδονικὸς πόλεμος.

(149—146 π. Χ.)

Εἰ καὶ οἱ Καρχηδόνιοι ἐκπληρώσαντες ἀκριβῶς ἀπάσας τὰς διὰ τῆς τελευταίας συνθήκης ἐπιβληθείσας αὐτοῖς ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων ὑποχρεώσεις ἠλπίζον, ὅτι ἤθελον ἀφεθῆ τοῦ λοιποῦ ὑπ' αὐτῶν ἥσυχος ἐν πάσαις ταῖς πρὸς βελτίωσιν τῆς τύχης των προσπαθείαις των, ἐν τούτοις, ἐπειδὴ καὶ πάλιν ἤρξαντο προαγόμενοι τὸ μὲν διὰ τῆς ἐμπορικῆς αὐτῶν δραστηριότητος, τὸ δὲ διὰ τῶν συντητικῶν κυβερνητικῶν μεταρρυθμίσεων τοῦ Ἀννίβα, τοσοῦτον εἶχον διεγείρει ἐκ νέου τὸ μῖσος καὶ τὴν ἀντιζηλίαν τῶν ἀσπόνδων ἐκείνων ἐχθρῶν των, ὥστε εἶχον ἀποφασίσει οὗτοι, εὐθύς ὡς ἤθελε παρουσιασθῆ ἡ ἐλαχίστη ἀφορμή, νὰ κηρύξωσι καὶ πάλιν τὸν πόλεμον κατ' αὐτῶν. Διὰ τοῦτο δέ, ὅτε ὁ σύμμαχος αὐτῶν γέρων βασιλεὺς τῆς Νουμιδίας Μασσανάσσης ἐσφετερίσθη γαίης εὐφροωτάτας ἀνηκούσας εἰς τὴν Καρχηδόνα, καὶ οἱ Καρχηδόνιοι μὴ δυνάμενοι νὰ ἐπιχειρήσωσι κατὰ τὴν συνθήκην πόλεμον ἄνευ τῆς ἀδείας τῶν Ῥωμαίων, ἐπεκαλέσθησαν τὴν ἐπέμβασιν αὐτῶν, οὗτοι θεωρήσαντες τὴν περίστασιν προσφροωτάτην πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτῶν ἀπέστειλαν μὲν πρεσβευτὰς πρὸς ἐξέτασιν δῆθεν τῆς προκειμένης διαφορᾶς, ἀπεφάσισαν ὅμως νὰ ἀλλάξωσι τὴν προστασίαν τοῦ μνημονευθέντος ἡγεμόνος. Ἐπειδὴ δὲ τῆς πρεσβείας ἐκείνης προϊστατο ἀνὴρ, ὅστις ἦτο ἄσπονδος ἐχθρὸς τῶν Καρχηδονίων, ὁ Μάρκος Πόρ-

χιος *Κάτωρ*, ούτος ἐκπλαγείς ἐπὶ τῇ ἀνθηροτάτῃ καταστάσει, ἐν ἣ διετέλει ἡ Καρχηδών, καὶ πλήρης ἀγανακτήσεως, διότι οἱ Καρχηδόνιοι ἠρνήθησαν νὰ παραδεχθῶσι τὴν μεροληπτικὴν αὐτοῦ ἀπόφασιν, δὲν ἔπαυεν ἀπὸ τῆς ἐπιστροφῆς αὐτοῦ εἰς τὴν Ῥώμην παραινῶν τοὺς Ῥωμαίους νὰ προβῶσιν εἰς τὴν τελείαν καταστροφὴν τῆς φοβερᾶς ἐκείνης ἀντιζήλου τῆς πατρίδος του. Λέγεται δὲ μάλιστα, ὅτι πᾶσας τὰς ἐνώπιον τῆς συγκλήτου ἀγορεύσεις του περὶ οἰουδήποτε καὶ ἂν ἐπρόκειτο ζήτηματος, ἐπέβαινε προσεπιφωνῶν «*ceterum censeo Carthaginem esse delendam*,» ἤτοι *δοκεῖ δέ μοι καὶ Καρχηδόνα μὴ εἶναι*.

Ἐν τούτοις οἱ δυστυχεῖς Καρχηδόνιοι τὸ μὲν πεισθέντες ἐκ τῆς μέχρι τοῦδε διαγωγῆς τῶν Ῥωμαίων, ὅτι οὐδεμία ὑπῆρχεν ἐλπίς συνδρομῆς παρ' αὐτῶν, τὸ δὲ μὴ δυνάμενοι νὰ ὑπομένωσι τὰς ἐπανειλημμένους ὕβρεις τοῦ Μασσανάσσου, ὅστις ὁσημέραι καθίστατο θρασύτερος, ἀπεφάσισαν ἐπὶ τέλους τῇ πρατροπῇ τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς ἐθνικῆς μερίδος Ἀσδρούβα, νὰ λάβωσι μόνοι τῶν τὰ ὄπλα πρὸς ὑπεράσπισιν τῶν δικαιωμάτων τῶν καὶ ἱκανοποιήσιν τῆς τιμῆς τῶν (152 π. Χ.). Ἄλλ' ἐπειδὴ τοῦτο ἐθεώρησαν οἱ Ῥωμαῖοι ὡς καταπάτησιν τῆς συνθήκης, προέβησαν εὐθὺς εἰς πολεμικὰς παρασκευὰς καὶ παρήγγειλαν ἀμφοτέροισι τοῖς ὑπάτοις τοῦ ἔτους 149 *Α. Μάρκιον Κησωρίνον* καὶ *Μάλλιον Μαρτίλιον* νὰ διαπεραιωθῶσι μεθ' ἱκανῆς δυνάμεως διὰ τῆς Σικελίας εἰς τὴν Ἀφρικὴν καὶ νὰ μὴ καταπαύσωσι τὸν πόλεμον πρὶν ἢ κατασκάψωσι τὴν Καρχηδόνα.

Ὅτε δὲ οἱ Καρχηδόνιοι ἔμαθον, ὅτι ὁ Ῥωμαϊκὸς στρατὸς διεπεραιώθη ἤδη εἰς τὴν Σικελίαν, ὑπὸ τοσοῦτου κατελήφθησαν φόβου, ὥστε ἔσπευσαν πρὸς ματαίωσιν τοῦ ἀπειλοῦντος αὐτοὺς κινδύνου νὰναγγεῖλωσι διὰ πρεσβείας εἰς τοὺς Ῥωμαίους, ὅτι ἦσαν πρόθυμοι νὰ ὑποκύψωσιν εἰς ἀπάσας αὐτῶν τὰς ἀξιώσεις. Ὅπόσον ὅμως ἠπατώντο ὡς πρὸς τὸν χαρακτῆρα καὶ τὴν εἰλικρινείαν τῶν Ῥωμαίων δὲν ἐβράδυναν νὰ πεισθῶσι. Διότι, ἐν ᾧ οὗτοι ἀποδεξάμενοι τὴν ὑποταγὴν τῶν Καρχηδονίων ἀπῆτησαν παρ' αὐτῶν ὡς ἐγγύησιν τῆς εἰλικρινείας τῶν μόνον 300 ὁμήρους ἐκ τῶν ἐπιφανεστέρων οἰκογενειῶν, δὲν ἐδίστασαν μετὰ μικρὸν νὰ παιτήσωσι παρὰ τῶν ἰδίων τὴν πκράδοσιν καὶ πκσῶν τῶν πολεμικῶν αὐτῶν παρασκευῶν.

Εἰ καὶ οἱ δυστυχεῖς Καρχηδόνιοι βαρέως ἔφερον τὴν τοιαύτην τῶν Ῥωμαίων διαγωγὴν, ἐν τούτοις νομίζοντες, ὅτι οὗτοι θὰ ἰκανοποιούντο ἐπὶ τέλους διὰ τῆς ἐκτελέσεως τῶν ἀξιώσεων των ἐκείνων, ἠναγκάσθησαν νὰ ὑποκύψωσιν εἰς αὐτάς. Ἀλλὰ καὶ ὡς πρὸς τοῦτο ἠπατώντο. Διότι εὐθύς ὡς πηρέδωκαν πάντα αὐτῶν τὰ ὄπλα, τὰ πλοῖα καὶ τὰλλα πολυειδῆ πολεμικὰ αὐτῶν σκεύη εἰς τοὺς ἄνω μνημονευθέντας Ῥωμαίους ὑπάτους, οἵτινες εἶχον ἤδη διαπεραιωθῆ εἰς τὴν Ἀφρικὴν, οὗτοι ἀποβαλόντες πλέον τὸ προσωπεῖον ἀνεκοίνωσαν αὐτοῖς τὸ τελευταῖον τοῦτοφοβερόν πρόσταγμα, ὅτι ὄφειλον ἐπὶ τέλους νὰ καταλίπωσιν καὶ τὴν πόλιν αὐτῶν καὶ νὰ μετοικήσωσιν εἰς οἰονδήποτε ἄλλο μέρος πρὸς τὴν μεσογαίαν, ὄγδοήκοντα σταδίους ἤτοι δύο μίλια μακρὰν τῆς θαλάσσης, καθ' ὅσον ἡ Καρχηδὼν ἔπρεπε νὰ καταστραφῇ.

Ὁπόση δ' ἦτο ἡ καταλαβοῦσα τοὺς δυστυχεῖς Καρχηδονίους λύσσα καὶ ἀγανάκτησις ἐπὶ τῇ ἀνελπίστῳ ταύτῃ ἀπάτῃ, δὲν εἶναι δύσκολον νὰ φαντασθῇ τις. Αἱ ἀραὶ αὐτῶν κατὰ τῶν ἀπίστων καὶ ἀπανθρώπων Ῥωμαίων ἐπλήρουσαν πάσας τὰς ἀγυῖας τῆς πόλεως καὶ ἡ μόνη λέξις, ἣτις ἠκούετο ἐκ πάντων ἀνεξαιρέτως τῶν στομάτων, ἦτο ἐκδίχησις. Καίτοι δ' ἦσαν ἤδη ἐστερημένοι πάντων τῶν μέσων τῆς ἀμύνης, ἐν τούτοις μίαν εἶχον ἄπαντες θέλησιν, μίαν ἀπόφασιν, νάντιστῶσι μέχρι θανάτου εἰς τὴν ὑβριστικὴν ἐκείνην ἀπαίτησιν καὶ νὰ ὑποστῶσι μετὰ καρτερίας τὰ ἔσχατα χάριν τῆς προσφιλεστάτης καὶ ἐνδόξου αὐτῶν πόλεως καὶ τῶν πολυτίμων μνημείων τῶν προγόνων των. Καὶ ἀληθῶς εἶναι ἀπίστευτος ἡ δραστηριότης, ἣν ὁ δυστυχὴς ἐκεῖνος λαὸς ἀνέπτυξε κατὰ τὴν κρίσιμον ἐκείνην στιγμὴν πρὸς ἀπόκρουσιν τοῦ κινδύνου.

Ἀφ' οὗ ἐκλείσθησαν αἱ πύλαι τῆς πόλεως καὶ ἀπεφράχθη ὁ λιμὴν δι' ἀλύσεως, μετεβλήθη μετὰ τοῦτο ἡ μεγάλη ἐκείνη πόλις, ἣτις περιελάμβανε περὶ τὰς 700,000 κατοίκων, εἰς μέγα ἐργαστάσιον. Διότι καὶ ἐν τοῖς ναοῖς, καὶ ἐν τοῖς δημοσίοις κτιρίοις, καὶ ἐν ταῖς οἰκίαις, καὶ ἐν αὐταῖς ταῖς πλατείαις καὶ ταῖς ὁδοῖς πάντες ἀνεξαιρέτως καὶ γέροντες καὶ νέοι ἐιργάζοντο ἡμέρας καὶ νυκτὸς πρὸς κατασκευὴν πικνὸς ἀνγκαίου πολεμικοῦ ἀντικειμένου. Ἰνα ὑπάρχωσι δὲ πλείονες ἐργατικαὶ χεῖρες ἀπελύθησαν οἱ πεφυλακισμένοι καὶ ἄπαντες οἱ δοῦλοι ἐκηρύχθησαν ἐλεύθεροι. Τοσαύτη δ' ἦτο ἡ αὐταπάρνησις πάντων χάριν τῆς πατρίδος, ὥστε

οὐδείς ἤκούετο γογγυσμὸς ἐπὶ οἰφδήποτε κόπῃ ἢ θυσίᾳ. Καὶ αὐτοὶ δὲ οἱ φιλάργυροι ἐγένοντο ἤδη ἐλευθέριοι, αἱ δὲ γυναῖκες ἀποβαλοῦσαι τὴν ματαιότητα οὐ μόνον τὰ κοσμήματα αὐτῶν προσέφερον λίαν προθύμως χάριν τῶν ἀναγκῶν τῆς πατρίδος, ἀλλὰ καὶ αὐτὴν τὴν κόμην των, ὅσας τις παρίστατο ἀνάγκη σχοινίων ἢ νευρῶν διὰ τὰ τόξα.

Καὶ ὅμως οὐδὲν θὰ ὠφέλουν πάντα ταῦτα ἂν οἱ Ῥωμαῖοι ἐπήρχοντο τάχως κατὰ τῆς Καρχηδόνος. Ἐπειδὴ ὅμως οὗτοι νομίζοντες ὅτι δὲν θὰ ἦτο αὐτοῖς πλέον δύσκολον μετὰ τὸν ἀφοπλισμὸν τῆς πόλεως νὰ ἐκτελέσωσι τὴν ἐπιθυμίαν των ἐν οἰφδήποτε στιγμῇ ἀνέβαλον ἐπὶ τινα χρόνον τὴν προσβολὴν αὐτῆς, δὲν ἐβράδυναν νὰ αἰσθανθῶσι τὰ ἐπακόλουθα τοῦ μεγάλου τούτου σφάλματός των. Διότι οἱ Καρχηδόνιοι οὐ μόνον ἠδυνήθησαν τῇ βοήθειᾳ τῶν γενομένων παρασκευῶν νὰ ποικρούσωσι πάσας τὰς ὑπ' αὐτῶν ἐπιχειρηθείσας κατὰ τῆς πόλεως ἐφόδους, ἀλλὰ καὶ νὰ τοὺς περιεγάγῃσι δι' εὐτυχῶν συγκρούσεων εἰς μεγίστην ἀπόγνωσιν. Ἄν δ' ἐκ τῶν ἀποτελεσμάτων τούτων καὶ τοῦ ἠρωϊσμοῦ, ὃν ἀνέπτυξε κατὰ τὴν περίστασιν ἐκείνην ὁ φιλόπατρις ἐκεῖνος λαός, ἠδύνατό τις νὰ κρίνῃ καὶ περὶ τοῦ μέλλοντος, τὰ σχέδια τῶν Ῥωμαίων ἀφεύκτως θὰ ἐμχταιοῦντο μέχρι τέλους, ἂν μὴ οὗτοι πλήρεις ἀγανακτήσεως ἐπὶ τῇ μέχρι τοῦδε ἀθλίᾳ διεξαγωγῇ τοῦ πολέμου, ἔστρεφον τὰ βλέμματά των κατὰ τὸ τρίτον ἔτος αὐτοῦ πρὸς ἄνδρα, ὅστις οὐ μόνον ἕνεκα τῆς δεδοκιμασμένης αὐτοῦ ἀνδρίας καὶ τῆς πνευματικῆς ὑπεροχῆς, ἀλλὰ καὶ ἕνεκα τῆς μεγάλης ἐμπιστοσύνης, ἧς ἀπέλαυε παρά τε τῷ λαῷ καὶ τῷ στρατῷ, ἐθεωρεῖτο ὁ μόνος κατάλληλος νὰ νορθώσῃ τὴν τιμὴν τῆς πατρίδος. Ἦτο δ' οὗτος ὁ κατὰ τὸν προκείμενον πόλεμον ὡς χιλιάρχος ὑπηρετῶν *Π. Κορνήλιος Σκιπίων Αἰμιλιανός*, υἱὸς μὲν τοῦ νικητοῦ τῆς Μακεδονίας Παύλου Αἰμιλίου, θετὸς δὲ ἕγγονος τοῦ Μεγάλου Σκιπίωνος τοῦ Ἀφρικανοῦ. Καὶ ἀληθῶς τοσαύτην εἶχον πεποιθήσιν οἱ Ῥωμαῖοι εἰς τὸν 37ετῆ νέον ἐκεῖνον, ὅστις ἦνωνεν ἐν ἑαυτῷ τὰς ἀρετὰς τοῦ τε πατρὸς του καὶ τοῦ Μεγάλου Σκιπίωνος καὶ διεκρίνετο προσέτι διὰ πολυμαθείας καὶ λεπτῆς μορφώσεως, ὥστε καίπερ μὴ ἔχοντα τὴν νόμιμον ἡλικίαν τῶν 43 ἐτῶν¹ καὶ τᾶλ-

¹ Τὸ πρότερον ἐπικρατοῦν ἔθος, καθ' ὃ ἠδύνατό τις νὰ ἀνέλθῃ εἰς τὰ ἀνώτατα ἀξιώματα μόνον κατὰ σειράν, ἐκανονίσθη ἐν ἔτει 180 π. Χ. δι' εἰδικῶν

λα ἀναγκαιᾶ προσόντα, δὲν ἐδίστασαν ἐν τούτοις οὐ μόνον νὰ τὸν ἀνακηρύξωσιν ὑπατον μετὰ διδακτορικῆς ἐξουσίας, ἀλλὰ καὶ νὰναθέσωσιν εἰς αὐτόν, ἄνευ τῆς νενομισμένης κληρώσεως, τὴν ἀρχιστρατηγίαν ἐν Ἀφρικῇ. Ἀλλὰ καὶ ὁ τοσοῦτον τιμηθεὶς νεαρὸς οὗτος στρατηγὸς δὲν ἐβράδυνε νὰ δικαιώσῃ τὰς περὶ αὐτοῦ λαμπρὰς προσδοκίας τῶν συμπολιτῶν του.

Ἄφ' οὗ κατὰ πρῶτον ἀπέβαλεν ἐκ τοῦ στρατοπέδου πάντα ἐκείνον τὸν συφερτόν, ὅστις εἶχε συναθροισθῆ αὐτόθι πρὸς ἀρπαγὰς καὶ λαφυραγωγίας καὶ ἀποκατέστησε καὶ πάλιν τὴν ἐκλελυμένην πειθαρχίαν ἐν τῷ στρατῷ, προέβη μετὰ τοῦτο εἰς τὸν διὰ προχωμάτων καὶ χαρακωμάτων ἀποκλεισμόν τῆς πολιορκουμένης πόλεως κατὰ τε ξηρὰν καὶ θάλασσαν. Καίτοι δ' οὕτω οἱ δυστυχεῖς Καρχηδόνιοι ἔπασχον ὑπὸ τῆς πείνης καὶ τῶν ἐκ ταύτης προερχομένων λοιμικῶν νόσων τὰ πάνδεινα, ἐν τούτοις οὐ μόνον ἀπέκρουσαν πάσας τὰς γενομένας αὐτοῖς περὶ παραδόσεως προτάσεις, ἀλλὰ καὶ ὅπως καταστήσωσιν ἀδύνατον πᾶσαν πρὸς τοὺς πολιορκητὰς συμφιλίωσιν κατεκρήμνιζον πρὸ τῶν ὁμμάτων αὐτῶν κατὰ διαταγὴν τοῦ στρατηγοῦ Ἀσδρούβα ἀπὸ τῶν ἐπάλλξεων τῶν τειχῶν πάντας τοὺς Ῥωμαίους αἰχμαλώτους μετὰ φρικώδη μαρτύρια.

Ἄλλ' ὅσον γενναίως καὶ ἂν ἀντέστη, ὅσον καὶ ἂν ἀνέπτυξε πᾶσαν αὐτοῦ τὴν δύναμιν ὁ φιλόπατρις ἐκεῖνος λαός, δὲν ἠδυνήθη νὰ ματαιώσῃ τὰ σχέδια τοῦ διασήμου τῶν Ῥωμαίων στρατηγοῦ. Διότι οὗτος, ἀφ' οὗ κατὰ μικρὸν κατέλαβε πάντα τὰ μέρη τῆς καρχηδονικῆς χώρας καὶ περιήγαγε τοὺς κατοίκους διὰ τῆς πείνης εἰς ἐντελῆ ἀπόγνωσιν, κατῴρθωσεν ἐπὶ τέλους κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ἐπομένου ἔτους (146 π. X.), καθ' ὃ ἐξηκολούθησε τὸν πόλεμον ὡς ἀνθύπατος, νὰ γείνη κύριος μετὰ ἐξάήμερον ἐν ταῖς ὁδοῖς λυσσώδη ἀγῶνα καὶ αὐτῆς τῆς ὑπερηφάνου πόλεως, ἣτις μάλιστα κατὰ διαταγὴν αὐτοῦ παρεδόθη εἰς τὰς φλόγας. Ἐκ δὲ τῶν κατοίκων, οἵτινες, ὡς εἴρηται, ἀνήρχοντο κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην εἰς 700,000, μόνον 50,000 ἐκ τῶν εἰς τὴν ἀκρόπολιν Βύρσαν καταφυγόντων ἐσώθησαν ἐπικαλεσθέντες τὴν εὐσπλαγχνίαν τοῦ φοβεροῦ νικητοῦ. Ἐνεακόσιοι δὲ νόμου ὀριστικῶς (Lex Annalis). Οὕτω δὲ διὰ μὲν τὸ ἀξίωμα τοῦ ταμίου ἀπῆλθετο ἡλικία 31 ἐτῶν, διὰ τὸ τοῦ ἀγορανόμου 37, διὰ τὸ τοῦ πραιτωρος 40 καὶ διὰ τὸ ὑπατικὸν 43.

τολμηροὶ πρόσφυγες Ῥωμαῖοι, οἵτινες μετὰ τοῦ στρατηγοῦ Ἀσδρούβα ἐπέμενον μετὰ πείσματος ἀνθιστάμενοι ἀπὸ τοῦ ἐπὶ τῆς ὑψηλοτάτης τῆς ἀκροπόλεως κορυφῆς ναοῦ τοῦ Ἀσκληπιοῦ, ἀπελπίσαντες ἐπὶ τέλους καὶ αὐτοὶ περὶ τῆς σωτηρίας των ἔθηκαν ἰδίαις χερσὶ πῦρ εἰς τὸν ναὸν καὶ ἐρρίφθησαν εἰς τὰς φλόγας ὅπως μὴ περιέλθωσιν εἰς τὴν αἰχμαλωσίαν τοῦ φοβεροῦ ἐχθροῦ. Καὶ ὅμως τίς θὰ πιστεύσῃ, ὅτι ὁ μόνος κατ' ἐκείνην τὴν στιγμήν ὑπὸ φόβου πρὸ τοῦ θανάτου καταληφθεὶς ἦτο αὐτὸς ὁ στρατηγὸς Ἀσδρούβας. Εἰ καὶ οὗτος πρὸ μικροῦ ἔτι ἀπέκρουσε μετ' ἀγανακτικῆς τὰς ἰκεσίας τῆς συζύγου του ὅπως ἐπιτρέψῃ εἰς αὐτὴν καὶ εἰς τὰ τέκνα του νὰ ἐπικαλεσθῶσιν, ὡς καὶ οἱ λοιποὶ, τὴν χάριν τοῦ Ῥωμαίου στρατηγοῦ, ἐν τούτοις ἤδη βλέπων ἐγγὺς τὸν κίνδυνον δὲν ἐδίστασεν αὐτὸς ὁ ἴδιος νὰ καταφύγῃ πρὸς τὸν νικητὴν κρυφίως καὶ νὰ προσπέσῃ εἰς τοὺς πόδας του ἰκετεῦων περὶ τῆς σωτηρίας του. Ἄλλ' ὅτε ἡ προδοθεῖσα καὶ ἐγκαταλειφθεῖσα σύζυγος, ἣτις εἶχε καταφύγει μετὰ τῶν τέκνων τῆς ἐπὶ τὴν στέγην τοῦ καιομένου ναοῦ, εἶδε τὸν ἀφιλότιμον καὶ χαμερπῆ σύζυγον ἰστάμενον ταπεινῶς παρὰ τὸν ὑπερήφανον νικητὴν, ὑπὸ τοσαύτης κατελήφθη ἀγανακτικῆς ἅμα δὲ καὶ αἰσχύνης ἐπὶ τῇ ἀτίμῳ αὐτοῦ διχωγῆ, ὥστε θέλουσα νὰ παράσχῃ αὐτῷ παράδειγμα γυναικείου ἠρωϊσμοῦ δὲν ἐδίστασεν, ἀφ' οὗ πικρῶς ἐπετίμησεν αὐτόν, νὰ ῥιφθῆ μετὰ τῶν τέκνων τῆς ἀπὸ τῶν ἐπάλλξεων τοῦ ναοῦ εἰς τὰς φλόγας.

Ἐπὶ δέκα καὶ ἑπτὰ ἡμέρας διήρκεσεν ἡ πυρκαϊὰ μεταβλαοῦσα τὴν δυστυχῆ ἐκείνην πόλιν εἰς σωρὸν ἐρείπιων. Λέγεται δὲ ὅτι καὶ αὐτὸς ὁ Σκιπίων, συγκινηθεὶς καθ' ἣν στιγμήν ἔβλεπεν ἀπὸ τῆς κορυφῆς τῆς Ἀκροπόλεως τὰ καπνίζοντα ἐρείπια τῆς κραταιᾶς τῆς Ῥώμης ἀντιζήλου, ἣτις ἐπὶ ἑπτακόσια περίπου ἔτη εἶχε κυριαρχήσει τῆς θαλάσσης, ἀνεφώνησε προμαντεύων ἴσως τὴν μέλλουσαν καὶ τῆς πατρίδος του τύχην, ἐνώπιον τοῦ συνοδεύοντος αὐτὸν φίλου καὶ διδασκάλου του Πολυβίου, τοὺς ὁμηρικοὺς ἐκείνους στίχους, δι' ὧν ὁ Ἐκτωρ προανήγγειλε τὴν πτώσιν τῆς πατρίδος του Τρωάδος :

Ἔσσεται ἡμαρ, ὅτ' ἂν ποτ' ὀλώλῃ Ἴλιος ἱρὴ
καὶ Πρίαμος καὶ λαὸς ἐμμελίῳ Πριάμοιο (Ἰλ. Δ. 164).

Εἶναι δ' εὐνόητον ὀπόση ἦτο ἡ καταλαβοῦσα τὴν Ῥώμην χαρὰ ἐπὶ τῇ εὐχαρίστῳ ἀγγελίᾳ τῆς καταστροφῆς τῆς Καρχηδόνας.

Ἡ δὲ Σύγκλητος μὴ ἀρκεσθεῖσα μόνον εἰς τὴν πυρπόλησιν τῆς πόλεως διέταξεν εὐθὺς τὸν Σκιπίωνα νὰ προβῆ προσέτι καὶ εἰς τὴν ἐντελῆ αὐτῆς καταστροφὴν, ὅπερ καὶ ἐγένετο. Ὅτε δὲ μετὰ μικρὸν ὁ ὑπερήφανος στρατηγὸς ἐπανάηλθεν εἰς τὴν Ῥώμην τοσοῦτον καὶ πάλιν διήγειρε τὸν ἐνθουσιασμὸν τῶν συμπολιτῶν του ἐπὶ τῷ μεγάλῳ αὐτοῦ κατορθώματι, ὥστε οὐ μόνον ἐπετράπη αὐτῷ νὰ τελέσῃ μεγαλοπρεπέστατον τὸν θρίαμβόν του, ἀλλὰ καὶ ἀπενεμήθη αὐτῷ ἡ προσωνομία τοῦ Ἀφρικανοῦ τοῦ νεωτέρου (Africanus minor). Ἡ δὲ καρχηδονικὴ χώρα ἔχουσα ἀπὸ τοῦδε πρωτεύουσιν τὴν Ἰτύκην κατέστη ῥωμαϊκὴ ἐπαρχία ὑπὸ τὸ ὄνομα Ἀφρικὴ.

§ 32

Πόλεμοι ἐν Ἰσπανίᾳ.

Πολιορκία καὶ καταστροφή τῆς Νουμαντίας.

(195—133 π. Χ.)

Ἐν ᾧ ἡ Ῥώμη μετὰ τὸν δεύτερον καρχηδονικὸν πόλεμον μετὰ καταπληκτικῆς ταχύτητος ἐξέτεινε τὴν κυριαρχίαν αὐτῆς πρὸς μεσημβρίαν καὶ πρὸς ἀνατολάς, μεγίστην καὶ σχεδὸν ἀκαταμάχητον εὗρισκεν ἀντίστασιν πρὸς δυσμὰς. Οὐδεμία ἄλλη χώρα ὑπερήσπισε τὴν ἐλευθερίαν αὐτῆς κατὰ τῶν Ῥωμαίων ἐπὶ τοσοῦτον χρόνον καὶ μετὰ τοσαύτης ἐπιμονῆς, ὅσον οἱ πολυάριθμοι καὶ πολεμικοὶ λαοί, οἵτινες κατῴκουν τὰ δυτικὰ καὶ βόρεια μέρη τῆς Ἰβηρικῆς χερσονήσου. Καὶ εἶναι μὲν ἀληθὲς ὅτι ἐν τῇ χώρᾳ ταύτῃ, ἥς πᾶσα μὲν πόλις ἀπετέλει φρούριον, τὰ δὲ ὄρη πλείστας παρῆχον ἐνέδρας καὶ κρησφύγετα, εἶχον κατορθώσει οἱ Ῥωμαῖοι οὐ μόνον τὰ εἰς τοὺς Καρχηδονίους ἀνήκοντα μέρη νὰ ὑπαγάγωσιν ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν αὐτῶν, ἀλλὰ καὶ νέας αὐτοὶ νὰ κάμωσι βραδύτερον κατακτήσεις γενόμενοι οὕτω κύριοι ἀπάσης τῆς ἀπὸ τῶν Πυρηναίων μέχρι τοῦ Βαίτιος κειμένης χώρας¹. Ἄλλ' ὅμως τοσοῦτον ἡ κυριαρχία των αὕτη εἶχε καταστῆ μισητὴ οὐ μόνον εἰς

¹ Τὴν χώραν ταύτην εἶχον διαιρέσει οἱ Ῥωμαῖοι ἐν ἔτει 197 εἰς δύο ἐπαρχίας, τὴν ἐντεῦθεν τοῦ Ἰβηρος Ἰσπανίαν (Hispania citerior), ἧτοι τὴν σημερινὴν Καταλορίαν καὶ Βαλερίαν, καὶ τὴν πέραν τοῦ αὐτοῦ ποταμοῦ (Hispania ulterior), ἧτοι τὴν τότε μὲν Βαιτικὴν (Baetica), νῦν δὲ Ἀνδαλουσίαν.

τὰ ὑποτεταγμένα, ἀλλὰ καὶ εἰς τὰ ἔτι ἐλεύθερα ἰβηρικὰ φύλα, ὥστε ἕνεκα τῶν συχνῶν αὐτῶν ἐπαναστάσεων ἦσαν ἠνγκασμένοι νὰ διεξάγωσι κατ' αὐτῶν ἀδικιόπους σχεδὸν πολέμους μέχρι τοῦ ἔτους 133 π. Χ. Καὶ ὁ μὲν *M. Πόρκιος Κάτωρ* ὑπέταξεν ἐν ἔτει 195 π. Χ. τὴν ἐπαναστατήσασαν ἐντεῦθεν τοῦ Ἰβηρος Ἰσπανίαν, ὁ δὲ πραιτωρ *Τιβέριος Σεμπρόνιος Γράκχος* ἠνάγκασε τοὺς πολεμικοὺς Κελτίβηρας διὰ τῆς ὑποταγῆς πολλῶν πόλεων αὐτῶν εἰς ἀναγνώρισιν τῆς ῥωμαϊκῆς κυριαρχίας.

Τὰ μάλιστα ὁμως ἐπικίνδυνος ὑπῆρξεν ὁ ἐν ἔτει 153 π. Χ. ἐκ-ραχεὶς πόλεμος κατὰ τῶν ἐν τῇ σημερινῇ Πορτογαλίᾳ, μεταξὺ τῶν ποταμῶν *Τάγου* καὶ *Μινίου*, κατοικοῦντων *Λυσιταγῶν*, οἵτινες οὐ μόνον ἠνώχλουν διὰ συχνῶν ἐπιδρομῶν τὰς γείτονας ῥωμαϊκὰς χώρας, ἀλλὰ καὶ εἶχον φονεύσει ἐπὶ τοιαύτῃ τινὶ εὐκαιρίᾳ 6,000 Ῥωμαίων. Ἐπειδὴ δὲ καὶ οἱ Ῥωμαῖοι ἐρεθισθέντες ἕνεκα τούτου προέβησαν ὑπὸ τὸν πραιτωρα *Γάλβαν* (150 π. Χ.) εἰς τὴν σφαγὴν 7,000 Λυσιτανῶν, οὓς ὁ στρατηγὸς ἐκεῖνος εἶχεν ἀποπλανήσει διὰ ψευδῶν ὑποσχέσεων. τοσοῦτον διήγειρεν ἡ βδελυρὰ αὕτη πράξις τὴν ἀγανάκτησιν τῶν τε διασωθέντων καὶ ἄλλων λαῶν, ὥστε φοβερὸν ἐπεχείρησαν οὗτοι ἀπὸ κοινοῦ ἐκδικητικὸν πόλεμον ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τολμηροῦ τινος Λυσιτανοῦ καλουμένου *Ουῆριάθου* (150—140 π. Χ.).

Ὁ ἀνὴρ οὗτος, ὅστις κατ' ἀρχὰς μὲν ἦτο ποιμὴν, ἔπειτα δὲ κυνηγὸς καὶ τελευταῖον ληστής, συνειθισμένος ἕνεκα τούτου εἰς τὸν ἐλεύθερον βίον καὶ εἰς τὰς σκληραγωγίας, ἐπιδέξιός, ῥωμαλέος, μηδένα κίνδυνον φοβούμενος, ἀγαπητὸς εἰς τοὺς συμπολίτας του, καὶ ἀκριβὴς γνώστης τοῦ ἐδάφους τῆς ὀρεινῆς αὐτοῦ πατρίδος, τοσοῦτον ἐγνώριζε νὰ διεγείρῃ τὸν ἐνθουσιασμὸν τῶν συμπολιτῶν του ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας, ὥστε ἐπὶ πολλὰ ἔτη ὑπῆρξεν ὁ τρόμος πάντων τῶν κατ' αὐτοῦ σταλέντων ῥωμαίων στρατηγῶν. Εἶναι δ' ἀναμφίβολον ὅτι οὕτως ἐχόντων τῶν πραγμάτων οὐδέποτε θὰ ἠδύναντο οἱ Ῥωμαῖοι νὰ παγιώσωσι τὴν τάξιν ἐν Ἰσπανίᾳ καὶ νὰ ἐξασφαλίσωσι τὴν αὐτόθι κυριαρχίαν των, ἂν ἐπὶ τέλους ὁ κατὰ τοῦ *Ουῆριάθου* ἀποσταλεὶς ὑπατος *Σερούλιος Καίπιωρ* πεισθεὶς περὶ τούτου, μὴ προέβαινεν εἰς τὴν δολοφονίαν τοῦ ἀκαταμα-χίτου ἐκείνου ἀνδρὸς μεταχειρισθεὶς πρὸς τοῦτο φίλους τινὰς καὶ ἑταίρους αὐτοῦ τοῦ ἰδίου, οὓς ἐκέρδισε διὰ πλουσιῶν δώρων καὶ

μεγάλων ὑποσχέσεων (140 π. Χ.). "Οτι ὁ θάνατος τοῦ Οὐίριαθου ὑπῆρξε σύναμα θάνατος καὶ τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς ἀνεξαρτησίας τῶν Λυσιτανῶν δὲν εἶναι δύσκολον νὰ ἐννοήσῃ τις, ἀφ' οὗ λάβῃ ὑπ' ὄψιν, ὅτι μὴ ἔχοντες οὗτοι πλέον στρατηγὸν τολμηρὸν, ἐπιτήδειον καὶ πεπειραμένον δὲν ἦτο δυνατόν, μεθ' ὅσου καὶ ἂν ἐξηκολούθησαν τὸν πόλεμον ἡρωϊσμοῦ, νὰ καταβάλωσι τὴν δύναμιν τῶν Ῥωμαίων.

'Αλλ' ἂν οἱ Ῥωμαῖοι ἐνόμισαν, ὅτι μετὰ τὴν ὑποταγὴν τῶν Λυσιτανῶν οὐδεὶς πλέον ἄλλος ἠπείλει αὐτοὺς κίνδυνος ἐν Ἰσπανίᾳ, δὲν ἐβράδυναν νὰ ἐννοήσωσιν, ὅπόσον ὡς πρὸς τοῦτο ἠπατώσαντο. Διότι ὅτε ἠθέλησαν νὰ ἐπαναγάγῃσι καὶ πάλιν ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν αὐτῶν τοὺς ἐκ νέου ἐπαναστάοντας καὶ μετὰ τοῦ Οὐίριαθου συμμαχήσαντας Κελτίβηρας, τοσοῦτον ἡρωϊκὴν ἀντέταξε πρὸς αὐτοὺς ἀντίστασιν ἢ ἐν τῷ κέντρῳ τῆς Ἰσπανίας παρὰ τὸν Δούριον καὶ ἐν τῇ σημερινῇ παλαιᾷ Καστιλίᾳ κειμένη ὄχυροτάτη καὶ μόνον 8,000 μαχίμους ἄνδρας περιέχουσα πόλις *Νουμαντία*, ὥστε ἐπὶ ὀκτῶ ἔτη (141—133 π. Χ.) οὐ μόνον εἶχε κατορθώσει νὰ ματαιώσῃ πάσας τὰς κατ' αὐτῆς προσβολὰς τοῦ Ῥωμαϊκοῦ στρατοῦ, ἀλλὰ καὶ ἐπανειλημμένως νὰ νικήσῃ αὐτόν. Ἄν δὲ οἱ Ῥωμαῖοι βαρέως φέροντες τὴν ταπεινώσιν καὶ τὴν αἰσχύνην μὴ ἀνέθετον ἐπὶ τέλους τὴν διεξαγωγὴν τοῦ πολέμου εἰς τὸν πρῶτον τότε στρατηγὸν τῆς Ῥώμης, τὸν ἐκπορθητὴν τῆς Καρχηδόνας *Σκιπίωνα τὸν νεώτερον* (134 π. Χ.), ἄδηλον ἂν θὰ ἠδύναντο νὰ ἐξέλθωσι καὶ ἐκ τοῦ προκειμένου κινδύνου νικηταί. Καὶ ὅμως καὶ ὁ διάσημος ἐκεῖνος στρατηγός, εἰ καὶ ἀποκατέστησεν, ὅπως καὶ ἐν Καρχηδόνι ἄλλοτε, τὴν ἐκλελυμένην πειθαρχίαν ἐν τῷ στρατῷ, εἰ καὶ ἠύξησε τοῦτον εἰς 60,000 ἄνδρας, μόλις μετὰ δεκαπέντε μῆνας κατώρθωσε, καὶ μάλιστα οὐχὶ διὰ τῶν ὄπλων ἀλλὰ διὰ τῆς πείνης, νὰ γείνη κύριος τῆς ἡρωϊκωτάτης ἐκεῖνης πόλεως (133 π. Χ.). Ἄλλὰ καὶ ταύτης ἐγένετο κύριος μόνῃς ἄνευ κατοίκων, διότι οἱ γενναῖοι Νουμαντῖνοι ἀπολέσαντες ἕνεκα τῆς πείνης πᾶσαν ἐλπίδα σωτηρίας καὶ μὴ θέλοντες νὰ παραδοθῶσιν εἰς τοὺς μυκτηρισμοὺς τῶν ἐχθρῶν κατέστρεψαν ἑαυτούς, ὡς ἄλλοτε οἱ Σαγούντιοι, μετὰ τῶν γυναικῶν καὶ τῶν τέκνων των, πλὴν ὀλίγων μόνον, οἵτινες παρεδόθησαν εἰς τὸν νικητὴν, καὶ ἐξ ὧν οὗτος ἐκλέξας πεντήκοντα μόνον ἐκόσμησε δι' αὐτῶν τὸν θρίαμβόν του. Ἐνεκα δὲ τῆς ὑποταγῆς τῆς Νου-

μαντίας ὁ ὑπερήφανος νικητής, ὅστις μάλιστα προέβη καὶ εἰς τὴν ἐκ θεμελιῶν καταστροφὴν αὐτῆς, προσέλαβεν ἤδη πρὸς τῆ προσωπικήν τοῦ Ἀφρικανοῦ καὶ τὴν τοῦ Νουμαρτίου. Ἐπειδὴ δὲ μετὰ τὸ τραγικὸν τέλος τῆς ἡρωϊκῆς ταύτης πόλεως οὐδεμίαν πλέον εἶχον οἱ ἰσπανικοὶ λαοὶ ἐλπίδα πρὸς ἀπελευθέρωσιν αὐτῶν, ἅπαντα σχεδὸν ἢ χερσόνησος, πλὴν τῶν βορείων αὐτῆς παραλίων, ἠναγκάσθη νάναγνωρίσῃ ἕκτοτε τὴν ῥωμαϊκὴν κυριαρχίαν.

§ 33

Ἐσωτερικὴ κατάστασις τῆς Ῥώμης μετὰ τὸ πέρας τῶν Καρχηδονικῶν πολέμων.

Ἄν ἡ ἐπέκτασις τῆς ῥωμαϊκῆς κυριαρχίας ἐπὶ μόνῃς τῆς Ἰταλίας σπουδαίως, ὡς εἶδομεν, ἐπέδρασε καὶ ἐπὶ τοῦ κοινωνικοῦ καὶ πολιτικοῦ βίου τῶν Ῥωμαίων, δὲν εἶναι δύσκολον νὰ ἐννοήσῃ τις, νομίζομεν, ὁπόσῳ σπουδαιότερα ἦτο ἢ εἰς τὰ ἐσωτερικὰ πράγματα τῆς δημοκρατίας ἐπελθοῦσα μεταβολὴ ἕνεκα τῆς ἐπεκτάσεως τῆς ῥωμαϊκῆς κυριαρχίας καὶ ἐπὶ χωρῶν μεμακρυσμένων. Ἄν ὑπῆρχεν ἀκόμη ἔχνος τι ἐκ τῆς ἀρχαίας ἐγκρατείας καὶ ἀπλότητος παρὰ ταῖς ἀνωτέρας τάξεις τῆς Ῥώμης, τοῦτο ἐξέλιπεν ἤδη ὀλοσχερῶς, οὐ μόνον διότι εἶχον αὐταὶ συσσωρεύσει εἰς τὰς χεῖράς των μεγάλους θησαυρούς, ἀλλὰ καὶ διότι εἶχον ἤδη γνωρίσει ἐν ταῖς ὑποτεταγμέναις χώραις τὸν τρόπον τῆς ἀπολαύσεως αὐτῶν. Ἄλλὰ τὸ δυστύχημα ἦτο ἔτι μεγαλείτερον κατὰ τὴν προκειμένην περίοδον καὶ κατὰ τοῦτο ἀκόμη, ὅτι ἐν ᾧ αἱ ἀνώτεροι τάξεις ἐπλούτουν, ἡ πτωχεία τοῦ λαοῦ ἠῤῥξάνετο ὀσημέραι καταπληκτικῶς. Καὶ αὕτη δὲ ἡ γεωργία ἦτις, ὡς εἶδομεν ἐν τοῖς ἔμπροσθεν, ἦτο πρότερον ἢ κυριωτέρα ἀσχολία αὐτοῦ, ἔπαυσεν ἤδη οὔσα μέσον ἐπικερδές, διότι, ἐξ ὅτου ἡ πολιτεία ἐκυριάρχει εὐπόρων ἐπαρχιῶν, ἐκομίζετο ἐντεῦθεν σίτος εἰς τὴν Ῥώμην καὶ ἐπωλεῖτο εἰς τοὺς κατοίκους ἀντὶ τοσοῦτον εὐτελοῦς τιμῆς, ὥστε καθίστατο ἀδύνατον πλέον εἰς τὸν χωρικὸν νὰ εὐρίσκη αὐτόθι ἀγοραστάς. Ἐπειδὴ δὲ πρὸς τούτοις καὶ ἡ πολυτέλεια τῶν πλουσιῶν οἰκογενειῶν ὑπερέβη πᾶν ὄριον, τὸ δὲ χρῆμα ἕνεκα τούτου ἐδαπανᾶτο λίαν ἀφειδῶς, εἶναι εὐνόητον ὅτι οὐδὲν μέσον πρὸς ἀπόκτησιν νέου τοιοῦτου παρελείπετο. Οὐ-

δαμῶς ἄρα παράδοξον ὅτι τὴν καταλληλοτέραν πρὸς τοῦτο εὐκαιρίαν παρεῖχεν ἡ διοικήσεις τῶν διαφόρων ἐπαρχιῶν, ἧτις παρεδίδετο ἔρμαιον εἰς τὴν αὐθαιρεσίαν τῶν τε διοικητῶν αὐτῶν καὶ τῶν ὑποδεεστέρων ὑπαλλήλων. Καὶ εἶναι μὲν ἀληθές ὅτι εὐγενεῖς Ῥωμαῖοι, ὧν ἠγεῖτο ὁ *M. Πόρκιος Κάτωρ*, προσεπάθουν νὰ θέσωσι τέρμα εἰς τὴν ἀθλίαν ταύτην κατάστασιν πολεμοῦντες τὴν πολυτέλειαν καὶ καυτηριάζοντες τὴν διαγωγὴν ἐκείνων, οἵτινες ἐπλούτουσαν κατὰ τρόπον ἀπρεπῆ καὶ ἀσυνείδητον. Ἄλλ' αἱ προσπάθειαι αὐτῶν ἠδύναντο μὲν νὰ ἐμποδίσωσιν ἐπὶ βραχὺν χρόνον τὴν περαιτέρω ἀνάπτυξιν τοῦ κακοῦ, οὐχὶ ὁμως καὶ νὰ ἐξαφανίσωσιν αὐτὸ ὀλοσχερῶς, ἐνόσφ οἱ πηγαὶ ἔμενον πάντοτε αἱ αὐταί.

Ἄλλὰ καὶ ἄλλα πλὴν τῶν εἰρημένων προῆλθον κακὰ ἐκ τῆς τοιαύτης τῶν ἐσωτερικῶν πραγμάτων τῆς Ῥώμης τροπῆς. Εἰ καὶ ὡς γνωστὸν ἡ μεταξὺ πατρικίων καὶ πληθείων διαφορὰ εἶχε καταργηθῆ ἐξ ὅτου ἀμφότεραι αἱ τάξεις αὐταὶ ἠδύναντο ἐξ ἴσου νὰ κατέχωσι τὰ διάφορα ἀξιώματα τῆς πολιτείας καὶ οἱ γάμοι μεταξὺ αὐτῶν ἐπετρέποντο, ἐν τούτοις προέκυψεν ἤδη ἐν Ῥώμῃ μία νέα τάξις, ἡ λεγομένη τῶν *εὐγενῶν* ἢ *εὐπατριδῶν* (*Nobiles, Optimates*), ἧτις ἀπετελεῖτο ἐκ τῶν οἰκογενειῶν ἐκείνων, ὧν τὰ μέλη εἶχον περιβληθῆ τὰ *κουρουλικὰ* λεγόμενα ἀξιώματα τῆς δημοκρατίας, ἧτοι τὸ τοῦ *ὑπάτου*, τὸ τοῦ *πραιτορος* καὶ τὸ τοῦ *ἀγορανόμου*. Ἡ δὲ ἀρτισύστατος αὕτη τάξις, ἧτις ἐκέκτητο τὸν μεγαλείτερον πλοῦτον, κατέλαβεν ἀποκλειστικῶς σχεδὸν τὰ ἀνώτερα ἀξιώματα τῆς πολιτείας. Πρόσωπα, ἅτινα δὲν ἠδύναντο νὰ καυχῶνται ὅτι εἶχον προγόνους ὑπάτους, πραιτορας κ.τ.τ. πολὺ σπανίως ἠδύναντο καθὼ *νέοι ἄνθρωποι* (*homines novi*) νὰ καταλαμβάνωσι τοιαῦτα. Καὶ αὕτη δὲ ἡ Σύγκλητος μόνον διὰ τοιούτων προσώπων ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον συνεπληροῦτο, ἅτινα εἶχον ἤδη περιβληθῆ οἰονδήποτε τῶν εἰρημένων ἀξιωμάτων.

§ 34

Τὰ ἀρχαιότατα πνευματικὰ προϊόντα τῶν Ῥωμαίων

Ἐνόσφ οἱ Ῥωμαῖοι ἦσαν κύριοι μόνον τῆς Ἰταλίας διετέλουσαν ἐντελῶς ξένοι πάσης πνευματικῆς ἐνασχολήσεως. Ἐξ ὅτου ὁμως

ἐξέτειναν τὴν κυριαρχίαν αὐτῶν καὶ ἐπὶ ἄλλων ἐκτὸς τῆς Ἰταλίας κειμένων χωρῶν, καὶ ἰδίως τῆς Σικελίας, ἐπὶ τῆς Ἑλλάδος, τῆς Μακεδονίας, τῆς Ἀσίας καὶ τῆς Ἀφρικῆς, οὐ μόνον τὴν πολυτέλειαν καὶ τὴν τρυφήν τῶν χωρῶν τούτων ἐγνώρισαν, ἀλλὰ καὶ τὰ πνευματικὰ αὐτῶν προϊόντα. Ἐπειδὴ δὲ ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα ἦτο κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους λίαν διαδεδομένη, ἡ δὲ γνώσις αὐτῆς κατέστη ἕνεκα τούτου εἰς τε τοὺς στρατιωτικούς καὶ τοὺς πολιτικούς ἄνδρας τῆς Ῥώμης ἀναποφεύκτως ἀναγκαία, εἶναι εὐνόητον ὅτι διὰ τῆς ἐκμαθήσεως αὐτῆς ἠδυνήθησαν οἱ Ῥωμαῖοι νὰ γνωρίσωσι τοὺς μεγάλους θησαυροὺς τῆς ἑλληνικῆς φιλολογίας, ὅπερ ἔσχεν ὡς ἀποτέλεσμα, ὅτι τ' ἀρχαιότατα πνευματικὰ προϊόντα αὐτῶν ἀνεπτύχθησαν κατὰ ἑλληνικὰ πρότυπα. Τοσαύτην δὲ μάλιστα ἐπίδρασιν λέγεται ὅτι ἐξήσκει ἐν Ῥώμῃ κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους ἡ ἑλληνικὴ παιδεία, καὶ ἐν γένει ὁ ἑλληνικὸς πολιτισμὸς, ὥστε καὶ αὐτὸς ὁ Κάτων, ὅστις πρότερον μετὰ πολλῆς πικρίας εἶχε καταπολεμήσει αὐτόν, ἠναγκάσθη κατὰ τὰ τελευταῖα αὐτοῦ ἔτη νὰ ἐμαθήθῃ τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν.

ΠΟΙΗΤΙΚΑ ΠΡΟΪΟΝΤΑ ΤΩΝ ΡΩΜΑΙΩΝ. Ἄν οἱ Ῥωμαῖοι εἶχον νὰ ἐπιδείξωσι τι ἐλεύθερον καὶ ἀνεξάρτητον πάσης ἑλληνικῆς ἐπίδρασεως, τοῦτο εἶναι ἡ ἀρχαιοτάτη αὐτῶν ἐθνικὴ ποίησις, ἣτις ὅμως καὶ αὐτὴ εἶναι λίαν πενιχρά. Φέρει δ' αὕτη χαρακτῆρα μᾶλλον θρησκευτικόν, ἅτε ἀναφερομένη πρὸς τὴν λατρείαν τῶν θεῶν, ἢ πρὸς τὰς ἀγροτικὰς ἐργασίας καὶ τὰς πανηγύρεις τοῦ λαοῦ καὶ συνδεομένη ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον μετὰ τῶν διαφόρων ἐποχῶν τοῦ ἔτους καὶ ἰδίως μετὰ τοῦ θέρους καὶ τοῦ τρυγητοῦ. Τοιούτου δὲ εἶδους ποιήσεως ἴχνη ἔχουσι περισωθῆ ἐν τοῖς ἄσμασι θρησκευτικῶν σφαιραίων, τοῖς δημοσίοις χρημοῖς, τοῖς ὕμνοις διασήμεων ἡρώων κ.τ.τ.

Οἱ δὲ κατὰ ἑλληνικὰ πρότυπα συγγράψαντες καὶ εἰς τὴν ἀρχαίαν περίοδον ἀνήκοντες διασημότεροι ποιηταὶ εἶναι οἱ ἐξ ἧς *Λίβιος Ἀρδρόνικος* (272—207 π. Χ.) Ἕλληνας ἐκ Τάραντος, ἀπελεύθερος, ὅστις πρῶτος κατέστησε γνωστὸν εἰς τοὺς Ῥωμαίους τὸ ἑλληνικὸν δράμα διασκευάσας κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ 6' καρχηδονικοῦ πολέμου ἑλληνικὰς τραγωδίας καὶ κωμωδίας λατινιστί. Ἀλλὰ τὴν φήμην αὐτοῦ ἠσφάλισεν οὗτος πρὸ πάντων διὰ τῆς μεταφράσεως τῆς Ὀδυσσεΐας. *Γραῖος Ναιβίος*, σύγχρονος τοῦ προ-

μνημονευθέντος (264—194) ἐκ Καμπανίας, ὅστις οὐ μόνον εἰς τὴν ἐπικὴν ποιῆσιν ἐπεδόθη συγγραφᾶς ἔπος ὑπὸ τὸ ὄνομα «bellum Punicum,» ἐν ᾧ ἐξύμνησε τὸν ἀ' καρχηδονικὸν πόλεμον, οὐτινος συμμετέσχε καὶ αὐτός, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν τραγικὴν ποιήσας τραγωδίας καὶ κωμωδίας. Ἐνεκα δὲ τῆς δηκτικότητος αὐτοῦ καὶ τῆς κατ' ἐπιφανῶν προσώπων ἐπιθέσεως ἐξεδιώχθη ἐκ τῆς Ῥώμης. Κόϊντος Ἐρριος (239—169) καταγόμενος ἐκ τῆς Καλαβρίας καὶ φίλος τοῦ Σκιπίωνος τοῦ πρεσβυτέρου, ὁ διασημότερος πάντων τῶν ποιητῶν τῆς δημοκρατικῆς περιόδου τραγικῶν τε καὶ ἐπικῶν καὶ ὁ δημιουργὸς τοῦ λατινικοῦ ἑξαμέτρου καὶ τοῦ ἐθνικοῦ ἔπους. Τὸ σπουδαιότερον τῶν ἔργων αὐτοῦ ἦτο ἱστορία τῆς Ῥώμης ἀπὸ τῆς κτίσεως αὐτῆς μέχρι τῶν τελευταίων πολέμων, ἐν ἧ εἰς ἑξάμετρον συντεταγμένη ὑμνησε τὰς ἀρχαιοτάτας παραδόσεις καὶ τὰ ἠρωϊκὰ κατορθώματα τῆς ἐποχῆς του καὶ ἰδίως τῶν Σκιπιώνων. Συνέγραψε δὲ προσέτι ὁ αὐτὸς καὶ τραγωδίας κατὰ μίμησιν τοῦ Εὐριπίδου καὶ κωμωδίας κατὰ μίμησιν τῶν μεταγενεστέρων ἐλλήνων κωμικῶν καὶ ἰδίως τοῦ Μενάνδρου. Πλὴν ὅμως τῶν μνημονευθέντων γνωστοὶ ὡς τραγικοὶ ποιηταί, ἀλλ' ἤττονος σημασίας, ἦσαν προσέτι καὶ ὁ ἐκ Βρεντησιῦ Μάρκος Πακούβιος (219—129 π. Χ.) καὶ ὁ Α. Ἀττιος (170—103 π. Χ.), οἵτινες συνέγραψαν τραγωδίας καὶ κωμωδίας κατὰ ἐλληνικὰ πρότυπα, ἐξ ὧν ὅμως μόνον λείψανά τινα ἔχουσι περισωθῆ.

Ὡς κωμικὸς μεγίστην ἐκέκτητο ἀξίαν ὁ Τίτος Μάκκιος Πλαῦτος († 184 π. Χ.) καταγόμενος ἐκ τῆς Ὀμβρικῆς. Οὗτος εἶχε μὲν ὡς ὑπόδειγμα τὴν νεωτέραν κωμωδίαν τῶν Ἑλλήνων, ἐγίνωσκεν ὅμως νὰ διατηρῇ ἑαυτὸν ἐλεύθερον ἀπὸ τῆς ἀπλῆς ἀπομιμήσεως. Τὰ δὲ ἔργα αὐτοῦ κέκτηνται διὰ τοῦτο πρὸ πάντων μεγάλην ἀξίαν, ὅτι παρέχουσι πιστὴν εἰκόνα τοῦ Ῥωμαϊκοῦ βίου. Τὴν μεγαλύτεραν φήμην μετὰ τὸν Πλαῦτον ἐκέκτητο ὁ Π. Τερέντιος Ἀφερ (196—159 π. Χ.) γεννηθεὶς μὲν ἐν Καρχηδόνι, ἀπαχθεὶς ὅμως αἰχμάλωτος εἰς τὴν Ῥώμην, ἔνθα γενόμενος ἀπελεύθερος καὶ κατορθώσας νὰ εἰσέλθῃ εἰς τοὺς ἀνωτάτους κοινωνικοὺς κύκλους ἐσχετίσθη μετὰ τῶν διασημοτάτων ἀνδρῶν τῆς ἐποχῆς του. Ὁ ποιητὴς οὗτος εἶναι πιστὸς μιμητὴς τοῦ Ἑλλήνου Μενάνδρου καὶ διακρίνεται διὰ τε τὴν λεπτότητα καὶ τὴν καθαρότητα τῆς γλώσσης. Κατὰ δὲ τοὺς μεταγενεστέρους χρόνους οὐδεὶς ἐνεφανίσθη

κωμικός ποιητής δυνάμενος νὰ συγκριθῆ κατὰ τὴν ἀξίαν πρὸς τοὺς προμνημονευθέντας.

Εἰς δὲ τὴν *Saturar*, ἣτις καὶ αὐτὴ δύναται νὰ θεωρηθῆ ἀποκλειστικὸν προϊόν τῶν Ῥωμαίων, πρῶτος δούς μορφὴν τεχνικὴν ἦτο ὁ *Γ. Λουκίλιος* (148—102 π. Χ.), ὅστις οὐ μόνον μαστίζει δι' αὐτῆς τὰ ἐλαττώματα τῆς ἐποχῆς του, ἀλλὰ καὶ παρέχει σύναμα πιστὴν αὐτῆς εἰκόνα.

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΑ ΠΡΟΪΟΝΤΑ ΤΩΝ ΡΩΜΑΙΩΝ. Ὅπως ἡ ἀρχαία τῶν Ῥωμαίων ποίησις ἀνεπτύχθη ὑπὸ ἐλληνικὴν ἐπίδρασιν, οὕτω καὶ ὁ ἀρχαῖος πεζὸς αὐτῶν λόγος προέκυψεν ἀναμφισβητήτως ἐκ τῆς ἐπιδράσεως τῆς ἐλληνικῆς παιδείας. Ἐπειδὴ τὰ κατὰ τὰς ἐπιστημονικὰς ἐργασίας τῶν Ῥωμαίων πρόκειται νὰ ἐκτεθῶσι λεπτομερέστερον ἐν τῇ ἐπομένῃ περιόδῳ, ὅτε καὶ σπουδαιότερας θέλωμεν γνωρίσει αὐτάς, τοῦτο μόνον θεωροῦμεν ἐνταῦθα ἀναγκαῖον νὰ εἰπώμεν, ὅτι ἂν οἱ Ῥωμαῖοι ἀπέφευγον κατ' ἀρχὰς ἕνεκα τοῦ πρακτικοῦ αὐτῶν πνεύματος πᾶσαν σοβαρὰν ἐπιστημονικὴν ἐνασχόλησιν, ὅσον ὅμως ἀπέβλεπεν εἰς τοὺς μετὰ τοῦ πολιτικοῦ βίου στενωῶς συνδεδεμένους κλάδους τῆς Ἱστορίας, τῆς Νομικῆς καὶ τῆς Ῥητορικῆς, εἰς τούτους ἐπεδόθησαν μετὰ μείζονος ζήλου. Καὶ ἐν μὲν τῇ ιστοριογραφίᾳ, ἣτις ἦτο κατ' ἀρχὰς καθαρὰ χρονογραφία, ἦτοι ξηρὰ ἀφήγησις τῶν συμβάντων κατὰ ἔτη, διεκρίθη ὡς ἀρχαιότερος ὁ *Κ. Φάβιος Πικτωρ* (περὶ τὸ 220 π. Χ.), ὅστις συνέγραψεν ἱστορίαν τῆς Ῥώμης ἀπὸ τῆς κτίσεως αὐτῆς μέχρι τῆς ἐποχῆς του. Πολλῶ ὅμως σπουδαιότερος αὐτοῦ ἦτο ὁ γνωστὸς *Μ. Πόρκιος Κάτωρ*, ὅστις συνέγραψεν ἱστορίαν τῆς τε Ῥώμης καὶ τῆς ἀρχαίας Ἰταλίας μέχρι τοῦ 151 π. Χ. εἰς βιβλία ἑπτὰ καὶ ὑπὸ τὸν τίτλον *Origines*. Πλὴν ὅμως τοῦ ἱστορικοῦ τούτου ἔργου, ὅπερ ἦτο καὶ τὸ πρῶτον εἰς λατινικὴν γλῶσσαν γεγραμμένον τοιοῦτον, συνέγραψε προσέτι ὁ αὐτὸς καὶ δύο ἕτερα ἔργα, ἀναφερόμενα τὸ μὲν εἰς τὴν γεωπονίαν, τὸ δὲ εἰς τὰ στρατιωτικά.

Ὁ μέγιστος ὅμως τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἱστοριογράφος ἦτο ὁ γνωστὸς Ἕλλην *Πολύβιος* (204—122 π. Χ.), εἰς τῶν χιλίων ἐκείνων Ἀχαιῶν, οἵτινες εἶχον μετενεχθῆ ὡς ὄμηροι εἰς τὴν Ῥώμην. Ὁ ἀνὴρ οὗτος ἐπωφεληθεὶς ἔκ τε τῆς μακρᾶς αὐτοῦ διαμονῆς ἐν Ῥώμῃ καὶ ἐκ τῆς μετὰ τοῦ Σκιπίωνος τοῦ νεωτέρου στενῆς αὐτοῦ φιλίας, κατώρθωσε νὰ συλλέξῃ τὴν ἀνγκαίαν πρὸς σύνταξιν τῆς

πραγματικῆς αὐτοῦ παγκοσμίου ιστορίας ὕλην εἰς 40 βιβλία ἀπὸ τοῦ δευτέρου καρχηδονικοῦ πολέμου μέχρι τῆς κκταστροφῆς τῆς Καρχηδόνος καὶ τῆς Κορίνθου.

Ἐν δὲ τῇ Ῥητορικῇ διεκρίθησαν κατὰ τὴν προκειμένην περίουδον πρὸ πάντων ὁ αὐτὸς *Μ. Πόρκιος Κάτωρ*, οὐχὶ βεβαίως τόσον διὰ τὴν μεγαλοπρέπειαν, ὅσον διὰ τὴν δύναμιν τῆς γλώσσης του, ὁ *Σερβίλιος Σουλπίκιος Γάλλας*, ὁ *Σκιπίων ὁ νεώτερος*, ὁ *Κ. Αἰίλιος* καὶ ἄλλοι.

ΤΕΧΝΗ. Ὅτι ἐλέχθη περὶ τῆς φιλολογίας τῶν Ῥωμαίων, τὸ αὐτὸ δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν καὶ περὶ τῆς τέχνης. Καὶ ἀληθῶς τέχνη Ῥωμαϊκὴ αὐθύπαρκτος, ἔχουσα ἰδίαν ἱστορίαν, δὲν ὑπάρχει, ἀλλὰ τέχνη παρὰ τοῖς Ῥωμαίοις, ἣτις κατὰ τὴν μαρτυρίαν αὐτῶν τῶν ἰδίων, τὸ μὲν πρῶτον ἦτο ἑτρουσικὴ, ἔπειτα δὲ ἑλληνικὴ. Εἶναι ἐν τούτοις ἀναγκαῖον νὰ εἴπωμεν ἐνταῦθα, ὅτι ἡ ἀρχιτεκτονικὴ εἰς τοὺς Ῥωμαίους ὀφείλει τὴν τελειοποίησιν τῆς καμαρώσεως, ἣν, ἐν μέτρῳ ὅμως ἀτελεῖ, εἶχον παραλάβει ἐπίσης παρὰ τῶν Ἑτρούσκων.

γ.) Ἀπὸ τῶν *ταραχῶν τῶν Γράκχων* μέχρι τῆς ἐν Ἀκτίῳ ναυμαχίας.

(133—31 π. Χ.)

§ 35

Αἱ μεταρρυθμίσεις τῶν δύο Γράκχων καὶ αἱ ἐξ αὐτῶν προελθούσαι ταραχαὶ ἐν Ῥώμῃ.

Ἄν ὑπῆρχέ τις πιστεύων ὅτι μετὰ τὴν ἐπιψήφισιν τῶν Λικινειῶν νόμων, οἵτινες τοσοῦτον ἀπέβησαν εὐεργετικοὶ οὐ μόνον εἰς τοὺς πληθεῖους, ἀλλὰ καὶ εἰς αὐτὸ τὸ Ῥωμαϊκὸν κράτος, οὐδεμία πλέον θὰ ἐγίνετο ἀπόπειρα πρὸς οἰανδήποτε αὐτῶν μεταβολήν, δὲν ἐβράδυνε νὰ πεισθῆ ὅπόσον ἠπατάτο. Καὶ ἀληθῶς δὲν παρῆλθε πολὺς ἔκτοτε χρόνος καὶ οἱ νόμοι ἐκεῖνοι κατεπατήθησαν. Ἐπειδὴ δὲ ἡ δημοσία χώρα περιῆλθε καὶ πάλιν ἔνεκα τούτου κατὰ μικρὸν ἀποκλειστικῶς εἰς τὴν κατοχὴν τῶν πλουσιωτέρων Ῥωμαίων, οἵτινες συνεχέντρωσαν προσέτι εἰς τὰς χεῖράς των καὶ ἅπαντα τὰ ἀγροτικὰ κτήματα τῶν χωρικῶν εἴτε δι' ἀγορᾶς, εἴτε διὰ πολυειδῶν μηχανορραφιῶν, εἶναι εὐνόητον, ὅτι οἱ περισσότεροι

τῶν Ῥωμαίων πολιτῶν εἶχον καταστῆ σὺν τῷ χρόνῳ προϊόντι ἐντε-
λῶς ἀκτῆμονες. Ἄλλ' ἡ θέσις αὐτῶν ἦτο ἔτι μᾶλλον ἐλεεινή, καθ'
ὅσον δὲν ἦτο αὐτοῖς δυνατὸν προσέτι νὰ προσπορίζωνται καὶ τὰ
πρὸς συντήρησίν των ἀναγκαῖα, ἀφ' οὗ εἰς πάσας τὰς ἐργασίας τοῦ
βίου ἐγένετο χρῆσις τῶν δούλων. Καὶ ἀληθῶς, ἐξ ὅτου οἱ ἐν Ἀσίᾳ
καὶ Ἀφρικῇ πόλεμοι διεξήχθησαν αἰσίως τοσοῦτον πολυἀριθμοὶ
ἦσαν οἱ εἰς τὴν Ἰταλίαν ἀπαχθέντες δούλοι, ὥστε οὐ μόνον εἰς
τὴν γεωργίαν, τὴν ἀμπελοργίαν καὶ τὴν κτηνοτροφίαν ἐγένετο χρῆ-
σις αὐτῶν, ἀλλὰ καὶ εἰς πάσας τὰς βιομηχανικὰς ἐργασίας. Πλὴν
δὲ τούτου ἦσαν προσέτι ἐπιφορτισμένοι οἱ δούλοι καὶ τὰς κατω-
τέρας ἐργασίας τῆς εἰσπράξεως τῶν φόρων καὶ ἐν γένει οὐδεμία
ὑπῆρχεν ἀσχολία τοῦ καθημερινοῦ βίου, πλὴν τῆς κυβερνήσεως,
ἥτις νὰ μὴ ἦτο ἀνατεθειμένη εἰς τὰς χεῖρας αὐτῶν. Καὶ εἶναι μὲν
ἀληθὲς ὅτι πολλοὶ ὑπῆρχον ἐν Ῥώμῃ γενναῖοι καὶ χρηστοὶ ἄνδρες
εἰλικρινῶς θλιβόμενοι ἐπὶ τῇ τοιαύτῃ τοῦ λαοῦ ἐλεεινότητι, ἐκείνοι
ὅμως, οἵτινες ἀπεφάσισαν ἀντὶ πάσης θυσίας νὰ ἐπιδιώξωσι τὴν
βελτίωσιν τῆς τύχης αὐτοῦ, ἦσαν οἱ δύο ἀδελφοὶ *Γράκχοι*, ὁ
Τιβέριος καὶ ὁ *Γάιος*¹.

Καὶ κατὰ πρῶτον μὲν προέβη ὡς προστατῆς τῶν καταπιεζο-
μένων πτωχῶν ὁ πρεσβύτερος τῶν δύο μνημονευθέντων ἀδελφῶν

¹ Οὗτοι ἦσαν τέκνα τῆς εὐγενεοῦς καὶ ἐνδόξου νεωτέρας θυγατρὸς τοῦ μεγά-
λου νικητοῦ τῆς Ζάμας *Σκιπίωνος* τοῦ Ἀφρικανοῦ *Κορνηλίας* καὶ τοῦ *Τιβε-
ρίου Σεμπρωίου Γράκχου*, ἐνὸς τῶν διακεκριμένων ἀνδρῶν τῆς Ῥώμης.
Οὗτος ἀποθανὼν προῶρως κατέλιπε δώδεκα τέκνα, ἐξ ὧν ὅμως ἀπέμειναν μό-
νον οἱ δύο μνημονευθέντες υἱοὶ καὶ μία θυγάτηρ ἡ *Σεμπρωία*, ἥτις ἐγένετο
σύζυγος *Σκιπίωνος* τοῦ Ἀφρικανοῦ τοῦ νεωτέρου. Ἡ δὲ μήτηρ αὐτῶν, ἥτις
ἦτο παράδειγμα ἐκτάκτου γυναικείας ἀρετῆς καὶ εἶχε μορφωθῆ ἐξόχως δι' ἐλ-
ληνικῆς παιδείας καὶ φιλοσοφίας, τοσοῦτον ἦτο ἀφωσιωμένη εἰς τὴν μνήμη
τοῦ προσφιλοῦς αὐτῆς συζύγου, ὥστε ἵνα δυνηθῆ νὰ ἐπιδιοθῆ εἰς τὴν ἀνατρο-
φὴν καὶ μόρφωσιν τῶν τέκνων τῆς, ἀπέκρουσε τὰς περὶ δευτέρου γάμου προ-
τάσεις οὐ μόνον τῶν εὐγενεστέρων ἀνδρῶν τῆς Ῥώμης, ἀλλὰ καὶ αὐτοῦ τοῦ
βασιλέως τῆς Αἰγύπτου *Πτολεμαίου* τοῦ *Φιλομήτορος*. Λέγεται δὲ περὶ αὐτῆς,
ὅτι τοσοῦτον εὐτυχῆ ἑθεώρει ἑαυτὴν ἐπὶ τῇ λαμπρᾷ τῶν τέκνων τῆς ἀνατρο-
φῇ, ὥστε, ὅτε ἐπιφανῆς τις γυνὴ ἐκ *Καμπανίας* ξενιζομένη παρ' αὐτῇ κομ-
πάξουσα ἐπὶ τοῖς πολυτίμοις αὐτῆς κοσμήμασιν ἀπῆτει ἵνα ἴδῃ καὶ τὰ τῆς
Κορνηλίας, αὕτη λαβούσα τοὺς κατ' ἐκείνην τὴν στιγμὴν προσελθόντας δύο
ζωηροὺς καὶ ἀνθηροὺς αὐτῆς υἱοὺς αἰδοῦ, εἶπε πρὸς ἐκείνην, ὁ ἐμὸς κόσμος».

Τιβέριος. Ὁ μεγάλωφρων καὶ φιλόπατρις οὗτος ἀνὴρ ἀπὸ τῆς μι-
 ρᾶς ἔτι ἡλικίας αὐτοῦ ἐν ταῖς ὑψηλαῖς ἰδέαις τῆς φιλοπατρίας
 καὶ αὐταπαρνήσεως ἀνατραφεὶς καὶ ἔχων πρὸ ὀφθαλμῶν τὰ ὑψηλὰ
 καὶ γενναῖα τῶν προγόνων του παραδείγματα ἐφλέγετο ὑπὸ τοῦ
 πόθου νὰ συντελέσῃ καὶ αὐτὸς ἐν καιρῷ τῷ δέοντι ὑπὲρ τῆς κοινῆς
 εὐδαιμονίας. Συνδεδεμένος μετὰ πολλῶν αὐτῷ ὁμοφρόνων συνε-
 σκέφθη καὶ συνεζήτησε μετ' αὐτῶν πολλάκις περὶ τῶν ἀναγκαίων
 μεταρρυθμίσεων τῆς πολιτείας, οὐδὲν δὲ ἄλλο ἐναγωνίως ἀνέμενε
 πρὸς πλήρωσιν τοῦ πόθου του, ἢ τὴν στιγμὴν, καθ' ἣν ἡ ἡλικία
 του ἤθελε τῷ ἐπιτρέψει νὰ περιβληθῇ τὸ δημαρχικὸν ἀξίωμα.
 Διακριθεὶς δὲ βραδύτερον ἐν Ἀφρικῇ παρὰ τὸ πλευρὸν τοῦ γαμβροῦ
 του Σικιπίωνος τοῦ νεωτέρου, καὶ ἔτι μᾶλλον ἐν Ἰσπανίᾳ κατὰ τὴν
 πολιορκίαν τῆς Νουμαντίας, κατώρθωσε μετὰ τὸ πέρασ τοῦ τελευ-
 ταίου πολέμου νὰ περιβληθῇ τὸ ποθητὸν ἀξίωμα (133 π. Χ.).

Ἄν ὁ Τιβέριος Γράκχος εἶχεν ἀνάγκην καὶ ἄλλης τινὸς ἐν-
 θαρρύνσεως πρὸς ἐκτέλεσιν τῶν γνωστῶν αὐτοῦ σχεδίων, ἀριστα
 ἠδύνατο νὰ συντελέσωσιν εἰς τοῦτο αἱ ἐπὶ διαφόρων στηλῶν καὶ
 μνημείων ὡς καὶ ἐπὶ τῶν τειχῶν τῆς πόλεως κεκολλημέναι ἐπι-
 κλήσεις πρὸς ὑπεράσπισιν τοῦ λαοῦ. Καὶ ἀληθῶς εὐθύς ὡς ὁ ἀνὴρ
 ἐκεῖνος ἐστερεώθη ἐν τῇ θέσει αὐτοῦ καὶ ἠθέλησε νὰ ἐπαναφέρῃ
 εἰς τὴν προτέραν αὐτῶν ἰσχὺν τοὺς ἀρχαίους ἐκείνους περὶ ἀγρῶν
 νόμους τοῦ Λικινίου Στόλωνος καὶ τοῦ Λευκίου Σεξτίου, καθ' οὓς
 εἰς οὐδένα ἐπετρέπετο νὰ κατέχη πλείονα τῶν 500 πλέθρων δημοσίας
 γῆς, τὸ δ' ὑπόλοιπον νὰ διανέμηται εἰς ἴσους κλήρους μεταξὺ τῶν
 πτωχῶν. Ἐπειδὴ ὅμως ἔνεκα τῶν σπουδαίων μεταβολῶν, αἵτινες
 ἀπὸ τῆς ἐπιψηφίσεως τῶν νόμων ἐκείνων εἶχον ἐπέλθει εἰς τὰ τῆς
 περιουσίας τῶν Ῥωμαίων, οἱ κάτοχοι δημοσίας γῆς ἔμελλον νὰ
 ὑποστῶσιν ἀνυπολογίστους ζημίας, ἠναγκάσθη ὁ γενναῖος τοῦ
 προκειμένου μέτρου εἰσηγητῆς, ὅστις οὐδαμῶς ἐσκόπει νὰ δειχθῇ
 σκληρὸς πρὸς τοὺς πλουσίους ἀφαιρῶν ἀπ' αὐτῶν ὅ,τι μέχρι τοῦδε
 ἐθεώρουν ἰδιοκτησίαν των καίπερ ἀληθῶς ἀνήκον εἰς τὸ δημόσιον,
 νὰ μετριάσῃ τὴν αὐστηρότητα τῶν νόμων του ἐκείνων προτείνας
 ὅπως εἰς ἕκαστον κάτοχον δημοσίας γῆς ἐπιτραπῇ πλὴν τῶν 500
 πλέθρων νὰ κατέχη προσέτι καὶ δι' ἕκαστον τῶν τέκνων του 250
 τοιαῦτα· ἀντὶ δ' ἐκείνων, αἵτινα ὤφειλε νὰ ποδώσῃ, νὰ ἀποζημιωθῇ
 ἐκ τοῦ δημοσίου ταμείου.

Εἶναι δ' εὐνόητον, ὅτι ὅσον ἡ πρότασις αὕτη διήγειρεν ἐνθουσιασμόν παρὰ τῷ λαῷ, τοσοῦτον τὸνναντίον ἠρέθισε τοὺς εὐγενεῖς, οἵτινες ἀπεφάσισαν νὰ μὴ φεισθῶσιν οὐδενὸς μέσου πρὸς ματαίωσιν αὐτῆς. Καὶ ὅμως, ὅσον καὶ ἂν προσεπλάθησαν οὗτοι νὰ ἐπιτύχωσι τοῦ σκοποῦ των οὐ μόνον διὰ παντοίων πρὸς τῷ λαῷ ῥαδιουργιῶν καὶ συκοφαντιῶν, ἀλλὰ καὶ διὰ τῆς κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς συζητήσεως ἀντιστάσεως ἐνὸς τῶν δημάρχων, τοῦ *M' Οχταβίου Καικίρα*, ὃν εἶχον ἐπὶ τούτῳ δεκάσει, οὐδαμῶς κατώρθωσαν οὔτε τοῦ λαοῦ τὸ φρόνημα νὰ μεταβάλωσιν, οὔτε τοῦ γενναίου καὶ φιλοπάτριδος εἰσηγητοῦ τὸ θάρρος νὰ κλονήσωσιν. Ἐξ ἐναντίας δὲ μάλιστα τοσαύτην ἀνέπτυξεν ὁ τελευταῖος οὗτος δραστηριότητα καὶ ἐπιμονήν, ὥστε κατώρθωσεν ἐπὶ τέλους οὐ μόνον τὸν ἀσυνειδήτην αὐτοῦ συνάδελφον νὰποβάλῃ τῆς ἀρχῆς διὰ τοῦ λαοῦ, ἀλλὰ καὶ ἡ γνωστὴ αὐτοῦ πρότασις νὰ ψηφισθῇ. Ἀλλὰ καὶ μεθ' ὅλα ταῦτα τὰ κατορθώματα αὐτοῦ δὲν ἠγνόει ὁ εὐγενὴς ἐκεῖνος ἀνὴρ ὅτι, ἂν οἱ ἀντίπαλοι αὐτοῦ δὲν κατώρθωσαν νὰ ματαιώσωσι τῆς γνωστῆς αὐτοῦ προτάσεως τὴν ἐπιψήφισιν, πάντως ὅμως θὰ προσεπάθουν ἐκ παντὸς τρόπου νὰ ματαιώσωσι τὴν ἐκτέλεσιν αὐτῆς. Καὶ διὰ τοῦτο, τὸ μὲν ὅπως ἐξουδετερώσῃ πᾶσαν ἐπὶ τοῦ προκειμένου ἀντίδρασιν, τὸ δὲ ὅπως ἀσφαλίσῃ καὶ τὴν ἰδίαν αὐτοῦ ζωὴν, ἠναγκάσθη νὰ ζητήσῃ τὸ δημαρχικὸν ἀξίωμα καὶ διὰ τὸ ἐπόμενον ἔτος.

Ἐπειδὴ δὲ ὁ βασιλεὺς τῆς Περγᾶμου Ἄτταλος ὁ Γ' ἀποθανὼν πρὸ μικροῦ εἶχε καταστήσει διὰ διαθήκης κληρονόμον τοῦ κράτους του τὸν ῥωμαϊκὸν λαόν, ὁ Τιβέριος θέλων νὰ ὠφελῆθῃ καὶ ἐκ τούτου, εἰσήγαγε πρότασιν, καθ' ἣν ἔπρεπε οἱ μὲν θησαυροὶ τοῦ ἡγεμόνος ἐκεῖνου νὰ διανεμηθῶσιν εἰς τοὺς πτωχοτέρους πολίτας, ὅπως δυνηθῶσιν οὗτοι νὰ καλλιεργήσωσιν ἅς ἔμελλον νὰ λάβωσι κατὰ τὸν νέον κληρουχικὸν νόμον γαίας, περὶ δὲ τοῦ κράτους τῆς Περγᾶμου νὰ διατάξῃ ὁ δῆμος καὶ οὐχὶ ἡ Σύγκλητος. Ἀλλὰ καὶ διὰ τῆς προτάσεώς του ταύτης καὶ πολλῶν ἄλλων ὑποσχέσεων, ἅς ἔδιδεν εἰς τὸν λαόν, τοσοῦτον διήγειρε τὴν ἀγανάκτησιν τῶν ἀριστοκρατικῶν, ὥστε οὐ μόνον ἀπεφάσισαν οὗτοι νὰ ματαιώσωσι διὰ παντὸς μέσου τὴν ἐκ νέου ἐκλογὴν αὐτοῦ ὡς δημάρχου, ἀλλὰ καὶ ἐν ἀνάγκῃ ἀπαλλαγῶσι διὰ παντὸς τοῦ ἐπικινδύνου αὐτῶν ἀντιπάλου. Καὶ ἀληθῶς, ὅτε κατὰ τὴν ἡμέραν

τῶν δημαρχικῶν ἐκλογῶν ἀναμφισβήτητος ἐφαίνετο καὶ πάλιν ἡ ἐπιτυχία τοῦ Τιβερίου Γράκχου, ὑπὸ τοσαύτης ἔνεκα τούτου κατελήφθησαν οἱ ἀντίπλοιο αὐτοῦ λύσεως, ὥστε οὐδαμῶς ἐδίστασαν νὰ προβῶσιν ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Σκιπίωνος *Νασικᾶ*, κατ' αὐτὴν τὴν ἡμέραν τῆς ἐκλογῆς καὶ ἐπ' αὐτοῦ τοῦ τόπου αὐτῆς εἰς τὸν φόνον αὐτοῦ τε καὶ 300 ἐκ τῶν ὀπκιδῶν του, λόγῳ ὅτι ἐσκόπει δῆθεν τὴν κατάλυσιν τῆς δημοκρατίας.

Ἄλλ' εἰ καὶ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ γενναίου δημαγωγοῦ κατώρθωσεν ἡ ἀριστοκρατικὴ μερίς, ἔνεκα τῆς διηνεκοῦς ἀντιστάσεως τῆς Συγκλήτου, νὰ ματαιώσῃ τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ ὑπ' αὐτοῦ προταθέντος νόμου, ἐν τούτοις τοσαύτη ἦτο ἡ λύσσα τοῦ λαοῦ κατ' αὐτῆς, ὥστε ἡ μεταξὺ τῶν δύο κομμάτων πάλιν καθίστατο ἀπὸ στιγμῆς εἰς στιγμὴν φοβερωτέρα. Ἐπειδὴ δὲ ὁ Σκιπίων *Νασικᾶς* οὐ μόνον ὡς αἴτιος τοῦ πρώτου ἐκείνου ἐμφυλίου πολέμου, ἀλλὰ καὶ ὡς φονεὺς τοῦ ἤδη ἀποθεωθέντος Τιβερίου Γράκχου δὲν ἦτο ἀσφαλῆς ἐν Ῥώμῃ, ἠναγκάσθη ἡ Σύγκλητος νὰ ποστειλῇ αὐτὸν εἰς τὴν Ἀσίαν, ὅθεν οὐδέποτε πλέον ἐτόλμησε νὰ ἐπανέλθῃ. Ὁ δὲ καταστροφεὺς τῆς Καρχηδόνας καὶ τῆς Νουμαντίας Σκιπίων ὁ νεώτερος, ὁ ἐπ' ἀδελφῆ γαμβρὸς τῶν Γράκχων, ὅστις τοσοῦτον ἦτο ἐνθερμος ὀπαδὸς τῶν ἀριστοκρατικῶν, ὥστε οὐ μόνον τὸν θάνατον τοῦ γυναικαδέλφου του ἐπεδοκίμασεν, ἀλλὰ καὶ διὰ παντὸς μέσου εἰργάζετο πρὸς κατάργησιν τοῦ γνωστοῦ αὐτοῦ νόμου, εὐρέθη πρῶταν τινὰ νεκρὸς ἐπὶ τῆς κλίνης του (129 π. X.)

Εἰ καὶ τὸ οἰκτρὸν τοῦ Τιβερίου Γράκχου τέλος ἦτο ἱκανὸν νὰ ποτρέψῃ καὶ πάντα ἄλλον ἀπὸ παρομοίου διαβήματος, ἐν τούτοις οὐδαμῶς ἐδίστασεν ὁ πολλῶ εὐφυέστερος καὶ ἐν πᾶσιν ὑπέροχος ἀλλὰ καὶ ὀρμητικώτερος νεώτερος αὐτοῦ ἀδελφὸς *Γάιος* νὰ βαδίσῃ ἐπὶ τὰ ἴχνη αὐτοῦ τὸ μὲν ὅπως ὑπερασπίσῃ τὰ δικαιώματα τοῦ λαοῦ, τὸ δὲ ὅπως ἐκδικήσῃ κατὰ τῶν ἀριστοκρατικῶν τὸν θάνατον τοῦ ἀδελφοῦ του.

Ἐκλεχθεὶς καὶ αὐτὸς μεθ' ὅλας τὰς ἀντιδράσεις τῶν ἀριστοκρατικῶν δῆμαρχος ἐν ἔτει 123 π. X. ἐνόμισεν, ὅτι κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην τοῦ ἀμοιβαίου μεταξὺ τῶν δύο μερίδων μίσους δὲν ἔπρεπε νὰ προσενεχθῇ ἀπέναντι τῶν ἀντιθέτων τοσοῦτον μετριοπαθῆς ἐν ταῖς ἀξιώσεσιν αὐτοῦ ὅπως καὶ ὁ ἀδελφὸς του, ἀλλ' ὅτι ἔπρεπε χάριν τῆς πατρίδος νὰ προβῆ μᾶλλον τολμηρὸς καὶ ἀποφασιστικὸς

εἰς τὸν κατ' αὐτῶν πόλεμον. Καὶ διὰ τοῦτο δὲν περιωρίσθη μόνον εἰς τὴν ἀνανέωσιν τῶν περὶ ἀγρῶν νόμων τοῦ ἀδελφοῦ του, ἀλλὰ καὶ προὔκαλεσε προσέτι καὶ διαφόρους ἄλλους τοιούτους, οἵτινες εἰς μὲν τοὺς εὐγενεῖς ἦσαν ἐπιβλαβεῖς εἰς δὲ τὸν λαὸν τὰ μάλιστα ὠφέλιμοι. Καὶ πρῶτον μὲν προέτεινε τὴν ἐπὶ μετρία τιμῇ διανομὴν σίτου εἰς τοὺς πτωχοὺς ἐκ τῶν δημοσίων ἀποθηκῶν (*lex frumentaria*), ἔπειτα δὲ ἠλάττωσε τὰ βάρη καὶ τὸν χρόνον τῆς στρατιωτικῆς ὑπηρεσίας (*lex militaris*), εἰσήγαγε νέον ψηφοφορίας, πολλῶ δημοκρατικώτερον, τρόπον ἐν ταῖς λοχίτισιν ἐκκλησίαις, καὶ ἵνα ἐλαττώσῃ ἰδίως τὴν δύναμιν τῆς ἀριστοκρατικῆς μερίδος ἀπήτησε νάφαιρεθῆ ἀπὸ τῆς Συγκλήτου ὅπερ ἐκέκμητο αὕτη ἀνέκαθεν δικαστικὸν δικαίωμα καὶ ἀνατεθῆ τοῦτο εἰς τοὺς ἱππεῖς (*lex judiciaria*).

Ἄλλ' ὅσον διὰ τῶν νόμων τούτων διήγειρεν ὑπὲρ αὐτοῦ τὸν ἐνθουσιασμόν τοῦ λαοῦ, τοσοῦτον τούναντίον ὑπέπεσεν εἰς τὴν δυσμένειαν αὐτοῦ, ὅτε ἐκλεχθεὶς καὶ διὰ τὸ ἐπόμενον ἔτος δήμαρχος προέτεινε νὰ χορηγηθῶσι καὶ εἰς ἅπαντας τοὺς ἐν Ἰταλίᾳ συμμάχους τῆς Ῥώμης τὰ δικαιώματα τῶν Ῥωμαίων πολιτῶν. Ἡ δὲ Σύγκλητος, ἥτις καὶ αὕτη ὡς γνωστὸν διέκειτο πρὸς αὐτὸν δυσμενέστατα, κατορθώσασα νάποστείλῃ αὐτὸν εἰς τὴν Ἀφρικὴν μετ' ἄλλων ὅπως φροντίσῃ περὶ τῆς κατὰ πρότασιν αὐτοῦ τοῦ ἰδίου ἀποφασισθείσης ἰδρύσεως τῆς ἀποικίας Ἡραίας (*Junonia*) ἐπὶ τοῦ μέρους, ἔνθα ἔκειτο ἄλλοτε ἡ Καρχηδών, τοσοῦτον ἐπιτηδείως εἰργάσθη κατὰ τὴν ἀπουσίαν του, ὅπως ἐλαττώσῃ τὴν πρὸς αὐτὸν εὐνοίαν τοῦ λαοῦ διὰ τινος τῶν συναδέλφων του, τοῦ *M. Αἰβίου Αῤουσοῦ*, ὃν εἶχε προσελκύσει πρὸς τὸ μέρος τῆς, καὶ ὅστις ἐξεπίτηδες ὑπέβαλε πολλῶν δημαγωγικωτέρως τοῦ Γράκχου προτάσεις, ὥστε, ὅτε οὗτος ἐζήτησε καὶ διὰ τὸ τρίτον ἔτος τὸ δημαρχικὸν ἀξίωμα, ἀπέτυχεν. Καὶ δὲν ἦτο τοῦτο τὸ μόνον αὐτοῦ δυστύχημα. Διότι ὅτε μετὰ τὴν ἐκ τῆς Ἀφρικῆς ἐπάνοδόν του ἡ μερίς αὐτοῦ περιήλθεν εἰς ῥῆξιν πρὸς τοὺς ἀριστοκρατικούς ἕνεκα τοῦ ὑπὸ τινος τῶν ὀπαδῶν του, ἄκοντος αὐτοῦ, διαπραχθέντος φόνου κατὰ τινος τῶν ὑπηρετῶν τοῦ ὑπάτου *Λ. Ὀπιμίου*, οὐ μόνον 3000 ἐκ τῶν ὀπαδῶν αὐτοῦ ἐφονεύθησαν ὑπὸ τῶν ἀντιθέτων, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ ἴδιος καταφυγὼν εἰς τὸ πέραν τοῦ Τιβέρεως ἄλσους τῆς θεᾶς Φουρίνης,

ἠναγκάσθη νὰ διατάξῃ τὸν συνοδεύοντα αὐτὸν δοῦλον νὰ ἐμπήξῃ τὸ ξίφος εἰς τὸ στήθος του (121 π. X.).

Τοιοῦτον ὑπῆρξε τὸ τέλος τῶν Γράκχων, ἐγκαταλειφθέντων καὶ προδοθέντων ὑπ' ἐκείνων, ὧν τῆς τύχης τὴν βελτίωσιν εἶχον ὀρίσει ὡς τὸν μόνον τοῦ βίου των σκοπὸν. Δὸν ἐβράδυνεν ὁμοῦς νὰ ἐπέλθῃ καὶ ἡ προσήκουσα τιμωρία. Διότι εὐθύς μετὰ τὸν θάνατον τῶν φιλοπατριδῶν ἐκείνων ἀνδρῶν οὐ μόνον καὶ πάντες οἱ νόμοι αὐτῶν καὶ τὰ σχέδια περιέπεσον εἰς λήθην, οὐ μόνον ἐπανελήφθησαν αἱ πολυειδεῖς τοῦ λαοῦ καταθλίψεις ἐκ μέρους τῶν ἀριστοκρατικῶν, ἀλλὰ καὶ αὐτὴ ἡ δημοκρατία ἤρξατο βαίνουσα κατὰ μικρὸν εἰς τὴν καταστροφὴν τῆς.

Οὕτω δὲ αἱ μεταρρυθμίσεις τῶν Γράκχων ἐξήσκησαν σπουδαιότητα ἐπίδρασιν ἐπὶ τῆς μετέπειτα τύχης τῆς Ῥώμης. Διότι εἶναι μὲν ἀληθὲς ὅτι καὶ μέχρι τοῦδε πολυειδεῖς ὑφίσταντο μετὰ τῶν δύο μερίδων πόλεμοι, πάντοτε ὁμοῦς οἱ νόμοι ἦσαν σεβαστοί. Ἀλλ' ἀπὸ τοῦδε τὰ πράγματα μετεβλήθησαν, καθ' ὅσον ἀμφότεραι αἱ μερίδες ἐκείναι, αἵτινες δίσταντο ἤδη λυσιπδέστερον κατ' ἀλλήλων, οὐδαμῶς ἐδίσταζον νὰ μεταχειρίζονται οἰονδήποτε μέσον πρὸς ἐπιτεῦξιν τοῦ σκοποῦ των. Ἐπειδὴ δὲ κατὰ ταῦτα ἡ μὲν δημοκρατία μετεβλήθη ἀπὸ τοῦδε εἰς *δημαγωγίαν*, ἡ δὲ ἀριστοκρατία εἰς *ὀλιγαρχίαν*, δὲν ἦτο δύσκολον νὰ προῖδῃ τις, ὅτι δὲν ἦτο μακρὰν ὁ χρόνος, καθ' ὃν οὐχὶ ὁ νόμος, ἀλλ' ἡ ἰσχὺς καὶ ἡ θέλησις παντός φιλάρχου ἀνδρός, ὡς π. χ. ἐνὸς *Μαρίου* ἢ ἐνὸς *Καίσαρος*, ἐμελλον νὰ ἀποφασίζωσιν.

§ 36

Ἰουγουρθικός πόλεμος.

(112—106 π. X.)

Ἀφ' οὗ μετὰ τὴν καταστροφὴν τῶν Γράκχων περιῆλθεν ἡ ἐξουσία καὶ πάλιν εἰς τὴν ἀριστοκρατικὴν μερίδα, αἱ ὑπὸ ταύτης διαπραττόμεναι παντοειδεῖς καταθλίψεις, ἡ αἰσχροκέρδεια, αἱ παρανομίαι καὶ αἱ δωροδοκίαι ὑπερέβησαν ἀληθῶς πᾶν ὄριον. Ὅπως δὲ ματαιώσῃ ἡ μερίς ἐκείνη οἰανδήποτε ἐν τῷ μέλλοντι ὑπὲρ τοῦ λαοῦ μεταρρυθμίσειν καὶ καταστῆ αὐτὴ κυρία τῆς δημοσίας χώρας, μετέβαλεν αὐτὴν διὰ νόμου εἰς ἰδιόκτητον καὶ κατέλιπε τὰς ἐ-

παρχίας εἰς τὴν πλήρη αὐθιχεσίαν τῶν ἰδιοτελῶν ἐπάρχων. Εἶναι ἀληθῶς ἀπίστευτον μεθ' ὀπόσης ταχύτητος εἶχε μεταβληθῆ τὸ ἄλλοτε περιβόητον ῥωμαϊκὸν πνεῦμα καὶ μέχρι τίνος βαθμοῦ εἶχε φθάσει ἐν Ῥώμῃ ἡ ἀκολασία καὶ ἡ διαφθορά. Τὴν τοιαύτην δὲ ἠθικὴν ἔκλυσιν τῶν τότε Ῥωμαίων, καὶ ἰδίως τὴν ἀπληστίαν καὶ ἀνηθικότητα τῶν ἀριστοκρατικῶν, κατέστησε κατὰ πρῶτον ἐν ὄλῃ αὐτῶν τῇ ἀσχημίᾳ κατάδηλον ὁ κατὰ τοῦ βασιλέως τῆς Νουμιδίας *Ἰουγούρθα* πόλεμος τῶν Ῥωμαίων (112—106 π. Χ.).

Τὸ ὑπὸ τὴν προστασίαν τῶν Ῥωμαίων διατελοῦν βασιλεῖον τῆς Νουμιδίας ἐν τῇ βορείᾳ Ἀφρικῇ, ὅπερ ἐξετείνετο ἀπὸ τῶν ὀρίων τῆς Μαυριτανίας (τοῦ νῦν Μαρόκου) μέχρι τῆς μεγάλης Σύρτειως καὶ περιέκλειε πανταχόθεν, πλὴν μόνον ἀπὸ τῆς θαλάσσης, τὴν ῥωμαϊκὴν ἐπαρχίαν Ἀφρικὴν, περιελθὸν μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μασσανάσσου εἰς τὸν υἱὸν αὐτοῦ Μικίψην, διενεμήθη κατὰ τὴν τελευταίαν τούτου θέλησιν μεταξὺ τῶν δύο αὐτοῦ υἱῶν *Ἰεμφάλου* καὶ *Ἀδερβάλου* καὶ τοῦ ὑπ' αὐτοῦ υἱοθετηθέντος *Ἰουγούρθα*, νόθου υἱοῦ τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ *Μασταναβάλου*. Ἄλλ' ὁ Ἰουγούρθας, ὅστις εἶχε διακριθῆ κατὰ τὴν πολιορκίαν τῆς Νουμαντίας ὑπὸ τὴν ἀνωτάτην ἀρχηγίαν τοῦ Σκιπίωνος καὶ εἶχε γνωρίσει αὐτόθι τὴν ἠθικὴν διαφθορὰν καὶ ἀπληστίαν τῶν Ῥωμαίων, τὰ μάλιστα ἀρχομανῆς καὶ ποθῶν νὰ γείνη κύριος τῆς ὅλης Νουμιδίας, ἐφόνευσε μετὰ μικρὸν τὸν Ἰεμφάλον καὶ ἠνάγκασε τὸν Ἀδερβάλον νὰ καταφύγῃ εἰς τὴν Ῥώμην. Εἰ καὶ ἡ θρασύτης αὕτη τοῦ Ἰουγούρθα διήγειρεν αὐτόθι μεγίστην ἔκπληξιν, ἐν τούτοις ἐπειδὴ εἶχεν ἤδη διαφθείρει τοὺς πλείστους τῶν Συγκλητικῶν, οὐ μόνον οὐδεμία ἐπεβλήθη αὐτῷ ἐντεῦθεν τιμωρία, ἀλλὰ καὶ τὸ ἄνεκτον διαιρεθέντος τοῦ κράτους τῆς Νουμιδίας εἰς δύο μέρη, εἰς αὐτὸν ἐδόθη τὸ μεγαλύτερον καὶ καλλίτερον. Ὅτε ὅμως καὶ μετὰ τοῦτο ὁ πανοῦργος ἐκεῖνος ἄνευ ἀφορμῆς τινος ἐπελθὼν κατὰ τοῦ Ἀδερβάλου διέταξε νὰ τὸν φονεύσωσι μετὰ τὴν παράδοσιν τῆς πρωτεύουσας τοῦ Κίρτας, ἠναγκάσθη ἡ Σύγκλητος, κατ' ἐπίμονον ἀπικίτησιν τοῦ δημάρχου Μεμμίου, νὰ κηρύξῃ κατ' αὐτοῦ τὸν πόλεμον. Ἀλλὰ καὶ τὸν κίνδυνον τοῦτον ἐγίνωσκεν ὁ Ἰουγούρθας νὰ διαφύγῃ. Καταφυγὼν καὶ πάλιν εἰς τὰ μέσα τῆς δωροδοκίας κατώρθωσε νὰ προσοικειωθῆ τὸν κατ' αὐτοῦ σταλέντα ὑπατον *Καλλούριον Πείσωνα Βεστίαν* καὶ νὰ συνομολογήσῃ

μετ' αὐτοῦ ἐξευτελεστικὴν διὰ τὴν Ῥώμην εἰρήνην. Ὅτε δὲ ἡ περὶ τούτου εἰδήσις ἀφίκετο εἰς τὴν Ῥώμην, τοσοῦτον διήγειρε τὴν ἀγχανάκτησιν τοῦ λαοῦ, ἐνώπιόν τοῦ ὁποίου ὁ μνημονευθεὶς δήμαρχος Μέμμιος ἀπεκάλυψε τὴν αἰσχρὰν τοῦ ὑπάτου διαγωγὴν, ὥστε κατωρθώθη νὰ προσκληθῆ ὁ Ἰουγούρθας εἰς τὴν Ῥώμην ὅπως ἀπολογηθῆ καὶ δηλώσῃ ἐνώπιον τοῦ λαοῦ ἐκείνους, οἵτινες εἶχον δωροδοκηθῆ ὑπ' αὐτοῦ. Ἀλλὰ καὶ ἐν Ῥώμῃ ἐμφανισθεὶς ὁ πανοῦργος ἐκεῖνος ἀνὴρ οὐ μόνον κατώρθωσε νὰ ματαιώσῃ τοῦ δημάρχου ἐκείνου τὴν πρότασιν διὰ τῆς εἰς ταύτην ἀντιρρήσεως ἐτέρου τοιούτου, τοῦ Βαιβίου, ὃν εἶχε διὰ χρυσίου δεκάσει, ἀλλὰ καὶ εἰς τοσοῦτον μάλιστα θρασύτητος προέβη, ὥστε νὰ ἐνεργήσῃ αὐτόθι τὸν φόνον καὶ ἐτέρου αὐτοῦ ἐξαδέλφου, τοῦ Μασσίβα, ὅστις μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀδερβάλου εἶχε καταφύγει εἰς τὴν Ῥώμην, καὶ ὅστις ἤλπιζε μετὰ τὴν ἐκθρόνισιν αὐτοῦ τοῦ Ἰουγούρθα νὰ καταλάβῃ τὸν θρόνον τῆς Νουμιδίας. Ἐνεκεν ὅμως τῆς στυγεραῆς ταύτης πράξεως ἠναγκάσθη ἡ Σύγκλητος οὐ μόνον νὰ τὸν ἐκδιώξῃ ἐκ τῆς Ῥώμης, ἀλλὰ καὶ νὰ κηρύξῃ κατ' αὐτοῦ ἐκ νέου τὸν πόλεμον¹.

Καὶ ὅμως ὅσα καὶ ἂν μετεχειρίζοντο οἱ Ῥωμαῖοι μέσα κατὰ τοῦ Ἰουγούρθα, οὗτος ἐγίνωσκε νὰ τὰ ματαιώσῃ. Διὰ τοῦτο δὲ καὶ ἤδη οὐδαμῶς ἐδυσκολεύθη νὰ δεκάσῃ τοὺς κατ' αὐτοῦ σταλέντας στρατηγούς καὶ νὰ κατορθώσῃ οὐ μόνον νὰ νικήσῃ τὸν Ῥωμαϊκὸν στρατόν, ἀλλὰ καὶ νὰ τὸν ἀναγκάσῃ νὰ διέλθῃ ὑπὸ τὸν ζυγόν. Ἀλλὰ τὸ λυπηρὸν τοῦτο συμβᾶν τοσοῦτον διήγειρε τὴν ἀγχανάκτησιν τοῦ λαοῦ κατὰ τῶν διεσθαρμένων ἀριστοκρατικῶν, ὥστε ἡ Σύγκλητος ὑπέικουσα εἰς τὸν γενικὸν ἀναβρασμὸν, ἠναγκάσθη νὰ ποστειλῇ εἰς τὴν Ἀφρικὴν μετὰ στρατοῦ ἐκλεκτοῦ τὸν ὑπάτον *Kόιντορ Καϊκίλιου Μέτελλου* (109 π. Χ.). Καίτοι δὲ ὁ ἐνάρετος οὗτος καὶ ἔξοχος στρατηγὸς κατώρθωσε μετὰ μικρὸν νὰ περιαγάγῃ τὸν ἐπικίνδυνον ἐκεῖνον ἡγεμόνα εἰς τὴν ἐσχάτην ἀπόγνωσιν καὶ νὰ ἀναγκάσῃ μάλιστα αὐτὸν νὰ καταφύγῃ εἰς τὸν πενθερὸν αὐτοῦ, τὸν βασιλέα τῆς Μαυριτανίας *Βόκχου*, ἐν τούτοις δὲν ἠτύχησε νὰ

¹ Λέγεται ὅτι ὁ Ἰουγούρθας ἀπερχόμενος τῆς Ῥώμης ἀπηύθυνε πρὸς αὐτὴν τὰς λίαν χαρακτηριστικὰς ταύτας λέξεις «ὦ πόλις ὠνία καὶ σὺ θὰ ἐπωλεῖσο ἂν ὑπῆρχέ τις δυνάμενος νὰ σὲ ἀγοράσῃ» (*urbem venalem et mature peritulum, si emptorem invenerit*).

διεκπεραιώσῃ αὐτὸς τὸν πόλεμον. Διότι περιελθὼν εἰς ῥήξιν πρὸς τὸν ὑποστράτηγον αὐτοῦ Γάϊον Μάριον καὶ κατηγορηθεὶς ὑπ' αὐτοῦ ἐπὶ χαλαρᾷ διεξαγωγῇ τοῦ πολέμου ἀνεκλήθη εἰς τὴν Ῥώμην, τὴν δὲ θέσιν αὐτοῦ κατέλαβεν αὐτὸς ὁ Μάριος ἐκλεχθεὶς ὑπὸ τοῦ λαοῦ ὕπατος.

Ὁ Μάριος, ὅστις ἔμελλε νὰ διαδραματίσῃ σπουδαῖον πρόσωπον ἐν τῇ μετέπειτα ἱστορίᾳ τῆς Ῥώμης, ἦτο υἱὸς χωρικοῦ καὶ κατήγετο ἐκ ταπεινῆς οἰκογενείας ἐκ τοῦ ἐν τῇ Οὐλοσκικῇ χώρᾳ κειμένου Ἀρπίνου. Εἰ καὶ ἦτο ἀπκιδευτος καὶ ἐντελῶς ἀμόρφωτος, ἀνέπτυξεν οὐχ ἦττον προῶρως τοσαύτην πρὸς τὸν στρατιωτικὸν βίον κλίσιν, ὥστε κατέστη μετ' οὐ πολὺ εἰς τῶν διασημοτέρων στρατηγῶν. Τὰς πρώτας αὐτοῦ στρατιωτικὰς ὑπηρεσίας παρέσχευ οὗτος κατὰ τὸν κατὰ τῆς Νουμαντίας πόλεμον ὑπὸ τὴν ἀνωτάτην ἀρχηγίαν τοῦ Σκιπίωνος, οὗτινος διήγειρεν ἔκτοτε τὴν προσοχὴν οὐ μόνον διὰ τῆς ἐκτάκτου αὐτοῦ ἀνδρείας, ἀλλὰ καὶ διὰ τοῦ ἐξόχου αὐτοῦ στρατιωτικοῦ πνεύματος. Ἐπνευθὼν εἰς τὴν Ῥώμην καὶ ἐκλεχθεὶς δῆμαρχος, ὑπερήσπισε τὰ δικαιώματα τῆς τάξεώς του κατὰ τῶν ἀριστοκρατικῶν, οὓς ἐμίσειε θανασίμως. Ἀνκλαθὼν δ' ἤδη τὴν διεξαγωγὴν τοῦ κατὰ τοῦ Ἰουγούρθα πολέμου, τοσαύτην ἀνέπτυξε κατ' αὐτὸν δραστηριότητα, ὥστε κατώρθωσεν ἐπὶ τέλους νὰ ὑποτάξῃ ὁλόκληρον τὴν Νουμιδικὴν χώραν. Καὶ ὅμως ἐκεῖνος, ὅστις ἠτύχησε νὰ δώσῃ ὀριστικὸν εἰς τὸν προκειμένον πόλεμον πέρας δὲν ἦτο αὐτὸς ὁ Μάριος, ἀλλ' ὁ παρ' αὐτῷ ὡς ταμίας ὑπηρετῶν *Κορρήλιος Σύλλας* κατορθώσας δι' ἐπιτηδείων διαπραγματεύσεων νὰ πείσῃ τὸν Βόκχον νὰ παραδώσῃ αὐτῷ τὸν ἴδιον αὐτοῦ γαμβρόν (106 π. Χ.), ὅστις ἀπαχθεὶς εἰς Ῥώμην καὶ διακοσμήσας ἀλυσίδετος τὸν θρίαμβον τοῦ Μαρίου ἀπέθανεν ἐν τινι παρὰ τὸ Καπιτώλιον ζοφῶδει καὶ ὑγρᾷ φυλακῇ ὑπὸ τῆς πείνης μετὰ ἕξ ἀπὸ τῆς αὐτόθι ἐγκαθειρξέως του ἡμέρας. Ἐκ δὲ τῆς Νουμιδίας τὸ μὲν δυτικὸν μέρος ἐδόθη ὡς ἀμοιβὴ εἰς τὸν προδότην Βόκχον, τὸ δὲ ἀνατολικὸν παρεχωρήθη ὑπὸ τὴν ἀνωτάτην τῆς Ῥώμης κυριαρχίαν εἰς τὸν ἑτεροθαλῆ ἀδελφὸν τοῦ Ἰουγούρθα *Γαύδαρ*, ὅστις ἦτο ὁ τελευταῖος ἐπιζῶν ἕγγονος τοῦ Μασσανάσσου.

Εἶναι ὅμως λυπηρὸν, ὅτι ἐπὶ τῷ ῥηθέντι κατορθώματι τοῦ Σύλλα, ὅστις ἦτο καὶ ἀρχηγὸς τῆς ἀριστοκρατικῆς μερίδος, τοσοῦτον ἀνεπτύχθη τὸ μῖσος καὶ ἡ ζηλοτυπία τοῦ Μαρίου κατ' αὐτοῦ,

ἀφ' οὗ μάλιστα καὶ οἱ εὐγενεῖς αὐτὸν παρίστανον καυχώμενοι ὡς τὸν ἀληθῆ διεκπεραιωτὴν τοῦ Ἰουγουρθικοῦ πολέμου, ὥστε τὴν ὑπὸ πᾶσαν ἔποψιν λυπηρὰν ἐκείνην ἐποχὴν τῆς ῥωμαϊκῆς δημοκρατίας οὐδὲν ἄλλο πληροῖ ἀπὸ τοῦδε ἢ τὰ ποτελέσματα τῆς λυσσώδους ἔχθρας τῶν δύο ἐκείνων ἀνδρῶν, ἅτινα τοσοῦτον ὀλεθρίως ἐπέπρωτο νὰ ἐπιδράσωσιν ἐπὶ τῆς τύχης τῆς Ῥώμης.

Ἴνα δ' ἔχωμεν πρὸ ἡμῶν πλήρη τὴν εἰκόνα τοῦ κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἀναπτυχθέντος λυσσώδους πολιτικοῦ ἀνταγωνισμοῦ μεταξὺ τῶν μνημονευθέντων ἀρχηγῶν τῶν δύο κομμμάτων, θεωροῦμεν ἀναγκαῖον, ἀφ' οὗ ἐσκιαγραφῆσαμεν ἐν ὀλίγοις τὰ κυριώτερα τοῦ Μαρίου χαρακτηριστικὰ, νὰ πράξωμεν τὸ αὐτὸ καὶ διὰ τὸν ἀντίπαλον αὐτοῦ.

Ὁ *Α. Κορνήλιος Σύλλας* καταγόμενος ἐκ τοῦ ἀρχαίου καὶ ἐπιφανοῦς οἴκου τῶν *Κορνηλίων* συνήνου ἐν ἑαυτῷ πάντα τὰ προτερήματα καὶ ἐλαττώματα τῆς τάξεώς του. Καίτοι δὲ ὁμοιάζε πρὸς τὸν Μάριον κατὰ τὸν πολιτικὸν νοῦν καὶ τὴν φιλοδοξίαν, ἀπετέλει ὅφ' ὅλας τὰς ἄλλας ἐπόψεις τὸ ἐκ διαμέτρου ἀντίθετον αὐτοῦ. Ἡ ὠραιότης αὐτοῦ, ἡ λίαν ἐλκυστικὴ εὐπροσηγορία, ἡ ἐλευθεριότης, ἡ πρόθυμος πρὸς τοὺς φίλους συνδρομή, ἡ λεπτοτάτη ἀνατροφή καὶ πνευματικὴ μόρφωσις καὶ ἡ ἀκριβῆς γνῶσις τῆς ἑλληνικῆς ἐπιστήμης καὶ τέχνης, ταῦτα πάντα ὑπῆρξαν αὐτῷ τὰ μάλιστα ὠφέλιμα καὶ συντελεστικὰ εἰς τὸ νάνυψωθῆ εἰς τὴν ἀρχηγίαν τῆς ἀριστοκρατικῆς μερίδος. Καὶ ναὶ μὲν ἡγάπα ἀπὸ τῆς νεανικῆς αὐτοῦ ἡλικίας τὸν τρυφηλὸν βίον, ἀλλ' οὐδέποτε παρημέλησε χάριν οἰαςδὴποτε διασκεδάσεως τὰς ὑποθέσεις αὐτοῦ. Ἐν τῇ πολιτικῇ ἦτο πανοῦργος καὶ ἐν τοῖς στρατιωτικοῖς λίαν ἐπιδέξιος, ἦτοι ἐν δυσὶ λέξεσιν «*ἀλώπηξ σύναμα καὶ λέων*».

§ 37

Κέλθροι καὶ Γεῦτονες

(113—101 π. X.)

Ἐν ᾧ οἱ ῥωμαϊκοὶ στρατοὶ ἐξηκολούθουν εἰσέτι πολεμοῦντες ἐν ταῖς ἐρήμοις τῆς Ἀφρικῆς πρὸς τὸν ἕγγονον τοῦ Μασσανάσσου, ἠπειλεῖτο ἡ Ῥώμη ὑπὸ νέου πολλῶ σπουδαιοτέρου κινδύνου. Δύο

λαοὶ γερμανικῆς καταγωγῆς, οἱ Κίμβροι καὶ οἱ Τεῦτονες, καταλιπόντες μετὰ γυναικῶν καὶ τέκνων τὰς πρώτας αὐτῶν κατοικίας¹, διηυθύνθησαν πρὸς μεσημβρίαν ἵνα ζητήσωσι νέας τοιαύτας. Διεκρίνοντο δὲ οὗτοι δι' ὑψηλοῦ ἀναστήματος καταπληκτικῆς ῥώμης καὶ ξανθῆς κόμης, ἐνεδύοντο δέρματα ζῶων καὶ ἔφερον σιδηροῦς θώρακας, ἀσπίδας ἰσομήκεις πρὸς τὸ ἀνάστημά των, μακρὰ ξίφη καὶ βαρέα ῥόπαλα. Καὶ κατὰ πρῶτον μὲν οἱ Κίμβροι διευθυνθέντες πρὸς τὴν Μαύρην θάλασσαν ἔφθασαν μετὰ διαφόρους περιπλανήσεις εἰς τὴν σημερινὴν Αὐστρίαν καὶ ἀφ' οὗ ἐνίκησαν αὐτόθι καὶ κατόπιν ἐν Γαλλίᾳ πεντάκις ἀλλεπαλλήλως τοὺς κατ' αὐτῶν ἀποσταλέντας ῥωμαϊκοὺς στρατοὺς, ἠπέλουν ἐπὶ τέλους καὶ αὐτὴν τὴν Ἰταλίαν, ἀφ' οὗ ἠνώθησαν μετ' αὐτῶν καὶ τινες ἄλλοι λαοὶ καὶ ἰδίως οἱ ἀπὸ βορρᾶ ἐπίσης ἐρχόμενοι Τεῦτονες. Τοσοῦτος δ' ἦτο ὁ καταλαβὼν τότε καὶ ἄπασαν μὲν τὴν Ἰταλίαν, ἰδίως ὅμως αὐτὴν τὴν Ῥώμην, φόβος ἀπέναντι τῶν ἀγρίων ἐκείνων καὶ ἰσχυρῶν τοῦ βορρᾶ στιφῶν, ὥστε οὐ μόνον οὐδεὶς ἐτόλμησε νὰ ζητήσῃ κατὰ τὸ ἔτος 104 τὸ ὑπατικὸν ἀξίωμα, ἀλλὰ καὶ ἐπειδὴ οἱ Ῥωμαῖοι μόνον τὸν Μάριον ἐθεώρουν ἱκανὸν νὰ σώσῃ τὸ κράτος ἀπὸ τῆς βεβαίας καταστροφῆς, δὲν ἐδίστασαν νὰ ἀναθέσωσιν εἰς αὐτὸν τὴν διεξαγωγὴν καὶ τοῦ πολέμου τούτου παρὰ τοὺς κειμένους νόμους².

Καὶ ἀληθῶς ἐν ᾧ οἱ βάρβαροι ἐκεῖνοι ἐξηκολούθουν εἰσέτι μεταβαίνοντες ἀπὸ χώρας εἰς χώραν καὶ ἐνσπείροντες πανταχοῦ τὸν φόβον καὶ τὸν τρόμον, τοσοῦτον ἐπιτηδεῖως κατώρθωσεν ὁ Μάριος νὰ σκῆσῃ τὸν στρατὸν αὐτοῦ καὶ νὰ τὸν συνειθίσῃ εἰς τὴν προσήκουσαν πειθαρχίαν, ὥστε, ὅτε οἱ φοβεροὶ ἐκεῖνοι ἐχθροὶ ἀπεφάσισαν ἐπὶ τέλους νὰ εἰσβάλωσι διηρημένοι εἰς τὴν Ἰταλίαν οἱ μὲν Κίμβροι διὰ τῶν Τυρολίων Ἀλπεων, οἱ δὲ Τεῦτονες ἀπὸ τοῦ Ῥοδανοῦ διὰ τῆς Λιγυστικῆς, ἐπωφεληθεὶς ἐκ τούτου ἐπῆλθε κατὰ τῶν δευτέρων καὶ συνάψας πρὸς αὐτοὺς ἐν Προβιγικίᾳ παρὰ

¹ Οἱ μὲν Κίμβροι κατέφκον πρότερον ἐπὶ τῆς χερσονήσου Ἰουτλανδίας, οἱ δὲ Τεῦτονες παρὰ τὴν Βαλτικὴν θάλασσαν.

² Κατὰ τοὺς ῥωμαϊκοὺς νόμους οὐδεὶς ἐπετρέπετο νὰ ἐκλέγηται ὑπάτος ἀπὸν ἄλλ' οὔτε καὶ δις ὁ αὐτὸς ἐντὸς δέκα ἐτῶν. Καὶ ὅμως ὁ Μάριος οὐ μόνον ἐξελέχθη ὑπάτος ἐν ᾧ εὕρισκετο ἔτι ἐν Νουμιδίᾳ, ἀλλὰ καὶ πολλάκις κατ' ἐπὶ ἀνάγκην περιεβλήθη τὸ ἀξίωμα τοῦτο.

τὰ Σέξτια ὕδατα (Aquae Sextiae) κρίσιμον μάχην ἐν ἔτει 102 κατώρθωσεν οὐ μόνον αὐτοὺς νὰ νικήσῃ ὀλοσχερῶς, ἀλλὰ καὶ τὸν ἡγεμόνα των Τευτόβοδον (Teutobod) νὰ συλλάβῃ αἰχμάλωτον. Ἐπειδὴ δὲ καὶ οἱ Κίμβροι ὑπερβάντες ἐν τῷ μεταξὺ τὰς Ἄλπεις εἶχον εἰσβάλει εἰς τὴν ἄνω Ἰταλίαν καὶ ἀποκρούσαντες τὸν ἕτερον ὕπατον τῶν Ῥωμαίων Λουτάτιον Κάτουλον εἶχον προχωρήσει μέχρι τῶν πεδιάδων τοῦ Πάδου σκοποῦντες νὰ ἐνωθῶσι μετὰ τῶν Τευτόνων, ὧν ἡ τύχη ἦτο εἰσέτι αὐτοῖς ἄγνωστος, καὶ νὰ διευθυνθῶσιν ὁμοῦ κατὰ τῆς Ῥώμης, ἔσπευσε καὶ κατ' αὐτῶν κατὰ τὸ ἐπόμενον ἔτος ὁ γενναῖος ἐκεῖνος στρατάρχης, ὅστις εἶχεν ἤδη ἐκλεχθῆ τὸ πέμπτον ὕπατος. Συνάψας δὲ καὶ πρὸς τοὺς ἐχθροὺς ἐκεῖνους ἠνωμένος μετὰ τοῦ Κατούλου κρίσιμον μάχην παρὰ τὰς *Οὐερκέλλας* ἐπὶ τῆς Ῥωδικῆς πεδιάδος, κατώρθωσε νὰ ἐπενέγκῃ καὶ εἰς αὐτοὺς τελείαν καταστροφὴν.

Τοσοῦτον δὲ σπουδαίας ἐθεώρησαν οἱ Ῥωμαῖοι τὰς ὑπηρεσίας ταύτας τοῦ Μαρίου κατὰ τὴν κρίσιμον ἐκείνην στιγμήν, ὥστε ἀπένειμαν αὐτῷ τὴν ὑψίστην τιμὴν ἀνακηρύξαντες αὐτὸν *α τρίτον θεμελιωτὴν τῆς πόλεως*. Καὶ δὲν εἶχον ἄδικον οἱ Ῥωμαῖοι ἐκτιμήσαντες οὕτω τὰς ὑπηρεσίας τοῦ ἀνδρός, διότι οὗτος ἔσωσε τὴν Ῥωμαϊκὴν παιδείαν καὶ αὐτὸ τὸ κέντρον τοῦ πεπαιδευμένου κόσμου, τὴν Ῥώμην, ἀπὸ τῆς ἐπιδρομῆς τῶν φοβερῶν ἐκείνων βαρβάρων.

§ 38

Ἐριδες μεταξὺ τῶν κομμμάτων ἐν Ῥώμῃ.

Συμμαχικὸς ἢ Μαρσικὸς πόλεμος

(91—88 π. X.)

Δὲν εἶχε πκρέλθει πολὺς χρόνος ἐξ ὅτου ὁ Μάριος διὰ τῶν ἐκτάκτων αὐτοῦ στρατιωτικῶν κατορθωμάτων κατέστη τὸ ἀντικείμενον τῆς λατρείας τοῦ Ῥωμαϊκοῦ λαοῦ, καὶ ὁ ἔνδοξος ἐκεῖνος τῆς πατρίδος σωτήρ, ὅστις δικαίως ἐθεωρεῖτο παρὰ πάντων καὶ ὁ πρῶτος στρατηγὸς τῆς ἐποχῆς του, καὶ ὅστις ἦτο ἤδη τὸ καύχημα τῆς δημοκρατικῆς μερίδος, οὐ μόνον ἀπώλεσε διὰ τῆς ἀπερισκεψίας αὐτοῦ ἅπασαν ἐκείνην τὴν λάμψιν, ἀλλὰ καὶ ἐγένετο ἐπὶ τέλους ὁ κακὸς δαίμων τῆς πατρίδος του. Τυφλωθεὶς ὑπὸ τῆς ἰδέας, ὅτι

θὰ ἡδύνατο νὰ φέρῃ εἰς πέρας τὸ ἔργον τῶν Γράκχων καὶ νὰ καταστῆ ἐπὶ τέλους ἀπόλυτος ἄρχων τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους δὲν ἐδίστασε νὰ συνδεθῆ πρὸς τοῦτο μετὰ τῶν ἀγριωτέρων καὶ βιαιοτέρων στοιχείων τῆς Ῥώμης, καὶ ἰδίως μετὰ δύο ἐκ τῶν θρασυτέρων καὶ τὰ μάλιστα ἐπικινδύνων δημαγωγῶν, τοῦ πραιτορος *Γαῖου Σερβιλίου Γλαυκίου* καὶ τοῦ δημάρχου *Ἀπουληίου Σατουρνίου*, διὰ τῆς συνδρομῆς τῶν ὁποίων κατώρθωσε μάλιστα νὰ ἐκλεχθῆ καὶ ἕκτην ἤδη φορὰν ὕπατος ἐν ἔτει 100 π. Χ.

Ὅτε δὲ ὁ Σατουρνῖνος ἐν συνεννοήσει μετὰ τοῦ Μαρίου, ὅστις ἠθέλε νὰ ἐφελκύσῃ πρὸς ἑαυτὸν χάριν τοῦ σκοποῦ του μείζονα τοῦ λαοῦ τὴν εὐνοίαν, προέτεινεν εἰς μὲν τοὺς ἄλλοτε στρατιώτας τοῦ Μαρίου, οἵτινες διὰ τῆς κατατροπώσεως τῶν Κίμβρων καὶ τῶν Τευτόνων εἶχον παράσχει εἰς τὴν πατρίδα ὑψίστας ὑπηρεσίας, νὰ παραχωρηθῶσι γαῖαι ἐν Γαλλίᾳ, Σικελίᾳ, Ἀχαΐᾳ καὶ Μακεδονίᾳ, εἰς δὲ τὸν λαὸν νὰ δοθῆ σῖτος ἐπὶ μετρία τιμῇ, καὶ εἰς τοὺς συμμαχοὺς τῆς Ῥώμης νὰ πονεμηθῶσι τὰ δικαιώματα τῶν Ῥωμαίων πολιτῶν, τὰ πράγματα ἤρξαντο λαμβάνοντα ἀγρίαν ὄψιν. Διότι εἶναι μὲν ἀληθές, ὅτι αἱ προτάσεις αὗται ἐγένοντο ἀποδεκταὶ διὰ τῆς συνδρομῆς τῶν Μαριανῶν, καὶ οἱ συγκλητικοὶ μάλιστα ἠναγκάσθησαν νὰ ὁμόσωσιν εἰς αὐτὰς ὑπακοὴν ἐπὶ ποινῇ ἀπωλείας τοῦ ἀξιώματος αὐτῶν, πλὴν μόνου τοῦ Μετέλλου, ὅστις καὶ ἠναγκάσθη διὰ τοῦτο νὰ καταλίπῃ τὴν Ῥώμην. Ἄλλ' ὅτε ὁ ἀσυνειδήτος ἐκεῖνος δημαγωγός, ὅστις κατώρθωσε νὰ ἐκλεχθῆ δημάρχος καὶ διὰ τὸ ἐπόμενον ἔτος, καὶ ὅστις ὑπεστήριξεν ὡς ὕπατον τὸν φίλον αὐτοῦ Γλαυκίαν, εἰς τοσοῦτον προέβη θρασύτητος, ὥστε νὰ φονεύσῃ ἐν μέσῃ ἀγορᾷ κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς ἐκλογῆς τὸν ὑποψήφιον τῆς ἀντιπάλου μερίδος *Γ. Μέμμιον*, οὐ μόνον ὁ λαὸς κατελήφθη ὑπὸ μεγίστης ἀγανακτικῆσεως, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ Μάριος, ὅστις μέχρι τοῦδε ὑπῆρξεν ὁ ἕνθερμος τῶν δημαγωγῶν ἐκείνων συνέταιρος καὶ ὑποστηρικτής, δὲν ἐδίστασε κατ' ἀπαίτησιν τῆς Συγκλήτου νὰ κηρυχθῆ κατὰ τῆς φοβερᾶς ἐκείνης ἀναρχίας καὶ νὰ συντελέσῃ μάλιστα εἰς τὴν καταστροφὴν ἀμφοτέρων τῶν φίλων του ἐκείνων μετὰ πολλῶν ἐκ τῶν ὀπαδῶν των. Ἐνεκεν ὁμως τῆς ἀπερισχεψίας του ταύτης, δι' ἧς συνετέλεσεν ἀσυνειδήτως εἰς τὴν νίκην τῆς ἀριστοκρατικῆς μερίδος, τοσοῦτον ἐμισήθη ἤδη καὶ περιεφρονήθη καὶ ὑπὸ τῶν δύο

μερίδων ὁ πρὸ ἐνὸς μόλις ἔτους πρῶτος καὶ ἐνδοξότατος ἀνὴρ τοῦ κράτους, ὥστε ἠναγκάσθη ἀπολέσας ἤδη πᾶσαν ἐπιρροὴν νὰ πέλθῃ εὐθὺς μετὰ τὴν λήξιν τῆς ὑπατείας του ἐπὶ τινα χρόνον εἰς τὴν Ἀσίαν, μέχρις οὐ παρουσιασθῆ εὐνοϊκωτέρα διὰ τὰ φιλόδοξα αὐτοῦ σχέδια περίστασις (99 π. X.).

Οὕτω δὲ ἡ ἀριστοκρατικὴ μερίς, ἣτις μετὰ τὰ ἔνδοξα τοῦ Μαρρίου κατορθώματα καὶ τὴν πρωτοφανῆ αὐτοῦ δημοτικότητα εἶχε καταληφθῆ ὑπὸ πλήρους ἀπελπισμοῦ ὡς πρὸς τὴν μέλλουσαν αὐτῆς τύχην, ἠδυνήθη καὶ πάλιν νάνακτῆσθαι τὴν προτέραν αὐτῆς δύναμιν. Ἀλλ' ἐπειδὴ δυστυχῶς καὶ μετὰ τοῦτο οὐ μόνον δὲν ἔπαυσαν αἱ μεταξὺ τῶν δύο μερίδων ἔριδες, ἀλλὰ καὶ τὸναντίον ἐλάμβανον ὁσημέραι τραχύτερον χαρακτῆρα, τοῦ δὲ λαοῦ καὶ τῶν ἐν Ἰταλίᾳ συμμάχων ἡ δυσἀρέσκεια προεμήνυε μείζονας διὰ τὴν Ῥώμην συμφοράς, δὲν ἐδίστασεν ἐν τῷ μέσῳ τῆς ἀγρίας ἐκείνης συγκρούσεως τῶν κομμάτων καὶ τοῦ γενικοῦ ἀναβρασμοῦ νὰ παραστῆ μεθ' ὅλου αὐτοῦ τοῦ θάρρους καὶ τῆς χαρακτηριζούσης αὐτὸν δραστηριότητος ὑπέρμαχος τῶν συμφερόντων τῆς πατρίδος εἰς τῶν τότε δημάρχων ὁ *M. Αἰβίος Δροῦσος*¹.

Ὁ ἀνὴρ οὗτος, ὅστις διεκρίνετο ἐπὶ γενναίοις αἰσθήμασι καὶ εἰλικρινεῖ φιλοπατρία, νομίζων ὅτι τὸ μόνον μέσον, δι' οὗ θὰ ἠδύνατο νὰ τεθῆ τέρμα εἰς τὴν ἀνώμαλον ἐκείνην κατάστασιν, ἦτο ἡ συμφιλίωσις τῶν κομμάτων, δὲν ἐδίστασε νὰ προβῆ πρὸς τοῦτο, ὅπως ἄλλοτε καὶ ὁ Γάϊος Γράκχος, εἰς σοβαρὰς μεταρρυθμίσεις (91 π. X.). Καὶ πρῶτον μὲν προέτεινε (*lex judicaria*) ἡ μὲν δικαστικὴ ἐξουσία, ἣτις ἐπὶ τοῦ Γαίου Γράκχου εἶχεν ἀφαιρεθῆ παρὰ τῆς Συγκλήτου καὶ παραχωρηθῆ εἰς τοὺς ἰππεῖς, νὰποδοθῆ καὶ πάλιν εἰς αὐτήν, καθ' ὅσον οἱ τελευταῖοι οὗτοι μεγίστην ἔκτοτε ἐποιοῦντο κατάχρησιν τῆς θέσεώς των πρὸς βλάβην τῶν ἀριστοκρατικῶν καὶ πρὸς κατὰθλιψιν τῶν ἐπαρχιῶν, ἀντὶ δὲ τούτου νὰ προστεθῶσιν εἰς τὴν ἐκ τριακοσίων μελῶν ἀποτελουμένην Σύγκλητον καὶ ἕτερα τοιαῦτα τριακόσια ἐκ τῆς τάξεως τῶν ἰππέων. Πλὴν δὲ τούτου ὑπέβαλεν ὁ ἀνὴρ ἐκεῖνος προσέτι καὶ ἄλλας προτάσεις περὶ διανομῆς σίτου καὶ δημοσίας χώρας εἰς τοὺς πτωχοὺς (*lex agraria*), καὶ περὶ ἰδρύσεως ἀποικιῶν ἐν Σικελίᾳ καὶ Καμπα-

¹ Οὗτος ἦτο υἱὸς τοῦ ἐν ταῖς ἔμπροσθεν μνημονευθέντος ὁμωνύμου δημάρχου, ὅστις κατεπολέμησε τὰς προτάσεις τοῦ Γαίου Γράκχου.

νία. Καὶ κατώρθωσε μὲν διὰ τῆς συνδρομῆς τοῦ λαοῦ, οὐτινος τὴν εὐνοίαν εἶχε προσελκύσει εἰς τὸν ὕψιστον βαθμόν, νὰ γείνωσιν ἅπανσαι αἱ προτάσεις αὐτοῦ ἀποδεκταί. Ἄλλ' ὅτε ἐπὶ τέλους προέτεινε νὰ πονεμηθῶσι τὰ δικαιώματα τῶν ῥωμαίων πολιτῶν καὶ εἰς τοὺς Ἰταλοὺς συμμάχους τῆς Ῥώμης (*lex de civitate sociis italicis danda*), οἵτινες, εἰ καὶ διὰ τῆς στρατιωτικῆς αὐτῶν δυνάμεως εἶχον συντελέσει εἰς τὴν ἀνύψωσιν αὐτῆς, ἐθεωροῦντο ὅμως πάντοτε μέχρι τοῦδε ὡς ὑπήκοοι τῆς δημοκρατίας, τοσοῦτον ἕνεκα τούτου διήγειρεν ἐν Ῥώμῃ τὴν γενικὴν ἀγανάκτησιν, ὥστε οὐ μόνον αὐτὸς ἔπεσε θῦμα τῆς προτάσεώς του ἐκείνης δολοφονηθεὶς πρὸ τῆς θύρας τῆς οἰκίας του (91 π. Χ.), ἀλλὰ καὶ αἱ λοιπαὶ αὐτοῦ προτάσεις κατηργήθησαν.

Καὶ ὅμως ὁ βίαιος θάνατος τοῦ Δρούσου ἀντὶ νὰ ὠφελήσῃ τοὺς Ῥωμαίους, διήγειρε τὸναντίον πανταχοῦ τῆς Ἰταλίας γενικὴν ἀγανάκτησιν καὶ ἀναβρασμόν. Οἱ σύμμαχοι τῆς Ῥώμης, οἵτινες μετὰ μεγίστου ἐνθουσιασμοῦ εἶχον παρακολουθήσει τὰς ὑπὲρ αὐτῶν προσπαθείας τοῦ ἀνδρὸς ἐκείνου, μὴ δυνάμενοι νὰ βλέπωσιν ἑαυτοὺς ἐπὶ πλέον παραγκωνιζομένους, ἀπεφάσισαν νὰ διεκδικήσωσιν οἱ ἴδιοι τὰ δικαιώματα αὐτῶν διὰ τῆς βίας. Οὕτω δὲ μετὰ τινὰς μῆνας ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ Δρούσου ἅπαντες οἱ Σαβελικῆς καταγωγῆς λαοί, ἡγουμένων τῶν *Σαμνιτῶν* καὶ τῶν *Μάρσων*, ἀποστατήσαντες τῆς ἀγνώμονος Ῥώμης ἀπετέλεσαν ἰδίαν ὁμοσπονδιακὴν δημοκρατίαν ὑπὸ τὸ ὄνομα *Ἰταλική*, ἧς πρωτεύουσαν κατέστησαν τὴν πόλιν *Κορφίνιον*, καὶ ἀνέθηκαν τὴν διεύθυνσιν τῶν πραγμάτων εἰς μίαν Βουλὴν ἐκ 500 μελῶν, εἰς δύο ὑπάτους καὶ δώδεκα πραιτορας.

Ὅπόσον τὸ διάβημα τοῦτο τῶν μέχρι τοῦδε συμμάχων τῶν Ῥωμαίων ἦτο ἐπικίνδυνον διὰ τοὺς τελευταίους τούτους δὲν εἶναι δύσκολον νὰ ἐννοήσῃ τις ἀναλογιζόμενος τὴν μεγίστην δύναμιν, ἣν θὰ ἐκέκτητο ἢ ἐν τῷ κέντρῳ τῆς Ἰταλίας καὶ μάλιστα πρὸ τῶν θυρῶν αὐτῆς τῆς Ῥώμης ἰδρυθεῖσα νέα δημοκρατία. Διὰ τοῦτο δὲ καὶ αὐτοὶ οἱ Ῥωμαῖοι πλήρη συναίσθησιν τοῦ προκειμένου κινδύνου ἔχοντες, οὐ μόνον ἠναγκάσθησαν νὰ καταπνίξωσι τὰ κομματικὰ αὐτῶν πάθη, ἀλλὰ καὶ ἀνέθηκαν τὴν υπεράσπισιν τῆς πατρίδος εἰς ἄνδρας ἐξόχους καὶ διαπρεπεῖς, ἦτοι τὸν *Γάϊον Μάριον*, ὅστις εἶχεν ἐπανελθεῖ ἐν τῷ μεταξῦ ἐκ τῆς Ἀσίας, τὸν

Γραῖορ Πομπήιορ Στράβωνα, πατέρω τοῦ μετέπειτα περιφήμου Πομπηίου, τὸν *Λ. Πόρκιωρ Κάτωρα*, τὸν *Λ. Ἰούλιωρ Καίσαρα*, τὸν *Μέτελλωρ* καὶ τὸν *Κορνήλιωρ Σύλλα*. Καὶ ὅμως ἐκ τοῦ πολέμου τούτου, ὅστις καλεῖται *Συμμαχικός*, ἢ ἀπὸ τοῦ ὀνόματος ἐνός τῶν μαχιμωτάτων λαῶν τῆς ὀμοσπονδίας καὶ *Μαρσικός*, καὶ ὅστις διεξήχθη ἐκατέρωθεν μετὰ μεγίστης πεισμονῆς καὶ σκληρότητος (91—88 π. Χ.), εἶναι ἀμφίβολον ἂν θὰ ἐσώζετο ἡ Ῥώμη, μεθ' ὅλην τὴν στρατηγικὴν ἰκανότητα τῶν μνημονευθέντων ἀνδρῶν, καὶ πρὸ πάντων τοῦ Σύλλα, ὅστις ἰδίως διεκρίθη κατ' αὐτόν, ἂν μὴ ἔσπευδε νὰ ἀπονεύμῃ τὰ δικαιώματα τῶν Ῥωμαίων πολιτῶν τὸ μὲν πρῶτον εἰς τοὺς εἰς αὐτὴν μείναντας πιστοὺς *Ἐτρούσκους*, *Ὀμβρους* καὶ *Λατίρους*, ἐπὶ τέλους δὲ καὶ εἰς πάντας ἐκείνους ἐκ τῶν στασιασάντων, οἵτινες ἐκουσίως κατέθηκαν τὰ ὄπλα. Ἀλλὰ καὶ οὕτω πάλιν δὲν θὰ κατεπνίγετο ἐντελῶς ὁ ἀναθρασμός, ἂν μὴ ἕτερος κίνδυνος ἀπειλῶν τοὺς Ῥωμαίους τότε ἀπ' ἀνατολῶν ἠνάγκαζεν αὐτοὺς νὰ ἀπονεύμωσι τὰ δικαιώματα τῶν Ῥωμαίων πολιτῶν καὶ εἰς ἅπαντας τοὺς ἐλευθέρους πολίτας τῆς Ἰταλίας ἀπὸ τοῦ Σικελικοῦ πορθμοῦ μέχρι τοῦ Πάδου.

Οὕτω δὲ αἱ πύλαι τῆς Ῥωμαϊκῆς ἰσοπολιτείας, αἵτινες ἐπὶ τοσούτον χρόνον ἦσαν κεκλεισμέναι εἰς τὰς ἰκεσίας καὶ τὰς παρακλήσεις, ἠνοιχθῆσαν ἤδη εὐθὺς ὡς ἔκρουσαν αὐτὰς τὰ ὄπλα. Ὅποια ὅμως ὑπῆρξαν ἀποτελέσματα τοῦ προκειμένου γεγονότος, δὲν θέλομεν βραδύνει νὰ γνωρίσωμεν.

§ 39

Πόλεμος κατὰ τοῦ Μιθριδάτου

(88—84 π. Χ.)

Ἐν ᾧ οἱ Ῥωμαῖοι ἐξηκολούθουν ἔτι τὸν κατὰ τῶν Συμμάχων πόλεμον, νέος πολλῶ φοβερώτερος ἐχθρὸς ἠπειλήσεν αὐτοὺς ἐκ τῆς Ἀσίας. Ὁ βασιλεὺς τοῦ παρὰ τὴν Μαύρην θάλασσαν Πόντου *Μιθριδάτης ὁ Γ'* ὁ καὶ *Μέγας* καὶ *Εὐπάτωρ*¹ ἐπικαλούμενος (120—63 π. Χ.), εἰς τῶν διασημοτέρων ἡγεμόνων τῆς Ἀσίας, τὰ μάλιστα τολμηρὸς καὶ ἀπτόητος, ἀλλὰ καὶ τὰ μάλιστα ἀσυνείδητος καὶ

¹ Ἐπεκαλεῖτο δ' οὕτω, διότι ἐκ πατρὸς μὲν κατήγετο ἀπὸ τῶν ἀρχαίων βασιλέων τῆς Περσίας, ἐκ μητρὸς δὲ ἀπὸ τῶν Σελευκιδῶν.

δεσποτικός, πνέων ἀδιάλλακτον μῖσος κατὰ τῶν Ῥωμαίων, ὧν ἦτο ὁ φοβερώτερος ἐχθρὸς μετὰ τὸν Ἀννίβαν, εἶχεν ἀποφασίσει εὐθύς ὡς ἀνέλαβε τὴν βασιλείαν ἐκδικητικὸν κατ' αὐτῶν πόλεμον. Ἀφ' οὗ δὲ κατὰ πρῶτον ἐξέτεινε τὴν κυριαρχίαν του καὶ ἐπὶ τῆς Κολχίδος καὶ ἐπὶ ἄλλων παρὰ τὰς ἀνατολικὰς ἀκτὰς τοῦ Εὐξείνου Πόντου χωρῶν καὶ ἐπὶ τῆς Ταυρικῆς χερσονήσου, ἀπεφάσισε μετὰ τοῦτο συμμαχήσας καὶ μετὰ τοῦ γαμβροῦ του βασιλέως τῆς Ἀρμενίας *Τιγράνου* καὶ ὑποστηριζόμενος προσέτι κρυφίως καὶ ὑπὸ τῶν βασιλέων τῆς Παρθίας, τῆς Συρίας καὶ τῆς Αἰγύπτου, νὰ ὑποτάξῃ ἅπασαν τὴν Μικρὰν Ἀσίαν, καὶ νὰ ἐκδιώξῃ αὐτόθεν τοὺς Ῥωμαίους. Καὶ ἀληθῶς μετὰ τὸσάυτης δραστηριότητος προέβη ὁ ἡγεμὼν ἐκεῖνος εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ προκειμένου σχεδίου του, ὥστε οὐ μόνον κατῴρωσε μετὰ μικρὸν νὰ ὑποτάξῃ τὴν Παφλαγονίαν, τὴν Καππαδοκίαν, τὴν Βιθυνίαν καὶ τὴν Φρυγίαν, ἀλλὰ καὶ κατατρόπῳσας τοὺς κατ' αὐτοῦ σταλέντας Ῥωμαίους στρατηγούς νὰ γείνη κύριος ἀπάσης σχεδὸν τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, ἥτις πλήρης ἀγανακτήσεως ἐπὶ ταῖς Ῥωμαϊκαῖς καταθλίψεσιν ἐδέχθη αὐτὸν ὡς σωτήρα. Μετὰ δὲ τοῦτο μεταθέσας καὶ τὴν πρωτεύουσαν αὐτοῦ ἀπὸ τῆς Σινώπης εἰς τὴν *Πέργαμον*, τὴν μέχρι τοῦδε καθέδραν τοῦ Ῥωμαίου διοικητοῦ, ἐξέδωκεν ἐντεῦθεν, ὅπως καταστήσῃ ἀδύνατον πλέον τὴν συμφιλίωσιν τῶν ἐν τῇ Μικρᾷ Ἀσίᾳ πόλεων μετὰ τῆς Ῥώμης, τὴν φοβερὰν διαταγὴν πρὸς ἅπαντας τοὺς ὑπ' αὐτὸν διοικητὰς καὶ τὰς πόλεις νὰ σφάζωσιν ἐν ὀρισμένη ἡμέρᾳ σύμπαντας τοὺς αὐτόθι εὕρισκομένους Ῥωμαίους καὶ Ἰταλοὺς ἄνευ διακρίσεως ἡλικίας καὶ γένους, καὶ νὰ δημεύσωσι τὴν περιουσίαν αὐτῶν. Οὕτω δὲ λέγεται ὅτι ἐν μιᾷ καὶ μόνῃ ἡμέρᾳ ἐσφάγησαν ὑπὲρ τὰς 80,000 Ῥωμαίων (89 π. Χ.). Μόνον ἡ Ῥόδος καὶ τινες πόλεις τῆς Καρίας καὶ τῆς Λυκίας δὲν συμμετέσχον τῆς φοβερᾶς ἐκείνης σφαγῆς.

Ἄλλ' ὁ Μιθριδάτης μὴ ἀρκούμενος μόνον εἰς τὴν κατάλυσιν τῆς ἐν Ἀσίᾳ Ῥωμαϊκῆς κυριαρχίας, ἀλλὰ θέλων προσέτι νὰ κατασυντρίψῃ τὴν δύναμιν τῶν Ῥωμαίων καὶ ἐν αὐτῇ τῇ Ἰταλίᾳ, δὲν ἐδίστασε, πρὸς εὐκολωτέραν ἐκτέλεσιν τοῦ προκειμένου σχεδίου του, νὰ πέμψῃ εἰς μὲν τὴν Θράκην καὶ τὴν Μακεδονίαν τὸν υἱὸν αὐτοῦ *Ἀριαράθην*, εἰς δὲ τὴν Ἑλλάδα, ἣν ἤθελε νὰ μεταχειρισθῇ ὡς γέφυραν κατὰ τῆς Ἰταλίας, τὸν στρατηγὸν αὐτοῦ *Ἀρχέλαον*

μετὰ στρατοῦ καὶ στόλου. Καὶ κατώρθωσε μὲν ὁ βασιλεὺς ἐκεῖνος τοῦ Πόντου νὰ ὑποτάξῃ διὰ τοῦ στρατηγοῦ τούτου τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου πελάγους καὶ νὰ διεγείρῃ ὑπὲρ αὐτοῦ καὶ τοὺς πλείστους τῶν Ἑλλήνων, μάλιστα δὲ τοὺς Ἀθηναίους, οἵτινες παρεπείσθησαν εἰς τοῦτο ὑπὸ τινος τῶν αἰσχροτέρων αὐτῶν δημαγωγῶν, τοῦ ἐπικουρείου φιλοσόφου Ἀριστίωνος. Ἀλλὰ διὰ τῆς τοιαύτης αὐτοῦ διαγωγῆς τοσοῦτον ἐξώργισε τοὺς Ῥωμαίους, ὥστε οὐδαμῶς ἐδίστασαν οὗτοι εὐθὺς μετὰ τὸ πέρασ τοῦ Συμμαχικοῦ πολέμου νὰ κηρύξωσι τὸν πόλεμον κατ' αὐτοῦ ἐν ἔτει 88 π. Χ.

Ἐπειδὴ δὲ τὴν διεξαγωγὴν τοῦ πολέμου τούτου ἀνέθηκαν εἰς τὸν Κορνήλιον Σύλλαν, ὅστις, ὡς εἶδομεν, εἶχε διαπρέψει κατὰ τοὺς τελευταίους πολέμους, καὶ ἰδίως κατὰ τὸν πρό μικροῦ ἤδη περατωθέντα Συμμαχικόν, καὶ εἶχεν ἐκλεχθῆ κατὰ τὸ ἔτος ἐκεῖνο ὑπκτος, ἐγένετο τοῦτο ἀφορμὴ εἰς τὸ νὰ ἀναβληθῇ ἡ τιμωρία τοῦ ἐπικινδύνου ἐκείνου ἐχθροῦ, ἕνεκα τῆς τότε ἐπισκηψάσης κατὰ τῆς Ῥώμης πολλῶ δεινοτέρως συμφορᾶς, ἧτοι τῶν ἐμφυλίων σπαραγμῶν.

§ 40

Πρῶτος ἐμφύλιος πόλεμος ἐν Ῥώμῃ

(88 π. Χ.)

Ἐν ᾧ ὁ Σύλλας ἦτο ἤδη ἔτοιμος νὰπέλθῃ ἐκ τῆς Ῥώμης πρὸς τὸν ἐν Νώλα τῆς Καμπανίας συνηθροισμένον αὐτοῦ στρατόν, ὅπως ἐκστρατεύσῃ κατὰ τοῦ Μιθριδάτου, ὁ Μάριος καίπερ ἤδη ἐβδομηκοντούτης σχεδόν, λυσσῶν ἐπὶ τῇ ἀπονεμηθείσῃ ταύτῃ εἰς τὸν μισητὸν αὐτοῦ ἀντίπαλον τιμῆ, ἦτις οὐ μόνον νέας δάφνας, ἀλλὰ καὶ μείζονα δύναμιν ἔμελλε νὰ προσπαρίσῃ αὐτῷ, δὲν ἐδίστασε νὰ προβῇ κατ' αὐτοῦ εἰς μέσῃ ἔκνομῃ καὶ ταπεινὰ μεταχειρισθεῖς πρὸς τοῦτο ὡς ὄργανον ἓνα τῶν ταραχωδεστέρων δημάρχων, τὸν *Πόπλιον Σουλπίκιον Ροῦφον*.

Ὁ ἀνὴρ οὗτος περιεστοιχισμένος ὑπὸ 3000 μυχχιροφόρων καὶ 600 ἰππέων, οὓς ἐκάλει *ἀντιγερονσίαν* αὐτοῦ, καὶ ὑφ' ὧν συνωδεύετο πάντοτε ἐν τῇ ἀγορᾷ, ὁσάκις ἤθελε νὰ κατορθώσῃ τὴν ἐπιψήφισιν οἰκισθῆποτε αὐτοῦ προτάσεως, καὶ βοηθούμενος προσέτι καὶ ὑπὸ τῶν *νέων πολιτῶν καὶ ἀπελευθέρων*, οἵτινες τῇ προτάσει αὐτοῦ εἶχον γείνει δεκτοὶ πρὸ μικροῦ εἰς πάσας τὰς ὑφι-

σταμένως 35 φυλάς, κατώρθωσε κατά τινα θορυβώδη συνέλευσιν τοῦ λαοῦ νάφαιρεθῆ ἀπὸ τοῦ Σύλλα ἢ κατὰ τοῦ Μιθριδάτου στρατηγία καὶ νάνατεθῆ εἰς τὸν Μάριον. Τοῦτο ὅμως τοσοῦτον ἐξώργισε τὸν Σύλλαν εὐρισκόμενον ἤδη παρὰ τῷ ἐν Καμπανίᾳ στρατῷ του, ὥστε, ἀντὶ κατὰ τὸ ψήφισμα νά παραδώσῃ τὴν στρατηγίαν εἰς τὸν ἀντίπαλον αὐτοῦ, ἐτέθη ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ στρατοῦ του καὶ ὤρμησε κατὰ τῆς Ῥώμης μηδὸλως λαβὼν ὑπ' ὄψιν τὰς προσπαθείας, δι' ὧν ἡ Σύγκλητος ἠθέλησε νά τὸν ἀποτρέψῃ τοῦ φοβεροῦ αὐτοῦ σκοποῦ. Ἀφ' οὗ δὲ μεταξὺ τῶν δύο μερίδων λυσσώδης διεξήχθη ἀγὼν πρὸ τῶν πυλῶν τῆς πόλεως καὶ ἐντὸς αὐτῆς, ὁ μὲν Μάριος καὶ ὁ Σουλπίκιος, οἵτινες εἶχον καταλάβει τὸ Καπιτώλιον, ἠναγκάσθησαν μετὰ ματαίαν ἀντίστασιν νά ζητήσωσι τὴν σωτηρίαν των διὰ τῆς φυγῆς, ὁ δὲ Σύλλας εἰσβαλὼν νικητῆς εἰς τὴν πόλιν καὶ ἀπειλήσας ὅτι ἤθελε προβῆ εἰς τὴν πυρπόλησιν αὐτῆς ἂν ἔβλεπε τὴν ἐλαχίστην ἀντίστασιν, ἐνέσπειρεν εἰς πάντας τὸν φόβον καὶ τὸν τρόμον. Ἰνα δ' ἐνισχύσῃ τὴν ἀριστοκρατικὴν μερίδα προέβη εὐθύς εἰς τὴν κατάργησιν πάντων τῶν νόμων τοῦ Σουλπικίου, περιώρισε τὴν δύναμιν τοῦ λαοῦ καὶ τῶν δημάρχων, ἐνίσχυσε τὴν Σύγκλητον διὰ τριακοσίων νέων μελῶν ἐκ τῶν ὀπαδῶν του καὶ διὰ τῆς διατλάξεως ὅτι ἄνευ τῆς ἐγκρίσεως αὐτῆς οὐδεμίᾳ πρότασις νόμου ἐπετρέπετο τοῦ λοιποῦ νά υποβάλληται ὑπὸ τὴν ψῆφον τοῦ λαοῦ, καὶ ἐπὶ τέλους προέβη εἰς τὴν προγραφὴν τοῦ Μαρίου, τοῦ Σουλπικίου καὶ δέκα ἄλλων ἐκ τῶν διασημοτέρων ἀντιπάλων του. Ἄλλ' ὅμως μόνος ὁ Σουλπίκιος ἐφρονεῦθη προδοθεὶς ὑπὸ τινος τῶν δούλων αὐτοῦ καὶ ἡ κεφαλὴ του ἐστήθη πρὸ τοῦ βήματος ὡς φόβητρον κατὰ παντός, ὅστις κατὰ μίμησιν αὐτοῦ ἤθελε συνηγορήσει ὑπὲρ τῶν συμφερόντων τοῦ λαοῦ. Ὁ δὲ Μάριος τούναντίον διασωθεὶς κατὰ πρῶτον εἰς τὴν ἔπαυλιν αὐτοῦ ἠναγκάσθη κατόπι μετὰ πολλὰς περιπλανήσεις καὶ περιπετείας κατὰ τε ξηρὰν καὶ θάλασσαν νά διαπεραιωθῆ εἰς τὴν Ἀφρικὴν τῇ συνδρομῇ τῶν Μιντουρναίων, ἐν τῇ πόλει τῶν ὀποίων συλληφθεὶς καὶ φυλακισθεὶς εἶχε διαφύγει πρὸ μικροῦ τὸν ἔσχατον κίνδυνον.

Εἰ καὶ ὁ Σύλλας μετὰ τὴν ταπεινώσιν τῶν ἀντιπάλων του εἶχε καταστῆ ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ στρατοῦ ἀπεριόριστος δεσπότης, ἐν τούτοις δὲν ἐθεώρησε καλὸν νά ἐρεθίσῃ ἐπὶ πλέον τὰ κομματικὰ

πάθη, καθ' ὅσον προτιθέμενος ἤδη νὰ προβῆ εἰς τὴν κατὰ τοῦ Μιθριδάτου ἐκστρατείαν εἶχεν ἀνάγκην νὰ ἐξασφαλίσῃ κατὰ τὴν ἀπουσίαν αὐτοῦ τὴν τάξιν ἐν Ῥώμῃ. Μετὰ τὸσαύτης δὲ μάλιστα λέγεται ὅτι προσηνέχθη κατὰ τὴν περίστασιν ἐκείνην πραότητος καὶ μετριοπαθείας, ὥστε ἠνέχθη μετὰ τὴν λήξιν τῆς ὑπατείας του νὰ ἐκλεχθῆ ὑπατος, πλὴν τοῦ εἰς τὴν ἀριστοκρατικὴν μερίδα ἀνήκοντος *Γραίου Ὀκταβίου*, καὶ ὁ ὀπαδὸς τοῦ Μαρίου *Α. Κορνήλιος Κίρρας*, εἰς τῶν φιλαρχοτέρων δημαγωγῶν, ἀρκεσθεὶς μόνον εἰς τὴν ἔνορκον αὐτοῦ ὑπόσχεσιν, ὅτι δὲν ἤθελε προσβάλει τὴν νέαν τῶν πραγμάτων κατάστασιν.

Ἄλλ' ὅσον καὶ ἂν ἠλπίζεν ὁ Σύλλας, ὅτι διὰ τοῦ μέσου τούτου ἤθελεν ἐπιτύχει τοῦ σκοποῦ του, δὲν ἐβράδυνε νὰ ἀναγνωρίσῃ τὸ μέγα αὐτοῦ σφάλμα. Διότι μόλις εἶχεν ἀπέλθῃ μετὰ τοῦ στρατοῦ του ἐκ τῆς Ἰταλίας κατὰ τὸ ἔαρ τοῦ ἔτους 87 π. Χ. καὶ ὁ Κίρρας παραβῆς τὸν ὄρκον του πᾶσαν κατέβαλε προσπάθειαν ὅπως ἀνατρέψῃ τὰς διατάξεις αὐτοῦ καὶ κατορθώσῃ τὸ μὲν τὴν ἀνάκλησιν τοῦ Μαρίου καὶ τῶν λοιπῶν ἐξορίστων, τὸ δὲ τὴν εἰς τὰς πκλαιὰς φυλὰς κατὰτάξιν ἀπάντων τῶν νέων πολιτῶν. Καὶ κατῴρθωσε μὲν νὰ ματαιώσῃ τὰς προσπάθειάς του ταύτας ὁ ἕτερος ὑπατος Ὀκτάβιος καὶ νὰ τὸν ἀναγκάσῃ μετὰ λυσσώδη ἐν τῇ ἀγορᾷ πόλεμον, καθ' ὃν ἐφονεύθησαν περὶ τὰς 10,000 πολιτῶν, νὰ φύγῃ ἐκ τῆς Ῥώμης, ἔφυγεν ὅμως ὁ φοβερός ἐκεῖνος δημαγωγὸς ἵνα μετὰ μικρὸν ἐπανέλθῃ καὶ πάλιν φοβερώτερος. Καταφυγὼν εἰς τὴν Καμπανίαν, ἔνθα διέτριβεν ἀκόμη ἀπὸ τοῦ Συμμαχικοῦ πολέμου Ῥωμαϊκὸς στρατὸς καὶ παραστήσας ἑαυτὸν εἰς τοῦτον ὡς θῦμα τῶν ὑπὲρ τοῦ λαοῦ προσπαθειῶν του, τοσοῦτον συνεκίνησε τοὺς στρατιώτας, ὥστε τεθεὶς ἐπὶ κεφαλῆς αὐτῶν ὤρμησε κατὰ τῆς Ῥώμης καὶ ἀνεκάλεσε τὸν Μάριον ἐκ τῆς Ἀφρικῆς. Ἐπειδὴ δὲ καὶ οὗτος συλλέξας μετὰ τὴν ἐπάνοδόν του στρατὸν ἐν Ἐτρουρία ἠνώθη μετὰ τοῦ Κίρρα καὶ προέβη ἐπίσης εἰς τὴν πολιορκίαν τῆς πόλεως, κατῴρθωσαν οἱ δύο ἐκεῖνοι ἄνδρες βοηθούμενοι καὶ ὑπὸ τοῦ ἐτέρου δημοκρατικοῦ στρατηγοῦ *Κοίντου Σερτωρίου* καὶ τοῦ *Παπειρίου Κάρβωρος*, νὰ ἀναγκάσωσιν αὐτὴν εἰς ὑποταγὴν. Καίτοι δὲ θερμῶς παρεκλήθησαν ὑπὸ τῆς Συγκλήτου ἵνα φεισθῶσι τοῦ αἵματος τῶν πολιτῶν, ἀφ' οὗ ἀμφοτέροι ικανοποιήθησαν ὑπ' αὐτῆς ὁ μὲν Κίρρας ἀναγνωρισθεὶς καὶ πάλιν ὑπατος, ὁ δὲ Μάριος

ἀπαλλαγείς τῆς προγραφῆς, ἐν τούτοις εὐθύς ὡς εἰσῆλθον εἰς τὴν πόλιν καὶ προέβησαν εἰς φοβερὰν κατὰ τῶν ἀντιπάλων ἐκδίκησιν. Στίφη ἀγρίων στρατιωτῶν διερχόμενα τὰς ἀγυῖας τῆς πόλεως ἐνέσπειρεν εἰς πάντας διὰ τῶν σφαγῶν, τῶν ἀρπαγῶν καὶ τῶν πολυειδῶν ἀκολασιῶν αὐτῶν τὸν φόβον καὶ τὸν τρόμον. Οἱ κορυφαῖοι τῆς ἀριστοκρατικῆς μερίδος καὶ ἐν γένει οἱ διασημότεροι ἄνδρες τῆς Ῥώμης ἐσφάγησαν, αἱ οἰκίαι των διηρπάγησαν καὶ αἱ περιουσίαι των ἐδημεύθησαν. Πέντε ἡμέρας διήρκεσαν αἱ ἀγριαὶ αὐταὶ σφαγαί, τὰ δὲ πτώματα μείναντα ἄταφα εἰς σωροὺς ἐν τῇ ἀγορᾷ καὶ ταῖς ἀγυῖαῖς τῆς πόλεως ἐγένοντο βορὰ τῶν κυνῶν καὶ τῶν ὀρνέων. Ἄφ' οὗ δὲ οἱ δύο ἐκείνοι τύραννοι ἐκόρεσαν οὕτω τὴν κατὰ τῶν ἀντιπάλων αἰμοδιψίαν των, καὶ προέγραψαν μάλιστα καὶ αὐτὸν τὸν Σύλλαν ὡς ἐχθρὸν τῆς πατρίδος ἀνταποδώσαντες οὕτως αὐτῷ τὰ ἴσα, ὠνόμασαν ἑαυτοὺς ὑπάτους καὶ διὰ τὸ ἐπόμενον ἔτος ἄνευ τῆς ἀποφάσεως τοῦ λαοῦ.

Καὶ ὅμως ὁ Μάριος δὲν ἐχάρη ἐπὶ μακρὸν τὴν τοσοῦτον ποθητὴν αὐτῷ ἐβδόμην ὑπατείαν. Βασανιζόμενος ἀδιακόπως ὑπὸ τῆς τύψεως τῆς συνειδήσεως καὶ ὑπὸ τοῦ φόβου τῆς ἐκδικήσεως τοῦ Σύλλα, παρεδόθη εἰς βίον ἀκόλαστον καὶ εἰς ἰσχυρὰ πνευματώδη ποτὰ ζητῶν οὕτω νὰ ναρκώσῃ τὸ πνεῦμά του. Τοσοῦτον ὅμως ἐκ τούτων ὑπεσκάφησαν καὶ αἱ τελευταῖαι αὐτοῦ δυνάμεις, ὥστε ἀπέθανε κατὰ τὴν δεκάτην ἐβδόμην ἡμέραν τῆς νέας αὐτοῦ ὑπατείας καὶ κατὰ τὸ ἐβδομηκοστὸν πρῶτον ἔτος τῆς ἡλικίας του.

Ἐν ᾧ δὲ ταῦτα ἐγίνοντο ἐν Ῥώμῃ, ὁ Σύλλας, ὅστις, ὡς γνωστόν, εἶχεν ἤδη ἐπιχειρήσει τὴν κατὰ τοῦ Μιθριδάτου ἐκστρατείαν, ἐπελθὼν κατὰ πρῶτον κατὰ τῆς Ἑλλάδος κατεπολέμησε λυσσῶδῶς τοὺς αὐτόθι ἀντιπάλους αὐτοῦ, ἐσύλησε τοὺς ἐν Δελφοῖς καὶ Ὀλυμπίᾳ ναοὺς καὶ πολιορκήσας στενῶς τὰς Ἀθήνας, ἔνθα ἤρχεν ὁ γνωστὸς αἰσχρὸς δημαγωγὸς Ἀριστίων, κατῴρωθωσεν ἐπὶ τέλους, εἰ καὶ οἱ κάτοικοι ἀντέταξαν αὐτῷ κρατερὰν ἀντίστασιν, νὰ γείνη κύριος τῆς ὑπὸ δεινῆς πείνης μαστιζομένης πόλεως (87 π. Χ.). Ἄφ' οὗ δὲ διὰ φοβερῶν σφαγῶν καὶ ἀγρίων λεηλασιῶν ἐκόρεσε τὴν πρὸς τοὺς κατοίκους λύσσαν του¹ καὶ ἐξεδίωξε προ-

¹ Ἡ κατὰ τὴν ἄλωσιν τῶν Ἀθηνῶν ἀποδειχθεῖσα ὑπὸ τοῦ Σύλλα ἀγρία πρὸς καταστροφὴν μανία κατέστησε τὸ ὄνομα αὐτοῦ φοβερὸν παρ' ἅπασιν τοῖς Ἕλλησιν. Οὔτε τῶν λαμπρῶν οἰκοδομῶν τῶν Ἀθηνῶν ἐφείσθη, οὔτε τῶν

σέτι ἔκ τε τοῦ Πειραιῶς καὶ τῆς Μουνηχίας τὰς φρουρὰς τοῦ Ἀρχελάου, ὤρμησε μετὰ ταῦτα εἰς τὴν Βοιωτίαν, ἔνθα παρὰ τὴν *Χαιρώνειαν* (86) καὶ τὸν *Ὀρχομερόν* (85) κατώρθωσε νὰ νικήσῃ τοὺς ἀσυγκρίτως πολυκριθμοτέρους στρατοὺς τοῦ Ἀρχελάου.

Μετὰ δὲ τὰς νίκας ταύτας, δι' ὧν ἡ Ἑλλάς ὑπήχθη καὶ πάλιν ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τῆς Ῥώμης, ὁ Σύλλας διαπεραιωθείς εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν, ἠνάγκασε τὸν Μιθριδάτην, ὅστις πρὸ μικροῦ εἶχεν ἠττηθῆ κατὰ κράτος ὑπὸ τοῦ δημοκρατικοῦ στρατηγοῦ *Φιμβρίου*¹ νὰ συνθηκολογήσῃ ἐν *Δαρδάνῳ* (84 π. Χ.) ὑπὸ τοὺς αὐτοὺς ὅρους, οὓς καὶ πρὸ τίνος χρόνου, προταθέντας αὐτῷ διὰ τοῦ Ἀρχελάου, δὲν ἠθέλησε τότε ὁ ἡγεμὼν ἐκεῖνος νὰναγνωρίσῃ ὡς λίαν βαρεῖς, ἤτοι νὰποδώσῃ τὰς ἐν τῇ Μικρᾷ Ἀσίᾳ κατακτηθείσας του· νὰ πικραδῶσῃ 70 πλοῖα· νὰ πληρώσῃ διὰ τὰ ἔξοδα τοῦ πολέμου 2000 τάλαντα, καὶ περιωρισμένος τοῦ λοιποῦ ἐντὸς τῶν ὁρίων τοῦ πατρῷου κράτους νὰ ᾔηκι σύμμαχος τῶν Ῥωμαίων. Εἰς δὲ τὰς ἀποστατησάσας πόλεις τῆς Μικρᾶς Ἀσίας τισαύτην ὁ Σύλλας ἐπέβαλε πολεμικὴν ἀποζημίωσιν (20,000 τάλαντα), ὥστε οὐδέποτε πλέον ἔνεκα τούτου ἠδυνήθη ἡ ταλαίπωρος ἐκεῖνη χώρα νὰναλάβῃ. Ἀφ' οὗ δὲ μετὰ τοῦτο κατώρθωσεν ὁ φοβερός ἐκεῖνος ἀνὴρ νὰπαλλαγῇ καὶ τοῦ *Φιμβρίου*, ὅστις ἀπειληθεὶς ὑπ' αὐτοῦ καὶ ἐγκαταλειφθεὶς ὑπὸ τῶν στρατιωτῶν του, ἠναγκάσθη νὰὐτοκτονήσῃ, ἀπεφάσι-

ἱερῶν μνημνείων. Τὰ ἀρχαιότατα σεμνὰ ἄλση τῆς Ἀκαδημίας καὶ τοῦ Λυκείου, ὑπὸ τὰ σκιερὰ φυλλώματα τῶν ὁποίων περιεπάτου ἀλλοτε ὁ Πλάτων καὶ ὁ Ἀριστοτέλης, κατεκόπησαν ὑπ' αὐτοῦ ἵνα χρησιμεύσωσιν εἰς κατασκευὴν πολιορκητικῶν μηχανῶν. Καὶ αὐτὴ δὲ ἡ φιλοτεχνία τοῦ Σύλλα ἀπεδείχθη κατὰ τὴν περίστασιν ταύτην πολλῶ κατωτέρα τῆς φιληδονίας καὶ πλεονεξίας αὐτοῦ. Ἡ μόνη ὑπηρεσία, ἣτις δικαίως ὀφείλεται αὐτῷ εἶναι, ὅτι τὰ εἰς τὰς χεῖράς του περιελθόντα συγγράμματα τοῦ Ἀριστοτέλους καὶ τοῦ Θεοφράστου, ἅτινα διετηροῦντο μέχρι τοῦδε κεκρυμμένα, κατέστησε γνωστὰ καὶ οὕτω διετήρησεν αὐτὰ εἰς τοὺς μεταγενεστέρους.

¹ Ἐπειδὴ μετὰ τὴν προγραφὴν τοῦ Σύλλα οἱ Μαριανοὶ ἐν Ῥώμῃ δὲν ἠδύναντο νὰναγνωρίσωσι τὸ στρατηγικὸν αὐτοῦ ἀξίωμα, εἶχον ἀποστείλει εἰς τὴν Ἀσίαν ἴδιον στρατὸν κατὰ τοῦ Μιθριδάτου ὑπὸ στρατηγὸν τὸν *Θυαλέριον Φλάκκον*, ὅστις μετὰ θάνατον τοῦ Μιθριδίου εἶχεν ἐκλεχθῆ ὑπὸ τοῦ Κίνα συνύπατος αὐτοῦ. Φονευθέντος ὁμως τοῦ στρατηγοῦ ἐκεῖνου καθ' ὁδὸν τῇ ὑποκινήσει τοῦ ὑποστρατήγου αὐτοῦ *Φλαβίου Φιμβρίου*, ἀνέλαβεν οὗτος τὴν ἀρχιστρατηγίαν.

σεν ἐπὶ τέλους νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὴν Ῥώμην, ὅπως μετὰ τοῦ ἀφωσιωμένου στρατοῦ του τιμωρήσῃ τοὺς αὐτόθι ἐχθροὺς αὐτοῦ.

Ἄλλ' ἐν ᾧ ὁ ἔνδοξος τοῦ Μιθριδάτου νικητῆς ἐπανάρχετο εἰς τὴν Ῥώμην, ἠθέλησεν ὁ Κίννας, ὅστις εἶχε περιβληθῆ τὸ ὑπατικὸν ἀξίωμα καὶ κατὰ τὰ ἐπόμενα δύο ἔτη (85 καὶ 84), νάντεπεξέληθῃ κατ' αὐτοῦ μεθ' ἱκανῆς δυνάμεως εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ἀλλὰ καθ' ἣν στιγμὴν ἠτοιμάζετο νὰ ἐπιβιβάσῃ τὸν στρατὸν αὐτοῦ ἐπὶ τῶν πλοίων ἐν Βρεντησίῳ εὗρεν ἀπροσδόκητον ἀντίστασιν καὶ ἐπειδὴ ἠθέλησε νὰ μεταχειρισθῆ βίαν ἐφρονεῦθη ὑπὸ τῶν ἰδίων αὐτοῦ στρατιωτῶν (84). Οὕτω δὲ προσορμισθέντος τοῦ Σύλλλα ἀκωλύτως εἰς τὸ Βρεντήσιον κατὰ τὸ ἔαρ τοῦ ἔτους 83, πλείστοι αὐτοῦ φίλοι ἔσπευσαν μετὰ στρατοῦ εἰς βοήθειάν του, ἐν οἷς καὶ ὁ νέος *Γραῖος Πομπήϊος*, υἱὸς τοῦ κατὰ τὸν Συμμαχικὸν πόλεμον διακριθέντος Γναίου Πομπηίου Στράβωνος, οὗτινος ἀπεδείχθη βραδύτερον πολλῶ σπουδαιότερος. Ἐπειδὴ δὲ καθ' ὅσον προέβχινε πρὸς τὴν Ῥώμην, ὁ στρατὸς αὐτοῦ καθίστατο πολυαριθμότερος διὰ νέων προσθηκῶν, κατώρθωσε νὰ καταβάλῃ πανταχοῦ ἄπαντας ἀλληλοδιαδόχως τοὺς κατ' αὐτοῦ ἐπελθόντας ἀντιπάλους του. Ἐπειδὴ ὅμως τὴν μεγαλύτεραν ἀντίστασιν εὗρεν ὁ Σύλλλας πρὸ τῆς ὄχυρᾶς Πραϊνεστοῦ, εἰς ἣν εἶχεν ἀναγκάσει τὸν υἱὸν τοῦ Μαρίου *Μάριον τὸν νεώτερον* νὰ καταφύγῃ, ἀναθέσας τὴν ἐκπολιόρρησιν τῆς πόλεως ταύτης εἰς τινὰ τῶν ὑποστρατήγων του αὐτὸς ὤρμησε κατὰ τῆς Ῥώμης. Ἀφ' οὗ δὲ καὶ πρὸ τῶν πυλῶν αὐτῆς κατώρθωσε μετὰ λυσσώδη ἀγῶνα νὰ καταβάλῃ διὰ τῆς στρατηγικῆς ἱκανότητος τοῦ *Μ. Κράσσου* τοὺς ἐχθρικοὺς λαοὺς Σαμνίτας καὶ Λευκανοὺς, οἵτινες μόνον διατελοῦντες ἐν ἀδιακόπῳ πολέμῳ πρὸς τὴν Ῥώμην ἀπὸ τοῦ Συμμαχικοῦ πολέμου, εἶχον σπεύσει ἤδη καὶ αὐτοὶ πρὸς κατάληψιν αὐτῆς, εἰσῆλθεν ἐπὶ τέλους εἰς τὴν πόλιν ἐν θριάμβῳ ἐν ἔτει 82 π. Χ.

Ἀπερίγραπτος ἦτο ἡ λύσσα, μεθ' ἧς ὁ φοβερός ἐκεῖνος ἀνὴρ ἀπὸ τῶν πρώτων ἤδη στιγμῶν τῆς εἰς τὴν Ῥώμην εἰσόδου του προέβη εἰς τὴν ἐκδίκησιν πάντων τῶν ἀντιπάλων του, ὧν τοὺς εἰς τὴν Ἰσπανίαν, Σικελίαν καὶ Ἀφρικὴν καταφυγόντας ἀνέλαβον νὰ ἐξοντώσωσι καὶ ἄλλοι μὲν φίλοι αὐτοῦ, πρὸ πάντων ὅμως ὁ Γναῖος Πομπήϊος. Λέγεται δὲ ὅτι τοσοῦτον διεκρίθη οὗτος κατὰ τῶν Μαριωνῶν, κατὰ τὰς δύο τελευταίας χώρας, ὥστε ὁ Σύλλλας

δὲν ἐδίστασε νὰ σπεύσῃ εἰς προϋπάντησιν αὐτοῦ ἐπιστρέφοντος εἰς τὴν Ῥώμην καὶ νάπονειμῃ αὐτῷ τὴν προσωνομίαν τοῦ *Μεγάλου*.

Οὐδέποτε ἄλλοτε οὔτε ἡ Ῥώμη οὔτε ἄλλη τις πόλις εἶχε παραστῆ μάρτυς ἀγριωτέρων καὶ φρικωδεστέρων σκηνῶν ἐκείνων, αἷτινες διεπράχθησαν τότε κατὰ διαταγὴν τοῦ φοβεροῦ ἐκείνου ἀντιπάλου τοῦ Μαρίου. Οἱ πρῶτοι δοκιμάσαντες τὴν ἀγρίαν αὐτοῦ λύσσαν ἦσαν 6000 Σαμνῖται, οἵτινες εἶχον αἰχμαλωτισθῆ κατὰ τὴν πρὸ τῶν πυλῶν τῆς πόλεως τελευταίαν μάχην, καὶ οἵτινες κατὰ διαταγὴν τοῦ Σύλλα ἐσφάγησαν ἤδη ἐν τῷ μεγίστῳ Ἴπποδρόμῳ καθ' ἣν στιγμὴν αὐτὸς συγκαλέσας τὴν Σύγκλητον ἐν τῷ παρακειμένῳ ναῷ τῆς *Bellona*, ὠμίλει ἐνώπιον αὐτῆς. Λέγεται δέ, ὅτι ἐν ᾧ οἱ Συγκλητικοὶ ἀκούοντες τὰς φοβερὰς κραυγὰς τῶν φονευομένων καὶ τὸν κρότον τῶν ξιφῶν εἶχον καταστῆ ὠχροὶ καὶ ἔβλεπον ἀλλήλους ἔντρομοὶ καὶ περιδεεῖς, ὁ Σύλλας ἐξακολουθῶν μετὰ μοναδικῆς ἀπαθείας τὸν λόγον του, εἶπεν αὐτοῖς, ὅπως ἀποτρέψῃ τὴν προσοχὴν των ἀπὸ τῆς ἀγρίας ἐκείνης σκηνῆς, ὅτι οὐδαμῶς ἔπρεπε νὰ ταράττωνται ἐπὶ τοῖς συμβαίνουσι, διότι αὐτὸς εἶχε δικτάξει νὰ φονευθῶσιν τινες ταραξίαι! Ἐπειδὴ δὲ τότε ἐκυριεύθη καὶ ἡ Πραϊνεστός, κατὰ τὴν ἄλωσιν τῆς ὁποίας ἠυτοκτόνησεν ὁ Μάριος ὁ νεώτερος, οὐδαμῶς ἐδίστασε νὰ διατάξῃ τὴν σφαγὴν 12,000 ἐκ τῶν κατοίκων αὐτῆς.

Ἄλλ' ὅσον καὶ ἂν διήγειραν αἱ ἀπάνθρωποι καὶ ἄγριαι αὐταὶ πράξεις τοῦ Σύλλα τὴν γενικὴν φρίκην, δύνανται ἐν τούτοις νὰ θεωρηθῶσιν ὡς ἀσήμαντοὶ παραβαλλόμενοι πρὸς ἐκείνας, αἷτινες διεπράχθησαν κατόπιν, καὶ ἰδίως ἀπὸ τῆς στιγμῆς, καθ' ἣν ὁ ἀπίσιος ἐκεῖνος ἀνὴρ ἐδήλωσε δημοσίᾳ, ὅτι ὅπως καταλύσῃ διὰ παντὸς τὴν δημοκρατίαν καὶ στερεώσῃ τὴν ἀριστοκρατίαν, εἶχεν ἀποφασίσει νὰ ἐξολοθρεύσῃ ἅπαντας τοὺς ἐχθροὺς αὐτοῦ. Ἀφ' οὗ δὲ κατὰ πρῶτον μὲν ἐφονεύθησαν κατὰ διαταγὴν αὐτοῦ 40 συγκλητικοί, 1600 ἵππεῖς καὶ πολλὰ χιλιάδες πολιτῶν, οὐ μόνον Μαρριανῶν, ἀλλὰ καὶ πολλῶν ἄλλων, ὧν τὸ μόνον ἔγκλημα ἦτο, ὅτι ἦσαν πλούσιοι, προέβη ἐπὶ τέλους εἰς τὴν δημοσίευσιν τῶν καταλόγων ἐκείνων, οἵτινες γνωστοὶ ὑπὸ τὸ ὄνομα *proscripti* (*Proscriptiones*) περιελάμβανον τὰ ὀνόματα πάντων ἐκείνων, οἵτινες ἔμελλον νὰ φονευθῶσιν, καὶ ὧν αἱ περιουσίαι ἔπρεπε νὰ δημευθῶσιν. Ἐπειδὴ δὲ πρὸς ἀκριβῆ ἐκτέλεσιν τῶν καταλόγων τούτων,

οἷτινες συνεπληροῦντο καθ' ἐκάστην διὰ νέων προσθηκῶν, προεκ-
ρύχθη διὰ πάντα μὲν φόνον ἢ προδοσίαν οἰουδήποτε ἐκ τῶν προ-
γεγραμμένων γενναία χρηματικὴ ἀμοιβή, διὰ πᾶσαν δ' ἀπόκρυψιν
ἢ προστασίαν αὐτοῦ θανατικὴ ποινή, τοσοῦτον ἔνεκα τούτου ἐλύ-
θησαν πάντες οἱ κοινωνικοὶ καὶ συγγενικοὶ δεσμοί, ὥστε οὐ μόνον οἱ
δι' οὐδεμιᾶς σχέσεως συνδεόμενοι ἐφρονέοντο ἢ προεδίδοντο χάριν
τῆς ἀμοιβῆς καὶ πρὸς ἀποφυγὴν τοῦ θανάτου, ἀλλὰ καὶ τέκνα
προέδιδον τοὺς γονεῖς των, γονεῖς τὰ τέκνα των, ἀδελφοὶ τοὺς ἀ-
δελφούς των¹. Τοσαύτη δὲ μάλιστα παρίσταται κατὰ τὴν περίστα-
σιν ἐκείνην ἢ λύσσα τοῦ Σύλλα κατὰ τῶν προγεγραμμένων, ὥστε
καὶ αὐτοὶ οἱ ἀπόγονοι αὐτῶν ἐστερήθησαν παντὸς δικαιοῦματος
ιδιοκτησίας καὶ ἀπεκλείοντο ὡς ἄτιμοι παντὸς δημοσίου ἀξιώ-
ματος.

Καὶ δὲν συνέβηκινον τοιαῦται σκηναὶ μόνον ἐν Ῥώμῃ, ἀλλὰ καὶ
ἐν πάσαις σχεδὸν ταῖς ἄλλαις πόλεσι τῆς Ἰταλίας, ὧν τινες μάλ-
ιστα καὶ τελέως ἔνεκεν αὐτῶν ἐρημωθεῖσαι ἐδόθησαν μετὰ τῶν
ἀνηκουσῶν αὐταῖς γαιῶν εἰς τοὺς στρατιώτας τοῦ Σύλλα, ὅστις
διὰ τῆς ἰδρύσεως τοιούτων στρατιωτικῶν ἀποικιῶν ἠθέλησε νὰ
παρασκευάσῃ ἀσφαλὲς στήριγμα τῆς νέας τῶν πραγμάτων κατα-
στάσεως. Λέγεται δὲ ὅτι κατὰ τὴν ἀγρίαν ἐκείνην περίστασιν
θύματα τῆς ἐκδικήσεως τοῦ ἀπαισίου ἐκείνου δεσπότου ἔπεσον
κατὰ τοὺς πιθανωτέρους ὑπολογισμοὺς 15 ὑπκτικοί, 90 συγκλη-
τικοί, 2,600 ἰππεῖς καὶ 40,000 ἄλλοι πολῖται, πλὴν τῶν κατὰ
τὸν ἐμφύλιον πόλεμον φονευθέντων, οἷτινες ὑπερέβηκινον τὰς
100,000.

Ἀφ' οὗ ὁ Σύλλας ἐκόρησεν οὕτω τὸ κατὰ τῶν ἀντιπάλων του
μῖσος, ἐξέλεχθη *δικτάτωρ* ἐπ' ἀόριστον χρόνον, ἔλαβε τὴν προσω-
νυμίαν τοῦ εὐτυχοῦς καὶ καταρτίσας πρὸς στερέωσιν τῆς δυνάμεως
αὐτοῦ ἐν Ῥώμῃ σωματοφυλακὴν ἐκ 10,000 νεωτάτων καὶ εὐρω-
στοτάτων δούλων, εἰς οὓς ἀπένειμε τὴν ἐλευθερίαν καὶ τὰ δικαιοῦ-
ματα τῶν Ῥωμαίων πολιτῶν, καὶ οἷτινες ἀπὸ τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ

¹ Λέγεται δὲ ὅτι ὁ μετέπειτα τοσοῦτον διαβόητος κατατὰς *Κατιλίνας*
φρονεῦτας πρό τινος χρόνου τὸν ἴδιον αὐτοῦ ἀδελφὸν καὶ θέλων νὰ διαφύγῃ τὴν
ποινήν, κατώρθωσε κατὰ τὴν προκειμένην ἀγρίαν ἐποχὴν διὰ παρακλήσεων
πρὸς τὸν Σύλλαν νὰ συμπεριληθῇ μεταξὺ τῶν προγεγραμμένων καὶ τὸ ὄνομα
τοῦ ἀδελφοῦ του ἐκείνου.

ἐκαλοῦντο *Κορνήλιοι*, προέβη μετὰ ταῦτα εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ ἀρχικοῦ αὐτοῦ σκοποῦ, ἦτοι τὴν ἐπὶ τὸ ἀριστοκρατικώτερον μεταρρυθμίσειν τοῦ πολιτεύματος ἐκδοῦς πρὸς τοῦτο διαφόρους νόμους (*leges Corneliae*). Τοσοῦτον δὲ διὰ τῶν νόμων τούτων ἐνίσχυσεν ἐκ νέου τὴν δύναμιν τῆς Συγγλήτου καὶ τοσοῦτον περιώρισε τὴν τῶν δημάρχων, ὥστε ἢ μέχρι τοῦδε ἀπεριόριστος κυριαρχία τοῦ λαοῦ ἐξέλιπεν. Οὕτω δὲ ἀποκαταστήσας καὶ πάλιν τὴν ἡσυχίαν καὶ τὴν τάξιν, ἦν αὐτὸς ὁ ἴδιος τοσοῦτον ἀπανθρώπως εἶχε διαταράξει, ἐτέλεσε μετὰ τοῦτο μεγαλοπρεπῆ θρίαμβον ἐπὶ τῇ κατὰ τοῦ Μιθριδάτου νίκῃ του. Ἴνα δὲ εὐφράνη τὸν ῥωμαϊκὸν λαὸν δι' αὐτὸ εἶχεν ὑποστῆ οὗτος μέχρι τοῦδε δοκιμασίας, παρέσχεν αὐτῷ μεγαλοπρεπεῖς ἀγῶνας καὶ πολυτελέστατα συμπόσια.

Καὶ ὅμως τίς ἠδύνατο νὰ πιστεύσῃ, ὅτι ὁ ἀνὴρ ἐκεῖνος, ὅστις τοσαῦτα εἶχε διαπράξει δεινά, καὶ πρὸ τοῦ ὁποίου οἱ πάντες κατείχοντο ὑπὸ τρόμου, ἤθελε μετὰ μικρὸν προβῆ εἰς διάβημα, ὅπερ ὑφ' ὅλας τὰς ἐπόψεις δύναται τὰ θεωρηθῆ μοναδικὸν ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς ἀνθρωπότητος; Νομίζων ἴσως, ὅτι τὸ πολιτικὸν αὐτοῦ σύστημα ἐξησφαλίσθη ἰκανῶς καὶ προτιμῶν μᾶλλον τὸν ἀνετον καὶ ἠδυπαθῆ βίον ἢ τὴν ἐξουσίαν, ἧς ἴσως ἐγένετο καὶ κατάκορος, ἀπέθετο αὐτὴν δημοσίᾳ κατὰ τὸ δεύτερον ἔτος τῆς δικτατορίας του, ἦτοι ἐν ἔτει 79 πρὸς μεγίστην ἐκπληξιν πάντων. Μετὰ δὲ τοῦτο ἀποσυρθεὶς ὡς ἰδιώτης εἰς τὴν ἐν *Καμπανίᾳ* λαμπρὰν αὐτοῦ ἐξοχικὴν ἔπαυλιν ἔζησεν ἀκόμη ἐν ἔτος ἦτοι μέχρι τοῦ 78 π. Χ. παραδιδόμενος εἰς τὰς ἡδονὰς καὶ εἰς τὸ κυνήγιον καὶ ἀσχολούμενος εἰς τὴν συγγραφὴν τῶν ἀπομνημονευμάτων του. Λέγεται δὲ ὅτι ἀπέθανε κατὰ τινὰς μὲν ὑπὸ αἱμορραγίας, κατ' ἄλλους δὲ ὑπὸ φοβερᾶς καὶ ἀηδεστάτης νόσου, προελθούσης ἐκ τοῦ ἀσώτου βίου, ὃν διῆγε κατὰ τὰ τελευταῖα αὐτοῦ ἔτη. Ὁ δὲ νεκρὸς αὐτοῦ μετενεχθεὶς εἰς τὴν Ῥώμην ἐν μεγαλοπρεπεῖ πομπῇ ἐκἀν ἐπὶ παρουσία ἀπείρου πλήθους λαοῦ ἐν τῷ πεδίῳ τοῦ Ἄρεως.

Οὕτω δ' ἐξέλιπε καὶ ὁ ἕτερος τῶν ἀνδρῶν ἐκείνων, ἀπὸ τῆς ἐμφανίσεως τῶν ὁποίων ἐπὶ τῆς πολιτικῆς σκηνῆς τὰ πολιτικὰ πράγματα τῆς Ῥώμης ἔλαβον ὅλως διάφορον χαρακτῆρα ἢ πρότερον. Διότι ἄλλοτε μὲν κύριος σκοπὸς τῶν πολιτικῶν ἀνταγωνισμῶν ἦσαν ἀρχαὶ καὶ ἰδέαι εἰς τὸ συμφέρον τῆς πατρίδος τείνουσαι, ἀπὸ τοῦδε ὅμως ὁ ῥωμαϊκὸς λαὸς συγκεντρούμενος περὶ τὰ ἐκά-

στοτε ἐμφανιζόμενα ἐπιφανῆ πρόσωπα μάχεται ὑπὲρ ἢ κατὰ τῆς προσωπικῆς ἐκάστου αὐτῶν πολιτικῆς δυνάμεως. Οὕτω δὲ σχηματισθείσης τῆς ἀπὸ τῆς δημοκρατίας εἰς τὸν δεσποτισμὸν φερούσης γεφύρας, ἡ ἱστορία τῆς Ῥώμης περιστρέφεται ἀπὸ τοῦδε κυρίως περὶ διακεκριμένους τινὰς ἄνδρας, οἵτινες διὰ παντὸς μέσου προσεπάθησαν ἵνα ἀναρριχθῶσιν εἰς τὴν ἀπόλυτον ἐξουσίαν.

§ 41

Ταραχαὶ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Σύλλα. Ἰβηρικὸς πόλεμος

(80—72 π. X.)

Εὐθύς ὡς ὁ Σύλλας ἐξέλιπεν ἀπὸ τῆς σκηνῆς τοῦ κόσμου καὶ ἄλλεπάλληλοι ἐγένοντο ἀπόπειραι πρὸς διατάραξιν τῆς τάξεως καὶ ἀνατροπὴν τοῦ ὑπ' αὐτοῦ ἰδρυθέντος καθεστῶτος. Διότι οὐδεὶς τῶν ἀνδρῶν ἐκείνων, οἵτινες εἶχον μορφωθῆ ἔν τῇ σχολῇ τοῦ φοβεροῦ ἐκείνου δικτάτορος, ἠδύνατο νὰ συγκριθῆ πρὸς αὐτὸν κατὰ τε τὴν δύναμιν τῆς θελήσεως καὶ τὸ μεγαλεῖον τοῦ πνεύματος, ἐν ᾧ ἐξ ἐναντίας ἢ ἀντίπαλος μερὶς εἶχε καὶ ἤδη ἀρχηγὸν ἓνα τῶν διαπρεπεστέρων ἀνδρῶν τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, τὸν *Σερτώριον*, ὅστις ἔβαιναν ἐπὶ τὰ ἴχνη τοῦ Μαρίου μετ' ἐκτάκτου ἀνδρίας καὶ εὐτυχίας.

Καὶ πρῶτος μὲν ἐκηρύχθη κατὰ τῆς νέας τῶν πραγμάτων τάξεως ὁ *M. Αἰμίλιος Λέπιδος*, ὁ πατὴρ τοῦ μετέπειτα τριάνδρου. Ὁ ἀνὴρ οὗτος διαπράξας ὡς ἑπαρχος τῆς Σικελίας φοβερὰς καταθλίψεις καὶ θέλων νὰ διαφύγῃ τὴν ἐπὶ τούτῳ τιμωρίαν, ἀπεσπᾶσθη τῆς μερίδος τοῦ Σύλλα καὶ προσεπάθησεν ὡς ὑπάτος νὰ καταλύσῃ τοὺς νόμους αὐτοῦ, ὅπως ἀποκαταστήσῃ καὶ πάλιν τὴν δύναμιν τοῦ λαοῦ. Μὴ δυνηθεὶς ὁμως νὰ κατορθώσῃ τοῦτο διὰ τῆς νομίμου ὁδοῦ δὲν ἐδίστασε νὰ καταφύγῃ εἰς τὸ μέσον τῆς βίας ἐπελθὼν ἐναντίον τῆς Ῥώμης. Ἀλλὰ καὶ τῆς ἐλπίδος του ταύτης ματαιωθείσης διὰ τῆς κατασυντρίψεως τοῦ στρατοῦ του ὑπὸ τοῦ συνυπάτου του Κατούλου καὶ τοῦ Πομπηίου, ἠναγκάσθη νὰ καταφύγῃ εἰς τὴν Σαρδηνίαν, ἔνθα καὶ ἀπέθανε μετὰ μικρὸν (77 π. X.). Τὴν αὐτὴν δ' ἔσχε τύχην καὶ ὁ φίλος καὶ ὀπαδὸς αὐτοῦ *M. Βρούτος* ἠττηθεὶς καὶ αὐτὸς ὑπὸ τοῦ Πομπηίου καὶ φονευθεὶς.

Ἄλλ' ὁμως πολλῶ μᾶλλον ἐπικίνδυνος εἰς τὴν κυβερνώσαν με-

ρίδα ἢ οἱ προμνημονευθέντες κατέστη ὁ *Κόιντος Σερτώριος*. Ὁ ἀνὴρ οὗτος, ὅστις ἦτο ὁ εὐγενέστερος καὶ διαπρεπέστερος πάντων τῶν ὀπαδῶν τοῦ *Μαρίου*, καὶ μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ ὁ μόνος ἀρχηγὸς τῆς δημοκρατικῆς μερίδος, ὅστις ἔνεκα τῶν ἐξόχων στρατιωτικῶν καὶ πολιτικῶν αὐτοῦ ἀρετῶν ἐγίνωσκεν οὐ μόνον νὰ παρασκευάζῃ καὶ διευθύνῃ πάντα πόλεμον, ἀλλὰ καὶ πῶς νάνταγωνίζεται καθ' οἷαςδήποτε κομματικῆς πάλης, καταφυγὼν μετὰ τὴν ἐν Ἰταλίᾳ κατασύντριψιν τῶν *Μαριανῶν* εἰς τὴν Ἰσπανίαν, ἵνα δυνηθῇ τοῦλάχιστον αὐτόθι νὰ διατηρήσῃ τὴν ἐλευθερίαν μέχρι εὐνοϊκωτέρας ἐποχῆς, ἠναγκάσθη μετὰ μικρὸν, προγραφεῖς ὑπὸ τοῦ *Σύλλα* καὶ μὴ δυνηθεῖς ἔνεκα τῆς μικρᾶς αὐτοῦ κατ' ἀρχὰς δυνάμεως νάντιστῆ κατὰ τῆς ἀσυγκρίτως μεγαλειτέρας τῶν ἀντιπάλων, νὰ καταλίπῃ τὴν χώραν ἐκείνην καὶ νάπέλθῃ εἰς τὴν Ἀφρικὴν (*Μαυριτανίαν*). Ἐπειδὴ ὅμως οἱ *Λυσιτανοί*, οἵτινες πολλὰκις εἶχον λάβει ἀφορμὴν νὰ ἐκτιμῆσωσι τὰς ἐκτάκτους ἀρετὰς τοῦ ἀνδρὸς ἐκείνου, ἐκάλεσαν αὐτὸν εἰς βοήθειαν κατὰ τῶν καταθλιβόντων αὐτοὺς στρατηγῶν τοῦ *Σύλλα*, ἐπανῆλθεν ὁ *Σερτώριος* καὶ πάλιν εἰς τὴν Ἰσπανίαν. Καὶ ἀληθῶς βοηθούμενος τὸ μὲν ὑπὸ τῶν ἐγχωρίων, οὓς ὁσημέραι ἐγίνωσκε νὰ προσελκύσῃ περισσότερον πρὸς ἑαυτὸν διὰ τῶν στρατηγικῶν αὐτοῦ προτερημάτων καὶ τῆς εὐγενοῦς συμπεριφορᾶς, τὸ δὲ ὑπὸ τῶν ἐκ τῆς Ἰταλίας συρρεόντων εἰς τὸ στρατόπεδόν του *Μαριανῶν*, κατώρθωσε μετὰ μικρὸν νὰ ἐπεκτείνῃ τὴν κυριαρχίαν του ἐφ' ἅπασαν τὴν χώραν ἐκείνην. Λέγεται δέ, ὅτι μετὰ τὸσαύτης στρατηγικῆς ἐπιτηδειότητος ἐμάχετο ὁ ἔξοχος ἐκεῖνος ἀνὴρ, ὃν δικαίως οἱ μὲν *Λυσιτανοί* ἐθεώρουν ὡς ἄλλον *Οὐρίαθον*, οἱ δὲ Ἰσπανοὶ στρατιῶται ὡς ἄλλον *Αῤῥιβάρ*, ὥστε ἅπαντας τοὺς κατ' αὐτοῦ πεμφθέντας ῥωμαίους στρατηγούς, ἦτοι τὸν *Α. Φουφίδιον*, *Δομίτιον Καλβίον* καὶ ἐπὶ τέλους καὶ αὐτὸν τὸν *Κόιντον Μέτελλον*, κατώρθωσε νὰ καταβάλλῃ. Καὶ δὲν εἶχεν ἀρκεσθῆ εἰς ταῦτα μόνον ὁ *Σερτώριος*. Θεωρῶν τὴν ἐν Ῥώμῃ δημοκρατίαν ὡς μεταβληθεῖσαν εἰς δεσποτισμὸν ὑπὸ τὰ ποδοπατήματα τοῦ *Σύλλα*, εἶχεν ἰδρῦσαι ἐτέραν τοιαύτην ἐν Ἰσπανίᾳ κατὰ τὸ πρᾶξιμα ἐκείνης, ἧς προϊστατο *Σύγκλητος* ἐκ 300 μελῶν θεωρουμένη ὡς ἡ ἀληθὴς *Σύγκλητος* τοῦ ῥωμαϊκοῦ λαοῦ καὶ ἔχουσα τὸ δικαίωμα νὰ διορίζῃ τοὺς διαφόρους ὑπαλλήλους καὶ στρατηγούς. Ὅποσον δὲ διὰ πάντων τούτων εἶχε καταστῆ τὸ ὄνομα τοῦ

Σερτωρίου φοβερὸν καὶ πασίγνωστον, ἐξάγεται καὶ ἐκ τούτου προσέτι, ὅτι καὶ αὐτὸς ὁ Μιθριδάτης παρασκευαζόμενος τότε νὰ ὑψώσῃ καὶ πάλιν τὰ ὄπλα κατὰ τῆς Ῥώμης, δὲν ἐδίστασε νὰ προτείνῃ αὐτῷ συμμαχίαν κατὰ τῆς αὐτόθι ἐπικρατοῦσης μερίδος.

Οὕτως εἶχον τὰ πράγματα ἐν Ἰσπανίᾳ, ὅτε καὶ ἐν αὐτῇ τῇ Ῥώμῃ τσοαύτην εἶχον παραγάγει ἀπόγνωσιν τὰ κατορθώματα τοῦ Σερτωρίου καὶ αἱ ἀλλεπάλληλαι ἤτται τοῦ Ῥωμαϊκοῦ στρατοῦ, ὥστε ἀπεφασίσθη ἐπὶ τέλους νὰποσταλῆ κατὰ τοῦ φοβεροῦ ἐκείνου ἐχθροῦ, παρὰ τὸν νόμον καὶ τὸ μέχρι τοῦδε ἐπικρατοῦν ἔθος, ὡς ἀνθύπατος¹ ὁ νεαρὸς Γραῖος Πομπήιος (77 π. Χ.), ὅστις, ὡς εἶδομεν, εἶχε διακριθῆ μέχρι τοῦδε πρῶτον μὲν κατὰ τῶν ἐν Σικελίᾳ καὶ Ἀφρικῇ Μαριανῶν καὶ δεύτερον ἠνωμένος μετὰ τοῦ Κατούλου κατὰ τοῦ Λεπίδου, καὶ ὅστις προσέτι ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ Σύλλα παρίστατο ὡς ὁ διασημότερος ἀρχηγὸς τῆς ἀριστοκρατικῆς μερίδος. Ἀλλὰ καὶ οὗτος μεθ' ὅλην τὴν στρατηγικὴν αὐτοῦ ικανότητα καὶ ὑποστήριξιν μάλιστα καὶ τοῦ Μετέλλου, δὲν ἐβράδυνε νὰ δοκιμάσῃ τὴν ὑπεροχὴν τοῦ ἀκαταβλήτου ἐκείνου ἀντιπάλου. Ἴσως δὲ μάλιστα θὰ κατεστρέφετο καὶ αὐτὴ ἡ μέχρι τοῦδε δόξα του, ἂν μὴ ἐπὶ τέλους ὁ Σερτώριος ἐπιπτε θῦμα τῆς προδοτικῆς συνωμοσίας, ἣν εἶχε συνυφάνει κατ' αὐτοῦ εἰς τῶν στρατηγῶν του καλούμενος Περπέννας, ὅστις καταφυγὼν εἰς τὴν Ἰσπανίαν μετὰ τῶν λειψάνων τοῦ στρατοῦ τοῦ Λεπίδου ὅπως καταστῆ αὐτόθι ἀνεξάρτητος ἀπὸ τῆς Ῥώμης, ἀλλ' ἀναγκασθεὶς ὑπὸ τῶν στρατιωτῶν του νὰ ταχθῆ ὑπὸ τὸν Σερτώριον τοσοῦτον βαρέως ἔφερε τοῦτο, ὥστε δὲν ἐδίστασε πρὸς κατάληψιν τῆς ἀρχιστρατηγίας νὰ προβῆ κατὰ τοῦ διαπρεποῦς ἐκείνου ἀνδρὸς εἰς τὸ ἀποτρόπαιον τῆς δολοφονίας μέσον (72 π. Χ.).

Καὶ κατάρθωσε μὲν οὕτω ὁ ἔλεεινὸς ἐκεῖνος ἀνὴρ νὰ ἐπιτύχῃ τοῦ σκοποῦ του, ἀλλ' ὅμως οὔτε τὰς στρατηγικὰς ἀρετὰς τοῦ Σερτωρίου κεκτημένος, οὔτε τῆς ἐμπιστοσύνης τοῦ στρατοῦ ἀπολαύων, δὲν ἐβράδυνε νὰ ὑποστῆ καὶ αὐτὸς τὴν δικαίαν τῆς μυσαρᾶς του πράξεως τιμωρίαν. Ἦττηθεὶς μετὰ μικρὸν ὑπὸ τοῦ Πομπηίου καὶ συλληφθεὶς αἰχμάλωτος ἀπεπειράθη μὲν νὰ σωθῆ καὶ πάλιν διὰ

¹ Ἴνα περιβληθῆ τις τὸ ἀξίωμα τοῦ Ἀνθυπάτου ἔπρεπε προηγουμένως νὰ εἶχε διέλθει οὐ μόνον ἅπαντα τὰ κατώτερα ἀξιώματα, ἀλλὰ καὶ αὐτὸ τὸ ὑπατικόν.

μέσου ταπεινοῦ καὶ ἀνηθικοῦ, ἦτοι διὰ τῆς παραδόσεως ἐπιστολῶν τινῶν ἀνηκουσῶν εἰς τὸν Σερτώριον, δι' ὧν πολλοὶ ἐπιφανεῖς Ῥωμαῖοι θὰ διέτρεχον τὸν ἔσχατον κίνδυνον ὡς προτρέποντες ἐκείνον νὰ μεταφέρῃ τὸν πόλεμον εἰς τὴν Ἰταλίαν. Ἀλλὰ καὶ τὸ μέσον τοῦτο οὐδὲν ὠφέλησεν αὐτῷ, διότι ὁ Πομπηῖος τὰς μὲν ἐπιστολάς ἐκείνας ἔρριψεν εἰς τὸ πῦρ χωρὶς νὰ τὰς ἀναγνώσῃ, τὸν δὲ Περπένανν καὶ τοὺς λοιποὺς φονεῖς τοῦ Σερτωρίου πλὴν ἐνὸς μόνου διέταξε νὰ φονεύσωσιν.

Οὕτω δὲ ὁ Πομπηῖος εὐτυχήσας ἔνεκα τοῦ θανάτου τοῦ Σερτωρίου νὰ διεκπεραιώσῃ τὸν ἐπὶ ὀκτὼ ὄλα ἔτη διαρκέσαντα Ἰβηρικὸν πόλεμον (80—72 π. X.) ἐπανῆλθε καὶ πάλιν νικητῆς καὶ τροπαιοῦχος εἰς τὴν Ἰταλίαν, ἔνθα νέας εἶχε παρασκευάσει αὐτῷ ἡ τύχη πολεμικὰς δάφνας.

§ 42

Πόλεμος τῶν δούλων

(73—71 π. X.)

Ἐν ᾧ διήρκει ἔτι ὁ Ἰβηρικὸς πόλεμος φοβερὸς κίνδυνος ἠπέλησε τὴν Ἰταλίαν ἔνεκα τῆς ἀγρίας στάσεως, εἰς ἣν προέβησαν οἱ αὐτόθι διεσπαρμένοι δούλοι.

Εἶναι ἤδη γνωστὸν, ὅτι οἱ Ῥωμαῖοι διεξαγαγόντες αἰσίως πολέμους ἐν Ἀφρικῇ, Ἰσπανίᾳ, Ἑλλάδι καὶ ἰδίως ἐν τῇ Μικρᾷ Ἀσίᾳ εἶχον ἀπαγάγει εἰς τὴν Ῥώμην πολλὰς χιλιάδας αἰχμαλώτων, οἵτινες ἢ ἐχρησίμευον εἰς τὰς διαφόρους βαρείας ἐργασίας τῆς πολιτείας, ἢ πωλούμενοι ὡς δούλοι εἰς ἰδιώτας πλουσίους ὑπεχρεοῦντο νὰ καλλιεργῶσι τὰ μεγάλα αὐτῶν κτήματα. Ἐπειδὴ δὲ ἡ θέσις αὐτῶν ἦτο ὑφ' ὄλας τὰς ἐπόψεις οἰκτρὰ, ἠναγκάζοντο πρὸς βελτίωσιν αὐτῆς νὰ προβαίνωσιν οὐχὶ σπανίως εἰς ἐπικινδύνους κατὰ τῆς Ῥώμης ἐπαναστάσεις. Καὶ πρῶτον μὲν τοιαῦται ἐπαναστάσεις ἐξεργάγησαν ἐν Σικελίᾳ δύο, ἡ μὲν πρώτη ἐν ἔτει 135 π. X. ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν Σύρου τινὸς καλουμένου *Εὐρου*, ἧς συμμετέσχον ὑπὲρ τὰς 200,000 δούλων καὶ ἄλλων πτωχῶν, ἡ δὲ δεύτερα ἐν ἔτει 103 π. X. ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν δύο ἀνδρῶν, *Τρύφωνος* καὶ *Ἀθηρίωνος*. Ὅπόσον δ' αἱ ἐπαναστάσεις ἐκείναι ἦσαν ἐπικίνδυνοι διὰ τοὺς Ῥωμαίους ἐξάγεται ἐκ τούτου, ὅτι μόλις μετὰ τρία ἔτη καὶ ἀφ' οὗ ὑπέστησαν πολλὰς ἥττας κατάρθωσαν οὗτοι

νά καταπνίξωσιν ἀμφοτέρας, ἦτοι ἐκείνην μὲν ἐν ἔτει 132, ταύτην δὲ ἐν ἔτει 100. Τῶν ἐπαναστάσεων ὅμως ἐκείνων πολλῶ σοβαρῶ-
 τέρα καὶ κινδυνωδεστέρα οὐ μόνον διὰ τὴν Ῥώμην ἀλλὰ καὶ δι'
 ἅπασαν τὴν Ἰταλίαν, ἦτο ἡ κατὰ τὴν περίστασιν ταύτην ἐν ἔτει
 73 π. Χ. αὐτόθι ἐπραγεῖσα καὶ ὑπὸ τῶν λεγομένων *μορομάχων*
 καὶ *θηριομάχων* ὑποκινήθεισα.

Ἀπὸ μακροῦ δῆλα δὴ χρόνου ἐπεκράτει παρὰ τοῖς Ῥωμαίοις τὸ
 ἀποτρόπαιον ἔθος τοῦ νὰ μεταχειρίζωνται οὗτοι πρὸς τέρψιν αὐτῶν
 εἰς τὰ δημόσια θεάματα ἀνθρώπους, οἵτινες ὤφειλον νὰ μάχωνται
 εἴτε κατ' ἀλλήλων, εἴτε κατὰ θηρίων ἀγρίων μέχρι θανάτου (*Gla-*
diatores). Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν μετεχειρίζοντο πρὸς τοῦτο αἰχ-
 μαλώτους καὶ εἰς θάνατον καταδεδικασμένους κακούργους. Προϊ-
 όντος ὅμως τοῦ χρόνου τοσοῦτον ἐπετάθη ἡ πρὸς τὰ τοιαῦτα ἀ-
 πάνθρωπα καὶ αἱματηρὰ θεάματα κλίσις τοῦ Ῥωμαϊκοῦ λαοῦ, ὥστε
 καὶ ὀλόκληρα στίφη δούλων, ἀγοραζομένων ὑπὸ κερδοσκοπῶν ἐν
 διαφόροις χώραις καὶ ἰδίως ἐν Θράκῃ, Γαλλίᾳ καὶ Ἀφρικῇ, καὶ
 γυμναζομένων ἐν ἰδιαιτέραις σχολαῖς, μισθούμενα πολλάκις εἰς
 ἄνδρας, οἵτινες ἤθελον νὰ παρέχωσι τοιαῦτα θεάματα εἰς τὸν Ῥω-
 μαϊκὸν λαόν, ἠναγκάζοντο νὰ συντελῶσι διὰ τῆς θυσίας τῆς ζωῆς
 τῶν εἰς τέρψιν καὶ ἡδονὴν αὐτοῦ. Ἐπειδὴ δὲ τὸν τοιοῦτον βίον
 δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ὑποφέρωσι τὰ δυστυχῆ ταῦτα πλάσματα, πολ-
 λά ἐξ αὐτῶν ἢ προὔτιμων ἐν τῷ ἀπελπιμῶ αὐτῶν τὸν θάνατον, ἢ
 ἀπεπειρῶντο, ἀφ' οὗ ἡ ζωὴ αὐτῶν ἦτο προωρισμένη ἵνα χρησιμεύσῃ
 πρὸς τέρψιν τοῦ Ῥωμαϊκοῦ λαοῦ, νὰ θυσιαζῶσιν αὐτὴν τοῦλάχιστον
 εἰς ἀνάκτησιν τῆς ἐλευθερίας των. Οὕτω δὲ ἐβδομήκοντα καὶ ὀκτώ
 τοιοῦτοι μονομάχοι κατορθώσαντες νὰ δραπετεύσωσιν ἐκ τῆς ἐν Κα-
 πύῃ φυλακῆς των (73 π. Χ.) καὶ ἀναδείξαντες ἀρχηγὸν τὸν ἐκ Θρα-
 σης καταγόμενον γενναῖον αὐτῶν σύντροφον Σπάρτακον διέρρηξαν
 τὰς ἐν τῇ κάτω Ἰταλίᾳ φυλακὰς τῶν τε δούλων καὶ μονομάχων
 καὶ διὰ τῆς συρροῆς αὐτῶν καὶ πολλῶν πτωχῶν ἀύξηθέντες μετὰ
 μικρὸν εἰς ἐβδομήκοντα χιλιάδες οὐ μόνον ἐνίκησαν ἅπαντας τοὺς
 κατ' αὐτῶν ἀποσταλέντας Ῥωμαϊκοὺς στρατοὺς, ἀλλὰ καὶ διὰ τῶν
 ἀγρίων αὐτῶν δηρώσεων καὶ λεηλασιῶν ἐνέσπειραν πανταχοῦ τῆς
 Ἰταλίας τὸν φόβον καὶ τὸν τρόμον. Ὅτε δὲ ἠπειλήσαν καὶ αὐτὴν
 τὴν Ῥώμην, ἀπεστάλη κατ' αὐτῶν ὑπὸ τῆς Συγκλήτου ὁ κατὰ
 τὸν ἐμφύλιον πόλεμον διακριθεὶς καὶ διὰ τὸν μέγαν αὐτοῦ πλοῦ-

τον γνωστότατος *M. Αικίνιος Κράσσος*, ὅστις ἀναγκάσας τὰ φο-
 βερὰ ἐκεῖνα στίφη νάποσυρθῶσιν εἰς τὴν μεσημβρινὴν ἄκρην τῆς
 Ἰταλίας καὶ κατενεγκῶν μετὰ τοῦτο κατ' αὐτῶν κατὰ τινὰς μι-
 κροτέρας συμπλοκὰς ἱκανὰ τραύματα, κατῴρθωσεν ἐπὶ τέλους νὰ
 καταβάλλῃ αὐτὰ ὀλοσχερῶς κατὰ τὴν παρὰ τὸν ποταμὸν Σίλαρον
 συγκροτηθεῖσαν μεγάλην μάχην, καθ' ἣν καὶ αὐτὸς ὁ Σπάρτακος
 ἡρωικῶς μαχόμενος ἔπεσε (71 π. Χ.). Λέγεται δὲ ὅτι κατὰ τὴν
 μάχην ταύτην ἐφονεύθησαν ὑπὲρ τὰς 60,000 δούλων, ἑξακισχίλιοι
 δὲ συλληφθέντες αἰχμάλωτοι ἀνεσταυρώθησαν ἐπὶ τῆς ἀπὸ τῆς
 Καπύης εἰς τὴν Ῥώμην ἀγούσης ὁδοῦ, καὶ μόνον πεντακισχίλιοι
 διασωθέντες διηυθύνθησαν πρὸς τὴν ἄνω Ἰταλίαν, ὅπως ἐπανέλθωσι
 διὰ τῶν Ἄλπεων εἰς τὰς πατρίδας των. Ἀλλὰ καὶ οὗτοι συναν-
 τήσαντες αὐτόθι πρὸς μεγίστην αὐτῶν δυστυχίαν τὸν ἐκ τῆς Ἰ-
 σπανίας ἐπανερχόμενον Πομπηϊὸν κατεστράφησαν ἅπαντες ὑπ'
 αὐτοῦ. Καίτοι δὲ τὸ κατῴρθωμα τοῦτο τοῦ Πομπηίου ἦτο ἐντε-
 λῶς ἀσήμαντον, ἐν τούτοις θέλων νὰ σφετερισθῇ αὐτὸς ὄλην τὴν
 δόξαν τῆς νίκης, οὐδαμῶς ἐδίστασε νὰ γράψῃ μετὰ στόμφου πρὸς
 τὴν Σύγκλητον, ὅτι ἂν ὁ Κράσσος κατετρόπωσε τοὺς δούλους ἐν
 μιᾷ μάχῃ, αὐτὸς ὁμως κατῴρθωσε νάποκόψῃ ὀλοσχερῶς τὰς ρίζας
 τοῦ προκειμένου πολέμου.

Εἶναι τῇ ἀληθείᾳ περιέργον, ὅτι καὶ ὁ Ῥωμαϊκὸς λαὸς μείζονα
 τῆς προσηκούσης ἀποδοῦς ἀξίαν εἰς τὸ ἀσήμαντον ἐκεῖνο κατῴρ-
 θωμα τοῦ Πομπηίου, εἰς τοῦτον ἐπέτρεψε νὰ τελέσῃ μεγαλοπρεπῆ
 θρίαμβον ὡς τὸν ἀληθῆ τοῦ δουλικοῦ πολέμου διεκπεραιωτήν, ἐν ᾧ
 ὁ Κράσσος ὡς ἀπλοῦς μόνον τῶν δούλων νικητῆς θεωρηθεὶς ἠναγ-
 κάσθη νάρκεσθῆ εἰς τὸν μικρὸν λεγόμενον θρίαμβον¹. Ἀλλὰ τὸ
 γεγονός τοῦτο τοσοῦτον διήγειρε τὸ μῖσος τοῦ Κράσσου κατὰ τοῦ
 Πομπηίου, ὥστε ἂν μὴ κατῴρθοῦτο, ἔστω καὶ κατ' ἐπιφάνειαν,
 ἢ συμφιλίωσις τῶν δύο τούτων ἀνδρῶν τῇ μεσιτείᾳ τῆς Συγκλή-
 του, θὰ ἐποτίζετο καὶ πάλιν τὸ ἔδαφος τῆς Ῥώμης ὑπὸ τοῦ αἵ-
 ματος τῶν πολιτῶν αὐτῆς. Ἐκτοτε δὲ οἱ δύο ἐκεῖνοι ἄνδρες καί-

¹ Κατὰ τὸν θρίαμβον τοῦτον, ὅστις παρὰ τοῖς Ῥωμαίοις ἐκαλεῖτο *Ovatio*,
 ὁ στρατηγὸς εἰσήρχετο εἰς τὴν πόλιν πεζὸς ἢ ἑφιππος καὶ ἦτο περιβεβλημέ-
 νος μόνον τὴν περιπόρφυρον τήβενναν (*togam praetextam*) καὶ κεκοσμημένος
 διὰ μύρτων καὶ οὐχὶ διὰ δάφνης. Πρὸς δὲ τούτοις ἐθυσίαζεν εἰς τὸν Καπιτώλιον
 Δία οὐχὶ ταῦρον, ἀλλὰ πρόβατον (*ovis*).

περ ἔνδομύχως μισούμενοι ἀμοιβαίως, θεωροῦντες ἀναγκαίαν τὴν κοινὴν σύμπραξιν χάριν τοῦ σκοποῦ, ὃν ἑκάτερος ἐδίωκε, μετὰ τοσαύτης συνειργάζοντο δραστηριότητος, ὥστε ἀμφοτέροι ἐγένοντο ὕπατοι διὰ τὸ ἔτος 70, εἰ καὶ ὁ Πομπηῖος μάλιστα ἐστερεῖτο κατὰ τὴν ἰσχύουσαν νομοθεσίαν τοῦ Σύλλα τῶν πρὸς τοῦτο ἀπαιτουμένων προσόντων, ἅτε οὐδὲν τῶν προηγουμένων ἀξιωματῶν περιβεβλημένος. Ἄφ' οὗ δὲ οὕτω ἐπληρώθη ὁ πρῶτος αὐτῶν πόθος, ἤρξαντο ἤδη ἀμφοτέροι οἱ ἀντίζηλοι ἐκεῖνοι ἀμιλλώμενοι τίς μᾶλλον νὰ ἐφελκύσῃ πρὸς ἑαυτὸν τὴν εὐνοίαν τοῦ λαοῦ. Καὶ ὁ μὲν Κράσσοι προσεπάθει νὰ κατορθώσῃ τοῦτο διὰ πολυδαπάνων ἐστιάσεων καὶ δωρεῶν σίτου, ὁ δὲ Πομπηῖος, ὅστις ἐγίνωσκεν ὅπόσον ἀντιδημασικοὶ ἦσαν οἱ νόμοι τοῦ Σύλλα, οἵτινες ἄλλως καὶ εἰς τὰ ἴδια αὐτοῦ συμφέροντα ἀντεστρατεύοντο ἤδη, δὲν ἰδίστασε νὰ προβῇ εἰς τὴν κατάργησιν αὐτῶν ἀποκαταστήσας οὕτω καὶ πάλιν καὶ ἄλλας μὲν πολλὰς δημοκρατικὰς διατάξεις, ἰδίως ὅμως τὴν δημαρχικὴν ἐξουσίαν. Οὕτω δὲ ὁ ἀνὴρ ἐκεῖνος, ὅστις χάριν τῶν νόμων τοῦ Σύλλα εἶχε λυσσωδῶς ἄλλοτε καταδιώξει τὴν δημοκρατικὴν μερίδα, δὲν ἐδίστασεν ἤδη χάριν τοῦ πολιτικοῦ αὐτοῦ συμφέροντος οὐ μόνον εἰς τὴν συνδρομὴν αὐτῆς νὰ καταφύγῃ, ἀλλὰ καὶ τοὺς νόμους ἐκεῖνους νὰ καταργήσῃ.

§ 43

Πειρατικὸς πόλεμος

(78—67 π. Χ.)

Δὲν εἶχεν ἤδη παρέλθει πολὺς χρόνος ἀπὸ τῆς λήξεως τῆς ὑπατείας τοῦ Πομπηίου καὶ νέα παρέστη αὐτῷ εὐκαιρία ὅπως καὶ ἄλλας πολλῶ σπουδαιοτέρας παράσχῃ εἰς τὴν πατρίδα ὑπηρεσίας.

Ἡ πειρατεία ἀνέκαθεν ἀποτελοῦσα ἓν τῶν φοβερωτάτων δεινῶν τῶν μασιζόντων τἀνατολικά μέρη τῆς Μεσογείου θαλάσσης, ἀπὸ δὲ τῆς πτώσεως ἰδίως τῆς Καρχηδόνος καὶ τῆς Κορίνθου καταπληκτικῶς προαχθεῖσα, εἶχεν ὑψώσει κατὰ τοὺς τελευταίους τούτους χρόνους θρασειαν τὴν κεφαλὴν. Συνέβη δὲ τοῦτο τὸ μὲν ἔνεκεν ἐλλείψεως ἰσχυρᾶς τινος ναυτικῆς δυνάμεως πρὸς καταπολέμησιν τῶν πειρατῶν, ἀφ' οὗ καὶ αὐτὴ ἡ Ῥώμη εἶχε παρμηλήσει τὴν ναυτικὴν αὐτῆς δυνάμιν μετὰ τὴν καταστροφὴν τῆς Καρχηδόνος, τὸ

δὲ ἕνεκα τῆς αὐξήσεως αὐτῶν διὰ πολλῶν ναυτῶν ὑπηρετησάντων πρότερον ἐπὶ τῶν σόλων τῆς Καρχηδόνος καὶ τῆς Ῥώμης, διὰ πολλῶν ἐξορίστων καὶ φυγάδων καὶ προσέτι διὰ τῆς ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ τοῦ κατατροπωθέντος Μιθριδάτου διατελεσάντων μισθοφορικῶν σιφῶν. Οἱ δὲ πειραταὶ οὗτοι ὀρμώμενοι ἐκ τῶν περαλίων χωρῶν τῆς μεσημβρινῆς Μικρᾶς Ἀσίας καὶ ἐκ πολλῶν νήσων, καὶ ἰδίως ἐκ τῆς Κιλικίας, τῆς Καρίας, τῆς Λυκίας, τῆς Ἰσαυρίας καὶ τῆς Κρήτης, ἔνθα εἶχον τὰς φωλεὰς αὐτῶν, διέσχίζον κατὰ πᾶσαν διεύθυνσιν μετὰ τῶν ταχυπλόων αὐτῶν πλοίων τὴν Μεσόγειον θάλασσαν μέχρι τῶν στηλῶν τοῦ Ἡρακλέους καὶ ἐνέσπειρον πανταχοῦ τὸν φόβον καὶ τὸν τρόμον ἀρπάζοντες καὶ λεηλατοῦντες πάσας τὰς νήσους καὶ τὰς περαλίας, ἐπιτιθέμενοι κατὰ παντὸς πλοίου, ὅπερ συνήντων, συλῶντες ναυτοὺς πλουσίους καὶ ἀπάγοντες εἰς τὴν αἰχμαλωσίαν καὶ πλείστους μὲν ἄλλους ἐκ τῶν κατοίκων τῶν κυριευομένων πόλεων, ἰδίως ὅμως πολλὰ ἐπιφανῆ πρόσωπα, ἵνα λαμβάνωσι παρ' αὐτῶν βάρεα λύτρα.

Τοσοῦτον δὲ μάλιστα εἶχον θρασυνθῆ οἱ πειραταὶ ἐκεῖνοι, εἰς οὓς παρεῖχε τὴν συνδρομὴν αὐτοῦ καὶ ὁ Μιθριδάτης, καὶ οἵτινες, ὡς λέγεται, ἐκέκτηντο ὑπὲρ τὰ χίλια μεγάλα πλοῖα καὶ εἶχον κυριεύσει ὑπὲρ τὰς 400 πόλεις, ὥστε δὲν ἐδίσταζον νὰ ἐκτείνωσι τὰς λεηλασίας αὐτῶν μέχρι τῶν προθύρων καὶ αὐτῆς τῆς Ῥώμης, ἣτις οὕτω, εἰ καὶ κυρίαρχος τοῦ κόσμου, δὲν ἦτο βεβαία περὶ τῆς ἀσφαλείας τῆς. Καὶ εἶναι μὲν ἀληθές ὅτι οἱ Ῥωμαῖοι ἐπιχειρήσαντες ἀπὸ τοῦ ἔτους 78 ἐπανειλημμένως κατὰ τῶν ἐπικινδύνων ἐκείνων ἐχθρῶν ἐκστρατείας, εἶχον κατορθώσει νὰ κτενεύωσι κατ' αὐτῶν καίριά τινα τραύματα καὶ νὰ ὑποτάξωσι κατὰ μὲν τὸ 75 ἔτος τὴν Ἰσαυρίαν διὰ τοῦ Ποπλίου Σερβιλίου (Ἰσαυρικοῦ), κατὰ δὲ τὸ 68 τὴν Κρήτην διὰ τοῦ Κ. Καικιλίου Μετέλλου (Κρητικοῦ). Ἄλλ' ὅμως, ἐπειδὴ καὶ μετὰ τοῦτο ἡ θέσις τῶν Ῥωμαίων, οἵτινες ἠπειλοῦντο προσέτι καὶ ὑπὸ τῆς πείνης ἕνεκα τῆς ὑπὸ τῶν φοβερῶν ἐκείνων ἐχθρῶν διακωλύσεως τῆς εἰς Ῥώμην σιταγωγίας, ἦτο δεινὴ, ἀπεφασίσθη ἐπὶ τέλους ἐν ἔτει 67 κατὰ πρότασιν τοῦ δημάρχου *Αὔλιου Γαβιρίου* (lex Gabinia) νάνατεθῆ ἡ ἀρχιστρατηγία τοῦ κατὰ τῶν πειρατῶν πολέμου εἰς ἕνα ὑπατικόν, ὅστις περιβεβλημένος ἀπεριόριστον ἐξουσίαν ἐπὶ τρία ἔτη, νὰ ἀρχῇ ἐπὶ πᾶσῶν τῶν θαλασσῶν καὶ τῶν περαλίων

μέχρι τεσσαράκοντα μιλίων πρὸς τὴν μεσόγαιαν, καὶ νὰ ἔχη ὑπὸ τὴν διάθεσιν του τοὺς θησαυροὺς τοῦ δημοσίου ταμείου.

Καίτοι δὲ ἡ πρότασις ἐκείνη, ἣτις προδήλως ἀπέβλεπεν εἰς τὸν Πομπήϊον, μετὰ πολλῆς σφοδρότητος κατεπολεμήθη ὑπὸ τῆς ἀριστοκρατικῆς μερίδος ὡς ἐκ τοῦ μίσους, ὅπερ αὕτη ἔστρεφε πρὸς αὐτὸν ἕνεκα τῆς μεταβολῆς τῶν πολιτικῶν αὐτοῦ φρονημάτων, ἐν τούτοις τοσαύτη ἦτο τοῦ λαοῦ ἡ εὐνοια πρὸς τὸν ἄνδρα ἐκεῖνον, ὥστε ἅπασαι αἱ κατ' αὐτοῦ ἀντιδράσεις ἐματαιώθησαν. Καὶ ἀληθῶς ὁ Πομπήϊος δὲν διέψευσε τὰς ἐλπίδας τῶν συμπολιτῶν του. Διότι μετὰ τοσαύτης προέβη εἰς τὸν πόλεμον τοῦτον δραστηριότητος, ὥστε ἐν διαστήματι τριῶν μόνον μηνῶν οὐ μόνον τὴν Μεσόγειον θάλασσαν ἐκαθάρισεν ἀπὸ τῶν πειρατῶν, ἀλλὰ καὶ ἐγένετο κύριος πάντων τῶν ὀχυρῶν καὶ δυσπροσίτων αὐτῶν φρουρίων καὶ πόλεων, ἄλλων μὲν διὰ τῆς βίας, ἄλλων δὲ διὰ τῆς ἐκτάκτου αὐτοῦ ἠπιότητος. Λέγεται δὲ ὅτι κατὰ τὸν προκείμενον πόλεμον περὶ τὰ 1300 πειρατικὰ πλοῖα κατεστράφησαν, 400 δὲ μετὰ 20,000 ἀνδρῶν περιέπεσον εἰς τὴν ἐξουσίαν τοῦ νικητοῦ, ὅστις ἄλλους μὲν τῶν αἰχμαλώτων κατώκισεν εἰς τὴν Πελοπόννησον, ἄλλους δὲ εἰς τὴν Κιλικίαν καὶ ἰδίως εἰς τὴν πόλιν Σόλους, ἣτις ἔκτοτε πρὸς τιμὴν αὐτοῦ μετωνομάσθη Πομπηίουπολις. Εἶναι δ' εὐνόητον, ὅτι ἡ τοσοῦτον ταχεῖα καὶ αἰσία διεξαγωγή τοῦ προκειμένου πολέμου οὐ μόνον νέαν προσέθηκε λάμπιν εἰς τὴν δόξαν τοῦ Πομπηίου, ἀλλὰ καὶ κατέστησε τὸ ὄνομα αὐτοῦ δημοτικώτατον. Οὐδαμῶς δὲ παράδοξον, ὅτι εὐθὺς μετὰ τὴν διεκπεραίωσιν τοῦ πειρατικοῦ πολέμου νέαι περιέμενον τὸν ἔνδοξον ἐκεῖνον ἄνδρα δάφναι.

§ 44

Δεύτερος (83—81) καὶ τρίτος (74—64)

Μιθριδατικὸς πόλεμος

Εἰ καὶ ὁ Μιθριδάτης εἶχεν ἀναγκασθῆ, ὡς εἶδομεν, νὰ ὑποκύψῃ εἰς τοὺς ὑπὸ τοῦ Σύλλα διὰ τῆς ἐν Δαρδάνῳ συνομολογηθείσης εἰρήνης (84 π. Χ.) ἐπιβληθέντας αὐτῷ ὄρους, ἐν τούτοις δὲν ἐβράδυνε νὰ περιέλθῃ καὶ πάλιν εἰς ῥῆξιν πρὸς τοὺς Ῥωμαίους ἀρνούμενος πρᾶ τὴν συνθήκην νὰ παραχωρήσῃ εἰς αὐτοὺς τὴν Καππαδοκίαν. Καὶ κατώρθωσε μὲν νὰ νικήσῃ τὸν κατ' αὐτοῦ ἐπελθόντα Ῥωμαῖον

ὑποστράτηγον *Μουρήναν*, ὃν ὁ Σύλλας εἶχε καταλίπει ἐν Ἀσίᾳ πρὸ τῆς ἀναχωρήσεως αὐτοῦ, ἀλλ' ἀπειληθεὶς ὑπὸ τοῦ τελευταίου τούτου ἠναγκάσθη μετὰ διετῆ πόλεμον (83—81) νὰ καταθέσῃ καὶ πάλιν τὰ ὄπλα.

Καὶ ὅμως ὁ ἡγεμὼν ἐκεῖνος οὐδέποτε ἀποβαλὼν τὴν ἐλπίδα ὅτι θὰ ἠδύνατο οὐ μόνον νὰ νικήσῃ καὶ πάλιν τὰς ἀπολεσθείσας χώρας, ἀλλὰ καὶ νὰ ἐκτελέσῃ προσέτι καὶ πάντα τὰ λοιπὰ αὐτοῦ κατακτητικὰ σχέδια, δὲν ἐδίδασε, καθ' ἣν ἐποχὴν οἱ Ῥωμαῖοι ἦσαν περιπεπλεγμένοι εἰς τοὺς ἔμπροσθεν μνημονευθέντας τρεῖς τελευταίους πολέμους, ἧτοι τὸν *ἰβηρικόν*, τὸν *δουλικόν* καὶ τὸν *πειρατικόν*, νὰ παρασκευασθῇ καὶ πάλιν εἰς νέας πρὸς αὐτοὺς ἐχθροπραξίας. Ἀφ' οὗ δὲ ἤρξθησαν ἰκανῶς τὰς κατὰ ξηρὰν καὶ θάλασσαν δυνάμεις αὐτοῦ, καὶ συνεμάχησε προσέτι καὶ μετὰ τοῦ γαμβροῦ αὐτοῦ Τιγράνου βασιλέως τῆς Ἀρμενίας καὶ τοῦ Σερτορίου ἐν Ἰσπανίᾳ, ὅστις, ὡς λέγεται, ἔπεμψεν αὐτῷ πολλοὺς Ῥωμαίους ἀξιωματικούς πρὸς ἐκγύμνασιν τοῦ στρατοῦ του, ἤρξατο ἐν ἔτει 74 τοῦ κατὰ τῶν Ῥωμαίων πολέμου εἰσβαλὼν εἰς τὴν Βιθυνίαν, ἣν εἶχε κληροδοτήσει εἰς αὐτοὺς ὁ πρὸ μικροῦ ἀποθανῶν ἄτεκνος βασιλεὺς αὐτῆς *Νικομήδης ὁ Γ'* (ἔγγονος τοῦ Προυσίου). Καὶ ἔσπευσε μὲν πρὸς καταπολέμησιν τοῦ ἀδιαλλάκτου ἐκεῖνου ἐχθροῦ τῶν Ῥωμαίων ὁ ὑπάτος *Μάρκος Ἀνρόνιος Κόττας*, ἀλλ' ὁ Μιθριδάτης νικήσας καὶ τοῦτον κατὰ τε ξηρὰν καὶ θάλασσαν παρὰ τὴν Χαλκηδόνα προέβη μετὰ τοῦτο εἰς τὴν πολιορκίαν τῆς Κυζίκου, ἥς ὅμως οἱ κάτοικοι ἀντέταξαν γενναίαν ἀντίστασιν. Ἐπειδὴ δὲ μετὰ μικρὸν ἀπεστάλη κατ' αὐτοῦ καὶ ὁ ἕτερος ὑπάτος *Α. Λικίνιος Λούκουλλος*, ὅστις δὲν διεκρίνετο μόνον διὰ τὴν ἐλληνικὴν αὐτοῦ μόρφωσιν καὶ πολυμαθειαν, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν στρατηγικὴν αὐτοῦ ἰκανότητα, τὰ πράγματα ὑπέστησαν ἀλλοίαν τροπὴν.

Εἰ καὶ ὁ στρατηγὸς οὗτος τῶν Ῥωμαίων εἶχεν ἀσυγκρίτως μικροτέραν δυνάμιν τοῦ Μιθριδάτου, ἐν τούτοις τοσοῦτον καίρια κατήνεγκε κατὰ τοῦ ἡγεμόνος ἐκεῖνου κατὰ τε ξηρὰν καὶ θάλασσαν τραύματα, ὥστε τὸν ἠνάγκασε νὰ λύσῃ τὴν πολιορκίαν τῆς Κυζίκου καὶ νὰ πορευθῇ εἰς τὸ κράτος του. Ἀλλὰ καὶ ἐνταῦθα δὲν ὑπῆρξεν εὐτυχέστερος ὁ βασιλεὺς τοῦ Πόντου. Διότι ἠττηθεὶς καὶ πάλιν ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ Ῥωμαίου στρατηγοῦ, ὅστις δὲν ἐδίστασε νὰ τὸν κενερώσῃ καὶ ἐν τῇ ἰδίᾳ αὐτοῦ χώρᾳ παρὰ τὴν Κάβειρα

(72), τοσαύτην ὑπέστη καὶ κατὰ τὴν μάχην ταύτην καταστροφὴν, ὥστε ἠναγκάσθη νὰ καταλίπῃ τὸ κράτος τοῦ εἰς τὴν διαθήσειν τοῦ νικητοῦ καὶ νὰ καταφύγῃ παρὰ τῷ γνωστῷ γαμβρῷ αὐτοῦ Τιγράνῃ, ἀφ' οὗ προηγουμένως διέταξε νὰ φονεύσῃ τὰς ἀδελφὰς καὶ τὰς συζύγους αὐτοῦ, ὅπως μὴ περιέλθωσιν εἰς τὴν αἰχμάλωσίαν τῶν Ῥωμαίων. Ἀφ' οὗ δὲ ὁ Λούκουλλος ὑπέταξεν ἅπασαν τὴν Μικρὰν Ἀσίαν καὶ ἀπῆλλαξεν αὐτὴν διὰ μέτρων αὐστηρῶν τῆς ἀσυνειδησίας Ῥωμαίων τοκογλύφων, οἵτινες παρέχοντες χρήματα εἰς τοὺς κατοίκους πρὸς πληρωμὴν τῶν ὑπὸ τοῦ Σύλλα ἐπιβληθέντων αὐτοῖς φόρων, εἶχον ἀυξήσει τὰ χρέη των διὰ τῶν ὑπερόγκων τόκων ἀπὸ 20,000 εἰς 150,000 ταλάντων, — ἔστρεψεν αὐτογνωμόνως μετὰ τοῦτο τὰ ὄπλα του καὶ κατ' αὐτοῦ τοῦ Τιγράνου, ὅστις εἶχεν ἐπεκτείνει τὴν κυριαρχίαν αὐτοῦ ἐντεῦθεν τοῦ Εὐφράτου μέχρι τῆς Ἀντιοχείας καὶ τῆς Συριακῆς παραλίας, καὶ ὅστις εἶχεν ἀποκρούσει τὴν αἴτησιν αὐτοῦ περὶ ἐκδόσεως τοῦ πενθεροῦ του. Διαβὰς δὲ τὸν Εὐφράτην μετὰ 10,000 περίπου ἀνδρῶν μόνον δὲν ἐβράδυνε νὰ κατατροπώσῃ καὶ τὸν ὑπερήφανον τοῦτον ἡγεμόνα παρ' αὐτὴν τὴν πρωτεύουσαν τοῦ κράτους τοῦ *Τιγραιοκέρτα* (69), καίπερ ἔχοντα εἰκοσάκις μείζονα αὐτοῦ στρατόν. Ἐσοῦτοι δὲ λέγεται ὅτι ἦσαν οἱ περιελθόντες εἰς τὰς χεῖρας τοῦ νικητοῦ θησαυροὶ μετὰ τὴν παράδοσιν τῆς πόλεως ἐκείνης, ἧς ἡ λαμπρότης καὶ τὸ μεγαλεῖον ὑπεμίμνησκον τὴν ἀρχαίαν Βαβυλῶνα καὶ Νινεῦϊ, ὥστε ἐκάλυψαν ἀπάσας τὰς δαπάνας τοῦ πολέμου. Καὶ ὅμως ὁ διάσημος ἐκεῖνος στρατηγός, ὅστις διὰ τῆς νίκης τῶν Τριγραιοκέρτων προσέθηκε τὴν μεγαλειτέραν λάμψιν εἰς τὴν πολεμικὴν δόξαν τῆς Ῥώμης, καὶ ὅστις καὶ ἕτερον κατήνεγκε κατὰ τὸ ἐπόμενον ἔτος (68) τραῦμα κατ' ἀμφοτέρων τῶν συμμάχων ἡγεμόνων παρὰ τὸν ποταμὸν *Ἀρσαρίας*, δὲν ἠτύχησε νὰ φέρῃ εἰς πέρας ἅπαντα αὐτοῦ τὰ σχέδια.

Ἐν ᾧ ἡτοιμάζετο μετὰ τὴν τελευταίαν αὐτοῦ νίκην νὰ ὀδηγήσῃ τοὺς ἀετοὺς τῆς Ῥώμης εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς Ἀσίας, ἐπαναφέρων οὕτω τοὺς λαμπροὺς χρόνους τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου, οἱ λεγεῶνες αὐτοῦ τὸ μὲν γογγύζοντες ἕνεκα τῶν μακρῶν ὁδοιποριῶν καὶ τῶν ἄλλων ταλαιπωριῶν τοῦ πολέμου, τὸ δὲ βαρέως φέροντες τὴν αὐστηρὰν πειθαρχίαν τοῦ στρατηγοῦ, καὶ προσέτι ἐρεθιζόμενοι καὶ ὑπὸ τινῶν ἐν τῷ μέσῳ αὐτῶν περὶσεταμένων φίλων τοῦ Πομπηίου,

οἵτινες ἤθελον αὐτὸν στρατηγόν, ἠρήθησαν εἰς τὸν Λούκουλλον ὑπακοὴν καὶ τὸν ἠνάγκασαν νὰ διακόψῃ τὴν περαιτέρω νικηφόρον αὐτοῦ πορείαν. Ἄλλ' ἐκ τῆς μεταβολῆς ταύτης τῶν πραγμάτων ὠφελούμενος ὁ Μιθριδάτης κατώρθωσε νάνκκῆσῃ καὶ πάλιν τὸ κράτος του (67). Καὶ ἠθέλησε μὲν ὁ Λούκουλλος νὰ ἐκστρατεύσῃ καὶ πάλιν κατὰ τοῦ Πόντου, ἀλλ' ὅπως ἐν τῷ πολέμῳ, οὕτω καὶ ἐν Ῥώμῃ κατασκευοφαντηθεὶς ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν αὐτοῦ καὶ ἰδίως ὑπ' ἐκείνων, ὧν, ὡς εἶδομεν, εἶχε περιορίσει ἐν Ἀσίᾳ τὰς ἀρπαγὰς καὶ τὰς καταπίσεις κατὰ τῶν δυστυχῶν κατοίκων, ἀπελύθη τῆς στρατηγίας, ἥτις ἀνετέθη εἰς τὸν *Marius* *Atilius* *Glabrius*. Ἄλλ' ἐπειδὴ οὗτος ἀπεδείχθη ἐντελῶς ἀνεπιτήδειος πρὸς διεξαγωγὴν τοῦ κατὰ τοῦ Μιθριδάτου πολέμου, ἀνετέθη ἡ στρατηγία ἐπὶ τῇ προτάσει τοῦ δημάρχου *Γαίου Μαρίου*, ἦν ὑπεστήριζαν θερμότατα καὶ ὁ *Γάιος Καῖσαρ* καὶ ὁ *Κικέρων*, εἰς τὸν μέγαν Πομπήϊον, ὅστις διεκπεραιώσας πρὸ μικροῦ τὸν πειρατικὸν πόλεμον διέμενεν ἔτι ἐν Ἀσίᾳ (66 π. Χ.).

Οὕτω δὲ ὁ Λούκουλλος δρέψας διὰ τῶν λαμπρῶν αὐτοῦ κατορθωμάτων μαύρην ἀχαριστίαν ἀντὶ εὐγνωμοσύνης πρὸς τῷ Ῥωμαϊκῷ λαῷ, ἠναγκάσθη βαρύθυμος ἐπὶ τούτῳ νὰ καταλίπῃ τὴν Ἀσίαν καὶ νὰ ἐπανεέλθῃ εἰς τὴν Ῥώμην. Ἐχων δ' ἀμετάτρεπτον ἀπόφασιν νὰ μὴ ἀναμιχθῇ πλέον εἰς τὰ πολιτικὰ ἀπεσύρθη εἰς τὴν παρὰ τὴν Νεάπολιν ἐξοχικὴν αὐτοῦ ἔπαυλιν καὶ παρεδόθη ἔκτοτ τὸ μὲν εἰς ἐπιστημονικὰς μελέτας¹, τὸ δὲ εἰς τὴν ἀπόλαυσιν τοῦ καταπληκτικοῦ αὐτοῦ πλοῦτου μετὰ τοσαύτης πολυτελείας καὶ ἀσωτείας, ὥστε ὁ βίος του κατέστη προκριμωδῆς καὶ τὸ ἰδιαιτικὸ τῶν τότε ἐπικουρεῖων.

Ἐν τούτοις ὁ Πομπήϊος, ὅστις ἠναγκάσθη ἤδη νὰ προβῇ ἐν ἀρχῇ εἰς τὴν καταπολέμησιν τοῦ Μιθριδάτου, ἀνακτῆσαντος ἢ εἰρηται καὶ πάλιν τὸ κράτος του, δὲν ὑπῆρξε καὶ κατὰ τὸν πόλεμον τοῦτον ὀλιγώτερον τῶν προηγουμένων εὐτυχῆς. Ἀφ' οὗ προηγουμένως κατώρθωσε νὰ συνάψῃ μετὰ τοῦ βασιλέως τῶν Πάρθων *Φραάτου τοῦ Γ'* συνθήκην, δι' ἧς ἐστέρησε τὸν Μιθριδάτην καὶ τὴν *Τιγράνην* πάσης ἐλπίδος βοηθείας, ὤρμησε μετὰ τοῦτο κατὰ τὸ πρῶτον τούτων καὶ καταδιώξας αὐτὸν μέχρι τοῦ *Εὐφράτου* τ

¹ Λέγεται ὅτι ὁ Λούκουλλος συνέγραψε κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἴστορον τοῦ συμμαχικοῦ πολέμου ἑλληνιστί, ἥτις ὅμως ἀπώλεσθη.

κατετρόπωσεν ἐν ἔτει 66 π. Χ. ἐπὶ τοῦ μέρους ἀκριβῶς, ἔνθα βρα-
 δύτερον ἐκτίσθη ἡ *Νικόπολις*, καὶ τὸν ἠνάγκασε νὰ σωθῆ διὰ τῆς
 φυγῆς πρὸς τὴν Κολχίδα. Ὁ δὲ Τιγράνης, ὅστις ἐκ δυσπιστίας
 πρὸς τε τὸν ἴδιον αὐτοῦ υἱὸν καὶ πρὸς τὸν Μιθριδάτην ἠναγκάσθη
 νὰ ὑποταχθῆ εἰς τὸν νικητὴν ἀμυχῆται, ὑπεχρεώθη πρῶτον μὲν νὰ
 περιρρισθῆ ἐντὸς τῶν ἀρχαίων ὁρίων τοῦ κράτους τοῦ παραχωρῶν
 πάσας τὰς ἄλλας ὑπ' αὐτοῦ κατακτηθείσας χώρας, καὶ δεῦτερον
 νὰ πληρώσῃ 6000 τάλαντα. Μετὰ δὲ τοῦτο ἐπαναλαβὼν καὶ πάλιν
 τὴν καταδίωξιν τοῦ Μιθριδάτου προέβη μὲν νικητῆς μέχρι
 τῶν ἐκβολῶν τοῦ Φάσιος, ἀλλὰ μὴ θέλων νὰ ὑποβληθῆ εἰς νέας
 κακουχίας ἐστράφη πάλιν πρὸς τὰ ὀπίσω καὶ διευθυνθεὶς πρὸς τὴν
 Συρίαν κατέλυσε τὴν αὐτόθι κυριαρχίαν τῶν Σελευκιδῶν καὶ με-
 τέβαλε τὴν χώραν ταύτην μετὰ τῆς Φοινίκης εἰς Ῥωμαϊκὴν ἐπαρ-
 χίαν (64 π. Χ.).

Κατὰ δὲ τὸ ἐπόμενον ἔτος λαβὼν ἀφορμὴν ἐκ τῶν περὶ θρόνου
 ἐριδῶν τῶν δύο ἀδελφῶν *Ἀριστοβούλου τοῦ Β'* καὶ *Ἰρχαντοῦ τοῦ Β'*
 (ἐκ τοῦ γένους τῶν Μακκαβαίων), εἰσέβηλεν ὁ Πομπήιος εἰς τὴν
 Παλαιστίνην καὶ κυριεύσας τὴν ὑπὸ τοῦ πρώτου κατεχομένην
 Ἱερουσαλήμ, ἀνύψωσε τὸν δεῦτερον εἰς ἀρχιερέα καὶ ἡγεμόνα
 καὶ κατέστησε τὴν χώραν φόρου ὑποτελῆ εἰς τὴν Ῥώμην (63
 π. Χ.). Ἄλλ' ἐνῶ ὁ διάσημος ἐκεῖνος στρατηγὸς τῶν Ῥωμαίων
 εὐρίσκετο παρὰ τὴν Ἱεριχώ, ἀφίκετο αὐτῷ ἡ ἀγγελία περὶ τοῦ θά-
 νάτου τοῦ Μιθριδάτου. Ὁ ἡγεμὼν οὗτος συλλαβὼν ἐν τῷ μεταξὺ
 τὴν ιδέαν νὰ ἐκστρατεύσῃ ἀπὸ τῆς Ταυρικῆς χερσονήσου κατὰ
 τῆς Ἰταλίας, ὅπως προσβάλλῃ τοὺς Ῥωμαίους ἐν τῇ ἰδίᾳ αὐτῶν
 χώρᾳ, εἶχε συμμαχήσει πρὸς τοῦτο μετὰ πάντων τῶν γειτόνων
 ἡγεμόνων καὶ εἶχε συναθροίσει μάλιστα καὶ οὐχὶ εὐκαταφρόνητον
 στρατόν. Ἄλλ' ἐπειδὴ ἐπεβούλευσεν αὐτῷ ὁ υἱὸς τοῦ *Φαρνάκης*
 ἀποκινήσας κατ' αὐτοῦ στάσιν, ἠναγκάσθη ὅπως μὴ παραδοθῆ εἰς
 τοὺς Ῥωμαίους νὰ λάβῃ ἐν τινι φρουρίῳ (ἐν Παντικαπαίῳ) μετὰ
 τῶν δύο θυγατέρων αὐτοῦ δηλητήριον, καὶ ἐπειδὴ ταῦτο οὐδόλως
 ἠήργει ¹ ἐφρονεύθη κατ' αἴτησίν του ὑπὸ τινος Γαλάτου.

¹ Λέγεται ὅτι ὁ Μιθριδάτης περιστοιχιζόμενος πάντοτε ὑπὸ οἰκείων ἐχθρῶν
 καὶ κατεχόμενος ὑπὸ φόβου μὴ δηλητηριασθῆ ὑπ' αὐτῶν, συνειθίσε νὰ λαμ-
 βάνῃ συχνάκις ποσότητὰ τινα δηλητηρίου, ἵνα ἐξοικειούμενος πρὸς αὐτὸ ἐ-
 νδετερώσῃ ἐν καιρῷ κινδύνου τὴν ἐνέργειάν του. Διὰ τοῦτο δὲ καὶ ὅτε αὐτὸς
 ἐβλήθη νὰ δηλητηριασθῆ, τὸ μέσον τοῦτο ἀπέβη αὐτῷ ἀνευφελές.

Ἄφ' οὗ δὲ ὁ Πομπήτιος κατέστησε προσέτι τὸν Πόντον καὶ τὴν Βιθυνίαν ῥωμαϊκᾶς ἐπαρχίας, παρέδωκεν εἰς τὸν Φαρνάκην ὡς ἀμοιβὴν τὸ κράτος τοῦ Βοσπόρου, καὶ ἐν γένει διέταξε τὰ πράγματα τῆς Ἀσίας ὡς ἀπειρορίστος κύριος, ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Ῥώμην μετὰ καταπληκτικῶν λαφύρων καὶ ἐτέλεσε τὸν θρίαμβον αὐτοῦ μετὰ πρωτοφανοῦς μεγαλοπρεπείας καὶ λαμπρότητος. Οὕτω δὲ ἡ Ἀσία ἀπὸ τοῦ Αἰγαίου πελάγους μέχρι τοῦ Εὐφράτου ὑπέκυπτεν ἕκτοτε ὑπὸ τὴν θέλησιν τοῦ ῥωμαϊκοῦ λαοῦ. Ὁ δὲ Πομπήτιος, ὅστις ἴστατο ἤδη εἰς τὸ ὕψιστον σημεῖον τῆς δυνάμεώς του, συνέκέντρον ἐν ἑαυτῷ σύμπασαν τὴν ῥωμαϊκὴν δόξαν. Ἄν ὅμως ὁ ἀνὴρ ἐκεῖνος εἶχεν ἀληθῶς τὴν δύναμιν νὰ διατηρήσῃ διαρκῶς σύμπασαν τὴν ἐξουσίαν, ἢ ἔμελλε καὶ αὐτὸς νὰ ποτελέσῃ μίαν μόνον βαθμίδα, δι' ἧς ἄλλος ἀνώτερος αὐτοῦ θ' ἀνυψοῦτο εἰς τὸ ὕψιστον ἀξίωμα τοῦ κράτους, τοῦτο θὰ ἴδωμεν μετὰ μικρόν.

§ 45

Συνωμοσία τοῦ Κατιλίνας

Ἐν ᾧ ὁ Πομπήτιος προέβαινεν ἐν Ἀσίᾳ ἀπὸ νίκης εἰς νίκην, ὑπὸ τσοκῦτης ἐσωτερικῶς κατετρύχετο ἡ Ῥώμη ἠθικῆς διαφθορᾶς καὶ καταπτώσεως, ὥστε μικροῦ δεῖν καὶ κατεστρέφετο αὕτη ὀλοσχέρως ὑπὸ στυγεραῶς συνωμοσίας, ἣτις ὡς ἀποτυχαῦσα οὐδεμίαν θὰ εἶχεν ἱστορικὴν σημασίαν, ἂν μὴ προήρχετο παρ' ἀνδρός, ὅστις πάντως ἀποτελεῖ ἐν τῶν περιεργότερων φαινομένων τῆς ἱστορίας. Ἦτο δ' αὐτός ὁ Λεύκιος Σέργιος Κατιλίνας, εἰς τῶν ἐπιφανεστέρων πατρικίων, ἀλλὰ καὶ τὸ σπανιώτατον ἴσως κρᾶμα μεγαλείου καὶ κακίας. Ἄν δὲ τὰ ἔκτακτα αὐτοῦ προτερήματα ἦσαν ὑπέρτερα τῶν ἐλαττωμάτων, ὁ Κατιλίνας, ὅστις ἀνήκει ἤδη εἰς τὰ τέρατα τῆς ἱστορίας, θὰ κατετάσσετο ἀναντιρρήτως μεταξὺ τῶν ἐκτάκτων αὐτῆς ἀνδρῶν. Δυστυχῶς ὅμως ὁ ὠραῖος καὶ εὐγενὴς τοὺς τρόπους, ὁ λίαν τολμηρὸς καὶ τὰ μάλιστα πνευματώδης ἐκεῖνος ἀνὴρ, τοσοῦτον ἦτο διεφθαρμένος ἀπὸ τῆς μικρᾶς αὐτοῦ ἡλικίας, ὅπως καὶ οἱ πλείστοι νέοι τῆς ταξείως του, ὥστε οὐ μόνον εἶχε κατασπαταλήσει ἅπασαν αὐτοῦ τὴν περιουσίαν εἰς παντοίας ἀκολασίας καὶ ἀσωτείας, ἀλλὰ καὶ εἶχε καταβυθισθῆ εἰς χρέη ὑπέρογκα. Τὰ δὲ κακουργήματα, ἅτινα εἶχε διαπράξει οὐ μόνον κατὰ τῶν ἐχθρῶν του, ἀλλὰ καὶ κατὰ τῶν ἰδίων αὐτοῦ συγγενῶν,

καὶ ἄλλοτε μὲν, μάλιστα δὲ κατὰ τὰς ἀγρίας τοῦ Σύλλα σκηνάς, εἶχον καταστήσει αὐτὸν γενικὸν φόβητρον.

Καὶ ὅμως τὸ πάσης κακίας καὶ διαφθορᾶς μεστὸν ἐκεῖνο τέρας κατώρθωσε νὰ περιβληθῆ τὰνώτερα ἀξιώματα τῆς πολιτείας καὶ θὰ ἐξελέγετο ἴσως καὶ ὑπάτος διὰ τὸ βῆδον ἔτος π. Χ. ἂν μὴ κατηγορεῖτο, ὅτι ὡς ἀνθύπατος ἐν Ἀφρικῇ εἶχε διαπράξει αὐτόθι ἀνηκούστους καταπίεσεις. Ἐπειδὴ δὲ κατεῖχeto ὑπὸ φιλοδοξίας ἀκατασχέτου, ἡ δὲ οἰκονομικὴ αὐτοῦ ἀθλιότης καὶ αἱ τῶν δανειστῶν του διηνεκεῖς ἐνοχλήσεις τὸν ἐβασάνιζον, δὲν ἐδίστασε νὰ συνυφάνη μετ' ἄλλων ἐπίσης διεφθαρμένων καὶ καταχρέων προσώπων καταχθόνιον σχέδιον, ὅπως διὰ τοῦ φόνου τῶν ὑπάτων καὶ πάντων τῶν μισητῶν Συγκλητικῶν, καὶ διὰ προγραφῶν καὶ δημεύσεων δυνηθῶσι νὰ κορέσωσι πάσας αὐτῶν τὰς ἐπιθυμίας. Εἰ καὶ τὸ σχέδιον αὐτῶν τοῦτο ἐθεώρουν οἱ συνωμόται ἐκεῖνοι λίαν εὐκατόρθωτον, καθ' ὅσον εὐρισκομένου ἔτι τοῦ στρατοῦ ἐν Ἀσίᾳ μετὰ τοῦ Πομπηίου, ἤλπιζον ὅτι ἤθελον τύχει τῆς προθύμου ὑποστηρίξεως οὐ μόνον σύμπαντος τοῦ πληροῦντος τὴν Ῥώμην τότε ἀργοῦ καὶ συρφετώδους ὄχλου, ἀλλὰ καὶ πάντων ἐν γένει τῶν ὑπὸ μεγίστης πτωχείας κατατροχομένων πρώην στρατιωτῶν τοῦ Σύλλα, ἐν τούτοις ἐπὶ μακρὸν χρόνον δὲν ἠδυνήθησαν νὰ φέρωσιν αὐτὸ εἰς πέρας. "Ὅτε ὅμως ὁ Κατιλίνας ζητήσας καὶ ἐκ δευτέρου τὸ ὑπατικὸν ἀξίωμα ἐν ἔτει 63, εἶδε τὰς ἐλπίδας αὐτοῦ καὶ πάλιν ματαιωθείσας, ὑπὸ τοσαύτης κατελήφθη ἐπὶ τούτῳ ἀγανακτήσεως, ὥστε ἀπεφάσισε νὰ προβῆ μετὰ τῶν πολυκρίθμων αὐτοῦ ὁμοφρόνων εἰς πολλῶ φοβρώτερον πραξικόπημα, ἤτοι νὰ φονεύσωσι τοὺς ὑπάτους, νὰ ἐξαφανίσωσι πάντα τὰ χρεωστικὰ βιβλία (novae tabulae), νὰ πυρπολήσωσι τὴν Ῥώμην, νὰ προβῶσιν εἰς ἀρπαγὰς καὶ λεηλασίας καὶ ἐν τῇ γενικῇ ἐκείνῃ συγχύσει καὶ ταραχῇ νὰ καταλάβωσι τὴν ἐξουσίαν. Εὐτυχῶς ὅμως ἔσωσε τὴν Ῥώμην ἐκ τοῦ φοβεροῦ τούτου κινδύνου αὐτὸς ἐκεῖνος ὁ ἀνὴρ, ὃν ὁ Κατιλίνας ὡς ἀνταγωνιστὴν αὐτοῦ κατὰ τὰς ἐκλογὰς καὶ ἤδη ὑπάτον ἐσκόπει νὰ καταστήσῃ ἐκποδῶν, ἤτοι ὁ *Μάρκος Τύλλιος Κικέρων* ¹.

¹ Ὁ ἀνὴρ οὗτος, ὅστις εἶναι γνωστὸς ὡς ὁ διασημότερος πάντων τῶν Ῥωμαίων ῥητόρων, γεννηθεὶς ἐν Ἀρπίνῳ, τῇ πατρίδι τοῦ Μαρίου, κατὰ τὸ ἔτος 106 π. Χ. κατήγετο ἐκ τινος ἀσημάντου οἰκογενείας. Εἰ καὶ οὐδεὶς τῶν προγόνων του εἶχε περιβληθῆ ποτε οἰονόηποτε τῶν κουρουλικῶν ἀξιομάτων, ἐν

Εἰ καὶ ἀπὸ τῆς πρώτης στιγμῆς, καθ' ἣν ὁ διασημώτατος οὗτος ἀνὴρ ἐγένετο ὑπάτος, μετ' ἀγρύπνου πάντοτε προσοχῆς παρακολουθεῖ πάντα τὰ διαβήματα τῶν συνωμοτῶν, ὧν τὰ καταχθόνια σχέδια δὲν ἦσαν πλέον μυστήριον, ἐν τούτοις δὲν ἠδύνατο ἔνεκεν ἑλλείψεως σαφῶν ἀποδείξεων νὰ προβῆ εἰς οὐδεμίαν κατ' αὐτῶν καταδίωξιν, ἀφ' οὗ μάλιστα καὶ αὐτὸς ὁ Κατιλίνας μετ' ἀνηκούστου θρασύτητος παρευρισκόμενος καθ' ἐκάστην ἐν τῇ Συγκλήτῳ, ἀπέκρουε πᾶσαν περὶ τῆς συνωμοσίας αὐτοῦ φήμην. Ὅτε ὁμως ὁ δραστήριος καὶ φιλόπατρις ἐκεῖνος ἀνὴρ κατώρθωσεν ἐπὶ τέλος νὰ μάθῃ διὰ τινος τῶν συνωμοτῶν πᾶσας τὰς λεπτομερείας τοῦ καταχθονίου αὐτῶν σχεδίου, μετὰ τοσοῦτου προέβη θάρρους εἰς τὴν ἀποκάλυψιν αὐτοῦ ἐνώπιον τῆς Συγκλήτου διὰ τῶν λαμπροτάτων καὶ ἀπαραμίλλων αὐτοῦ λόγων, καὶ μετὰ τοσαύτης δριμύτητος ἐπετέθη κατὰ τοῦ Κατιλίνας, ὥστε μὴ δυνάμενος πλέον οὗτος νὰ μένῃ ἐν Ῥώμῃ ἠναγκάσθη ἐκ φόβου νὰ καταφύγῃ εἰς τὴν Ἐτρουρίαν, ἔνθα εἰς τῶν συνεταίρων αὐτοῦ, *Μάλλιος* καλούμενος, εἶχεν ἐν τῷ μεταξὺ συλλέξει στρατόν. Μετὰ δὲ τοῦτο κατορθώσας νὰ μάθῃ καὶ τοὺς ἄλλους ἐν Ῥώμῃ ὑπολειφέντας συνωμώτας διὰ τῶν τότε κατὰ τύχην αὐτόθι διατριβόντων ἀπεσταλμένων τῶν Ἀλλοβρόγων, οἵτινες ἐπίσης διετέλουν ἐν γνώσει τῆς συνωμοσίας, ἠνάγκασε τὴν Σύγκλητον διὰ λόγου σφοδροῦ καὶ διὰ τῆς ὑποστηρίξεως τοῦ Μ. Πορκίου Κάτωνος, νὰ ἐγκρίνῃ παρὰ τὴν γνώμην τοῦ Ἰουλίου Καίσαρος, τὴν εἰς θάνατον καταδίκην αὐτῶν ὡς ἐνόχων ἐσχάτης προδοσίας ἄνευ ἀπολογίας. Ὅτε δὲ μετὰ τὴν ἐκτέλεσιν τῆς θανατικῆς τούτων ποινῆς ὁ Κικέρων ἀνήγγειλε τὸ γεγονός τοῦτο εἰς τὸν λαὸν διὰ τῆς λέξεως «ἔζησαν», ἐχαιρετήθη ἐνθουσιωδῶς καὶ ἀνεκηρύχθη πατὴρ τῆς πατρίδος (*pater patriae*).

Ἄλλὰ καὶ τοῦ Κατιλίνας τὸ τέλος δὲν ἐβράδυνε νὰ ἐπέλθῃ. Ὅτε ἀνηγγέλθη εἰς αὐτὸν ὅποια ἦτο ἡ τύχη τῶν ἐν Ῥώμῃ συνεταίρων του, ἀπεπειράθη μὲν νὰ φύγῃ ἐκ τῆς Ἐτρουρίας, ἐν ἧ ἔμενε μετὰ τοῦ στρατοῦ του, εἰς τὴν ἐντεῦθεν τῶν Ἀλπεων Γαλατίαν, ὅπως σωθῆ, τούτοις αὐτὸς διὰ τῆς λαμπρᾶς καὶ πολυειδοῦς αὐτοῦ μορφώσεως, τῶν σπανίων πνευματικῶν προτερημάτων καὶ ἰδίως διὰ τῆς ἐκτάκτου ῥητορικῆς δεινότητος, ἣν ὤφειλε κατ' ἐξοχὴν εἰς τὰς ἐν Ἀθήναις καὶ Ῥόδῳ σπουδὰς αὐτοῦ, κατώρθωσε κατὰ μικρὸν νὰ νυψωθῆ εἰς ἅπαντα τὰ ἀνώτατα ἀξιώματα τῆς πολιτείας.

ἀλλ' ὅμως ἀναγκασθεὶς ὑπὸ τοῦ Μ. Πετρείου, ὑποστρατήγου τοῦ ὑπάτου Ἀντωνίου, νὰ συνάψῃ μάχην ἐν Πιστορία, ἔπεσε κατ' αὐτὴν μαχόμενος ἥρωικῶς (62 π. Χ.).

§ 46

Ἡ πρώτη τριανδρία

Ἐν τοιαύτῃ ἀνωμάλῃ καταστάσει διετέλου τὰ πράγματα ἐν Ῥώμῃ, ὅτε ἐπανῆλθεν ὁ Πομπήτιος ἐκ τῆς Ἀσίας (61 π. Χ.). Ἐν ᾧ δὲ πάντες ἐνόμιζον, ὅτι ὁ ἔνδοξος ἐκεῖνος ἀνὴρ δὲν θὰ ἄφινε μετὰ τὴν ἐπιστροφήν του τὴν εὐνοϊκωτάτην ἐκείνην περίστασιν νὰ παρέλθῃ ἐπὶ ματαίῳ, ἀλλὰ θὰ προσεπάθει τῇ βοήθειᾳ τοῦ νικηφόρου στρατοῦ του νὰ συγκεντρώσῃ εἰς τὰς χεῖράς του ἅπασαν τὴν ἐξουσίαν, αὐτὸς τούναντίον διαλύσας πρὸς μεγίστην ἐκπληξιν αὐτῶν τὸ πλεῖστον τοῦ στρατοῦ του ἐκείνου εὐθύς μετὰ τὴν εἰς τὴν Ἰταλίαν ἀποβίβασίν του καὶ εἰσελθὼν εἰς τὴν Ῥώμην ὡς ἰδιώτης, ἠρκέσθη μόνον εἰς τὴν τέλεσιν τοῦ θριάμβου του, οὔτινος ὅμοιον ἀληθῶς οὐδέποτε ἄλλοτε πρότερον εἶχεν ἰδεῖ ἡ Ῥώμη. Ὅπόσον ὅμως ἡ πράξις του ἐκείνη ἦτο μέγα πολιτικὸν σφάλμα δὲν ἐβράδυνε καὶ αὐτὸς νὰ γαγνηρῶσιν. Διότι οὐ μόνον οἱ διασημότεροι ἄνδρες τῆς ἀριστοκρατικῆς μερίδος Μ. Πόρκιος Κάτωρ, Λούκουλλος, Μέτελλος ὁ Κρητικὸς, Κράσσος, καὶ ἄλλοι ἐκινύχθησαν ἀντίπαλοι αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ αὐτὴ ἡ Σύγκλητος, ἥτις ἄλλοτε ἐξηρτάτο ἀπὸ ἐνὸς μόνου βλέμματος τοῦ ἰσχυροτάτου ἐκείνου ἀνδρός, ἀπέκρουσεν ἤδη πάσας αὐτοῦ τὰς αἰτήσεις, μὴ θελήσασα οὔτε τὸ ὑπατικὸν ἀξίωμα νὰ ἐπιτρέψῃ εἰς αὐτόν, οὔτε νὰ ἐγκρίνῃ τὴν αἰτηθεῖσαν ἐπικύρωσιν τῶν ὑπ' αὐτοῦ ἐν Ἀσίᾳ διαταχθέντων καὶ τὴν διανομὴν γαιῶν εἰς τοὺς στρατιώτας του. Οὐδαμῶς ἄρα παράδοξον, ὅτι ὁ ἀνὴρ ἐκεῖνος ὑπὸ μεγίστης ἀθυμίας καὶ ἀγανακτήσεως κατεχόμενος ἐπὶ τῇ τοιαύτῃ καταπτώσει τῆς πολιτικῆς του δυνάμεως, δὲν εἶδε μετὰ δυσαρεσκείας τὴν προσέγγισιν ἀνδρός, περὶ τοῦ ὁποίου οὐδέποτε ὑπέθετε, ὅτι ἦτο προωρισμένος ὑπὸ τῆς τύχης νὰ διαδραματίσῃ ἐν τῶν σπουδαιότερων προσώπων τῆς παγκοσμίου Ἱστορίας, πολλῶν δ' ὀλιγώτερον ὅτι ἔμελλε μετὰ μικρὸν νὰ ἐπισκιάσῃ καὶ αὐτοῦ τοῦ ἰδίου τὴν δόξαν. Ὁ ἀνὴρ δὲ οὗτος ἦτο ὁ Ἰούλιος Καῖσαρ.

Ὁ ὑπὸ πάσας τὰς ἐπόψεις διασημώτατος οὗτος ἀνὴρ γεννηθεὶς ἐν ἔτει 100ῶ π. Χ. ἀνῆκεν εἰς οἰκογένειαν ἐπιφανῆ, ἧτις ἔλεγεν ὅτι κατήγετο ἀπὸ τῶν βασιλέων τῆς ἀρχαίας Ῥώμης, μάλιστα δὲ ἀπὸ τῆς Ἀφροδίτης καὶ τοῦ Ἀγχίσου. Ἀπολέσας τὸν πατέρα του λίαν προῶρως ἀνετράφη ἐπιμελῶς ὑπὸ τῆς μητρὸς του, εἰς ἣν καὶ ὤφειλεν οὐ μόνον τὴν ἀνάπτυξιν καὶ καλλιέργειαν τῶν ἐκτάκτων αὐτοῦ πνευματικῶν προτερημάτων, ἀλλὰ καὶ τὴν σωματικὴν αὐτοῦ εὐρωστίαν. Ἐπειδὴ δὲ ἀνῆκεν εἰς τὴν δημοκρατικὴν μερίδα ἕνεκα τῆς στενῆς συγγενείας, ἧτις συνέδεεν αὐτὸν μετὰ τοῦ Μαρρίου καὶ τοῦ Κίννα, καθὼ ἀνεψιὸς τοῦ πρώτου καὶ γαμβρὸς τοῦ δευτέρου, τοσοῦτον διήγειρε καὶ αὐτός, ὅπως καὶ πάντες οἱ λοιποὶ συγγενεῖς καὶ ὀπαδοὶ τῶν δύο ἐκείνων ἀνδρῶν, τὴν ὀργὴν τοῦ Σύλλα, ὥστε οὐ μόνον ἀπήτησεν οὗτος παρ' αὐτοῦ νὰ χωρισθῆ ἀπὸ τῆς συζύγου του, ἀλλὰ καὶ μὴ ὑπακούσαντα εἰς τὴν ἀξίωσιν του ταύτην τὸν προέγραψεν. Οὕτω δ' ἠναγκάσθη νὰ καταλίπη τὴν Ῥώμην, εἰς ἣν ὅμως καὶ πάλιν μετὰ τινα χρόνον ἐπανῆλθεν, ὅτε ὁ πανίσχυρος ἐκεῖνος δικτάτωρ ἐνδοῦς εἰς τὰς παρακλήσεις τινῶν φίλων του καὶ ἰδίως τῶν Ἐστιαδῶν παρθένων ἀπήλλαξεν αὐτὸν τῆς προγραφῆς ¹. Ἀλλὰ καὶ μετὰ τὴν ἀμνηστειάν αὐτοῦ ταύτην μὴ θεωρῶν ἑαυτὸν ἀσφαλῆ, ἀπῆλθεν ὁ Καίσαρ εἰς τὴν Ῥόδον, ὅπως διδαχθῆ αὐτόθι τὴν ρητορικὴν, ἣν ἐδίδασκε τότε ὁ διάσημος αὐτῆς διδάσκαλος *Móλων*. Μετὰ δὲ τὸν θάνατον τοῦ Σύλλα ἐπαυελθῶν καὶ πάλιν εἰς τὴν Ῥώμην οὐδενὸς ἐφείσθη μέσου, ὅπερ θὰ ἠδύνατο νὰ καταστήσῃ αὐτὸν προσφιλεῖ εἰς τὸν λαόν, δι' οὐ καὶ μόνου ἠλπίζεν, ὅτι ἤθελε δυνῆθῆ νὰ ἐκτελέσῃ τοὺς μέλλοντας αὐτοῦ σκοπούς. Ὅποια δὲ φιλόδοξα αἰσθήματα ἔβραζον ἐν τῷ στήθει τοῦ τότε νεαροῦ ἀκόμη τὴν ἡλικίαν Καίσαρος, δυνάμεθα νὰ ἐννοήσωμεν ἐκ τῶν ὀλίγων ἐκείνων λέξεων, αἵτινες διεξέφυγον τῶν χειλέων αὐτοῦ ἐν Γαδεΐροις τῆς Ἰσπανίας καθ' ἣν στιγμὴν εἰσελθὼν εἰς τὸν αὐτόθι ναὸν τοῦ Ἡρακλέους, εἶδεν ἐνώπιόν του τὸν ἀνδριάντα τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου : «Οἱμοι», ἀνέκραξεν, «οὐ-

¹ Λέγεται ὅτι ὁ Σύλλας τοσοῦτον ἀσφαλῶς διέγνωσε τοὺς μέλλοντας τοῦ Καίσαρος σκοπούς, ὥστε δὲν ἐδίστασε νὰ εἶπῃ εἰς τοὺς ὑπὲρ αὐτοῦ συνηγοροῦντας, ὅτι ὁ νεανίας ἐκεῖνος ἐμελλε νὰ ἐπενέγκῃ τὸν ὄλεθρον τῶν εὐγενῶν, διότι «πολλοὺς ἐνέβλεπεν ἐν αὐτῷ Μαρρίους».

τος ἐν τῇ ἐμῇ ἡλικίᾳ εἶχε κατακτήσει τὸν κόσμον, ἐγὼ δὲ οὐδὲν εἰσέτι ἔπραξα».

Ἀποσταλεὶς τὸ πρῶτον ὡς ταμίας εἰς τὴν Ἰσπανίαν (Λυσιτανίαν) ἐν ἔτει 67 π. Χ. κατώρθωσε μετὰ τοῦτο νὰ περιβληθῇ βαθμῆδὸν ἅπαντα τὰ ἀξιώματα τῆς πολιτείας μὴ ἐξαίρουμένων μηδ' αὐτῶν τῶν δυσκολωτάτων. Ἐνεκεν ὅμως τοῦ σπατάλου αὐτοῦ βίου τοσοῦτον εἶχον ἐξογκωθῆ τὰ χρέη του, ὥστε ἠναγκάσθη ποτέ, ὡς λέγεται, νὰ εἶπῃ εἰς τινὰς τῶν φίλων του «δέκα καὶ πέντε ἑκατομμυρίων περίπου ἔχω ἀνάγκην, ὅπως δυνηθῶ νὰ εἶπω ὅτι οὐδὲν ἔχω». Καὶ ὅμως ἀπέναντι τοῦ καταπληκτικοῦ τούτου χρέους οὐδέποτε ἐταράχθη, ἅτε ἔχων πεποιθήσιν εἰς ἑαυτὸν καὶ μετὰ βεβαιότητος προβλέπων ὅτι πάντας τοὺς σκοποὺς αὐτοῦ θὰ ἠδύνατο νὰ ἐκτελέσῃ. Τίνες δ' ἦσαν τοῦ ἀνδρὸς ἐκείνου οἱ σκοποὶ σαφέστατα δεικνύει πλὴν ἄλλων καὶ τὸ ἐξῆς περὶ αὐτοῦ λεγόμενον. Διερχόμενος καθ' ἣν ἐποχὴν μετέβαιεν εἰς τὴν Ἰσπανίαν ὡς προπραίτωρ, διὰ τινος παρὰ τοὺς πρόποδας τῶν Ἄλπεων μικροῦ καὶ ἑλεεινοῦ χωρίου, καὶ ἐρωτηθεὶς ἀστείως ὑπὸ τινος τῶν συνοδοιπόρων τοῦ ἄν καὶ ἐν τῷ χωρίῳ ἐκείνῳ ἤριζον περὶ θέσεων καὶ τιμῶν, «βεβαιότατα», ἀπήντησε, «καὶ ἐγὼ τοῦλάχιστον θὰ ἐπεθύμουν νὰ ἦμην πρῶτος ἐνταῦθα, ἢ δευτερος ἐν Ῥώμῃ.»

Καὶ ἀληθῶς ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης μετὰ τοσαύτης ἡρξάτο ὁ Καίσαρ νὰ ἐργάζεται δραστηριότητος καὶ ἐπιτηδειότητος πρὸς ἐκτέλεσιν τῶν σκοπῶν του, ὥστε οὐδεμία πλέον ὑπελείπετο ἀμφιβολία περὶ τοῦ ἐκτάκτου αὐτοῦ πνεύματος. Ἐπανελθὼν εἰς τὴν Ῥώμην ἐκ τῆς Ἰσπανίας, ἔνθα διὰ τῆς ἐκτάκτου αὐτοῦ δημοτικότητος καὶ τῶν στρατιωτικῶν αὐτοῦ κατορθωμάτων εἶχε διεγείρει τὴν ἀγάπην καὶ τὸν ἐνθουσιασμὸν τοῦ στρατοῦ του, καὶ ἐπιθυμῶν νὰ γείνη ὑπάτος συνέλαβε τὴν ἰδέαν πρὸς ματαίωσιν πάσης ἀντιδράσεως ἐκ μέρους τῶν ἀντιζήλων του, νὰ συνδεθῇ προσωρινῶς μετὰ τῶν δύο διασημοτέρων ἐξ αὐτῶν, τοῦ Κράσσου καὶ τοῦ Πομπηίου, ἧτοι τοῦ πλουσιωτέρου καὶ τοῦ ἐνδοξοτέρου, ἐπιφυλασσόμενος βραδύτερον ἐν καιρῷ τῷ δέοντι νὰπομακρύνῃ αὐτοὺς καὶ πάλιν. Διὰ τοῦτο κατορθώσας προηγουμένως μετὰ τῆς ἰδιαζούσης αὐτῷ ἐπιτηδειότητος νὰ συμφιλιώσῃ τοὺς δύο ἐκείνους ἐχθρικῶς κατ' ἀλλήλων διακείμενους ἄνδρας, προέτεινεν αὐτοῖς μετὰ τοῦτο νὰ συνδεθῶσι καὶ οἱ τρεῖς ὁμοῦ πρὸς ἀλλήλους, ὅπως ἐργαζόμενοι

ἀπὸ κοινοῦ κατορθώσωσι νὰ καταλάβωσιν αὐτοὶ τὴν ἀνωτάτην ἀρχὴν διὰ τῆς κατασυντρίψεως τῆς δυνάμεως τῆς Συγκλήτου καὶ τοῦ λαοῦ καὶ ἐξαρτήσωσιν οὕτω τὰ πάντα ἀπὸ τῆς θελήσεως αὐτῶν. Ἐπειδὴ δὲ τοιαύτην πρότασιν, ἣν ἐθεώρουν λίαν συντελεστικὴν εἰς τοὺς σκοποὺς αὐτῶν, δὲν ἠδύναντο νὰποκρούσωσιν οὕτε ὁ Κράσσος οὕτε ὁ Πομπήϊος, ἀπετελέσθη οὕτω μεταξὺ τῶν τριῶν ἐκείνων ἀνδρῶν ὁ μυστικὸς ἐκείνος πολιτικὸς δεσμός, ὅστις γνωστὸς ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς Ῥώμης ὑπὸ τὸ ὄνομα *πρώτη τριαυδρία* (*triumviratum*) περιελάμβανεν ἐν ἑαυτῷ τὸν *ροῦν*, τὴν *δόξαν* καὶ τὸν *πλοῦτον* (60 π. X.).

Μετὰ τὸ γεγονός τοῦτο ὁ Καῖσαρ ἐκλεχθεὶς ὑπατος τοσοῦτον ἐφρόντισε νὰ ἐκμηδενίσῃ τὴν δύναμιν τῆς Συγκλήτου, ὥστε, εὐθύς ὡς εἶδεν ὅτι αὕτη δὲν ἤθελε νὰ ἐγκρίνῃ τὰς γνωστὰς αἰτήσεις τοῦ Πομπηίου, οὐ μόνον δὲν ἐδίστασε νὰ κατορθώσῃ τοῦτο διὰ τοῦ λαοῦ, ἀλλὰ καὶ τὸν ἀντιστάντα εἰς τὰς προτάσεις του ἐκείνας ἀσήμαντον συνάδελφόν του *Βίβουλον*, ὅστις ἦτο ὄργανον τῆς ἀριστοκρατικῆς μερίδος, ἠνάγκασε διὰ τοῦ φόβου νὰ ἀπέχη εἰς τὸ ἐξῆς πάσης κατ' αὐτοῦ ἀντιδράσεως. Διὰ τοῦτο δὲ καὶ τὴν ὑπατείαν ἐκείνην ἐκάλουν σκωπτικῶς οὐχὶ τοῦ Καίσαρος καὶ τοῦ Βιβούλου, ἀλλὰ τοῦ *Ιουλλίου* καὶ τοῦ *Καίσαρος*.

Πολλῶ ὅμως καιριώτερον τραῦμα κατήνεγκεν ὁ Καῖσαρ κατὰ τῆς Συγκλήτου, ὅτε μετὰ τὴν λήξιν τῆς ὑπατείας του κατώρθωσε νὰ παρὰχωρηθῇ αὐτῷ, οὐχὶ δι' ἐκείνης, ὡς ἦτο μέχρι τοῦδε σύνηθες, ἀλλὰ διὰ τοῦ λαοῦ, ἡ διοικήσεις τῆς Ἰλλυρίας καὶ τῆς ἐντεῦθεν τῶν Ἄλπεων Γαλατίας ἐπὶ πέντε ἔτη, εἰς ἃς ὅμως καὶ ἡ Σύγκλητος ἔσπευσε νὰ προσθέσῃ αὐθόρμητος καὶ τὴν πέραν τῶν Ἄλπεων Γαλατίαν, ἐπὶ τῇ ἐλπίδι ὅτι ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ ταύτῃ ἤθελε περιπλακῆ εἰς πολυειδεῖς πολέμους καὶ ἀναγκασθῇ ἕνεκα τούτου νὰ μένῃ μακρὰν τῆς Ῥώμης.

Πρὶν ἢ ὁ Καῖσαρ ἀπέλθῃ εἰς τὴν ἐπαρχίαν αὐτοῦ, ἐνόμισεν, ὅτι ἵνα καταστήσῃ ἀδύνατον τὴν ἐπιρροὴν τῆς Συγκλήτου, ἔπρεπε νὰπομακρύνῃ τῆς Ῥώμης τοὺς δύο προϊσταμένους τῆς ἀριστοκρατικῆς μερίδος, τὸν Κάτωνα καὶ τὸν Κικέρωνα, οἵτινες διαγνόντες τοὺς φιλάρχους αὐτοῦ σκοποὺς προσεπάθουν ἐκ παντὸς τρόπου ἵνα ματαιώσωσιν αὐτούς. Καὶ ὁ μὲν πρῶτος ἀπεστάλη πρὸς κατὰκτησιν τῆς Κύπρου, ὁ δὲ δεῦτερος ἐξωρίσθη προτάσει τοῦ δημάρχου

Κλωδίου ὡς συντελέσας νὰ φονευθῶσιν ἄλλοτε Ῥωμαῖοι πολῖται, οἱ συνωμόται τοῦ Κατιλίνα, ἀναπολόγητοι καὶ ἄκριτοι (58 π. Χ.). Ἴνα δὲ καταστήσῃ καὶ τὸν δεσμὸν αὐτοῦ μετὰ τοῦ Πομπηίου στενώτερον ἔδωκεν αὐτῷ ὁ Καῖσαρ ὡς σύζυγον τὴν θυγατέρα του Ἰουλίαν.

§ 47

Ὁ Καῖσαρ ἐν Γαλλίᾳ.

(58—51 π. Χ.)

Εἰ καὶ ὁ Καῖσαρ πολλὰ παρέσχε μέχρι τοῦδε δείγματα τῆς μεγάλης αὐτοῦ στρατιωτικῆς καὶ πολιτικῆς ἰκανότητος, ἐν τούτοις τὸ ἔνδοξον αὐτοῦ στάδιον καὶ ὑπὸ τὰς δύο ταύτας ἐπόψεις ἄρχεται κυρίως ἀπὸ τῆς στιγμῆς, καθ' ἣν ἀπῆλθεν εἰς τὴν πέραν τῶν Ἄλπεων Γαλλίαν.

Ἡ χώρα αὕτη, ἣτις κατωκεῖτο τότε ὑπὸ διαφόρων γαλατικῶν ἢ κελτικῶν φύλων, καὶ ἧς ὅρια ἦσαν αἱ Ἄλπεις, ὁ Ῥῆνος, τὰ Πυρρηναῖα καὶ ὁ ἀτλαντικὸς Ὠκεανὸς, δὲν ἀπετέλει ἐν μόνον κράτος, ἀλλ' ἦτο διηρημένη εἰς πολλὰ τοιαῦτα μικρὰ καὶ ἀπ' ἀλλήλων ἀνεξάρτητα. Ἐπειδὴ δὲ μόνον τὸ μεσημβρινοανατολικὸν αὐτῆς μέρος ἀνήκεν εἰς τοὺς Ῥωμαίους, ἀπεφάσισεν ὁ Ἰούλιος Καῖσαρ, ὅστις δὲν ἠγνόει νὰ περιορισθῇ εἰς μόνην αὐτοῦ τὴν διοίκησιν, ἀλλ' ἤθελε καὶ νὰ καταστήσῃ τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἔνδοξον δι' ἐκτάκτων στρατιωτικῶν κατορθωμάτων, νὰ ἐπεκτείνῃ τὴν Ῥωμαϊκὴν κυριαρχίαν καὶ ἐφ' ἀπάσης τῆς λοιπῆς χώρας, ἀφ' οὗ μάλιστα ἔβλεπεν, ὅτι ἕνεκα τῶν διηνεκῶν διενέξεων τῶν διαφόρων αὐτῆς λαῶν ἢ ταλαίπωρος ἐκεῖνη χώρα ἐμαστιζέτο καὶ ὑπὸ συχνῶν γερμανικῶν ἐπιδρομῶν. Καὶ πρῶτον μὲν μαθὼν ὅτι οἱ παρὰ τὸν ἄνω Ῥῆνον κατοικοῦντες Ἑλβετοὶ ἐνοχλοῦμενοι ὑπὸ τοιούτων ἐπιδρομῶν εἶχον καταλίπει τὴν χώραν των καὶ ἐζήτουν νὰ κατοικήσωσι τὸ εὐφορώτερον μέρος τῆς Γαλλίας, προσέβαλεν αὐτοὺς καὶ τοὺς ἠνάγκασε μετὰ φοβερὰν ἤτταν νὰ ἐπανέλθωσιν εἰς τὴν πατρίδα των καὶ ν' ἀνεγείρωσι καὶ πάλιν τὰ πυρποληθέντα χωρία των. Ἐπειτα δὲ ἐνίκησε τὸν ἡγεμόνα τῶν Γερμανῶν (Σουηθῶν) Ἀριόβιστον, ὅστις προσκληθεὶς ὑπὸ τῶν Σηκουανῶν εἰς βοήθειαν κατὰ τῶν ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων προστατευομένων Αἰδούων, κατεπίεζεν ἐξίσου ἀμφοτέρους τοὺς λαοὺς ἐκείνους, καὶ τὸν ἠνάγκασε νὰ πορευθῇ καὶ πάλιν πέραν τοῦ Ῥῆνου

(58). Ἄφ' οὗ δὲ κατὰ τὸ ἐπόμενον ἔτος ὑπέταξε καὶ τοὺς Βέλγας, οἵτινες εἶχον ὑψώσει τὰ ὄπλα κατὰ τῆς ἐπεκτάσεως τῆς ῥωμαϊκῆς κυριαρχίας, καὶ ἀπέκρουσε καὶ πάλιν πέραν τοῦ Ῥήνου (56) γερμανικά τινα φύλα, ἅτινα εἶχον ἀποπειραθῆ νὰ εἰσβάλωσιν εἰς τὴν Γαλλίαν, διέβη καὶ αὐτὸς τὸν ποταμὸν ἐκεῖνον δις (55 καὶ 53), ὅπως διὰ τοῦ φόβου ἀναγκάσῃ τοὺς Γερμανοὺς νὰ μὴ προβῶσι πλέον εἰς οὐδεμίαν κατὰ τῆς χώρας ἐκείνης ἐνόχλησιν. Ἄλλὰ καὶ κατὰ τῆς Βρετανίας δὲν ἐδίστασεν ὁ Καῖσαρ νὰ στρέψῃ τὰ ὄπλα αὐτοῦ δις (55 καὶ 54), ὅπως ἀναγκάσῃ καὶ τῆς νήσου ταύτης τοὺς κατοίκους νὰ μὴ παρέχωσιν οὐδεμίαν συνδρομὴν εἰς τοὺς ὁμοφύλους αὐτῶν Γάλλους. Καὶ ὅμως οὗτοι μεθ' ὅλα τὰ ἀλλεπάλληλα ταῦτα καὶ λαμπρὰ κατορθώματα τοῦ φοβεροῦ ἐκείνου ἀνδρός, οὐδεμίαν παρέλειπον εὐκαίριαν ὅπως ἀποσείσωσι καὶ πάλιν τὸν μισητὸν αὐτοῖς ῥωμαϊκὸν ζυγόν. Ἄλλ' ὅσας καὶ ἂν κατέββαλον οἱ δυστυχεῖς πρὸς τοῦτο προσπαθείας, ὅσον λαμπρὰ καὶ ἂν ἦτο ἡ νίκη αὐτῶν παρὰ τὴν *Γερροβίαν* (οὐ μακρὰν τοῦ Κλερμοντίου) ἐν ἔτει 52 κατὰ τῶν στρατευμάτων τοῦ Καίσαρος, τσοκῦτην οὗτος ἀνέπτυξε στρατιωτικὴν ἰκανότητα κατὰ τὴν μετὰ μικρὸν συναφθεῖσαν κρίσιμον μάχην παρὰ τὴν *Αλεσίαν* τῆς Βουργουνδίας, ὥστε οὐ μόνον ἐνίκησε τὸν ἐκ 250,000 ἀνδρῶν συγκείμενον γαλλικὸν στρατόν, οὔτινος ἠγεῖτο ὁ βασιλεὺς τῶν Ἀρβερνῶν *Οὐεργετόριξ*, ἀλλὰ καὶ οὗτος συνελήφθη αἰχμάλωτος, καὶ ἡ Γαλλία ὀλόκληρος ἠναγκάσθη ἐπὶ τέλους ν' ἀναγνωρίσῃ διὰ παντὸς τὴν ῥωμαϊκὴν κυριαρχίαν. Ἐκτοτε δὲ ἡ χώρα αὕτη τοσοῦτον ἀνεπτύχθη διὰ τῶν αὐτόθι ἰδρυθεισῶν ῥωμαϊκῶν ἀποικιῶν, ὡς καὶ διὰ τῆς μετὰ τῶν ἰταλικῶν λαῶν συγκοινωνίας, καὶ τῶν ῥωμαϊκῶν ἠθῶν, ἐθίμων καὶ γλώσσης, ὥστε Γάλλοι καὶ Ῥωμαῖοι συνεχωνεύθησαν κατὰ μικρὸν εἰς ἓνα λαόν.

§ 48.

Δεύτερος ἐμφύλιος πόλεμος.

Ἐν ᾧ ὁ Καῖσαρ προσεπάθει νὰ ἐπεκτείνῃ τὴν ῥωμαϊκὴν κυριαρχίαν καὶ εἰς τὰς βορειοδυτικὰς χώρας τῆς Εὐρώπης, οὐδενὸς ἐφείδετο μέσου ὁ Πομπήϊος ἐν Ῥώμῃ, ὅπως ἀυξήσῃ τὴν δύναμιν αὐτοῦ καὶ καταλάβῃ τὴν ἀνωτάτην τοῦ κράτους ἀρχήν. Ἐπειδὴ ὅμως ὁ γνωστὸς δῆμαρχος Π. Κλώδιος, εἰς τῶν θρακυτέρων δημαγωγῶν,

καὶ μέχρι τοῦδε τυφλὸν τῶν τριάρχων ὄργανον, δὲν ἐδίστασε νὰ κηρυχθῆ ἄσπονδος αὐτοῦ ἐχθρὸς καὶ πολυειδῶς νὰ τὸν προσβάλη, ἡ δὲ Σύγκλητος, ἣτις ἤρξατο καὶ πάλιν νὰναλαμβάνῃ θάρρος, καὶ ἣτις εἶχε κατορθώσει ἐν τῷ μεταξὺ νὰνακαλέσῃ τὸν Κικέρωνα ἐκ τῆς ἐξουσίας, ἀπεπειράθη νὰ προσβάλη τοὺς κληρουχικοὺς νόμους τοῦ Καίσαρος, ἐθεώρησαν οἱ τρίαρχοι ἀναγκαῖον ἐν ἔτει 56 π. Χ. νὰ συνέλθωσιν ἐν Λούκα, ὅπως συνεννοηθῶσι περὶ τοῦ μέλλοντος καὶ προβῶσιν εἰς νέαν παράτασιν τῆς φιλίας των. Κατὰ τὴν συνέντευξιν δ' ἐκείνην, καθ' ἣν παρευρέθησαν καὶ πλείστοι ἐκ τῶν διασημοτέρων αὐτῶν ὀπαδῶν ἀπεφασίσθη, ὁ μὲν Καῖσαρ νὰ διατηρήσῃ τὴν διοίκησιν τῆς Γαλλίας ἐπὶ πέντε ἀκόμῃ ἔτη μετὰ τὴν λῆξιν τῆς πρώτης πενταετίας, ὁ δὲ Πομπήϊος καὶ ὁ Κράσσος νὰ γείνωσιν ὑπατοὶ διὰ τὸ ἐπόμενον ἔτος καὶ μετὰ τὴν λῆξιν τῆς ὑπατείας των ὁ μὲν πρῶτος νὰ λάβῃ τὴν Ἰσπανίαν ὡς ἐπαρχίαν, ὁ δὲ δευτέρος τὴν Συρίαν.

Ἄλλ' ὅσα καὶ ἂν ἐλάμβανον οἱ τρεῖς ἐκεῖνοι ἄνδρες μέτρα πρὸς σύσφιγξιν τῆς φιλίας των, δὲν ἦτο δυνατόν νὰ διατηρηθῆ αὕτη ἐπὶ μακρόν, ἐνόσφ' ἕκαστος ἐξ αὐτῶν προσεπάθει νὰ ὑποσκελίσῃ τοὺς δύο ἄλλους πρὸς κατάληψιν τῆς ἀνωτάτης ἀρχῆς. Ἐξ ὅτου δὲ μάλιστα ὁ Κράσσος μεταβὰς εἰς τὴν ἐπαρχίαν αὐτοῦ Συρίαν εὗρε τὴν καταστροφὴν του ἐν τῷ κατὰ τῶν Πάρθων πολέμῳ, εἰς ὃν τὸν ἐξώθησεν ἡ ὑπέρμετρος αὐτοῦ φιλοδοξία καὶ ἡ ἀκόρεστος φιλαργυρία (53), ἡ ῥῆξις μεταξὺ τοῦ Πομπηίου καὶ τοῦ Καίσαρος κατέστη πλέον ἀναπόφευκτος, ἀφ' οὗ μάλιστα εἶχεν ἐκλίπει πρὸ μικροῦ καὶ ὁ συνδέων τοὺς δύο ἐκείνους ἄνδρας συγγενικὸς δεσμὸς διὰ τοῦ θανάτου τῆς συζύγου τοῦ Πομπηίου Ἰουλίας, ἣτις, ὡς γνωστόν, ἦτο θυγάτηρ τοῦ Καίσαρος, καὶ ἣτις πάντοτε ἐφρόντιζε νὰ καταπραύνη διὰ τοῦ συμβιβαστικοῦ αὐτῆς τρόπου τὴν ἀντιζηλίαν τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ συζύγου.

Καὶ ἄληθῶς πῶς ἦτο δυνατόν εἰς τὸν Πομπήϊον, ὅστις μάλιστα ἐξεπίτηδες δὲν εἶχε μεταβῆ εἰς τὴν ἐπαρχίαν του Ἰσπανίαν, ὅπως μένων ἐν Ῥώμῃ δυνηθῆ ἐν καταλλήλῳ στιγμήν νὰ συγκεντρώσῃ εἰς τὰς χεῖράς του τὴν ἀνωτάτην ἐξουσίαν, πῶς ἦτο δυνατόν εἰς αὐτὸν νὰ κούρῃ τὰ ἀλλεπάλληλα καὶ λαμπρὰ τοῦ Καίσαρος κατορθώματα ἐν Γαλλίᾳ καὶ νὰ μὴ αἰσθάνηται ἐν ἑαυτῷ ἐξαπτομένην τὴν κατ' αὐτοῦ ἀντιζηλίαν; Διὰ τοῦτο εὐθύς ὡς ἐπαρουσιάσθη αὐτῷ ἡ πρώτη

κατάλληλος περίστασις, δὲν ἐδίστασεν οὐδ' ἐπὶ στιγμὴν νὰ ἐπωφεληθῆ ἐξ αὐτῆς πρὸς ἐπίτευξιν τοῦ σκοποῦ του. Ὅτε δὴλα δὴ ἐν ἔτει 52 πρὸς ἀποκατάστασιν τῆς τάξεως ἐν Ῥώμῃ, ἣν καθ' ἑκάστην ἐτάραττον αἱ ἄγριαι τῶν κομμάτων συγκρούσεις, περιεβλήθη ὁ Πομπήϊος ὑπὸ τῆς Συγκλήτου δι' ἀπολύτου ἐξουσίας μόνος αὐτὸς παρὰ τὰ νόμιμα ἐκλεχθεὶς ὑπατος (consul sine collega), τοσοῦτον ἐνόμιτεν ἑαυτὸν ἰσχυρὸν πρὸς καταπολέμησιν τοῦ Καίσαρος, ἀφ' οὗ μάλιστα εἶχεν ἤδη προσέλθει καὶ εἰς τὴν ἀριστοκρατορικὴν μερίδα, ὥστε εὐθὺς μετὰ τὸ πέρας τῶν γαλατικῶν πολέμων δὲν ἐδίστασε νὰ ἐνεργήσῃ παρὰ τῆ Συγκλήτῳ ὅπως οὐ μόνον ἀρνηθῆ αὐτῷ τὴν ζητηθεῖσαν παράτασιν τῆς ἀρχιστρατηγίας του, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τέλους τῷ ἀναγγείλῃ ὅτι, ἂν ἐντὸς ὀρισμένης προθεσμίας, ἦτοι μέχρι τῆς α' Μαρτίου τοῦ ἔτους 49, δὲν ἀποθέσῃ τὸ ἀξίωμα του καὶ δὲν διαλύσῃ τὸν στρατὸν του, θέλει θεωρηθῆ ὡς ἐχθρὸς τῆς πατρίδος. Καὶ διεμαρτυρήθησαν μὲν κατὰ τῆς ἀποφάσεως ταύτης τῆς Συγκλήτου οἱ φίλοι τοῦ Καίσαρος δῆμαρχοὶ *Κουρίων*, *Ἀρτώριος* καὶ *Κάσιος*, ἀπαιτήσαντες ἵνα καὶ ὁ Πομπήϊος ὑποβληθῆ εἰς τὴν αὐτὴν καὶ ὁ Καίσαρ ὑποχρέωσιν. Ἄλλ' ἡ πρότασις αὐτῶν αὕτη ἀπερρίφθη, καὶ ἐπειδὴ δὲν ἦσαν ἀσφαλεῖς ἐν Ῥώμῃ, κατέφυγον εἰς τὸ στρατόπεδον τοῦ Καίσαρος, ὅστις ἐν τῷ μεταξῷ εἶχε διευθυνθῆ εἰς τὴν Ῥάβενναν, ὅπως ἀπὸ τῆς πύλεως ταύτης παρακολουθῆ τὰ ἐν Ῥώμῃ συμβαίνοντα, καὶ προσεκέλευσαν αὐτὸν εἰς ὑπεράσπισσιν τῶν ἀπειλουμένων δικαιωμάτων τοῦ λαοῦ.

Εἰ καὶ ὁ Καίσαρ πολλάκις ἐσκέφθη ἂν ἔπρεπε νὰ ἐπέλθῃ κατὰ τῆς ἰδίας αὐτοῦ πατρίδος, ἐν τούτοις ἀναλογιζόμενος, ὅτι δὲν θὰ ἠδύνατο ἄλλως νὰ ἐκτελέσῃ τοὺς δοξομανεῖς αὐτοῦ σκοπούς, ἀπεφάσισεν ἐπὶ τέλους νὰ τεθῆ ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ ἀφωσιωμένου στρατοῦ καὶ νὰ προχωρήσῃ πρὸς τὸν Ῥουβίκωνα ποταμὸν, ὅστις, ὡς γνωστόν, ἦτο τὸ ὄριον τῆς ἐπαρχίας αὐτοῦ καὶ τῆς Ἰταλίας. Ἀφ' οὗ δὲ καὶ ἐνταῦθα ἐπὶ μακρὸν ἔστη διστάζων ἀπέναντι τοῦ μεγέθους τοῦ πολυμήματος, καθ' ὅσον ἡ διάβασις τοῦ ποταμοῦ ἐκείνου μετὰ στρατοῦ ἄνευ τῆς ἀδείας τῆς Συγκλήτου ἐσήμαινε πόλεμον κατὰ τῆς πατρίδος, ἀνεφώνησεν ἐπὶ τέλους «ἐρρίφθω ὁ κύβος» (alea est jacta), καὶ διαβὰς τὸν Ῥουβίκωνα ὤρμησε κατὰ τῆς Ῥώμης (κατὰ Ἰανουάριον τοῦ 49). Οὕτω δὲ ὁ ἀνὴρ ἐκεῖνος μετὰ ἐμεαετῆ ἀπου-

σίαν ἐπάτησε καὶ πάλιν τὸ ἔδαφος τῆς πατρίδος του, ἀλλὰ δυστυχῶς ὡς ἐχθρὸς αὐτῆς.

Ὅπως δὲ σύγχυσις καὶ τρόμον παρήγαγεν ἐν Ῥώμῃ ἢ εἰδησις, ὅτι ὁ Καῖσαρ ἐπύρχετο κατ' αὐτῆς, δὲν εἶναι δύσκολον νὰ φαντασθῆ τις. Ἐν ᾧ δὲ οἱ φίλοι τοῦ Καίσαρος ἔξαλλοι ὑπὸ χαρᾶς ἔσπευδον εἰς προϋπάντησιν αὐτοῦ, ὁ Πομπηῖος τὸναντίον τοσοῦτον ἔξεπλάγη ἐπὶ τῇ ἀπροσδοκῆτι ἐκείνῃ ἀγγελίᾳ καὶ ὑπὸ τοσοῦτου κατελήφθη φόβου, ὥστε δὲν ἐδίστασε νὰ καταλίπῃ ἐν μεγίστῃ σπουδῇ τὴν Ῥώμην μετὰ πάντων τῶν ὀπαδῶν του καὶ τοῦ ὀλιγαριθμοῦ στρατοῦ του, καὶ νὰ καταφύγῃ τὸ μὲν πρῶτον εἰς τὴν Καπύην, μετὰ μικρὸν δὲ διὰ τοῦ Βρεντησίου εἰς τὴν Ἑλλάδα. Καὶ ὅμως αὐτὸς ἦτο ἐκεῖνος, ὅστις πρὸ μικροῦ ἤδη ἐπὶ τῇ ἐκδηλωθείσῃ αὐτῷ ὑποψίᾳ, ὅτι πιθανὸν ὁ Καῖσαρ νὰ ἐπέλθῃ κατὰ τῆς Ῥώμης, ἔλεγε μετὰ στόμφου, ὅτι «ὄπου δύνοιτε τῆς Ἰταλίας ἠθελε κτυπήσει τὴν γῆν διὰ τοῦ ποδὸς πολυάριθμοι θὰ ἐξίρχοντο λεγεῶνες». Καὶ κατεδίωξε μὲν αὐτὸν ὁ Καῖσαρ μέχρι τοῦ Βρενθησίου, ἀλλ' ἐπειδὴ δὲν ἠδυνήθη ἔνεκεν ἐλλείψεως στόλου νὰ ἐξακολουθήσῃ καὶ περαιτέρω τὴν καταδίωξιν αὐτοῦ, ἐστράφη κατὰ τῆς Ἰταλίας, καὶ ἀφ' οὗ ἐντὸς ἐξήκοντα ἡμερῶν ἠνάγκασε πάσας αὐτῆς τὰς χώρας εἰς ὑποταγήν, ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Ῥώμην, ἔνθα ἐγένετο ἐνθουσιωδῶς δεκτός. Ἐν ᾧ δὲ οἱ πολῖται κατεῖχοντο ὑπὸ φόβου, ὅτι θὰ ἐπανελαμβάνοντο καὶ πάλιν αἱ φεβεραι σκιναὶ τοῦ Μαρίου καὶ τοῦ Σύλλα, ὁ Καῖσαρ τὸναντίον μετὰ τσαύτης προσιπέθη πρὸς αὐτοὺς ἠπιότητος, ὥστε ἐφείλκυσε πρὸς ἑαυτὸν τὴν γενικὴν ἀγάπην. Ἦτο δὲ δι' αὐτὸν προσέτι μέγα εὐτύχημα, ὅτι ἐγένετο κύριος καὶ τῶν δημοσίων θησαυρῶν, οὓς ὁ Πομπηῖος καὶ οἱ περὶ αὐτὸν εἶχον καταλίπει ἐν τῇ μεγάλῃ αὐτῶν συγχύσει καὶ ταραχῇ ἐν Ῥώμῃ, διότι δι' αὐτῶν θὰ ἠδύνατο εὐκολώτερον νὰ φέρῃ εἰς πέρας πάντας αὐτοῦ τοὺς σκοποὺς.

Μετὰ δὲ ταῦτα θέλων, ὡς ἔλεγε, «νὰ πολεμήσῃ πρῶτον στρατὸν ἄνευ στρατηγοῦ καὶ ἔπειτα στρατηγὸν ἄνευ στρατοῦ», ἔξεστράτευσε κατὰ τῆς Ἰσπανίας, ἥτις, ὡς γνωστὸν, ἦτο ἡ ἐπαρχία τοῦ Πομπηίου, καὶ ἀφ' οὗ ὑπήγαγε καὶ ταύτην, ὡς καὶ τὴν Μασσαλίαν, ἥτις εἶχεν ἀντιτάξει αὐτῷ γενναίαν ἀντίστασιν, ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν του, ἐπανῆλθε καὶ πάλιν μετὰ τεσσαράκοντα ἡμέρας εἰς τὴν Ῥώμην, ἔνθα περιεβλήθη τὸ δικτατορικὸν ἀξίωμα, ὅπερ ὅμως

ἀπέθετο καὶ πάλιν μετὰ ἔνδεκα ἡμέρας προτιμήσας νὰ ἐκλεχθῆ ὕπατος.

Ἄφ' οὗ δὲ μετὰ τοῦτο ἐξησφάλισε τὴν τάξιν ἐν Ῥώμῃ διὰ διατάξεων συνετῶν, ἀπεφάσισε νὰ ἐστρατεύσῃ κατὰ τοῦ Πομπηίου, ὅστις ἐν τῷ μεταξύ εἶχε σχηματίσει ἐν Θεσσαλονίκῃ ἰδίαν Σύγκλητον καὶ εἶχε συγκροτήσῃ ἐκ τῶν ἀνατολικῶν ἐπαρχιῶν τοῦ κράτους μεγίστην πεζικὴν καὶ ναυτικὴν δύναμιν. Καίτοι δὲ ὁ Καῖσαρ δὲν ἠδυνήθη ἔνεκεν ἐλλείψεως πλοίων νὰ μεταφέρῃ ἀπὸ τοῦ Βρεντησιου εἰς τὴν Ἡπειρον ἀνάλογον δύναμιν, καίτοι κατὰ τὴν πρώτην αὐτοῦ πρὸς τὸν Πομπηίου σύγκρουσιν ἐν Δυρραχίῳ ἠττήθη καὶ μόνον ἔνεκα τῆς ἀνεπιτηδειότητος τούτου ἐσώθη, ἐν τούτοις τὸσαύτην κατάρθωσε μετὰ μικρὸν νὰ ἐπενέγκῃ εἰς τὸν ἀντίπαλόν του ἐκείνον καταστροφὴν ἐν Θεσσαλίᾳ κατὰ τὴν ἐν Φαρσάλῳ συναφθεῖσαν μάχην (τῇ 9ῃ Ἀυγούστου 48), ὥστε οὗτος ἀπολέσας πλέον πᾶσαν ἐλπίδα, ἠναγκάσθη νὰ ζητήσῃ τὴν σωτηρίαν αὐτοῦ διὰ τῆς φυγῆς. Καὶ κατὰ πρῶτον μὲν κατέφυγεν εἰς τὴν Λέσβον, ἔπειτα δὲ εἰς τὴν Αἴγυπτον, ἐλπίζων ὅτι παρὰ τῷ νεαρῷ βασιλεῖ τῆς χώρας ταύτης Πτολεμαίῳ τῷ Διογύῳ, οὗτινος ὁ πατὴρ Πτολεμαῖος ὁ Αὐλητῆς εἰς αὐτὸν ὤφειλε τὸν θρόνον του, ἤθελε τύχει τῆς ποθουμένης προστασίας καὶ φιλοξενίας. Ἄλλ' ἀντὶ τούτων εὐρην ὁ δυστυχῆς ἐκεῖνος ἀνὴρ, καθ' ἣν στιγμὴν ἦτο ἔτοιμος νὰ ποδοθεῖ εἰς τὴν ξηράν, τὸν θάνατον, δολοφονηθεὶς ὑπὸ τῶν ἀθλίων συμβούλων τοῦ ἀνηλίκου ἐκείνου ἡγεμόνος, οἵτινες ἐνόμισαν, ὅτι μόνον διὰ τοῦ ἀποτροπαίου τούτου μέσου θὰ ἠδύναντο νὰ ἐφελκύσωσι τὴν εὐνοίαν τοῦ ἰσχυροτάτου Καίσαρος (48 π. Χ.). Τοιοῦτο ἦτο τὸ τέλος τοῦ ἀνδρὸς ἐκείνου, περὶ οὗ ἐρρήθη, ὅτι θὰ εἶχε φθάσει τὴν δύναμιν τοῦ Καίσαρος, ἂν μὴ εἶχεν αὐτὸν ἀντίπαλον.

Ὅτε μετὰ τινὰς ἡμέρας ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ Πομπηίου προσωρμίσθη καὶ ὁ Καῖσαρ εἰς τὸν λιμένα τῆς Ἀλεξανδρείας καὶ οἱ ἐλεεινοὶ ἐκεῖνοι δολοφόνου προσήνεγκαν αὐτῷ τὴν κεφαλὴν καὶ τὸν δακτύλιον τοῦ μεγάλου αὐτοῦ ἀντιπάλου, τὸσαύτην ἠσθάνθη φρίκην ἐπὶ τῷ ἀποτροπαίῳ ἐκείνῳ θεάματι, ὥστε ἀπέστρεψε τὸ πρόσωπόν του ἀπ' αὐτοῦ καὶ διέταξεν εὐθύς τὴν μὲν κεφαλὴν νὰ καύσωσι μετὰ πολυτιμοτάτων ἀρωμάτων, τὴν δὲ κόριν νὰ θέσωσιν ἐν τῷ ναῷ τῆς Νεμέσεως. Λέγεται δέ, ὅτι κατὰ τὴν στιγμὴν ἐκείνην ἄφθονα ἔρρευσαν ἐκ τῶν ὀφθαλμῶν τοῦ Καίσαρος δάκρυα ἐπὶ τῇ

θέα τοῦ προσώπου ἀνδρός, ὅστις ἐπὶ τόσον χρόνον ὑπῆρξεν γαμβρός αὐτοῦ καὶ φίλος καὶ μόνον τελευταῖον ἐχθρός. Μήπως ἄρα γε κατὰ τὴν στιγμὴν ἐκείνην ἠσθάνθη ἐν ἑαυτῷ προαίσθησμά τι καὶ περὶ τοῦ ἰδίου αὐτοῦ τέλους ;

Ἐπειδὴ δὲ μετὰ τοῦτο ἠθέλησεν ὁ Καῖσαρ νὰ ὑποστηρίξῃ τὴν ἀδελφὴν τοῦ Πτολεμαίου *Κλεοπάτρας*, ἣτις καὶ αὐτὴ κατὰ τὴν διαθήκην τοῦ πατρὸς των ἀντεποιεῖτο τοῦ θρόνου, τοσοῦτον διήγειρε τὴν ἀγανάκτησιν τοῦ ἡγεμόνος ἐκείνου καὶ τοῦ ὑπὲρ αὐτοῦ κεκηρυγμένου Αἰγυπτιακοῦ λαοῦ, ὥστε περιεπλάκῃ εἰς πόλεμον ἐπικίνδυνον, ἕνεκα τοῦ ὁποῖου ἠναγκάσθη δι' ἔλλειψιν ἐπαρκοῦς στρατιωτικῆς δυνάμεως νὰ μείνῃ ἐπὶ ἑννέα ὄλους μῆνας ἐν Ἀλεξανδρείᾳ (48—47 π. Χ.). Καὶ κατώρθωσε μὲν ὁ Καῖσαρ κατ' ἀρχὰς ὀχυρωθεὶς ἐν τοῖς ἀνακτόροις καὶ τῷ παρακειμένῳ θεάτρῳ νὰ ποικρούσῃ μετὰ 4000 μόνον ἀνδρῶν πάσας τὰς ἐχθρικὰς προσβολὰς καὶ νὰ πυρπολήσῃ μάλιστα καὶ τὸν ἐν τῷ λιμένι αἰγυπτιακὸν στόλον¹, ὅπως ἔχῃ τὴν θάλασσαν ἐλευθέραν διὰ πάσας αὐτοῦ τὰς ἀνάγκας. Ἄλλ' ὅτε μετὰ μικρὸν δεινὸς συνήφθη ἀγὼν περὶ τὴν νῆσον Φάρον, ἣτις ἦτο ἠνωμένη μετὰ τῆς ξηρᾶς διὰ τεχνητῆς προκυμαίας, εἰς τοσοῦτον δεινὴν περιέστη θέσιν, ὥστε ἡ καταστροφὴ αὐτοῦ θὰ ἦτο πλέον ἀναπόφευκτος, ἂν μὴ ἤρχετο αὐτῷ βοήθειαι ἐκ τῆς Ἀσίας ὑπὸ τὸν Μιθριδάτην τῆς Περγᾶμου. Εὐθὺς δὲ τότε συνάψας μάχην πρὸς τοὺς Αἰγυπτίους, ἐπήνεγκεν εἰς αὐτοὺς τελεῖαν καταστροφὴν, ἐξ ἧς μόνον ὀλίγοι ἠδυνήθησαν νὰ σωθῶσιν. Καὶ αὐτὸς δὲ ὁ Πτολεμαῖος τραπεῖς μετὰ τοῦτο εἰς φυγὴν ἐπνίγη ἐν τῷ Νείλῳ.

Ἄρ' οὐ δὲ ὁ Καῖσαρ ἀνύψωσε μετὰ τοῦτο ἐπὶ τὸν θρόνον τῆς Αἰγύπτου τὴν πολυθέλητρον Κλεοπάτραν μετὰ τοῦ νεωτέρου αὐτῆς ἀδελφοῦ, ἐξεστράτευσεν κατὰ τοῦ υἱοῦ τοῦ Μιθριδάτου *Φαρράκη*, ὅστις ἐπωφελήθει ἐκ τοῦ ἐμφυλίου πολέμου τῶν Ῥωμαίων, εἶχεν ἤδη καταλάβει τὴν Καππαδοκίαν, τὴν Μικρὰν Ἀρμενίαν καὶ τὸν Πόντον. Μετὰ τосαύτης δὲ ταχύτητος καὶ εὐκολίας κατώρθωσεν ὁ ἑνδοξος ἐκεῖνος ἀνὴρ νὰ διεξαγάγῃ καὶ τὸν πόλεμον τοῦτον, ὥστε καὶ αὐτὸς ὁ ἴδιος ἔκπληκτος ἐπὶ τῷ ἐκτάκτῳ τούτῳ κατορθώματι, ἀνήγγειλεν αὐτὸ πρὸς τινὰ τῶν ἐν Ῥώμῃ φίλων του διὰ τῶν

¹ Κατὰ τὴν περίστασιν ταύτην ἐπυρπολήθη καὶ ἡ μεγάλη Βιβλιοθήκη τῆς Ἀλεξανδρείας.

τριῶν τούτων περιφήμων λέξεων : *veni, vidi, vici*, ἦτοι ἡ-*lbor, eidor* ἐρίκησα.

Καὶ ἐν τούτοις μεθ' ὅλα τὰ λαμπρὰ ταῦτα κατορθώματα δὲν ἠδύνατο ἀκόμη ὁ Καῖσαρ νάπολαύσῃ τῶν καρπῶν τῶν κόπων του. Διότι εἶχε μὲν ἐκλίπει ὁ Πομπήϊος, οἱ υἱοὶ ὁμως αὐτοῦ καὶ οἱ ὀπαδοὶ ἔζων ἀκόμη καὶ ἔπρεπε καὶ αὐτοὶ νὰ καταβληθῶσι. Διὰ τοῦτο ἐπανελθὼν μετὰ τὴν διάταξιν τῶν ἐν Ἀσίᾳ πραγμάτων εἰς τὴν Ῥώμην, ἔνθα ἐγένετο καὶ πάλιν δικτάτωρ καὶ ὑπάτος διὰ τὸ ἔτος 46, δὲν διέτριψεν ἐπὶ πολὺν χρόνον ἐνταῦθα, ἀλλ' ἔσπευσεν εὐθὺς ὡς ἀποκατέστησε καὶ πάλιν τὴν κατὰ τὴν ἀπουσίαν του διαταραχθεῖσαν τάξιν, εἰς τὴν Ἀφρικὴν, ἔνθα μετὰ τὴν μάχην τῆς Φαρσάλου εἶχον καταφύγει οἱ ὀπαδοὶ τοῦ Πομπηίου καὶ εἶχον συγκροτήσασπουδαίαν πεζικὴν καὶ ναυτικὴν δύναμιν, βοηθούμενοι προσέτι καὶ ὑπὸ τοῦ βασιλέως τῆς Νουμιδίας *Ἰόθα*. Συναφθείσης δὲ παρὰ τὴν *Θάψορ* ἐν ἔτει 46^ο μεγάλης καὶ πεισματώδους μάχης, τοσαύτην καταστροφὴν ἐπίνεγκεν ὁ Καῖσαρ εἰς τοὺς ἐχθρούς, ὥστε οὐ μόνον 50,000 ἐξ αὐτῶν ἐφονεύθησαν ἀλλὰ καὶ πολλοὶ ἐκ τῶν ἐπιζησάντων ἐπιφανεστέρων Ῥωμαίων, ἐν οἷς καὶ ὁ μνημονευθεὶς βασιλεὺς τῆς Νουμιδίας, ἀπελπίσαντες ἠτοκτόνησαν¹. Ἀφ' οὗ δὲ μετὰ τὴν λαμπρὰν ταύτην νίκην διέταξεν ὁ Καῖσαρ τὰ πράγματα ἐν Ἀφρικῇ καὶ μέρος μὲν ἐκ τῆς Νουμιδίας κατέστησε Ῥωμαϊκὴν ἐπαρχίαν, μέρος δὲ προσήρτησεν εἰς τὴν Μαυριτανίαν, ἐπανῆλθε καὶ πάλιν εἰς τὴν Ῥώμην, ἔνθα ἐτέλεσε τέσσαρας μεγαλοπρεπεστάτους θριαμβοὺς ἐπὶ ταῖς ἐν *Γαλλίᾳ*, *Αἰγύπτῳ*, *Πόντῳ* καὶ *Ἀφρικῇ* λαμπραῖς αὐτοῦ νίκαις, ἀνεκηρύχθη δικτάτωρ ἐπὶ δέκα ἔτη καὶ ἐν γένει ἐτιμήθη ὑπὸ τε τῆς Συγκλήτου καὶ τοῦ λαοῦ διὰ πρωτοφανῶν τιμῶν καὶ περιποιήσεων. Ἐπειδὴ δὲ καὶ πάλιν τὰ λείψανα τῶν Πομπηϊανῶν συνηθροίσθησαν ἐν Ἰσπανίᾳ περὶ τοὺς δύο υἱοὺς τοῦ Πομπηίου *Γραῖορ* καὶ *Σέξτορ*, οἵτινες

¹ Πρῶτος κατὰ τὴν περίστασιν ταύτην δοὺς τὸ παράδειγμα τῆς αὐτοκτονίας ἦτο ὁ τοῦ γνωστοῦ Κάτωνος τοῦ πρεσβυτέρου δισέγγονος Κάτων ὁ νεώτερος. Μὴ δυνάμενος ὁ ἔνθερμος εὐτος τῆς δημοκρατίας ὀπαδός, ὅστις εἶχεν ἀναλάβει τὴν ὑπεράσπισιν τῆς Ὑτίκης, νὰ ἐπιζήσῃ πλέον μετὰ τὰ ἀλλεπάλληλα κατορθώματα τοῦ Καίσαρος, δι' ὧν ἠπειλεῖτο ἡ ἐλευθερία τῆς πατρίδος του, δὲν ἐδίστασε νὰ ἐμπήξῃ ἐν τῇ πόλει ἐκείνῃ τὸ ξίφος εἰς τὸ στήθος του, ἀφ' οὗ ἀνεγνωσε τὸν περὶ ἀθανασίας τῆς ψυχῆς διάλογον τοῦ Πλάτωνος.

μετὰ τὴν ἐν Θάψφ μάχην εἶχον καταφύγει εἰς τὴν χώραν ἐκεῖνην, καὶ οἵτινες εἶχον συγκροτήσει αὐτόθι καὶ ἐκ τῶν ἐγγχωρίων σπουδαίαν δύναμιν, ἠναγκάσθη ὁ Καῖσαρ νὰ ἐκστρατεύσῃ καὶ κατ' αὐτῶν, ὅπως καταπνίξῃ καὶ τὴν τελευταίαν ταύτην ἀντίδρασιν. Ὅτε δὲ οἱ δύο στρατοὶ συνητήθησαν παρὰ τὴν πόλιν Μούνδα (ἐν τῇ σημερινῇ Γρανάδα), μετὰ τοσαύτης ἐπολέμησαν κατ' ἀλλήλων λύσσης, ὥστε ἡ μάχη ἐκεῖνη, κατὰ τὴν ἰδίαν τοῦ Καίσαρος μαρτυρίαν, ἦτο ἡ αἱματηροτέρα καθ' ὅλον τὸν ἐμφύλιον ἐκεῖνον πόλεμον. Καίτοι δὲ ἡ νίκη ἐφάνη κατ' ἀρχὰς ἀποκλίνας πρὸς τοὺς Πομπηϊανούς, οἵτινες ἀληθῶς ἐπολέμησαν μετὰ πρωτοφανοῦς ἀνδρίας, ἐν τούτοις ἡ ὑπέροχος τοῦ Καίσαρος στρατηγικὴ ἰκανότης τοιαύτην ἔδωκεν ἐπὶ τέλος εἰς τὰ πράγματα τροπὴν, ὥστε καὶ ἡ μάχη αὕτη, ἣτις ἦτο ἡ τελευταία κατὰ τὸν προκείμενον πόλεμον, καὶ καθ' ἣν ἐφονεύθησαν ὑπὲρ τὰς 30,000 Πομπηϊανῶν, ἀπέβη ὑπὲρ αὐτοῦ (45 π. Χ.). Ἐκ δὲ τῶν δύο υἱῶν τοῦ Πομπηίου ὁ μὲν Γναῖος ἐφονεύθη φεύγων, ὁ δὲ Σέξτος κατορθώσας νὰ σωθῇ εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς Ἰσπανίας ἐνεφανίσθη καὶ πάλιν ἐπὶ τῆς πολιτικῆς σκηνῆς μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Καίσαρος.

Οὕτω δὲ ὁ Καῖσαρ κατορθώσας νὰ κατασυντρίψῃ ὀλοσχερῶς καὶ τὰ τελευταῖα λείψανα τῶν ἀντιπάλων του, ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Ῥώμην, ἔνθα τοιαῦται περιέμενον αὐτὸν τιμαὶ καὶ ἀξιώματα, οἷα εἰς οὐδένα ποτὲ ἄλλον εἶνε γνωστὸν ὅτι ἀπενεμήθησαν. Καὶ πρῶτον μὲν ἐχαιρετήθη ὡς πατὴρ τῆς πατρίδος, ἔπειτα δὲ ἀνεκηρύχθη δικτάτωρ διὰ βίου, ὕπατος ἐπὶ δέκα ἔτη, ἐπιστάτης τῶν ἠθῶν, καὶ ἐπὶ τέλος αὐτοκράτωρ¹ διὰ βίου.

Οὕτω δὲ καίπερ ὑφισταμένης τῆς δημοκρατίας, κατώρθωσεν ὁ Καῖσαρ νὰ καταστῇ ἀπόλυτος μονάρχης τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους, ἀφ' οὗ μάλιστα καὶ ἡ Σύγκλητος, ἣς τὰ μέλη αὐτὸς ἠύξησε κατ' ἰδίαν ἐκλογὴν εἰς 900, καὶ ἣτις, ὡς εἰκός, ἦτο τὸ πειθήνιον αὐτοῦ ὄργανον, περιέβαλεν αὐτὸν καὶ δι' ὄλων τῶν ἐξωτερικῶν τύπων τῆς μοναρχίας ἐπιτρέψασα αὐτῷ νὰ φέρῃ τὴν πορφύραν καὶ τὸν ἐκ δάφνης στέφανον, κηρύξασα αὐτὸν ἱερὸν καὶ ἀπαράβιαστον,

¹ Ὁ τίτλος οὗτος, ὅστις πρότερον ἦτο μόνον τιμητικὸς, ἔλαβεν ἤδη παρὰ τοῦ Καίσαρος ἄλλην σημασίαν κατὰ τὸν τίτλος ἀξιώματος περιλαμβάνοντος τὴν ἀνωτάτην στρατιωτικὴν, δικαστικὴν καὶ κυβερνητικὴν ἐξουσίαν τοῦ κράτους.

καὶ τὸ σπουδαιότερον ἀναγκωρῖσασα αὐτῷ τὸ δικαίωμα νὰ κόπτη νομίσματα φέροντα τὴν προτομὴν του¹.

Καὶ εἶναι μὲν ἀληθές, ὅτι ἀπὸ τῆς πρώτης στιγμῆς, καθ' ἣν ἀνέλαβε τὴν κυβέρνησιν τοῦ κράτους, πᾶσαν κατέβαλεν ὁ Καῖσαρ προσπάθειαν ἵνα θεραπεύσῃ πάσας τὰς ἀνάγκας τοῦ κράτους φροντίσας μάλιστα καὶ αὐτὸ τὸ Καλενδάριον νὰ διορθώσῃ διὰ τοῦ ἀλεξανδρινοῦ μαθηματικοῦ Σωσιγέτους, ὅπερ καὶ διὰ τοῦτο καλεῖται *Ἰουλιανόν*. Ἄλλ' ὅσας καὶ ἂν προσήνεγκεν εἰς τοὺς Ῥωμαίους ὑπηρεσίας, ὅσον καὶ ἂν ἐφέρετο εὐγενῶς πρὸς πάντας, ὅσα καὶ ἂν διανοεῖτο, ὡς ἔλεγε, νὰ ἐκτελέσῃ μεγάλα καὶ ἔνδοξα σχέδια, οὐδαμῶς ἴσχυσαν ταῦτα πάντα νὰ μεταβάλωσι τὴν ἀπόφασιν τῶν ἀριστοκρατικῶν, οἵτινες μὴ δυνάμενοι νὰ ἀποφύγωσι τὴν ταπεινὴν θέσιν, ἐν ἣ τότε διετέλουν, ἐζήτουν κατάλληλον εὐκαιρίαν ὅπως ἀπαλλαγῶσι τοῦ μεγάλου ἐκείνου δικτάτορος. Οὕτω δὲ λαβόντες ὡς ἀφορμὴν τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ Καίσαρος τοῦ νὰ περιβληθῇ τὸν βασιλικὸν τίτλον, συνύψωναν κατ' αὐτοῦ συνωμοσίαν ἐξήκοντα περίπου εὐπατρίδαι ἔχοντες ἀρχηγούς τὸν *M. Ἰούνιον Βρούτου* καὶ τὸν *Γ. Κάσσιον*, εἰ καὶ ἀμφοτέροι οὗτοι, καὶ μάλιστα ὁ πρῶτος, πολυειδῶς καὶ πολυτρόπως εἶχον εὐεργετηθῆ ὑπ' αὐτοῦ. Ἐπειδὴ δὲ τότε ἔμελλεν ἡ Σύγκλητος νὰ προσενέγκῃ εἰς τὸν Καίσαρα τὸ βασιλικὸν στέμμα ὅπως ὑπὸ τὸν τίτλον τοῦτον δυναθῇ οὗτος, κατὰ τινὰ χρησμόν, νὰ διεξαγάγῃ αἰσίως ὃν ἐσκόπει νὰ ἐπιχειρήσῃ κατὰ τῶν Πάρθων πόλεμον, ἀπεφάσισαν οἱ συνωμόται νὰ προβάσιν εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ στυγεροῦ αὐτῶν σχεδίου καθ' ἣν ἡμέραν ἔμελλεν ἡ Σύγκλητος νὰ συνέλθῃ πρὸς τοῦτο. Καίτοι δὲ κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην, ἥτις ἦτο ἡ 15 Μαρτίου τοῦ ἔτους 44 ου ἀπετρέπετο ὁ Καῖσαρ ὑπὸ τῆς συζύγου του ἐκ κακοῦ προκισθήματος νὰ μὴ ἐξέλθῃ τῆς οἰκίας, ἐν τούτοις ἐνδοῦς ἐπὶ τέλους εἰς τὰς ἐπιμόνους καὶ σατανικὰς προτροπὰς ἐνὸς τῶν συνωμοτῶν, τοῦ Δεκίμου Βρούτου, ἐξαδέλφου τοῦ Ἰουνίου Βρούτου, μετέβη εἰς τὴν Σύγκλητον, ἥτις εἶχε συνέλθει ἐν τῷ θεάτρῳ τοῦ Πομπηίου. Ἄλλ' εὐθὺς ὡς κατέλαβε τὸν χρυσοῦν αὐτοῦ θρόνον καὶ οἱ συνωμόται περικυκλώσαντες αὐτὸν τὸν ἐφόνευσαν κατενεγκόντες αὐτῷ εἰκοσι καὶ τρεῖς πληγὰς. Ὅτε δὲ ὁ Καῖσαρ, εὐρισκόμενος εἰς τὰς τελευ-

¹ Ἐπειδὴ ὁ Καῖσαρ εἶχε γεννηθῆ κατὰ τὸν πέμπτον ἀπὸ τοῦ Μαρτίου μῆνα Κουιντίλιον (Quintilis), μετωνομάσθη οὗτος πρὸς τιμὴν αὐτοῦ Ἰούλιος.

ταίας αὐτοῦ στιγμᾶς, διέκρινε μεταξὺ τῶν φονέων αὐτοῦ καὶ τὸν Βροῦτον, ἀνέκραξε μετὰ βραθείας θλίψεως «καὶ σὺ Βροῦτε ;» καὶ καλύψας τὸ πρόσωπον διὰ τῆς τηβέννου κατέπεσε πρὸ τοῦ ἀνδριάντος τοῦ Πομπηίου.

Οὕτως ἀπέθανεν ὁ μέγιστος πάντων τῶν ἀνδρῶν, οὗς παρήγαγέ ποτε ἡ Ῥώμη. Διότι ὁ Καῖσαρ δὲν διεκρίθη μόνον ὡς μέγας στρατηγός, πολιτικός καὶ νομοθέτης, ἀλλὰ καὶ ὡς ρήτωρ, καὶ ὡς ποιητής, καὶ ὡς ιστοριογράφος, καὶ ὡς γραμματικός, καὶ ὡς μαθηματικός, καὶ ὡς ἀρχιτέκτων.

§ 49

**Ἀποτελέσματα τῆς δολοφονίας τοῦ Καίσαρος.
Δευτέρα τριανδρία.**

Ἄν οἱ συνωμόται ἤλπιζον, ὅτι μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Καίσαρος ἤθελε καὶ πάλιν ἀναγεννηθῆ ἡ δημοκρατία, δὲν ἐβράδυναν νὰ πεισθῶσιν ὅπως ὡς πρὸς τοῦτο ἠπατώντο. Ὁ Ῥωμαϊκὸς λαὸς τοῦ ἔτους 44 δὲν ἦτο πλέον ὁ λαὸς τῆς ἐποχῆς τοῦ Φαβρικίου καὶ τοῦ Ῥηγούλου, καὶ διὰ τοῦτο, ὅτε οἱ συνωμόται μετὰ τὸ στυγερόν αὐτῶν κακούργημα ἐκάλεσαν αὐτὸν εἰς ἐλευθερίαν, ἐδείχθη ἐντελῶς ἀδιάφορος. Καὶ εἶναι μὲν ἀληθές, ὅτι ἡ Σύγκλητος ἀπερᾶσισεν ἐπὶ τῇ προτάσει τοῦ Κικέρωνος νὰ πονεῖμῃ ἀμνηστίαν εἰς τοὺς δολοφόνους τοῦ Καίσαρος καὶ νὰ διανείμῃ εἰς τοὺς ἀρχηγούς αὐτῶν ἐπαρχίας πρὸς διοίκησιν. Ἄλλ' ὅτε ὁ ὕπατος Ἀντώνιος, ὅστις ἤθελε νὰ παίξῃ τὸ πρόσωπον τοῦ Καίσαρος χωρὶς ὅμως νὰ ἔχῃ καὶ τὸ πνεῦμα αὐτοῦ, ἐξύμνησεν ἐν τῷ τεχνικωτάτῳ λόγῳ, ὃν ἐξεφώνησε κατὰ τὴν κηδεῖαν τοῦ μεγάλου ἐκείνου ἀνδρός, τὰς μεγάλας αὐτοῦ ἀρετάς, καὶ ἀνέφερε τὰς δωρεάς, ἃς διὰ τῆς διαθήκης του κατέλιπεν εἰς τοὺς Ῥωμαίους, ὅτε ἐπέδειξεν εἰς αὐτοὺς τὸν καθημαγμένον χιτῶνα τοῦ Καίσαρος, ὑπὸ τοσαύτης κατελήφθη ὁ λαὸς ἀγανακτήσεως καὶ λύσσης κατὰ τῶν συνωμοτῶν, ὥστε οἱ ἀρχηγοὶ αὐτῶν ἠναγκάσθησαν νὰ φύγωσιν ἐκ τῆς Ῥώμης καὶ νὰπέλθωσιν εἰς τὰς ὑπὸ τῆς Συγκλήτου παραχωρηθείσας αὐτοῖς ἐπαρχίας, ὁ μὲν Ἰούλιος Βροῦτος εἰς τὴν Μακεδονίαν, ὁ Κάσσιος εἰς τὴν Συρίαν, καὶ ὁ Δέκιμος Βροῦτος εἰς τὴν ἐντεῦθεν τῶν Ἀλπεῶν Γαλλίαν.

Οὕτω δὲ ὁ Ἀντώνιος κατορθώσας νὰ κερδήσῃ τὴν εὐνοίαν τοῦ λαοῦ, δὲν ἠμέλησεν οὐδ' ἐπὶ στιγμὴν νὰ ἐπωφεληθῇ ἐκ τῆς καταλλήλου ἐκείνης περιστάσεως, ὅπως συγκεντρώσῃ εἰς τὰς χεῖράς του τὴν ἀνωτάτην ἀρχήν. Καὶ πρῶτον μὲν ἠνάγκασε τὴν κατεπτοημένην Σύγκλητον νὰ ἐπιτρέψῃ αὐτῷ νὰ ἔχῃ σωματοφυλακὴν ἐξ 6000 ἀνδρῶν, ἔπειτα δὲ στηριζόμενος ἐπ' αὐτῆς καὶ ἔχων προσέτι καὶ τὰ γράμματα καὶ τοὺς θησαυροὺς τοῦ Καίσαρος, ὧν εἶχε γείνει κύριος εὐθὺς μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ, ἤρξατο νὰ ἐκτελῇ πάσας αὐτοῦ τὰς θελήσεις οὐδαμῶς αἰσχυρόμενος νὰ παριστᾷ ταύτας ὡς διατάξεις δῆθεν τοῦ μεγάλου ἐκείνου ἀνδρός.

Ἄλλ' ἐν ᾧ διὰ τοιούτων φαύλων μέσων προσεπάθει ὁ Ἀντώνιος νὰ στερεωθῇ ἐν τῇ τυραννικῇ αὐτοῦ θέσει, ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Ῥώμην ἐκ τῆς Ἀπολλωνιάς τῆς Ἰλλυρίας, ἔνθα ἐσπούδαζεν, ὁ ἀνεψιὸς καὶ θετὸς υἱὸς τοῦ Καίσαρος *Γάιος Ἰούλιος Καῖσαρ Ὀκταβιανός*¹, ὅστις οὐ μόνον ἔμελλε νὰ θέσῃ τέρμα εἰς τοὺς φιλοδοξοὺς σκοποὺς τοῦ Ἀντωνίου, ἀλλὰ καὶ νὰ ἐξασκήσῃ μεγίστην ἐπιρροὴν ἐπὶ τῆς τύχης τοῦ κόσμου. Καίτοι δ' οὗτος ἦτο μόλις ὀκτωκαιδεκαετής τὴν ἡλικίαν, ἐν τούτοις ἐκέκτητο μεγίστην ἀγχινοίαν καὶ δεξιότητα καὶ ἦτο τοσοῦτον φιλοδόξος, ὥστε ἐπόθει καὶ αὐτὸς κατὰ τὸ παράδειγμα τοῦ μεγάλου αὐτοῦ θείου νὰ γείνη πρῶτος ἐν Ῥώμῃ. Ἐπειδὴ δὲ ὁ Ἀντωνιος ἠρνήθη νὰ τῷ παραδώσῃ τὴν κληροδοτηθεῖσαν αὐτῷ περιουσίαν τοῦ θείου του, ἠναγκάσθη ὁ Ὀκταβιανός, ὅπως κερδήσῃ τὴν εὐνοίαν τοῦ λαοῦ, οὐ μόνον νὰ διανείμῃ ἐξ ἰδίων εἰς τοὺς πολίτας τὸ ὑπὸ τοῦ Καίσαρος κληροδοτηθὲν ἐκάστῳ αὐτῶν ποσόν, οὐ μόνον νὰ δείκνυται πρὸς πάντας δημοτικὸς καὶ εὐπροσῆγορος, ἀλλὰ καὶ νὰ παρέχῃ πρὸς τέρψιν αὐτῶν μεγαλοπρεπῆ θεάματα. Ὅτε δὲ ὁ Ἀντώνιος ἠθέλησε διὰ ψηφίσματος τοῦ λαοῦ νὰ καταλάβῃ τὴν ἐντεῦθεν τῶν Ἄλπεων Γαλλίαν, ἣτις, ὡς γνωστόν, ἀνῆκεν εἰς τὸν Δέκιμον Βροῦτον, οὐδένα ἄλλον ἐθεώρησεν ἢ Σύγκλητος καταλληλότερον πρὸς καταπολέμησιν τοῦ ἐχθροῦ ἐκείνου τῆς πατρίδος, ὡς εἶχε κηρύξει αὐτὸν προτάσει τοῦ Κικέρωνος, ἢ τὸν Ὀκταβιανόν, ὅστις ἐν τῷ μεταξὺ εἶχε κατορθώσει νὰ ἐφέλικύσῃ πρὸς ἑαυτὸν καὶ τὴν ἀγάπην τῶν παλαιῶν στρατιωτῶν, καὶ ὅστις κατὰ τὰς παραστάσεις τοῦ μεγάλου ἐκείνου ῥήτορος, ἦτο ὁ

¹ Οὗτος ἦτο υἱὸς τοῦ Γ. Ὀκταβίου καὶ τῆς Ἀττίας, θυγατρὸς τῆς νεωτέρας ἀδελφῆς τοῦ Καίσαρος Ἰουλίας.

μόνος δυνάμενος νὰ σώσῃ τὴν δημοκρατίαν. Καὶ ἀληθῶς μετὰ τοσαύτης ἀνδρίας ἐπολέμησεν ὁ μόλις εἰκοσαετῆς ἐκείνος νέος κατὰ τὴν παρὰ τὴν Μουτίην συγκροτηθεῖσαν μάχην (43 π. Χ.), ὥστε ὁ Ἀντώνιος ἠττηθεὶς κατὰ κράτος ἠναγκάσθη νὰ καταφύγῃ πρὸς τὸν ἑπάρχον τῆς πέραν τῶν Ἄλπεων Γαλλίας Λεπίδου. Ἄλλὰ τίς ἠδύνατο νὰ φαντασθῆ, ὅτι εὐθὺς μετὰ τὴν μάχην ἐκείνην θὰ ἐλάμβανον τὰ πράγματα ἄλλοίαν τροπὴν, καὶ ὅτι μεταξὺ τῆς Συγκλήτου καὶ τοῦ Ὀκταβιανοῦ θὰ ἐπῆρχετο τελεία ῥῆξις;

Ἐν ᾧ δὴλα δὴ ὁ Ὀκταβιανὸς ἤλπιζεν, ὅτι μετὰ τὴν λαμπρὰν αὐτοῦ νίκην εἰς αὐτὸν καὶ οὐχὶ εἰς ἄλλον θὰ ἀνέθετεν ἡ Σύγκλητος τὴν ἐξακολούθησιν τοῦ πολέμου κατὰ τῶν δύο ἐκείνων ἐχθρῶν, τοῦναντίον αὕτη οὐ μόνον προὔτιμησε πρὸς τοῦτο τὸν Δέκιμον Βροῦτον, ἀλλὰ καὶ εἰς τοὺς ἄλλους φονεῖς τοῦ Καίσαρος ἐπεσώρευσε τιμὰς καὶ ἀξιώματα. Διὰ τῆς τοιαύτης ὁμως διαγωγῆς τῆς τοσοῦτον ἐξώργισεν ἡ Σύγκλητος τὸν Ὀκταβιανόν, ὥστε ἀντὶ οὗτος νὰ διαλύσῃ τὸν στρατόν, ὤρμησε μετ' αὐτοῦ κατὰ τῆς Ρώμης, καὶ ἀφ' οὗ κατώρθωσε καίπερ 20ετῆς νὰ ἐκλεχθῆ ὕπατος καὶ νὰ προγράψῃ τοὺς φονεῖς τοῦ Καίσαρος, ἔσπευσε μετὰ μυστικὴν συνεννόησιν μετὰ τοῦ Ἀντωνίου καὶ τοῦ Λεπίδου, οἵτινες εἶχον εἰσβάλλει ἐν τῷ μεταξὺ εἰς τὴν ἄνω Ἰταλίαν καὶ εἶχον ἀποκρούσει τὸν Δέκιμον Βροῦτον, νὰ ἐνωθῆ μετ' αὐτῶν. Ἐπὶ τρεῖς ὀλοκλήρους ἡμέρας διήρκεσεν ἡ συνέντευξις τῶν τριῶν ἐκείνων ἀνδρῶν ἐπὶ τινος μικρᾶς νήσου τοῦ ποταμοῦ Ῥένου παρὰ τὴν Βονωνίαν. Μετὰ πολλὰς δὲ καὶ σφοδρὰς ἐνίοτε συζητήσεις συνέστησαν πρὸς ἀναδιοργάνωσιν τῆς πολιτείας τὴν δευτέραν τριαδριαν (triumviri rei-publicae constituendae) κατὰ τὸν Ὀκτώβριον τοῦ ἔτους 43, ἀφ' οὗ συνεφώνησαν νὰ σφετερισθῶσι τὴν ἀνωτάτην ἐξουσίαν ἐπὶ πέντε ἔτη, νὰ διανείμωσι πρὸς ἀλλήλους τοὺς λεγεῶνας καὶ τὰς ἐπαρχίας πλὴν τῶν ἀνατολικῶν τοιούτων καὶ τῆς Ἰταλίας, καὶ νὰ ἐκδικήσωσι τὸν θάνατον τοῦ Καίσαρος. Ἄλλὰ πῶς ἠννόουν οἱ τρίαρχοι ἐκεῖνοι νὰ ἀναδιοργανώσωσι τὴν πολιτείαν, τὸ ἀπέδειξαν μετὰ μικρόν, ὅτε ἐπῆλθον κατὰ τῆς Ρώμης. Νομίσαντες, ὅτι ἔπρεπε χάριν τῆς ἀσφαλείας τῶν νὰ ἐξολοθρεύσωσι πάντας τοὺς πολιτικούς αὐτῶν ἀντιπάλους πρὶν ἢ ἐπιχειρήσωσι τὸν κατὰ τῶν φονέων τοῦ Καίσαρος πόλεμον, μετὰ τοσαύτης λύσσης προέβησαν εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τῆς φεβερᾶς ἐκείνης ἀποφάσεώς των, ὥστε, κατὰ τὴν

μαρτυρίαν τῶν συγχρόνων, τὰ διαπραχθέντα τότε ἐν Ῥώμῃ ἐγκλήματα ὑπερέβησαν κατὰ τὴν ὠμότητα καὶ αὐτὰ τὰ ἐπὶ τοῦ Μαρίου καὶ τοῦ Σύλλα τελεσθέντα. Λέγεται δέ, ὅτι κατὰ τὰς ἡμέρας ἐκείνας τοῦ τρόμου ἐφρονεύθησαν 300 συγκλητικοί, 2000 ἵππεις καὶ ἀναρίθμητοι ἄλλοι ἐκ τῶν πλουσιωτέρων πολιτῶν, οἵτινες δι' οὐδένα ἄλλον λόγον ἐσημειώθησαν εἰς τοὺς προγραφικούς καταλόγους τῶν τριάνδρων, ἢ διότι οὗτοι εἶχον ἀνάγκην τῆς περιουσίας των. Μεταξὺ δὲ τῶν θυμάτων ἐκείνων ἦτο καὶ ὁ διάσημος Κικέρων, ὅστις, ὡς γνωστόν, ἦτο ἄσπονδος ἐχθρὸς τοῦ Ἀντωνίου.

Ἀφ' οὗ δὲ οὕτω λυσσωδῶς καὶ ἀπανθρώπως ἐκόρεσαν οἱ φοβεροὶ ἐκεῖνοι ἄνδρες τὰ ἄγρια αὐτῶν πάθη, ὁ μὲν Λέπιδος ἔμεινεν ἐν Ῥώμῃ πρὸς ὑπεράσπισιν τῆς Ἰταλίας, ὁ δὲ Ἀντώνιος καὶ ὁ Ὀκταβιανὸς ἐξεστράτευσαν κατὰ τοῦ Βρούτου καὶ τοῦ Κασσίου, οἵτινες ἠγούμενοι 80,000 ἀνδρῶν εὕρισκοντο τότε ἐν Μακεδονίᾳ. Ἐνταῦθα παρὰ τοὺς Φιλίππους ἀπεφασίσθη ἡ τύχη τῆς Ῥώμης. Διότι συναφθεισῶν δύο μαχῶν κατὰ τὸν Νοέμβριον τοῦ ἔτους 42, μετὰ μὲν τὴν πρώτην νῆτοκτόνησεν ὁ Κάσσιος ἠττηθείς, μετὰ δὲ τὴν δευτέραν ὁ Βρούτος. Τὸ δὲ παράδειγμα τῶν δύο ἐκείνων τελευταίων Ῥωμαίων ἐμιμήθησαν καὶ πολλοὶ ἄλλοι ἐκ τῶν ὀπαδῶν των, μὴ θέλοντες νὰ ἴδωσιν ἰδίους ὄμμασι τὴν πτώσιν τῆς Ῥώμης. Λέγεται δὲ ὅτι καὶ ἡ εὐγενὴς καὶ γενναιοφρων σύζυγος τοῦ Βρούτου Πορκία, μὴ δυναμένη νὰ ὑποφέρῃ τὴν τύχην τοῦ συζύγου τῆς ἀπέθανε πρὸ τοῦ θανάτου αὐτοῦ ἐκ λύπης, ἢ, ὡς ἄλλοι λέγουσιν, αὐτοκτονήσασα καὶ αὐτή.

Οὕτω δὲ ταφείσης τῆς Ῥωμαϊκῆς δημοκρατίας ἐν Φιλίπποις, τὸ Ῥωμαϊκὸν κράτος κατέστη ἤδη λάφυρον τῶν τριάνδρων. Ὅποια δὲ μέλλει νὰ ἦναι ἡ τύχη αὐτοῦ ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τῶν τριῶν ἐκείνων ἀνδρῶν, ἢ κάλλιον εἰπεῖν τῶν δύο ἐξ αὐτῶν, διότι περὶ τοῦ Λεπίδου ὡς ἐντελῶς ἀσήμου οὐδὲ λόγος κἂν πρέπει νὰ γίνηται, δὲν θέλομεν βραδύνει νὰ γνωρίσωμεν.

Ἀφ' οὗ ὁ Ἀντώνιος καὶ ὁ Ὀκταβιανὸς ἀπηλλάγησαν τῶν σπουδαιοτέρων αὐτῶν ἐχθρῶν, ὁ μὲν πρῶτος μετέβη εἰς τὴν Ἀσίαν ὅπως τιμωρήσῃ πάντας τοὺς παρασχόντας τὴν συνδρομὴν των εἰς τοὺς δημοκρατικούς, καὶ ἀναλάβῃ τὴν διοίκησιν τῶν ἀνατολικῶν ἐλείνων χωρῶν τοῦ κράτους, ὁ δὲ δεύτερος ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Ἰταλίαν, ὅπως ἀναλάβῃ τὴν διοίκησιν τῆς Δύσεως, παράσχῃ εἰς τοὺς

στρατιώτας του ἃς εἶχεν ὑποσχεθῆ εἰς αὐτοὺς ἀμοιβάς, καὶ προσπαθήσῃ καὶ αὐτὸς νὰ καταστρέψῃ πάντα τὰ αὐτόθι λείψανα τῆς δημοκρατικῆς μερίδος, καὶ ἰδίως τὸν Σέξτον Πομπήϊον, ὅστις ἀναφανείς καὶ πάλιν μετὰ μακροχρονίους ἐν Ἰσπανίᾳ περιπλανήσεις ἐπὶ τῆς πολιτικῆς σκηνῆς, καὶ ἠγούμενος τοῦ στόλου τῆς εἰρημένης μερίδος καθίστατο ἀπὸ ἡμέρας εἰς ἡμέραν φοβερώτερος. Καὶ ὅμως οἱ δύο ἐκεῖνοι ἄνδρες, οἵτινες τοσοῦτον φιλικῶς ἀπεχωρίσθησαν ἤδη, δὲν ἐβράδυναν νάντιμετωπίσωσιν ἀλλήλους οὐχὶ πλέον ὡς σύμμαχοι καὶ φίλοι, ἀλλ' ὡς ἀντίπαλοι φοβεροί. Καὶ ναὶ μὲν ἐφάνη ὅτι διὰ τῆς νέας τοῦ κράτους διανομῆς, καθ' ἣν ὁ μὲν Ἀντώνιος ὀριστικῶς ἔλαβε τὰς ἀνατολικὰς ἐπαρχίας αὐτοῦ, ὁ δὲ Ὀκταβιανὸς τὰς δυτικὰς, καὶ ὁ ἀδύνατος Λέπιδος μόνον τὴν Ἀφρικὴν, ἐξωμαλίσθη πᾶσα μεταξὺ τῶν δύο ἀντιζήλων διένεξις, ἀφ' οὗ μάλιστα πρὸς μείζονα ἐνίσχυσιν τῆς συνδιαλλαγῆς αὐτῶν ὁ Ἀντώνιος ἔλαβεν ὡς σύζυγον τὴν ἀδελφὴν τοῦ Ὀκταβιανοῦ *Ὀκταβίαν*. Ἀλλ' ὅμως τὰ ἄλλεπάλληλα σφάλματα καὶ αἱ πολυειδεῖς μωρίαι τοῦ Ἀντωνίου δὲν ἦτο δυνατόν νὰ μὴ καταστήσωσιν ἐπὶ τέλους ἀναπόφευκτον τὴν ῥῆξιν.

Ὁ ἀνὴρ οὗτος μεταβὰς εἰς τὴν Ἀσίαν εἰς τοιαύτας παρεδί-
δετο καθ' ἐκάστην ἀκολασίας καὶ ἀσωτείας, ὥστε ὁ τοιοῦτος βίος
του, καὶ μεθ' ὅλην τὴν γνωστὴν διαφθορὰν τῶν ἀνατολικῶν χωρῶν,
ἐθεωρεῖτο ὡς λίαν σκανδαλώδης. Ἀφ' ἧς δὲ στιγμῆς ἐπέπεσεν εἰς
τὰ ἔρωτικά δίκτυα τῆς γνωστῆς βασιλίσσης τῆς Αἰγύπτου Κλεο-
πάτρας, τοσοῦτον κατώρθωσεν ἡ πολυμήχανος ἐκείνη γυνὴ νὰ σα-
γηνεύσῃ αὐτὸν διὰ τῶν σατανικῶν θελγῆτρων της, ὥστε εἰς αὐτὴν
μόνον ἔχων προσηλωμένον τὸν νοῦν καὶ τὴν καρδίαν, οὐδαμῶς ἐφρόν-
τιζε πλέον ὁ μωρὸς περὶ τῶν ὑποθέσεων καὶ τῆς τιμῆς τοῦ κρά-
τους, ἐν ᾧ τούναντίον ὁ Ὀκταβιανὸς πᾶσαν κατέβαλλε προσπά-
θειαν οὐ μόνον ὅπως ἀπαλλαγῆ ἀπὸ πάντων τῶν ἐχθρῶν αὐτοῦ,
ἀλλὰ καὶ ὅπως ἐφελκύσῃ πρὸς ἑαυτὸν διὰ συνετῶν μέτρων τὴν ἀ-
γάπην τοῦ λαοῦ. Ἀλλ' ὅτε ἐπὶ τέλους ὁ ἀκόλαστος καὶ κεχαυ-
νωμένος τῆς Κλεοπάτρας δεσμώτης προέβη μέχρι τοσοῦτου, ὥστε
καὶ αὐτὴν τὴν ἐνάρετον αὐτοῦ σύζυγον Ὀκταβίαν νὰ ποβάλλῃ,
ὅπως συζευχθῆ μετὰ τῆς βαρβάρου ἐκείνης γυναικός, καὶ νὰ δωρῆσῃ
εἰς αὐτὴν καὶ εἰς τὰ ἐκ τοῦ Καίσαρος καὶ αὐτοῦ γεννηθέντα τρία
αὐτῆς τέκνα χώρας Ῥωμαϊκῆς, τοσοῦτον διήγειρε διὰ τῆς τοιαύτης

αὐτοῦ θρασυτήτος καὶ ἀναίσχυντίας τὴν ἀγανάκτησιν τῶν Ῥωμαίων, ὥστε ὁ Ὀκταβιανός, ὅστις βαρέως ἔφερε τὴν πρὸς τὴν ἀδελφὴν του ὕβριν, καὶ ὅστις καὶ ἄλλως ἐζήτηε εὐλογον ἀφορμὴν ἵνα ἀπαλλαγῆ καὶ τοῦ ἀντιζήλου του ἐκείνου, ὅπως εἶχεν ἀπαλλαγῆ πρὸ μικροῦ καὶ τοῦ Λεπίδου, στερήσας αὐτὸν τῆς χώρας του, δὲν ἐβράδυνεν οὐδ' ἐπὶ στιγμὴν νὰ ἐνεργήσῃ παρὰ τῇ Συγκλήτῳ, ὅπως οὐ μόνον στερήσῃ αὐτὴ τὸν Ἀντώνιον πάντων τῶν ἀξιωματίων του, ἀλλὰ καὶ κηρύξῃ τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Κλεοπάτρας, ἣτις εἶχε ζητήσῃ παρ' αὐτῆς τὴν ἐπικύρωσιν τῶν αὐθαιρέτων ἐκείνου δωρεῶν (32 π. X.).

Ἄλλὰ καὶ κατὰ τὴν κρίσιμον ταύτην στιγμὴν δὲν ἐδείχθη ὁ Ἀντώνιος ὀλιγώτερον μωρός. Ἄντι νὰ σπεύσῃ εὐθύς εἰς τὴν Ἰταλίαν ὅπως προσβάλλῃ τὸν ἀνέτοιμον εἰσέτι ἀντίπαλον αὐτοῦ, διηυθύνθη τούναντίον μετὰ τῆς Κλεοπάτρας καὶ πολλῶν Ἀσιανῶν ἡγεμόνων εἰς τὴν Ἑλλάδα, καὶ διῆλθε τὸν χειμῶνα μεταξὺ τοῦ 32 καὶ 31 ἐν Πάτραις ἐν τῷ μέσῳ πολυτελεστάτων διασκεδάσεων καὶ ἐορτῶν. Ἄλλὰ καὶ μετὰ τοῦτο, ἐν ᾧ κατὰ τὴν γνώμην πάντων τῶν πεπειραμένων αὐτοῦ στρατηγῶν, ὁ κατὰ ξηρὰν ἀγῶν ὑπέσχετο αὐτῷ βεβαιοτέραν τὴν νίκην, αὐτὸς τούναντίον προὔτιμησε τὸν κατὰ θάλασσαν κατὰ τὴν ἐπιθυμίαν τῆς Κλεοπάτρας. Δὲν ἐβράδυνεν ὁμως νὰ δρέψῃ καὶ τῆς μωρίας του ταύτης τοὺς καρπούς. Διότι, ὅτε παρὰ τὸ Ἄκτιον ἀκρωτήριο (κατὰ τὴν εἴσοδον τοῦ Ἀμβρακικοῦ κόλπου) συνήφθη ἡ ναυμαχία ἐκείνη, ἣτις ἔμελλε νὰ κρίνῃ περὶ τῆς τύχης τοῦ κόσμου (τῇ 2ᾳ Σεπτεμβρίου 31 π. X.), τοσαύτην στρατηγικὴν δεξιότητα ἀνέπτυξε κατ' αὐτὴν ὁ ναύαρχος τοῦ Ὀκταβιανοῦ Ἀγρίππας, ὥστε κατάρθωσεν ἐπὶ τέλος νὰ ἐξέλθῃ νικητής. Εἶναι δὲ περιέργον, ὅτι καὶ κατὰ τὴν κρίσιμον ταύτην στιγμὴν, τὴν καταστροφὴν τοῦ Ἀντωνίου ἐπήνεγκεν ὁ πρὸς τὴν Κλεοπάτραν τυφλὸς αὐτοῦ ἔρωσ. Διότι τραπέισις εἰς φυγὴν τῆς γυναικὸς ταύτης δι' ἄγνωστον αἰτίαν πρὶν ἢ ἀκόμη κριθῆ ὁ ἀγῶν, δὲν ἐδίστασε καὶ ὁ ἐλεεινὸς ἐκεῖνος ἀνὴρ νὰ σπεύσῃ κατόπιν αὐτῆς καταλιπὼν οὕτω στόλον καὶ στρατὸν εἰς τὴν τύχην των.

Καὶ ὁμως τοσαύτη ἦτο ἡ ἀναίσθησις καὶ ἡ χαυνότης τοῦ Ἀντωνίου καὶ μετὰ τὸ μέγα αὐτοῦ τοῦτο δυστύχημα, ὥστε ἐπιστρέψας εἰς τὴν Αἴγυπτον παρεδόθη καὶ πάλιν εἰς τὰς συνήθεις αὐτοῦ ἀκολασίας Ἄλλ' ὅτε ὁ Ὀκταβιανὸς ἐξεστράτευσε κατ' αὐτοῦ καὶ

πάλιν κατὰ τὸ ἐπόμενον ἔτος, εἰς τσαύτην τὸν περιήγαγεν ἀπό-
γνωσιν, ὥστε ἠναγκάσθη νὰ αὐτοκτονήσῃ. Τὸ δὲ παράδειγμα τοῦτο
τοῦ Ἀντωνίου δὲν ἐβράδυνε νὰ μιμηθῇ καὶ ἡ Κλεοπάτρα, ἀφ' οὗ
παρετήρησεν, ὅτι οὐδαμῶς ἠδυνήθη νὰ δελεάσῃ διὰ τῶν θελγήτρων
της τὸν Ὀκταβιανόν, καὶ ὅτι οὗτος ἐσχόπει νὰ κοσμήσῃ δι' αὐτῆς
τὸν θρίαμβόν του.

ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΤΡΙΤΗ

ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑ ΕΝ ΡΩΜῃ

(30 π. Χ.—476 μ. Χ.).

§ 50

Ὀκταβιανὸς Αὐγούστος.

(30 π. Χ.—14 μ. Χ.)

Ὅτε ὁ Ὀκταβιανὸς μετὰ τὴν καταπολέμησιν τοῦ Ἀντωνίου καὶ τὴν διευθέτησιν τῶν ἐν Αἰγύπτῳ καὶ Ἀσίᾳ πραγμάτων ἐπέστρεψεν ἐν ἔτει 29 π. Χ. εἰς τὴν Ῥώμην, ἔνθα ἐτέλεσε τρεῖς μεγαλοπρεπεῖς θριάμβους, τὸν μὲν πρῶτον ἐπὶ τῇ ὑποταγῇ τῆς Δαλματίας καὶ Παννονίας, τὸν δὲ δεῦτερον ἐπὶ τῇ ἐν Ἀκτίῳ νίκῃ αὐτοῦ, καὶ τὸν τρίτον ἐπὶ τῇ ὑποταγῇ τῆς Αἰγύπτου, τοσαύτην ἔδειξαν πρὸς αὐτὸν ὁ λαὸς καὶ ἡ Σύγκλητος ἀφοσίωσιν, ὥστε λίαν προθύμως θὰ προσήνεγκαν αὐτῷ τὸν βασιλικὸν τίτλον ἂν ἐδείκνυε τὴν ἐλαχίστην πρὸς τοῦτο ἐπιθυμίαν. Ἀντὶ ὅμως τοῦ τίτλου ἐκείνου, ὃν ἐνόμιζεν ὁ Ὀκταβιανὸς μισητὸν παρὰ τοῖς Ῥωμαίοις, προὔτιμησε τὸν τοῦ *Καίσαρος* ἢ τοῦ *Αὐτοκράτορος*, καὶ προσεπάθησε μετὰ μεγίστης περισκέψεως, τηρῶν πάντοτε τοὺς τύπους τῆς δημοκρατίας καὶ περιβαλλόμενος ἀλλεπαλλήλως τὰ διάφορα αὐτῆς ἀξιώματα, νὰ συγκεντρώσῃ κατὰ μικρὸν εἰς τὰς χεῖράς του σύμπασαν τὴν ἀνωτάτην στρατιωτικὴν, πολιτικὴν καὶ ἱερατικὴν ἐξουσίαν. Ἐπειδὴ δὲ παρετήρησεν, ὅτι ἡ Σύγκλητος περιελάμβανε καὶ τινα πρόσωπα δυσμενῶς διακείμενα κατ' αὐτοῦ, δὲν ἐδίστασεν, ὅπως ἔχη τοῦ λοιποῦ αὐτὴν πειθίγιον αὐτοῦ ὄργανον, νὰ ἐλαττώσῃ τὸν ἀριθμὸν τῶν μελῶν αὐτῆς ἀπὸ 900 εἰς 600. Ἴνα δὲ διασκεδάσῃ καὶ τὴν ἐλαχίστην ὑποψίαν, ὅτι ἐπόθει τὸ βασιλικὸν ἀξίωμα, ἀπέκρουσε τὸ προσενεχθὲν αὐτῷ δικτατορικόν. Ἄλλ' ἐκ πάντων τῶν τίτλων, οἵτινες ἐδόθησαν αὐτῷ ὑπὸ τῆς Συγκλήτου, ὁ μᾶλλον προσφιλεῖς εἰς

αὐτὸν ἦτο ὁ τίτλος τοῦ *Αὐγουστού*¹, ἦτοι τοῦ θείου, τοῦ σεβαυτοῦ, καὶ ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦτο, ὅπερ ἔφερε μέχρι τοῦ θανάτου του, εἶναι γνωστὸς ὡς αὐτοκράτωρ. Καὶ εἶναι μὲν ἀληθές, ὅτι ὁ πονηρὸς ἐκεῖνος ἀνὴρ ἐδήλωσεν ἐπανειλημμένως εἰς τὴν Σύγκλητον, ὅτι ἤθελε δῆθεν νάποθέσῃ τὴν ἀνωτάτην ἐξουσίαν, ἀλλὰ τοῦτο ἔπραττε πρῶτον μὲν διότι ἐγνώριζεν ὅτι ἡ Σύγκλητος, ἥς ἅπαντα τὰ μέλη ἦσαν ὡς γνωστὸν ὀπαδοὶ του, οὐδέποτε θὰ ἐδέχετο τὴν παραίτησίν του, καὶ δεύτερον διότι ἤθελε νὰ φαίνεται δῆθεν, ὅτι τὴν ἀνωτάτην ἐξουσίαν δὲν εἶχε συγκεντρώσει εἰς τὰς χεῖράς του διὰ τῆς βίας, ἀλλὰ διὰ τῆς νομίμου ὁδοῦ. Οὕτω δὲ διὰ τῆς ὑποκρισίας καὶ τῆς ἐπιτηδειότητος αὐτοῦ κατώρθωσεν ὁ Αὐγουστος, οὗτινος τὸ πρόσωπον ἐθεωρεῖτο προσέτι ἱερὸν καὶ ἀπαραβίαστον, νὰ ἀσκή τὴν ἐξουσίαν ὡς ἀπόλυτος μονάρχης.

Καὶ ὅμως ὁ Αὐγουστος, ὅστις οὕτω κατώρθωσε νὰ μεταβάλλῃ τὴν δημοκρατίαν εἰς ἀπόλυτον μοναρχίαν, τοσαύτην ἀνέπτυξεν ἐν τῇ κυβερνήσει τοῦ κράτους σύνεσιν καὶ δραστηριότητα, ὥστε δὲν ἐβράδυνε τοῦτο νὰ προαχθῇ εἰς μεγίστην ἀκμὴν καὶ δύναμιν. Καὶ πρῶτον μὲν, ὅπως καλύψῃ διὰ τοῦ πέλπου τῆς λήθης τὴν προτέρα ἀυτοῦ σκληρότητα, ἀνέπτυξεν ἔκτακτον ἀγαθότητα καὶ ἠπιότητα, ἀποκατέστησε τὴν τάξιν καὶ τὴν ἀσφάλειαν ἐν Ῥώμῃ, καὶ ἐξέδωκε πλείστους νόμους πρὸς βελτίωσιν τῶν ἠθῶν καὶ περιορισμὸν τῆς πολυτελείας, πρῶτος αὐτὸς δούς τὸ παράδειγμα τῆς ἀπλότητος καὶ τῆς λιτότητος. Εἰς δὲ τὰς τέχνας καὶ τὰς ἐπιστήμας τοσαύτην παρέσχεν ὑποστήριξιν καὶ προστασίαν ἔχων πρὸς τοῦτο συμπράκτορας καὶ τοὺς διασήμεους αὐτοῦ συμβούλους, τὸν *Μαικήναν* καὶ τὸν *Μεσσάλαν*, καὶ τὸν ἑνδοξον νικητὴν τῆς ἐν Ἀκτίῳ ναυμαχίας *Ἀγρίππαν*, ὥστε ἡ ἐποχὴ αὐτοῦ θεωρεῖται ὡς ὁ χρυσοῦς αἰὼν τῆς Ῥωμαϊκῆς φιλολογίας καὶ τέχνης. Καὶ δὲν περιώρισεν ὁ Αὐγουστος τὰ εὐεργετικὰ αὐτοῦ μέτρα μόνον ἐν τῇ Ῥώμῃ ἢ καὶ ἐν τῇ Ἰταλίᾳ, ἀλλὰ τούναντίον μετ' ἴσου ἐνδιαφέροντος ἐφρόντισε καὶ περὶ τῆς εὐδαιμονίας πασῶν τῶν ἐπαρχιῶν τοῦ κράτους, ἀπαλλάξας αὐτὰς τοῦ λοιποῦ ἀπὸ τῶν πολυειδῶν καταθλίψεων διὰ τοῦ διορισμοῦ ἐπαρχῶν ἐμμίσθων καὶ ἀπ' αὐτοῦ ἐξαρτωμένων, κανονί-

¹ Τὸ ὄνομα τοῦτο ἐδόθη πρὸς τιμὴν αὐτοῦ καὶ εἰς τὸν ἕκτον ἀπὸ τοῦ Μαρτίου μῆνα Σεξτίλιον (*Sextilis*), ὅστις διὰ τοῦτο καλεῖται ἕκτοτε Αὐγουστος.

σας τὰ τῆς φορολογίας αὐτῶν καὶ συνδέσας προσέτι αὐτὰς μετὰ τῆς πρωτεύουσας διὰ μεγάλων ὁδῶν.

Ἐπειδὴ δὲ τὰ ὅρια τοῦ κράτους ἦσαν ἐκτεθειμέναι εἰς τὰς προσβολὰς τῶν γειτόνων λαῶν, ἐξησφάλισεν αὐτὰ ὁ Αὐγούστος συστήσας εἰς διάφορα μέρη, καὶ ἰδίως παρὰ τὸν Ῥήνον, τὸν Δούναβιν καὶ τὸν Εὐφράτην *μόριμα στρατόπεδα* (castra stativa). Ἐν δὲ τῇ Ῥώμῃ ἔδρυσεν δύο νέα ἀξιώματα, τὸ τοῦ *πολιάρχου* (Præfectus urbi), ὅστις εἶχεν ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τοῦ τὴν ἀστυνομίαν καὶ τὴν διοίκησιν τῆς πόλεως, καὶ τὸ τοῦ *ὑπάρχου τῆς αὐλῆς* (Præfectus prætorio), ὅστις προϊστάτο τῆς σωματοφυλακῆς τοῦ αυτοκράτορος (cohortes prætorianæ) ἀποτελουμένης ἐξ 8—10,000 ἀνδρῶν.

Ὁ Αὐγούστος δὲν ἐπεχείρησεν οὐδένα πόλεμον πρὸς νέας κατακτήσεις, ἀλλὰ μόνον πρὸς ἐξασφάλισιν τοῦ κράτους καὶ πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ἐταπεινώσασκε τοὺς Ἀστούριους καὶ τοὺς Καντάβρους ἐν Ἰσπανίᾳ, ἀπέκρουσε τοὺς Πάρθους ἐν τῇ Ἀνατολῇ, καὶ ὑπέταξε τὰς παρὰ τὰς Ἀλπεῖς χώρας μέχρι τοῦ Δουνάβεως. Ἄλλ' ἐκ πάντων τῶν πολέμων αὐτοῦ οἱ ἀτυχέστεροι ἦσαν οἱ πρὸς τοὺς Γερμανοὺς. Καὶ κατώρθωσε μὲν κατὰ πρῶτον ὁ προγονὸς τοῦ αυτοκράτορος Δροῦσος καὶ μετὰ τοῦτον ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Τιβέριος νὰ ὑποτάξωσι τὴν δυτικὴν Γερμανίαν καὶ νὰ μεταβάλλωσι τὴν μεταξὺ τοῦ Ῥήνου καὶ τοῦ Βισούργιδος χώραν εἰς Ῥωμαϊκὴν ἐπαρχίαν. Ἀλλὰ τοσοῦτον μετὰ μικρὸν διήγειρε τὴν ἀγανάκτησιν τῶν Γερμανῶν ὁ ἀγέρωχος καὶ δεσποτικὸς τρόπος τοῦ Ῥωμαίου ἐπάρχου *Κουϊντιλου Οὐάρου*, ὥστε μὴ δυνάμενος ὁ φιλελεύθερος ἐκεῖνος λαὸς νὰ ὑποφέρῃ ἐπὶ πλέον τὸν Ῥωμαϊκὸν ζυγόν, προέβη εἰς ἐπανάστασιν ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ τολμηροῦ ἡγεμόνος τῶν Χερούσκων *Ερμάρου* καὶ κατώρθωσεν ἐν τῷ *Τευτοβουργεῖῳ* δάσει νὰ ἐπενέγκῃ εἰς τὸν Ῥωμαϊκὸν στρατὸν τελείαν καταστροφὴν (9 μ. Χ.). Λέγεται δὲ ὅτι, ὅτε ἀνηγγέλθη ἡ πανωλεθρία αὕτη εἰς τὸν Αὐγούστον, ὑπὸ τοσαύτης κατελήφθη οὕτος λύπης καὶ φόβου, ὥστε ἀνέκραξεν «Οὐαρε, ἀπόδος μοι τοὺς λεγεῶνας».

Ἄλλὰ πολλῶ ἀνώτεραι τοῦ δυστυχήματος τούτου ὑπῆρξαν αἱ οἰκιακαὶ τοῦ Αὐγούστου συμφοραὶ προελθοῦσαι τὸ μὲν ἕνεκα τῶν ἀκολασιῶν τῆς μόνης αὐτοῦ θυγατρὸς *Ιουλίαις*, τὸ δὲ ἕνεκα τῆς μοχθηρίας καὶ τῶν βραδουργιῶν τῆς τρίτης αὐτοῦ συζύγου *Λιβίας*,

ἦτις πάντα τὰ μέσα μετεχειρίσθη ὅπως περιποιήσῃ τὸν θρόνον εἰς τὸν υἱὸν αὐτῆς Τιβέριον. Καίτοι δὲ καὶ τούτου τὴν κακὴν ψυχὴν ἐγνώριζεν ὁ Αὐγουστος, ἐν τούτοις, ἐπειδὴ μετὰ τὸν θάνατον πάντων ἐκείνων, οὓς εἶχε προορίσει ὡς διαδόχους, δὲν ὑπῆρχεν ἄλλος πλησιέστερος συγγενῆς, ἠναγκάσθη ἐπὶ τέλους νὰ υἱοθετήσῃ αὐτὸν καὶ νὰ τὸν προσλάβῃ ὡς συνάρχοντα.

Ὁ Αὐγουστος ἀπέθανε τῷ 14ῳ ἔτει μ. Χ. εἰς ἡλικίαν 76 ἐτῶν ἐν Νώλῳ τῆς κάτω Ἰταλίας. Λέγεται δέ, ὅτι μικρὸν πρὸ τοῦ θανάτου του λαβὼν κάτοπτρον ἀνὰ χεῖρας καὶ διευθετήσας τὴν κόμην του ἠρώτησε τοὺς παρισταμένους φίλους του «ἂν καλῶς ἔπαιξε τὸ μέρος του ἐν τῷ θεάτρῳ τοῦ βίου τούτου», καταφατικῶς δὲ ἀπαντησάντων ἐκείνων «κροτήσατε λοιπὸν» εἶπεν αὐτοῖς «τὰς χεῖρας, διότι ἡ πράξις ἐτελείωσεν».

Ἡ μοναρχία τοῦ Αὐγούστου εἶναι καὶ κατὰ τοῦτο τὰ μάλιστα ἀξιοσημεῖωτος, ὅτι συνέβη κατ' αὐτὴν ἡ γέννησις τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ.

§ 51

Ὁ χρυσοῦς αἰὼν τῆς Ῥωμαϊκῆς Φιλολογίας καὶ τὰ σύγχρονα προϊόντα τῆς τέχνης.

Ἡ δευτέρα περίοδος τῆς Ῥωμαϊκῆς φιλολογίας περιλαμβάνει τὸ ἀπὸ τοῦ 90οῦ ἔτους π. Χ. μέχρι τοῦ θανάτου τοῦ Αὐγούστου (14 μ. Χ.) χρονικὸν διάστημα, καὶ καλεῖται ἕνεκα τῆς μεγίστης αὐτῆς σημασίας *χρυσοῦς αἰὼν*. Εἶνε δὲ γνωστόν, ὅτι ὁ αἰὼν οὗτος περιλαμβάνει τοὺς ταραχωδεστέρους χρόνους τῆς δημοκρατίας καὶ ὀλόκληρον τὴν κυβέρνησιν τοῦ Αὐγούστου. Καὶ εἰς μὲν τοὺς δημοκρατικούς χρόνους ἀνήκουσι τὰ σπουδαιότερα ἐπιστημονικὰ προϊόντα, εἰς δὲ τοὺς αὐτοκρατορικοὺς τὰ σπουδαιότερα ποιητικά.

Α'. ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΑ ΠΡΟΪΟΝΤΑ. Ταῦτα ἐπεκτείνονται κυρίως εἰς τὴν *Ῥητορικὴν*, τὴν *Φιλοσοφίαν* καὶ τὴν *Ἱστοριογραφίαν*. Δὲν εἶναι δὲ ἀνάγκη νὰ ἐπαναληφθῇ καὶ πάλιν, ὅτι βάσις τῆς ἐπιστημονικῆς ἀναπτύξεως τῶν Ῥωμαίων ἦτο ἡ ἑλληνικὴ παιδεία, μεθ' ἧς μετὰ ζήλου ἐζήτουν οὗτοι νὰ ἐξοικειωθῶσιν, ἀφ' οὗ οὐ μόνον πλεῖστοι Ἕλληνες πεπαιδευμένοι συρρέοντες εἰς τὴν Ῥώμην ἐδίδασκον αὐτόθι πᾶσαν ἑλληνικὴν σοφίαν, οὐ μόνον τὰ τέκνα τῶν ἐπιφανεστέρων οἰκογενειῶν τῆς Ῥώμης ἐπεσκέπτοντο καὶ ἐν τῷ ἐξωτερικῷ

πολλὰ περίφημα εκπαιδευτήρια, ὡς τὰ ἐν Ἀθήναις, Ῥόδῳ, Μυτιλήνῃ καὶ Ἀλεξανδρείᾳ, ἀλλὰ καὶ εἰς τὰς αἰθούσας τῆς Ῥωμαϊκῆς ἀριστοκρατίας Ἕλληνες λόγιοι καὶ συγγραφεῖς εἶχον πάντοτε ἐλευθέραν τὴν εἴσοδον.

Ῥητορική. Αἱ ἐργασίαι τῶν Ῥωμαίων ἐν τῇ Ῥητορικῇ διεγείρουσιν ἀληθῶς τὸν θαυμασμόν. Ἐπειδὴ αὕτη ἦτο λίαν ἀναγκαία καὶ ἐν τῇ Συγκλήτῳ, καὶ ἐν ταῖς Ἐκκλησίαις τοῦ λαοῦ, καὶ ἐν τοῖς δικαστηρίοις, οὐδεὶς δὲ ἄνευ αὐτῆς ἠδύνατο νὰ προαχθῇ εἰς τὰ ἀνώτερα ἀξιώματα τῆς πολιτείας, πάντες σχεδὸν ἐπεδίδοντο εἰς τὴν σπουδὴν αὐτῆς. Κατὰ δὲ τοὺς τελευταίους χρόνους τῆς δημοκρατίας εἰς τοσοῦτον τελειότητα εἶχε φθάσει ἡ Ῥητορική, ὥστε πλείστοι διάσημοι ἄνδρες ἀναφέρονται ὀφείλοντες εἰς αὐτὴν τὰ μεγαλύτερα τῶν κατορθωμάτων των. Τοιοῦτοι δὲ ἦσαν, πλὴν τοῦ Κάτωνος τοῦ πρεσβυτέρου, τοῦ Σκιπίωνος τοῦ ἀφρικανοῦ τοῦ νεωτέρου, καὶ τοῦ Γάϊου Γράκχου, οἵτινες πάντες ἀνήκον εἰς τὴν ἀρχαιοτέραν ἐποχὴν, ὁ *M. Ἀρτίμιος*, ὁ *A. Λικίνιος Κράσσος*, ὁ *Ὀρτέσιος* καὶ ὁ *Καῖσαρ*. Περὶ δὲ τοῦ Ὀρτενσίου μάλιστα λέγεται, ὅτι τοσοῦτον μεγάλην φήμην ἐκέκτητο ἐν τῇ Ῥητορικῇ, ὥστε ἐπὶ μακρὸν χρόνον ἐθεωρεῖτο ἀνυπέβλητος. Καὶ ὅμως καὶ αὐτὸν ὑπερηκόντισεν ἐπὶ τέλους ὁ μεγαλοπρεπέστερος τῶν Ῥωμαίων Ῥητόρων καὶ ὁ ἐπιφανέστερος ἀντιπρόσωπος τῆς ἑλληνορρωμαϊκῆς μορφώσεως τῆς ἐποχῆς τοῦ *M. Τύλλιος Κικέρων*. Εἰς τοὺς λαμπροτέρους αὐτοῦ λόγους ἀνήκουσιν οἱ κατὰ τῶν καταθλίψεων τοῦ Οὐάρρωνος, οἱ ὑπὲρ τοῦ Μανιλίου νόμου, οἱ κατὰ τοῦ Κατιλίνα, καὶ οἱ ὑπὸ τὸ ὄνομα *Φιλιππικοὶ* γνωστοὶ κατὰ τοῦ Ἀντωνίου ἐκφωνηθέντες 14 τὸν ἀριθμὸν.

Φιλοσοφία. Μετὰ τοῦ ὀνόματος τοῦ Κικέρωνος συνδέονται προσέτι καὶ τὰ προγενέστερα προϊόντα τῶν Ῥωμαίων ἐν τῇ φιλοσοφίᾳ. Καὶ ὅμως ὁ ἔνδοξος ἐκεῖνος Ῥήτωρ δὲν κατάρθρωσε νὰ καταστῇ ἐν τῷ προκειμένῳ κλάδῳ ἀνεξάρτητος. Ἦτο μόνον *ἐκλεκτικός*, ἐρευνῶν τὰ διάφορα ἑλληνικὰ φιλοσοφικὰ συστήματα καὶ ἐκθέτων σαφῶς καὶ εὐκαταλήπτως εἰς τοὺς συμπολίτας αὐτοῦ δι' ἀναριθμητῶν συγγραμμάτων τὰ πορίσματα τῶν ἐρευνῶν του.

Ἱστοριογραφία. Μεταξὺ τῶν ἱστοριογράφων τοῦ χρυσοῦ λεγομένου αἰῶνος διακρίνονται: ὁ *Γάϊος Ἰούλιος Καῖσαρ*, ὅστις διὰ τῶν δύο αὐτοῦ ἔργων, τῶν *ἀπομνημονευμάτων περὶ τοῦ Γαλλικοῦ* καὶ τοῦ *ἐμφυλίου πολέμου* (*Commentarii de bello gallico* καὶ *de*

bello civili), ἄτινα εἶναι γεγραμμένα μετὰ μοναδικῆς ἀφελείας καὶ ζωηρότητος, ἀπέκτησε τὴν δόξαν, ὅτι πρῶτος αὐτὸς ἐπραγματεύθη μετὰ τέχνης καὶ πνεύματος ἱστορικὴν ὕλην, διὸ καὶ ἐγένετο ὁ πρόδρομος τῶν μεταγενεστέρων μεγάλων ἱστορικῶν· ὁ *Γάιος Σαλλουστίος Κρίσπος* (86—35 π. Χ.), ὅστις κατέλιπεν ἐν τοῖς δυσὶν αὐτοῦ ἔργοις, τῷ *Κατιλινιακῷ* καὶ τῷ *Ἰουγουρθικῷ πολέμῳ*, δύο ἀριστουργήματα τῆς ἱστοριογραφίας. Τὸ δὲ μεγαλειότερον αὐτοῦ ἔργον *Historiarum libri V*, ὅπερ ἐπραγματεύετο δώδεκα ἐτῶν ῥωμαϊκὴν ἱστορίαν μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Σύλλα, ἀπώλεσθη. Τὸ ὕφος τοῦ Σαλλουστίου διακρίνεται διὰ τὸ ἐπαγωγὸν τῆς διηγήσεως καὶ τὴν ἀνάλογον συντομίαν· ὁ *Κορνήλιος Νέπωσ*, διακρινόμενος ἐν τοῖς βιογραφικοῖς αὐτοῦ ἀπομνημονεύμασιν ὡς προσεκτικὸς καὶ ἐπιμελὴς συλλογέυς· ὁ ἐν Παδοῦα γεννηθεὶς *Τ. Λίβιος* (59 π. Χ.—17 μ. Χ.), ὅστις ἔγραψεν Ἰστορίαν τῆς Ῥώμης (*Historiæ Romanæ ἢ Ab urbe condida L. CXLII*) ἀπὸ τῆς κτίσεως αὐτῆς μέχρι τοῦ θανάτου τοῦ Δρούσου. Ἡ παράστασις αὐτοῦ εἶναι τερπνὴ, ἀλλ' ὅμως στερεῖται ἐνίοτε τῆς ἀναγκαίας κριτικῆς. Ὁ Λίβιος ἀπήλαυε μεγίστης ὑπολήψεως· ὁ δὲ Αὐγούστος προσεκάλεσεν αὐτὸν εἰς τὴν αὐλὴν του· ὁ *Τρόγος Πομπήϊος* γράψας ἐπὶ τοῦ Αὐγούστου περὶ τῆς ἱστορίας τῶν πολιτειῶν, αἵτινες ὑπῆρχον πρὸ τῆς ῥωμαϊκῆς μοναρχίας. Οὗτος διακρίνεται διὰ τε τὸ ὕφος καὶ τὴν πολυμάθειαν¹.

Β'. ΠΟΙΗΤΙΚΑ ΠΡΟΪΝΤΑ Τὰ ποιητικὰ προϊόντα τοῦ χρυσοῦ αἰῶνος, ἄτινα, ὡς εἴρηται ἀποκλειστικῶς σχεδὸν ἀνήκουσιν εἰς τοὺς χρόνους τοῦ Αὐγούστου, συνετέλεσαν οὐκ ὀλίγον εἰς τὸ νὰ παραστήσωσι τὴν κυβέρνησιν τοῦ ἡγεμόνος ἐκείνου ὅσον οἶόν τε λαμπροτέραν. Διαπρεπέστεροι δὲ ποιηταὶ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης εἶναι· ὁ

¹ Κατὰ τοὺς αὐτοὺς δὲ χρόνους συνέγραψαν καὶ τινες Ἕλληνες, μεθ' ὧν τὴν στενὴν αὐτῶν σχέσιν πρὸς τὴν ῥωμαϊκὴν πολιτείαν, ἱστορικὰ ἔργα εἰς ἑλληνικὴν γλῶσσαν. Εἶναι δὲ οὗτοι ἰδίως ὁ *Διόδωρος ὁ Σικελιώτης* (ζήσας περὶ τὸ 50 ἔτος π. Χ.), ὅστις ἔγραψεν ἱστορίαν παγκόσμιον ἐθνογραφικῶς κατεταγμένην, ἀλλὰ λίαν ἄκριτον, μέχρι τοῦ 60 ἔτους π. Χ.· ὁ *Διονύσιος ὁ Ἀλικαρνασσεύς*, σύγχρονος τοῦ Λιβίου, ὅστις μετὰ πολλῆς ἐπιμελείας ἐνησχολήθη περὶ τὴν ῥωμαϊκὴν ἱστορίαν μέχρι τῶν λυδικῶν πολέμων· καὶ ἐπὶ τέλος ὁ *Στράβων* (66 π. Χ.—24 μ. Χ.), οὗτινος οὐδὲν τῶν ἱστορικῶν ἔργων διεσώθη. Εὐτυχῶς ὅμως διεσώθησαν τὰ *Γεωγραφικὰ* αὐτοῦ, ἄτινα διὰ τὴν γνῶσιν τῆς Γεωγραφίας τῶν χρόνων ἐκείνων εἶναι ὑψίστης ἀξίας.

Τ. Λοκρήτιος Κάρος (99—55 π.Χ.), ὅστις πρῶτος τῶν Ῥωμαίων διὰ τοῦ συγγράμματός αὐτοῦ *De rerum natura* ἀπέδειξεν, ὅτι ἐγίνωσκέ νὰ πραγματευθῆ ἐπιστημονικὸν θέμα ποιητικῶς μετὰ πολλῆς ἐπιτυχίας· ὁ *Κ. Οὐάλεριος Κάτουλλος* (γενν. τῷ 86 π. Χ.), ἀνὴρ ἐξόχου ποιητικοῦ πνεύματος, καὶ ὁ πρῶτος, ὅστις κατέστησεν εἰς τοὺς Ῥωμαίους γνωστὴν τὴν λυρικὴν ποίησιν. Ἐκ τῶν ποιημάτων αὐτοῦ τινὰ εἶναι πολιτικῆς ὕλης καὶ μαστιγοῦσι τοὺς ἰσχυροὺς τῆς ἐποχῆς, καὶ ἰδίως τὸν Καίσαρα. Ὁ *Μ. Τερέντιος Οὐάρρων* (116—27 π. Χ.), ὅστις ἐνησχολήθη περὶ τὴν Σάτυραν, ἔχων ὡς πρότυπον ἐν ταύτῃ τὸν εὐτράπελον κυνικὸν Μένιππον· ὁ *Π. Βιργίλιος Μάρων* (70—19 π. Χ.), ὅστις ἀπήλαυε τῆς ἰδιαιτέρας εὐνοίας τοῦ αὐτοκράτορος Αὐγούστου. Ὀλίγοι ποιηταὶ ἐξήσκησαν ἐπὶ τὴν γλῶσσαν καὶ τὴν ποιητικὴν ἀντίληψιν τῶν μετέπειτα χρόνων τοιαύτην ἐπιρροήν, οἷαν ὁ Βιργίλιος. Γραμματικοὶ ἐνησχολοῦντο περὶ τὴν ἐρμηνεῖαν αὐτοῦ, ῥητορικαὶ δὲ σχολαὶ ἐξῆγον ἐξ αὐτοῦ θέματα καὶ τεμάχια πρὸς ἀπαγγελίαν. Ὁ Βιργίλιος δὲν ἦτο μόνον τῶν αὐτοκρατορικῶν χρόνων ὁ διαπρεπέστατος ποιητής, ἀλλὰ καὶ τοῦ μέσου αἰῶνος, διότι αἱ ἀπὸ τῶν Καρολιδῶν ἀρχόμεναι κλασικαὶ σπουδαὶ μετ' αὐτοῦ κατ' ἐξοχὴν συνδέονται. Τὴν δόξαν δὲ ταύτην ὤφειλε κατὰ τὸ πλεῖστον εἰς τὸ ἐθνικὸν αὐτοῦ ἔπος, τὴν Αἰνεΐαδα, ἐν ἣ ἐξυμνεῖ τὴν μυθικὴν ἀρχὴν τῆς Ῥώμης. Ἀλλὰ καὶ διὰ τῶν *Γεωργικῶν* αὐτοῦ παρίσταται ἀνυπέρβλητον πρότυπον ἐν τῇ διδακτικῇ ποιήσει. Ἐν δὲ ταῖς ἐκλογαῖς, ἢ ταῖς Βουκολικοῖς, ἐμιμήθη τὴν εἰδυλλιακὴν ποίησιν τοῦ Θεοκρίτου. Ὁ *Π. Ὀβιδίος Νάσωρ* (43 π. Χ.—17 μ. Χ.) ὁ ἐνδοξότατος ποιητὴς τῆς ἐποχῆς τοῦ μετὰ τὸν Βιργίλιον, καὶ τὸν Ὀράτιον, τιμώμενος καὶ αὐτὸς ἐν τῇ Αὐλῇ τοῦ Αὐγούστου, μέχρις οὗ ἀτυχῆς τύμπωμα ἐπήνεγκε τὴν ἐξορίαν αὐτοῦ εἰς τοὺς παρὰ τὸν Εὐξείνιον Πόντον Τόμους, ἐνθα στερούμενος πάσης κοινωνικῆς εὐχαριστήσεως διῆλθε τὰ τελευταῖα ἔτη τοῦ βίου τοῦ ἐν πικρᾷ λύπῃ. Τὸ διασημότερον αὐτοῦ ποιητικὸν ἔργον εἶναι αἱ *Μεταμορφώσεις*, αἵτινες ὑπερβαίνουσι πᾶν ὅ,τι δύναται ἡ ἀρχαία Γραμματολογία νὰ ἐπιδείξῃ ἐν εὐτυχῇ καὶ λαμπρᾷ διηγήσει εἰς στίχους, καὶ εἶναι πως τὸ πρῶτον μυθιστόρημα τῆς ἀρχαιότητος. Ὁ *Κ. Ὀράτιος Φλάκκος* (65—8 π. Χ.) ὁ μεγαλειότερος λυρικός τῶν Ῥωμαίων καὶ φίλος στενός τοῦ Μαικίνα καὶ τοῦ Αὐγούστου. Ὁ Ὀράτιος προσεπάθει νὰ διδάσκῃ ἐν

τοῖς ποιήμασιν αὐτοῦ ἀληθῆ σοφίαν καὶ εὐτυχίαν τοῦ βίου· ἡ δὲ γλῶσσά του διακρίνεται δι' ἀνυπερβλήτου λεπτότητος καὶ γλαφυρότητος. Ὁ Ἄλβιος Τιβούλλος (54—19 π. Χ.), ὅστις διακρίνεται ἐν τοῖς λυρικοῖς αὐτοῦ ποιήμασι διὰ τῆς θερμότητος τοῦ αἰσθήματος καὶ τῆς σαφηνείας τῆς γλώσσης, ἐξ οὗ καὶ ἐκτῆσατο τὴν φήμην τοῦ πρώτου Ἐλεγειακοῦ τῆς ἐποχῆς του. Ὁ Σέξτος Αὐρήλιος Προπέρτιος (γεν. τῷ 54 π. Χ.), ὅστις ἐμιμήθη ἐν τῇ ἐλεγείᾳ ἑλληνικὰ πρότυπα. Καὶ παρίσταται μὲν οὗτος κατὰ τὸν τεχνικὸν τύπον τῶν ποιημάτων αὐτοῦ μᾶλλον πεπαιδευμένος τοῦ Τιβούλλου, ἀπολείπεται ὁμως αὐτοῦ κατὰ τὸ ποιητικὸν δῶρον.

Ἐν δὲ τῇ *δραματικῇ* ποιήσει οὐδὲν ἄξιον λόγου προῖον παρήγαγεν ὁ χρυσοῦς αἰὼν. Ἐπειδὴ δὲ τὰ πάντα ἔκλινον τότε πρὸς τὴν πολυτέλειαν καὶ τὴν ἡδυπάθειαν, πηρημελεῖτο ὁσημέραι ἡ παράστασις τῶν δραμάτων, ἀντικατασταθεῖσα ὑπὸ τῆς *Παρτομίμας*, τοῦ κυρίου τούτου καὶ μεγαλοπρεποῦς προῖοντος τῆς Αὐτοκρατορίας.

Γ'. ΠΡΟΪΟΝΤΑ ΤΗΣ ΤΕΧΝΗΣ. Ὁ αἰὼν τοῦ Αὐγούστου δὲν ἦτο μόνον διὰ τὴν φιλολογίαν ἔνδοξος, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν τέχνην (ἀρχιτεκτονικὴν, γλυπτικὴν καὶ ζωγραφικὴν). Εἰ καὶ ἡ ἀρχιτεκτονικὴ τῶν Ῥωμαίων ἀνεπτύχθη, ὡς γνωστόν, κατὰ τὸ πλεῖστον ὑπὸ ἑλληνικὴν ἐπίδρασιν, ἐν τούτοις διὰ τῆς χρήσεως τῆς *καμαρώσεως* ἐχάραξαν οἱ Ῥωμαῖοι εἰς τὸν προκείμενον κλάδον νέας γραμμὰς καὶ κατεσκεύασαν τὰς μεγαλοπρεπεστάτας γεφύρας καὶ ὁδοὺς. Καὶ εἶναι μὲν ἀληθές, ὅτι κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους τῆς Δημοκρατίας ἀνηγέρθησαν ἐν Ῥώμῃ μεγαλοπρεπῆ τινα οἰκοδομήματα, πάντα ὁμως ταῦτα ἦσαν πολλῶ ὑπεδεέστερα τῶν ἔργων τοῦ Αὐγούστου καὶ τῆς ἐποχῆς αὐτοῦ. Αὐτὸς ὁ ἴδιος ἀνενέωσεν ὄγδοηκοντα καὶ δύο ναοὺς, ἀνήγειρεν ἄλλα μεγαλοπρεπῆ οἰκοδομήματα διὰ τὰς συνελύσεις τοῦ λαοῦ, καὶ μίαν νέαν ἀγορὰν (Forum), καὶ ἀπεπεράτωσε τὸ ὑπὸ τοῦ Καίσαρος ἀρξάμενον θέατρον τοῦ Μαρκέλλου κ.τ. Ἐκ πάντων ὁμως τῶν μνημείων τῆς ἐποχῆς ταύτης τὸ μεγαλοπρεπέστερον εἶναι τὸ ὑπὸ τοῦ γαμβροῦ τοῦ Αὐγούστου Ἀγρίππα ἀνεγερθὲν *Πάνθεον*.

Ἐννοεῖται δέ, ὅτι πάντα τὰ οἰκοδομήματα ταῦτα δὲν ἐστεροῦντο τῶν κοσμημάτων ἐκείνων, ἀτινα ἠδύναντο νὰ παρέχωσιν αὐτοῖς ἡ γλυπτικὴ καὶ ἡ ζωγραφικὴ. Τοιαῦτα δὲ καλλιτεχνικὰ ἔργα ἐγένοντο κατὰ πρῶτον λεπτομερέστερον γνωστὰ μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς

Κορίνθου (146 π. Χ.) και μετὰ μικρὸν κατέστη συνήθεια νὰ διακο-
σμιῶσι δι' αὐτῶν τὰς ἐξοχικὰς ἐπαύσεις. Ἐπειδὴ δὲ ἡ κατασκευὴ
τοιούτων ἔργων ἀνετίθετο συνήθως εἰς Ἕλληνας ζωγράφους καὶ γλύ-
πτας, συνέρρεον προϊόντος τοῦ χρόνου πολλοὶ τοιοῦτοι εἰς τὴν Ῥώ-
μην καὶ ἐκόσμου διὰ τῶν ἔργων τῆς γραφίδος καὶ τῆς σμίλης τὰ
μεγαλοπρεπῆ οἰκοδομήματα τοῦ Αὐγούστου. Καὶ ὅμως τὰ ἔργα
ταῦτα, καὶ ἰδίως τὰ γλυπτικά, μεθ' ὅλην τὴν ἔκτακτον λεπτότητα
καὶ ὠραιότητα αὐτῶν, ἦσαν μᾶλλον ἀπομιμήσεις ἀρχαίων ἐλληνικῶν
ὑποδειγμάτων, ἢ πρωτότυπα.

§ 52

Οἱ ἐκ τοῦ Οἴκου τοῦ Αὐγούστου αὐτοκράτορες.

(14—68)

Τιβέριος (14—37). Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Αὐγούστου κατέ-
λαβε τὸν αὐτοκρατορικὸν θρόνον τῆς Ῥώμης ὁ προγονὸς αὐτοῦ
Τιβέριος, εἰς τῶν ὠμοτέρων τυράννων, ἐξ ὧσων μνημονεῖται ἡ ἱστο-
ρία. Ὅτε ἡ Σύγκλητος ἔσπευσε νὰ νικήσῃ αὐτῷ τὴν ἀρχήν, ἀπε-
ποιήθη αὐτὴν τὸ πρῶτον ὁ πονηρὸς ἐκεῖνος ἡγεμὼν καὶ ἀπέκρουσε
μετὰ πρωτοφανοῦς προσποιήσεως τὸ προσενεχθὲν αὐτῷ Στέμμα.
Ἄλλ' οἱ συγκλητικὸι γινώσκοντες καλῶς τὸν ἀληθῆ αὐτοῦ χαρα-
κτῆρα καὶ προβλέποντες ὅποια θὰ ἦτο αὐτῶν ἡ τύχη ἂν ἐδεικνύ-
οντο ἐπὶ τοῦ προκειμένου ἀδιάφοροι, δὲν ἔπαυσαν παρκαλοῦντες
καὶ κολακεύοντες αὐτὸν μέχρις οὐ ἐπὶ τέλος κατεπεῖσθη νὰ δε-
χθῆ τὴν ἀρχήν.

Καὶ ἐνόσφ μὲν ἔζη ὁ ἀνεψιὸς αὐτοῦ Γερμανικὸς, ὁ ἔνδοξος τῶν
Γερμανῶν νικητῆς, ὅστις ἦτο τὸ ἀντικείμενον τῆς λατρείας τοῦ λαοῦ
καὶ τοῦ στρατοῦ, ὁ ἡγεμὼν ἐκεῖνος ἦτο ἠναγκασμένος ἐκ φόβου
νὰ φαίνεται πρῶτος καὶ εὐπροσήγορος, νὰ ἦναι φειδωλὸς, καὶ νὰ
φροντίζῃ περὶ αὐστηρᾶς ἀπονομῆς τῆς δικαιοσύνης πανταχοῦ τοῦ
κράτους. Ἄφ' οὐ ὅμως ὁ ἐλεεινὸς ἐκεῖνος ἡγεμὼν κατῴρθωσε νὰ
καταστήσῃ ἐκποδῶν τὸν εὐγενέστατον ἐκείνον νέον, διὰ τινος τῶν
ἀθλίων αὐτοῦ σκευῶν ἐν Ἀσίᾳ, δὲν ἐδίστασε πλέον νὰ πομπᾶ τὸ
προσωπεῖον καὶ ἀποκαλύψῃ τὸν ὑποκριτικὸν καὶ τυραννικὸν αὐτοῦ
χαρακτῆρα.

Κατεχόμενος πάντοτε ὑπὸ τοῦ φόβου περὶ τῆς ζωῆς αὐτοῦ δὲν

ἐδίστασε χάριν τῆς ἀσφαλείας αὐτῆς νάποδώσῃ πρῶτος αὐτὸς προσωπικὴν σημασίαν εἰς τοὺς νόμους ἐκείνους τῆς καθοσιώσεως, οἵτινες εἰς οὐδὲν ἄλλο ἀπέβλεπον, ἢ εἰς τὸ νὰ προστατεύωσι τὴν *μεγαλειότητα* οὐχὶ τοῦ προσώπου, ἀλλὰ τοῦ κράτους. Οὕτω δὲ θεωρῶν πᾶσαν κατὰ τοῦ προσώπου αὐτοῦ προσβολὴν ὡς ἔγκλημα καθοσιώσεως, ἐπλήρωσε τὴν Ῥώμην ὠτακουστῶν καὶ κατασκόπων, οἵτινες παρεξηγοῦντες καὶ τὰς ἀθωοτάτας πράξεις ἢ ἐκφράσεις τῶν πολιτῶν καὶ καταγγέλλοντες αὐτὰς ὡς ἔγκλήματα παρεῖχον διηνεκῆ τροφὴν εἰς τὴν αἰμοδιψίαν τοῦ ἀθλίου ἐκείνου τυράννου. Ἐκεῖνος, ὅστις εἶχε κατορθώσει δι' ἐπιτηδείων κολακειῶν νὰ ἐφελύσῃ εἰς ἑαυτὸν ἀπεριόριστον τὴν εὐνοίαν καὶ ἐμπιστοσύνην τοῦ αὐτοκράτορος ἦτο ὁ ἀρχηγὸς τῶν πραιτωριανῶν Σηϊκνός.

Ἐπὶ ὀκτῶ ὅλα ἔτη διετέλει ὁ δύσπιστος Τιβέριος ὑπὸ τὴν ἐπιτροπὴν τοῦ κακοτρόπου καὶ φαύλου ἐκείνου εὐνοουμένου, ὅστις οὐ μόνον κατάρθωσε νὰ μεταβάλλῃ τὴν αὐτοκρατορικὴν ἐξουσίαν εἰς τυραννίδα, ἀλλὰ καὶ ἐπωφελούμενος ἐκ τῆς δυσπιστίας τοῦ αὐτοκράτορος, συνεβούλευσεν αὐτὸν ὑπὸ τὸ πρόσχημα μὲν ὅπως διατελῇ ἐν ἀσφαλείᾳ κατὰ παντὸς κινδύνου, πράγματι ὅμως ὅπως τὸν ἀπομακρύνῃ τοῦ λαοῦ, νὰ καταλίπῃ τὴν Ῥώμην καὶ μεταβῇ εἰς τὴν ἀπέναντι τῆς Νεαπόλεως κειμένην νῆσον τῶν Καπρεῶν. Ἄλλ' ἐν ᾧ ὁ ἐλεεινὸς ἐκεῖνος αὐτοκράτωρ διέτριβεν ἐν τῇ τερπνοτάτῃ ἐκείνῃ νήσῳ, παραδιδόμενος καθ' ἐκάστην εἰς πικροειδεῖς ἀκολασίας, ἐκυβέρνα ἐν Ῥώμῃ ὁ Σηϊκνὸς μετ' ἀπεριγράπτου σκληρότητος καὶ λύσσης. Αἱ πλεῖσται τῶν εὐγενῶν οἰκογενειῶν ἐξωλοθρεύθησαν κατὰ μικρὸν καὶ αἱ περιουσίαι αὐτῶν εἰσέρρουσαν εἰς τὸ ταμεῖον τοῦ αὐτοκράτορος καὶ τοῦ ἐλεεινοῦ αὐτοῦ φίλου. Τοσοῦτον δ' εἶχεν οὗτος ἐνσπείρει εἰς τὴν Ῥώμην τρόμον, ὥστε οὐ μόνον ἠναγκάζοντο πάντες νὰ καταφεύγωσιν εἰς τὰς μᾶλλον ταπεινὰς κολακείας, ὅπως διατελῶσιν ὑπὸ τὴν εὐνοίαν τοῦ κακοῦ ἐκείνου δαίμονος, ἀλλὰ καὶ νὰ πονέωσιν αὐτῷ τὰς αὐτὰς καὶ τῷ αὐτοκράτορι τιμὰς. Ὅτε δὲ ἐπὶ τέλους ἠθέλησε νὰ ἐκτείνῃ τὰς χεῖρας αὐτοῦ καὶ πρὸς τὸν αὐτοκρατορικὸν θρόνον, πρὸς ἐπίτευξιν τοῦ ὁποίου εἶχε κερδήσει τοὺς πραιτωριανοὺς καὶ δηλητηριάσει καὶ αὐτὸν τὸν υἱὸν τοῦ αὐτοκράτορος Δροῦσον, ἠναγκάσθη ὁ ἄξιος τῆς τύχης του ἐκεῖνος ἡγεμὼν οὐ μόνον νὰ προβῇ εἰς τὴν παῦσιν τοῦ ἀπίστου αὐτοῦ φίλου, ἀλλὰ

καὶ νὰ πέμψῃ διαταγὰς πρὸς τὴν Σύγκλητον ὅπως φονεύσῃ αὐτὸν μετὰ πάντων τῶν οἰκείων καὶ ὀπαδῶν του.

Ἄλλὰ καὶ μετὰ τὸν φόνον τοῦ Σηϊκανοῦ ὁ Τιβέριος ἀντὶ νὰ σωφρονισθῇ καὶ μεταβάλλῃ διαγωγὴν, τὸυναντίον νομίζων, ὅτι μόνον διὰ τῆς ἐπιτάσεως τῆς σκληρότητος αὐτοῦ θὰ ἠδύνατο νὰ εὕρῃ ἐπὶ τέλους ἀνακούφισίν τινα ἐν τῇ ὑπερμέτρῳ αὐτοῦ ταραχῇ, προέβαιναν ἀπὸ ἡμέρας εἰς ἡμέραν εἰς μαγαλιέτερὰ ἐγκλήματα. Καὶ ἀληθῶς τοσοῦτον σκληρὸς καὶ αἰμόδιψος ἐδείχθη κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην, ὥστε θεωρεῖται αὕτη ἡ ἐλεεινοτέρα περίοδος τῆς κυβερνήσεως αὐτοῦ. Εἶναι δὲ περίεργον ὅτι, εἰ καὶ διήγαγε βίον ἄσωτον, ἔζησεν ἐν τούτοις 78 ὅλα ἔτη. Ὅτε δ' ἐπὶ τέλους ὁ ἄθλιος ἐκεῖνος ἡγεμῶν περιοδεύων ποτὲ ἐν Καμπανίᾳ κατελήφθη ὑπὸ σφοδρᾶς λιποθυμίας, οἱ περὶ αὐτὸν ἐκλαβόντες ταύτην ὡς θάνατον, ἀνεκήρυξαν αὐτοκράτορα τὸν νεώτερον υἱὸν τοῦ Γερμανικοῦ *Γάϊου Καίσαρα Καλιγόλα*¹, πλησιέστερον συγγενῆ τοῦ Τιβερίου. Ἐπειδὴ ὁμως μετὰ μικρὸν ὁ νομιζόμενος νεκρὸς αὐτοκράτωρ συνῆλθε καὶ πάλιν εἰς ἑαυτὸν, ἔσπευσε ὁ ἀρχηγὸς τῶν πραιτωριανῶν Μάκρων πρὸς ἀποφυγὴν παντὸς κινδύνου νὰ τὸν πνίξῃ ἐν γνώσει τοῦ Καλιγόλα ἐντὸς τῶν προσκεφαλαίων του (37 μ. Χ.).

Γάϊος Καῖσαρ Καλιγόλας (37—41). Ὅτε ἠκούσθη ἐν Ῥώμῃ τὸ ὄνομα τοῦ νέου αὐτοκράτορος πάντες κατελήφθησαν ὑπὸ χαρᾶς ἀνεκφράστου, διότι ἠλπίζον, ὅτι δι' αὐτοῦ νέαν ἔμελλον νὰ λάβωσι τὰ πράγματα τοῦ κράτους τροπὴν. Καὶ ἀληθῶς κατὰ τοὺς πρώτους μῆνας τοσοῦτον λαμπρὰ ὑπῆρξεν ἡ κυβέρνησις αὐτοῦ, ὥστε, ὅτε μετὰ μικρὸν ἠσθένησε, τσοσύτην ἠσθάνθησαν οἱ Ῥωμαῖοι ἐπὶ τούτῳ λύπῃν, ὥστε εἰλικρινῶς ἠύχθησαν ὑπὲρ τῆς ἀναρρώσεώς του. Καὶ ἀνέρωσε μὲν ἀληθῶς ὁ ἡγεμὼν ἐκεῖνος, ἀλλ' ἀπὸ τῆς στιγμῆς ἐκείνης τοσοῦτον κατέστη ἀγνώριστος ἐν ἀπάσαις αὐτοῦ ταῖς πράξεσιν, ὥστε δυσκόλως δύναται τις νὰ εἴπῃ ἂν οὗτος ἦτο μᾶλλον παράφρων ἢ ὠμός. Διότι οὐ μόνον ὑπὸ τὴν ἔποψιν τῆς σκληρότητος ὑπερέβη πᾶν ὄριον, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ τὴν ἔποψιν τῆς πλεονεξίας, τῆς σπατάλης καὶ τῆς ματαιότητος. Ὁ Καλιγόλας δὲν ἤρκειτο μόνον εἰς τὸ νὰ διατάττῃ ἀποκεφαλίσαις,

¹ Τὸ ὄνομα τοῦτο ἐδόθη αὐτῷ ἄστειως ὑπὸ τῶν στρατιωτῶν, διότι παῖς ἔτι διατρίβων ἐν τῷ στρατοπέδῳ τοῦ πατρὸς του, ἐφόρει παρὰ τὸ ἐπικρατοῦν τότε ἔθος στρατιωτικὰ ὑποδήματα (Caligas).

ἀλλὰ τὰ μάλιστα αἰμοχαρής, ἠσθάνετο μεγίστην τέρψιν νὰ παρίσταται κατὰ τὴν ἐκτέλεσιν αὐτῶν καὶ ὁ ἴδιος.

Τοσαύτη δ' ἦτο ἡ ὠμότης αὐτοῦ, ὥστε οὐδαμῶς ἐδίστασέ ποτε, ὡς λέγεται, νὰ διατάξῃ ἵνα πολλοὶ τῶν καταδίκων ριφθῶσι πρὸ τῶν ἀγρίων θηρίων. Ἐν δὲ ποτε κατὰ τὰς θηριομαχίας ὑπῆρχεν ἔλλειψις κακούργων, συνελαμβάνοντο κατὰ διαταγὴν αὐτοῦ θεαταὶ καὶ ἐρρίπτοντο πρὸ τῶν θηρίων, ἀφ' οὗ προηγουμένως ἀπεκόπτοντο αἱ γλῶσσαι τῶν, ὅπως μὴ δύνανται νὰ παραπονῶνται ἐπὶ τῷ διαπραχθέντι αὐτοῖς ἀδικήματι. Ἐν δὲ τῇ αἰμοδιψίᾳ αὐτοῦ συχνάκις παρεπονεῖτο τὸ ἀνθρωπόμορφον ἐκεῖνο τέρας, διατί νὰ μὴ εἶχον οἱ Ῥωμαῖοι μίαν μόνον κεφαλὴν, ὅπως δι' ἐνὸς κτυπήματος ἐξολοθρεύσῃ ἅπαντας, ἢ διατί νὰ μὴ ἐνσκήπηται οὐδεμία ἐν τῷ κράτει ἐπιδημία ἢ ἄλλη τις θεομηνία, ὅπως διὰ μιᾶς ἀπαλλαγῇ πάντων τῶν ὑπηκόων του.

Παραλείποντες πλείστας ἄλλας βδελυρὰς καὶ μυσαρὰς πράξεις τοῦ ἀθλίου ἐκεῖνου ἡγεμόνος, ὡς ἡ ἱστορία ἀναφέρει μετ' οἴκτου, περιοριζόμεθα μόνον εἰς ἐκείνας, αἵτινες παριστάνουσιν αὐτὸν ὡς τὸν μωρότερον τῶν ἀνθρώπων. Ἐπιθυμῶν νὰπολαύῃ παρὰ τοῖς Ῥωμαίοις θείων τιμῶν, ἐνεφανίζετο πολλάκις ἐνώπιον αὐτῶν ὑπὸ διαφόρους μορφάς, ὅτε μὲν ὡς Ζεὺς μετὰ τοῦ κεραυνοῦ, ὅτε δὲ ὡς Ποσειδῶν μετὰ τῆς Τριαινῆς, ἄλλοτε πάλιν ὡς Ἀπόλλων μετὰ τῆς λύρας ἢ ὡς Ἡρακλῆς μετὰ ῥοπάλου καὶ λεοντῆς. Πρὸς δὲ τὴν σπατάλην τοσαύτην εἶχε κλίσιν, ὥστε κατ' αὐτὸ ἔτι τὸ πρῶτον ἔτος τῆς κυβερνήσεώς του, ἅπαντας τοὺς ὑπὸ τοῦ Τιβερίου καταλειφθέντας αὐτῷ δημοσίους θησαυροὺς ἀναβαίνοντας εἰς 500 ἑκατομμύρια περίπου δραχμῶν, κατηνάλωσεν εἰς πολυειδεῖς θεατρικὰς παραστάσεις, εἰς θηριομαχίας καὶ μονομαχίας καὶ εἰς διάφορα πολυδάπανα ἀρχιτεκτονικὰ ἔργα. Τίς θὰ πιστεύσῃ, ὅτι τὸ προσφιλέστερον ἀντικείμενον τῆς λατρείας καὶ τῆς τιμῆς τοῦ ἐλεεινοῦ ἐκεῖνου ἡγεμόνος ἦτο εἰς ἕκ τῶν ἵππων του ; Καὶ ὅμως τοσαύτη ἦτο πρὸς αὐτὸν ἀγάπη του, ὥστε οὐ μόνον εἶχεν ἀνεγείρει αὐτῷ μεγαλοπρεπῆ ἐκ μαρμάρου σταῦλον, οὐ μόνον εἶχε κατασκευάσει αὐτῷ φάτην ἐξ ἐλεφαντίνου ὀστοῦ καὶ πορφυροῦν κάλυμμα πεποικιλμένον ὡς καὶ ὁ λοιπὸς αὐτοῦ στολισμὸς διὰ μαργαριτῶν καὶ πολυτίμων λίθων, ἀλλὰ καὶ πρὸς ἐξευτελισμὸν τοῦ ὑπατικοῦ ἀξιώματος εἶχεν ἀνυψώσει αὐτὸν εἰς ὑπατον !

Ἦτο ἀληθῶς μέγιστον εὐτύχημα διὰ τὸ ῥωμαϊκὸν κράτος, ὅτι τέσσαρα μόνον ἔτη ἐκυβέρνησεν αὐτὸ ὁ παράφρων ἐκεῖνος ἄνθρωπος. Ὅτε οἱ περὶ αὐτὸν ἐπείσθησαν, ὅτι οὐδ' αὐτοί, καίπερ πρόθυμοι πασῶν τῶν διαταγῶν αὐτοῦ ἐκτελεσταί, δὲν ἦσαν ἀσφαλεῖς ἀπέναντι τῆς παραφροσύνης αὐτοῦ, οὐδαμῶς ἐδίστασαν νὰ συνυφάνωσι συνωμοσίαν κατὰ τοῦ τυράννου καὶ νὰ προβῶσιν εἰς τὸν φόνον οὐ μόνον αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ ὀλοκλήρου τῆς οἰκογενείας του (41 μ. Χ.).

Κλαύδιος (41—54). Ἐν ᾧ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Καλιγόλα ἡ Σύγκλητος βαρέως φέρουσα τὴν κυβέρνησιν τούτου καὶ τοῦ προκατόχου του, ἐσκέπτετο ἵνα ἀνιδρύσῃ καὶ πάλιν τὴν δημοκρατίαν, μὴ ἀνεχομένη πλέον οὐδένα αὐτοκράτορα, ἀνεκέρυξαν οἱ πραιτωριανοί, οἵτινες ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ ἤθελον νὰ πολέσωσι τὴν μεγίστην αὐτῶν δύναμιν, αὐτοκράτορα τὸν πλησιέστερον συγγενῆ τοῦ φονευθέντος Καλιγόλα, ἦτοι τὸν ἐκ πατρὸς θεῖον αὐτοῦ Κλαύδιον. Εἶναι δ' εὐνόητον, ὅτι τὴν ὑπηρεσίαν ταύτην δὲν παρέσχον οἱ πραιτωριανοὶ ἄνευ γενναίας ἀμοιβῆς εἰς τὸν πεντηκονταετῆ αὐτοκράτορα, ὅστις οὐ μόνον ἀσθενικὸς ἐκ νεότητος ἦτο, ἀλλὰ καὶ εἶχε χρησιμεύσει ἄλλοτε ὡς ἀντικείμενον τοῦ χλευασμοῦ πάντων τῶν ἐν τῇ Αὐλῇ. Καὶ αὐτὴ δὲ ἡ μήτηρ του τοσοῦτον ταπεινὴν, ὡς λέγεται, εἶχε περὶ αὐτοῦ ἰδέαν, ὥστε, ἂν ἤθελέ ποτε νὰ ὀμιλήσῃ περὶ εὐήθους τινὸς ἀνθρώπου, παρωμοίαζεν αὐτὸν κατὰ τὸν βαθμὸν τῆς βλακίας πρὸς τὸν υἱὸν τῆς Κλαυδίου. Καὶ ὁμως ἡ κυβέρνησις τοῦ σώματι καὶ πνεύματι ἀδυνάτου τούτου αὐτοκράτορος ὑπῆρξε κατὰ τὰ πρῶτα αὐτοῦ ἔτη οὐχὶ ἐπίπεμπος. Εἰς πάντα τὰ δικπεπραγμένα ἐγκλήματα ἀπένειμεν ἀμνηστειάν ἐξαιρέσας αὐτῆς μόνον τοὺς φονεῖς τοῦ Καλιγόλα. Ἀπηγόρευεν αὐστηρῶς νὰ πονέμωσιν αὐτῷ κατὰ τὸ ἐπικρατοῦν ἔθος θείας τιμᾶς καὶ νὰ ἐορτάζωσι δημοσίᾳ τὰ γενέθλια αὐτοῦ. Πρὸς τοὺς συγγενεῖς του ἦτο λίαν φιλόφρων καὶ πρὸς τὴν Σύγκλητον τὰ μάλιστα εὐλαβὴς μηδέποτε ἐπιχειρῶν σπουδαῖόν τι ἄνευ τῆς συμβουλῆς αὐτῆς.

Ἄλλ' ἡ τοιαύτη κυβέρνησις αὐτοῦ δὲν ἦτο δυνατόν νὰ διαρκέσῃ ἐπὶ μακρὸν, ἀφ' οὗ ὁ αὐτοκράτωρ παρέδωκεν αὐτὴν μετὰ μικρὸν εἰς τὴν διάθεσιν τῶν περὶ αὐτὸν καὶ ἰδίως τῶν δύο διεφθαρμένων αὐτοῦ εὐνοουμένων *Ναρκίσσου* καὶ *Πάλλα*. Τοσοῦτον δ' ἀσυνειδήτως κατεχρῶντο οὗτοι τῆς πρὸς αὐτοὺς εὐνοίας τοῦ αὐτοκράτορος, ὥστε οὐ μόνον ἐξέδιδον ἄνευ προηγουμένης αὐτοῦ ἀδείας ὕψιστι-

κάς ἀποφάσεις κατὰ πάντων ἐκείνων, ὧν τῆς περιουσίας ὠρέγοντο, ἢ καὶ κατ' ἐκείνων, οὓς δι' οἰονδήποτε λόγον ἐμίσουν, ἀλλὰ καὶ ἐπώλουν κατ' ἀρέσκειαν τὰς ὑψηλὰς θέσεις ἀντὶ ἀδροτάτης ἀμοιβῆς. Λέγεται δὲ ὅτι τοσοῦτον εἶχον πλουτήση ἐκ τῆς τοιαύτης διαγωγῆς των οἱ ἄθλιοι ἐκείνοι, ὥστε, ὅτε ποτὲ παρεπονείτο ὁ αὐτοκράτωρ ἐπὶ τῇ οἰκτρᾷ καταστάσει τοῦ θησαυροφυλακείου του, ἐγένετο αὐτῷ ἡ παρατήρησις, ὅτι θὰ καθίστατο ἱκανῶς πλούσιος, ἂν ἤθελε νάναγκάσῃ τοὺς δύο αὐτοῦ εὐνοουμένους νὰ διανείμωσι μετ' αὐτοῦ τὴν περιουσίαν των.

Ἐν ᾧ δὲ οὕτω οἰκτρῶς κατεξηυτέλιζον τὸν ἄθλιον ἐκείνον αὐτοκράτορα οἱ εὐνοούμενοι αὐτοῦ, οὐδεμίαν παρέλειπε καὶ ἡ σύζυγος αὐτοῦ, ἡ διαβόητος *Μεσσαλίνα*, εὐκαιρίαν ἵνα διαπράττῃ τὰς μᾶλλον ἀνηκούστους ἀνηθικότητας καὶ ἀκολασίας. Ἐπειδὴ δὲ ἡ ἀναιδεστάτη ἐκείνη γυνή, ἥτις ἀληθῶς κατεπάτησε πάντας τοὺς νόμους τῆς ἠθικῆς, ἐφοβεῖτο μὴ μάθῃ ποτὲ ὁ σύζυγός της τὴν αἰσχροτάτην αὐτῆς διαγωγὴν, δὲν ἐπέτρεπεν εἰς οὐδένα νὰ ἐπισκέπτηται αὐτὸν ἄνευ τῆς ἀδείας της. "Ὅσον ὅμως καὶ ἂν προσεπάθει νὰ καλύπτῃ τὰς ἀκολασίας καὶ ἀνηθικότητας αὐτῆς, ἡ διαγωγή της ἐπὶ τέλους τοσοῦτον κατέστη σκανδαλώδης, ὥστε ὁ Κλαύδιος δὲν ἐδίστασεν, εὐθύς ὡς ἔλαβε γνῶσιν τῶν ἀκολασιῶν αὐτῆς, νὰ διατάξῃ τὸν φόνον της. Ἄλλὰ μήπως ὑπῆρξεν εὐτυχέστερος ὁ Κλαύδιος καὶ ἐν τῇ ἐκλογῇ τῆς δευτέρας αὐτοῦ συζύγου, τῆς ἀνεψίφας του Ἀγριππίνης, ἣν ἐνυμφεύθη μετὰ τὸν φόνον τῆς Μεσσαλίνης; Τὰ μάλιστα φίλαρχος καὶ πανοῦργος οὐ μόνον κατώρθωσεν ἡ Ἀγριππίνα εὐθύς ἐξ ἀρχῆς νὰ καταλάβῃ παρὰ τῷ συζύγῳ της ἐν γένει θέσιν ἐπιβλητικὴν, ἀλλὰ καὶ νάναγκάσῃ αὐτὸν νὰ υἱοθετήσῃ τὸν ἐκ τοῦ πρώτου γάμου υἱὸν αὐτῆς Νέρωνα, νὰ συζεύξῃ αὐτὸν μετὰ τῆς θυγατρὸς του Ὀκταβίας, καὶ νὰ ὀρίσῃ μάλιστα αὐτὸν καὶ διάδοχόν του παραγκωνίζων οὕτω τὸν ἴδιον αὐτοῦ υἱὸν Βρετανικόν. Ἐπειδὴ ὅμως μετὰ τοῦτο παρετήρει, ὅτι ἡ πατρικὴ τοῦ Κλαυδίου στοργὴ πρὸς τὸν Βρετανικὸν ἐξηγείρετο ἐνίοτε, ἡ Ἀγριππίνα φοβηθεῖσα μὴ ἀποβῶσιν ἐπὶ τέλους ἄκαρποι αἱ ὑπὲρ τοῦ Νέρωνος φροντίδες αὐτῆς, δὲν ἐδίστασεν ἡ ἀθλία νὰ προβῇ τῇ συνδρομῇ φαρμακευτρίας τινὸς εἰς τὴν δηλητηρίασιν τοῦ συζύγου της, ἀφ' οὗ προηγουμένως τῇ ὑπεσχέθησαν τὴν συνδρομὴν των καὶ οἱ πραιτωριανοί.

Κλαύδιος Νέρων (54—68). Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Κλαυδίου ἀνυψώθη ἐπὶ τὸν αὐτοκρατορικὸν θρόνον τῆς Ῥώμης ὁ ἑπτακαιδεκαέτης τὴν ἡλικίαν Κλαύδιος Νέρων. Ἐπειδὴ δὲ οὗτος παιδευθεὶς ὑπὸ τοῦ διασῆμου φιλοσόφου Σενέκα ἐθεωρεῖτο ὡς κάτοχος λεπτῆς μορφώσεως καὶ τὰ μάλιστα ἀγαθὸς καὶ φιλόανθρωπος, ἢ ἐπὶ τὸν θρόνον ἀνάβασις αὐτοῦ ἐχαιρετήθη μετ' ἀπεριγράπτου ἐνθουσιασμοῦ. Καὶ ἀληθῶς μετὰ τὸσαύτης ἠπιότητος ἐκυβέρνησεν ὁ ἡγεμὼν οὗτος κατὰ τὰ πέντε πρῶτα ἔτη ὑπὸ τὰς διηνεκεῖς συμβουλάς τοῦ σοφοῦ ἐκείνου διδασκάλου του, ὥστε πάντες ἐμακάριζον ἑαυτοὺς ἐπὶ τούτῳ. Καὶ ὅμως ἐκεῖνος, ὅστις εἶχε καταργήσει τὸ βδελυρὸν σύστημα τῶν ὠτακουστῶν, ὅστις εἶχεν ἀπαγορεύσει αὐστηρῶς τὰς ἐν ταῖς ἐπαρχίαις διαπραττομένας φοβερὰς καταθλίψεις, καὶ ὅστις ἠύχετο, ὡς λέγεται, ὁσάκις ὑπεβάλλετο αὐτῷ πρὸς ὑπογραφὴν θανατικὴ ἀπόφασις, νὰ μὴ ἐγνώριζε νὰ γράφῃ, δὲν ἐβράδυνε νὰ ποδείξῃ, ὅτι πάντα ταῦτα ἦσαν ἀναιδῆς ὑποκρισία. Διότι τοσοῦτον μετὰ τὰ πρῶτα ἐκεῖνα ἔτη ἐδείχθη ὠμὸς καὶ ἀπάνθρωπος, καὶ τοσαῦτα διέπραξεν ἀνοσιουργήματα, ὥστε δὲν ἔχει ἄδικον ἢ ἱστορία θεωροῦσα αὐτὸν ὡς τὸ ἀνυπέβλητον παράδειγμα πάσης αἰσχροῦς τυραννίας. Καὶ δὲν ἐμαίνετο ὁ ἄθλιος ἐκεῖνος ἡγεμὼν μόνον κατὰ παντὸς πολίτου, οὐτινος ἐμίσει τὰ πολιτικὰ φρονήματα, ἢ ἤθελε νὰ δημεύσῃ τὴν περιουσίαν, ἀλλὰ καὶ κατ' αὐτῶν τῶν πλησιεστάτων αὐτοῦ συγγενῶν. Πρῶτον θυμὰ τῆς πρωτοφανοῦς αὐτοῦ θηριωδίας ἦτο ὁ ἑτεροθαλῆς αὐτοῦ ἀδελφὸς *Βρετανικός*, εἰς οὗ τὸν φόνον δι' οὐδένα ἄλλον λόγον προέβη, ἢ διότι ἡ μήτηρ του Ἀγριππίνα βλέπουσα αὐτὸν κυλιόμενον καθ' ἐκάστην εἰς ἀκολασίας τὸν ἠπέιλησεν ὅτι ἤθελεν ἀνυψώσει τὸν ἀξιόλογον ἐκεῖνον νέον ἐπὶ τὸν θρόνον. Καὶ ὅμως τίς θὰ ἐπίστευεν, ὅτι τὸ ἀνθρωπόμορφον ἐκεῖνο τέρας θὰ προέβαιεν εἰς τὸν φόνον καὶ αὐτῆς τῆς μητρός του, μόνον διότι ἀπήτησε τοῦτο ἡ διεφθαρμένη καὶ ἀκόλαστος αὐτοῦ φίλη *Ποππαία Σαβίρα*; Καὶ ἂν τοιαῦτα κακουργήματα οὐδεμίαν ἐνεποίουν αἴσθησιν εἰς τὸν ἄθλιον ἐκεῖνον ἄνθρωπον, τί τὸ παράδοξον ὅτι δὲν ἐδίστασεν οὗτος νὰ πρυβῆ κατόπιν εἰς τὸν φόνον καὶ αὐτῆς τῆς ἐναρέτου αὐτοῦ συζύγου Ὀκταβίας, κατ' ἀπαίτησιν τῆς αὐτῆς ἐκείνης διεφθαρμένης γυναικὸς Ποππαίας, ἣτις ὅμως καὶ αὐτὴ ἐπὶ τέλους ἔσχε τὴν αὐτὴν τύχην;

Καὶ ὡς νὰ μὴ ἤρκουν τὰ ἀνκρίθηματὰ κακουργήματα, ἅτινα καθ'

ἐκάστην σχεδὸν διέπραττε τὸ τέρας ἐκεῖνο, δὲν ἐδίστασε προσέτι νὰ διατάξῃ καὶ τὴν πυρπόλησιν αὐτῆς τῆς Ῥώμης, εἴτε ἵνα λάβῃ ἰδέαν τῆς πυρπολήσεως τῆς Τροίας, εἴτε, ὡς ἄλλοι λέγουσιν, ἵνα λάβῃ ἀφορμὴν νάνοικοδομήσῃ τὴν πόλιν μεγαλοπρεπεστέραν. Ἐν ᾧ δὲ οἱ δυστυχεῖς κάτοικοι ἔβλεπον μετ' ἀπελπισμοῦ καὶ ἀγανακτήσεως καιομένας τὰς οἰκίας τῶν, ἠσθάνετο τούναντίον ὁ Νέρων μεγίστην τέρψιν θεώμενος ἀπὸ τῶν ἐπάλξεων τῶν Ἀνακτόρων τοῦ τὸ φοβερὸν ἐκεῖνο καὶ ἀπαίσιον θέαμα, ὅπερ μετέβαλεν εἰς τέφραν καὶ εἰς ἐρείπια πολλὰς συνοικίας τῆς πόλεως. Ἐπειδὴ δὲ παρετήρησεν, ὅτι ἡ ἀγανακτήσις τοῦ λαοῦ ἠϋξάνετο ἕνεκα τούτου ἀπὸ στιγμῆς εἰς στιγμὴν, δὲν ἐδίστασε νὰ ἐπιρρίψῃ τὴν πράξιν ἐκείνην εἰς τοὺς δυστυχεῖς χριστιανούς, οἵτινες ὑπέστησαν τότε διὰ τοῦτο φοβερὸν καὶ λυσσώδη διωγμὸν. Καὶ εἶναι μὲν ἀληθές, ὅτι ἡ πυρποληθεῖσα πόλις ἀνεκαινίσθη καὶ πάλιν, καὶ ὠραιότεραι ἤδη κατεσκευάσθησαν αἱ ὁδοὶ καὶ μεγαλοπρεπέστερον ἀνηγέρθη καὶ τὸ παλάτιον αὐτοῦ, ὅπερ ἐκαλεῖτο ἕκτοτε **χρυσοῦς οἶκος** (domus aurea). Ἀλλ' ὅμως πρὸς κατασκευὴν καὶ καλλωπισμὸν πάντων τούτων ἐδοκίμασαν αἱ δυστυχεῖς ἐπαρχίαι φοβερὰς καταπιέσεις, ἡ δὲ Ἰταλία ἰδίως καὶ ἡ Ἑλλάς ἐστερήθησαν προσέτι καὶ τῶν θησαυρῶν καὶ τῶν πολυτίμων αὐτῶν κειμηλίων.

Εἶναι δὲ περιέργον, ὅτι ὁ ἀπαίσιος ἐκεῖνος ἄνθρωπος δὲν ἐνόμιζεν ἐπαρκές νὰ θεωρῆται μέγας μόνον καὶ ἰσχυρὸς αὐτοκράτωρ, ἀλλ' ἤθελε νὰ παρίσταται καὶ ὡς ἕξοχος ὑπὸ πᾶσαν ἔποψιν καλλιτέχνης. Καὶ διὰ τοῦτο οὐδαμῶς ἠσχύνετο προτρεπόμενος καὶ ὑπὸ τῶν περὶ αὐτὸν ἐλεεινῶν κολάκων, νὰ παρίσταται δημοσίᾳ καὶ ὡς κιθαρῳδὸς καὶ ὡς αἰοιδός, καὶ ὡς ὑποκριτῆς καὶ ὡς ἀρματηλάτης, ἔχων παρ' αὐτῷ μισθωτοὺς ἀνθρώπους ἵνα ἐπικροτῶσι κατὰ τοὺς διαφόρους αὐτοῦ ἀγῶνας. Καὶ ὡς νὰ μὴ ἦσαν οἱ Ῥωμαῖοι εἰς κατὰστασιν νὰ ἐκτιμῆσωσι τὰ ἕκτακτα αὐτοῦ προτερήματα, δὲν ἐδίστασε νὰ ἐπισκεφθῇ καὶ τὴν Ἑλλάδα, ἵνα παραστῇ καὶ κατὰ τοὺς αὐτόθι ἐθνικοὺς ἀγῶνας ὡς κιθαρῳδὸς καὶ ἀρματηλάτης. Εἶναι δὲ εὐνόητον, ὅτι ὅπουδῆποτε διηγωνίζετο ὁ Νέρων πάντοτε ἀνεκηρύσσετο νικητῆς καὶ ἐστεφανοῦτο. Καὶ ἀνεκῆρυξε μὲν καὶ αὐτὸς τελουμένων τῶν ἐν Κορίνθῳ ἀγῶνων ἅπαντας τοὺς Ἑλληνας ἐλευθέρους καὶ αὐτονόμους, ἀντὶ τῶν παρσχθεῖσδων αὐτῷ τιμῶν. Ἀλλ' ἀντὶ τούτου δυστυχῶς οὐ μόνον ἀπεγύμνωσε πάν-

τας τούς ναούς τῶν καλλιτεχνημάτων των, ὅπως κοσμήσῃ δι' αὐτῶν τὴν Ῥώμην καὶ τ' ἀνάκτορά του, ἀλλὰ καὶ τὴν χώραν ἐλεηλάτησε καὶ πολλοὺς διέπραξε φόνους ἵνα σφετερισθῇ τὰς περιουσίας τῶν φονευθέντων. Λέγεται δὲ προσέτι, ὅτι διανοήθη τότε νὰ προβῇ καὶ εἰς τὴν διόρυξιν τοῦ Ἰσμοῦ τῆς Κορίνθου, ἀλλ' ἠναγκάσθη μετὰ μικρὸν νὰ διακόψῃ καὶ πάλιν τὰς ἐργασίας.

'Ἄλλ' ἐπὶ τέλους ἐσήμανε καὶ αὐτοῦ ἡ ὥρα. 'Ἐπὶ τέσσαρακαίδεκα ὄλα ἔτη εἶχον ὑπομείνει οἱ Ῥωμαῖοι τὴν τυραννικὴν αὐτοῦ κυβέρνησιν καὶ εἰ καὶ τὸ πρὸς αὐτὸν μῖσός των ἦτο ἀπερίγραπτον, οὐδεὶς ἐν τούτοις ἐτόλμα νὰ ἐκθρονίσῃ τὸ τέρας ἐκεῖνο. 'Ἐν ᾧ δὲ τοσαύτη κατεῖχεν ἅπαντας νάρκη ἀπέναντι τοσοῦτων αὐτοῦ βδελουροργημάτων, ἀνεπέτασαν ἐπὶ τέλους τὴν σημαίαν τῆς ἐπαναστάσεως· οἱ ἐν Γαλλίᾳ καὶ Ἰσπανίᾳ Ῥωμαῖκοὶ λεγεῶνες καὶ ἀνεκέρυξαν αὐτοκράτορα τὸν διοικητὴν τῆς τελευταίας ταύτης χώρας *Σουλπίκιος Γαλβάρ*. "Ὅτε δὲ ὑπὲρ τούτου ἐπερχομένου ἤδη κατὰ τῆς Ῥώμης ἐκηρύχθησαν καὶ οἱ ἐν Ἰταλίᾳ λεγεῶνες καὶ οἱ πραιτωριανοί, ἠναγκάσθη καὶ ἡ Σύγκλητος νὰ πράξῃ τὸ αὐτὸ καὶ νὰ κηρύξῃ τὸν Νέρωνα ἐχθρὸν τῆς πατρίδος. Οὕτω δὲ ὑπὸ πάντων ἐγκαταλειφθεὶς καὶ ὑπ' αὐτῶν ἔτι τῶν πιστῶν αὐτῷ ἐταίρων, ἠναγκάσθη ὁ ἐλεεινὸς ἐκεῖνος τῆς Ῥώμης πυρπολητῆς νὰ καταλίπῃ διὰ παντός τὴν πόλιν, ἣν εἶχε ἐμπλήσει τοσοῦτων θρήνων καὶ στεναγμῶν καὶ νὰ ζητήσῃ τὴν σωτηρίαν του ἐν τινὶ οὐ μακρὰν αὐτῆς ἀγροτικῇ οἰκίᾳ. "Ὅπου ὅμως καὶ ἂν ἐζῆτει νὰ κρυβῇ τὸ ἀποτρόπαιον τέρας, ἦτο ἀδύνατον νὰ σωθῇ, τὸ μὲν διότι οὐδεὶς ἐνδιεφέρετο πλέον ὑπὲρ αὐτοῦ, τὸ δὲ καὶ διότι κατεδιώκετο κατὰ πόδας ὑπὸ τῶν πρὸς σύλληψιν αὐτοῦ σταλέντων ὑπὸ τῆς Συγκλήτου ἱππέων. "Ὅτε δὲ ἔμαθε τὴν προσέγγισιν αὐτῶν, τοσοῦτον ὠχρίασε καὶ ὑπὸ τοσοῦτου κατελήφθη φόβου, ὥστε μὴ βλέπων οὐδεμίαν πλέον ἐλπίδα σωτηρίας ἠναγκάσθη νὰ ἐμπήξῃ τὸ ἐγχειρίδιον εἰς τὴν καρδίαν του τῇ βοηθείᾳ ἐνὸς τῶν ἀπελευθέρων του, ὅστις μόνος ἔμεινεν αὐτῷ πιστός. Τοιοῦτον ἦτο τὸ τέλος ἐνὸς τῶν βδελυρωτέρων ὄντων, ἅτινα ἐγεννήθησάν ποτε ἐν τῷ κόσμῳ.

Σουλπίκιος Γάλβας (Ἰουν. 68—Ἰαν. 69). Σβεσθέντος μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Νέρωνος τοῦ Οἴκου τοῦ Αὐγούστου, κατέλαβε τὸν αὐτοκρατορικὸν θρόνον τῆς Ῥώμης ὁ μνημονευθεὶς διοικητῆς τῆς Ἰσπανίης Γάλβας. Οὗτος ὅμως τοσοῦτον κατέστη μισητός

• ἔνεκα τῆς μεγάλης αὐτοῦ αὐστηρότητος πρὸς τοὺς περὶ αὐτόν, τῆς εἰς ἀναξίους εὐνοουμένους παρεχομένης προτιμῆσεως καὶ τῆς μεγάλης αὐτοῦ φειδωλίας ἀπέναντι τῶν πραιτωριανῶν, οἵτινες ἤλπίζον γενναίαν τὴν ἀμοιβὴν ἀνθ' ὧν παρέσχον αὐτῷ ὑπηρεσιῶν, ὥστε μετὰ ἑπτὰ μῆνων κυβέρνησιν προέβησαν οἱ τελευταῖοι εἰς τὸν φόνον αὐτοῦ τε καὶ τοῦ ὡς διαδόχου του προωρισμένου Πείσωνος, καὶ ἀνεκήρυξαν αὐτοκράτορα τὸν διοικητὴν τῆς Λουσιτανίας

Σάλβιον Ὀθωνα (Ἰαν.—Ἀπρ. 69), ὅστις καὶ εἶχε συνωμοτήσει κατ' αὐτοῦ. Ἐπειδὴ ὁμως δὲν ἦσαν σύμφωνοι εἰς τοῦτο καὶ οἱ παρὰ τὸν Ῥῆνον ῥωμαῖκοὶ λεγεῶνες, ἀνεκήρυξαν οὗτοι αὐτοκράτορα μετὰ τρεῖς μῆνας τὸν ἀρχηγὸν αὐτῶν

Αὔλον Οὐτέλλιον (Ἀπρ.—Δεκέμβ. 69), ὅστις καὶ ἐπελθὼν κατετρόπωσεν ἐν τῇ ἄνω Ἰταλίᾳ τὸν κατ' αὐτοῦ ἀντεπεξελθόντα ἀντίπαλον καὶ κατέλαβε τὸν θρόνον. Ἀλλὰ καὶ οὗτος τοσοῦτον ἦτο σπάταλος ἔνεκα τῆς πρωτοφανοῦς ἀδδθηφαγίας του, καταθλιπτικὸς καὶ τυραννικὸς, ὥστε μετὰ μικρὸν ἠναγκάσθησαν οἱ ἐν Παλαιστίνῃ καὶ Αἰγύπτῳ ῥωμαῖκοὶ λεγεῶνες νάνακηρύξωσιν αὐτοκράτορα τὸν στρατηγὸν αὐτῶν Οὐεσπασιανόν, ὅστις ἐπὶ τοῦ Νέρωνος εἶχεν ἀποσταλῆ αὐτόσε πρὸς κατὰπνιξιν τῆς Ἰουδαϊκῆς ἐπαναστάσεως. Πρὶν δ' ἢ οὗτος φθάσῃ εἰς τὴν Ῥώμην, ἐφονεύθη ὁ ἐλεεινὸς ἐκεῖνος ἡγεμὼν ὑπὸ τῶν ἰδίων αὐτοῦ στρατιωτῶν διὰ μαρτυρικοῦ θανάτου, τὸ δὲ σῶμά του ἐρρίφθη εἰς τὸν Τίβεριν ὑπὸ τὰς ἀράς σύμπαντος τοῦ παρισταμένου πλήθους. Οὕτω δὲ δυστυχῶς ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Νέρωνος ἤρξαντο καὶ πάλιν οὐ μόνον ἐν Ῥώμῃ, ἀλλὰ καὶ πανταχοῦ τοῦ κράτους, ἐπαναλαμβανόμενοι αἱ φοβεραὶ σκηναὶ τοῦ ἐμφυλίου πολέμου καὶ τῶν ἐπαναστάσεων. Ἐξ ὅτου δὲ οἱ ἐν Γαλλίᾳ καὶ Ἰσπανίᾳ λεγεῶνες ἀνεπέτασαν, ὡς εἶδομεν, ἀναφανδὸν τὴν σημαίαν τῆς ἐπαναστάσεως κατὰ τοῦ Νέρωνος, κατέστη καταφανές, ὅτι ἅπασα ἡ δύναμις ὑπῆρχεν ἐν τῷ στρατῷ, καὶ ὅτι ἵνα ἀνακηρυχθῇ τις αὐτοκράτωρ δὲν εἶχεν ἀνάγκην νὰ ἐργασθῇ πρὸ τοῦτο ἐν Ῥώμῃ, ἀλλὰ καὶ ἀλλαχοῦ τοῦ κράτους. Διὰ τοῦτο δὲ καὶ οὐχὶ σπανίως συνέβαιεν, ὥστε δύο ἢ καὶ πλείονες αὐτοκράτορες νὰ μάχωνται περὶ τοῦ θρόνου, σπανίως δὲ τις ἐξ αὐτῶν νάποθνήσκῃ φυσικὸν θάνατον. Ἦτο ἐν τούτοις εὐτύχημα ὅτι ἐν ᾧ τὸ κράτος διετέλει ἐν τοιαύτῃ ἐκρύθμῳ καὶ ἀναρχικῇ καταστάσει, ἀνέβη τὸν αὐτοκρατορικὸν θρόνον ἀνὴρ, οὐτινος ἡ κυ-

θέρνησις ἀποτελεῖ νέαν ἐποχὴν ἐν τῇ ῥωμαϊκῇ ἱστορίᾳ, καὶ μεθ' οὗ ἄρχεται, πλὴν τινων βεβαίως διακοπῶν, ἡ σειρὰ τῶν καλῶν αὐτοκρατόρων ἐν Ῥώμῃ.

§ 53.

Οἱ Φλάβιοι

(69—96)

• **Ο Ούεσπασιανὸς** (69—79) ἦτο ὁ πρῶτος μετὰ τὸν Αὐγουστον λαμπρὸς αὐτοκράτωρ, καὶ ἀνῆκεν εἰς τὸ γένος τῶν Φλαβίων. Κατὰ τὸ δεκαετὲς διάστημα τῆς κυβερνήσεως αὐτοῦ οὐδενὸς ἐφείσθη μέσου ὅπως ἀνυψῶσθαι καὶ πάλιν τὸ ὑπὸ τῶν προκατόχων του τοσοῦτον ἀσυνειδήτως κυβερνηθὲν κράτος. Καὶ πρῶτον μὲν ἀποκατέστησε καὶ πάλιν τὴν τάξιν καὶ τὴν πειθαρχίαν ἐν τῷ στρατῷ, ἔπειτα δὲ ἐβελτίωσε διὰ συνετῆς φειδοῦς καὶ σώφρονος διοικήσεως τὰ οἰκονομικά, ἅτινα διετέλουν ἐν ἐλλείψει καταστάσει, ἐκαθάρισε τὴν Σύγκλητον ἀπὸ πάντων τῶν ἀναξίων αὐτῆς μελῶν καὶ ἐπέτρεψε νὰ πρρακῶσθαι ἐν αὐτῇ καὶ ἄνδρες διάσημοι ἐκ τῶν ἐπαρχιῶν τοῦ κράτους. Πλὴν δὲ τούτων κατήργησε τοὺς φοβεροὺς ἐκείνου νόμους τῆς καθοσιώσεως, ἀπέναντι τῶν ὁποίων οὐδεὶς ῥωμαῖος πολίτης ἠδύνατο νὰ ἦναι ἀσφαλῆς, ἐπλήρωσε τὰς δημοσίας θέσεις ἀνδρῶν διακεκριμένων καὶ ἀξίων πάσης ἐμπιστοσύνης, προήγαγε πολυειδῶς τὰς ἐπιστήμας καὶ τὰς τέχνας καὶ διὰ τοῦ ἀπλοῦ καὶ λιτοῦ αὐτοῦ βίου οὐκ ὀλίγον συνετέλεσεν εἰς τὴν ἠθικὴν βελτίωσιν τῶν διὰ τῆς πολυτελείας καὶ ἀσωτείας διεφθαρμένων Ῥωμαίων. Ἄλλ' οὐδ' εἰς ταῦτα πάλιν περιορίσθη ὁ λαμπρὸς ἐκεῖνος ἡγεμῶν. Διότι φροντίσας προσέτι καὶ περὶ τῆς καθωραίσεως τῆς πόλεως, οὐ μόνον ἀνφοδόμησε τὸ Καπιτώλιον καὶ τὸ διὰ τῆς πυρκαϊῆς τοῦ Νέρωνος κατεστραμμένον αὐτῆς μέρος, ἀλλὰ καὶ ἀνήγειρε προσέτι τὸν ναὸν τῆς Εἰρήνης, ὅστις ἦτο ὁ μέγιστος καὶ μεγαλοπρεπέστατος τῆς Ῥώμης, καὶ τὸ μεγαλοπρεπὲς ἐκεῖνο ἀμφιθέατρον, ὅπερ καλούμενον Κολοσσαῖον ἕνεκα τῆς καταπληκτικῆς αὐτοῦ ἐκτάσεως, περιελάμβανεν ὑπὲρ τὰς 60,000 θεατῶν. Τὸ θέατρον τοῦτο, οὐτινος τὰ σωζόμενα εἰρείπια διεγείρουσι καὶ σήμερον ἔτι τὸν γενικὸν θαυμασμόν, καὶ ὑπομιμνήσκουσι τὴν μεγαλοπρέπειαν ἀλλὰ σὺνάμα καὶ τὴν σκληρότητα τῶν αὐτόθι τελουμένων

ἀγώνων, ἦτο προσέτι τὸ μέρος, ἐν ᾧ βραδύτερον χιλιάδες χριστιανῶν ὑπέστησαν μαρτυρικὸν θάνατον ὑπὸ τοὺς σπαρακτικούς ὄνυχας καὶ ὀδόντας τῶν ἀγριωτέρων θηρίων.

Ἄλλ' ὁ Οὐεσπεσιανὸς ὑπῆρξε προσέτι εὐτυχὴς καὶ κατὰ τοῦτο, ὅτι ἐπὶ τῆς βραχείας αὐτοῦ κυβερνήσεως διεξήχθησαν αἰσίως καὶ ἄπασαι αἱ ἐν προγενεστέραις ἐποχαῖς ἀρξάμεναι πολεμικαὶ ἐπιχειρήσεις τοῦ κράτους. Καὶ πρῶτον μὲν ὁ στρατηγὸς αὐτοῦ Κερεάλιος κατέστειλε τὴν ἐπὶ τοῦ Οὐίτελλίου ἐπραγεῖσαν ἐπανάστασιν τῶν Βαταβῶν, ἧς εἶχον συμμετάσχει καὶ πολλὰ γερμανικὰ καὶ γαλλικὰ φύλα (69—70). Ὁ δὲ γενναῖος στρατηγὸς Ἰούλιος Ἀγρικόλας, ὅστις εἶχεν ἀποσταλῆ ἐν ἔτει 69φ εἰς τὴν Βρεττανίαν, ἧς τὴν κατὰκτησιν εἶχον ἤδη, ὡς εἶδομεν, ἐπιχειρήσει οἱ Ῥωμαῖοι ἐπὶ τοῦ Κλαυδίου, κατώρθωσε νὰ προσαρτήσῃ τὴν χώραν ἐκείνην εἰς τὸ Ῥωμαϊκὸν κράτος μέχρι τῶν ὁρέων τῆς Καληδονίας. Τὸ μᾶλλον ὁμως ἀξιοσημεῖωτον κατόρθωμα ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Οὐεσπεσιανοῦ ἦτο ἡ ἄλωσις καὶ ἡ καταστροφή τῆς Ἱερουσαλὴμ ὑπὸ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Τίτου (70 μ. X.).

Ἐξ ὅτου οἱ Ἰουδαῖοι εἶχον περιέλθει ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τῶν Ῥωμαίων, πολλάκις εἶχον ἀποπειραθῆ ἵνα ἀποσείσωσι τὸν ζυγὸν τῆς δουλείας, οὐδέποτε ὁμως εἶχον κατορθῶσει νὰ πληρώσωσι τὸν πόθον αὐτῶν. Ἐπειδὴ δὲ καὶ πάλιν οὗτοι μὴ δυνάμενοι νὰ ὑπομένωσι τὰς πολυειδεῖς τῶν κατακτητῶν καταθλίψεις ἀνεπέτασαν τὴν σημαίαν τῆς ἐπανάστασεως ἐπὶ τοῦ Νέρωνος (ἐν ἔτει 66φ), ἀπεστάλη πρὸς κατάνηξιν αὐτῆς ὁ τότε στρατηγὸς Οὐεσπεσιανός, ὅστις λαβὼν μεθ' ἑαυτοῦ καὶ τὸν υἱὸν τοῦ Τίτον, κατώρθωσεν εὐθὺς ἐν ἀρχῇ νὰ προξενήσῃ μεγίστην φθορὰν εἰς τοὺς στασιαστάς. Ὅτε δ' ἐπελθὼν καὶ κατὰ τῆς πρωτευούσης Ἱερουσαλὴμ, ἔμενε παρ' αὐτὴν ἄπρακτος ἐλπίζων, ὅτι ἡ παράδοσις τῆς ὀχυρᾶς καὶ εὐτειχίστου ἐκείνης πόλεως ἤθελε διευκλυνθῆ ἀφεύκτως ἕνεκα τῶν ἀγρίων κομματικῶν διαιρέσεων τῶν κατοίκων αὐτῆς, ἀνεκηρύχθη, ὡς εἶδομεν, αὐτοκράτωρ, καὶ ἐπειδὴ ἠναγκάζετο διὰ τοῦτο νὰπέλθῃ εἰς Ῥώμην, ἀνέθηκε τὴν τελείαν ὑποταγὴν τῶν ἰσχυρογνωμόνως ἀνθισταμένων Ἰουδαίων καὶ τὴν ἄλωσιν τῆς Ἱερουσαλὴμ εἰς τὸν υἱὸν τοῦ Τίτον.

Εἶναι ἀληθῶς πρωτοφκνῆς καὶ ἀξιοθαύμαστος ἡ ἐκ μέρους τῶν ἐν τῇ ὀχυροτάτῃ ἐκείνῃ τῆς Ἰουδαίας πρωτευούσῃ ἐγκεκλεισμένων

ἀντιπαθεῖσα ἀντίστασις, πολλῶ ἀνωτέρα καὶ αὐτῆς τῆς ὑπὸ τῶν Καρχηδονίων ἄλλοτε καὶ τῶν Νουμαντίνων ἀναπτυχθείσης. Ἄλλ' ὅσον καὶ ἂν προσεπάθησαν ἔν' ἀποκρούσασαι τὸν ἀπειλοῦντα αὐτοὺς κίνδυνον, ὅσον καὶ ἂν ἀνέπτυξαν φανατικὸν κατὰ τῶν πολιορκητῶν μῆσος, οὐδὲν κατώρθωσαν ἀπέναντι τῆς ὑπερόχου δυνάμεως καὶ τῆς ἐπιμονῆς τοῦ γενναίου στρατηγοῦ, ὅστις κατώρθωσεν ἐπὶ τέλους οὐ μόνον νὰ γείνη κύριος τῆς πόλεως, ἀλλὰ καὶ τὸν περίφημον αὐτῆς ναὸν νὰ ἐμπρήσῃ (τῆ 10ῃ Αὐγούστου 70 μ. Χ.). Οὕτω δὲ ἡ μεγαλοπρεπὴς ἐκείνη πόλις μετεβλήθη εἰς ἐρείπια καὶ ἐκ τῶν κατοίκων αὐτῆς οἱ μὲν πλεῖστοι ἐφρονεύθησαν, ἄλλοι δ' ἐξ-ηνδραποδίσθησαν ἢ διεσκορπίσθησαν εἰς ξένας χώρας. Πόσον φοβερὰ ἐπῆλθε κατὰ τοῦ δυστυχοῦς ἐκείνου λαοῦ ἡ πλήρωσις τῆς ἀρχῆς ἐκείνης, ἦν αὐτὸς οὗτος ἐπέσυρε καθ' ἑαυτοῦ, ὅτε ἀπαιτῶν τὴν σταύρωσιν τοῦ Ἰησοῦ, ἀνέκραξεν ἀπειλητικῶς πρὸς τὸν Πιλάτον «τὸ αἷμα αὐτοῦ ἴοι ἐφ' ἡμᾶς καὶ ἐπὶ τὰ τέκνα ἡμῶν» (Ματθ. 27.26). Οὐδ' ἦτο δυνατόν νὰ μὴ πληρωθῆ καὶ αὐτοῦ τοῦ Σωτῆρος ἡ προφητεία εἰπόντος περὶ τῆς αὐτῆς πόλεως, «ὅτι ἤξουσιν «ἡμέραι ἐπὶ σέ καὶ περιβαλοῦσιν οἱ ἐχθροὶ σου χάρακά σοι, καὶ «περικυκλώσουσί σε, καὶ συνέξουσί σε πάντοθεν, καὶ ἔδαφιούσιν σε «καὶ τὰ τέκνα σου ἐν σοί, καὶ οὐκ ἀφήσουσιν ἐν σοί λίθον ἐπὶ «λίθῳ». (Λουκ. 19. 43).

Τίτος (79 — 81). Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Οὐεσπασιανοῦ ἀνέβη τὸν θρόνον ὁ ἔνδοξος αὐτοῦ υἱὸς Τίτος. Ἐπειδὴ δὲ οὗτος εἶχε διέλθει μέχρι τοῦδε βίον ἄσωτον καὶ εἶχε διαπράξει προσέτι καὶ πολλὰς σκληρότητας, οὐδὲν προσεδόκων καλὸν οἱ Ῥωμαῖοι παρὰ τῆς κυβερνήσεως αὐτοῦ. Καὶ ὅμως τοσοῦτον ὁ ἀνὴρ ἐκαίνος μετεβλήθη γενόμενος αὐτοκράτωρ, ὥστε διὰ τε τὰς ὑπὲρ τῆς εὐδαιμονίας τοῦ κράτους διηνεκεῖς προσπαθείας του καὶ διὰ τὴν πρωτοφανῆ αὐτοῦ ἀγαθότητα, οὐ μόνον θεωρεῖται ὡς ὁ εὐγενέστατος καὶ σοφώτατος μεταξὺ τῶν Ῥωμαίων αὐτοκρατόρων, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ τῶν ἰδίων αὐτοῦ ὑπηκόων ἐκαλεῖτο *χάρμα καὶ ἐντρύφημα τοῦ ἀνθρώπινου γένους* «*amor et deliciae generis humani*». Ἀξιόθαύμαστος δ' ἦτο προσέτι καὶ ἡ μεγαλοψυχία, ἣν ἐδείκνυε πρὸς τοὺς κακολογοῦντας αὐτὸν οὐδέποτε θελήσας νὰ τιμωρήσῃ τινὰ ἐκ τούτων. Διότι ἔλεγε περὶ αὐτῶν, ὅτι ἂν τὸν ἐκακολόγουν ἀδίκως, πάντως θὰ τοὺς ἐλέγχῃ ἡ συνειδήσις των, ἂν ὅμως δικαίως ἔπ

τον τούτο, θὰ ἦτο ἄδικον νὰ τοὺς τιμωρήσῃ λέγοντας τὴν ἀλήθειαν. Τοσοῦτον δ' ἦτο εὐεργητικός, ὥστε, ὅτε ποτὲ ἐνεθυμήθη κατὰ τὸ δεῖπνον, ὅτι οὐδένα εἶχεν εὐεργετήσῃ κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην, ἀνέκραξεν, ὡς λέγεται, πρὸς τοὺς περὶ αὐτὸν μετὰ βαρυθυμίας, ὅτι ἀπώλεσε μίαν ἡμέραν «*Amici, diem perdidici*». Πλὴν δὲ τούτων ἐξεδιώξε προσέτι ἐκ τῆς Ῥώμης καὶ ἅπαντας τοὺς κατασκόπους καὶ συκοφάντας, καὶ ἵνα μὴ ποτε μιανθῶσιν αἱ χεῖρες αὐτοῦ δι' αἵματος, περιεβλήθη καὶ τὸ ἀξίωμα τοῦ ἀρχιερέως. Καὶ ἀληθῶς ἦτο μέγα εὐτύχημα διὰ τὸ κράτος, ὅτι ἐκυβέρνησα αὐτὸ τοιοῦτος αὐτοκράτωρ κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, καθ' ἣν δεινὰ καὶ ἄλλεπάλληλα συνέβησαν εἰς αὐτὸ δυστυχήματα. Καὶ πρῶτον μὲν εὐθύς κατὰ τὸ πρῶτον ἔτος τῆς κυβερνήσεως αὐτοῦ (τῆ 24 Αὐγούστου 79) ἐπῆλθεν ἡ αἰφνιδία καὶ φοβερὰ ἐκείνη ἔκρηξις τοῦ Οὐεσουβίου, ἧς ἔνεκεν οὐ μόνον αἱ ἐγγὺς κείμεναι τρεῖς πόλεις Ἡράκλειον, Πομπηῖα καὶ Σταβίαι κατεχώσθησαν¹, ἀλλὰ καὶ ἅπασα ἡ πέριξ χώρα τῆς σημερινῆς Νεαπόλεως τελείως ἠρημώθη². Κατὰ δὲ τὸ ἐπόμενον ἔτος φοβερὰ πυρκαϊὰ ἐκραγεῖσα ἐν αὐτῇ τῇ Ῥώμῃ καὶ ἐπὶ τρεῖς κατὰ συνέχειαν ἡμέρας διαρκέσασα ἀπετέφρωσε τὰς ὠραιότερας αὐτῆς συνοικίας, ἐν ᾧ συγχρόνως νόσος λοιμώδης ἐθέριζε τοὺς κατοίκους τῆς. Καὶ τίς ἄλλος θὰ ἐδείκνυτο καθ' ὅλας ταύτας τὰς συμφορὰς τοσοῦτον εὐεργητικός καὶ παρήγορος, ὅσον ἐδείχθη ὁ φιλόανθρωπος ἐκεῖνος ἡγεμῶν, ὅστις σὺν τοῖς ἄλλοις καὶ

¹ Περὶ τῶν πόλεων τούτων ἐπεκράτει γενικῶς ἡ ἰδέα, ὅτι εἶχον ἐξαφανισθῆ ἔνεκα τοῦ σεισμοῦ μέχρι τῶν ἀρχῶν τῆς παρελθούσης ἑκατονταετηρίδος (1711), ὅτε ἀνορυττομένου φρέατος παρὰ τὴν πόλιν τῶν Πορτίκων, τυχαία πρόσκρουσις τῶν ἐργατῶν πρὸς τεμάχιον γεγλυμμένου μαρμαρίου ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς διαφόρους μετέπειτα ἀνασκαφάς, αἰτίνας κατὰ μὲν τὸ ἔτος 1738 ἐξήγαγον εἰς φῶς τὸ Ἡράκλειον, κατὰ δὲ τὸ 1748 τὴν Πομπηῖαν. Ἐκτοτε δ' αἱ πόλεις αὗται οὐ μόνον προκαλοῦσι τὴν ἀδιάκοπον ἐπίσκεψιν τῶν περὶ τὸν ἀρχαῖον ἐν γένει βίον ἀσχολουμένων ὡς καὶ παντὸς ἄλλου περιέργου, ἀλλὰ καὶ διεγείρουσι τὸν θαυμασμὸν αὐτῶν διὰ τῶν αὐτῶν ἀνευρεθέντων παντοειδῶν, καὶ τὰ μάλιστα περιέργων ἀντικειμένων.

² Μεταξὺ τῶν κατὰ τὴν ἔκρηξιν τοῦ Οὐεσουβίου καταστραφέντων συγκαταριθμεῖται καὶ ὁ διάσημος φυσιοδίφης καὶ φιλόσοφος Πλίνιος ὁ πρεσβύτερος, ὅστις ναυαρχῶν τότε τοῦ παρὰ τὸ Μισσηνὸν στόλου καὶ θελήσας νὰ ἐρευνήσῃ ἐκ τοῦ σύνεγγυς τὸ φοβερὸν ἐκεῖνο φυσικὸν φαινόμενον, ἐγένετο θῦμα τῆς ἐπιστημονικῆς αὐτοῦ περιεργίας.

αὐτὰ τὰ κοσμήματα τῶν ἀνακτόρων του ἐπώλησεν ὅπως ἀνακουφίσῃ τοὺς δυστυχεῖς, καὶ ἀνεγείρῃ ἐν Ῥώμῃ τινὰ τῶν ὑπὸ τῆς πυρκαϊᾶς καταστραφέντων κτιρίων ; Ἦτο ἀληθῶς μέγα δυστύχημα διὰ τὸ κράτος, ὅτι ἡ τοσοῦτον εὐεργετικὴ κυβέρνησις τοῦ Τίτου ὑπῆρξε βραχυτάτη δὴ μόνον ἔτη διαρκέσασα ἕνεκα τοῦ προώρου θανάτου αὐτοῦ. Λέγεται δὲ ὅτι ἀπέθανε κατ' ἄλλους μὲν νοσήσας, κατ' ἄλλους δὲ δηλητηριασθεὶς ὑπὸ τοῦ πανούργου ἑτεροθαλοῦς αὐτοῦ ἀδελφοῦ Δομιτιανοῦ, ὅστις καὶ διεδέξατο αὐτὸν ἐπὶ τοῦ θρόνου.

Τίτος Φλάβιος Δομιτιανός (81 — 96). Ἡ μεγίστη χαρὰ, ἦν οἱ Ῥωμαῖοι ἠσθάνοντο ὑπὸ τὴν λαμπρὰν τοῦ Τίτου κυβέρνησιν, μετεβλήθη εἰς ἀπερίγραπτον λύπην ὑπὸ τὴν τυραννικὴν τοῦ ἀδελφοῦ καὶ διαδόχου του Δομιτιανοῦ, ὅστις κατὰ τὸ πεντεκαίδεκατὸς χρονικὸν διάστημα τῆς κυβερνήσεώς του ἀνεπέσωσε καὶ πάλιν ἅπαντα τὰ βδελουρογῆματα τῶν ἐκ τοῦ οἴκου τῆς Λιβίας καταγομένων αὐτοκρατόρων. Ὁ Δομιτιανὸς ἦτο ὠμὸς καὶ αἰμόδιφος ὡς ὁ Τιβέριος καὶ ὁ Νέρων, μάταιος καὶ δοξομανὴς ὡς ὁ Καλιγούλας, δειλὸς ὡς ὁ Κλαύδιος, καὶ προσέτι ἄσωτος, ὑπουλος καὶ ἄπιστος. Καὶ εἶναι μὲν ἀληθές, ὅτι κατὰ τὰ πρῶτα τῆς κυβερνήσεώς του ἔτη κατῴρωσε νὰ κρύψῃ ἅπαντα αὐτοῦ τὰ ἐλαττώματα. Προϊόντος ὅμως τοῦ χρόνου τοσοῦτον οἰκτρὰ καὶ ἀπαισία ἀπεκαλύπτετο ἡ ἀληθὴς αὐτοῦ φύσις, ὥστε ἡ κατάστασις τῆς Ῥωμαϊκῆς μοναρχίας παρίστα καὶ πάλιν κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Τακίτου εἰκόνα τὰ μάλιστα θλιβεράν. Καὶ ἀληθῶς ἐπὶ τοσοῦτον ἐσθέσθη ἐν τῇ καρδίᾳ τοῦ ἀθλίου ἐκείνου αὐτοκράτορος πᾶν ἀνθρώπινον αἴσθημα, ὥστε οὐ μόνον οὐδαμῶς ἐδίσταζε νὰ διατάσῃ πολυαρίθμους καθ' ἑκάστην φόνους εἴτε ἐξ ἀπλῆς ὑποψίας, εἴτε καὶ ἵνα πληροῖ διὰ τῶν περιουσιῶν τῶν φονευομένων τὸ ἕνεκα τῶν πολυειδῶν αὐτοῦ ἀκολασιῶν συχνάκις ἐξαντλούμενον ταμεῖόν του, ἀλλὰ καὶ ἐν γένει οἰαδῆποτε ἀγρία καὶ αἰματηρὰ πράξις ἦτο δι' αὐτὸν μεγίστη τέρψις. Οὐδαμῶς ἄρα παράδοξον ὅτι τοὺς ἀποτροπαίους ἐκείνους ἐπὶ ἐσχάτῃ δῆθεν προδοσίᾳ διωγμούς, οἵτινες ὡς εἶδομεν, εἶχον καταργηθῆ ἐπὶ τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ ἀδελφοῦ του, ἐπανήγαγε καὶ πάλιν ὁ Δομιτιανὸς εἰς τὴν προτέραν αὐτῶν ἰσχύν. Πλὴν δὲ τούτου τοσοῦτον μάταιος ἦτο ὁ ἡγεμὼν ἐκεῖνος, ὥστε οὐ μόνον διέταξε ν' ἀνεγείρωσι πρὸς τιμὴν αὐτοῦ πανταχοῦ τοῦ κράτους

ἀνδριάντας καὶ νὰ προσαγορεύωσιν αὐτὸν Θεόν, ἀλλὰ καὶ ὁ οἶκος ἐν ᾧ ἐγεννήθη, μετεβλήθη κατ' ἀπαίτησιν αὐτοῦ εἰς ναόν, ἵνα λατρεύηται ἐν αὐτῷ. Εἶναι δὲ λυπηρὸν ὅτι ὁ ἔλεεινὸς ἐκεῖνος ἡγεμὼν δὲν ὑπῆρξε μόνον ὡς πρὸς τὰ ἐσωτερικὰ ὁ κακὸς δαίμων τοῦ κράτους, ἀλλὰ καὶ ὡς πρὸς τὰ ἐξωτερικὰ κηλιδῶσας καὶ τὴν μέχρι τοῦδε πολεμικὴν αὐτοῦ δόξαν. Πλὴν τοῦ κατὰ τῆς Βρετανίας πολέμου, ὃν διεξήγαγεν ἐνδόξως ὁ ἐπὶ τοῦ Οὐεσπασσιανοῦ ἀποσταλεῖς αὐτόσε διάσημος στρατηγὸς Ἀγρικόλας ὑποτάξας τὴν σημερινὴν Ἀγγλίαν καὶ τὰ μεσημβρινὰ μέρη τῆς Σκωτίας, ἄπασαι αἱ λοιπαὶ πολεμικαὶ αὐτοῦ ἐπιχειρήσεις κατὰ τῶν Χάττων ἐν Γερμανίᾳ, τῶν Μαρκομάνων καὶ Κουάδων παρὰ τὸν Δούναβιν, καὶ ἐπὶ τέλους κατὰ τῶν Δακῶν, οἵτινες ὑπὸ τὸν ἡγεμόνα αὐτῶν Δεκέβαλον διαβάντες τὸν Δούναβιν εἶχον εἰσβάλει εἰς τὴν Μοισίαν, ἀπέβησαν οἰκτραί. Διότι οὐ μόνον οἱ στρατοὶ αὐτοῦ, οὐς συνώδευε μόνον μέχρι τοῦ θεάτρου τοῦ πολέμου, ὑπέστησαν ἐπανειλημμένως καταστρεπτικὰς ἤττας, ἀλλὰ καὶ ἠναγκάσθη κατὰ τὴν κατὰ τῶν Δακῶν ἰδίως ἐκστρατείαν νὰ ἐξαγοράσῃ τὴν εἰρήνην διὰ χρηματικοῦ φόρου, ὃν ὑπεσχέθη νὰ πληρώσῃ κατ' ἔτος εἰς τὸν μνημονευθέντα ἡγεμόνα αὐτῶν. Καὶ ὅμως ἄπασαι αἱ ἤτται αὐταὶ ἐπανηγυρίσθησαν ὑπὸ τοῦ ἀσυνειδήτου καὶ ἀφιλοτίμου ἐκείνου αὐτοκράτορος ὡς νίκαι διὰ θριάμβων μεγαλοπρεπῶν. Ὅτε δ' ἐπὶ τέλους, μετὰ τὴν ἀποκάλυψιν συνωμοσίας τινὸς συνυφηνθείσης κατ' αὐτοῦ ἢ αἰμοδιψία τοῦ ἔλεεινοῦ ἐκείνου ἡγεμόνος κατέστη ἀνυπόφορος, δὲν ἐδίστασεν οὐδ' αὐτὴ ἡ σύζυγος αὐτοῦ, ἢ ὠραία ἀλλ' ἐπίσης διεφθαρμένη *Δομιτία*, ἣν ἠθελε μετ' ἄλλων νὰ φονεύσῃ, νὰ συμμετάσχῃ νέας κατ' αὐτοῦ συνωμοσίας, ἧς ἀποτέλεσμα ὑπῆρξεν ὁ φόνος τοῦ βδελυροῦ ἐκείνου τέρατος.

§ 54.

Ἡ ἐποχὴ τῶν λαμπρῶν αὐτοκρατόρων

(96 — 180)

Μάρκος Κοκκήϊος Νέρβας (96—98). Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Δομιτιανοῦ ἐκλήθη ἐπὶ τὸν αὐτοκρατορικὸν θρόνον ὑπὸ τῆς Συγκλήτου τῆ συστάσει τῶν φονέων τοῦ Δομιτιανοῦ, ὁ γέρων συγκλητικὸς *Μάρκος Κοκκήϊος Νέρβας*. Ὁ ἀνὴρ οὗτος, μεθ' οὗ

ἄρχεται ἡ σειρά τῶν λαμπρῶν αὐτοκρατόρων, οἵτινες οὐ μόνον παρεκώλυσαν τὴν κατάλυσιν τοῦ κράτους, ἀλλὰ καὶ τὰ μάλιστα συνετέλεσαν εἰς τὸ νὰ περιέλθῃ αὐτὸ καὶ πάλιν ἐπὶ τινα τοῦλάχιστον χρόνον εἰς ἀνθηρὰν κατάστασιν, οὐδενὸς ἐφείσθη μέσου ἀπὸ τῆς πρώτης ἤδη ἡμέρας τῆς ἐπὶ τὸν θρόνον ἀναβάσεώς του, ὅπως θεραπεύσῃ τὰς βαθείας πληγὰς, ἀς ὁ προκάτοχος αὐτοῦ εἶχεν ἀνοίξει εἰς τὸ κράτος. Καὶ πρῶτον μὲν κατήργησε τελῶς τοὺς τρομεροὺς ἐκείνους ἐπὶ ἐσχάτῃ προδοσίᾳ διωγμούς, ἔπειτα δὲ ἠλάττωσε τοὺς ἐπαχθεῖς φόρους, παρεχώρησεν εἰς τοὺς πτωχοτέρους πολίτας γαίας, διέταξε νὰ ἐκπαιδεύωνται δημοσίᾳ δαπάνῃ πτωχὰ καὶ ὄρφανὰ παιδιά, καὶ ἐν γένει μετὰ τὸσαύτης φρονήσεως καὶ ἠπιότητος ἐκυβέρνησα, ὥστε ἐφαίνετο ὡς νὰ εἶχε συγχωνευθῆ ἐπ' αὐτοῦ ἡ μοναρχία μετὰ τῆς ἐλευθερίας. Ἐπειδὴ ὅμως, ἔνεκα τῆς προβεβηκυίας αὐτοῦ ἡλικίας, ἐστερεῖτο τῆς ἀπαιτουμένης δυνάμεως πρὸς καταπολέμησιν τῆς ἐπικινδύνου θρασυτήτος τῶν πραιτωριανῶν, οἵτινες διέκειντο δυσμενῶς κατὰ τῆς σώφρονος αὐτοῦ κυβερνήσεως, υἱοθέτησε καὶ προσέλαθεν ὡς συνάρχοντα καὶ διάδοχον αὐτοῦ τὸν ἐκ τῆς Ἰσπανίας καταγόμενον γενναῖον στρατηγὸν Τραϊανόν, ὅστις καὶ ἀνέβη τὸν θρόνον μετὰ τὸν μετὰ μικρὸν συμβάντα θάνατον αὐτοῦ. Εἶναι δὲ καὶ ὡς πρὸς τοῦτο ἀξιοθαύμαστος ὁ ἀνὴρ ἐκεῖνος, ὅτι προὔτιμησε πάντων τῶν συγγενῶν του τὸν ἀλλοεθνή Τραϊανόν, ἀποβλέψας οὐχὶ εἰς τὴν πατρίδα, ἀλλ' εἰς τὴν ἀρετὴν αὐτοῦ.

Μάρκος Οὐλπίος Τραϊανός (98—117). Ὁ ἀνὴρ οὗτος, ὅστις ἦτο ὁ πρῶτος ἐπὶ τοῦ αὐτοκρατορικοῦ θρόνου τῆς Ῥώμης καθήσας ἀλλοεθνὴς αὐτοκράτωρ, δὲν ἦτο μόνον ὁ εὐγενέστατος ἀλλὰ καὶ ὁ μέγιστος καθ' ἅπαν τὸ Ῥωμαϊκὸν κράτος. Ὀλόκληρον αὐτοῦ τὸν βίον καὶ τὴν δραστηριότητα ἀφιέρωσεν εἰς τοῦτο καὶ μόνον, ὅπως ἀποδειχθῆ ἀξίος τῆς προσηνυμίας τοῦ ἀρίστου, ἣν ὁ λαὸς ἀπένειμεν εἰς αὐτὸν κατὰ τὰ πρῶτα ἤδη τῆς κυβερνήσεώς του ἔτη. Καὶ ἀληθῶς ἐκ πάντων τῶν αὐτοκρατόρων, οἵτινες ἐκυβέρνησαν ἐν Ῥώμῃ ἀπὸ τοῦ Αὐγούστου μέχρι τῆς καταλύσεως τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους, ὁ Τραϊανὸς ἀπεδείχθη ὁ ἀριστος. Ἐν ᾧ οἱ πρὸ αὐτοῦ κακοὶ αὐτοκράτορες περιστοιχιζόντο ἐκ φόβου ὑπὸ φρουρᾶς, ὁ Τραϊανὸς προσεπάθησε νὰ περιστοιχισθῆ ὑπὸ φρουρᾶς ἰσχυροτέρης, τῆς ἀγάλης τῶν ὑπηκόων του. Ἰδρῦσας δ' οὕτω μνημεῖον διαρκὲς καὶ μόνιμον ἐν ταῖς καρδίαις τοῦ λαοῦ, οὐδέποτε ἠθέλησε

νὰ μιμηθῆ τούς προκατόχους του, οἵτινες λίαν εὐχαρίστως ἔβλεπον τὴν Ῥώμην πλήρη ἐκ τῶν ἀνδριάντων αὐτῶν. Ἐν τῇ αἰθούσῃ τῆς Συγκλήτου οὐδέποτε ἠκούσθησαν ἐπ' αὐτοῦ λόγοι μεστοὶ κολακειᾶς ἐπὶ ταῖς ἀρεταῖς του, ὅσοι δ' ὠμίλουν περὶ αὐτοῦ, ἔπραττον τοῦτο μόνον ἐξ ἐγκαρδίου ἀγάπης.

Καὶ ὡς πρὸς μὲν τὴν ἐσωτερικὴν διοίκησιν ὁ Τραϊανὸς προσεπάθησεν, ὅπως καὶ ὁ προκατόχος του, νὰ συνδέσῃ τὸ μοναρχικὸν πολίτευμα μετὰ τῶν δημοκρατικῶν ἐλευθεριῶν. Καὶ πρῶτον μὲν ὑπέκυψεν αὐτὸς ὁ ἴδιος εἰς τοὺς νόμους τοῦ κράτους. Ἐπειτα δὲ ἐπέτρεψεν εἰς μὲν τὴν Σύγκλητον ἐλευθέραν συζήτησιν ἐπὶ τῶν δημοσίων ὑποθέσεων, εἰς δὲ τὸν λαὸν τὸ ἀρχαῖον δικαίωμα τῶν ἐκλογικῶν συνελεύσεων. Ἐφρόντισε δὲ πρὸς τούτοις περὶ ἀμερολήπτου ἀπονομῆς τῆς δικαιοσύνης, διηυκόλυνε σημαντικῶς τὴν ἐμπορίαν καὶ τὴν συγκοινωνίαν διὰ κατασκευῆς νέων ὁδῶν, γεφυρῶν, ὑπονόμων καὶ λιμένων, διεκόσμησε τὴν Ῥώμην διὰ ναῶν, θριαμβευτικῶν τόξων, στοῶν, καὶ μίᾳς νέας ἀγορᾶς ((Forum Trajani), καὶ προήγαγεν οὕτω τοσοῦτον τὴν Ῥωμαϊκὴν τέχνην, ὥστε ἔφθασεν αὕτη εἰς νέαν ἀκμὴν. Πλὴν δὲ τούτων ἱδρυσε χάριν τῶν ὀρφανῶν διάφορα φιλανθρωπικὰ καὶ ἐκπαιδευτικὰ καταστήματα, καὶ προήγαγε τὰς ἐπιστήμας τὸ μὲν παρέχων τακτικούς μισθοὺς εἰς διάφορους λογίους, τὸ δὲ ἀνεγείρας μεγάλην Βιβλιοθήκην, ἧτις ἀπὸ τοῦ ὀνόματός του ἐκλήθη *Οὐλίπεια*.

Ὡς πρὸς δὲ τὴν ἐξωτερικὴν αὐτοῦ πολιτικὴν ὁ Τραϊανὸς ἀνενέωσε τὴν λάμπιν τῆς ἀρχαίας Ῥώμης. Μὴ ἀκολουθῶν αὐτὸς τὴν εἰρηνικὴν τῶν προκατόχων του πολιτικὴν ἐπεχείρησε διαφόρους εὐτυχεῖς πολέμους καὶ ἐξέτεινε τὰ ὅρια τοῦ κράτους πέραν τοῦ Δουνάβεως καὶ τοῦ Εὐφράτου. Καὶ πρῶτον μὲν μὴ δυνάμενος νὰ ὑπομείνῃ τὴν ἐπονεϊδιστον συνθήκην, εἰς ἣν εἶχεν ὑποβάλλει τὸν ἐλσεινὸν Δομιτιανὸν ὁ ἡγεμὼν τῶν Δακῶν Δεκέβαλος, ἐξεστράτευσε δις κατ' αὐτοῦ (100—103 καὶ 104—106), καὶ οὐ μόνον αὐτὸν κατώρθωσε ἀνάγκασθαι εἰς ὑποταγὴν, ἀλλὰ καὶ τὴν χώραν του Δακίαν νὰ καταστήσῃ Ῥωμαϊκὴν ἐπαρχίαν¹. Ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ δὲ ταύτῃ κατεσκεύασεν ἐπὶ τοῦ Δουνάβεως τὴν ἐπώνυμον αὐτῷ λιθίνην γέφυραν καὶ ἐπεκλήθη ὑπὸ τῆς Γερουσίας ἐπὶ τῇ αἰσίᾳ

¹ Οἱ σημερινοὶ Βλάχοι ἢ Ῥωμοῦνοι εἶναι ἀπόγονοι τῶν μετὰ Ῥωμαίων μεμιγμένων Δακῶν.

τοῦ κατὰ τῶν Δακῶν πολέμου διεξαγωγῇ *Δακικός*. Πρὸς αἰωνίαν δ' ἀνάμνησιν τοῦ μεγάλου ἐκείνου κατορθώματος ἀνήγειραν οἱ Ῥωμαῖοι μεγαλοπρεπῆ ἐν Ῥώμῃ στήλην, ἣτις σώζεται μέχρι σήμερον ἐπὶ τῆς μνημονουθείσης ἤδη ἐπωνύμου τῷ Τραϊανῷ ἀγορᾶς.

Ἀλλὰ καὶ αἱ ἐν τῇ Ἀνατολῇ πολεμικαὶ ἐπιχειρήσεις τοῦ Τραϊανοῦ ἀπέβησαν οὐχὶ ὀλιγώτερον ἔνδοξοι. Ἐπειδὴ οἱ Πάρθοι ἠπέιλουν τὴν Μικρὰν Ἀσίαν καὶ τὴν Συρίαν, ἐξεστράτευσεν κατ' αὐτῶν (114 π. Χ.), ἐκυρίευσεν τὴν Βαβυλῶνα, τὴν Σελεύκειαν καὶ τὴν Κτησιφῶντα καὶ προσήρτησε τὴν Ἀρμενίαν, Μεσοποταμίαν καὶ Ἀσσυρίαν (115—116) εἰς τὸ Ῥωμαϊκὸν κράτος, οὕτινος τὰ ὅρια οὐδέποτε ἄλλοτε εἶχον λάβει μεγαλειτέραν ἔκτασιν.

Ἐν ᾧ δ' ὁ Τραϊανὸς διέτριβεν ἔτι ἐν τῇ Ἀνατολῇ, ἐξεργάγησαν διάφοροι ἐπαναστάσεις ἐν ταῖς ὑποτεταγμέναις χώραις καὶ ἰδίως μεταξὺ τῶν ἐν Αἰγύπτῳ καὶ Κυρῆνῃ Ἰουδαίων. Καὶ ἔσπευσε μὲν εὐθὺς πρὸς κατάπνιξιν αὐτῶν, πρὶν ἢ ὅμως κατορθώσῃ τοῦτο ὄλοσχερῶς, ἠσθένησε καὶ ἀπέθανεν ἐν τῇ πόλει τῆς Κιλικίας Σελινοῦντι, ἣτις ἐκλήθη πρὸς τιμὴν αὐτοῦ καὶ Τραϊνούπολις. Ὅπόσον δ' ὁ ἡγεμὼν ἐκεῖνος ἐτιματο ὑπὸ τε τῆς Συγκλήτου καὶ τοῦ λαοῦ, δύναται νὰ ποδειχθῇ ἐκ τούτου, ὅτι ἐπὶ μακρὸν μετέπειτα χρόνον εἰς ἕκαστον νέον αὐτοκράτορα ἠϋχετο ἡ πρώτη νὰ ᾔηται «εὐτυχέστερος τοῦ Αὐγούστου καὶ καλλίτερος τοῦ Ἀδριανοῦ» (*Felicioꝛ sis Augusto, melioꝛ Trajano*).

Ἄλιος Ἀδριανός (117—138). Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Τραϊανοῦ ἀνυψώθη ἐπὶ τὸν αὐτοκρατορικὸν θρόνον ὁ συμπολίτης καὶ συγγενὴς αὐτοῦ Ἄλιος Ἀδριανός, ὃν φαίνεται ὅτι εἶχεν υἱοθετήσῃ κατὰ τὰς τελευταίας αὐτοῦ ἡμέρας. Εἶ καὶ ἦτο δύσκολος ἢ ἀντικατάστασις τοῦ Τραϊανοῦ, ἐν τούτοις καὶ ὁ Ἀδριανὸς ἐκτάκτων εὐμοιρῶν προτερημάτων πᾶσαν κατέβαλε προσπάθειαν ὅπως κυβερνήσῃ κατὰ τὸ πνεῦμα τοῦ μεγάλου αὐτοῦ προκατόχου. Φίλος ὅμως αὐτὸς τῆς εἰρήνης καὶ ἀποβλέπων μᾶλλον εἰς τὴν βελτίωσιν τῶν ἐσωτερικῶν πραγμάτων τοῦ κράτους, περιωρίσθη εἰς μόνην τὴν ὑπεράσπισιν τῶν ὁρίων αὐτοῦ. Οὕτω δὲ εἰς μὲν τοὺς Πάρθους ἀπέδωκε πάλιν ἀπάσας τὰς πέραν τοῦ Εὐφράτου κατακτήσεις τοῦ προκατόχου του καταστήσας εἰς τὸ ἐξῆς ὄριον νοτιοανατολικὸν τοῦ κράτους τὸν ποταμὸν αὐτόν. Εἰς δὲ τοὺς Ἀρμενίους ἔδωκεν ἡγεμόνα ἐγγώριον ἐκ τοῦ οἴκου τῶν Ἀρσακιδῶν, ὑποτελῆ ὅμως φόρον εἰς

τοὺς Ῥωμαίους. Πλὴν δὲ τούτου κατέλιπέ τὴν μεσημβρινὴν Σκωτίαν καὶ ἀνήγειρεν αὐτόθι μὲν πρὸς ὑπεράσπισιν τῆς Βρετανίας κατὰ τῶν ἐπιδρομῶν τῶν Πίκτων καὶ τῶν Σκώτων τὸ ἐπώνυμον αὐτοῦ τεῖχος (Vallum Hadrianum), ἐν δὲ τῇ Γερμανίᾳ πολλὰ προχώματα μεταξὺ τοῦ Ῥήνου καὶ τοῦ ἄνω Δουναβέως.

Ἐπιθυμῶν δὲ νὰ γνωρίσῃ ἰδίους ὄμμασι τὰς ἀνάγκας τοῦ κράτους ὅπως διὰ τῆς θεραπείας αὐτῶν συντελέσῃ εἰς τὴν εὐδαιμονίαν τῶν ὑπηκόων του, δὲν ὤκνησεν ὁ ἐξαιρετος ἐκεῖνος ἡγεμὼν νὰ υποβληθῇ εἰς λίαν ἐπιπόνους περιηγήσεις ἐπισκεφθεὶς κατὰ τὸ πλεῖστον πεζὸς καὶ ἀσκεπῆς ἀπάσας τὰς ἐπαρχίας τοῦ μεγάλου Ῥωμαϊκοῦ κράτους. Εἶναι δ' εὐνόητον, ὅτι πανταχοῦ, ὅθεν διήρχετο, οὐ μόνον ἐφρόντιζε νὰ συλλέγῃ πολύτιμον περὶ παντὸς πράγματος πείραν, ἀλλὰ καὶ νὰ καταλείπῃ πολυειδῆ τῆς ἐκτάκτου αὐτοῦ ἐλευθεριότητος μνημεῖα, ἐνιαχοῦ δὲ καὶ πόλεις ὀλοκλήρους, ὡς π. χ. τὴν ἐν Θράκῃ ἀνοικοδομηθεῖσαν καὶ ἀπὸ τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ Ἀδριανούπολιν κληθεῖσαν. Ὅμως δ' ἐξαιρετικὴν ἀγάπην καὶ εὐνοίαν ἀπέδειξεν ὁ Ἀδριανὸς πρὸς τὰς Ἀθήνας καὶ τὴν Ἀλεξάνδρειαν, αἵτινες ἀμφοτέραι ὡς ἀρχαῖα τοῦ πολιτισμοῦ κέντρα καὶ ἐκ νέου ἀκμάζουσαι πνευματικαὶ ἐστὶναι διήγειραν τὸ ἐνδιαφέρον αὐτοῦ εἰς μέγιστον βαθμὸν καὶ ἐνίσχυσαν τὸν ζῆλόν του εἰς πνευματικὰς ἐργασίας. Εἰς δὲ τὰς Ἀθήνας ἰδίως, ἃς πεντάκις ἐπεσκέφθη, καὶ ἔνθα τρεῖς ἐπὶ μακρὸν διέμεινε χρόνον ζῶν οὐχὶ ὡς ξένος δυνάστης, ἀλλ' ὡς πολίτης Ἀθηναῖος, πολυειδῆ παρέσχε καὶ ἄφθονα τῆς εὐνοίας αὐτοῦ τὰ δείγματα. Διότι καὶ τὰς ἀνάγκας τοῦ δήμου ἐθεράπευσε διὰ χρηματικῶν δωρεῶν καὶ ἐτησίων διανομῶν σίτου, καὶ εἰς τοὺς αὐτόθι διδάσκοντας φιλοσόφους ἀπένευμε μισθόν, καὶ τὴν πόλιν διεκόσμησε δι' οὐκ ὀλίγων ἰδρυμάτων. Τοιαῦτα δ' ἦσαν ναὸς τῆς Ἥρας καὶ τοῦ πανελληνίου Διός, ἱερὸν πᾶσι τοῖς θεοῖς, γυμνάσιον καὶ Στοὰ μεγαλοπρεπῆς ἐξ 120 κιόνων, περιλαμβάνουσα καὶ βιβλιοθήκην πλουσίαν. Πλὴν ὅμως τούτων ἐτελείωσε προσέτι καὶ τὸν μεγαλοπρεπέστατον ναὸν τοῦ Ὀλυμπίου Διός, οὗτινος τὰ θεμέλια εἶχε θέσει ὁ Πεισίστρατος, κατεσκεύασε τὸ μέχρι καὶ σήμερον σωζόμενον ἐπώνυμον αὐτοῦ ὑδραγωγεῖον καὶ ἀνήγειρε πρὸς τὸ νοτιανατολικὸν μέρος τῆς Ἀκροπόλεως καὶ παρὰ τὰς ὄχθας τοῦ Ἰλισσοῦ νέαν ἐπώνυμον αὐτοῦ πόλιν, ὡς ἐξάγεται ἐκ τῆς ἐπὶ τῆς μεσημβρινῆς πλευρᾶς τοῦ μέχρι καὶ σήμερον παρὰ τὸν ναὸν τοῦ Ὀλυμπίου Διός σω-

ζομένου ἐπωνύμου αὐτοῦ ὄρους (κοινῶς πύλης τοῦ Ἰουλιανοῦ) ἐπι-
γραφῆς:

Αἶδ' εἰς Ἰουλιανὸν οὐχὶ Θεσσαίας πόλις,

κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὴν ἐπὶ τῆς ἐτέρας πλευρᾶς εἰς τὴν ἀρχαίαν
πόλιν τοῦ Θεσσαίας ἀναφερομένην

Αἶδ' εἰς Ἰουλιανὸν Θεσσαίας ἢ πρὶν πόλις.

Ἄλλὰ καὶ οἱ Ἰουλιανοὶ βαθέως συναισθανόμενοι τὰς πολυειδεῖς
εὐεργεσίας τοῦ τοσοῦτον αὐτοῦ καὶ τὴν πόλιν των ἀγαπήσαντος
αὐτοκράτορος, πολυειδῶς καὶ αὐτοὶ ἐξεδήλωσαν αὐτῷ τὴν ἀφοσίω-
σιν καὶ εὐγνωμοσύνην των οὐ μόνον ὀλύμπιον καὶ σωτῆρα ἀπο-
καλέσαντες αὐτόν, ἀλλὰ καὶ ἄρχοντα ἐπωνύμου καταστήσαντες καὶ
ἀνδριάντα αὐτῷ ἀνεγείραντες καὶ φυλὴν ἰδίαν ἐπωνύμου αὐτοῦ ἰδρύ-
σαντες.

Καὶ δὲν ἦσαν μόναι αἱ Ἰουλιανίαι, αἵτινες ἔτυχον τῆς ἀποκλειστι-
κῆς εὐνοίας τοῦ λαμπροῦ ἐκείνου ἡγεμόνος, ἀλλὰ καὶ ἄλλαι πόλεις
τῆς Ἑλλάδος. Διότι καὶ ἐν Μεγάραις ἀνήγειρε ναὸν τοῦ Ἀπόλλω-
νος, καὶ ἐν Κορίνθῳ κατεσκεύασε λουτρὰ καὶ ἔφερεν ἐκ τῆς ἐν Στυμ-
φαλίᾳ λίμνης ἄφθονον ὕδωρ, καὶ ἐν Μαντινεῖᾳ ἀνήγειρε ναὸν τοῦ
Ποσειδῶνος καὶ ἐν Ἰθαιῖς τῆς Φωκίδος ναὸν τοῦ Ἀπόλλωνος.

Εἰ καὶ ὁ Ἰουλιανὸς μετὰ τοῦ αὐτοῦ εἰργάσθη ζήλου ὑπὲρ πάν-
των ἐν γένει τῶν κλάδων τῆς ἐσωτερικῆς διοικήσεως, ἐν τούτοις
τὴν προσοχὴν αὐτοῦ ἐπέστησεν ἰδιαιτέρως εἰς τὴν ἀνόρθωσιν τῶν
δικαστικῶν πραγμάτων. Καταργήσας πολλὰς βαθέως ἐρριζοβολη-
μένας κακὰς ἔξεις, ἐδημοσίευσεν τὴν κατὰ διαταγὴν αὐτοῦ γενομέ-
νην ὑπὸ τοῦ διασήμου νομομαθοῦς *Σαλβίου Ἰουλιανοῦ* συλλογὴν
τῶν ὑπαρχόντων νόμων, ἧτις γνωστὴ ὑπὸ τὸ ὄνομα *αἰδίου Διατάγματος*
(*Edictum perpetuum*), ἐχρησίμευεν ἐπὶ μακρὸν χρόνον ἕκτοτε ὡς
ἀσφαλῆς τῶν δικαστηρίων ὁδηγός. Εἶναι δὲ περιέργον, ὅτι ἐν ᾧ ὁ
Ἰουλιανὸς κατέστησεν ἀχρηστοὺς πάσας τὰς ἀποφάσεις τῆς Συγ-
κλήτου, ὑποκαταστήσας εἰς αὐτὰς τὴν αὐτοκρατορικὴν αὐτοῦ θέ-
λησιν, ἐν τούτοις ἀναγνωρίζων, ὅτι οἷος δὴποτε παρ' ἐνὸς μόνου
προερχόμενος νόμος δύναται συχνάκις νάποβαίνειν τὰ μάλιστα ἐπι-
βλαβής, ἵδρυσεν παρ' ἑαυτῷ πρῶτος αὐτὸς *Συμβούλιον πολιτικὸν*
(*Consistorium principis*) ἐκ τῶν διασημοτέρων νομομαθῶν, ὅπως
γνωμοδοτῆ κατὰ τὴν σύνταξιν παντὸς νόμου.

“Οτε δ’ ὁ Ἀδριανός, ὅπως καταστήσῃ ἀδύνατον πλέον ἐν τῷ μέλλοντι τὴν ἐθνικὴν τῶν Ἰουδαίων ὑπαρξιν, ἠθέλησε νὰ ἰδρῦσῃ ἐπὶ μὲν τῶν ἐρειπίων τῆς Ἱερουσαλήμ ἐθνικὴν ῥωμαϊκὴν ἀποικίαν ὑπὸ τὸ ὄνομα *Aelia Capitolina* (*Aelia Capitolina*), ἐπὶ δὲ τοῦ μέρους, ἔνθα ὑπῆρχεν ἄλλοτε ὁ ναὸς τοῦ Σολομῶντος, ναὸν τοῦ Καπιτωλίου Διός, ἐστασίασεν ὁ λαὸς ἐκεῖνος ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν φανατικοῦ τινος Σίμωνος, ὅστις ἀναφερόμενος εἰς τι χωρίον τοῦ Μωϋσεώς ἐπωνομάζετο *Bar-Cochaph*, ἤτοι *υἱὸς τῶν ἀστέρων*, καὶ ἐκήρυττεν ἐαυτὸν ὡς Μεσσίαν. Καίτοι δὲ κατὰ τὴν ἐπανάστασιν ταύτην, ἣτις διήρκεσεν ἐπὶ τρία ἔτη (132—135), ἐπολέμησαν οἱ Ἰουδαῖοι μετὰ λυσσώδους φανατισμοῦ, ἐν τούτοις κατάρθρωσαν οἱ Ῥωμαῖοι τὴν θραῦσιν νὰ προξενήσωσιν εἰς αὐτούς, ὥστε οὐ μόνον περὶ τὰς 600,000 κατεστράφησαν, οὐ μόνον οἱ ὑπολειφθέντες διεσκορπίσθησαν εἰς διαφόρους χώρας, ἀλλὰ καὶ αὐτὰ τὰ τελευταῖα λείψανα τοῦ Ἰουδαϊκοῦ κράτους ἐξηλείφθησαν ὀλοσχερῶς. Ἐκτοτε δὲ ἀπαξ τοῦ ἔτους τῇ 10ῃ Αὐγούστου, ἐπετεῖφ ἡμέρα τῆς καταστροφῆς, ἐπετρέπετο εἰς τοὺς ἐξορίστους νὰ ἐπισκέπτονται τὸ μέρος τοῦ ἀρχαίου αὐτῶν ναοῦ καὶ νὰ θρηνῶσιν ἐν πενθίμῳ περιβολῇ ἐπὶ τῷ παρελθόντι αὐτῶν μεγαλείῳ.

Μιμούμενος τὸν προκατόχον αὐτοῦ οὐδόλως παρημέλησε καὶ ὁ ἀληθοῦς παιδείας εὐμοιρῶν Ἀδριανός νὰ συντελέσῃ δι’ ἀνεγέρσεως διαφόρων μεγαλοπρεπῶν ἰδρυμάτων, τὸ μὲν εἰς προαγωγὴν τῶν τεχνῶν, τὸ δὲ εἰς διακόσμησιν τῆς πόλεως. Ἐκ τῶν ἰδρυμάτων δὲ τούτων ἄξια ἰδιαιτέρας μνείας εἶναι τὸ κατὰ τὸ Μουσεῖον τῆς Ἀλεξανδρείας ἀνεγερθὲν ἐν Ῥώμῃ *Ἀθηναῖον*, ἐν ᾧ ὑπῆρχε μεγάλη Βιβλιοθήκη καὶ ἐτρέφοντο πολυάριθμοι διδάσκαλοι τῆς ῥητορικῆς, τῆς Φιλοσοφίας καὶ τῆς Γραμματικῆς· τὸ χάριν αὐτοῦ τοῦ αὐτοκράτορος ἀνεγερθὲν παρὰ τὸν Τίβεριν *Μανσωλεῖον* (*molos Adriani*), ὅπερ διατηρούμενον μέχρι καὶ σήμερον εἶναι γνωστὸν ὑπὸ τὸ ὄνομα *πύργος τοῦ Ἀγγέλου*, καὶ τὰ τὴν ἐν Τιβούροις (τανῦν *Tivoli*) μεγαλοπρεπῆ τοῦ αὐτοῦ αὐτοκράτορος ἔπαυλιν περικοσμοῦντα πολυάριθμα καὶ πολυειδῆ οἰκοδομήματα, ἅτινα ἦσαν κατεσκευασμένα κατὰ ῥυθμὸν ἐλληνικὸν καὶ αἰγυπτιακόν.

Τὸν Ἀδριανὸν ἀποθανόντα ἄτεκνον ἐν ἔτει 138 διεδέξατο ὁ ὑπ’ αὐτοῦ υἱοθετηθεὶς

Τίτος Αὐρήλιος Ἀντωνῆνος (138-161). Ὁ ἡγεμῶν οὗτος,

εἰς ὃν ἕνεκα τῆς πρὸς τὸν προκράτοχον αὐτοῦ ἀποδειχθείσης ὑπερβολικῆς ἀγάπης ἐδόθη ἡ προσωνομία τοῦ Εὐσεβοῦς (Pius)¹, τοσαύτας ἀνέπτυξεν ἀρετὰς καθ' ὅλον τὸ χρονικὸν διάστημα τῆς κυβερνήσεώς του, ὥστε αὕτη ἀποτελεῖ μίαν τῶν εὐδαιμονοσετέρων ἐποχῶν τῆς ῥωμαϊκῆς ἱστορίας. Καὶ ἀληθῶς ἀνύψωσεν εἰς τὴν προσήκουσαν θέσιν τὰ δημόσια ἀξιώματα, ἐσεβάσθη τὰ δικαιώματα τῆς Σύγκλητου, ἐξέδωκε νόμους λαμπροῦς, καὶ ἐν ᾧ αὐτὸς ἔζη ἀπλούστατα ὡς κοινὸς ἰδιώτης, ἐδείκνυτο τὸναντίον ἐλευθέρους πρὸς τοὺς πτωχοῦς. Πλὴν δὲ τούτων γενναιοτάτην παρέσχεν ὑποστήριξιν εἰς πολλὰς δυστυχούσας ἐπαρχίας, ἀνήγειρεν ἐκ νέου ὀλοκλήρους ἐν τῇ Μικρᾷ Ἀσίᾳ πόλεις ὑπὸ σεισμῶν κατεστραμμένας, ἐδείχθη παραμυθικώτατος κατὰ τινα ἐν Ἰταλίᾳ ἐπελθόντα λιμὸν, συνετέλεσε καὶ αὐτὸς εἰς διακόσμησιν τῆς Ῥώμης διὰ μεγαλοπρεπῶν ἰδρυμάτων καὶ οὐδὲν παρέλιπε πρὸς ὑποστήριξιν τῶν τεχνῶν καὶ ἐπιστημῶν. Ἐπειδὴ δὲ πολλὰ διὰ πάντα ταῦτα ἐκ τῆς ἰδίας του περιουσίας δαπανῶν συχνάκις ἐπεπλήττετο ὑπὸ τῆς συζύγου του, «δὲν ἔχω» ἔλεγεν «ἰδίαν περιουσίαν ἐξ ὅτου ἀνέβην τὸν θρόνον».

Πρὸς δὲ τούτοις λίαν εὐμενῆς προσηνέχθη καὶ πρὸς τοὺς χριστιανούς, οἵτινες κατὰ τὸ δίκαιον τῶν Ῥωμαίων ἐθεωροῦντο ὡς περιφρονηταὶ τῆς θρησκείας καὶ στασιασταὶ κατὰ τοῦ νόμου. Βεβαιωθεὶς περὶ τοῦ ἀβλαβοῦς τῶν διδασκαλιῶν τῆς νέας θρησκείας ἀπέναντι τῆς πολιτείας, ἀπηγόρευσεν ὁ ἡγεμὼν ἐκεῖνος πάντα διωγμὸν κατὰ τῶν ὀπαδῶν αὐτῆς. Οὕτω δ' ἐφαίνετο ἀληθῶς, ὅτι εἶχεν ἐπανελθεῖ καὶ πάλιν εἰς τὸ κράτος ὁ χρυσοῦς αἰὼν, οὐχὶ δ' ἀδίκως οἱ Ῥωμαῖοι ἀπεκάλεσαν αὐτὸν *δεύτερον Νουμᾶν*. Τοσοῦτον δὲ πεφημισμένη ἦτο ἡ δικαιοσύνη τοῦ Ἀντωνίνου, ὥστε καὶ ξένοι ἡγεμόνες καὶ λαοὶ ἐξέλεγον αὐτὸν ὡς δίκαιον τῶν, ἢ ἐτίθεντο ὑπὸ τὴν προστασίαν του. Πρὸς δὲ τὸν πόλεμον τοσαύτην ἔτρεφεν ἀποστροφὴν, ὥστε ἔλεγεν, ὅτι προὔτιμα νὰ σώσῃ τὴν ζωὴν

¹ Ἐπειδὴ ὁ Ἀδριανὸς ἕνεκα τῆς κατὰ τὰ τελευταῖα τῆς κυβερνήσεώς του ἔτη σωματικῆς καὶ διανοητικῆς παθήσεως εἶχε προβῆ εἰς πολλὰς βιαιὰς πράξεις, ἡ δὲ Σύγκλητος ἠρεῖτο διὰ τοῦτο νὰ ἐπιτρέψῃ, παρὰ τὸ ἐπικρατοῦν τότε ἔθος, τὴν ἀποθέωσιν αὐτοῦ, μετὰ τοσαύτης συνηγόρησεν ὁ Ἀντώνιος ὑπὲρ τοῦ υἱοθετησαντος αὐτὸν ἀγάπης καὶ μετὰ τοσαύτης ἀπέκρουσε στοργῆς τὰς ἀποδοδομένας αὐτῷ κατηγορίας, ὥστε ἡ Σύγκλητος ἠναγκάσθη ἐπὶ τέλους νὰ ἐνδώσῃ.

ένος πολίτου ἢ νὰ φονεύσῃ χιλίους ἐχθρούς. Ἄλλ' εἰ καὶ κατὰ ταῦτα μετὰ πολλῆς προσοχῆς ἀπέφευγε πᾶσαν πρὸς πόλεμον ἀφορμὴν, δὲν ἠδύνατο ἐν τούτοις καὶ νὰ μὴ ὑπερασπίσῃ τὰ ὅρια τοῦ κράτους ὁπόταν ταῦτα προσεβάλλοντο ὑπὸ τινος ἐχθροῦ. Τὸ μόνον, ἐφ' ᾧ ἠδύνατό τις νὰ μεμφθῇ τὸν Ἀντωνῖνον, ἦτο, ὅτι οὗτος ἦτο λίαν ἐπιεικὴς ἀπέναντι τῶν πλημμυλημάτων τῶν ἀνθρώπων, ὅπερ ἐξάγεται καὶ ἐκ τῆς πρὸς τὴν ἀκόλαστον αὐτοῦ σύζυγον *Φανστίκαν* καὶ τὴν θυγατέρα του *Ἀρρίαν* συμπεριφορᾶς του.

Τὸν Ἀντωνῖνον ἀποθανόντα διεδέξαντο οἱ δύο θετοὶ αὐτοῦ υἱοὶ *Μάρκος Αὐρήλιος Ἀρτωρίος* (161—180) καὶ *Λούκιος Οὐῆρος*, οἵτινες ἀμφοτέροι ἔλαβον τὸ προσφιλὲς ὄνομα τοῦ προκατόχου των, καὶ ἀπὸ κοινοῦ διηύθυνον τὰ πράγματα τοῦ κράτους, εἰ καὶ μόνον κατ' ὄνομα, καθ' ὅσον ὁ δεύτερος παραδοθεὶς ὡς γνήσιος Ἐπικούρειος, εἰς ἀσώτους διασκεδάσεις, ὀλίγον ἐφρόντιζε περὶ τῆς κυβερνήσεως. Ἐπειδὴ δὲ ἀπέθανε καὶ προῶτως (168), τὴν ὄλην κυβερνήσιν διηύθυνεν ὁ Μάρκος Αὐρήλιος.

Ἄν ὑπῆρχε κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους ἀνθρωπίνη ἀρετὴ ἀμειπτος, τοιαύτην ἀληθῶς ἐκέκτητο ὁ Μάρκος Αὐρήλιος, ὅστις κατ' οὐδὲν ἄλλο διέφερε τοῦ προκατόχου του, ἢ μόνον κατὰ τὸ ὄνομα, καθ' ὅσον ἡ αὐτὴ ἀγαθότης καὶ ἡ αὐτὴ φιλανθρωπία, αἵτινες διέκρινον ἐκεῖνον, διέκρινον καὶ τὸν Μάρκον Αὐρήλιον. Ἐπεκλήθη δὲ προσέτι οὗτος καὶ *φιλόσοφος* καθὸ ὁπαδὸς τῆς Στωϊκῆς φιλοσοφίας, ἧς τὰς διδασκαλίας οὐ μόνον παρηκολούθει μετὰ ζήλου καὶ ἐπιστημονικοῦ ἐνδιαφέροντος, ἀλλὰ καὶ ἐφρόντιζε νὰ ἐφαρμόζῃ ἐν τε τῷ ἰδίῳ αὐτοῦ βίῳ καὶ ἐν τῇ κυβερνήσει τοῦ κράτους. Εἶναι δὲ ἀναντίρρητον, ὅτι ὁ ὑπὸ πᾶσαν ἔποψιν σοφὸς οὗτος ἡγεμὼν πᾶσαν κατέβαλε προσπάθειαν, ὅπως δικαιοῦσῃ τὸν Πλάτωνα εἰπόντα, ὅτι τότε οἱ λαοὶ θὰ εὐτυχήσωσιν, ὁπόταν ἢ οἱ φιλόσοφοι βασιλεύσωσιν ἢ οἱ βασιλεῖς φιλοσοφήσωσιν.

Καὶ ἀληθῶς τοσοῦτον ὑπὸ πᾶσαν ἔποψιν λαμπρὰ καὶ εὐεργετικὴ ὑπῆρξεν ἡ κυβερνήσις τοῦ Μάρκου Αὐρηλίου, ὥστε οὐδαμῶς ἠσθάνοντο οἱ Ῥωμαῖοι ὅτι διετέλουν ἐπ' αὐτοῦ ὑπὸ σκῆπτρον μοναρχικόν. Διακρίνει δὲ τὴν ἀρετὴν τοῦ ἡγεμόνος τούτου, καὶ ἰδίως τὴν ἡμερότητα τῆς ψυχῆς, καὶ τοῦτο προσέτι, ὅτι πρῶτος αὐτὸς ἐκ τῶν Ῥωμαίων αὐτοκρατόρων ἐπέβαλεν εἰς τοὺς μονομάχους τὴν χρῆσιν ἀμβλέων ὅπλων πρὸς ἀποφυγὴν θανασιμῶν πληγῶν. Ἄν δὲ

παρὰ τὴν ἀνεγνωρισμένην τοῦ ἡγεμόνος τούτου ἡπιότητα εὐρίσκομεν αὐτὸν μεταξὺ τῶν διωκτῶν τῶν χριστιανῶν, τοῦτο δὲν πρέπει νὰ ἐξηγηθῆ ἄλλως, ἢ ὅτι τὰ συμφέροντα τοῦ κράτους εἶχον περιέλθει τότε εἰς σύγκρουσιν πρὸς τὴν ἀνθρωπίνην ἡπιότητα καὶ δικαιοσύνην. Διότι ἄλλως ἀποβαίνει ἀνεξήγητος ἡ λύσσα, μεθ' ἧς διεξήχθησαν ἀμφοτέροι οἱ ἐπὶ τῆς κυβερνήσεως αὐτοῦ γινόμενοι ἔν τε τῇ Μικρᾷ Ἀσίᾳ καὶ τῇ Γαλλίᾳ διωγμοί.

Καὶ δὲν διεκρίνετο ὁ Μάρκος Αὐρήλιος μόνον κατὰ τὴν παιδείαν, τὴν ἠθικότητα καὶ τὴν ἀρετὴν ἀπέναντι τῶν συγχρόνων του, ἀλλ' ἀνενέωσε προσέτι καὶ τὴν πολεμικὴν δόξαν τῆς ἀρχαίας Ῥώμης ἀναγκασθεὶς νὰ ὑπερασπίσῃ τὰ ὅρια τοῦ κράτους κατὰ τῶν ἀπειλούντων αὐτὸ διαφόρων ἐχθρῶν. Καὶ πρῶτον μὲν ἀπέκρουσε διὰ τῶν γενναίων αὐτοῦ στρατηγῶν τοὺς Πάρθους, οἵτινες συχνὰς ἐπεχείρουν ἐπιδρομὰς εἰς τὰς ἀνατολικὰς ἐπαρχίας καὶ ἀφῆρσε πάλιν ἀπ' αὐτῶν τὴν Κτησιφῶντα καὶ τὴν Σελεύκειαν (162—165). "Ὅτε δὲ μετὰ μικρὸν (167) τὰ πρὸς βορρᾶν τοῦ Δουνάβεως κατοικοῦντα Γερμανικὰ φύλα, καὶ ἰδίως οἱ Μαρκομάνοι (ἐν τῇ νῦν Βοεμῖᾳ καὶ Μοραβίᾳ), καὶ οἱ Κουάδοι (ἐν τῇ νῦν Οὐγγαρίᾳ)¹ εἰσέβαλον εἰς τὸ κράτος προχωρήσαντα μάλιστα μέχρι τῆς Ἀκυλητίας ἐν Ἰταλίᾳ, ἀντεπεξῆλθε κατὰ τῶν ἀγρίων ἐκείνων λαῶν αὐτὸς ὁ αὐτοκράτωρ καὶ ἀποκρούσας αὐτοὺς μετὰ διαφόρους τοῦ πολέμου τροπὰς πέραν τοῦ Δουνάβεως, τοὺς ἠνάγκασε νὰ συνομολογήσωσιν εἰρήνην. Ἐπειδὴ δὲ οἱ λαοὶ ἐκεῖνοι κατεπάτησαν μετὰ μικρὸν τὴν εἰρήνην, ἠναγκάσθη μὲν καὶ πάλιν ὁ αὐτοκράτωρ νὰ σπεύσῃ εἰς τὸ θέατρον τοῦ πολέμου, ἀπέθανεν ὅμως πρὸ τοῦ τέλους αὐτοῦ ἐν Βιέννῃ ὑπὸ λοιμοῦ ἐν ἔτει 180ῶ.

Ὁ Μάρκος Αὐρήλιος ἦτο ὁ πρῶτος αὐτοκράτωρ, ὅστις ἠνάγκασε γερμανικὰ πλήθη, ὅτε μὲν εἰρηνικῶς ὅτε δὲ βιαίως νὰ μεταναστεύσωσιν εἰς τὸ Ῥωμαϊκὸν κράτος καὶ ἐδέχθη εἰς τὸν Ῥωμαϊκὸν στρατὸν μαχίμους ἐξ αὐτῶν ἀνδρας. Οὕτω δὲ παρέσχεν ἀφορμὴν εἰς μέτρον, ὅπερ συνετέλεσεν εἰς τὴν παρὰ τῶν Γερμανῶν ἐκμάθησιν

¹ Αἱ ἐπιδρομαὶ αὗται Γερμανικῶν φύλων, αἵτινες καὶ ἀλλαγῶ τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους ἐγένοντο, ὡς π. χ. τῶν Χαύκων κατὰ τοῦ Βελγίου καὶ τῶν Χάτων κατὰ τῆς Ῥαιτίας καὶ τοῦ Νορικοῦ, δεόν νὰ θεωρηθῶσιν ὡς ἡ ἀρχὴ τῆς μετέπειτα γενομένης γενικῆς κινήσεως, ἥτοι τῆς μεγάλῃς τῶν ἐθνῶν μεταναστάσεως.

τῆς πολεμικῆς τῶν Ῥωμαίων τέχνης καὶ εἰς τὴν βαθμιαίαν αὐτῶν ἀνύψωσιν εἰς ἣν κατεῖχον ἐν τῷ Ῥωμαϊκῷ κράτει σημαντικωτάτην θέσιν.

§ 55

Ὁ ἀργυροῦς αἰὼν τῆς Ῥωμαϊκῆς φιλολογίας καὶ τὰ σύγχρονα προϊόντα τῆς τέχνης.

(14—180 μ. Χ.).

Εἰ καὶ ἡ Ῥώμη εἶχεν ὑποστῆ ἀπὸ τοῦ Τιβερίου φοβερὰν ἀνάπτυξιν, ἐν τούτοις αἱ πνευματικαὶ ἐνασχολήσεις τῶν Ῥωμαίων δὲν ἠλαττώθησαν, τούναντίον δὲ αἱ δεξιώτεραι φύσεις ἀπέστρεφον τὰ βλέμματα ἀπὸ τῆς λυπηρᾶς πραγματικότητος καὶ ἐζήτουν παρηγορίαν τινὰ ἐν τῇ σπουδῇ καὶ ἐν ταῖς ἀπολαύσεσι τῆς τέχνης. Ἐνεκα δὲ τούτου τὰ μὲν ἐπιστημονικὰ καὶ καλλιτεχνικὰ προϊόντα τῆς περιόδου ταύτης, ἥτις καλεῖται ἀργυροῦς αἰὼν, κέκτηνται σπουδαιότεραν ἀξίαν, ἐν ᾧ τὰ ποιητικὰ εἶναι ἥττονος σημασίας. Καὶ αὐτὴ δὲ ἡ γλῶσσα δὲν κέκτηται πλέον τὴν κλασικὴν δοκιμότητα τῆς προηγουμένης ἐποχῆς.

Α΄. ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΑ ΠΡΟΪΟΝΤΑ. Μεταξὺ τῶν φιλοσοφικῶν συστημάτων τοὺς πλείονας ὀπαδοὺς ἀπέκτησεν ἕνεκα τῆς ἀνωμάλου καὶ δυσχεροῦς καταστάσεως τῶν δημοσίων ὑποθέσεων κατὰ τοὺς αὐτοκρατορικοὺς χρόνους ὁ *Στωϊκισμός*. Τοῦτον δ' ἐξεπροσώπει ἰδίως ὁ *Α. Ἀρραῖος Σερέκας* (2—65 μ. Χ.) ὁ διασημότερος τῶν φιλοσόφων τῆς προκειμένης περιόδου, ὅστις δὲν συνέταξε μόνον φιλοσοφικὰς πραγματείας, ἀλλὰ καὶ φυσικὰς, καὶ πολυαριθμοὺς ἐπιστολάς, προσέτι δ' ἐνησχολήθη καὶ περὶ τὴν ποίησιν καὶ τὴν ῥητορικὴν. Οὐδεὶς συγγραφεὺς τοῦ ἔθνισμοῦ ἐμαστίγωσε τοσοῦτον, ὅσον αὐτὸς τὰ ἠθικὰ ἐλαττώματα τῆς ἐποχῆς του, οὐδεὶς ἐξήνεγκε τοσοῦτον ὑψηλὰς ἠθικὰς ἀρχάς, καὶ ὅμως καὶ αὐτὸς δὲν ἦτο ἀπηλλαγμένος τῶν ἠθικῶν ἐλαττωμάτων τῆς ἐποχῆς του. Ὁ διασημότερος φυσιοδίφης τῆς ἐποχῆς ταύτης καὶ ἐν γένει τῶν Ῥωμαϊκῶν χρόνων ἦτο ὁ *Γ. Πλίσιος ὁ πρεσβύτερος* (23—79 μ. Χ.), εἰ καὶ ἐν τῇ φυσικῇ αὐτοῦ ἱστορίᾳ φαίνεται μᾶλλον ὡς συλλογεύς, ἢ ὡς πνεῦμα δημιουργικόν. Εἶναι δὲ γνωστὸν ὅτι οὗτος ἐγένετο θύμα τῆς φιλομαθείας αὐτοῦ, ἀποθανὼν κατὰ τὴν ἐν ἔτει 79 μ. Χ. ἐκρηξίν τοῦ Οὐέσουβίου.

Ἡ δὲ Ῥητορικὴ ἐκαλλιιεργεῖτο κατὰ τοὺς αὐτοκρατορικοὺς χρό-
 νους ὡς τις τυπικὴ τέχνη καὶ ἐδιδάσκετο ἐν πλείστοις σχολείοις.
 Διασημότερος δὲ διδάσκαλος αὐτῆς ἦτο ὁ *Κυντιλλιαρὸς* (40—
 118), οὐτινος ἡ διδασκαλία περιέχει ἐν πλήρει σύστημα. Ὁ δὲ
Πλίριος ὁ νεώτερος διεκρίθη διὰ τοῦ ἐγκωμιαστικοῦ λόγου, ὃν
 ἐξεφώνησεν ὑπὲρ τοῦ *Τραϊανοῦ*, ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ τοῦ ὁποίου διετέ-
 λεσεν ὡς ἑπαρχὸς τῆς Βιθυνίας.

Ἐν δὲ τῇ *Ἱστοριογραφίᾳ* τῆς προκειμένης ἐποχῆς διεκρίθησαν
 ὁ *Πατέρκουλος* σύγχρονος τοῦ *Τιβερίου*, συγγραφέας σύνοψιν τῆς
 Ῥωμαϊκῆς ἱστορίας (*Historiæ Romanæ I. II*), καὶ ὁ *Κούρτιος*
Ῥοῦφος, συγγραφέας τὴν ἱστορίαν τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου (*de*
rubus gestis Alexandri M. I. X.) ἄνευ μὲν κριτικῆς εἰς μυθώ-
 δες σχεδὸν ὕφος, ἀλλὰ κατὰ τρόπον τερπνόν. Τὴν πρώτην θέσιν με-
 ταξὺ τῶν ἱστοριογράφων τῶν αὐτοκρατορικῶν χρόνων καὶ ἐν γένει
 τῆς Ῥώμης κατέχει ὁ *Κορρήλιος Τάκιτος* (ζήσας ἀπὸ τοῦ 50 ἔτους
 μ. Χ. μέχρι τῆς ἐποχῆς τοῦ Ἀδριανοῦ). Τὰ ἔργα αὐτοῦ, ἅτινα
 δυστυχῶς περιεσώθησαν μέχρις ἡμῶν ἀτελεῖ, εἶναι: ὁ *βίος* τοῦ *Ἰου-*
λιου Ἀγρικόλα, ἕξοχον ἔργον τῆς ἀρχαίας βιογραφίας· ἡ *Γερμανία*,
 ἐν ἣ περὶσταται ἡ ἀρχαιοτάτη περιγραφή τῆς Γερμανίας καὶ τῶν
 κατοίκων αὐτῆς· αἱ *Ἱστορίαι*, αἵτινες περιλαμβάνουσι τὴν ἱστορίαν
 τῶν μεταξὺ τοῦ ἔτους 68 καὶ 70 συμβάντων, καὶ τὰ *Χρονικά*, ἅτι-
 να περιέχουσι τὴν ἱστορίαν τῶν αὐτοκρατορικῶν χρόνων ἀπὸ τοῦ
 14—68· ὁ *Σουετόνιος*, ἰδιαιτέρος γραμματεὺς τοῦ Ἀδριανοῦ,
 συγγραφέας τὰς βιογραφίας τῶν δώδεκα πρώτων αὐτοκρατόρων· ὁ
Φλώρος, σύγχρονος τοῦ αὐτοῦ αὐτοκράτορος, συγγραφέας ἐπιτο-
 μῆν τῶν *regum Romanorum*, ἐν ἣ διηγεῖται ἐν βραχυλογίᾳ τὰ
 σπουδαιότερα συμβάντα τῆς Ῥωμαϊκῆς ἱστορίας ἄνευ ἐξαιρετικοῦ
 πνεύματος.

Β'. ΠΟΙΗΤΙΚΑ ΠΡΟΪΟΝΤΑ. Ἐν τῇ ἐπικῇ ποιήσει διεκρίθησαν ὁ *Μ.*
Ἀρραῖος Λουκαρὸς († 65), ὅστις ἐν τῷ ποιήματι αὐτοῦ *Pharsalia*
 ὕμνησε τὴν καταστροφὴν τοῦ Πομπηίου· ὁ *Γ. Σίλιος Ἰταλικὸς*
 († 100), ὅστις ἐν τοῖς *Καρχηδονικοῖς* αὐτοῦ (*Punica*) ὕμνησε τὸν
 6' *Καρχηδ.* πόλεμον· ὁ *Παλίριος Στάτιος* († 69), ὁ ποιητὴς
 τῆς *Θηβαΐδος* (*Thebais*). Ἐν δὲ τῇ διδακτικῇ ποιήσει ὑπερηκόν-
 τισεν ὁ *Κολουμέλλας* σύγχρονος τοῦ *Νέρωνος* διὰ τοῦ περὶ τῆς *κη-*
πουρικῆς ποιήματας αὐτοῦ ἅπαντας τοὺς πολυκρίθμους καλλιερ-

γητὰς τοῦ εἶδους τούτου τῆς ποιήσεως. Ἐκ πάντων ὅμως τῶν ποιητῶν τῆς προκειμένης περιόδου διακρίνονται οἱ *Σατυρικοί* κατ' οὐδὲν ὄντες κατώτεροι τῶν πρὸ αὐτῶν τοῦ χρυσοῦ αἰῶνος. Τοιοῦτοι δ' ἦσαν ὁ *A. Πέριος Φλάκκος* (34—62) καὶ ὁ *Δ. Ἰούριος Ἰουβενάλης* (γενν. ἐπὶ τοῦ Κλαυδίου). Ἐν δὲ τῷ ἐπιγράμματι διεκρίθη ὡς ἄριστος καλλιεργητῆς ὁ *M. Οὐαλέριος Μαρτιάλης* (ἀποθανὼν μετὰ τὸ 100). Αἱ δὲ ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦ *Σενέκα* (οὐχὶ τοῦ φιλοσόφου) περισθεῖσαι *Τραγωδίαι* εἶναι ἔργα ἴσως διαφόρων συγγραφέων, οἵτινες ἀποδεικνύονται ὡς κομπῶδεις μιμηταὶ τοῦ *Σοφοκλέους* καὶ τοῦ *Εὐριπίδου*.

Πλὴν τῶν Ῥωμαίων διεκρίθησαν κατὰ τὴν αὐτὴν ἐποχὴν καὶ Ἕλληνες ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τῆς πατρίδος των διὰ πολυαριθμῶν καὶ σπουδαίων ἐπιστημονικῶν καὶ ποιητικῶν προτόντων. Οἱ Ἕλληνες ἱστοριογράφοι ὑπερβαίνουν τοὺς συγχρόνους Ῥωμαίους, πλὴν τοῦ *Τακίτου*, κατὰ πολὺ. Οὗτοι δὲ εἶναι ὁ *Πλούταρχος* ὁ *Χαιρωνεύς* (50—120), ἐκ τῶν ἔργων τοῦ ὁποίου τὸ σπουδαιότερον εἶναι οἱ *Παράλληλοι βίοι*. ὁ *Ἀρριανὸς* ἐκ τῆς Βιθυνίας, ἀποκτήσας μεγάλην φήμην διὰ τοῦ περὶ τῆς ἀναβάσεως τοῦ *M. Ἀλεξάνδρου* συγγράμματός αὐτοῦ· ὁ *Ἀππιανὸς*, ὅστις ἐπὶ τοῦ Ἀντωνίνου τοῦ *Εὐσεβοῦς* συνέγραψε *Ῥωμαϊκὴν ἱστορίαν*, ἧς μόνον μέρος ἔχει διασωθῆ· *Δίωρ* ὁ *Κάσιος* γεννηθεὶς ἐν ἔτει 155, ὅστις συνέγραψε Ῥωμαϊκὴν ἱστορίαν μέχρι τοῦ ἔτους 229 μ. Χ. ἐν μέρει μόνον διασωθεῖσαν. Πλὴν τῶν Ἑλλήνων ἱστορικῶν σπουδαίαν κατέχουσι θέσιν καὶ ὁ διάσημος *Γεωγράφος* καὶ *ἀστρονόμος* τῆς ἀρχαιότητος *Κλαύδιος Πτολεμαῖος*, ὅστις ἔζη ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ἐπὶ τῶν Ἀντωνίνων. Οὗτος ἦτο ὁ ἰδρυτῆς τοῦ ἀστρονομικοῦ ἐκείνου συστήματος, ὅπερ δι' ὅλου τοῦ μέσου αἰῶνος μέχρι τοῦ *Κοπερνίκου* ἀπῆλθεν ἐκτάκτου ἐκτιμῆσεως. Αἱ γεωγραφικαὶ αὐτοῦ ἐργασίαι κέκτηνται ἀνεκτίμητον ἀξίαν διὰ τὴν γνῶσιν τοῦ ἀρχαίου κόσμου. Ὁ *Ἰώσηπος Φλάβιος*, Ἰουδαῖος τὴν καταγωγὴν καὶ σύγχρονος τοῦ *Τίτου*, γράψας ἐν μέρει μὲν ἑβραϊστί, ἐν μέρει δὲ ἑλληνιστί, τὴν ἱστορίαν τοῦ Ἰουδαϊκοῦ λαοῦ, δι' ἧς παρέσχε σπουδαίαν συμβολὴν εἰς γνῶσιν αὐτοῦ. Παρὰ τοὺς ἱστορικοὺς δὲ τούτους καὶ γεωγράφους εἶναι γνωστοὶ κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην καὶ πολλοὶ ἑλληνιστὶ ἐπίσης γράψαντες φιλόσοφοι, ἰατροὶ, ῥήτορες καὶ ποιηταί, οἵτινες διὰ τε τοῦ ἀριθμοῦ καὶ τῶν συγγραμμάτων αὐτῶν παρέσχον τὴν ἀπόδειξιν,

ὅτι ὁ πολιτισμὸς τῶν χρόνων ἐκείνων ἦτο πρὸ πάντων ἀποτελέσμα
τοῦ ἑλληνισμοῦ. Ἐκ πάντων δὲ τούτων ἄξιος ἰδιαιτέρας μνείας εἶ-
ναι ὁ *Λουκιανὸς ὁ Σαμοσατεύς* (περὶ τὸ 130—200), οὗτινος τὰ
πολυάριθμα σατυρικὰ συγγράμματα χρησιμεύουσιν ὡς πολύτιμος
πηγὴ διὰ τὴν γνῶσιν τῆς ἐποχῆς, καὶ ἰδίως τῆς ταχέως προβαι-
νούσης παρακμῆς τοῦ ἔθνισμοῦ.

ΠΡΟΪΟΝΤΑ ΤΗΣ ΤΕΧΝΗΣ. Ἐν δὲ τῇ *Τέχνῃ* παρήχθησαν ἀπὸ τῶν
Φλαβίων μέχρι τοῦ θανάτου τοῦ Ἀδριανοῦ λαμπρότερα προϊόντα
ἢ ἐν τῇ Φιλολογίᾳ. Ἐκ τῶν ἀρχιτεκτονικῶν ἔργων ἀξιωματικῶς μνημόνευ-
τον εἶναι τὸ ὑπὸ τοῦ Οὐεσπασιανοῦ μὲν ἀρξάμενον ὑπὸ τοῦ Δομι-
τιανοῦ δὲ περατωθὲν *Ἀμφιθέατρον*, ὅπερ περιελάμβανεν ὑπὲρ τὰς
60,000 θεατῶν, καὶ οὗτινος μόνον τὰ εἰρεπικὰ σώζονται σήμερον.
'Ἄλλ' ὅμως ἅπαντα τὰ ῥωμαϊκὰ ἀρχιτεκτονικὰ ἔργα ὑπερέβη κατὰ
τὴν λαμπρότητα καὶ ἔκτασιν ἡ ἀγορὰ τοῦ *Τραιανοῦ* (*Forum*
Trajanum). Τὰ δὲ ἀρχιτεκτονικὰ ἔργα τῆς ἐπομένης περιόδου,
ἰδίως ἀπὸ τῆς 3ης ἑκατονταετηρίδος, μαρτυροῦσι περὶ τῆς ἀρξα-
μένης ἤδη παρακμῆς, εἰ καὶ τινὰ ἔργα δύνανται ἀκόμη καὶ νῦν
νὰ κληθῶσι μεγαλοπρεπῆ, ὡς π. χ. τὸ ἐν Σάλωνι ἀνάκτορον τοῦ
Διοκλητιανοῦ.

Τῆς δὲ *Γλυπτικῆς* σπουδαιότατα ἔργα εἶναι οἱ *ἀνδριάντες* τοῦ
Ἀρτιούου, οἵτινες ἀνήκουσιν εἰς τοὺς χρόνους τοῦ Ἀδριανοῦ, καὶ
τὰ λεπτὰ *μουσαϊκὰ ἔργα*.

§ 56

Παρακμὴ τοῦ ῥωμαϊκοῦ κράτους.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μάρκου Αὐρηλίου ἐπανελθόντων καὶ πάλιν
τῶν χρόνων τοῦ ἀγρίου δεσποτισμοῦ καὶ τῆς λυσσώδους παρα-
φροσύνης, δὲν ἦτο δυνατόν νὰ μὴ ἐπέλθῃ ταχεῖα καὶ ἡ παρακμὴ
τοῦ ῥωμαϊκοῦ κράτους, ἀφ' οὗ τοὺς δεσμούς αὐτοῦ παρέλθον ἔσω-
θεν μὲν τὰ ἀνοσιουργήματα τῶν αὐτοκρατόρων, αἱ συχναὶ ἐπανα-
στάσεις τῶν στρατιωτῶν καὶ τῶν πραιτωριανῶν, ἡ ἐντελής τῆς
Συγκλήτου ἀδυναμία, καὶ τοῦ λαοῦ ἡ ὀσημέραι καταπληκτικῶς
αὐξανομένη ἠθικὴ διαφθορὰ καὶ κατὰπτωσις, ἔξωθεν δὲ αἱ ἕνεκα
τῆς τοιαύτης καταστάσεως συχναὶ καὶ ἀλλεπάλληλοι τῶν βαρβάρων
ἐπιδρομαί. Ὁ πρῶτος αὐτοκράτωρ, μεθ' οὗ ἀρχεται ἡ παρακμὴ τοῦ
ῥωμαϊκοῦ κράτους ἦτο ὁ τοῦ ἀγαθοῦ Μάρκου Αὐρηλίου ἀνάξιος υἱός

= **ΙΕΡΟΔΙΑΚΟΝΟΣ** =

Κόμμοδος (180—192). Φύσει έπιρρεπής εις άγροίκους όρμας έδειχθη ό έλεεινός ούτος ήγεμών έντελώς έλλιπής τών στοιχείων τής άνθρωπίνης φύσεως. Όπως δύναται νά παραδίδηται άνενόχλητος εις τās άχαλινώτους αύτου άκολασίας, ού μόνον συνωμολόγησε μετά τών Μαρχομάνων και Κουάδων εύθύς μετά τόν θάνατον του πατρός του έπιζήμιον διά τó κράτος ειρήνην, αλλά και αύτην τήν κυβέρνησιν του κράτους κατέλιπεν εις τήν διάθεσιν τών εύνοουμένων αύτου. Μεγίστην εύρίσκων τέρψιν έν ταις παραστάσεσι του άμφιθεάτρου δέν έδίστασε και αύτός κατά μίμησιν του Νέρωνος νά συμμετέχη τούτων ούχι σπανίως δημοσία ώς μονομάχος και θηριομάχος¹, έν φ ό κατώτατος όχλος κατείχετο υπό αίσχύνης βλέπων τόν αύτοκράτορα αύτου νά ζητη δόξαν έν έπαγγέλματι, όπερ οί ρωμαϊκοί νόμοι έχαρακτήριζον ώς άτιμον. Και άληθώς τó μόνον άνδρικόν προσόν, όπερ διέκρινεν αύτόν, ήτο ή έκτακτος σωματική αύτου ρώμη, διό και κατά συμβουλήν τών κολάκων αύτου ού μόνον ήγάπα νά καληται Έρακλής, αλλά και νά έμφανίζεται μάλιστα δημοσία ώς άθλητής υπό τó ένδυμα αύτου, ήτοι φέρων λεοντήν και ρόπαλον.

Άφ' ού δέ πολυειδώς κατήσχυνεν έαυτόν διά παντοίων βδελουρουρημάτων, έξηυτέλισε τήν Σύγκλητον και έφόνευσε χιλιάδας άθώων πολιτών, έπεσεν επί τέλους και αύτός θύμα τής εκδικήσεως μιζς τών πολλών αύτου παλλακίδων, ήτις ιδούσα τó όνομά της πρώτον μεταξύ πολλών άλλων ύπ' αύτου προγραφέντων, προέβη εις τήν δηλητηρίασιν αύτου. Έπειδή δέ του δηλητηρίου ή έέργεια έβαινε λίαν βραδέως, έσπευσεν ό άθλητής Νάρκισσος πρός άποφυγήν παντός κινδύνου νά πνίξη αύτόν (192).

Περτίναξ (193). Πρίν ή έτι γνωσθή ό θάνατος του Κομμόδου, άνυψώθη υπό τών φονέων αύτου επί τόν θρόνον και μετ' άπειριγράφτου άγαλλιάσεως έχαιρετήθη υπό τής Συγκλήτου ό 67έτης πολιάρχος Περτίναξ. Εί και ούτος άκουσίως έδέχθη τó προσενεχθέν αύτφ άξίωμα, έν τούτοις μετά τοσούτου ζήλου ειργάζετο ύπερ τής δημοσίας τάξεως, του περιορισμού τής στρατιωτικής άναρχίας, τής έμψυχώσεως τής γεωργίας και τής έλαττώσεως τών φόρων,

¹ Λέγεται ότι ό Κόμμοδος συμμετέσχε τών έν τφ άμφιθεάτρφ αίματηρών άγώνων 753άκις, αι δέ νίκαι αύτου έπρεπε μετά πολλής προσοχής νά σημειώνται έν τois χρονικοις τής Συγκλήτου.

ὥστε πάντες ἠυλόγουν τοὺς φονεῖς τοῦ Κορμμόδου ἐπὶ τῇ ἐκλογῇ τοιοῦτου αὐτοκράτορος. Ἄλλ' ἐν ᾧ ἡ ἀγάπη καὶ ἡ ἀφοσίωσις τοῦ λαοῦ καὶ τῆς Συγκλήτου πρὸς τὸν νέον τοῦτον αὐτοκράτορα ἐπὶ τῇ τοιαύτῃ αὐτοῦ κυβερνήσει ἦτο ἀπερίγραπτος, τοσοῦτον σφοδρῶς τὸν ναντιὸν ἐμίσουν αὐτὸν οἱ πραιτωριανοί, ὧν, ὡς εἴρηται, ἐζήτει νὰ καταστρέψῃ τὴν καταπληκτικὴν δύναμιν καὶ θρασύτητα, ὥστε προέβησαν ἐπὶ τέλος εἰς τὸν φόνον αὐτοῦ.

Οὕτω δὲ πρὶν ἢ παρέλθωσι τρεῖς πλήρεις μῆνες, ἐξ ὅτου ὁ λαμ- πρὸς ἐκεῖνος ἡγεμὼν ἀνέλαβε τὰς ἡνίας τῆς κυβερνήσεως, καὶ ἔπεσε θῦμα τῶν ὑπὲρ τῆς πατρίδος ἀγαθῶν αὐτοῦ διαθέσεων. Ἐπειδὴ δὲ μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ εἰς τοσοῦτον προέβησαν θρασύτητος οἱ πραιτωριανοί, ὥστε νὰ ἐκθέσωσιν ἐν τῇ στρατοπέδῳ αὐτῶν τὸ αὐτοκρατορικὸν ἀξίωμα εἰς πλειοδοτικὴν δημοπρασίαν, κατῴρθωσε νάνυψωθῆ εἰς αὐτὸ πλουσίος τις ῥωμαῖος ἄσματος, ὁ συγκλητικός

Ἰουλιανός (193) ὑποσχεθεὶς εἰς ἕκαστον τῶν πραιτωρικῶν 25,000 σηστερτίους, ἤτοι 6250 δραχμάς. Ὅτε δὲ διεδόθη ἐν ταῖς ἐπαρχίαις ὁ τοιοῦτος ἐξευτελισμὸς τοῦ θρόνου, τοσαύτην διήγει- ρεν αὐτόθι ἐκπληξιν καὶ ταραχὴν, ὥστε οὐδαμῶς ἐδίστασαν οἱ ἐν Ἰλλυρίᾳ, Βρετανίᾳ καὶ Συρίᾳ λεγεῶνες νὰ ἐπαναστατήσωσιν εὐθὺς καὶ νάνακηρύξωσιν ἕκαστοι τοὺς στρατηγούς αὐτῶν ὡς αὐτοκρά- τορας. Ἄλλ' ἐκ πάντων τούτων ὀρμήσας κατὰ τῆς Ῥώμης ὁ ἐν τῇ πρώτῃ ἐπαρχίᾳ στρατηγὸς Σεπτίμιος Σεβήρος τοσοῦτον φόβον ἐνε- ποίησεν εἰς τὴν Σύγκλητον, ὥστε οὐδ' ἐπὶ στιγμὴν ἐδίστασεν αὐτὴ νὰ προβῆ εἰς τὸν φόνον τοῦ ἐλεεινοῦ ἐκεῖνου ἀγοραστοῦ τοῦ θρόνου μετὰ κυβέρνησιν μόνον 66 ἡμερῶν, καὶ ἀναγνωρίσῃ ὡς αὐτο- κρατορα αὐτὸν τὸν

Σεπτίμιον Σεβήρον (193 — 211). Εὐθὺς ὡς ὁ ἡγεμὼν οὗτος κατέλαβε τὸν θρόνον· καὶ πρῶτον αὐτοῦ καθήκον ἐθεώρησε τὴν τιμωρίαν τῶν πραιτωριανῶν. Διὸ καὶ καταλύσας τὴν ἀρχὴν αὐτῶν συγκειμένην ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐξ Ἰταλιωτῶν, ἀντικατέ- στησαν αὐτοὺς διὰ νέας σωματοφυλακῆς ἐκ 50,000 λογάδων ἀν- δρῶν. Οὕτω δ' ἐγένετο ὁ ἰδρυτὴς τοῦ στρατιωτικοῦ δεσποτισμοῦ καταστήσας τὸν στρατὸν σκοπὸν, καὶ οὐχὶ μέσον τῆς πολιτείας¹,

¹ Ἡ τελευταία αὐτοῦ παραγγελία πρὸς τοὺς υἱοὺς του ἦτο «Ὁμονοεῖτε, τοὺς στρατιώτας πλουτίζετε, τῶν ἄλλων πάντων καταφρονεῖτε»,

ὅπερ οὐκ ὀλίγον συνετέλεσεν εἰς μείζονα αὖξησην τῆς θρασυτήτος τῶν στρατιωτῶν. Ἄφ' οὗ δὲ μετὰ τοῦτο κατέβηκε καὶ τοὺς δύο αὐτοῦ ἀντιπάλους τὸν μὲν Νίγρον παρὰ τὴν Κύζικον καὶ τὴν Ἴσσόν (195), τὸν δὲ Ἀλβίνον παρὰ τὸ Λούγδουνον (196), οἵτινες, ὡς εἴρηται, εἶχον ἀνακηρυχθῆ ἑπίσης αὐτοκράτορες, ὁ μὲν πρῶτος ὑπὸ τῶν ἐν Συρίᾳ, ὁ δὲ δεύτερος ὑπὸ τῶν ἐν Βρετανίᾳ λεγεῶνων, ἐξεστράτευσε ἔπειτα κατὰ τῶν Πάρθων καὶ ἐκυρίευσεν τὴν Βαβυλωνίαν, τὴν Σελεύκειαν καὶ τὴν Κτησιφῶντα (198).

Καίτοι δ' αἱ ἐξωτερικαὶ αὐταὶ ἐπιχειρήσεις τοῦ ἡγεμόνος ἐκείνου ἦσαν ἱκαναὶ νὰ ποροροφήσωσιν ἄπασαν αὐτοῦ τὴν προσοχήν, ἐν τούτοις οὐδὲν παρέλειπε μέσον ὅπως βελτιώσῃ καὶ τὴν ἐσωτερικὴν κατάστασιν τοῦ κράτους. Ἐπιθυμῶν δ' ἰδίως νὰ αναδιοργανώσῃ τὸν δικαστικὸν κλάδον μετεχειρίζετο ὡς συμβούλους τοὺς δικαστήμους τῆς ἐποχῆς του νομομαθεῖς *Παπιριανὸν*, *Παῦλον* καὶ *Οὐλπιανόν*. Ἐπειδὴ δὲ οἱ Πίκτοι καὶ οἱ Σκῶτοι δὲν ἔπαινον ἐπιτιθέμενοι κατὰ τῶν ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων κατεχομένων ἐν Βρετανίᾳ μερῶν ἠναγκάσθη ὁ Σεπτίμιος Σεβῆρος, καίπερ προβεβηκῶς ἤδη τὴν ἡλικίαν, νὰ ἐπιχειρήσῃ ἐκστρατεῖαν καὶ κατὰ τῶν λαῶν ἐκείνων συνοδευόμενος ὑπὸ τῶν δύο αὐτοῦ υἱῶν Καρκαλάλλα καὶ Γέτα καὶ τῆς συζύγου του Ἰουλίας Δόμνης. Καὶ κατώρθωσε μὲν νὰ εἰσδύσῃ μέχρι τῶν ἀπωτάτων μερῶν τῆς ὀρεινῆς Σκωτίας, ἀλλὰ τὸ μὲν ἕνεκα τῆς γενναίας ἀντιστάσεως τῶν ἐχθρῶν, τὸ δὲ ἕνεκα τοῦ τραχέος κλίματος τῆς χώρας, ἡ ἐκστρατεία ἐκείνη δὲν ἐπέτυχεν τοῦ σκοποῦ τῆς καὶ ὁ αὐτοκράτωρ περιῆλθεν εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ κενώσῃ καὶ πάλιν τὴν μεσημβρινὴν Σκωτίαν καὶ νὰ θέσῃ ὡς ὄριον τοῦ κράτους τὸ τεῖχος τοῦ Ἀδριανοῦ. Βαρυθυμῶν ὅμως ἐπὶ τούτῳ καὶ βασιανίζόμενος προσέειπε τὸ μὲν ὑπὸ δεινῆς ἀρθρίτιδος, τὸ δὲ ὑπὸ βαθεῖας θλίψεως διὰ τε τὸν ἀκόλαστον βίον τῆς συζύγου του καὶ τὴν μοχθηρίαν καὶ διχόνοιαν τῶν δύο υἱῶν του, ὧν μάλιστα ὁ πρῶτος εἶχεν ἀποπειραθῆ καὶ νὰ τὸν δολοφονήσῃ, ἀπέθανεν ἐν Ἐβοράκῳ (Ἰόρκῳ) κατὰ τὸ ἐξηκοστὸν ἔκτον ἔτος τῆς ἡλικίας του ἐν ἔτει 211. Λέγεται δέ, ὅτι ὁ ἡγεμὼν ἐκεῖνος αἰσθανθεὶς ἐγγίζοντα τὸν θάνατον «τὸ πᾶν ὑπῆρξα», εἶπε, «καὶ οὐδὲν ὠφελεῖ» (*Omnia fuit et nihil expedit*).

Καρκαλάλλας (211—217). Εἰ καὶ ὁ Σεπτίμιος Σεβῆρος κατέλιπε τὸν θρόνον καὶ εἰς τοὺς δύο αὐτοῦ υἱούς, τὸν *Βασιανόν*

Μάρκος Ἀρτωῦρον, ὅστις εἶναι γνωστός ὑπὸ τὸ ὄνομα *Καρακάλλας* ἔνεκα τοῦ γαλλικοῦ ἱματίου, ὅπερ διαρκῶς ἐφόρει, καὶ τὸν *Γέταν*, ἐν τούτοις ἅπασαν τὴν ἀρχὴν κατώρθωσε νὰ συγκεντρώσῃ ἐν ἑαυτῷ ὁ πρῶτος. Ὁ Καρακάλλας φύσει αἰμόδιφος καὶ φίλαρχος, θηριωδέστερος δὲ καὶ αὐτοῦ τοῦ Καλιγόλα καὶ τοῦ Νέρωνος, μὴ ἀνεχόμενος παντάπασιν ὡς συνάρχοντα τὸν νεώτερον αὐτοῦ ἀδελφὸν Γέταν, οὐδαμῶς ἐδίστασε μικρὸν μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρὸς του νὰ προβῇ εἰς τὸν θόνον αὐτοῦ ἐν αὐταῖς ταῖς ἀγκάλαις τῆς μητρὸς του. Κατορθώσας δ' εὐθὺς μετὰ τοῦτο νὰ διεγείρῃ ὑπὲρ ἑαυτοῦ τὴν εὐνοίαν τῶν πραιτωριανῶν διὰ χρηματικῶν δωρεῶν, ἀνεγνωρίσθη διὰ τῆς συνδρομῆς αὐτῶν ὡς μόνος αὐτοκράτωρ. Λέγεται δέ, ὅτι μετὰ τὸν θόνον τοῦ ἀδελφοῦ του ἀνεκήρυξεν αὐτὸν ὡς θεὸν ἀναφωνήσας σαρκαστικῶς «ἔστω θεὸς ἀρκεῖ μόνον νὰ μὴ ζῆ» (*Sit divus, modo ne vivus*). Καὶ δὲν ἠρέσθη ὁ αἰμοβόρος ἐκεῖνος ἡγεμῶν εἰς μόνον τὸν θόνον τοῦ ἀδελφοῦ του, ἀλλὰ κατέστησε προσέτι ἐκποδῶν καὶ ἅπαντας τοὺς ὀπαδοὺς αὐτοῦ, ἐν οἷς καὶ αὐτὸς ὁ διάσημος νομοδιδάσκαλος Παπινιανός, ἅτε ἀρνηθεὶς νὰ ὑπερασπίσῃ τὸ κατὰ τοῦ ἀδελφοῦ του διαπραχθὲν ἔγκλημα¹. Ἄλλ' ἢ κυβέρνησις τοῦ Καρακάλλα δὲν ὑπῆρξε μόνον αἰμοχαρῆς, ἀλλὰ καὶ καταθλιπτικωτάτη ἔνεκα τῶν βαρέων φόρων, δι' ὧν ἐζήτει νὰ συλλέγῃ τὰναγκαιοῦντα ποσὰ διὰ τὰς μωρὰς αὐτοῦ ἀσωτείας καὶ διὰ τὴν ἐν γένει πρὸς τὴν σπατάλην κλίσιν του, ἧς δεῖγμα ἱκανὸν παρέχουσιν ἡμῖν τὰ ἔτι καὶ νῦν σωζόμενα ἐρείπια τῶν ἐπωνύμων αὐτοῦ βαλανείων. Ἴνα αὐξήσῃ δὲ μάλιστα τὰ εἰσοδήματα αὐτοῦ δι' ἐπιβολῆς μεγαλειτέρων φόρων, δὲν ἐδίστασεν ὁ ἀσυνειδήτος ἐκεῖνος ἡγεμῶν νὰ πονεύμῃ εἰς ἅπαντας τοὺς ἐλευθέρους κατοίκους τοῦ κράτους τὸ δικαίωμα τῶν Ῥωμαίων πολιτῶν.

Κατὰ δὲ τὰς ἀνὰ τὸ κράτος περιηγήσεις αὐτοῦ, εἰς ἃς μετὰ τινα χρόνον προέβη πρὸς ἀποκατάστασιν δῆθεν τῆς ἐν τισιν ἐπαρχίαις διαταραχθείσης τάξεως, δὲν ἀπέδειξε μόνον τὴν αὐτὴν καὶ ἐν Ῥώμῃ σκληρότητα, ἀλλὰ καὶ διήγειρε προσέτι ἐν τισι μάλιστα πόλεσι τὸν οἶκτον τοῦ λαοῦ ἐπὶ ταῖς γελοῖαις αὐτοῦ πράξεσι. Καὶ

¹ Ὅτε ὁ ἔλεεινὸς ἐκεῖνος αὐτοκράτωρ ἀπῆτει παρὰ τοῦ εὐγενοῦς Παπινιανοῦ τὴν ὑπεράσπισιν τοῦ ἐγκλήματος αὐτοῦ, «εὐκολώτερον εἶναι ἢ διάπραξις ἀδελφοκτονίας», ἀπήντησεν ὁ ἀτρόμητος ἐκεῖνος ἀνὴρ, «ἢ ἡ δικαιολόγησις αὐτῆς».

ἐν μὲν τῇ Γερμανίᾳ, πρὸς ἣν κατὰ πρῶτον ἐστράφη, παρέστη ὡς φίλος τῶν Γερμανῶν μιμηθεὶς μάλιστα αὐτοὺς κατὰ τε τὸ ἔνδυμα καὶ τὴν ξανθὴν κόμην καὶ περιστοιχισθεὶς ὑπὸ γερμανικῆς σωματοφυλακῆς. Ἐν δὲ τῇ Μακεδονίᾳ ὑπεκρίθη τὸν Μέγαρον Ἀλέξανδρον, ἐπὶ τῶν ἐρειπίων τῆς Τροίας τὸν Ἀχιλλέει, καὶ ἐν τῇ Ἀντιοχείᾳ, τῇ πόλει τῆς ἀνατολικῆς ἡδυπαθείας καὶ τρυφῆς, πάσαν κατέβαλε προσπάθειαν ὅπως ὑπερακοντίσῃ πάντας τοὺς διασήμους ἀσώτους. Ἐν δὲ τῇ Ἀλεξανδρείᾳ παρέστη ὡς θαυμαστῆς τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου, οὐτινος μάλιστα μετὰ πολλῆς μεγαλοπρεπειᾶς ἐπεσκέφθη τὸν τάφον. Ἐπειδὴ ὅμως οἱ φιλοσώμμονες Ἀλεξανδρινοὶ προέβησαν μετὰ μικρὸν εἰς τινὰς πονηροὺς ὑπαινιγμοὺς κατὰ τοῦ ἀδελφοκτόνου, ὑπὸ τοσαύτης οὐτοσ καταλήφθη λύσσης, ὥστε δὲν ἐδίστασε κατὰ τινὰ πνήγυριν νὰ διατάξῃ τρομερὰν κατὰ τοῦ ἀόπλου πλήθους σφαγὴν. Ἄλλ' ἐπὶ τέλους δὲν ἐβράδυνε νὰ ὑποστῇ καὶ αὐτὸς τὰ ἀντίποινα τῆς κακίας του, φονευθεὶς κατὰ τὴν κατὰ τῶν Πάρθων ἐκστρατεῖαν του ἐν τῷ μέσῳ τῆς ἐκ βρεβάρων συγκειμένης σωματοφυλακῆς αὐτοῦ, μεθ' ἧς καὶ αὐτὸς ὡς βάρβαρος κατὰ τε τὸ ἔνδυμα καὶ τὰ ἦθη ἔζη, τῇ ὑποκινήσει τοῦ ἀρχηγοῦ αὐτῆς *Μακρίνου*, ὅστις καὶ ἀνεκνήρυχθη αὐτοκράτωρ ὑπὸ τῶν Πρασιτωριανῶν.

Μακρῆνος (217—218). Ἐπειδὴ ὁ ἡγεμὼν οὗτος ἡγάπα μᾶλλον τὰς ἀπολαύσεις τῆς εἰρήνης ἢ τοὺς κινδύνους τοῦ πολέμου, ἔνεκα δὲ τούτου ἐξηγόρασε παρὰ τῶν Πάρθων διὰ καταπληκτικῆς ποσοῦ τὴν εἰρήνην, τοσοῦτον διήγειρε τοῦ στρατοῦ τὸ μῖσος, ὥστε, ὅταν ἠθέλησε προσέτι νὰ ὑποβάλλῃ αὐτὸν καὶ εἰς αὐστηρὰν πειθαρχίαν, δὲν ἐδίστασε νὰ ανακηρύξῃ αὐτοκράτορα κατὰ προτροπὴν τῆς μητρὸς τοῦ Καρχακάλλα Ἰουλίης Δόμνας καὶ τῆς ἀδελφῆς αὐτῆς Ἰουλίης Μαίσης, τὸν ἔγγονον τῆς τελευταίας ταύτης *Βασσιάρων* καλούμενον, ὃν αἱ γυναῖκες ἐκεῖναι παρέστησαν ὡς υἱὸν τοῦ Καρχακάλλα, καὶ ὅστις ἦτο ἱερεὺς τοῦ ἐν Συρίᾳ (ἐν Ἐμέσσᾳ) Θεοῦ τοῦ Ἥλιου Ἥλιογαβάλου, ἐξ οὗ εἶχε καὶ τὴν ἐπωνυμίαν. Ὁ δὲ Μακρῆνος, ὅστις ἐπὶ τῇ εἰδήσει ταύτῃ ἔσπευσε εὐθὺς ἵνα τιμωρήσῃ τοὺς προδοτικούς λεγεῶνας, ἀνγκασθεὶς μετὰ τὴν ἦτταν αὐτοῦ νὰ ζητήσῃ νὰ σωθῇ διὰ τῆς φυγῆς, συνελήφθη καὶ ἐφονεύθη.

Ἥλιογάβαλος (218 — 222). Εἰ καὶ ὁ αὐτοκράτωρ οὗτος βλάβη τὸν θρόνον νεώτατος τὴν ἡλικίαν (τεσσαρακχιδικαέτης), δὲν

ἐβράδυνεν ἐν τούτοις νάποδειξῆ ὅτι ἦτο πολλῶ χείρων πάντων τῶν ἐλεεινῶν αὐτοῦ προκατόχων οὐ μόνον κατὰ τὴν σπατάλην, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὰς μωρίας καὶ τὰς ἀκολασίας. Ὁ Ἡλιογάβαλος ἀνήκει εἰς τὰ βδελυρώτερα ὄντα, ἅτινα ἐκάθησάν ποτε ἐπὶ τοῦ θρόνου. Τύπος Ἀσιανοῦ δεσπότητος ἔφερον ὁ Ἡλιογάβαλος ἐπὶ τοῦ αὐτοκρατορικοῦ θρόνου τὰ μᾶλλον ἐπονειδίστα πάθη καὶ ἐλκτωμάτα τῆς Ἀνατολῆς. Καὶ πρῶτον μὲν εἰσήγαγεν εἰς τὴν Ῥώμην τὴν ἀκόλαστον λατρείαν τοῦ Βήλου καὶ τὰς ἀνθρωποθυσίας, παρέδωκε τὰ πρῶτα ἀξιώματα τοῦ κράτους εἰς χορευτὰς καὶ κουρεῖς, καὶ ἤθελε νὰ λατρεύηται ὡς ὁ μέγας βασιλεύς. Ἐν τὰ ἐνδύματα αὐτοῦ, αἱ ἀμαξαι, τὰ ὄπλα, αἱ κλίνας καὶ εἴ τι ἄλλο ἤθελε νὰ ἦναι χρυσοκέντητα καὶ διὰ πολυτίμων λίθων πεποικιλμένα, θὰ ἦτο τοῦτο ἴσως ἐπιτετραμμένον. Ἄλλ' ὁ Ἡλιογάβαλος δὲν ἤθελε νὰ ἔχη τι, ἤθελε πάντοτε νὰ διασπαθῆ, καὶ διὰ τοῦτο συχνάκις κατέσχιζε πολυτιμώτατα ἐνδύματα, κατεσύντριβε λαμπρότατα ἀντικείμενα, ἢ διέταττε νὰ καταβυθίζωνται εἰς τὴν θάλασσαν πλουσιῶς κατάφορτα πλοῖα. Ἰδιαιτέραν ὅμως εὐκαιρίαν πρὸς σπατάλην παρέσχεν αὐτῷ ἡ τράπεζά του, δι' ἧς ἠδύνατο νὰ ἱκανοποιῆ συγχρόνως τὴν πρὸς τὴν τροφήν καὶ τὴν ἐπίδειξιν κλίσιν αὐτοῦ. Οὕτω δὲ ἦσθιε μεταξὺ ἄλλων μόνον τὰς πτέρνας τῶν καμήλων, τὰ κάλλαια τῶν ἀλεκτρυόνων, τὰς γλώσσας τῶν τρώων ἢ τῶν ἀηδόνων, καὶ εἴτι ἄλλο σπάνιον. Καὶ ὡς νὰ μὴ ἤρουν αἱ ἄλλαι πολυειδεῖς αὐτοῦ μωρίαί, δὲν ἤσχύνθη νὰ συστήσῃ καὶ Σύγκλητον γυναικῶν χάριν τῆς μητρὸς καὶ τῆς μάμμης αὐτοῦ, αἵτινες καὶ πρότερον εἶχον παρακαθήσει μεταξὺ τῶν συγκλητικῶν. Σκοπὸς δὲ τῆς νέας ταύτης Συγκλήτου ἦτο νὰ βουλευῆται καὶ ἀποφασίζῃ περὶ τῶν γυναικείων συρμῶν καὶ κοσμημάτων, καὶ ἐν γένει περὶ πάσης ἐθιμοτυπίας.

Ἦτο ἀληθῶς εὐτύχημα, ὅτι ὁ Ἡλιογάβαλος μὴ ἐνδιαφερόμενος αὐτὸς περὶ τῶν ὑποθέσεων τοῦ κράτους, εἶχε καταλίπει ταύτας εἰς τὴν μάμμην αὐτοῦ, ἧτις ἦτο γυνὴ συνετὴ καὶ δραστηρία, διότι ἄλλως ἤθελε παύσει ἐπ' αὐτοῦ ἡ Ῥώμη ἀπαρτιζοῦσα κράτος. Ἐνεκεν ὅμως τῆς ἐπονειδίστου τοῦ ἐλεεινοῦ ἐκείνου ἡγεμόνος διαγωγῆς καὶ αὐτοὶ οἱ ἀνυψώσαντες αὐτὸν ἐπὶ τοῦ αὐτοκρατορικοῦ θρόνου πραιτωριανοὶ αἰσχυρόμενοι ἐφόνευσαν ἐπὶ τέλος τὸ τέρας ἐκεῖνο μετὰ τῆς κακοήθους αὐτοῦ μητρὸς Σωάμιδος, ἔρριψαν τὸν

νεκρὸν αὐτοῦ εἰς τὸν Τίβεριν καὶ ἀνύψωσαν ἐπὶ τοῦ θρόνου τὸν νεκρὸν αὐτοῦ ἐξάδελφον

Ἀλέξανδρον Σεβῆρον (222—235)¹. Ὁ ἡγεμὼν οὗτος ἀνπλαθὼν τὴν διεύθυνσιν τοῦ κράτους ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τῆς λίαν συνετῆς αὐτοῦ μητρὸς Μαμμαίας, ὑφ' ἧς τὴν ἐπιμέλειαν εἶχεν ἤδη τύχει καὶ ἀνατροφῆς τὰ μάλιστα ἐξόχου, πᾶσαν κατέβαλε προσπάθειαν ὅπως μὴ μόνον ἀποκαταστήσῃ καὶ πάλιν τὴν τάξιν ἐν τῷ κράτει, ἐπαναφέρων εἰς τὴν ἰσχὺν αὐτῶν τὸ δίκαιον καὶ τοὺς νόμους, ἀλλὰ καὶ ἀπαλείψῃ καὶ τὸ ἐλάχιστον ἴχνος τῶν πρὸ αὐτοῦ τυραννικῶν κυβερνήσεων. Πλὴν ὅμως τῆς μητρὸς αὐτοῦ ὑψίστας προσήνεγκεν εἰς τὸ κράτος ὑπηρεσίας διὰ τῶν συνετῶν αὐτοῦ προτάσεων καὶ συμβουλῶν καὶ τὸ παρὰ τῷ αὐτοκράτορι διατελοῦν καὶ ἐκ δεκαεξὶ πεπειραμένων μελῶν συγκείμενον συμβούλιον, οὗτινος προϊστάτο ὁ διαπρεπῆς νομομαθὴς *Οὐλπιαρός*. Ἄλλ' ὅσον καὶ ἂν κατέστησε τὴν κυβέρνησιν αὐτοῦ τοῖς πᾶσι προσφιλῆ διὰ τῆς συνετῆς αὐτοῦ καὶ σώφρονος διαγωγῆς καὶ διὰ τῆς ἐκτάκτου καὶ μοναδικῆς ἀγαθότητος καὶ φιλανθρωπίας, δὲν κατάρθρωσεν ἐν τούτοις νὰ καταστήσῃ αὐτὴν ἀρεστὴν καὶ εἰς τοὺς πραιτωριανούς, ἔνεκα τῆς αὐστηρότητος, μεθ' ἧς ἠθέλησε νὰ ὑποβάλλῃ αὐτοὺς εἰς πειθαρχίαν καὶ τάξιν. Ὅτε δὲ ὁ αὐτοκράτωρ διώρισεν ἀρχηγὸν τῶν πραιτωριανῶν τὸν πιστὸν αὐτῷ Οὐλπιανόν, τοσοῦτον διηγέρθη ἡ ἀγανάκτησις αὐτῶν κατὰ τοῦ ἀνδρὸς ἐκείνου, ὃν ἐθεώρουν ὡς τὸν κύριον αἴτιον τῶν ἐν τῷ στρατῷ γενομένων αὐστηροτάτων μεταρρυθμίσεων, ὥστε ὅταν οἱ πολῖται ἀνέλαβον ὑπὸ τὴν προστασίαν αὐτῶν τὸν ἀπειλούμενον ἄνδρα, δὲν ἐδίστασαν τὰ φανατισμένα ἐκεῖνα τάγματα οὐ μόνον νὰ προκαλέσωσι διὰ τοῦτο ἐμφύλιον ἐν ταῖς ὁδοῖς πόλεμον, ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας παραταθέντα, οὐ μόνον νὰ πυρπολήσωσι πολλὰς οἰκίας τῆς πόλεως, ἀλλὰ καὶ διαρκούσης τῆς πυρκαϊᾶς νὰ εἰσορμήσωσι λυσσαλέα εἰς τὰ ἀνάκτορα καὶ νὰ προβῶσιν εἰς τὸν φόνον τοῦ διασήμεου ἐκείνου ἀνώπιον αὐτοῦ τοῦ αὐτοκράτορος.

Εἰ καὶ ὁ αὐτοκράτωρ ἦτο φύσει εἰρηνικῶν διαθέσεων δὲν ἠδύνατο ἐν τούτοις καὶ νὰ μένῃ ἀπαθὴς καὶ ἀδιάφορος θεατῆς ἀπέναντι τῶν ἀπειλησάντων τότε τὸ κράτος μεγάλων ἐξωτερικῶν κινδύνων. Καὶ

¹ Ὁ Ἀλέξανδρος Σεβῆρος ἦτο υἱὸς τῆς εὐγενοῦς Μαμμαίας, ἀδελφῆς τῆς κακοήθους Σωάμιδος, ἄρα πρῶτος ἐξάδελφος τοῦ Ἡλιογαθάου.

πρῶτον μὲν ἠναγκάσθη νὰ ἐκστρατεύσῃ κατὰ τῆς Ἀνατολῆς (231-233) ὅπως ὑπερασπίσῃ τὰς αὐτῆς ἐπαρχίας τοῦ κράτους κατὰ τῶν θρασυτάτων ἀξιώσεων τοῦ Πέρσου Ἀρταξέρξου, ὅστις καταλύσας τὸ πέραν τοῦ Τίγριτος καὶ ὑπὸ τὴν δυναστείαν τῶν Ἀρσακιδῶν διατελοῦν Παρθικὸν κράτος, καὶ ἀνεγείρας ἐπὶ τῶν ἐρειπίων αὐτοῦ τὸ νέον περσικὸν κράτος ἢ τῶν Σασσανιδῶν λεγόμενον¹, ἐζήτει ἤδη νὰ προσαρτήσῃ εἰς αὐτὸ καὶ ὀλόκληρον τὴν Μικρὰν Ἀσίαν, ὡς διατελοῦσαν καὶ ἄλλοτε ὑπὸ τοὺς Πέρσας ἐπὶ τοῦ Κύρου καὶ τοῦ Δαρείου. Ἀφ' οὗ δὲ κατώρθωσε νὰ καταβάλλῃ τὸν λίαν ἐπικίνδυνον αὐτὸν ἐχθρόν, ἠναγκάσθη ὁ αὐτοκράτωρ μετὰ τὴν εἰς τὴν Ῥώμην ἐπιστροφὴν του νὰ στρέψῃ τὰ ὄπλα αὐτοῦ καὶ κατὰ τῶν ἀπειλούντων τὰ βόρεια ὄρια τοῦ κράτους Γερμανῶν. Ἀλλὰ κατὰ τὴν ἐκστρατείαν ταύτην, πρὶν εἶτι δυνηθῆ νὰπαλλάξῃ τὸ κράτος τοῦ ἀπειλοῦντος αὐτὸ κινδύνου, ἐφονεύθη μετὰ τῆς μητρὸς αὐτοῦ ἐν Μογουντία ὑπὸ τῶν δυσηρεστημένων στρατιωτῶν τῆ παρακινήσει τοῦ ἐκ Θράκης ὠμοῦ χιλιάρχου Μαξιμίνου, ὅστις καὶ ἀνεκηρύχθη ἤδη αὐτοκράτωρ (235).

Μαξιμίνος (235—238). Ὁ εὐτελεστάτης καταγωγῆς οὗτος ἀνὴρ² ἦτο ὁ πρῶτος ἐπὶ τοῦ θρόνου τῶν αὐτοκρατόρων καθίσας βάρβαρος, ἀνυψωθείς εἰς τὸ ὕψιστον τοῦτο ἀξίωμα ἀπὸ τῆς ταπεινῆς τάξεως τοῦ ποιμένος καὶ τοῦ ἀπλοῦ στρατιώτου διὰ τοῦ γιγαντιαίου αὐτοῦ ἀναστήματος καὶ τῆς καταπληκτικῆς αὐτοῦ σωματικῆς ῥώμης. Εἰ καὶ ὁ ἡγεμὼν οὗτος προσήνεγκε σπουδαίαν ὑπηρεσίαν εἰς τὸ κράτος κατορθώσας οὐ μόνον νὰ ἀποκρούσῃ πέραν τῶν βορείων αὐτοῦ ὁρίων τοὺς ὀχληροὺς καὶ ἐπικινδύνους Γερμανοὺς, ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ ἰδίᾳ αὐτῶν χώρᾳ νὰ περιαγάγῃ αὐτοὺς εἰς ἀπόγνωσιν, ἀλλ' ὅμως τὸ κατὰ τοῦ ῥωμαϊκοῦ πολιτισμοῦ μῖσός του, ἢ πρωτοφανῆς σκληρότης καὶ ἀσυνειδησία, δι' ὧν ἐνόμιζεν ὅτι ὤφειλε νὰ συνοδεύῃ ἀπάσας αὐτοῦ τὰς πράξεις, καὶ αἱ ἀπερίγραπτοι αὐτοῦ αὐθαιρεσίαι καὶ παρανομίαι, τοσαύτην διήγειραν ἐπὶ τέλους ἀγανάκτησιν παρά τε τῷ λαῷ καὶ τῷ στρατῷ, ὥστε οὐ μόνον ἐκηρύχθη ἔκπτωτος τοῦ θρόνου, ἀλλὰ καὶ ἐν ᾧ ἐπῆρχετο κατὰ τῆς Ῥώμης ἀπὸ τῆς Παννονίας ὅπως τιμωρήσῃ τὴν τε ἀποκηρύξασαν

¹ Ἐκλήθη δ' οὕτω τὸ νέον τοῦτο περσικὸν κράτος ἀπὸ τοῦ πατρὸς τοῦ Ἀρταξέρξου Σασσάν. Κατελύθη δὲ ὑπὸ τῶν Μωαμεθανῶν ἐν ἔτει 651φ.

² Τοῦτου ὁ μὲν πατὴρ ἦτο Γόθος, ἡ δὲ μήτηρ Ἀλανή.

αὐτὸν Σύγκλητον καὶ τὸν λαόν, ἐφονεύθη ὑπὸ τῶν ἰδίων αὐτοῦ στρατιωτῶν. Ἐνεκα δὲ τῆς ἐπικρατοῦσης τότε συγχύσεως καὶ ταραχῆς, εἰς τοσαύτην τὸ κράτος περιῆλθεν ἀνωμαλίαν καὶ ἀποσύνθεσιν, ὥστε καὶ ἡ Σύγκλητος καὶ οἱ πραιτωριανοὶ καὶ ὁ λαὸς καὶ αἱ ἐπαρχίαι ἀνεκέρυξαν ἰδίους αὐτοκράτορας. Ἐκ πάντων ὁμως τούτων ὑπερίσχυσεν ἐπὶ τέλους ὁ ὑπὸ τοῦ λαοῦ ἀνακηρυχθεὶς

Γορδιανὸς ὁ Γ' (238—244), ὃν, ὡς λέγεται τοσοῦτον ἡγάπα ἡ Σύγκλητος, ὥστε ἀπεκάλει αὐτὸν *υἰὸν* τῆς. Ἄλλὰ καὶ ὁ αὐτοκράτωρ οὗτος, ὅστις παρέδωκε τὴν κυβέρνησιν τοῦ κράτους εἰς τὰς ἐπιδεξίους καὶ στιβαρὰς χεῖρας τοῦ πενθεροῦ του Μισιθέου, μεθ' ὅλον τὸν πρὸς βελτίωσιν τῶν κακῶς ἐχόντων ζῆλόν του καὶ τὰς πρὸς τὸ κράτος παρεσχεθείσας αὐτοῦ ὑπηρεσίας διὰ τῆς ἀποκρούσεως τῶν ἐπὶ τῶν ὀρίων τῆς Γαλατίας τὸ πρῶτον ἤδη ἐμφανισθέντων Φράγκων, ὡς καὶ τῶν Σαρματῶν καὶ Γότθων ἐκ τῆς Μοισίας καὶ Θράκης καὶ τοῦ βασιλέως τῆς Περσίας Σαπώρη (Scapour) πέραν τοῦ Εὐφράτου, δὲν ἠδυνήθη νὰ διατηρηθῇ ἐπὶ μακρὸν ἐπὶ τοῦ θρόνου. Διότι ἀναγκασθεὶς μετὰ μικρὸν νὰ προσλάβῃ ὡς συνάρχοντα τὸν φονέα τοῦ μνημονευθέντος Μισιθέου, τὸν ἐκ τῆς Ἀραβίας ἔλκοντα τὴν καταγωγὴν στρατηγὸν Μ. Ἰούλιον Φίλιππον, ἐφονεύθη καὶ αὐτὸς ὑπὸ τούτου, ὅστις καὶ κατέλαβε τὴν ἀρχήν.

Φίλιππος Ἀραψ (244—249). Ὁ ἀνὴρ οὗτος, ὅστις ἦτο υἱὸς ἀρχιληστοῦ ἐν τῇ Ἀραβικῇ ἐρήμῳ, ἐώρτασε τὴν χιλιετηρίδα τῆς κτίσεως τῆς Ῥώμης μετὰ πρωτοφανοῦς λαμπρότητος (248) ἐν ἐποχῇ, καθ' ἣν τὸ οἰκοδόμημα τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους εἶχεν ἤδη σαλευθῆ ἐκ θεμελίων. Ἄλλὰ καὶ ὁ αὐτοκράτωρ οὗτος δὲν ἀπήλαυσεν ἐπὶ μακρὸν τῶν καρπῶν τοῦ ἐγκλήματός του. Ὅτε πρὸς κατὰ πνιξιν ἐπαναστάσεώς τινος τῶν ἐν Μοισίᾳ καὶ Παννονίᾳ λεγεῶνων ἀπέστειλε τὸν στρατηγὸν αὐτοῦ Δέκιον, οὗτος ἀνακηρυχθεὶς ἀκουσίως ὑπ' αὐτῶν αὐτοκράτωρ καὶ ἀναγκασθεὶς νὰ τοὺς ὀδηγήσῃ εἰς τὴν Ἰταλίαν συνῆψε πρὸς τὸν κατ' αὐτοῦ ἀντεπεξελθόντα Φίλιππον μάχην παρὰ τὴν Βερόναν, καθ' ἣν οὗτος οὐ μόνον ἠττήθη ἀλλὰ καὶ ἐφονεύθη.

Δέκιος (249—251). Ὁ ἡγεμὼν οὗτος, ὅστις ἀνέβη τὸν θρόνον μετὰ τὸν θάνατον τοῦ προκατόχου του, καὶ ὅστις ἀνήκει ἀναμφιβόλως εἰς τοὺς διαπρεπεστέρους αὐτοκράτορας, τοσοῦτον εὐθύς ἐξ ἀρχῆς ἀνέπτυξε ζῆλον ὅπως ἀποκαταστήσῃ καὶ πάλιν τὴν τάξιν

ἐν τῷ κράτει καὶ ἐπαναφέρει προσέτι τὰ αὐστηρὰ ἦθη τῆς Δημοκρατίας, ὥστε δὲν ἐδίστασε νὰ διατάξῃ πρὸς τοὺς ἄλλοις καὶ φοβερὸν διωγμὸν κατὰ τῶν ὀσημέραι αὐξανομένων χριστιανῶν, οὓς ἐνόμιζεν ὡς λίαν ἐπικινδύνους εἰς τὴν πολιτείαν. Ἄλλ' ὅσας καὶ ἂν κατέβαλεν ὑπὲρ τῆς βελτιώσεως τῆς ἐσωτερικῆς καταστάσεως τοῦ κράτους προσπαθείας, αὐταὶ ἀπέβησαν μάταιαι τὸ μὲν ἔνεκα τῆς ἐπικρατούσης τότε γενικῆς διαφθορᾶς τῶν Ῥωμαίων, τὸ δὲ διότι σύναμα προσεπάθει νὰ ποικρούσῃ τὸν ἀπειλοῦντα τὸ κράτος ἐξωτερικὸν κίνδυνον ἐκ μέρους τῶν Γόθων, οἵτινες κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους κατοικοῦντες παρὰ τὰ βόρεια παράλια τοῦ Εὐξείνου Πόντου καὶ τὸν κάτω Δούναβιν, διέβησαν τὸν ποταμὸν τοῦτον καὶ ἐλεηλάτουν τὴν Μοισίαν. Καὶ κατάρθρωσε μὲν κατ' ἀρχὰς νὰ νικήσῃ αὐτοὺς καὶ καταδιώξῃ πέραν τοῦ Δουνάβους, ἀλλ' ἀναγκασθεὶς νὰ συνάψῃ πρὸς αὐτοὺς καὶ ἑτέραν μάχην ἐν Μοισίᾳ ἠττήθη κατ' αὐτὴν καὶ ἐφονεύθη διὰ προδοσίας, ὡς λέγεται, τοῦ στρατηγῶ του

Γάλλου, ὅστις καὶ καταλαβὼν τὴν ἀρχὴν (251—253), ἐξηγόρασε παρὰ τῶν Γόθων τὴν εἰρήνην δι' ἐξευτελιστικῆς συνθήκης οὐδαμῶς ἐνδιαφερόμενος περὶ τῆς δόξης καὶ τῆς εὐδαιμονίας τοῦ κράτους. Μετὰ δύο ὅμως ἔτη ἀνακηρυχθέντος ὑπὸ τοῦ στρατοῦ αὐτοῦ αὐτοκράτορος τοῦ διοικητοῦ τῆς Μοισίας *Αἰμιλιανοῦ*, ὅστις ἐν τῷ μεταξὺ εἶχε νικήσει τοὺς Γόθους, καὶ ἐκστρατεύσαντος κατὰ τῆς Ἰταλίας, ἐφονεύθη ὁ Γάλλος ὑπὸ τῶν ἰδίων αὐτοῦ στρατιωτῶν, οἵτινες καὶ αὐτοὶ δὲν ἐδίστασαν νὰ ἀναγνωρίσωσιν ὡς αὐτοκράτορα τὸν γενναῖον ἐκείνον νικητὴν τῶν Γόθων.

Αἰμιλιανός. Ἄλλὰ καὶ ὁ αὐτοκράτωρ οὗτος δὲν ἐβράδυνε νὰ ὑποστῇ τὴν αὐτὴν καὶ ὁ προκάτοχός του τύχην. Διότι ὅτε μετὰ τέσσαρας μῆνας ὁ κατὰ τῶν Ἀλεμαννῶν¹ ἐν Γαλλίᾳ ἐνδόξως πολεμῶν *Οὐαλεριανός* μὴ ἀναγνωρίζων αὐτὸν ὡς αὐτοκράτορα ὤρμησε κατὰ τῆς Ἰταλίας, οἱ στρατιῶται τοῦ Αἰμιλιανοῦ θεωροῦντες ἑαυτοὺς ἀναξιωμαχοὺς καὶ κρίνοντες ἀνόσιον τὸν μεταξὺ ὁμοφύλων πόλεμον, δὲν ἐδίστασαν νὰ φονεύσωσιν τὸν κύριόν των καὶ ἀναγνωρίσωσιν αὐ-

¹ Οἱ Ἀλεμαννοὶ κατέκουν παρὰ τὸν Ῥῆνον καὶ τὸν Δούναβιν, διαβάντες δ' ἤδη τὰ ὄρια ταῦτα τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους εἰσέβαλον εἰς τὴν Γαλλίαν καὶ Ἑλβετίαν.

τοκράτορα ἀπὸ κοινοῦ μετὰ τῶν λεγεῶνων τοῦ *Οὐαλεριανοῦ* τὸν γενναῖον τοῦτον στρατηγόν.

Οὐαλεριανός (253—260). Ὁ ἡγεμὼν οὗτος, οὔτινος ἢ εἰς τὸν θρόνον ἀνύψωσις ἐπέπλησε χαρᾶς τήν τε Σύγκλητον καὶ τὸν Ῥωμαϊκὸν λαόν, ἐκέκτητο μὲν ἀληθῶς ἕξοχα στρατηγικὰ καὶ πολιτικὰ προτερήματα, ἀλλ' ἐπειδὴ κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην διέτρεχε τὸ κράτος σπουδαῖον κίνδυνον ἀπειλούμενον συγχρόνως ὑπὸ διαφόρων βαρβάρων λαῶν, ἤτοι ἐν μὲν τῇ Δύσει ὑπὸ τῶν Φράγκων καὶ τῶν Ἀλεμαννῶν, ἐν δὲ τῇ Ἀνατολῇ ὑπὸ τῶν Γότθων καὶ τῶν Περσῶν, ἢ θέσις τοῦ αὐτοκράτορος ἐκείνου κατέστη δυσχερεστάτη. Καὶ ἔσπευσε μὲν οὗτος νάντεπεξέζηλθαι κατὰ τοῦ κινδύνου ἐκείνου τὸν μὲν υἱὸν αὐτοῦ *Γαλλιηνόν*, ὃν προσέλαβε μάλιστα καὶ ὡς συνάρχοντα, ἀποστείλας κατὰ τῶν δύο πρώτων λαῶν, αὐτὸς δ' ἐκστρατεύσας κατὰ τῶν Περσῶν. Ἀλλ' ἔσχε τὸ ἀτύχημα οὐ μόνον νὰ συλληφθῆ κατὰ τὴν ἐκστρατείαν ταύτην δι' ἀπάτης ὑπὸ τοῦ βασιλέως τῶν τελευταίων Σαπῶρη τοῦ Α', ἀλλὰ καὶ νὰ ὑποστῆ μετὰ τριετῆ ἐξευτελιστικὴν αἰχμαλωσίαν μαρτυρικὸν θάνατον. Ἐπὶ δὲ τῆς βασιλείας τοῦ

Γαλλιηνοῦ (260—268) εἰς τοσοῦτον ἀπελπιστικὴν θέσιν περιῆλθε τὸ κράτος οὐ μόνον ἔνεκα τῶν ἀγρίων ἐπιδρομῶν τῶν προμνημονευθέντων λαῶν, ἀλλὰ καὶ ἔνεκα τῆς ἐπισκηψάσης πολυαρχίας καὶ τῶν ἐμφυλίων σπαραγμῶν, ὥστε ἐφαίνετο ὅτι προσήγγιζε μάλλον πρὸς τὴν καταστροφὴν του. Ἐπειδὴ δὲ κατὰ τοῦ ἀδυνάτου ἐκείνου καὶ ἰδιοτρόπου αὐτοκράτορος ἡγέρθησαν ταῦτοχρόνως ἐν διαφόροις ἐπαρχίαις καὶ ἕτεροι δεκαεννέα ἢ δεκαοκτὼ αὐτοκράτορες, ἐκλήθη ἡ ἐποχὴ ἐκείνη ὑπὸ τῶν τότε ἱστορικῶν, ἀστόχως ὅμως, ἐποχὴ τῶν *τριακοῦτα τυράννων*, ὡς ἔχουσα δῆθεν μεγάλην πρὸς αὐτὴν ὁμοιότητα. Ἀλλ' ἐν τῷ μέσῳ τοῦ χάους ἐκείνου καὶ τῆς ἀναρχίας, καθ' ἣν οἱ πλείστοι τῶν νέων τούτων αὐτοκρατόρων ἐξέλιπον εἴτε ὑπ' ἀλλήλων, εἴτε ὑπὸ τοῦ *Γαλλιηνοῦ* καταστραφέντες, ὁ μόνος παρασχὼν ὑψίστην ὑπηρεσίαν εἰς τὸ κράτος ἦτο ὁ ἡγεμὼν τῆς ἐν τῇ Ἀνατολῇ πλουσίας καὶ ὠραίας Παλμύρας *Ὀδέναθος*, ὅστις περιελθὼν εἰς ῥῆξιν πρὸς τοὺς Πέρσας τοσοῦτον διεκρίθη κατὰ τοὺς κατ' αὐτῶν πολέμους, ὥστε ἀνεγνωρίσθη ὑπὸ τοῦ *Γαλλιηνοῦ* ὡς συνάρχων.

Μετὰ δὲ τὸν θάνατον τοῦ *Γαλλιηνοῦ*, ὅστις ἐδολοφονήθη ἐν ᾧ

ἐπολιόρκει ἐν Μεδιολάνῳ τὸν ὑπὸ τῶν Ἰλλυρικῶν λεγεῶνων ἀνακηρυχθέντα αὐτοκράτορα *Αὐρέολοι*, ἀνυψώθη εἰς τὸν ῥωμαϊκὸν θρόνον ὑπὸ τε τοῦ στρατοῦ καὶ τῆς Συγκλήτου ὁ ἐξ Ἰλλυρίας καταγόμενος γενναῖος στρατηγός

Μ. Αὐρήλιος Κλαύδιος ὁ Β' (268—270), ὅστις ἴσως δὲν ἦτο ἀμέτοχος τοῦ φόνου τοῦ προκατόχου του. Ὁ ἡγεμὼν οὗτος θεωρῶν ὡς πρῶτον αὐτοῦ καθήκον τὴν ἀπαλλαγὴν τοῦ κράτους ἀπὸ πάντων τῶν ἀπειλούντων αὐτὸ ἐσωτερικῶν καὶ ἐξωτερικῶν ἐχθρῶν, δὲν ἐδίστασεν εὐθύς ὡς ἀνέλαβε τὰς ἡνίας τῆς κυβερνήσεως νὰ ἀντεπεξέλθῃ κατ' αὐτῶν. Καὶ κατὰ πρῶτον μὲν κατατροπώσας μετὰ τὴν ἄλωσιν τοῦ Μεδιολάνου τὸν Αὐρέολοι πᾶσαν κατέβαλε μετὰ τοῦτο προσπάθειαν, ὅπως δι' αὐστηραῶς μὲν ἀλλὰ δικαίας κυβερνήσεως ἀποκαταστήσῃ τὴν τάξιν καὶ τὴν εἰρήνην ἐν τῇ κράτει. Μαθὼν ὅμως ὅτι πλὴν τῶν ἤδη γνωστῶν ἐχθρῶν τοῦ κράτους, ἦτοι τοῦ ἐν Γαλλίᾳ ἐπὶ τοῦ Γαλλιανοῦ ἔτι ἀνακηρυχθέντος αὐτοκράτορος *Τετρικοι*, καὶ τῆς διασήμευ βασιλίσσης τῆς Παλμύρας *Ζηνοβίας*, ἧτις μετὰ τὸν θάνατον τοῦ συζύγου της Ὀδενάθου εἶχε κηρύξει ἑαυτὴν ἀνεξάρτητον ἀπὸ τῆς Ῥώμης, ἠπειλοῦν ἤδη προσέτι τὸ κράτος καὶ οἱ Γότθοι, οἵτινες εἶχον ἤδη εἰσβάλει μετ' ἄλλων λαῶν ἠνωμένοι εἰς τὰς παρὰ τὸν Δούναβιν χώρας, δὲν ἐδίστασε νὰ σπεύσῃ πρὸς ἀπόκρουσιν τῶν ἐπικινδύνων ἐκείνων ἐχθρῶν σπουδαιότερον νομιζῶν τὸν ἀπ' αὐτῶν κίνδυνον. Τοσαύτην δὲ κατὰ τὴν ἐκστρατεῖαν ταύτην ἀνέπτυξεν ὁ ἡγεμὼν ἐκεῖνος στρατηγικὴν ἰκανότητα, καὶ τοσαύτην ἐπήνεγκεν εἰς τὰ βάρβαρα ἐκεῖνα στίφη καταστροφὴν, ὥστε δικαίως ἐπεκλήθη ἔκτοτε *Γοτθικός*. Ἄλλ' ἐπέπρωτο τὸ βαρυσήμαντον τοῦτο κατόρθωμα, δι' οὗ ἐξηρακλίσθη τὸ ῥωμαϊκὸν κράτος ἐπὶ μίαν ἔτι ἑκατονταετηρίδα, ἦτοι μέχρι τῆς παρὰ τὴν Ἀδριανούπολιν ἡττης τοῦ Οὐάλεντος, νὰ ἦναι τὸ τελευταῖον τοῦ ἐνδόξου ἐκείνου ἀνδρός. Προσβληθεὶς καὶ αὐτὸς ὑπὸ τοῦ τότε ἐνσκήψαντος λοιμοῦ ἀπέθανε περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 270 ἐν Σιρμίῃ τῆς Παννονίας πρὸς μεγίστην θλίψιν τοῦ τε στρατοῦ καὶ σύμπαντος τοῦ κράτους.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Κλαυδίου ἡ μὲν Σύγκλητος τῆς Ῥώμης καὶ οἱ παρὰ τὴν Ἀκυληϊαν λεγεῶνες ἀνεκήρυξαν αὐτοκράτορα τὸν πολλαῖς διακριθέντα ἀδελφὸν αὐτοῦ *Κυντίλλοι*, οἱ δὲ ἐν Ἰλλυρία λεγεῶνες τὸν διασημότερον μεταξὺ πάντων τῶν τότε στρατηγῶν

Α. Δομίτιον Αύρηλιανόν, ὅστις μάλιστα κατὰ τὸν τελευταῖον Γοτθικὸν πόλεμον εἶχε προσενέγκει σπουδαίας ὑπηρεσίας εἰς τὸ κράτος, καὶ ὃν καὶ αὐτὸς ὁ Κλαύδιος εἶχε συστήσει ὡς ἄξιον αὐτοῦ διαδόχον. Ἐπειδὴ δὲ μετὰ μικρὸν ἐφρονέυθη ὁ Κυντιλλος ὑπὸ τῶν στρατιωτῶν αὐτοῦ, ἣ ὅπερ πιθανώτερον ἠύτοκτόνησε μὴ δυνάμενος οὔτε τὸν ἀντίπαλον αὐτοῦ νὰ καταβάλλῃ, οὔτε ὡς ἀπλοῦς ἰδιώτης πλέον νὰ ζῆ, ἀφ' οὗ εἶχε περιβληθῆ τὸ αὐτοκρατορικὸν ἀξίωμα, ἀνεγνωρίσθη ὑπὸ πάντων ὡς μόνος αὐτοκράτωρ ὁ

Αύρηλιανός (270—275). Ὁ ἀνὴρ οὗτος, ὅστις διεκρίνετο διὰ τε τὴν σωματικὴν αὐτοῦ ῥώμην καὶ ἀνδρίαν, ἀλλὰ καὶ σύναμα διὰ τὴν τραχύτητα αὐτοῦ καὶ αὐστηρότητα, εὐρῶν τὸ κράτος ἐσωτερικῶς μὲν, ὡς εἶδομεν διηρημένον, ἐξωτερικῶς δ' ἀπειλούμενον ὑπὸ πολλῶν βαρβάρων λαῶν, οὐδενὸς ἐφείσθη μέσου, ὅπως ἐξασφαλίσῃ αὐτὸ καὶ ὑπὸ τὰς δύο ἐπόψεις. Καὶ πρῶτον μὲν ἐκστρατεύσας κατὰ τῶν Γότθων, οἵτινες μετ' ἄλλων Γερμανικῶν λαῶν εἶχον διαβῆ τὸν Δούναβιν, κατῴρθωσε μὲν νάποκρούσῃ αὐτοὺς πέραν τοῦ ποταμοῦ τούτου, ἔκρινεν ὅμως πρὸς τὸ συμφέρον τοῦ κράτους ἀναγκαῖον νὰ παραχωρήσῃ αὐτοῖς διὰ συνθήκης τὴν Δακίαν, ἣτις διηνεκῶς ἦτο ἐκτεθειμένη εἰς κίνδυνον. Μετενεγκῶν δὲ καὶ τοὺς κατοίκους τῆς χώρας ἐκείνης εἰς τὴν Μοισίαν, κατέστησεν ὄριον τοῦ κράτους τὸν Δούναβιν. Ἀφ' οὗ δὲ μετὰ τοῦτο ἀπέκρουσε προσέτι καὶ τοὺς εἰς τὴν Ἰταλίαν εἰσβαλόντας Ἀλεμαννοὺς καὶ Μαρκομάννους καὶ πρὸς ἐξασφάλισιν τῆς Ῥώμης κατὰ πάσης ἐχθρικής προσβολῆς ὠχύρωσεν αὐτὴν διὰ νέου εὐρυτέρου τείχους, ἔστρεψε τὰ ὄπλα αὐτοῦ κατὰ τῆς ἐν τῇ Ἀνατολῇ ὠραίας, ὑπερηφάνου καὶ μεγαλόφρονος βασιλείσεως τῆς Παλμύρας Ζηροβίας, ἣτις ἀποσείσασα, ὡς εἶδομεν, μετὰ τὸν θάνατον τοῦ συζύγου τῆς Ὀδενάθου τὴν Ῥωμαϊκὴν κυριαρχίαν, εἶχε καταλάβει σύμπασαν τὴν Συρίαν, τὴν Αἴγυπτον καὶ τὸ πλεῖστον μέρος τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Καὶ ἔσπευσε μὲν ἡ ἡρωϊκὴ ἐκείνη γυνὴ νάντεπεξέβλη κατὰ τοῦ κατ' αὐτῆς ἐπερχομένου αὐτοκράτορος, ἠττηθεῖσα ὅμως ἠναγκάσθη νὰ καταφύγῃ εἰς τὴν πρωτεύουσαν αὐτῆς Παλμύραν. Ἀλλὰ καὶ ἐνταῦθα πολιορκηθεῖσα καὶ μὴ δυναμένη νάντιστῆ ἔνεκεν ἐλλείψεως τροφῶν προσεπάθησε μὲν νὰ σωθῆ διὰ τῆς φυγῆς, συλληφθεῖσα ὅμως παρὰ τὸν Εὐφράτην καὶ προσαχθεῖσα ἐνώπιον τοῦ νικητοῦ ἀπήχθη εἰς τὴν Ῥώμην, ἔνθα ἐλάμπρυνε τὸν θρίαμβον αὐτοῦ. Ἀφ' οὗ δὲ κατέβαλε

προσέτι καὶ τοὺς λοιποὺς ἐχθροὺς αὐτοῦ πανταχοῦ, κατέστη ἐπὶ τέλους μονάρχης τοῦ ῥωμαϊκοῦ κράτους. Ὅτε ὅμως ἐπεχείρησεν ἐκστρατεῖαν καὶ κατὰ τῶν Περσῶν, ἐδολοφονήθη διὰ προδοσίας τοῦ ἰδιαιτέρου αὐτοῦ γραμματέως ἐν Θράκῃ, μεθ' ἧς ἡ Σύγκλητος ἀνεκήρυξεν αὐτοκράτορα ἐν τῶν ἐπιφανεστέρων αὐτῆς μελῶν, τὸν γηραιὸν καὶ βαθύπλουτον

Κλαύδιον Τάκιτον (275—276), ἀπόγονον τοῦ ὁμωνύμου ἱστορικοῦ. Ἄλλὰ καὶ τούτου φονευθέντος μετὰ μικρὸν ὡς καὶ τοῦ διαδεξαμένου αὐτὸν ἀδελφοῦ τοῦ *Φλωριανοῦ*, ἀνεκηρύχθη ὑπὸ τῶν ἐν Συρίᾳ καὶ Αἰγύπτῳ λεγεῶνων αὐτοκράτωρ ὁ

Μάρκος Αὐρήλιος Πρόδος (276—282). Ὁ διακεκριμένος οὗτος ἡγεμὼν ἐπανήγαγε τὴν τάξιν ἐν ταῖς ἐπαρχίαις, ἐταπείνωσε πάντας τοὺς διεκδικοῦντας τὸν θρόνον, ἠσφάλισε τὰ ὅρια τοῦ κράτους κατὰ τῶν γερμανικῶν λαῶν Βανδήλων, Ἀλαμαννῶν, Βουργουνδιῶν καὶ Φράγκων καὶ ἐξέτεινε τὰ ἐν τῇ μεσημβρινῇ Γερμανίᾳ χαρακώματα μέχρι τοῦ Ῥεγενσβούργου. Ἐπειδὴ ὅμως θέλων νὰ συνειθίσῃ τοὺς στρατιώτας του εἰς τὰ ἔργα τῆς εἰρήνης μετεχειρίζετο αὐτοὺς εἰς διαφόρους δημοσίας ἐργασίας, ἤτοι εἰς κατασκευὴν ὁδῶν, διωρύχων, γεφυρῶν, εἰς ἐμφύτευσιν ἀμπελώνων κ.τ.τ. τοσοῦτον διήγειρε τὴν ἀγανάκτησιν αὐτῶν, ὥστε δὲν ἐδίστασαν νὰ ἐπαναστατήσωσι καὶ νὰ τὸν φονεύσωσιν. Ἀνεκήρυξαν δὲ ἀντ' αὐτοῦ αὐτοκράτορα τὸν ἀρχηγὸν τῶν δορυφόρων

Μάρκον Αὐρήλιον Κᾶρον (282—283), ὅστις προσέλαβεν ὡς συνάρχοντα, καὶ τοὺς δύο αὐτοῦ υἱοὺς *Καρῖνον* καὶ *Νουμεριανόν*. Ἀφ' οὗ δὲ κατετρόπωσε τοὺς εἰς τὴν Ἰλλυρίαν εἰσβαλόντας Σαρμάτας καὶ παρέδωκε τὴν διοίκησιν τῶν δυτικῶν ἐπαρχιῶν εἰς τὸν πρεσβύτερον τῶν υἱῶν αὐτοῦ Καρῖνον, ἐξεστράτευσεν μετὰ τοῦ νεωτέρου Νουμεριανοῦ κατὰ τῆς Περσίας. Ἐπειδὴ δὲ κατὰ τὴν ἐκστρατεῖαν ταύτην ἀπέθανε κεραυνόβλητος, ἔλαβε τὸ αὐτοκρατορικὸν ἀξίωμα ὁ *Νουμεριανός*. ἄλλὰ καὶ τούτου φονευθέντος μετὰ μικρὸν κατὰ τὴν ἐπιστροφὴν, ἀνεκηρύχθη ὑπὸ τῶν στρατιωτῶν αὐτοκράτωρ ὁ ἐκ τῆς Δαλματίας καταγόμενος ἀρχηγὸς τῆς αὐτοκρατορικῆς φρουρᾶς

Διοκλητιανός (284—305). Ὁ ἡγεμὼν οὗτος εἶναι ὁ πρῶτος, μεθ' οὗ νέα ἀρχεται διὰ τὸ ῥωμαϊκὸν κράτος ἐποχὴ. Διότι ὁ Διοκλητιανός, πρὸς ὃν ὀλίγοι μόνον ἡγεμόνες δύνανται νὰ συγκρι-

θῶσιν, ὑπὸ κυβερνητικὴν ἔποψιν, ἀναγνωρίσας ὅτι ἔνεκα τῆς τελείας διαφθορᾶς τῶν Ῥωμαίων ἡ ἀβεβαιότης τοῦ πολιτεύματος μεταξὺ τοῦ Δεσποτισμοῦ καὶ τῆς περιωρισμένης Μοναρχίας θὰ ἐπῆνεγκαν τὴν καταστροφὴν τῆς πολιτείας, ἔδωκεν εἰς αὐτὸ ἐντελῶς ἀνατολικὸν δεσποτικὸν χαρακτῆρα. Οὕτω δὲ στερήσας τὴν Σύγκλητον ἀπάσης τῆς πολιτικῆς αὐτῆς δυνάμεως καὶ ἀπαλλάξας τὴν αὐτοκρατορικὴν ἐξουσίαν ἀπὸ τοῦ τελευταίου τούτου ἔστω καὶ κατ' ἐπιφάνειαν περιορισμοῦ, κατέστη εἰς τὸ ἐξῆς *μόνος καὶ ἀπεριόριστος κύριος* τοῦ κράτους. Ἐπειδὴ δὲ ὁ Διοκλητιανὸς ἀνεγνώρισε προσέτι μετὰ μικρόν, ὅτι πρὸς διοικήσιν ἑνὸς τόσον ἐκτεταμένου κράτους, οἷον ἦτο τὸ Ῥωμαϊκόν, δὲν ἦσαν ἐπαρκεῖς ἑνὸς μόνου ἀνδρὸς αἱ δυνάμεις, ἀφ' οὗ μάλιστα καὶ τὰ ὅρια αὐτοῦ ἦσαν ἐκτεθειμένα εἰς τὰς ἐχθρικὰς ἐπιδρομὰς, προέβη εἰς τὴν διαίρεσιν τῆς κυβερνητικῆς ἐξουσίας καὶ προσέλαβεν ὡς συνάρχοντα τὸν γενναῖον αὐτοῦ στρατηγὸν *Μαξιμιανὸν* ὑπὸ τὸν τίτλον τοῦ *Αὐγούστου* (286). Καὶ οὗτος μὲν ἐκυβέρνησε τὰς δυτικὰς ἐπαρχίας ἀπὸ τοῦ *Μεδιολάνου*, αὐτὸς δὲ ὁ Διοκλητιανὸς ἀνέλαβε τὴν διοίκησιν τῆς Ἀνατολῆς ἐκλέξας ὡς καθέδραν αὐτοῦ τὴν *Νικομήδειαν* (ἐν Βιθυνίᾳ). Ἀλλὰ μετὰ ἕξ ἔτη προσέλαβον ἀμφότεροι καὶ δύο ἄλλους συνάρχοντας ὑπὸ τὸν τίτλον τοῦ Καίσαρος, ὁ μὲν Διοκλητιανὸς τὸν *Γαλέριον*, ὁ δὲ Μαξιμιανὸς τὸν *Κωνσταντίου τὸν Χλωρόν*, οὕτως ἐπικληθέντα ἔνεκα τῆς χλωμότητος αὐτοῦ. Οὕτω δὲ διηρέθη ἡ διοίκησις τοῦ ἀπεράντου κράτους εἰς τέσσαρα μέρη, καὶ ὁ μὲν Διοκλητιανὸς, ὁ πρῶτος Αὐγούστος, ἐκυβέρνησε τὴν Ἀνατολὴν μετὰ τῆς *Θράκης*, ὁ Γαλέριος τὰς Ἰλλυρικὰς καὶ Ἑλληνικὰς ἐπαρχίας, ὁ Μαξιμιανὸς, ὁ δεύτερος Αὐγούστος, τὴν Ἰταλίαν, τὴν Ἀφρικὴν καὶ τὰς *ρήσους*, καὶ ὁ Κωνσταντίος τὴν Ἰσπανίαν, τὴν Γαλλιαν καὶ τὴν Βρετανίαν. Ἐννοεῖται δὲ ὅτι ὁ Διοκλητιανὸς διετήρησε τὴν μοναρχικὴν αὐτοῦ ὑπεροχὴν ἀπέναντι τῶν λοιπῶν συναδέλφων του, οἵτινες ταπεινῶς ὑποτασσόμενοι εἰς τὰς διαταγὰς αὐτοῦ καὶ ἔχοντες ἐστραμμένην ὄλην αὐτῶν τὴν προσοχὴν εἰς τὴν διοίκησιν καὶ τὴν ὑπεράσπισιν τοῦ ἀνήκοντος ἐκάστω αὐτῶν μέρους, κατώρθωσαν νάποικρούσωσι πάσας τὰς ἐχθρικὰς προσβολὰς. Ἡ δὲ Ῥώμη, ἥτις δὲν ἦτο πλέον τὸ κέντρον τοῦ κράτους, καὶ ἦν ὁ Διοκλητιανὸς σπανίως μόνον καὶ ἐπὶ βραχὺν χρόνον ἐπεσκεπτετο, ἀπώλεσεν ἕκτοτε πολὺ ἐκ τῆς λαμπρότητος αὐτῆς.

Ἐπειδὴ δὲ ὁ Διοκλητιανὸς μετὰ εἴκοσιν ἐτῶν κυβέρνησιν ἐνόμισεν ὅτι ἐξεπλήρωσε τὸ πρὸς τὸ κράτος καθήκον αὐτοῦ, ἀπεφάσισε νὰ ἀποθέσῃ τὸ αὐτοκρατορικὸν ἀξίωμα ἐν ἔτει 305, τὸ δὲ παράδειγμα αὐτοῦ ἐμιμήθη μετὰ μικρὸν καὶ ὁ Μαξιμιανός. Ἀποσυρθεὶς δὲ εἰς τὴν ἐν Σάλωνι τῆς Δαλματίας ἀγροτικὴν αὐτοῦ ἔπαυλιν, διήλθε τὸν μετέπειτα βραχὺν αὐτοῦ βίον καλλιερῶν τὸ αὐτόθι κηπάριόν του.

Εἰ καὶ ὁ Διοκλητιανὸς ἀνήκει εἰς τὴν σειρὰν τῶν λαμπρῶν αὐτοκρατόρων, ὁ ὑπ' αὐτοῦ ἐν τούτοις διαταχθεὶς γενικὸς κατὰ τῶν χριστιανῶν διωγμὸς (303) ἠμαύρωσε τὴν κυβέρνησιν αὐτοῦ. Καὶ ὡς νὰ μὴ ἤρχουν τὰ ἐκ τοῦ δεκαετοῦς τούτου διωγμοῦ προκύπτοντα κακά, τὸ ῥωμαϊκὸν κράτος κατεσπαράσσεται καὶ ὑπὸ λυσσωδεστάτων ἐμφυλίων πολέμων μεταξὺ τῶν τότε Αὐγούστων, οἵτινες ἦσαν ἐξ τὸν ἀριθμὸν. Ἄλλ' εἰς τοὺς πολέμους τούτους ἔθηκε τέρμα ὁ υἱὸς καὶ διάδοχος τοῦ Κωνσταντίου Κωνσταντῖνος. Συλλαβὼν οὗτος τὴν ιδέαν νὰ γείνη μόνος αὐτὸς ἀπόλυτος μονάρχης τοῦ ῥωμαϊκοῦ κράτους, ἔρριψε τὸν σπόρον τῆς διχονοίας μεταξὺ τῶν πέντε ἄλλων καὶ συμμαχῶν πάντοτε μετὰ τῆς ἰσχυροτέρας μερίδος, κατάρθωσε νὰ καταβάλλῃ τὸν ἕνα μετὰ τὸν ἕτερον μέχρι τοῦ τελευταίου *Λικινίου*, ὅστις εἶχεν ἀνακηρυχθῆ Αὐγούστος τῆς Ἀνατολῆς ὑπὸ τοῦ Γαλερίου, καὶ ἦτο γαμβρὸς ἐπ' ἀδελφῇ αὐτοῦ τοῦ Κωνσταντίνου. Ἐνίκησε δ' αὐτὸν πρῶτον μὲν ἐν Ἀδριανουπόλει καὶ τελευταῖον ἐν Χρυσουπόλει (δευτέρῳ Ἀκτίῳ) παρὰ τὴν Χαλκηδόναν ἐν ἔτει 323. Λέγεται δέ, ὅτι ἐν ᾧ κατὰ τινὰ μεσημβρίαν ἐπήρχετο ὁ Κωνσταντῖνος κατὰ τοῦ Μαξεντίου, τοῦ υἱοῦ τοῦ Μαξιμιανοῦ, ἐν τῇ βορείᾳ Ἰταλίᾳ, συνέβη αὐτῷ ἀξιοθαύμαστον φαινόμενον.

Εἶδε δὴλα δὴ ὑπεράνω τοῦ Ἥλιου σταυρὸν ἐκ φωτὸς φέροντα τὰς λέξεις «ἐν τούτῳ νίκα». Ὅτε δὲ ἀνήσυχος περὶ τῆς σημασίας τοῦ φαινομένου κατεκλίθη πρὸς ὕπνον, εἶδε κατ' ὄναρ αὐτὸν τὸν Χριστὸν μετὰ τοῦ ἐπιφανέντος ἐν τῷ οὐρανῷ σημείου κελεύσαντα αὐτὸν νὰ κατασκευάσῃ ἀπομίμημα τοῦ σημείου ἐκείνου, ὅπερ προηγούμενον τοῦ στρατοῦ ἔμελλε νὰ χρησιμεύῃ ἀπὸ τοῦδε ὡς ἀλεξιτήριον τῶν κατὰ τὰς μάχας κινδύνων. Οὕτω δὲ κατασκευάσας τὴν πρώτην χριστιανικὴν σημαίαν, ἣτις δι' ἄγνωστον αἰτίαν ἐκλήθη *λάβαρον*, κατάρθωσε ὁ Κωνσταντῖνος νὰ καταβάλλῃ ἕκτοτε, ὡς

εἶρηται, πάντας τοὺς ἐχθροὺς αὐτοῦ καὶ νὰ καταστῆ ἀπόλυτος τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους μονάρχης.

Κωνσταντῖνος ὁ Μέγας (324—337). Τὴν βασιλείαν τοῦ Κωνσταντίνου τοῦ Μεγάλου τρία κυρίως χαρακτηρίζουσι μεγάλα ἔργα, α') ἡ ἀνακήρυξις τοῦ χριστιανισμοῦ ὡς ἐπικρατούσης θρησκείας τοῦ κράτους· β') ἡ κτίσις τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ γ') ἡ διοικητικὴ τοῦ κράτους ἀναδιοργάνωσις.

Εἰ καὶ ὁ Κωνσταντῖνος ἀπέκλινε πρὸς τὸν χριστιανισμὸν ἔχων μάλιστα ἐν τῷ στρατῷ αὐτοῦ πλείστους χριστιανούς, ἐν τούτοις ἐκλιπούσης ἀπὸ τοῦ ἐν τῷ οὐρανῷ φαινομένου ἐκείνου καὶ τῆς ἐλαχίστης περὶ αὐτοῦ ἀμφιβολίας, ἐκηρύχθη ἔκτοτε ἀναφανδὸν ὑπερμαχος τῆς χριστιανικῆς θρησκείας καὶ κατέστησεν αὐτὴν ἐπικρατοῦσαν ἐν τῷ κράτει διὰ τοῦ λεγομένου διατάγματος τοῦ Μεδιολάνου. Ἄλλὰ καὶ ἤδη γενόμενος ἀπόλυτος μονάρχης δὲν ἔπαυε παρέχων εἰς αὐτὴν πᾶσαν ὑποστήριξιν καὶ προστασίαν, ἀφ' οὗ μάλιστα ἔβλεπεν, ὅτι τοῦ κράτους τὸν πυρῆνα ἀπετέλουν οἱ χριστιανοί. Ἐπειδὴ δὲ διάφοροι διεξήγοντο δογματικαὶ συζητήσεις καὶ ἔριδες λίαν ἐπιβλαβεῖς εἰς τὴν χριστιανικὴν θρησκείαν, ἠναγκάσθη ὁ Κωνσταντῖνος πρὸς κατεύνασιν αὐτῶν νὰ συγκαλέσῃ ἐν ἔτει 325 τὴν πρώτην οἰκουμενικὴν Σύνοδον ἐν Νικαίᾳ τῆς Βιθυνίας, ἧτις ἀποτελουμένη ἐκ 318 ἐπισκόπων ἀνεθεμάτισε τὴν αἵρεσιν τοῦ Ἀρείου καὶ συνέταξε τὸ ἅγιον σύμβολον τῆς πίστεως ἡμῶν.

Βλέπων δὲ προσέτι ὁ Κωνσταντῖνος τὸ μὲν ὅτι ἡ Ῥώμη δὲν ἦτο δυνατὸν πλέον νὰ χρησιμεύῃ ὡς πρωτεύουσα τοῦ λίαν ἐκτεταμένου κράτους, καθ' ὅσον πρὸ πολλοῦ ἤδη εἶχε παύσει οὖσα κέντρον αὐτοῦ, τὸ δὲ ὅτι ἔνεκα τοῦ ἐπικρατοῦντος αὐτόθι ἐθνισμοῦ, ἡ πόλις ἐκείνη θὰ ἦτο ἐντελῶς ἀκατάλληλος ὡς καθέδρα τοῦ πρώτου χριστιανικοῦ ἡγεμόνος, ἴσως δὲ καὶ ἐκ φόβου πρὸς τὰ διάφορα γερμανικὰ φύλα, ἅτινα ἠπείλουν αὐτὴν, μετέθηκε τὴν καθέδραν αὐτοῦ ἀπὸ τῆς Ῥώμης εἰς τὸ Βυζάντιον, ὅπερ κατ' ἀρχὰς μὲν ἐκλήθη *Νέα Ῥώμη*, βραδύτερον δὲ ἀπ' αὐτοῦ, *Κωνσταντινουπόλις*. Εἶναι δ' εὐνόητον ὅτι ὁ αὐτοκράτωρ πᾶσαν κατέβαλε προσπάθειαν, ὅπως ἡ νέα αὕτη πρωτεύουσα λάβῃ ὅσον οἶόν τε λαμπροτέραν ὄψιν. Πλὴν τῶν μεγαλοπρεπῶν αὐτοῦ ἀνακτόρων καὶ πλείστων ναῶν, ἀνηγέρθησαν προσέτι δι' ἰδίας αὐτοῦ δαπάνης καὶ πολλαὶ οἰκίαι, ἃς ἐδώρῃσατο εἰς τοὺς ὑπαλλήλους τῆς Αὐλῆς. Πλὴν ὅμως τούτων ἐκο-

σμήθη ἡ νέα πόλις καὶ δι' ἀριστοτεχνημάτων τῆς ἀρχαίας τέχνης, ἅτινα μετέφερον ἐκ τῆς Ἀσίας, Αἰγύπτου, Ἑλλάδος καὶ Ῥώμης. Τῆς νέας δὲ ταύτης πόλεως τὰ ἐγκαίνια ἐτελέσθησαν μεγαλυπρεπῶς κατὰ τὸν Μάιον τοῦ ἔτους 330.

Τὸ δὲ κράτος διήρσεν ὁ Κωνσταντῖνος εἰς τέσσαρας μεγάλας ἐπαρχίας, ἧτοι τὴν Ἀρατολίην, περιλαμβάνουσας τὰς ἀσιατικὰς ἐπαρχίας, τὴν Θράκην καὶ τὴν Αἴγυπτον, τὴν Ἰλλυρίαν μετὰ τῆς Ἑλλάδος καὶ τῶν παραδουναβείων χωρῶν, τὴν Ἰταλίαν μετὰ τῆς Ἀφρικῆς, καὶ τὴν Λύσιον περιλαμβάνουσας τὴν Ἰσπανίαν, τὴν Γαλλίαν καὶ τὴν Βρετανίαν. Αἱ τέσσαρες δὲ αὗται ἐπαρχίαι ὑποδιηρέθησαν πάλιν εἰς δέκα καὶ τρεῖς διοικήσεις καὶ αὗται πάλιν ὁμοῦ εἰς 116 ἐπαρχίας. Ἐπειδὴ δὲ ἕνεκα τῆς πολυτελείας τῆς Αὐλῆς, τοῦ στρατοῦ καὶ τῶν ὑπαλλήλων, κατέστη ἀναγκαία ἡ αὐξήσις τῶν φόρων, ἡ εὐημερία τῶν πολιτῶν ἔβαινεν ἐν τῷ διεφθαρμένῳ ἐκείνῳ κράτει ταχεῖ τῷ βήματι εἰς τὴν καταστροφὴν.

Ἐν ᾧ δὲ ὁ Κωνσταντῖνος ἠτοιμάζετο νὰ ἐκστρατεύσῃ κατὰ τῶν Περσῶν ἠσθένησε καὶ αἰσθανθεὶς ἐγγίζον τὸ τέλος του, ἐδέχθη τὸ βράπτισμα μικρὸν πρὸ τοῦ θανάτου του παρὰ τοῦ Νικομηδείας Εὐσεβίου. Ἀπέθανε δὲ τῇ 21ῃ Μαΐου τοῦ 337 ἔτους μ. Χ. εἰς ἡλικίαν 65 ἐτῶν. Ὁ δὲ νεκρὸς αὐτοῦ τεθεὶς ἐν χρυσῇ λάρνακι μετηνέχθη εὐθὺς εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ ἐτέθη ἐν τῷ νεῷ τῶν ἁγίων Ἀποστόλων. Μετὰ δὲ τὸν θάνατον αὐτοῦ οἱ μὲν ἐθνικοὶ μετέθησαν αὐτὸν εἰς τοὺς θεοὺς, οἱ δὲ χριστιανοὶ λαβόντες ὑπ' ὄψιν, ὅτι μετὰ τοὺς ἀποστόλους οὐδεὶς ἄλλος συνετέλεσε περισσότερον τοῦ Κωνσταντίνου εἰς τὴν διάδοσιν καὶ παγίωσιν τῆς χριστιανικῆς θρησκείας, παρεῖδον πάντα τὰ ἁμαρτήματα αὐτοῦ καὶ ἀποκαλέσαντες αὐτὸν ἰσαπόστολον τὸν κατέταξαν μεταξὺ τῶν ἁγίων.

Μικρὸν πρὸ τοῦ θανάτου του ὁ Κωνσταντῖνος διένειμε τὸ κράτος μεταξὺ τῶν τριῶν αὐτοῦ υἱῶν, τοῦ Κωνσταντίνου, τοῦ Κωνσταντίνου καὶ τοῦ Κωνσταντίνου, καὶ τῶν δύο αὐτοῦ ἀνεψιῶν Ἀννιβηλιανοῦ καὶ Δαλματίου, οὐδαμῶς φανταζόμενος ὅτι ἔσπειρεν οὕτω μεταξὺ ἐκείνων καὶ τούτων τὸν σπόρον τῆς ἀντιζηλίας καὶ τοῦ ὀλέθρου. Καὶ ἀληθῶς οἱ δύο ἀνεψιοὶ τοῦ Κωνσταντίνου ἐρεθίσαντες τοὺς στρατιώτας αὐτῶν εἰς ἐπανάστασιν κατὰ τῶν τριῶν ἐξαδέλφων των ἐφονεύθησαν ἀμφότεροι καὶ μετ' αὐτῶν καὶ δύο ἀδελφαὶ

τοῦ αὐτοκράτορος καὶ πέντε ἄλλοι στενοὶ αὐτοῦ συγγενεῖς. Οὕτω δὲ ματαιωθείσης τῆς τελευταίας θελήσεως τοῦ πατρὸς διένειμαν ἤδη μόνοι οἱ υἱοὶ πρὸς ἀλλήλους τὸ κράτος κατ' ἰδίαν βούλησιν. Καὶ ὁ μὲν Κώνστας ἔλαβε τὰς Ἰλλυρικὰς καὶ Ἱταλικὰς Ἐπαρχίας, ὁ Κωνσταντῖνος τὴν Γαλλίαν, καὶ ὁ Κωνσταντῖος τὴν Ἀνατολὴν μετὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ τῆς Θράκης. Ἀλλὰ μετὰ βραχεῖαν ἀνάπαυσιν ἐκραγέντος καὶ μεταξὺ τούτων καταστρεπτικοῦ πολέμου, κατάρθωσε μετὰ τὸν θάνατον τῶν δύο ἄλλων ἀδελφῶν αὐτοῦ νὰ γείνη μόνος αὐτοκράτωρ καὶ κληρονόμος τοῦ κράτους ὁ

Κωνσταντῖος (353—360), ὅστις ἦτο φανατικὸς ὀπαδὸς τοῦ Ἀρείου. Ἐπειδὴ δὲ ὁ ἡγεμὼν οὗτος μένων ἐν Μεδιολάνῳ δὲν ἠδύνατο νὰ ἐπιτηρῇ καὶ ὑπερασπίζῃ τὸ ὅλον κράτος, ἠναγκάσθη νὰποστείλῃ εἰς τὴν ἀνατολὴν πρὸς ὑπεράσπισιν αὐτῆς κατὰ τῶν Περσῶν τὸν πρεσβύτερον τῶν ἐκ τῆς ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ Μ. Κωνσταντῖνου γενικῆς σφαγῆς διασωθέντων δύο ἐξαδέλφων του *Γάλλου*, ὃν καὶ ἀνύψωσεν εἰς τὸ ἀξίωμα τοῦ Καίσαρος. Μαθὼν ὅμως ὅτι οὗτος ἐσπετερίσθη ἐν Ἀσίᾳ τὸ ἀξίωμα τοῦ Αὐγούστου, καὶ καταληφθεὶς ὑπὸ δυσπιστίας ἐφρόντισε νὰ καταστήσῃ καὶ αὐτὸν ἐκποδῶν (354). Τὴν αὐτὴν δὲ τύχην θὰ εἶχε καὶ ὁ ἀδελφὸς τοῦ δυστυχοῦς ἐκεῖνου, ὁ νεαρὸς καὶ εὐφυέστατος Ἰουλιανός, ὁ μόνος πλέον ὑπολειπόμενος συγγενὴς τοῦ αὐτοκράτορος, ἂν μὴ οὗτος ἐνδίδων εἰς τὰς θερμὰς παρακλήσεις τῆς αὐτοκρατείας Εὐσεβίας ἤρκειτο εἰς τὸ νὰ τὸν ἐξορίσῃ εἰς τὰς Ἀθήνας. Ἄλλ' ἡ ἐξορία του αὕτη δὲν διήρκεσεν ἐπὶ μακρόν. Διότι, ὅτε μετὰ μικρὸν διάφορα Γερμανικὰ φύλα καὶ ἰδίως οἱ Ἀλεμαννοὶ καὶ οἱ Φράγκοι ἐμάστιζον τὴν Γαλλίαν, ἠναγκάσθη ὁ αὐτοκράτωρ, πολεμῶν αὐτὸς κατὰ τῶν Περσῶν, νὰνακαλέσῃ τὸν ἐξαδέλφον του ἐκεῖνον ἐκ τῆς ἐξορίας καὶ νὰ τὸν ἀποστείλῃ ὑπὸ τὸ ἀξίωμα τοῦ Καίσαρος πρὸς ὑπεράσπισιν τῆς εἰρημένης ἐπαρχίας. Καίτοι δὲ ὁ Ἰουλιανὸς ἦτο ἄμοιρος πολεμικῶν γνώσεων, εὐμοιρῶν ὅμως ἐκτάκτου πνεύματος τοσαῦτα ἀνέπτυξε κατὰ τὸν προκειμένον πόλεμον στρατηγικὰ προτερήματα, ὥστε ἡ φήμη αὐτοῦ ταχέως διεδόθη καθ' ἅπαν τὸ κράτος. Ἐπειδὴ ὅμως διήγειρεν ἔνεκα τούτου καὶ τὴν ἀντιζηλίαν τοῦ αὐτοκράτορος, οὗτος ὅπως ματαιώσῃ τὴν αὔξησιν τῆς δυνάμεως τοῦ Ἰουλιανοῦ, ἐνόμισεν ὅτι ἔπρεπε νὰνακαλέσῃ μέρος τοῦ στρατοῦ αὐτοῦ

χάριν δῆθεν τοῦ ἐν τῇ ἀνατολῇ κατὰ τῶν Περσῶν πολέμου. Ἄλλ' ὁ στρατὸς τὸ μὲν ἀναλογιζόμενος τοὺς κόπους καὶ τὰς ταλαιπωρίας τῆς νέας ἐκστρατείας, τὸ δὲ μὴ θέλων νάποχωρισθῆ τοῦ προσφιλοῦς στρατηγοῦ, ἀνεκέρυζεν αὐτὸν παρὰ τὴν θέλησίν του αὐτοκράτορα ἐν Παρισίοις (360). Καὶ ἠθέλησε μὲν ὁ Ἰουλιανὸς νὰ συμβιβασθῆ μετὰ τοῦ ἐξαδέλφου του, ἀλλ' ὅτε ἔμαθεν ὅτι οὗτος ἠρέθειζε κατ' αὐτοῦ τοὺς πρὸ μικροῦ καταπολεμηθέντας Ἀλεμαννοὺς, δὲν ἐδίστασε πλέον νὰ ἐκστρατεύσῃ κατὰ τοῦ ἐχθροῦ ἐκείνου τοῦ κράτους. Ἐν ᾧ ὅμως οὕτω φοβερὸς ἔμελλε νὰ ἐκραγῆ πόλεμος, ἀπέθανεν εὐτυχῶς ὁ Κωνσταντῖος καὶ οὕτω ἀπέμεινε μόνος αὐτοκράτωρ ὁ Ἰουλιανός.

Ἰουλιανός (361—363). Ὁ ἡγεμὼν οὗτος, ὅστις ἐκπαιδευθεὶς ἐν Ἀθήναις εἶχε μορφώσει τὸ πνεῦμα αὐτοῦ διὰ τῶν μεγάλων ποιητῶν καὶ φιλοσόφων τῆς ἀρχαιότητος, καὶ εἶχεν ἀγαπήσει τὸν Ἑλληνισμὸν ὑπερβαλλόντως, ἀνήκει ἀναμφιβόλως εἰς τοὺς διασημοτέρους αὐτοκράτορας τοῦ ῥωμαϊκοῦ κράτους. Εἰ καὶ εἶχεν ἀνατραφῆ κατ' ἀρχὰς ἐν τῇ χριστιανικῇ θρησκείᾳ, δὲν ἐδίστασεν ἐν τούτοις νὰ ἐξομῶσῃ βραδύτερον τὸν χριστιανισμὸν, ἐξ οὗ καὶ ἀποστάτης ἢ παραβάτης ἐπεκλήθη ὑπὸ τῶν ἐκκλησιαστικῶν συγγραφέων, καὶ νὰ καταβάλλῃ πᾶσαν προσπάθειαν ὅπως ἀνορθώσῃ καὶ πάλιν τὴν ἀρχαίαν θρησκείαν. Καὶ εἶνε μὲν ἀληθὲς ὅτι ὁ Ἰουλιανὸς οὐδὲν μετεχειρίσθη βίαιον μέσον πρὸς ἐκρίζωσιν τῆς χριστιανικῆς θρησκείας, προέβη ὅμως εἰς πολλὰ μέτρα, δι' ὧν ἐνόμιζεν ὅτι θὰ ἠδύνατο νὰ ἐξασκήσῃ χάριν τοῦ σκοποῦ του ἠθικῆν ἐπὶ τῶν χριστιανῶν πίσειν. Προσक्रούσας ὅμως εἰς ἰσχυρὰ ἀντίστασιν ὤφειλεν ἐκ τούτου νὰ διδαχθῆ, ὅτι ὁ κόσμος τῶν ἀρχαίων θεῶν εἶχεν ἐκλίπει ἤδη πρὸ πολλοῦ καὶ δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ἀναστῆ καὶ πάλιν. Ἐν τούτοις ἦτο εὐτύχημα διὰ τὸν Χριστιανισμὸν, ὅτι τοῦ ἡγεμόνος τούτου ἡ κυβέρνησις δὲν διήρκεσεν ἐπὶ μακρόν. Διότι, ὅτε οὗτος ὄνειροπολῶν τὰ κατορθώματα τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου καὶ τοῦ Ἰουλίου Καίσαρος ἐπεχείρησε παράτολμον ἐκστρατείαν κατὰ τῶν Περσῶν ἐφονεύθη κατ' αὐτὴν καὶ οὕτω συνετάφησεν μετ' αὐτοῦ καὶ ἅπαντα τὰ σχέδιά του (363).

Τοῦ Ἰουλιανοῦ ὁ θάνατος συμβᾶς ἐν κρισιμωτάτῃ στιγμῇ διέχυσε μεγίστην ἀπελπισίαν εἰς ἅπαντα τὸν στρατὸν. Καὶ ἐπειδὴ

μετ' αὐτὸν εἶχε σβεσθῆ τὸ γένος τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου ἠναγκάσθησαν οἱ στρατηγοὶ νάνακκηρύξωσιν αὐτοκράτορα τὸν

Φλάβιον Ἰοβιανόν (363—364). Ἄλλὰ καὶ οὗτος περιελθὼν εἰς δυσχερῆ θέσιν ἀπέναντι τῆς ὑπερτέρας δυνάμεως τῶν Περσῶν ἠναγκάσθη νὰ παραχωρήσῃ εἰς αὐτοὺς δι' ἐπονειδίστου συνθήκης τὰς πέραν τοῦ Τίγριδος κειμένας κατακτήσεις τοῦ Διοκλητιανοῦ καὶ μέρος τῆς Μεσοποταμίας. Ζηλωτῆς δὲ τῆς χριστιανικῆς θρησκείας ἐπανήγαγεν αὐτὴν καὶ πάλιν εἰς τὴν προτέραν τῆς θέσιν ὡς καθολικὴν τοῦ κράτους θρησκείαν. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἰοβιανοῦ διάδοχος αὐτοῦ ἀνεκηρύχθη ὑπὸ τοῦ στρατοῦ ὁ ἐκ τῆς Παννονίας καταγόμενος

Οὐαλεντινιανὸς ὁ Α' (364—375), γενναῖος μὲν ἀνὴρ καὶ ἐμπειρότατος περὶ τὰ στρατιωτικὰ, ἀγροῖκος ὅμως καὶ ἀπαίδευτος. Ἐπειδὴ δὲ οὗτος ἔβλεπεν ὅτι δὲν ἠδύνατο μόνος νὰ κυβερνήσῃ τὸ κράτος, προσέλαβεν ὡς συνάρχοντα τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ *Οὐάλερτα* (364—378) παραχωρήσας εἰς αὐτὸν τὸ ἡμισυ τοῦ κράτους, ἤτοι τὴν Ἀνατολὴν μετὰ τῆς Θράκης καὶ τῆς Αἰγύπτου. Αὐτὸς δὲ κρατήσας τὴν Ἀνατολὴν ὠρίσεν ὡς καθέδραν αὐτοῦ τὸ *Μεδιόλανον*. Καίτοι δὲ αἱ χῶραι αὐτοῦ ἠπειλοῦντο τότε ὑπὸ πολλῶν ἐχθρῶν, ἐν τούτοις κατώρθωσε νὰ ὑπερασπίσῃ αὐτὰς πανταχοῦ διὰ στιβαρᾶς χειρὸς. Ἀποθανὼν δὲ ἔν τινι κατὰ τῶν Κουάδων ἐκστρατεία (375), κατέλιπε τὸν θρόνον τῆς Δύσεως εἰς τὸν υἱὸν του

Γρατιανόν (375—383), ὅστις προσλαβὼν ὡς συνάρχοντα τὸν ἑτεροθαλῆ αὐτοῦ ἀδελφὸν *Οὐαλεντινιανὸν τὸν Β'* παρεχώρησεν εἰς αὐτὸν τὴν διοίκησιν τῆς Ἰταλίας, τῆς Ἰλλυρίας καὶ τῆς Ἀφρικῆς, αὐτὸς ἀναλαβὼν τὴν ἀρχὴν ἐπὶ τῶν ὑπὸ βαρβάρων λαῶν ἀπειλουμένων παραρρηνείων καὶ παραδουναβείων χωρῶν. Διεξαγαγὼν δὲ αὐτόθι εὐτυχεῖς πολέμους κατὰ τῶν εἰς τὴν Γαλίαν εἰσβαλόντων Ἀλεμαννῶν καὶ ἀσφαλίσας τὰ ὄρια τοῦ κράτους, ἠναγκάσθη νὰ σπεύσῃ εἰς βοήθειαν τοῦ ἐν ἀπελπιστικῇ θέσει διατελοῦντος θεοῦ τοῦ Οὐάλεντος, ὅστις εἶχε περιέλθει εἰς ῥῆξιν πρὸς τοὺς ἐν τῷ κράτει τοῦ ἀποκατεσταμένου Βησιγότθους. Μαθὼν ὅμως καθ' ὁδὸν τὸν σκληρὸν θάνατον τοῦ αὐτοκράτορος διέκοψε τὴν περαιτέρω αὐτοῦ πορείαν καὶ ἐπέστρεψεν εἰς τὸ Σίρμιον.

Μετανάστασις τῶν Ἑθνῶν.

Ἐν ᾧ ὁ Οὐάλης ἤρχεν ἐν τῇ Ἀνατολῇ σκληρῶς καταδιώκων τοὺς ὀπαδοὺς τῆς ὀρθοδόξου ἐκκλησίας, ὑπόκωφος ἀπὸ τῆς Ἀσίας δοῦπος φοβερὰν προανήγγελλε καταϊγίδα. Οἱ Οὐγγοι, λαὸς Μογγολικῆς καταγωγῆς, ὀρμηθέντες ἐκ τῶν ἐρήμων τῆς Ἀσίας ὑπερέβησαν τὰ Οὐράλια ὄρη καὶ ὑπέταξαν τοὺς μεταξὺ τοῦ Βόλγα καὶ τῆς Μαύρης θαλάσσης κατοικοῦντας ποιμενικοὺς Ἀλανοὺς. Ἐκ τούτων ὅμως τινὲς μὲν κατέφυγον ὀπισθεν τοῦ Καυκάσου, τινὲς δὲ ἠναγκάσθησαν νάκολουθήσωσι τοὺς νικητάς, οἵτινες χυθέντες εἰς τὰς εὐρείας πεδιάδας τῆς Σαρματίας προσέκρουσαν πρὸς τὸ μέγα κράτος τῶν Γότθων, οἵτινες διεκρίνοντο εἰς Ὀστρογότθους, καὶ εἰς Βησιγότθους, ἤτοι ἀνατολικούς καὶ δυτικούς Γότθους. Ἐπειδὴ δὲ οἱ πρῶτοι ἠττηθέντες (375) κατέλιπον κατὰ τὸ πλεῖστον τὰς μέχρι τοῦδε κατοικίας των καὶ εἰσέβαλον εἰς τὴν χώραν τῶν πρὸς δυσμὰς κατοικούντων Βησιγότθων, ἠναγκάσθησαν οὗτοι νὰ στραφῶσι πρὸς τὸν Δούναβιν καὶ νὰ ζητήσωσι παρὰ τοῦ αὐτοκράτορος Οὐάλεντος νέας κατοικίας ἐντὸς τοῦ κράτους του. Καὶ ἤνοιξε μὲν εἰς αὐτοὺς ὁ Οὐάλης τὰς πύλας τοῦ κράτους ἐπιτρέψας αὐτοῖς νὰ κατοικήσωσι τὴν Μοισίαν. Ἄλλ' ὅμως οἱ ἔπαρχοι αὐτοῦ τοσοῦτον ἠρέθισαν αὐτοὺς μετὰ μικρὸν διὰ τῆς ἀπληστίας καὶ τῆς σκληρότητός των, ὥστε ἔλαβον τὰ ὄπλα καὶ ἐνωθέντες καὶ μετὰ τῶν Ὀστρογότθων καὶ ἄλλων λαῶν, οἵτινες ἔσπευσαν καὶ αὐτοὶ νὰ λάβωσι μέρος εἰς τὴν λείαν, ὤρμησαν κατὰ τῆς Θράκης ἐνοσπεύοντες πανταχοῦ τὸν φόβον καὶ τὸν τρόμον. Ὅτε δὲ καὶ αὐτὸς ὁ Οὐάλης ἐπῆλθε κατ' αὐτῶν οὐ μόνον ὑπέστη φοβερὰν ἤτταν παρὰ τὴν Ἀδριανούπολιν (τῇ 9 Αὐγούστου τοῦ 378), ἀλλὰ καὶ ἀπέθανε μαρτυρικὸν θάνατον καεῖς ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν ἐν τινι καλύβῃ. Ἐν ᾧ δὲ μετὰ τοῦτο τὰ βάρβαρα ἐκεῖνα φύλα διέπραττον φοβεράς λεηλασίας καὶ καταστροφὰς ἀπεστάλη κατ' αὐτῶν ὑπὸ τοῦ Γρατιανοῦ ὡς ἀρχιστράτηγος ὁ Ἴσπανὸς τὴν καταγωγὴν Θεοδόσιος. Οὗτος δὲ τοσαύτην ἀνέπτυξε σύνεσιν καὶ στρατηγικὴν ἐπιτηδειότητα ἀπέναντι τῶν ἀγρίων ἐκείνων βαρβάρων, ὥστε ἄλλους μὲν ἐξ αὐτῶν ἠνάγκασε νὰ ἐγκαστα-

θῶσιν ἐν τῇ Θράκη, τῇ Μοισίᾳ καὶ τῇ Μικρᾷ Ἀσίᾳ, ἄλλους δὲ νὰ καταταχθῶσιν ὡς μισθοφόροι εἰς τὸν αὐτοκρατορικὸν στρατόν. Διὰ δὲ τὰς ὑπηρεσίας του ταύτας ἀνεκηρύχθη ὑπὸ τοῦ Γρατιανοῦ αὐτοκράτωρ τοῦ ἀνατολικοῦ κράτους (379).

Ὅτε δὲ βραδύτερον ἐξέλιπον ἐν τῇ Δύσει καὶ ὁ Γρατιανὸς καὶ ὁ *Ὀυάλετιριανὸς ὁ Β'* κατώρθωσεν ὁ Θεοδόσιος, ὅστις ἐπεκλήθη *Μέγας* νὰ γείνη κύριος τοῦ ὅλου ῥωμαϊκοῦ κράτους (394). Δυστυχῶς ὅμως ἀποθανόντος αὐτοῦ μετὰ ἕν ἔτος, ἤτοι τῷ 395, διηρέθη τοῦτο καὶ πάλιν κατὰ τὴν ἰδίαν αὐτοῦ παραγγελίαν μεταξὺ τῶν δύο υἱῶν του *Ἀρκαδίου* καὶ *Ὀνωρίου*, ἐξ ὧν ὁ μὲν πρῶτος ἔλαβε τὸ *Ἀνατολικόν*, ὁ δὲ δεύτερος τὸ *Δυτικόν* ῥωμαϊκὸν κράτος. Ἦτο δὲ ἡ διαίρεσις αὕτη ἡ τελευταία, διότι οὐδέποτε πλέον τὰ δύο ταῦτα κράτη ἠνώθησαν, ἀλλ' ἐκάτερον αὐτῶν ἠκολούθησεν ἰδίαν τύχην. Καὶ τὸ μὲν Δυτικὸν ῥωμαϊκὸν κράτος κατασυνετρίβη μετὰ μικρὸν ὑπὸ τῆς ὀρμῆς τοῦ γερμανικοῦ χειμάρρου (476), τὸ δὲ ἀνατολικὸν διετηρήθη μὲν ἐπὶ μίαν ἀκόμη χιλιετηρίδα (1453), ἡ ὑπαρξίς του ὅμως αὕτη ἦτο λίαν λυπηρὰ καὶ μονότονος.

§ 58.

Πνευματικὰ προϊόντα τῶν Ῥωμαίων ἀπὸ τοῦ 180 ἔτους μ. Χ. μέχρι τέλους τῆς 4ης ἐκατονταετηρίδος

Τὰ πνευματικὰ προϊόντα τῶν Ῥωμαίων ἀπὸ τοῦ τέλους τῆς 2ας μέχρι τοῦ τέλους τῆς 4ης ἐκατονταετηρίδος φέρουσιν ἐπίσης τὸν τύπον τῆς παρακμῆς, ὅπως καὶ σύμπας ὁ πολιτικὸς βίος τῆς ἐποχῆς ταύτης. Ἡ γραφομένη γλῶσσα ἀπώλεσεν εἰς βαθμὸν σπουδαῖον τὴν προτέραν αὐτῆς ὀρθότητα καὶ δὲν ἠδύνατο πλέον νάντιτάξῃ οὐδὲν προτείχισμα κατὰ τῆς εἰσβολῆς τῆς δημῶδους (*sermo plebanus*). Τὰ δὲ ποιητικὰ προϊόντα μαρτυροῦσι τοσαύτην ἄλλειψιν καλαισθησίας, ὥστε καθίστανται ἀνάξια ἐξαιρετικῆς μνείας. Μόνον ἐν ταῖς ἐπιστήμαις δὲν φαίνεται ἡ παρακμὴ τοσοῦτον μεγάλη, ἐξ ἐναντίας δὲ μάλιστα τὰ προϊόντα τῆς νομικῆς ἰδίως ἐπιστήμης εἶναι ὅ,τι σημαντικὸν ἔχει νὰ ἐπιδείξῃ ἡ Ῥώμη κατὰ τὴν προκειμένην ἐποχὴν.

Ἄφ' οὗ κατὰ τοὺς ἀρχαιοτέρους χρόνους αἱ νομικαὶ σπουδαὶ καὶ

ἐργασίαι ἀπέκτησαν μείζονα σημασίαν, τινὲς δὲ Ῥωμαῖοι διεκρίθησαν ὑπὸ τὴν ἔποψιν ταύτην ὡς συλλογεῖς καὶ συγγραφεῖς, προήχθη ἡ νομικὴ ἐπιστήμη ἐπὶ τῶν αὐτοκρατόρων, καὶ ἤδη κατὰ τὴν 2αν ἑκατονταετηρίδα μ. Χ. διεκρίθησαν ὁ *Σάλβιος Ἰουλιανὸς* καὶ ὁ *Γάϊος* ὡς διάσημοι νομομαθεῖς. Ἡ δάφνη ὁμῶς τῆς νομομαθείας ἀνήκει πρὸ πάντων εἰς τὸν *Αἰμήλιον Παπιριανόν*, τὸν *Ἰούλιον Παῦλον*, τὸν *Δομίτιον Οὐλπιανόν* καὶ τὸν *Ἐρίντιον Μοδεστίνον*, οἵτινες ἅπαντες ἔζησαν κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ Σεπτιμίου Σεβήρου καὶ κατὰ τὴν ἀμέσως ἐπομένην. Εἰς τοὺς τέσσαρας τούτους νομομαθεῖς εἶχεν ἀπονεμηθῆ ὡς καὶ εἰς τὸν Γάϊον τὸ προνόμιον, τοῦ νὰ ἔχωσιν αἱ σύμφωνοι αὐτῶν γινῶμαι νομικὸν κῦρος.

Μεταξὺ τῶν *Ἱστοριογράφων* ἀξιομνημόνευτοι εἶναι οἱ λεγόμενοι *Scriptores historiae Augustae*, οἵτινες ἐπραγματεύθησαν τοὺς μεταγενεστέρους αὐτοκρατορικοὺς χρόνους. Ἔτι δὲ ὁ *Αὐρήλιος Βίκτωρ*, ὁ *Εὐτρόπιος* καὶ ὁ *Ἀμμιαρὸς Μαρκελλῖνος*, οἵτινες ἀνήκουσιν εἰς τὴν 4ην ἑκατονταετηρίδα. Ὡς γεωγράφος διεκρίθη ὁ *Πομπώριος Μελάς*, ἰσπανὸς τὴν καταγωγὴν, ζήσας ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος Κλαυδίου.

Ἐν δὲ τῇ *Φιλοσοφίᾳ* τῆς 3ης ἑκατονταετηρίδος τὸ ἐπικρατοῦν σύστημα ἦτο ὁ *Νεοπλατωνισμὸς*, μίγμα πλατωνικῶν, πυθαγορείων, ἀνατολικῶν καὶ ἄλλων διδασκαλιῶν. Τοῦ συστήματος δὲ τούτου, ὅπερ ἀπέκτησε πολυαριθμοὺς ὀπαδοὺς ἕνεκα τῆς κατὰ τοὺς προκειμένους χρόνους ἀναφανείσης πρὸς τὴν δεισιδαιμονίαν καὶ τὸν μυστικισμὸν τάσεως, ἰδρυτὴς ἦτο ὁ *Ἀμμώριος Σακῆς*, θερμὸς δὲ ὑποστηρικτὴς ὁ μαθητὴς αὐτοῦ *Πλωτῖνος* († 270 μ.Χ.).

ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

	Σελ.
Πρόλογος	3
Ε. ταγωγή.....	5
§ 1 Γεωγραφία τῆς Ἰταλίας.....	5
§ 2 Ὀνομασία καὶ διαίρεσις τῆς Ἰταλίας.....	7
§ 3 Νῆσοι ἀνήκουσαι εἰς τὴν Ἰταλίαν.....	10
§ 4 Ἀρχαιοτάτοι κάτοικοι τῆς Ἰταλίας.....	11
§ 5 Περίοδοι τῆς ῥωμαϊκῆς Ἱστορίας.....	15

ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΠΡΩΤΗ

§	6 Κτίσις τῆς Ῥώμης.....	17
§	7 Ἀρχαιοτάτον πολίτευμα τῆς Ῥώμης.....	21
§	8 Νουμᾶς Πομπήλιος.....	23
§	9 Τύλλος Ὀστίλιος.....	25
§	10 Ἄγκος Μάρκιος.....	26
§	11 Λεύκιος Ταρκύνιος πρεσβύτερος.....	28
§	12 Σερούτιος Τύλλιος.....	30
§	13 Παρκύνιος ὁ ὑπερήφανος.....	32

ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΔΕΥΤΕΡΑ

Δημοκρατία ἐν Ῥώμῃ

§	14 Πολίτευμα τῆς δημοκρατίας. Ἀπόπειρα πρὸς κατάλυσιν αὐτοῦ. Πόλεμοι πρὸς τοὺς Ἑτρούσκους καὶ τοὺς Λατίνους.	36
§	15 Ἐσωτερικοὶ πόλεμοι μεταξύ πατρικίων καὶ πληθείων. Ἰδρυσις τῆς δημαρχίας ἐν Ῥώμῃ.....	41
§	16 Κοριολᾶνος. Πρῶτος κληρουχικὸς νόμος. Φάβιοι. Κιγκινῆτος	44
§	17 Δέκαρχοι. Νόμοι τῶν δώδεκα πινάκων.....	47
§	18 Μεταβολαὶ τοῦ πολιτεύματος ὑπὲρ τῶν πληθείων.....	51
§	19 Πόλεμοι τῶν Ῥωμαίων πρὸς τοὺς Ἑτρούσκους. Ἄλωσις τῶν Οὐηζίων.....	53
§	20 Πόλεμοι τῶν Ῥωμαίων πρὸς τοὺς Γαλάτας.....	55
§	21 Νόμοι τοῦ Λικινίου Στόλωνος καὶ τοῦ Λευκίου Σεξτίου. Ἐξίσωσις τῶν δύο τάξεων.....	57

	Σελ.
§ 22 Πόλεμοι τῶν Ῥωμαίων πρὸς κατάκτησιν τῆς Ἰταλίας:	
α'. Πρὸς τοὺς Γαλάτας καὶ τοὺς Σαμνίτας.....	60
β'. Πρὸς τοὺς Λατίνους καὶ πάλιν πρὸς τοὺς Σαμνίτας..	62
γ'. Πρὸς τοὺς Ταραντίνους καὶ πρὸς τὸν Πύρρον βασιλέα τῆς Ἠπείρου.....	67
§ 23 Ἐπακόλουθα τῆς ἐπεκτάσεως τῆς Ῥωμαϊκῆς κυριαρχίας ἐπὶ τῆς Ἰταλίας.....	73
§ 24 Πρῶτος καρχηδονικός πόλεμος.....	75
§ 25 Συμβάντα μεταξύ τοῦ α' καὶ τοῦ β' καρχηδ. πολέμου... ..	86
§ 26 Δεύτερος καρχηδ. πόλεμος.....	88
§ 27 Πρῶτος Μακεδονικός πόλεμος.....	104
§ 28 Πόλεμος τῶν Ῥωμαίων κατὰ τοῦ βασιλέως τῆς Συρίας Ἀντιόχου τοῦ Γ'.....	107
§ 29 Δεύτερος Μακεδονικός πόλεμος.....	111
§ 30 Τρίτος Μακεδονικός πόλεμος καὶ ὑποταγὴ τῆς Ἑλλάδος..	115
§ 31 Τρίτος Καρχηδονικός πόλεμος.....	117
§ 32 Πόλεμοι ἐν Ἰσπανίᾳ. Πολιορκία καὶ καταστροφή τῆς Νου- μαντίας.....	123
§ 33 Ἐσωτερικὴ κατάστασις τῆς Ῥώμης μετὰ τὸ πέρας τῶν Καρχηδονικῶν πολέμων.....	126
§ 34 Τὰ ἀρχαιότατα πνευματικὰ προϊόντα τῶν Ῥωμαίων... ..	127
§ 35 Αἱ μεταρρυθμίσεις τῶν δύο Γράκχων καὶ αἱ ἐξ αὐτῶν προελοῦσαι ταραχαὶ ἐν Ῥώμῃ.....	131
§ 36 Ἰουγουρθικός πόλεμος.....	137
§ 37 Κίμβροι καὶ Τεῦτονες.....	141
§ 38 Ἐριδες μεταξύ τῶν κομμάτων ἐν Ῥώμῃ. Συμμαχικός ἢ Μιτρισκός πόλεμος.....	143
§ 39 Πόλεμος κατὰ τοῦ Μιθριδάτου.....	147
§ 40 Πρῶτος ἐμφύλιος πόλεμος ἐν Ῥώμῃ.....	149
§ 41 Ταραχαὶ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Σύλλα. Ἰβηρικός πόλεμος.	158
§ 42 Πόλεμος τῶν δούλων.....	161
§ 43 Πειρατικός πόλεμος.....	164
§ 44 Δεύτερος καὶ τρίτος Μιθριδατικός πόλεμος.....	166
§ 45 Συνωμοσία τοῦ Κατιλίνα.....	171
§ 46 Ἡ πρώτη τριανδρία.....	174
§ 47 Ὁ Καίσαρ ἐν Γαλλίᾳ.....	178
§ 48 Δεύτερος ἐμφύλιος πόλεμος.....	179
§ 49 Ἀποτελέσματα τῆς δολοφονίας τοῦ Καίσαρος.....	188

ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΤΡΙΤΗ

Αυτοκρατορία ἐν Ῥώμῃ

	Σελ.
§ 50 Ὁκταβιανὸς Αὐγούστος.....	195
§ 51 Ὁ χρυσοῦς αἰὼν τῆς Ῥωμαϊκῆς Φιλολογίας καὶ τὰ σύγ- χρονα προϊόντα τῆς τέχνης.....	198
§ 52 Οἱ ἐκ τοῦ οἴκου τοῦ Αὐγούστου αὐτοκράτορες. Τιβέριος. Καλιγόλας, 205. Κλαύδιος, 207. Νέρων, 209. Σουλπίκιος Γάλλας, 211. Ὅθων, 212. Οὐιτέλιος, 212.	203
§ 53 Οἱ Φλάβιοι. Οὐεσπεσιανός, 213. Τίτος, 215. Δομιτιανός, 217.	
§ 54 Ἡ ἐποχὴ τῶν λαμπρῶν αὐτοκρατόρων.. Νέρβας, 218. Τραϊανός, 219. Ἀδριανός, 221. Ἀντωνῖνος, 224. Μάρκος Αὐρήλιος, 226.	
§ 55 Ὁ ἀργυρὸς αἰὼν τῆς Ῥωμαϊκῆς Φιλολογίας καὶ τὰ σύγ- χρονα προϊόντα τῆς τέχνης.....	228
§ 56 Παρακμὴ τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους.....	231
Κόμοδος, 232. Περτίναξ, 232. Ἰουλιανός, 233. Σεπτί- μιος Σεβῆρος, 233. Καρακάλλας, 234. Μακρίνος, 236. Ἡλιογάβαλος, 236. Ἀλέξανδρος Σεβῆρος, 238. Μαξιμί- νος, 239. Γορδιανός Γ', 240. Φίλιππος Ἄραψ, 240. Δέ- κιος, 240. Γάλλος, 241. Αἰμιλιανός, 241. Οὐαλεριανός, 242. Γαλληνός, 242. Κλαύδιος Β', 243. Αὐρηλιανός, 244. Τάκιτος, 245. Πρόβος, 245. Κᾶρος, 245. Διοκλητιανός, 245. Κωνσταντῖνος ὁ Μέγας, 248. Κωνσταντίος 250. Ἰουλιανός ὁ παραβάτης, 251. Ἰοβιανός, 252. Οὐαλεν- τιανός Α', 252. Γρατιανός, 252.	
§ 57 Μετανάστασις τῶν ἐθνῶν.....	253
§ 58 Πνευματικὰ προϊόντα τῶν Ῥωμαίων ἀπὸ τοῦ 180 μ. Χ. μέχρι τῆς 4ης ἑκατονταετηρίδος.....	254

Διόρθωσις τῶν κυριωτέρων παροραμάτων

Ἐν σελ.	Στίχ.	Ἀντί	Γράφε
27	28	Ἰανίκλον	Ἰανικόλον
51	5	πεφοβισμένος	πεφοβημένος
65	27	ὄτε	ὄτῃ
102	32	Μασσανάστη	Μασσανάσου
105	34	Ἐπιφάνης	Ἐπιφανῆς
107	31	Χερσόνησον	Χερσόνησον
111	20	αὐτοῦ	αὐτοῦ
129	2	ὄνομα	ὄνομα
133	1	μικρᾶς	μικρᾶς
180	5	ἐξουσίας	ἐξουσίας
209	23	αὐτοῦ	αὐτοῦ
»	30	αὐτοῦ	αὐτοῦ
240	12	παρασχεθείσας	παρασχεθείσας

